
**ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА
НАРОДНА РЕСПУБЛІКА
1918 - 1923**

ТОМ

4

Івано-Франківська обласна державна адміністрація
Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника
Державний архів Івано-Франківської області

**ЗАХІДНО-УКРАЇНЬСЬКА
НАРОДНА РЕСПУБЛІКА
1918-1923**

ТОМ

4

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ У 5-ТИ ТОМАХ

Керівник роботи і відповідальний редактор
професор *Олександр Карпенко*

Івано-Франківськ
Ліля-НВ
2008

Збірник документів підготовлений
за сприяння і фінансової підтримки
голови Івано-Франківської
обласної державної адміністрації
Романа ТКАЧА

ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА
1918—1923

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 4

ЗБРОЙНІ СИЛИ У БОРОТЬБІ
ЗА СВОБОДУ, НЕЗАЛЕЖНІСТЬ,
СОБОРНІСТЬ

Укладачі:

Олександр Карпенко, Катерина Мицан

ББК 63.3(4УКР)614
3-38

**Затверджено до друку постановою
Вченої ради Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника**

ISBN 966-668-080-7
ISBN 978-966-668-198-3 (т. 4)

ПЕРЕДМОВА

Том четвертий п'ятитомного збірника документів «Західно-Українська Народна Республіка: 1918–1923» відтворює процеси формування збройних сил країни, їх боротьбу за свободу і незалежність, за суверенну соборну Україну. Важливою позитивною сторінкою в цьому процесі була вчасна турбота української політичної еліти про створення таких збройних сил. Уже 30 жовтня 1918 р., тобто до захоплення влади (1 листопада) і до проголошення незалежної ЗУНР (13 листопада), львівська делегація Української Національної Ради, яка за тих складних військово-політичних обставин національно-демократичної революції, коли діяв закон про військовий стан, проголошений імператором Австро-Угорщини, і при владі в краї був імперський намісник генерал Гуйн та командуючий військами маршал-поручник Пфедфер, взяла на себе провідну роль, приймає ухвалу про «визнання українського легіону січових стрільців за основу і зав'язок національної збройної сили Української Держави». Одночасно було заявлено, що «всі українські полки, які досі оставали у зв'язи з цісарською і королівською армією, підлягають Наказному Отаманові УНРади» і зажадала від уряду і командування армії «віддати всі згадані українські полки до розпорядимости УНРади і перевести безпроводочно всі кадри тих військових частин до краю». Це був відважний крок УНРади, спрямований на створення постійної армії новоутвореної Української держави. Саме цим документом і відкривається даний збірник, бо він започаткував формування Галицької Армії.

2 листопада УНРада схвалює «Зазив», у якому наголошувалося: «у хвилі, в якій рішається доля рідної землі взиває Українська Національна Рада всіх Українців мужчин, здібних до збройної військової служби, від 17 р. життя, почавши, явитися у Львів і зголоситися в українській начальній команді, щоби доповнити українські народні полки й уможливити відпущення найстарших вояків». Цей «Зазив» був поширений по всій Галичині і відіграв мобілізуючу роль у формуванні збройних сил. Для забезпечення керівництва усім ходом створення армії і її бойової діяльності була утворена Українська генеральна військова команда на чолі з отаманом Дмитром

Вітовським, що був Головою Центрального військового комітету та відіграв важливу роль у перемозі збройного повстання у Львові.

У зв'язку із виступом польських військовиків проти української влади було видано наказ Д. Вітовського про введення у Львові з 3 листопада стану облоги. Заборонялися зібрання, ходіння по вулицях міста після 6 год. вечора без посвідчень, припинялася діяльність публічних місць і місць розваг. Вимагалось здати зброю і муніцію. Наказ закінчувався закликом «заховувати цілковитий спокій». Не будемо сьогодні судити, наскільки достатніми були заходи, передбачені наказом, для відвернення збройного виступу проти Української Держави.

Цього ж 3 листопада у найвпливовішій газеті «Діло» публікується звернення «Українським воякам!», у якому від імені українського народу висловлювалася подяка «українському війську» за «освободження з ляцької неволі». Далі йшов залик «підтримати українську владу».

5 листопада, поряд з програмною декларацією УНРади, «Діло» друкує і важливе звернення УНРади та Генеральної військової команди «Під оружжя». У зверненні підкреслено, що 19 жовтня український народ голосами мужів довір'я проголосив свою Українську Державу, а 1 листопада УНРада перейняла від Австрії «найвищу управу українськими землями і приступила до будови Української держави без кривди і неволі». Однак «горстка чужинців заперечує це право українського народу на самовизначення. В обороні цього права має стати військо, національна армія і тоді весь світ визнає нашу незалежність». І далі йшов залик до народу стати на сторожі свого права, без великого війська запанував би нелад, а з цього скористалися б противники. «Кому тільки доля Рідного Краю лежить на серці, кому не байдуже щастя дітей і внуків, хто не хоче панщини, хто натомість бажає собі справедливого ладу без хлопа і пана, хто не хоче більше гнити в неволі, темноті і убожестві, бути визискуваним і поштуркуваним, той зараз як стій пристане до українського війська. До українського війська! До зброї!» Так чітко і рішуче було поставлене завдання перед Галицькою армією, що створювалася.

Потрібно відзначити, що поки що це були заклики. Тільки 13 листопада 1918 р. в день проголошення самостійності, суверенності ЗУНР був виданий офіційний «Розпорядок» уряду — Державного Секретаріату і Державного секретаріату військових справ ЗУНР за підписами голови уряду Костя Левицького і державного секретаря Дмитра Вітовського про часткову мобілізацію українців до армії. Ці всі важливіші перші документи про армію друкуються у збірнику.

Читач зустрине й документи, що свідчать про спроби українців відвернути війну шляхом перемир'я, як також і численні звіти про військові дії у листопаді-грудні 1918 р. Публікуються документи про організацію армії, військова присяга, про формування жандармерії, утворення військових областей та про військове судівництво, про харчовий пайок і зарплату військовиків, мобілізацію артилеристів, лікарів та ін.

У збірнику публікуються й документи польської сторони. Серед цієї групи документів привертають до себе увагу рукописні протоколи засідань Польського Комітету національної оборони (м. Львів), звідки довідуємося про діяльність цього Комітету 6—31 січня 1919 р., коли розгорталися активні бойові дії навколо Львова. Оpubліковано і лист Начальника польської держави Юзефа Пілсудського Командуючому польських військ у Східній Галичині генералові Розвадовському від 28 листопада 1918 р., у якому викладена суть польської окупаційної політики у Східній Галичині. У ньому чітко говорилося про режим «військової окупації», за якого управління окупованою територією «належить військовій владі», цивільна влада має бути «оперта» на польські елементи, а представники інших національностей будуть залучені «тільки з метою створення сприятливої для нас видимості». Ї далі відзначалося, що при просуванні польської армії на схід західні повіти Східної Галичини «передавати нормальному управлінню Західної Галичини». В інструкції чітко говориться, що військова діяльність і окупація в напрямку на схід не обмежується. Отже, генерали одержали необмежене право на окупацію української землі і запровадження окупаційного військового режиму, що й виконувалося з великим завзяттям.

Польські війська одержували постійно велику підтримку й допомогу добре озброєними й вишколеними полками з Польщі. Тим часом Галицька армія складалася з залишків старої австрійської армії, новостворених військових підрозділів. Армія мала недостатньо і то застарілого озброєння, не вистачало старшин, а українських генералів взагалі жодного не було.

Тільки 23 грудня на прохання Державного Секретаріату з дозволу Директорії командування Галицької армії прийняв досвідчений генерал-хорунжий армії УНР, колишній командир гвардійського корпусу у роки Першої світової війни Михайло Омелянович-Павленко. У своєму першому наказі по армії він закликав «вперед же на ворога, старшини і козаки і нехай удача і слава ідуть рука в руку з молодю народною республіканською армією в її тяжким, але славним подвизі визволення Вітчизни від ворога! З богом за діло!» Наказ був власноручно підписаний Командантом військ Західно-Української Народної Республіки генералом-хорунжим М. Омеляновичем-Павленком.

Під командуванням М. Омеляновича-Павленка уже на початку 1919 р. армія здійснила успішну Вовчухівську операцію на захід від Львова.

Відзначаючи перші успіхи Галицької армії, Головний Отаман республіканських військ Симон Петлюра у телеграмі генералу-хорунжому М. Омеляновичу-Павленку від 27 лютого 1919 р. підкреслював: «Те враження, що справляє стан річей на фронті та в тилу Вашої армії, говорить про ту відданість та свідомість, з якою наш народ ставиться до республіки, її інтересів УК.П.»

З привітанням до Галицької армії звернулася і УНРада. Одночасно, поряд з веденням воєнних дій, вживалися заходи до підписання перемир'я на фронті. Читач зустрине численні документи про ці переговори, у тому числі і за участю антантівської місії генерала Маріє-Юзефа Бартелемі, яка була на боці Польщі та всіяко сприяла польській вояччині.

Перші військові успіхи у Вовчухівській операції не були розвинені і цьому були серйозні причини. Перш за все слабкість Галицької армії проти чисельнішої, добре озброєної польської армії. Справа на фронті значно погіршилася з прибуттям з Франції в Польщу 80-тисячної армії генерала Галлера, яка

була надіслана сюди ніби для відсічі наступу більшовицької Червоної Армії, а насправді була кинута на польський східний фронт з метою прискорення окупації західних українських земель.

Знесилена боями Галицька армія відступала. У травні були втрачені такі важливі центри, як Дрогобич, Борислав, Самбір, Стрий, Калуш, а 26 травня – столиця ЗУНР м. Станиславів, 2 червня – Тернопіль. Польські війська одночасно окупували і Західну Волинь (Луцьк, Рівне, Кременець, Дубно).

Треба відзначити, що галицька еліта цілком усвідомлювала, що ЗУНР одна не зможе витримати натиск ворожої польської армії. Уже 1 грудня 1918 р. був підписаний у Фастові біля Києва попередній договір, а 22 січня 1919 р. схвалено акт про злуку ЗУНР з УНР і об'єднання в одну соборну Українську Народну Республіку. З України надходила фінансова, продовольча і військова допомога, в тому числі невеликі військові підрозділи. Однак сили були нерівні, Галицька армія змушена була відступати. Читач знайде у збірнику звіти про її бойовий склад, структуру, озброєння. Цікаві матеріали зустрине читач у спогадах Г. Стефаніва, В. Шухевича, В. Глинського, М. Кунди й інших, опублікованих у збірнику.

20 квітня подав у відставку командувач генерал М. Омелянович-Павленко і новим командувачем був призначений відомий російський генерал-поручник Олександр Греков.

Мобілізувавши певні сили, Начальна Команда Галицької Армії (НКГА) у червні 1919 р. організувала Чортківську наступальну операцію. Були визволені Чортків, Тернопіль, Березжани, Золочів, Рогатин, Броди. Бої розгорталися на підступах Галича і Перемишлян.

Підсумовуючи результати боїв за Галичину, В. Винниченко писав: «Той факт, що ці війська без техніки, без допомоги, без амуніції впродовж кількох місяців не тільки стримували наскоки антантівського злодійкуватого хама (армію Галлера – О. К.), а ще й не раз били його, показує яка велика сила духу була в тих, дійсно, героях, що босі й голі билися проти жандарма реакції» (Винниченко В. Відродження нації. – Т. 3. – К. – Відень, 1920. – С. 391–392).

Становище на фронті для польської армії ставало критичним. На фронт прибуває сам генерал Ю. Пілсудський. Сюди були кинуті нові значні військові підкріплення. Обстановка дещо стабілізувалася, а 28 червня поляки перейшли в контрнаступ.

У середині липня 1919 р. Українська Галицька Армія (УГА), виснажена боями, уражена хворобами, відступила за р. Збруч і зосередилася в районі Нова Душиця – Проскурів.

Почався новий період в її історії. Треба, однак, відзначити, що й після цього політична влада і військове командування армії не втрачали надію на визволення Галичини. Разом зі штабом Головного Отамана був розроблений план спільного наступу Дієвої армії УНР і УГА на Київ з метою визволення столиці України від більшовицької Червоної Армії, з тим, щоб після піти на Львів. Диктатор ЗУНР Євген Петрушевич продовжував вірити: «Я певний, що ми переможемо і здобудемо Галичину». Отже, на Львів через Київ. Таким був новий стратегічний план УГА. Наступали зміни в командуванні УГА. Генерал О. Греков був звільнений з посади і командувачем призначено генерал-четаря Мирона Тарнавського, галичанина, вихованця австрійської військової школи.

Для здійснення оперативного плану під Києвом було зосереджено значні військові сили: Дієва армія – 15 тис. і 150 гармат, корпус Січових Стрільців (СС) отамана Євгена Коновальця (319 старшин і понад 8 тис. стрільців), УГА – 50 тис. старшин і стрільців, 500 кулеметів і 160 гармат, бронепоезди, авіація. 11 серпня сформовано штаб Головного отамана на чолі з генералом Миколою Юнаковим, заступник – генерал Віктор Курманович. 12 серпня віддано наказ про наступ на Київ силою 33 тис. багнетів, 335 гармат, 1100 кулеметів. 16 серпня група СС Є. Коновальця оволоділа Шепетівкою, а 21 – Житомиром. Червона Армія, зосереджена, головним чином, на фронті з білогвардійською армією генерала Антона Денікіна, що наступала з півдня і вже оволоділа Таврією, Донбасом, Харковом, Полтавою, Одесою, Олександрівськом, Катеринославом, наближалася до Києва.

26 серпня штаб Головного отамана Симона Петлюри віддав наказ про підготовку наступу на Київ, для чого була створена

група військ 43 тис. старшин і стрільців, 40 артбатареї, допоміжні частини, а 30 серпня вона увірвалася в місто і, зломивши опір противника, оволоділа столицею України. Численні документальні матеріали про ці події читач знайде у збірнику. Частини УГА і Дієвої армії зустрілися в столиці з частинами денікінського генерала Н. Бредова. 1 вересня була підписана угода між генералом А. Кравсом і Н. Бредовим про відступ української армії з м. Києва за демаркаційну лінію. Усі ці події детально описані в телеграмі начальника штабу УГА полковника Альфреда Шаманека Головному отаману С. Петлюрі і диктатору Є. Петрушевичу. Ця велика 15-сторінкова телеграма відтворює фактичний хід подій у Києві.

Отже, УГА, відігравши вирішальну роль у визволенні Києва, перемогою не скористалася і без бою здала місто денікінцям. Так закінчився героїчний похід УГА, таким був фінал. Ці бої становили одночасно героїчну і морально трагічну сторінку, від якої, за загальним визнанням військових, армія так і не змогла відійти. «Як старшини, так і стрільці були безмірно пригноблені і обурені», – доповідав у телеграмі полковник Шаманек. Надії на визволення Галичини з-під польської окупації втрачалися.

УГА відходила на захід. В армії наступало масове дезертирство, армія несла великі втрати від тифу. Спостерігався розклад армії. За таких обставин генерал М. Тарнавський 6 листопада погодився на підписання договору про підпорядкування УГА командуванню білогвардійської армії А. Денікіна. Договір, підписаний в Зятківцях, передбачав, що УГА в повному складі разом з тилowymi частинами, складами і залізничним рухомим складом переходять у підпорядкування командування військами Новоросійської області генерал-лейтенанта Шиллінга, що вона не може бути використана для боротьби з петлюрівською армією, що Галицький уряд припиняє свою діяльність і переходить під заступництво командування Добрармії та перебуває в Одесі, що з дня підписання договору УГА виконує всі розпорядження командування Добрармії й буде зосереджена в районі Погребище-Липовця.

Вістка про підписання договору викликає гнів диктатора Є. Петрушевича. Генерал М. Тарнавський був звільнений від

командування і відданий під суд, який, однак, врахувавши усі обставини, що призвели до підписання договору, генерала виправдав. Вирок суду публікується у збірнику. Командувачем УГА був призначений генерал-четар Осип Микитка, начальником штабу — генерал Густав Ціріц.

Договором з Денікіним був обурений і Головний отаман Симон Петлюра, оскільки він перебував у стані війни з Добровольчою армією. 2 грудня С. Петлюра схвалює урядову декларацію, за якою, за визнання Польщею, УНР відмовилася на користь Польщі від західних земель України (Східна Галичина, Західна Волинь), які були в складі УНР. Отже, втрачав силу акт про соборність українських земель. Цілком закономірно ці обставини відбилися негативно на відносинах між урядом ЗУНР і командуванням УГА та Директорією і командуванням Дієвої армії. Фактично наступав розрив таких відносин.

Тим часом на фронті армія Денікіна терпіла поразку за поразкою від Червоної Армії, а 16 грудня здала Київ. Петлюрівська армія теж відступила під ударами більшовицької армії і її залишки разом з урядом знайшли притулок в Польщі.

Під впливом обставин, що склалися в УГА після переходу до білогвардійської армії, а також активної більшовицької агітації серед стрільців і старшин, в УГА стали помітними незадоволення, посилювалися ліворадикальні тенденції. Цим скористалося військове командування Червоної Армії. Воно встановлювало контакти з частинами УГА, серед солдатів поширювалися листівки і відозви із закликом переходити на бік Червоної Армії. Усе це, поряд з катастрофічним станом армії, не було безслідним. Наприкінці грудня 1919 р. у Вінниці за участю відомих старшин УГА Д. Палієва, Н. Гірняка, М. Угрин-Безгрішного, М. Курака, С. Шухевича та ін. виникає ревком УГА. Відбувалися переговори між ревкомом і командуванням 12 Червоної Армії в особі М. Муралова, В. Затонського і С. Аралова, у результаті яких у ніч на 1 січня 1920 р. було підписано угоду про перехід УГА на бік Червоної Армії. Договір передбачав, що УГА пориває з Денікіним, приймає назву Червона Українська Галицька Армія (ЧУГА), зберігає свою організацію і автономію, вона не буде використовуватися в боях проти військ УНР, а після перепочинку буде скерована на польський

фронт, армія переходить на продовольче і медичне забезпечення 12 армії. У армії дозволялася діяльність організацій Компартії.

Керівники Вінницького ревкому встановили також контакт з частинами УГА поза Вінницею і проводили там активну організаційно-агітаційну роботу. 13 січня у Вінниці утворився Тимчасовий Комітет Української партії Прикарпаття (УКПП) на чолі з Євгеном Коханенком. Було організовано випуск газет «Червоний стрілець» і «Комуніст Прикарпаття». Невдовзі УКПП об'єдналася з Комітетом Компартії Східної Галичини і Буковини з центром у Києві в Комуністичну партію (більшовиків) Галичини і Буковини. На чолі Комітету стали В. Порайко, М. Михайлик, Є. Коханенко. Встановлювалися контакти з КП(б)У і Українською комуністичною партією (боротьбистів). НКГА ігнорувала контактами з ревкомом, натомість старшини лівого спектру – Д. Паліїв, О. Лисняк, О. Станимир та ін. встановили такий контакт і 7 лютого проголосили утворення Начального ревкому УГА замість діючого при Начальній Команді політичного відділу. Того ж дня ревкомом віддано наказ, що він перебирає владу в УГА, розриває з Добровольчою армією і він стає політичним центром. Полковник А. Шаманек проголошувався командувачем армії. Генерали О. Микитка та Г. Ціріц були заарештовані, а пізніше вони потрапили в руки ЧК і направлені в Бутирську в'язницю в Москві.

Ревком УГА встановлював контакти і з органами радянської влади та командуванням. У результаті переговорів у Києві було підписано угоду про включення ЧУГА до складу 12 армії як трьох окремих бригад, що будуть діяти в складі 44, 45 і 58 стрілецьких дивізій. Передбачалися зміни в командному складі, а також, що командувачем ЧУГА призначався підполковник Амвросій Вітошинський. ЧУГА може бути використана лише на польському фронті, хоч на практиці окремі частини брали участь і в боях з армією А. Денікіна. 21 лютого 1920 р. було віддано його перший наказ, яким визначалися заходи по скорішому відновленню боєздатності армії «до посліднього бою проти нашого старого ворога – польської буржуазії, що загарбала нашу землю» (Денник НКГА. – С. 213). 27 лютого у Балті командувачем ЧУГА був призначений Василь Порайко,

уродженець Снятинщини, активний діяч Галоргкому КП(б)У, начальником штабу – В. Іванов, колишній підполковник російської армії, політкомісаром армії – М. Михайлик (Червоний стрілець. – 1919. – 25 бер., 11, 15, 17 квіт.; Денник НКГА. – С. 222–223). Того ж дня відбувся мітинг, на якому з промовою виступив член Реввійськради республіки відомий більшовицький діяч В. Затонський, який намагався переконати стрільців у зрадницькій діяльності їх колишнього командування і попереджав, «що і тепер не один ще за Петлюрою до польської шляхти перейде, бо шляхта – хоч польська – їм ближче, чим свій український робітник» (Денник НКГА. – С. 223.). В. Порайко закликав: «До бою з польською шляхтою, галицький стрілець, до визволення рідного краю!»

У ЧУГА розпочалася активна робота з організації армії на радянський зразок. Призначалися нові командири. Командиром першої бригади – спочатку А. Шаманек, а потім М. Баран, другої – О. Лисняк, потім Ю. Головінський, третьої – А. Кравс, потім О. Станімір. У військах запроваджувалися радянські порядки і відзнаки. У бригадах і полках появилися політкомісари. Назрівали внутрішні протиріччя. Багато старшин, втративши своє становище, виявляли незадоволення змінами, що наступили. Цим скористалися емісари С. Петлюри, Ю. Тютюнника, О. Удовиченка, М. Омеляновича-Павленка та інших військових з петлюрівського оточення і розгорнули активну роботу серед бійців ЧУГА по залученню своїх прибічників.

У квітні 1920 р. у зв'язку з підготовкою інтервенції поляків в Україну на польський фронт була перекинена і ЧУГА, що було передбачено договором про входження до Червоної Армії. Було відомо, що спільно з польською армією на Україну мають наступати і залишки військ С. Петлюри. Їх посланці побували в частинах ЧУГА і домовлялися про підтримку. Командування Повстанської армії генерала М. Омеляновича-Павленка 23 квітня таємно надіслало своїх старшин у 2-у бригаду з чітким наказом виступити на підтримку наступаючих петлюрівських частин і поляків. Доручення було виконане. Ю. Головінський віддав наказ по бригаді про удар по тилах 12 Червоної Армії, захоплення Вінниці, Жмеринки та з'єднання з Повстанською

армією. У наказі читаємо: «Наш клич тепер один: скинути ярмо опікунів, опертися на власних силах і бити всіх ворогів. Тоді тільки станемо сильними й проб'ємо собі дорогу до визволення рідної Галичини». Як і передбачалося, 25 квітня багатотисячна польська армія під командуванням Ю. Пілсудського спільно з залишками військ С. Петлюри, який напередодні підписав Варшавський договір про союз з Польщею, розпочали загальний наступ проти військ Південно-Західного фронту.

Командування Південно-Західного фронту вжило рішучих кроків до ліквідації прориву у лінії фронту. У бій були кинуті відбірні кавалерійські частини. З ними вступила також і 1-а бригада Червоних Українських Січових Стрільців (7,4 тис. стрільців), у якій панували ліворадикальні настрої. Відновити рівновагу на фронті не вдалося. Багатотисячна польська армія спільно з частинами С. Петлюри пішли в наступ, прорвали практично відкритий фронт і вже того дня захопили Вінницю, Жмеринку та інші міста. Усі ці події відображені документами, що публікуються.

Яка ж далі доля УГА? Фактично після боїв 25–27 квітня 1920 р. вона припинила своє існування як бойове з'єднання. Одні загинули в боях з Червоною Армією, інші – під ударами польської армії, а ті, хто залишився в живих, переважно потрапили в концтабори і в'язниці в Польщі, Чехословаччині, інші – в радянські. Окремі невеликі групи приєдналися до Повстанської армії генерала Михайла Омеляновича-Павленка. Деякі частини спільно з поляками продовжували наступати на Київ.

Розвиваючи наступ далі на схід, 5 травня польські війська з частинами С. Петлюри оволоділи Києвом. Однак далі наступ припинився, а у червні розпочався контрнаступ Червоної Армії і 12 червня Київ знову опинився у руках червоних. Польська армія спільно зі своїми союзниками поспішно відступала і в середині липня Червона Армія перейшла ріку Збруч.

Цікаво відзначити, що у ці дні, 27 липня 1920 р., диктатор ЗУНР Євген Петрушевич видає інструкцію існуючим у Галичині військовим частинам, які йому підпорядковувалися, «бої з Червоноармейцями залишити. На случай якби Червоно-

армейці поступали на західноукраїнську територію, мають українські сили крок-за-кроком в міру безпосереднього натиску неприятеля в дуже широкім фронті відступати. Головний напрям відступу: Стрий, Дрогобич, Турка». Тут же також було наказано дотримуватися нейтралітету і при зіткненнях з польськими військами. Залишки частин УГА через Карпати перейшли в Чехо-Словаччину, де були інтерновані. Документ публікується у збірнику.

У результаті наступу Червоної Армії були звільнені від польської окупації 16 галицьких повітів повністю і 4 повіти частково. На звільненій території, всупереч численним обіцянкам не втручатися у внутрішні справи, 15 липня створений комуністами Галревком проголосив у Галичині радянську владу. Була утворена формально самостійна Галицька Соціалістична Радянська Республіка, насаджувалися радянські порядки. На галицьку землю переносилися з Росії й України недемократичні методи державотворення й організації внутрішнього життя, легального статусу набрала Компартія Східної Галичини, яка стала правлячою партією.

Залишки УГА, які були у Східній Галичині, перебравися через Карпати в Чехо-Словаччину, де приєдналися до раніше інтернованих галичан у таборах у Ліберцях, Німецькому Яблоннім, Йозефові. Разом там перебувало близько 8 тис. колишніх вояків УГА. Велика кількість їх перебувала і в польських таборах у Тухлі, Вадовіцах, Пікуличині, Перемишлі, Бересті-Литовському, разом близько 10 тис. Чимало їх опинилося у таборах і в'язницях у Росії та Україні, де терпіли терор ВЧК. Були інтерновані воїни УГА у Німеччині й Болгарії.

Тяжкі поневір'яння довелося пережити інтернованим у таборах. Голод, епідемії постійно десяткували їх ряди. У збірнику публікується ряд документів про це тяжке життя, у тому числі й про громадсько-політичну діяльність у таборах. Серед таких документів можна відзначити резолюцію з'їзду представників козацьких рад українських частин, інтернованих у Чехо-Словаччині від 24 серпня 1920 р., резолюцію з'їзду УСС у Празі від 13 квітня 1921 р. і створення Головної Стрілецької Ради, резолюцію мітингу протесту інтернованих у Йозефові проти рішення Ради Послів Антанти в Парижі від 14 березня

1923 р. Відомо, що саме після цього рішення припиняли своє існування табори інтернованих, а вояки пробиралися, як могли додів, інші залишалися і далі поневірялися в еміграції.

Отже, народжена в буремні дні Листопадової національно-демократичної революції Українська Галицька Армія – збройна сила ЗУНР – відіграла вирішальну роль у захисті завоювань революції, героїчно боролася за свободу, демократію, самостійність і соборність. Однак, складні обставини її народження в умовах ворожого оточення і наступу переважаючих сил противника, всемірно підтриманого Антантою, вона змушена була у середині липня 1919 р. відступити на Україну. Сподівання на союз з УНР, Добровольчою армією А. Денікіна, а також Червоною Армією не врятували її від поразки. Вона не могла витримати тяжкі випробування долі, але слава її не померкла у віках і даний збірник документів «Збройні сили у боротьбі за свободу, незалежність, соборність» допоможе читачеві зрозуміти всю складність героїчного і водночас трагічного шляху Української Галицької Армії.

№ 1
УХВАЛА ЛЬВІВСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
ПРО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СИЛ

30 жовтня 1918 р.*

Делегація УНРади у Львові на своїм засіданню дня 30 жовтня с. р. під проводом заступника голови Кивелюка:

1) Рішила з огляду на становище Польської ліквідаційної комісії супроти суверенної української державности у Східній Галичині видати до всіх урядів на області української держави безусловно обов'язуючий їх розпорядок УНРади як верховної влади суверенної української держави вважати всякі зарядження польської ліквідаційної комісії на області української держави за позбавлені всякої правної сили і їх під відвічальністю перед УНРадою безусловно не виконувати.

2) Делегація УНРади признає український Легіон Січових Стрільців за основу і завязок національної оружноі сили Української Держави і постановляє, що всі українські полки, які досі оставали у звязи з ц. і к. Армії, підлягають Наказному Отаманови УНРади.

3) Делегація УНРади взиває австрійське ліквідаційне правительство і Ц. і К. Начальну Команду австрійської армії віддати негайно всі згадані українські полки до розпорядимости УНРади і перенести безпроволочно всі кадри тих військових частин до краю.

За делегацію УНРади у Львові
Др. Кость Левицький, в. р.
Іван Кивелюк, в. р.

Українське слово. — 1918. — 1 листоп.

---

*Дата документа.

№ 2
ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
ДО УГОРСЬКИХ СОЛДАТІВ
ІЗ ЗАКЛИКОМ ДО НЕЙТРАЛІТЕТУ
В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

31 жовтня 1918 р.*

Węgierscy żołnierze!

Український Народ wschod. Gal. i Buk. obwołał samoistność kraju i wybrał samoistny rząd kraju «Ukr. Radę Narodową», który dzisiaj w nocy obejmuje władzę w kraju.

Dzisiejszego dnia wszystkie ukr. pułki stają pod rozkazami powyższego rządu i zajmują Lwów i wszystkie wsch. gal. miasta.

Myślimy, że w tej sprawie wystąpią przeciwko nam Polacy i prawdopodobnie trzeba nam będzie z nimi walczyć.

Węgierscy żołnierze!

W tej chwili nie używajcie broni przeciwko nam, tylko bądźcie neutralni, tak długo, dopóki Was «Ukr. Rada Narodowa» do Waszej Kochanej Niepodległej Ojczyzny nie wyszle.

Ukr. Rada Narodowa

ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 215, арк. 4. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 3
ЗАКЛИК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
ДО УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ВСТУПАТИ
ДО ЛАВ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

3 листопада 1918 р.

Зазив

У хвилі в якій рішається доля Рідної Землі ззиває Українська Національна Рада всіх українців мушин, здібних до оружно́ї військової служби, від 17 р. життя, почавши, явитися у Львові

---

*Дата встановлена за змістом документа.

і зголоситися в українській начальній команді, щоби доповнити українські народні полки й уможливити відпущення найстарших вояків. Дальші вказівки дістануть на місци. Кожний доброволець нехай візьме з собою харчів на три дні.

У Львові дня 2 падолиста 1918.

*За Українську Національну Раду:
І. І. Кивелок за президента
д-р С. Томашівський, комісар поборових справ*

Діло. — 1918. — 3 листоп.

№ 4
НАКАЗ КОМАНДАНТА
УКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КОМАНДИ
ОТАМАНА ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО
ПРО ВВЕДЕННЯ СТАНУ ОБЛОГИ В м. ЛЬВОВІ

3 листопада 1918 р.

Командант, іменований Українською Національною Радою видає таку оповістку:

Згідно з наказом Української Національної Ради обняв я команду міста Львова і видаю такий розпорядок:

1. З нинішнім днем проголошується у Львові стан облоги.
2. Всякі збори забороняється.
3. Без окремої легітимації не вільно по 6 годині вечером ходити по вулицях. О тій годині треба також замкнути всі публичні льокалі і місця розривки.
4. Зброю й муніцію треба видати.
5. Наказується заховувати цілковитий спокій.

Отаман Дмитро Вітовський

Діло. — 1918. — 3 листоп.

№ 5
ЗАКЛИК «УКРАЇНСЬКИМ ВОЯКАМ»,
ОПУБЛІКОВАНИЙ У ГАЗЕТІ «ДІЛО»

3 листопада 1918 р.

Українським воякам
Братя!

Старе престольне місто галицької України і цілий український нарід складають Вам, українські Вояки, свою найсердечнішу і найгорячішу подяку за велике діло, за найкраще діло Вашого життя, якого Ви, браття, доконали — за освободження з ляцької неволі.

Український нарід як велика й широка Його земля, від Сяну по гори Кавказу запам'ятає Вам і дітям Вашим це, що Ви були перші, поміж мільонами синів України, які тут піднесли зброю в обороні прав рідного народу, шість століть неволеного Польщею. Вже пішли всі інші українські полки галицької й буковинської України за Вашим прикладом, який в історії України буде записаний золотими буквами.

Витривайте, Браття, на Ваших славних становищах і не допускайте також до того, щоб опускали Львів дезертири. Вияснить їм, щоб добровільно приставали до Вас і не розбігалися, бо серед розбурханого моря пропадає відірваний від свого війська вояк, пропадає з голоду й нужди, пропадає в суматохах, як лист відірваний від дерева.

Витривайте, Браття, за свою святу справу, як боролися Ви за чужу! Поміч близька.

Діло. — 1918. — 3 листоп.

№ 6
ЗВЕРНЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
І УКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КОМАНДИ
«ПІД ОРУЖЖЯ!»

5 листопада 1918 р.

Під оружжя!
Український народо!

В сій хвили важиться доля Твоя, доля Твоїх дітей, Твоїх внуків і правнуків!

Велика світова війна, в котрій поплило стільки крові і сліз, в котрій пропало стільки Твого добра скінчилася тим, що вона зруйновала старий несправедливий порядок і заставила всі народи будувати новий.

«Кожний нарід має бути вільний і рівний, паном на своїй власній землі! Оден нарід не сміє вже більше панувати над другим!» — проголосив американський президент Вільзон, тому що теперішнє велике нещастя прийшло не з чого іншого як тільки з того, що одні народи панували і багатіли, другі служили й ниділи.

Австрійський цісар у своїм маніфесті з дня 16-го жовтня пристав на сі домагання Вільзона і візвав, поневолені в Австрії народи, щоби кождий на своїй землі утворив власну національну державу й обіймив свою частину спадку по Австро-Угорщині.

Всі австрійські народности кинулися будувати свої політичні хати. Не остався позаду й український нарід від Перемишля по Чернівці. Устами многотисячного збору мужів довіря проголосів він у Львові дня 19 жовтня свою державну незалежність і самостійність та покликав Українську Національну Раду будувати безпроволочно державність.

Австрійське правительство признало Українську Національну Раду і заявило дня 31 жовтня, що панування на землі замешкалій Українцями ніхто не має права, тільки сам український нарід.

На основі того права, признаного і Вільзоном і Австрією, займало українське військо дня 1 падолиста Львів. Українська Національна Рада перейняла від австрійських властей найвис-

шу управу українськими землями і приступила до будови української держави, в якій не булоби кривди і неволі.

Та вже в перших хвилях нової держави підняв голову лютий і завзятий противник українського народу. Перед лицем цілого світа не повстидалися Поляки заявити, що український нарід не може бути вільний і рівний іншим, тільки мусить дальше бути вічним наймитом Польщі. Таким способом горстка чужинців заперечують право до самоозначення, хоч Українська Національна Рада признала Полякам на українській землі повну рівноправність і свободу, а з Поляками за Сяном і коло Варшави хоче жити в добрій сусідській згоді. Та наші Поляки заявляють, що не хочуть з нами жити по братерськи, тільки хочуть бути й дальше нашими панами, та що мусимо їм служити.

Наш ворог нечисельний що правда, та він сильний, бо мав доси всю власть у своїх руках. Він доти не покине своїх претенсії, доки ми не покажемо йому до очей, що у нас сила, що у нас єдність порядок і право.

До того мусимо мати передівсім своє військо, національну армію! Сих хоробрих і безсмертною славою вкритих відділів, які в сій хвилі має під рукою Українська Національна Рада, за мало! Тільки велика національна армія в цілім краю, зорганізована і готова, може переконати всіх противників, що даремна їх злість і жадоба панувати над нами. Коли світ побачить, що український нарід став збитою лавою як оден муж і тримає в руках зброю, то загальний мировий конгрес, який збереться в найблищій часі для перебудови політичного ладу нам признасть самостійність українського народу і відкине забаганки його ворогів.

Український народе!

Ми не кличемо Тебе на нову війну! Ми взиваємо Тебе тільки, щоб Ти зрозумів небезпеку хвилі, став із зброєю в руці на сторожі Твого права, Твого майна, долі теперішнього і будучого покоління! Стільки пролив Ти найліпшої крові за чужу справу, був вірний і хоробрий; постійже ще короткий момент за найсвятійші права, за найцінніше власне добро, за землю і волю!

Коли вороги тільки побачать, що ми готові, сильні, єдині душею і тілом; що у нас десятки тисяч вояків, які не допустять

до панування чужинців на нашій землі, то ті вороги не зачіплять нас і закинуть свої божевільні думки панувати над нами.

Коли у нас буде велика національна армія, то трудна справа упорядкування нової держави зробить ся скоро і легко; без великого війська запанувавби нелад, а з цього скористали-би тільки противники.

Тому кожний, хто тільки здоровий, нехай записується до української армії. Молодші від 19 до 30 років нехай ідуть найскорше до Львова до краювої служби, 17 і 18-літні та від 31 до 36 року життя нехай запишуться у повітового комісаря для повітової служби, а найстарші нехай зголошуються у громадським комітети служби в громаді.

Кому тільки доля Рідного Краю лежить на серці, кому не байдуже щастя дітей і внуків, хто не хоче панщини, хто натомисть бажає собі справедливого ладу без хлопа і пана, хто не хоче більше жити в неволі, темноті і убожестві, бути визискуваним і поштуркуваним, той зараз як стій пристане до українського війська.

До українського війська! До зброї!

У Львові дня 5 падолиста 1918.

*Українська Національна Рада
Українська Генеральна Команда*

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 1, арк. 1. Друкарський відбиток.

№ 7
**УМОВИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕМИР'Я
У ЛЬВОВІ**

5 листопада 1918 р.

**Warunki zawieszenia broni zawarte d. 5 listopada 1918
między wojskowymi delegatami sztabów
sił zbrojnych polskich i ukraińskich**

Zawieszenie broni ma trwać 24 godzin na następujących zasadach:

1) Siły zbrojne obu stron pozostają na stanowiskach, które zajmowały w chwili zaistnienia zawieszenia broni, t. j. do 3 godziny po północy, d. 6.XI.1918.

2) W czasie tego zawieszenia broni mają być spełnione następujące postulaty humanitarne:

- a) Na teren okupacyjny wojsk polskich mają być dopuszczeni 3 chirurgowie i potrzebne opatrunki.
- b) Celem pogrzebienia trupów ma być umożliwiony przewóz tychże przez linię bojową z zastrzeżeniem, że w pogrzebie mogą wziąć udział tylko rodzice i siostry zmarłych, że kondukt pogrzebowy będzie kroczył ze stanowisk wojsk polskich do linii bojowej przy ul. Sykstuskiej, a ze stanowisk ukraińskich do linii bojowej przy ul. Janowskiej i że konduktom dodane będą wojskowe asystencje.
- c) Tak internowanym w cerkwi i budynkach św. Jura, jak i publiczności z obszaru okupowanego przez siły zbrojne polskie, dozwoleńcom ma być wolny wchód i wychód do tych wzgl. z tych obiektów.
- d) Szpital mieszczący się w budynku seminarjum duchownego przy ul. Kopernika ma być w ciągu zawieszenia broni restytuowany odpowiednio do wskazówek lekarzy obu stron i ma być umożliwiony dostęp lekarzom szpitala i siostrą miłosierdzia.

3) Zawieszenie broni zaczyna się o godz. 3 po północy d. 6 listop. 1918 r.

4) Zawieszenie broni może być odnowione na przeciąg dalszych 24 godzin na propozycję, która uczyniona być winna najdalej do godz. 9 wiecz. dnia 6 listopada; odpowiedź drugiej strony winna nastąpić do godz. 11 w nocy, przyczem brak odpowiedzi uważa się za odmowę. Propozycję i odpowiedź stosować należy do Komendy wojsk polskich na ręce WP. dra Stachla ul. Akademicka, Izba Handlowa, a do Komendy wojsk ukraińskich na ręce Ukr. Gener. Komisarjatu Dom narodny.

5) Jakiegokolwiek operacje nieprzyjacielskie z przeciwnej strony w czasie zawieszenia broni powodują natychmiastowe zerwanie zawieszenia broni.

Lwów, 5 listopada 1918, godz. 12.05 w nocy.

*Imieniem Komendy Naczelnej Wojsk Polskich Stanisław Widomski
Imieniem Komendy Naczelnej Wojsk Ukraińskich podpis nieczytelny*

W obecności delegata Polskiego Komitetu Nar. i delegata Ukraińskiej Rady Narodowej

Dr. Leonard Stahl, Dr. Roman Perfeckij

№ 8
ЛИСТ УКРАЇНСЬКОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО
ВІЙСЬКОВОГО КОМІСАРІАТУ ДО КОМАНДИ
ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК ПРО ПЕРЕМИР'Я У ЛЬВОВІ

6 листопада 1918 р.

Do Komandy Polskych Wijsk
na ruku Kmdta Wp. P. Monczyńskoho
u Lwowi

Po oderżanju Waszoho druhooho pyśma z nynisznoho dnia ne znajemo, czy Komanda Polskych Wijsk u Lwowi uważaje zawiszenje oruża zakljuczene wid dnia 6 s. m. 3 hod. rano na 24 hodyn za zirwane, czy ni.

Prosymo o jasnu widpowid.

Lwiv, 6 padotysta 1918.

*Ukrainskyj Generalnyj Wijskowyj Komisarjat
Kossak, hoł. otaman*

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 489, арк. 9. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 9
ЛИСТ УКРАЇНСЬКОГО ГЕНЕРАЛЬНОГО
ВІЙСЬКОВОГО КОМІСАРІАТУ ДО КОМАНДИ
ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК ЩОДО ПЕРЕМИР'Я

6 листопада 1918 р.

Do Komandy Polskych Wijsk u Lwowi

Na pyśmo z dnia 6.XI.1918 majemo czest widpowisty, szczo z naszoji storony nema namiru zrywaty zakljuczene do dnia 7.XI 3 hod. rano zawiszenie oruża. Wsi widdity naszoho wijska powidom-teno pro zawiszenie oruża. Nasza załoha na Hoł. Pochti takož doder-żuje usłowyn zawiszenia oruża, ałe na poodynoki strity z polskoj storony, dani z wikon pry ułyciach Kopernyka, Słowackoho i Syks-

tuskoj, nasza załoha na Hoł. Poczti widpowiła takoż poodynokymy strilamy. Prosymo porobyty z Waszoji storony kroky, szczo by ne naruszowano umowłenoho zawiszenia oruża.

Lwiv, 6.XI.1918, hod. 8 rano.

*Ukrainskyj Generalnyj Wijskowyj Komisarjat
Kossak, hoł. ataman*

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, стр. 487, арк. 3. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 10
УМОВА ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я
В М. ПЕРЕМИШЛІ

6 листопада 1918 р.

Підписані заключають іменем Української і Польської Організації, а також місцевих української і польської військових команд слідууючу умову:

I) Не входячи в компетенції українських і польських чинників, покликаних до дефінітивного полагодження польсько-української справи в Галичині, а також не пересуджуючи вислідів Мирowego Конгресу, котрий порішить сю справу яко міжнародну дефінітивно, приймаємо в консеквенції подій, що зайшли в послідних днях на перемиській землі, лінію Сяну яко лінію, що розмежує сферу впливів військових українців і поляків в теперішній хвилі в перемиськім окрузі, в консеквенції того стану польське військо займає часть повіту, що лежить на лівім березі Сяну, а українське військо займає другу часть повіту, положену на правім березі Сяну.

II) Обі сторони зобов'язують ся взаїмно не підтримати проти себе ніяких ворожих операцій ані неприязних. Зокрема зобов'язують ся обі сторони не висилати в сферу опреацій другої сторони відділів з оружем в руках ані не підтримати ніяких операцій, які можнаби уважати за зачіпні крови.

III) Обі сторони запевняють місцевому населеню повну безпеку, спокій, свобідну комунікацію, зобов'язуючи ся до

взаїмної і найдалше ідучої помочи в заосмотрюваню міста в потрібні се.....

Повисша умова обов'язує в цілости з переведеними змінами (счеркненими і дописками) і зістала заключена уповноваженими висшими військовими командами.

Перемишль, 5 падолиста о год. 2.14 по пол.

*Підпис нерозбірливий
Альфред Шафранський*

ДАЛО, ф. 350, оп. 1, спр. 4946, арк. 37–38. Рукопис. Оригінал.

№ 11 ЗАМІТКА В ГАЗЕТІ «ДІЛО»: «ВІЙНА У ЛЬВОВІ»

6 листопада 1918 р.

Вже п'ятий день лютує на вулицях міста Львова завзята боротьба між українськими військами та польськими легіоністами, до яких прилучилося міське шумовиння. Вже п'ятий день ллється кров, бо обі сторони б'ються за великим завзяттем.

Життє у двіста тисячному місті немов завмерло. По вулицях переходять патрулі, стріляючи від часу до часу, з далека від Стрийського парку чути завзяту пальбу з крісів, якій часами вторує туркіт машинового крісу та гук гармат і вибухаючих мін. Через місто переїде часом автомобіль з Червоним Хрестом, який везе ранених до шпиталю, або тяжкий автомобіль з муніцією чи патрулею з наїженими багнетами. Видно, що ведеться цій на життє й смертє, бій за висвободженнє українського народу з польської неволі. Останнє повідомленнє українського Генерального Штабу доносить, що наші славні війська очистили з польських банд Стрийський парк посуваються далі в перед. Нашим військам прибуває постійно поміч з провінції, яка знаменито розуміє вагу хвилі, коли рішається доля українського народу на західних окраїнах.

№ 12
**ЗВІТ ШТАБУ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ КОМАНДИ
ПРО БОЙОВІ ДІЇ 5 листопада 1918 р.**

6 листопада 1918 р.

Боевий звіт з дня 5 падолиста 1918 р.

Вчора противник старався виперти нас з зайнятих становищ, але мусів податися в зад з великими втратами. Ніч перейшла зглядно спокійно. Над раном прочищено Стрийський парк і сусідні простори, обсажені озброєними цивільними бандами.

Шеф штабу

Діло. — 1918. — 6 листоп.

№ 13
**НАКАЗ ГЕНЕРАЛЬНОГО ОТАМАНА ГРИГОРІЯ КОССАКА
УКРАЇНСЬКИМ ВІЙСЬКАМ ІЗ ЗАКЛИКОМ
ЗАХИЩАТИ УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВУ**

7 листопада 1918 р.

Наказ з дня 5 падолиста 1918 р.

Обнявши начальну команду над усіма українськими військами в межах давньої австро-угорської держави, взиваю Вас, Товариші, до бодрого видержання на зайнятих становищах, окуплених дорогою кровю наших Товаришів. Ціла Україна клониться перед Вашими геройськими подвигами в п'ятьох останніх днях.

Стрільцєви Олексійови Василєви уділяю похвалу за те, що справно вивязується з тяжких поручень.

Видано 5 падолиста о год. 11 в ночі.

Коссака, генеральний отаман

Діло. — 1918. — 7 листоп.

№ 14
ЗВІТ ШТАБУ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ КОМАНДИ
ПРО БОЙОВІ ДІЇ 6 листопада 1918 р.

7 листопада 1918 р.

Бойовий звіт з дня 6 листопада 1918

На всіх частинах фронту тривали завзяті бої цілий день і ніч. Всі наступи ворога відперто, завдаючи йому дуже значні втрати. Два рази звернений наступ на дворець Підзамче легко відперто. Зрештою ситуація незмінена. Позиції всі удержано без змін. Занятий поляками млин Аксельрада по півгодинній боротьбі приступом відобрано. О год. 11 м. 15 пер. пол. появил ся ворожий літак, який на стріли крісів завернув скоро в сторону Головного двірця.

О год. 3-тій в ночі завішено на 24 години оружє.

Шеф штабу

Діло. — 1918. — 7 листоп.

№ 15
ПОВІДОМЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕНЕРАЛЬНОЇ КОМАНДИ
ПРО БОЇ У ЛЬВОВІ 6 листопада 1918 р.

7 листопада 1918 р.

Дня 5 листопада приступили Поляки до загального наступу в надії посунути назад наші лінії. З надзвичайним героїзмом боронили наші війська зайнятих становищ. Всі наступи відперто, задаючи ворогови дуже значні втрати. Мужва бувшого 15-го полку піхоти, яка крім інших позицій держить до нині почту, дала докази правдивого героїства, безмежної посвяти й високо патріотичного духа. На саме лише слово «почта» кождий мусить склонити голову з признанням перед героїством залози почти, що твердо й непохитно держаться перед польською навалою. Командант цієї групи пор. Бабяк, котрий

мусить боронитися не лише проти наступаючих ворогів, але й проти цивільного населення, яке з вікон ulиці Словацького й сумежних допомагає своїм, заявив, що виключена річ, аби почта впала.

Дня 3 падолиста вдерлися Поляки до Єзуїтського городу, окружила Соїм, зайняли площу Смольки й ул. 3-го мая. Відти сильним огнем опанували ул. Ягайлонську та стріляли на ул. Карла Людвика й Гетьманські Вали. Пор. д-р Цьокан, зібравши на власну руку відділ, зложений з 18 людей, приступом дістався на ул. Костюшки, відси обсадив Соїм, а потім з військовими добровольцями займав площу Смольки й ул. Браєрівську.

Дня 5 падолиста скріплено сили пор. д-ра Цьокана відділом УСС і він став паном ситуації, опановуючи не лише цілий Єзуїтський город, але й лінію від св. Анни до почти.

Підчас переведення цілої акції ранено чет. УСС Никифорука. В цих боях відзначилися між іншими: ст. дес. УСС Григорук, вістун 22 п. стр. Роман Головка і доброволець Евген Ляхович. Наші страти виносять: 1 убитий і 5 ранених. Подивляти треба відвагу, холодність і зручність пор. д-ра Цьокана, який не ждучи на формальний наказ, з власної ініціативи, бравурним приступом опанував ці важні становища. Найбільше визначився відділ львівської поліції, що стоїть під командою пор. Кречковського й пор. Огоновського. Так само всі інші полки, а головно УСС в боротьбі за головний дворець та 19 і 41 п. п., доказали чудес хоробрости та золотими буквами записали своє імя в історії визволення українського народу.

Українська Генеральна Команда

Діло. – 1918. – 7 листоп.

№ 16
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА
ВІД 8 листопада 1918 р. ПРО БОЙОВІ ДІЇ

9 листопада 1918 р.

В ночі з 6 на 7 с. м. польські легіоністи й озброєні відділи цивільних осіб наступали на касарню Фердинанда при вул. Городецькій. Наш відділ відпер наступаючого противника і в побіднім протинаступі пішов вперед та забезпечив касарню Фердинанда. Польські ватаги й легіоністи в безладі ратувалися утечею, хоронячися за будівлями вулиці Бема, полишаючи на місці бою понад 40 убитих, між нами чимало польських легіонових офіцерів.

Неприятельські відділи дня 6 й 7 кілька разів старалися взяти головну пошту при вул. Словацького. Кожний наступ їх розбивався об геройську поставу наших скорострільних відділів. Не можучи в оружнім бою добути наші становища, неприятельські відділи підпалили пошту, бажаючи використати пожар для своїх військових намірів, вислали парламентарів з предложеном застановлення бойової діяльності в часті фронту — мовляв — задля спинення пожару.

З огляду на воєнне положення та з огляду на те, що неприятель два рази зрадливо зломив договір про завішення оружя, ми не згодилися на таке предложення. За те під охороною українського війська міська пожарна сторожа гасила горючий почтовий будинок. Наші становища в тій часті фронту, не вважаючи на пожар, вдержані.

Наші воєнні операції в околиці Єзуїтського городу, які переведено вчора у вечері й сьогодні в ночі, увінчалися повним успіхом. Наше військо сміливим наступом виперло неприятельські відділи в горішні краї города. Зайнято вулицю Жигмунтівську і будинок дирекції залізниць.

Біля Підзамча наші відділи посунулися аж поза жовківську рогачку. Знято більшу часть замарстинівського передмістя.

Ми зайняли також гору св. Яцка й очистили її від польських озброєних цивільних осіб.

Наша артилерія з повним успіхом острілювала залізничні об'єкти обсажені зоруженою польською залізничною службою.

Зрадливі напади цивільних Поляків на наших жовнірів і санітарів повторюються. Між иншим на вул. Зеленій вчора якийсь цивільний Поляк заскочив нашого жовніра в заду, завдавши йому ножом важку рану в плече. Так само вчора на вул. Жовківській цивільні польські особи стріляли до наших лікарів саме в хвили, як вони перевязували ранених. При вул. Карла Людовика на наших жовнірів, які замикали склад оружжя Дзіковського, кинено цивільними особами міни.

Наша хоробра мужва, підофіцири й офіцири доказували чудес своєю неустрашимою відвагою, почуттем обовязку та посвятою. З вікон вул. Крашевського цивільна польська публіка зустрічала наші відділи сальвами стрілів, щоб здержати наш похід, одначе наші вояки йшли нестримно вперед.

Шеф штабу

Діло. — 1918. — 9 листоп.

№ 17
НАКАЗ ІНТЕНДАНТСЬКОЇ КОМІСІЇ
ПРО ВЗЯТТЯ НА ОБЛІК І КОНТРОЛЬ
ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА НА ТЕРИТОРІЇ КРАЮ

9 листопада 1918 р.

Приказ до Української Армії

З днем 1 падолиста 1918 р. усе військове майно на українській території стало власністю Української Держави.

1. Наказується українським відділам зараз зайняти й обставити постійною сторожею усі магазини й інші військові підприємства.

2. Місцеві українські власти, а саме: Команда українського війська й комісар Української Національної Ради мають зараз перейняти всі військові об'єкти, як магазини, фабрики, господарські заведення, маєток рільничих експозитур і т. д. таким способом:

- а) до перенимання уповажнює своїх заступників по одному власть військова і цивільна при необхідній співучасті знавців.
- б) описується протокол перейняття від попередніх управ.
- в) заготовлюється інвентар (опис усього живого й мертвого інвентаря в двох примірниках, з яких один належить прислати зараз українській інтендантській комісії, Бернадинська площа (давнє Korpskommando) у Львові).
- г) Перейняте майно переходить в українську адміністрацію таким способом, що переймаюча комісія установить управителя (військового або цивільного), а військо, зглядно міліція дасть сторожу: Належить старатися вдержати підприємства в чинности.
- д) Плоди й запаси, яких не можна довше передержувати ізза можливости скорого зіпсуття, треба комісійно продати, беручи під увагу в першій мірі місцеве бідне населення й українські кооперативні організації, а гроші перевести до української державної каси через Харчовий Уряд у Львові, вул. Руська ч. 20.
- е) Живий інвентар, непотрібний до дальшої господарки або позбавлений корму, належить передати за посвідкою (реверсом) за ужиткування й виживлення місцевому населенню. Переймаючий переданий цим способом інвентар зобов'язується реверсом плекати й ужиткувати на рівні зі своїм власним, а на жадання Українського Харчового Уряду його віддати.

3. З перейнятих засобів можна видавати тільки найнеобхідніше виключно боєвим українським відділам, стаціонованим або проходячим за квітом начальника відділу.

4. Мертвий рільничий інвентар можна випозичати потребуєчому населенню на час сезонних робіт за посвідкою і поручкою звороту.

5. Дальші розпорядки будуть подаватися українським Іntenдантським повітовим органам, які скоро організуються.

Львів, дня 8 падолиста 1918 р.

Українська Іntenдантська Комісія
Сень Горук, шеф ген. штабу

№ 18
ЗВЕРНЕННЯ ДО ВОЇНІВ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА:
«СЛАВНЕ ВОЯЦТВО!»

9 листопада 1918 р.

Славне вояцтво!

До вас, братя, товариші долі й недолі, сини цієї стражденної землі, звертаємось тепер із словом щирим та сердечним.

Вже восьмий день стоїте в боротьбі проти тих, що хотіли б задержати Вас і Ваших дітей в тюрмі і неволі, вже восьмий день серед граду куль стоїте незрушимим муром за долю і щастя своєї Батьківщини.

Цілий нарід, як довга і широка наша Рідна Земля, з подивом і вдякою глядить на Вас.

Те, чого Ви доказали в тих днях грози, неспокоїв, тривоги, а може й сумнівів, заслугує на найбільшу подяку й похвалу.

Ви виступили до бою за святу справу, за щастя своєї Країни, за землячку святу родительку, за свої хати, за долю своїх дітей і внуків. Нема кращої боротьби, як боротьба за волю, нема кращої відзнаки, як вдяка рідних людей.

Стоїте як мур, вірно і непохитно, стоїте в бою рамя об рамя. Ніхто не виломився з карних рядів, ніхто з пятном ганьби не зійшов із свого становища. Ви подвоїли і потроїли славу своїх предків, славних запорожців, козаків-удальців. А найкраще, найбільш гідне подиву те, що всі Ви, старші і молодші випереджували себе у вірнім, точнім, прикладнім сповнюванню взятих на себе обов'язків.

Кажемо, ніхто не зійшов з дороги, що веде до щастя і свободи.

Як гарно це, що молоді вояки, які ще недавно йшли служити під «цісарським караулом» з рекрутською піснею на устах, сильно держать кріс в руках, як велично, що й старші жовнірі, котрі перейшли за чотири роки великі побоевища здовж і поперек, серед граду куль і гуку гармат, серед моря крові і глухого стогону землі, нині даєте взірцевий приклад молодшим, як треба боротися за долю і волю. Та вже найкраще, найбільш гідне подиву і признання є це, що найстарші вояки, батьки родин, поважні господарі, спрацьовані робітники, посивілі в житейській суматосі, що ті, котрих в дома ждуть діти і внуки, що всі Ви, без визиву не кинули зброї, лиш стали в один ряд борців.

Честь і слава Вам, віковічна слава від всіх синів і доньок нашої землі, від всіх до недавна принижених і недолею побитих, від старців і дітей, і внуків, від цілого народу.

У днях грози Ви показалися потомками відважних, неурашених, людських і висококультурних предків. Всі Ви працювали і працюєте згідно, чи Ви, браття Вояки, чи Ваша старшина, яка днями і ночами укладає пляни, видає прикази, дбає про муніцію і поживу, яка є Вашим серцем і головою. Се генеральний штаб. А нині старші стоять з Вами в одній лінії серед граду куль у великім бою.

Браття і Товариші! Чесно і гідно, як пристало на чесних і гідних людей, котрих вороги заставили боротися з оружжям в руках, стоїте в бою. Ніхто з Вас не зробив поганого вчинку, ніхто не збиткувався над слабшими, ніхто не кпив собі зі свого ворога, ніхто не обдирав багатих і знатних, як це робили Москалі або Маляре. Ви чесні, благородні, людські!

Одначе трапляються випадки, що розбишаки, міське шумовиння або інші гольтіпаки перебираються в мундур, розбивають шинки і грабують безборонних людей, наставляючи до них смертоносне оружжя. Таким не потурайте. Скоро трапився би де такий випадок, Ви зараз арештуйте таких розбишак і ведіть до команди під воєнний суд або стріляйте на місці. Так належить тим, що опоганують Ваш мундур благородного жовніра, Вашу честь і добру славу. Колись давно на нашім славнім Запорожю був такий розумний звичай, що злодіїв і розбишак стріляли на місці. І тому Запорожці були справедливими вояками, непобідимими героями, бо їх ніщо не могло здеморалізувати. Поступайте так і Ви.

Ще раз висловлюємо Вам щире, сердечне подяку за Ваші геройські діла, за Вашу посвяту, за велику боротьбу у святій справі. Не забуде Вам того наша Вітчизна. Будете славні і щасливі, будете господарями на своїй землі, бо скоро скінчимо цей останній бій, то заведемо такий лад і порядок, що селяне і робітники будуть поряdkувати в нашім краю.

Стійте далі у бою святім, памятаючи, що на Вас звернені очі цілого Народу.

Стійте вірно і певно, Ви Герої непобідимі, честю і славою вінчані Воїни!

№ 19
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ
ВІЙСЬК ВІД 9 листопада 1918 р. ПРО БОЇ У ЛЬВОВІ

10 листопада 1918 р.

Група пор. д-ра Цьокана виконала сьогодні знов кілька вдатних операцій. Ліве крило здобуло частъ вулиці Крашевського, а праве крило взяло приступом вулиці Красіцьких і Жигмонтівську. Особливо сміливий наступ виконаємо на палату гр. Голуховського і гр. Яблоновського; окружено з двох сторін дирекцію залізниць.

Кошари Фердинанда були через цілий день у мірнім ворожім огні. Наші скоростріли острілювали вікна тих камениць, з котрих падали ворожі стріли, й понесли ворогови більші страти в раних і убитих. Залога острілювала також неприятеля, де лишень його побачила на сусідніх подвірях і вулицях. Можна було бачити трупів і раних, яких Поляки поспішно прятали. Гарно вписався скоростріл сотні чет. Купчинського, який розбив гурток легіоністів, що були зібралися на горі Вішньовського й непокоїв ворогів цілий день так, що вони не могли ніде показатися на вулицях.

Обсада кошар на Замарстинові розбила неприятельську кольону, що йшла з Гицлівської гори в напрямі різні та гнала худобу.

Наша артилерія стріляла сьогодні дуже цільно та з великим успіхом. Одним вистрілом розбила машиновий кріс, який був поміщений на вежі костела св. Елисавети.

Сьогодні 8 падолиста коло 5 год. рано почалася стрілянина від сторони Єзуїтського городу й ворог з початку одинцем, а потім розстрільною почав відсуватися в сторону палати гр. Голуховського. По кількох хвилинах над'їхав тяжкий автомобіль з машиновим крісом. Почалася обостороння пекольна стрілянина. Наші стрільці з цілою завзятістю, яка характеризує наших Гуцулів, відбивали наступ. Хор. Осип Сіцінський намірив свій кріс в отвір авта, де був машиновий кріс і трьома цільними вистрілами зробив його нездатним до дальшої боротьби і воно зараз в поспіху завершило з вул. Міцкевича в сторону

площі св. Юра, звідки наступав ворог. Ворожі розстрільні почали мішатися і в переполосі втікати в напрямі дирекції залізниць, лишаючи за собою велике число вбитих і ранених.

Залога цитаделі відбила без труду всі спроби ворожих відділів і цивільних банд наблизитися. За кожним наступом Поляки в переполосі втікали, полишаючи за собою вбитих і ранених.

В останніх боях відзначилися наші хоробрі Січові Стрільці-Гуцули й жаден стріл з їх кріса не пішов на марне. Своєю холоднокрівністю і витриванням на зайнятих становищах дають вони приклад неустрашимих борців. Зрештою не можливо вичислити всі поодинокі геройські подвиги всіх частин Українського Війська; вистарчить тільки підкреслити, що всі наші вояки, старі і молоді, знаменито розуміють і виконують свої обовязки супроти Рідного Краю.

Шеф штабу

Діло. — 1918. — 10 листоп.

№ 20
НАКАЗ № 1 НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ

10 листопада 1918 р.

Приказ ч. 1

1) Українська Національна Рада в порозуміню з Начальною Командою Українських Військ покликала до життя 6 падолиста 1918 р. Команду Української Державної Жандармерії з осідком у Львові.

В обсяг ділання названої команди входять усі укр. області колишньої Австро-Угорщини.

2) Приказом Укр. Національної Ради віддано мені начальну команду над тою жандармерією.

Жандармерія веде службу дальше на основі дотепер обовязуючих приписів (Gend. Gesetz u Gend. Dienstes Instruktion).

Назви поодиноких команд звучатимуть як слідує:

А) Команда Української Державної Жандармерії (K. k. Landes Gendarmeriekommando).

Б) Експонований офіцер Укр. Державної Жандармерії (Expornierter Gend. Stabsoffizier).

В) Відділ Укр. Державної Жандармерії, Львів ч. X (Gend. Abteilung Lemberg N-r X).

Г) Повітова команда Укр. Державної Жандармерії, Львів (Bezirksgendarmeriekommando, Lemberg).

Ґ) Станиця Укр. Державної Жандармерії (Postengendarmeriekommando).

Урядовою мовою є мова українська.

3) Тому що деякі відділи жандармерії не функціонують призначається, щоби кождий повітовий командант жандармерії (Bez. Gendarmeriekommandant) провадив свій повіт самостійно.

Командантами можуть бути також Німці о скільки вони прихильні нашій справі та проти них повітова Українська Національна Рада нічогоб не мала. Інші народности поки що є виключені.

Отсі прикази мають важність аж до хвилі видачі нових заряджень.

4) Взиваю усі команди жандармерії, щоби негайно з'організували ся і прислали точний звіт про роботу, розміщене і стан обсади постерунків.

5) Кождий повітовий командант є уповажнений в браку жандармів дібрати собі т. зв. пробних жандармів (Probegendarm).

6) Побори для всіх жандармів остають такі які були за часів австрійського правління.

По гроші треба звертати ся до повітової організації аж до часу коли справа виплат буде законно управильнена.

7) З населенем треба поводити ся як найкраще щоби не давати причин до негодовань і заворушень. На большевицький рух звертати пильну увагу, а про всі прояви його повідомляти негайно команду.

8) Звіти про політичне положене, хід організації і про всі справи, які моглиб команду інтересувати належить враз з лістою стану (Standesliste) що тиждня присилати команді.

9) Команди жандармерії мають подбати, щоби отсей приказ дійшов до відома кожної команди жандармерії в повіті.

Печатка

*Індишевський, командант
Шипайло, значковий*

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 1, арк. 4. Друкарський відбиток.

№ 21

ЗВЕРНЕННЯ ГОЛОВНОГО ВІЙСЬКОВОГО КОМІСАРІАТУ ДО ПОВІТОВИХ УПРАВ ВІД 8 листопада 1918 р. З ПРИВОДУ ПРОВЕДЕННЯ НЕГАЙНОЇ МОБІЛІЗАЦІЇ ДО ВІЙСЬКА

10 листопада 1918 р.

Поклик до усіх повітових управ.

Українська Держава будується.

В першій мірі мусимо приступити до зорганізування наших воєнних сил. Треба:

- 1) зорганізувати в першій мірі доповняючі і запасові команди;
- 2) виставити полки в давніших їх місцях постою у всіх родах зброї: піхоту, кінноту, пушкарство, відділи технічні, уладити службу санітарну, трен, уряди прохарчування, убору, уоруження, інтендантуру, рахунковість, військове судівництво, жандармерію і військову поліцію.

Всі особи, котрі знають військове діло, приймемо радо, нехай зголошуються особисто або письменно в Генеральнім Комісаріяті у Львові.

Всі повітові організації в місцях побуту давніших доповняючих команд, нехай сейчас переводять бранку і спис усіх здібних до оружа від 17—35 року, а до чинної служби негайно покликати річники 1897—96—95. В тій ціли мають повітові організації видати прикази до всіх сіл, належачих до їх округа. Покликані річники організувати сейчас в місцях побуту давних полків. До уоруження і убору прийдуть прикази. Провід

обіймають повітові військові комісарі і переведуть усе в діло. Окремі списи після родів зброї мають предложитися військовому комісаріатові у Львові.

У Львові, дня 8 падолиста 1918.

*Головний військовий Комісаріят
Маринович, полковник, в. р.*

Діло. — 1918. — 10 листоп.

№ 22
ВНЕСЕННЯ ГОЛОВИ БУКОВИНСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ
УКРАЇНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ РАДІ
ПРО ОКУПАЦІЮ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ
РУМУНСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ

Не раніше 11 листопада 1918 р.*

Омеляна Поповича і тов. в справі охорони буковинських українців перед самоволею румунського ряду.

Доносимо Військовій Укр. Нац. Раді про безправні і безпідставні насильства, які допускають ся над нашим народом на Буковині румунське автократичне правительство разом з управою державно-румунських військ в Чернівцях і просимо заложити протест проти такого знасилування і знуцання у держ. румунського: Правительства в Яссах а згл. Букарешті, всіх невральных держав і союзників Румунії та в Парижу на конференції мира.

Як лише держ. румунське військо увійшло на Буковину, оголосило бук.-рум. Правительство злуку цілої Буковини з Рум. державою. В своїх телеграмах до Риму, Лондину і Парижа заявив тодішній краєвий президент, а теперішній міністер Янку Фльондор, що всі народи Буковини згодилися на ту злуку. Український нарід він не питав, а навпаки здушив у порозу-

---

*Дата встановлена за змістом документа.

міню з генералом Задиком, командантом румунських військ на Буковині, увесь національний рух, щоби не дати змоги українцям піднести голосу протесту.

В разі коли на цілій кулі земській повіяло вільним духом і кожний нарід почав будувати власну державу, український нарід на Буковині терпів такі переслідування, яких подібних не зазнав за часи Столипіна у деспотичній Росії. Вже сам факт, що Румуни не признають укр. народіві його назви, а називають його «Русинами», стілько каже про важкість сеї нової неволі, що не треба вичисляти ті тисячі фактів насильства і безправства, які вони поповнили і повнять на укр. народі.

Режим рум. правительства строгий, безоглядний і цілком застарілий. Теперішнім ладом у Румунів невдоволений сам рум. нарід, який вже не раз пробував силою зломити його, тож річ ясна, що чужий нарід, який має ще менші права з тим більшою енергією буде поборювати некористний, ба навіть і ворожий йому лад.

Не треба для такого народу аж зовнішних впливів, бо всяке безправе є найлучшим средством агітаційним революції і бунту. Тому не було би нічо дивного, якби укр. нарід на Буковині піднявся, щоби силою скинути з себе зненавиджене ярмо, яке двигати приневолило його автократичне Правительство арештами, заборонами, карами в виді реквізицій, контрибуцій вкінці і буками, під яких ударами вже десятки людей і дітий загинуло. Але укр. нарід вірить свято у щирість заяви Вільсона, що мирова Конференція порішить якнайсправедливіше всі питання, тому заняв з питомою собі терпеливістю вижидаче становище і зносив мовчки всі знущання.

Румунське правительство побоюючи ся відплати насилувало наш нарід все більше і більше, акт і події з 27 січня с. р. завершили той сумний епізод в історії укр. і рум. народу.

27 січня с. р. завісив генерал Задик строгий стан облоги на укр. часть Буковини і заявив безпідставне арештовання всеї укр. інтелігенції, визначних селян і маси робітників. Ніхто не знав за що його тягнуть і замикають до холодних арештів, морять голодом, бо і самі Румуни не знають се своє негідне поступовання. З наших чільніших людей заарештували д-рів Залозецького, Кордубу, Білінського, владику о. Тимінського, о. Брензана, Ташука, Керсюка, посла Пігуляка і двох його

синів, др. Бриндана, дир. гімн. Бринзана і всіх його професорів, пр. Бикула і Королевича зел. ради. Вербинця, ур. Ганчерюка та 20 інших, ур. Руснака Няколая, Крутія, Поповича, Александра, Бігаря, нот. Дрогомирецького і Грушкевича, вет. Струтинського, др. Кочергана, Р. Ясенецького, надуч. Ронгуша, Канюка, Кутелку, ..., * сел. Руснака з Кіцмана, міщ. Мицака, Габору, Сандуловича та майже всіх укр. громадських начальників і много много ...* людей. При арештованнях поводитися цілком беззглядно. Нпр. уч. Лікперту поволікли з хати від тяжко хорої жінки і малої дитини.

Вже 26 січня с. р. почали Румуни свої знущання над укр. народом: в Топорівцях розстрілили перед церквою без суду права уч. Тупкала і кількох селян, в Куленківцях подстрілили 26 селян, в Кіцмани і Рогізні побили кількох селян на смерть, вимушуючи від них, щоби виговорили, хто їх бунтує. Бунту на Буковині ніякого не було і нема, хіба що сі нові знущання тепер перетягнуть струну терпеливості.

Ціль румунів здаєть ся позбавити укр. нарід ще останніх кількох інтелігентних одиниць, щоби в той спосіб позбавити його проводу і закритим і побитим зробити що захочеть ся. Цю ціль зраджує «Голос Буковини» неофіціальна газета офіціальних румунських кругів видавана укр. покаліченою мовою. Як там не є, але факт стоїть сильно, що Румуни тепер кривдять, знущають ся і катують укр. нарід на Буковині страшно. Людей бьють, тягають по арештах, вивозять до Ясс (багато із арештованих з нашої суспільности вивезли на днях до Яс) і стріляють без суду і права, тому належалоби:

1) розголосити про сю неволю по всім сьвіті і заложити негайно протест у Парижу перед світовим форум.

2) поробити кроки, щоби рум. Правительство видало на волю всіх українців арештованих.

3) постарати ся щоби укр. нарід на Буковині поставлено під опіку українського або іншого посла признаного в Румунії.

4) подати негайно матеріяльну поміч родинам увязнених Українців.

Омелько Попович і тов.

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 48, арк. 1–2. Рукопис. Оригінал.

*Слово нерозбірливе.

№ 23
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ВІД 11 листопада 1918 р.
ПРО БОЙОВІ ДІЇ У ЛЬВОВІ

12 листопада 1918 р.

Протягом останньої доби положення у Львові не змінилося. Настрій наших боєвих сил знаменитий, підкріплення з краю напливають безнастанно. Наші хоробрі війська, свідомі своєї важної задачі, розбивають всюди польські ватаги, що тут і там пробують наблизити ся до наших становищ.

Вчора Поляки умістили на горбі за митрополичою палатою від вул. Городецької три гармати і одну коло Єзуїтського городу. Наша артилерія влучними вистрілами приневолити ці гармати до мовчання й до відвороту. Крім того розбито ворогови одну гармату на Гнилівській горі.

В околиці вул. Замарстинівської Поляки пробували підсунутися до наших постів, одначе їх прогнано ручними гранатами.

На Перезевківці наші зняли міст на стрийській дорозі і відтягли польські ватаги, що збираються на Сокільниках.

Визначився хор. Маркун, що держить зі своєю четою заняті становища і смілими виправами тепер уоружені цивільні ватаги далеко.

В ночі підсунувся ворог під одну з бастіонів цитаделі, одначе наші вояки його розбили.

Нині перед полуднем наша артилерія обстрілювала Гнилівську гору, Стрийський парк і Кадетську школу. Короткий час обстрілювано також міську різню, де збираються ворожі ватаги.

Шеф штабу

№ 24
НАКАЗ ЗОЛОЧІВСЬКОГО ПОВІТОВОГО
КОМІСАРА М. БАЛТАРОВИЧА
ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ В УКРАЇНСЬКУ АРМІЮ

12 листопада 1918 р.

Заряджене бранки

З приказу Головного Військового Комісаряту у Львові – заряджуєся бранку до війська всіх здібних до оружно́ї служби мушин уроджених в роках від 1900 до 1883, пробуваючих в тутешнім повіті.

Бранка відбуде ся в Золочеві в школі Міцкевича в слідуючих днях від години 9 рано почавши – а то з громад:

Балучин, Белзець, Безбруди, Білий Камінь, Бенів, Боложинів, Бонишин, Бортків, Броніславівка з Казимирівкою і Бужок – дня 22 падолиста 1918 р.

Хильчиці, Хмелева, Хватів, Черемошня, Чижів, Чишки, Фірлеївка, Фільварки, Гогори і Гологірки – дня 23 падолиста 1918 р.

Городилів, Гутиско-Олеське, Гута-Верхобужска, Ясенівці, Єлиховичі, Юськовичі, Княже, Колтів, Кондратів і Кути з Брахівкою – дня 25 падолиста 1918 р.

Коропець, Красне, Красноільці, Кропивна, Кругів, Куткір, Ляцке-мале, Ляцке-велике, Лука, Майдан-гологірський – дня 26 падолиста 1918 р.

Митулин, Новосілки, Вільшаниця, Олесько, Вільшанка-мала, Опаки, Острівчик-...льний, Ожидів з Ангелівкою, Пітричі і Плугів – дня 27 падолиста 1918 р.

Побіч, Почапи, Підгірці, Підлисе, Підлипці, Переволочна, Ремизівці, Розваж, ...да-колтівська, Риків – дня 28 падолиста 1918 р.

Сассів, Стінка, Скнилів, Скварява, Снович, Соболівка, Соколівка, Сторониба..., Струтин – дня 29 падолиста 1918 р.

Шпиколоси, Трудовач, Тростянець, Утішків, Угорці, Ушня, Верхобуж, Віцинь, Вороняки, Загірці – дня 30 падолиста 1918 р.

Закомаре, Залісе, Зарваниця, Заріче, Зазулі, Зашків, Жуків, Жуличі – дня 2 грудня 1918 р.

Золочів дня 3 грудня 1918 р.

Для тих, що не могли-би ся з оправданої причини на означений час явитися, визначає ся додатковий день бранки – на день 4 грудня 1918 р.

Всіх зобовязаних до бранки взиває ся, щоби негайно зголосили ся до повітового Комісаря громадського.

Комісарям громадським припоручає ся спорядити спис зобовязаних до бранки зі своєї громади з років 1900 і 1883 і списаних приставити в означений день на місце бранки.

Золочів, дня 12 падолиста 1918 р.

*Повітовий комісарят Укр. Нац. Ради
М. Балтарович*

ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1432, арк. 15. Машинопис. Копія.

№ 25 РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

13 листопада 1918 р.

На основі постанови Української Національної Ради з дня 1 падолиста 1918 заряджую частинну мобілізацію всіх обовязаних до військової служби горожан Української народности Західно-Української Народньої Републики і так:

1. Всіх гажистів бувшої австрійської армії до 50 р. житя.
2. Річників мужви із здемобілізованої бувшої австрійської армії від 1883–1900 р.
3. Заряджую перегляд річника 1910 та річників 1883–1900 в тих граничних повітах, де підчас війни австрійські власти рекрута не побирали.

Всі обовязані до служби під ч. 1 зголошують ся негайно в приналежній окружній команді.

Що до обов'язаних до служби під ч. 2 начальники громад мають протягом 3 днів, числячи хвилі доручення отсього розпорядження, зладити списи в 3 примірниках, з того 2 примірники передати негайно повітовому комісареви.

Повітові комісарі передають по одному з тихже примірників окружним військовим командам, і зарядять покликане. Мужва має бути все готова до виїзду.

Від обов'язку чинної служби є поки що звільнені ученики середних шкіл кожного рода.

Речинець покликання наведених під ч. 3 буде поданий пізнійше.

Всі досі видані розпорядження і прикази українськими властями військовими і цивільними відносно мобілізації траять свою силу з днем оголошення сього розпорядження.

*Президент Державних Секретарів, др. Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових справ Вітовський, отаман, в. р.*

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 1, арк. 3. Друкарський відбиток.

№ 26

РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ЧАСТКОВУ МОБІЛІЗАЦІЮ

13 листопада 1918 р.*

На основі постанови Української Національної Ради з дня 13 падолиста 1918 заряджую частинну мобілізацію всіх обов'язаних до військової служби горожан української народности Західно-Української Народньої Республіки, і так:

1. Всіх гажистів бувшої австрійської армії до 50 р. життя.
2. Річників мужви із здемобілізованої, бувшої австрійської армії від 1883—1900 р.
3. Заряджую перегляд річника 1901 та річників 1883—1900 р. в тих граничних повітах, де підчас війни австрійські власти рекрута не побирали.

---

*Дата документа.

Всі обов'язані до служби під ч. 1 зголошуються негайно в приналежній окружній команді.

Що-до обов'язаних до служби під ч. 2 мають начальники громад протягом 3 днів, числячи від хвили доручення отсього розпорядження, зладити списи в 3 примірниках, з того 2 примірники передати негайно повітовому комісареві.

Повітові комісарі передають по одному тихже примірників окружним військовим командам, котрі зарядять покликанне. Мужва має бути все готова до виїзду.

Від обов'язку чинної служби є поки-що звільнені ученики середних шкіл кожного рода.

Реченець покликання наведених під ч. 3 буде поданий пізніше.

Всі розпоряди і прикази видані досі українськими властями військовими і цивільними що-до мобілізації тратять свою силу з днем оголошення сього розпоряду.

Львів, дня 13 падолиста 1918

*Президент Державних Секретарів: Д-р Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових Справ: Вітовський, отаман, в. р.*

Сей розпоряд відходить до окружних команд і повітових комісарів.

Порученне до IV розпоряду для Окружних Командантів

Наведені під ч. 1 зголошуються сейчас в Окружній команді. Списи всіх гажистів з зазначеннем евентуального приділення в обсягу Окружної Команди предкладають, що тижня Секретаріатови Військових Справ після долучення взірця.

До ч. 2 Начальники Громад через повітових комісарів предлажать протягом 3 днів від часу доручення сього розпоряду Окружним командам в однім примірнику спис обов'язаних до військової служби на основі розпоряду ч. 4. На підставі тих списів Окружні Команди переводять розділ, заряджують негайно покликанне в дорозі повітових комісарів і після власної ініціативи формують як найскорше тактичні одиниці, а їх поготівле зголошують Секретаріатови Військових Справ.

При зголошенню ся мужви переводить переглядова комісія окружних військових команд перегляд і відсилає нездібних домів.

Із здібних без оружа творять окружні військові команди робітничі відділи.

Артилеристів (пушкарів) зорганізувати окремо. О скілько в окрузі є пушки і муніція, творити сейчас батерії, о скілько матеріялу пушкарського нема, або пушкарів замало на одну батерію — відсилати матеріял і пушкарів до областних команд, яких функції виконують покищо Окружні Команди, що мають осідок у Львові, Станиславові і Тернополі.

Саперів і піонірів відсилати до Окружної Команди Львів.

Желізничників із бувших ц. і к. полків желізничників і телеграфістів, зібраних разом, відслати з консигнаціями до Окружної Команди Станіславів.

Організувати полкові обози з істнуючого вже живого і мертвого матеріялу.

Львів, дня 13 падолиста 1918

Державний Секретар Військових Справ: Вітовський, отаман, в. р.

Відходить до Окружних Команд. Повідомити відписами повітових комісарів.

Окружна команда в

ВВк 9. Формуляр до поучення ч. 4

Спис гажистів

Біжуче число	Імя і назвище	Степень	Рік і день уродження	Місце уродження і приналежність	Рід зброї	Степень здібности	Придлений в окружній команді	Замітки

ВВк 10. До розпор. ч. 5

Уряд метрикальний:

Громада:

Витяг з метрик уродженців 1901 року

Ч.	Імя і назвище	День і місяць уродж.	Місце уродження	Місце замешкання і приналежність	Вислід перегляду	Замітка

№ 27
РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ПОДІЛ ТЕРИТОРІЇ
НА ВІЙСЬКОВІ ОБЛАСТІ ТА ОКРУГИ

13 листопада 1918 р.*

Військова організація Західно-Української Народної Республіки:

Ціла територія Західно-Української Народної Республіки ділиться на 12 військових округів.

А. Область Львів:

- 1) Округ Львів обнімає політичні повіти Львів, Сокаль, Жовква, Городок, Рудки.
- 2) Округ Перемишль обнімає повіти Перемишль, Мостиська, Доброміль, часть Березова, Санік, Лісько.
- 3) Округ Рава Руська обнімає повіти Рава Руська, Ярослав, Яворів, Цішанів.
- 4) Округ Самбір обнімає повіти Самбір, Старий Самбір, Турка, Дрогобич.

Б. Область Станиславів:

- 5) Округ Станиславів обнімає повіти Станиславів, Богородчани, Надвірна, Товмач.
- 6) Округ Стрий обнімає повіти Стрий, Жидачів, Сколе, Долина, Калуш.
- 7) Округ Коломия обнімає повіти Коломия, Печеніжин, Косів, Снятин, Городенка.
- 8) Округ Чернівці обнімає повіти Чернівці, Кіцмань, Заставна, Вашківці, Серет, Вижниця, Сторожинець.

В. Область Тернопіль:

- 9) Округ Тернопіль обнімає повіти Тернопіль, Збараж, Скалат, Тереховля.
- 10) Округ Золочів обнімає повіти Золочів, Радехів, Камінка Струмилова, Броди, Зборів.

---

*Дата документа.

11) Округ Чортків обнімає повіти Чортків, Бучач, Гусятин, Борщів, Заліщики.

12) Округ Бережани обнімає повіти Бережани, Бібрка, Перемишляни, Рогатин, Підгайці.

На чолі військового округу стоїть військовий окружний командант. Окружну команду творить.

1. Командант. 2. Прибічник Команданта. 3. Референт мобілізаційний, 4. інтендантський, а) харчовий, б) оружний, в) наборовий, г) обозний, г) рахунковий. 5. Командант Запасного Коша.

Компетенція. Аж до отворення обласних команд окружні команди підлягають безпосередно Державному Секретаріатови Військових Справ.

Командант. Командант, який рівночасно веде перзональний реферат, є найвисшою військовою властю в окрузі.

Обовязки окружного команданта: 1. Створення окружного штабу після висше назначеного пляну. 2. Береження ладу і спокою в окрузі. 3. Сформоване зі здемобілізованих українських частин бувшої австрійської армії нових боєвих відділів. 4. Збиранне, береженне і інвентаризованне військового майна. 5. Дизльокація змобілізованих окружних сил в окрузі.

Загальне. Інструкції для поодиноких, висше наведених референтів вийдуть окремо.

Львів, дня 13 падолиста 1918.

*Президент Державних Секретарів: Д-р Кость Левицький в. р.
Державний Секретар Військових Справ: Отаман Вітовський в. р.*

Відходить до всіх окружних команд і комісарів повітових.

Вісник Державного Секретаріату Військових Справ: 1918. – Ч. 1. – 1 грудня. – С. 2.

№ 28
РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ
ПРО СКЛАДАННЯ СПИСКІВ
ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИХ 1901 р. НАРОДЖЕННЯ

13 листопада 1918 р.*

Військовий перегляд роджених в 1901 р.

За відомостю Державного Секретаріату Внутрішніх Справ заряджую що слідує:

Протягом 48 годин, числячи від хвили доручення сього розпорядження, мається злагодити в двох примірниках списки всіх осіб мужеського пола української народности уроджених в 1901 р.

В рубриці «Замітка» має навестися, коли котра особа померла, або що вона до служби військової очевидячки неспосібна. До тих послідних зачисляти можна тільки особи, що не мають одної руки або ноги, сліпих на оба ока, глухонімих, кретинів, та сих, що ореченням судовим були узнані за божевільних, бездумних, або дурних.

Так приладжені списки мається негайно доручити повітовому комісарови.

В порозумінню з окружною командою заряджують повітові комісарі перегляд.

Львів, дня 13 падолиста 1918.

Президент Державних Секретарів: Д-р Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових Справ: Вітовський, отаман, в. р.

Сей розпоряд відходить до всіх урядів парохіяльних, повітових комісарів, окружних команд і до Секретаріату Внутрішніх Справ.

Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. — Ч. 1. — 1 грудня 1918. — С. 3.

---

*Дата документа.

№ 29
РОЗПОРЯДОК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ДЕМОБІЛІЗАЦІЮ
ВСІХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ
АВСТРО-УГОРСЬКОЇ МОНАРХІЇ

13 листопада 1918 р.*

На основі постанови Української Національної Ради з дня 13 падолиста 1918 заряджую:

З днем проголошення сього розпорядку всі команди, військові уряди, формації, заведення і т. п. бувшої австро-угорської монархії, що знаходяться на території Західно-Української Народної Республіки, і всі формації і т. п., що рекрутувалися з території, що входить тепер в склад Західно-Української Народної Республіки – демобілізується. Їх майно движиме і недвижиме стає власністю Західно-Української Народної Республіки.

Команданти тих формацій, начальники заведень і т. п. – оскільки сього доси не зробили – передають протоколярно ціле майно, як движиме, так і недвижиме, інвентар як живий, так і мертвий українським окружним командам.

Інструкції про відтранспортування чужих частей в їх вітчину дістануть окружні команди окремо.

Львів, дня 13 падолиста 1918.

*Президент Державних Секретарів: Д-р Кость Левицький, в. р.
Державний секретар Військових справ: Отаман Вітовський, в. р.*

Сей розпорядок відходить до окружних команд, повітових комісарів і громад.

Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – 1918. – Ч. 1. – 1 грудня. – С. 2.

---

*Дата документа.

№ 30
ТИМЧАСОВІ САНІТАРНІ ВКАЗІВКИ
ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

13 листопада 1918 р.*

1. Окружна команда має сейчас придбати одного лікара о скілько можна Українця як начального санітарного референта окружної команди.

2. Лікарі окружних команд мають як найкраще обняти комісійно всі, в їх окрузі лежачі, військові, санітарні заведення, шпиталі, віддушівні, аптики і т. п. Заведення ті належить сейчас зробити здатними до служби.

3. Спис всіх санітарних військових заведень в окрузі команди разом з подаваннем стану, в яким знаходиться, і спис персоналу, який годиться повнити службу, і матеріялів тих заведень, належить, як найскоріше, надіслати до Державного Військового Секретаріату.

4. При кожній окружній команді належить виставити одну або більше (після потреби) амбулянтну комісію, поборову, якої задачею буде перевести перегляд.

5. До служби лікарської в першій мірі належить покликати лікарів Українців, в разі браку таких, належить брати до служби довірочних лікарів Жидів за їх згодою і умовленим винагородженням.

6. Перегляд відбувається після кваліфікацій: 1) здібний з оружем, 2) здібний без оружя, 3) нездібний.

В сумнівних случаях держатися австрійського припису N-1 за тим, що кляса «Ц» лучиться з «Д».

7. Дбати про стан здоровля жовнірів аж до часу відіслання їх на місце їх призначення: а) о приміщене, одежу і харч, б) о віддушівленне, в) поучинне, що до першої помочи при зраненню, г) поученне що до профілякси недуг венеричних і відмороження.

---

*Дата документа.

8. Єслиб поміж жовнірами показалася пошестна недуга, належить завести контумацію і так тиф плямистий 21 днів, віспа 14 днів, інші недуги 5 днів.

9. Окружні Команди мають негайно постарати ся о відповідні льокалі критумаційні.

Львів, дня 13 падолиста 1918.

Державний Секретар Військових Справ: Вітовський, отаман, в. р.

Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. – 1918. – Ч. 1. – 1 грудня. – С. 3.

№ 31
ПОВІДОМЛЕННЯ
НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК
ВІД 12 листопада 1918 р. ПРО БОЇ НА ФРОНТІ

13 листопада 1918 р.

На боєвих становищах без перемін. Ніч минула спокійно, неприятель відзивався слабше, ніж доси. Наші сили зростають, позиції чимраз сильніші. Дух наших військ незвичайно бадьорий, запровіянтований блискуче.

Вчорашнього дня неприятельська артилерія острілювала касарню Фердинанда, однак незначні ушкодження муру зовсім не ослабили сеї позиції. Наша хоробра залога держиться кріпко і відбиває удачно всі підступи ворожих відділів. По полудни донесено, що неприятель заняв костел св. Анни, укрившись в мешканю польського пароха. Вислана наша патруля заняла костел, а пароха приведено до кесарні, а потім відправлено до Канади.

В полудне занялись від нашого вогню бараки коло Verpflegsmagazin-у при ул. Янівській, де скривалися ворожі відділи, і згоріли до тла.

В районі групи пор. Д-ра Цьокана запримічено минулої ночі в Єзуїтськім городі більшу ватагу озброєних людей, що пробували тихцем наблизитися. Наші вояки отворили на них сильний огонь і завдали їм тяжкі страти.

В Сокільниках за Стрийською рогачкою збирались польські сили, між іншим кіннота й артилерія, розпоряджаючи кількома гарматами. Наш відділ, що зайняв був залізничний міст, перетинаючий шосе, вдарив приступом на село і розбив ворожі загати. Полишені гармати показалися попсованими. Село згоріло.

В області Замарстинівської касарні вчора вечером сильні ворожі стежі підсунулися каменицями і заатакували наших постів. Наші відділи розбили їх і прогнали, убивши многих.

Нині перед полуднем пострілено ворожий літак, що кружив над містом. Літак упав за Підзамчем.

Наша артилерія обстрілювала нові польські позиції при вул. Бека, Янівській, коло костела св. Мартина, на Жовківському передмісті і школу Козарського.

Шеф штабу

Діло. — 1918. — 13 листопада.

№ 32

ВІДОЗВА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СОЮЗУ: «НА ОБОРОНУ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ»

13 листопада 1918 р.

З київських часописей довідуємо ся, що Український Національний Союз видав слідуючий поклик:

Громадяни!

Західна частина нашого рідного краю, серце України — Галичина в своїх змаганнях за волю переживає критичний момент.

Зруйнована війною, стоптана, скривавлена вона напружує останні сили в боротьбі з Поляками за створення своєї державної влади, але разом з тим мусить давати лад здеморалізованому австрійському війську, що тікає з України, грабує, палить, руйнує.

Громадяни! Треба допомогти рідній Галичині. Вірні, чесні українські серця мусять озватись... Ідїть в добровільний корпус оборони Галичини і рятуйте наш Піємонт від руїни. Хто чим

може, нехай допомагає грішми, харчовими продуктами, оджею, котрі здавайте до корпусу оборони, організуйте комітети допомоги, докажіть, що Ви сини героїчного народу.

*За президію Головної Ради Українського Союзу: В. Винниченко, голова
М. Шаповал, за секретаря*

Українське слово. — 1918. — 13 листоп.

№ 33 ПРИСЯГА ВІЙСЬК ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

13 листопада 1918 р.*

Присягаємо торжественно Всемогучому Богу повинуватися вірно і слухняно Західно-Українській Народній Республіці, Її Верховній Владі, Її Правительству, Її Армії, як також всім Її отаманам та всьому Її Начальству, Їх поважати і захищати, Їх прикази і припущення у всякій службі виконувати, проти всякого ворога, хто-небудь ним бувби і де тільки воля Її Верховної Влади вимагатиме, на водах, на сушах, у воздуху, в день і в ночі, у боях, наступах, сутичках і всякого рода підприємях, словом на кожному місці, в кожду пору, в кождім случаю хоробро і мужно бороти ся, наших військ, прапорів і оружя в ніякому случаю не покидати, з ворогом ніколи в найменші порозуміння не входить, завсігди так нестися, як сього воєнні закони вимагають та як чесним воїнам лицює і в сей спосіб в чести жити і умирати. — Так нам Боже, допоможи — Амінь.

Затверджено постановою Української Національної Ради.
Львів, дня 13 листопада 1918.

*Президент Державних Секретарів: Др. Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових справ: Вітовський, отаман, в. р.*

Вісник Державного Секретаріату Військових справ. — 1918. — 1 грудня.
— Ч. I. — С. 1.

*Дата документа.

№ 34
НАКАЗ Ч. 2 КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ЖАНДАРМЕРІЇ

14 листопада 1918 р.

1) Тому що в деяких повітах є дуже прикрі порушення що до жандармерії, подаю слідуючі рескрипти до відома:

А) Рескрипт Державного Секретаріату внутрішніх справ ч. 8; звучить:

До всіх українських повітових комісарів і всіх інших політичних властей Західно-Української Народної Республіки.

Державний Секретаріат внутрішніх справ припоручає всім політичним державним властям дати негайно повну поміч Команді української державної Жандармерії в зорганізованю публичної служби безпеченства.

Всім зарядженням Команданта української державної жандармерії б е з у с л і в н о підчинитись.

Видано для ужитку Вп. п. Льва Індишевського, як Команданта української державної жандармерії.

Львів, дня 14 падолиста 1918 року.

*Товариш Державного Секретаря внутрішніх справ Др. Перфецький
Українська Національна Рада*

В) Наказ Державного Секретаріату військових справ Ех. ч. 14 звучить:

До всіх українських військових команд.

Державний Секретаріат військових справ припоручає всім українським військовим командам дати негайно поміч Команді української державної жандармерії в зорганізованю публичної служби безпеченства.

Всім зарядженням Команданта української державної жандармерії в справі організації належить б е з у с л о в н о підчинитись.

Видано для ужитку Вп. п. Льва Індишевського як Команданта української державної жандармерії.

Львів, дня 14 падолиста 1918.

*Державний Секретар військових справ: Вітовський, отаман в. р.
Петро Бубела, сотник
Товариш Секретарія військових справ.
Українська Національна Рада*

2) Приказую ще раз, щоби Приказ ч. 1. точка 3. була як найточніше виповнена. Щоби оминуті непорозумінь пояснюю точку 3. як слідує:

Повітовим командантом жандармерії має бути бувший повітовий командант, о скілько він є Українцем або Німцем. Як що такого в повіті нема, то найблищий старший обнимає команду повітової жандармерії, а як і такого нема, то належить негайно повідомити про се Команду Української Державної Жандармерії у Львові, яка назначит команданта на повіт. З сего слідує, що відділи української державної жандармерії поки що не керуєть ся і тому кожда команда повітової жандармерії становить для себе окрему самостійну одиницю, яка підлягає впрост Команді Української Державної Жандармерії у Львові.

3) Як вже в Приказі ч. 1. сказано, українська державна жандармерія працює на підставі приписів бувшої австрійської жандармерії (Gend Gesetz u. Dienstes-Instruktion).

Тому пригадую §§ 2 і 6 В § 2 сказано: Що до служби публичного б членства жандармерія підлягає властям політичним, яким в повіті є український повітовий комісаріат, а у всіх інших військових справах підлягає своїм військовим командантам.

§ 6. наводжу дослівно: Всім иншим цивільним і військовим властям і урядам громадським жандармерія не є підчинена.

Наведені 2 § приказую строго перестрігати.

Пояснюю ще, що військове відношене представляєть ся як слідує:

Станиці української державної жандармерії підлягають повітовим командантам укр. державної жандармерії, а сі останні впрост Команді укр. державної жандармерії у Львові.

В виконуванню служби публичного безпеченства підлягає станиця жандармерії і команда жандармерії українському повітовому комісарятові.

4) На підставі наведених в 1 точці отсего приказу рескриптів Секретаріатів, заряджую, що всі зарядженя під зглядом військовим що до жандармерії, які не вийшли від Команди укр. державної жандармерії є неправильні, тому тепер і на будуче зносить ся, і ким небудь (з виїмком Державного Секретаріату військових справ і Команди укр. державної жандармерії) установлені команд... відділів не мають нічого спільного з жандармерією.

5) Всякі самовільні аванси в жандармерії або іменованя українськими повітовими комісаріятами або іншими командами є неважні, поки не будуть ...вильнені Командою української державної жандармерії.

6) Відносно до Приказу ч. 1 точка 8 приказую, щоби лісти стану (...desliste) мали слідуючі рубрики: степень військовий (шаржа), імя і назвиско, уродження, коли вступив до жандармерії, коли були іменовані старшими десятниками (вахмайстрами) I і II класи.

7) Повітові команданти мають післати Команді укр. Державної Жандармерії у Львові шкїци повіту і розміщене станиць.

*Індишевський, командант
Шпайло, значковий*

Печатка Команди української державної жандармерії

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1 спр. 1, арк. 5. Друкарський відбиток.

№ 35
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ВІД 13 листопада 1918 р.
ПРО БОЇ НА ФРОНТІ

14 листопада 1918 р.

Наше положення на всіх позиціях у Львові дальше корисне, тут і там наш район протягом останньої доби розширився. Наші війська держаться знаменито. Прибувають нові свіжі сили.

На касарню поліції при вул. Казимирівській ворожі ватаги вчора пополудні напали двічі, однак мусіли завернути, потерпівши значні втрати.

Вчора в полудне Поляки стали напирати на Перзенківку, однак їх відбито. Очищується від ватаг Стрийський парк.

Під вечір польські ватаги наступали на наші позиції коло жидівського окописка. Розбито їх з великими втратами для неприятеля.

В районі замастринівської групи розбито неприятельську стежу, що наступала коло моста ч. 2. Неприятель звернув назад, лишаючи кілька трупів. Вул. Під Дубом очищена від неприятеля. Наш машинний кріс острілював Гицлівську гору, на якій показався ряд возів і людей. Всіх розігнано.

Шеф штабу

Діло. — 1918 — 14 листопада.

№ 36
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ПРО БОЙОВІ ДІЇ
НА ФРОНТІ ВІД 14 Листопада 1918 р.

15 листопада 1918 р.

Проягом останньої доби операції наших військ у Львові увінчалися гарними успіхами. Очищено ґрунтовно Стрийський парк від польських ватаг і виперто ворога поза стрийський цвинтар і кадетську школу. Стежі, вислані нині до Стрийського парку, знайшли там багато муніції, погубленої ворогом при вчерашнім відвороті.

Завзяті бої зведено вчерашньої ночі коло Перзенківки, яку ворог за всяку ціну хоче удержати в своїх руках. Хвилево ворог мав навіть успіх, однак смілим атакі наших хоробрих стрільців, що наспіла на поміч, розбито скоро польські ватаги і завдано їм великі втрати. Недобитки ворога розбилися в неладі в сторону Кульпаркова. Хоробрим оборонцям цієї позиції Начальна Команда в спеціальнім приказі уділила гарячої похвали.

Замарстинівська група оперує нині удачно. В районі групи Підзамча іде успішне чищення поодиноких домів.

Наша артилерія острілювала вчора Гицлівську гору, ріг Янівської і площу Бема, вул. Вольносьць, головний дворець, вул. Замарстинівську. Збурено також вежу костела св. Мартина, де містився машиновий кріс. Нині наші пушки острілювали Гицлівську гору, вул. Янівську, розбито офіцерський дім при вул. Бема, де містилася ворожа команда, даліше ріг Янівської і Бема та ріг Бальонової і Вишньовського.

Залога Оссолінеум запримітила вчора вечером, що ворог підготовляє наступ. Випередив його підхорунжий Савула, що підсунувся зі своїм відділом під сам мур і прогнав ворожі відділи ручними гранатами і крісовим огнем. Поляки стріляли кулями «дум-дум».

Залога Цитаделі відперла польські ватаги від вул. Лазаря.

Шеф штабу

Діло. – 1918. – 15 листопада.

№ 37

НАКАЗ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ВІД 14 листопада 1918 р. ПРО ВЗЯТТЯ НА ОБЛІК МАЙНА І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ВІЙСЬКОВОГО ГАРНІЗОНУ м. ЛЬВОВА НЕОБХІДНИМ ПРОДОВОЛЬСТВОМ

15 листопада 1918 р.

Наказ

Всі українські військові команданти й їх органи, а саме інтендантські органи, управителі усяких пров'янтових магазинів, давні фасункові стації й господарські заведення, та збірні стації худоби і т. д. мають п р и с л а т и зараз точне зіставлення зайнятого військового маєтку й негайно відсилати правильними партіями до Львова зерно, муку, худобу, евентуально, готовий хліб, сало й мясо.

Доставу зголосити в Укр. інтенд. Комісії, Намісництво, ІІ поверх.

Як військову залогу у Львові, так і населення належить забезпечити правильною доставою перед грозячим голодом і його наслідками.

Доля Української Республіки нехай буде Вам приказом.

Львів, 14 падолиста 1918.

*Секретаріят військових справ – Вітовський, в. р.
Українська Інтендантська Комісія*

Діло. – 1918. – 15 листопада.

№ 38–42
ПЕРШІ РОЗПОРЯДКИ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІЯТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ
З ДНЯ 13 листопада 1918 р.

№ 38

Розпорядок ч. I

На основі постанови Української Національної Ради з дня 13 падолиста 1918 заряджено:

Бувша австрійська жандармерія, що повнила або повнить службу беспеченства на території Західно-Української Народної Республіки з днем 13 с. п. розв'язується.

З розв'язаного жандармського корпусу формують зараз окружні команди українську жандармерію. Браки в людях належить доповнити вислуженими українськими підофіцерами.

*Президент Державних Секретарів – Д-р Кость Левицький
Державний Секретар Військових справ – Отаман Вітовський, в. р.*

Сей розпорядок відходить до окружних команд, повітових комісарів, постерунків жандармерії.

№ 39

Розпорядок ч. II

На основі постанови Української Національної Ради з дня 13 падолиста 1918 заряджую:

З днем оголошення сего розпорядку всі команди, військові уряди, формації, заведення і т. п. бувшої австрійсько-угорської монархії, що знаходяться на території Західно-Української Народної Республіки, і всі формації і т. п., що рекрутувалися з території, що входять тепер в склад Західно-Української Народної Республіки — демобілізується. Їх майно движиме і нерухоме стає власністю Західно-Української Народної Республіки.

Команданти тих формацій, начальники заведень і т. п. — оскільки сього доси не зробили — передають протоколярно ціле майно, як движиме, так і нерухоме, інвентар як живий, так і мертвий українським окружним командам.

Інструкцій щодо відтранспортування чужих частей в їх вітчизну дістануть окружні команди окремо.

*Президент Державних Секретарів — Д-р Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових справ — Отаман Вітовський, в. р.*

Сей розпорядок відходить до окружних команд, повітових комісарів і громад.

№ 40

Розпорядок ч. III

Військова організація Західно-Української Народної Республіки:

I. Ціла територія Західно-Української Народної Республіки ділиться на три військові області: А) Львів, Б) Тернопіль, В) Станіславів.

II. Ціла територія Західно-Української Народної Республіки ділиться на 12 військових округів.

А. Область Львів:

1) Округ Львів обнімає політичні повіти Львів, Сокаль, Жовква, Городок, Рудки.

2) Округ Перемишль обнімає повіти Перемишль, Мостиська, Доброміль, часть Березова, Сянік, Лісько.

3) Округ Рава Руська обнімає повіти Рава Руська, Ярослав, Яворів, Цішанів.

4) Округ Самбір обнімає повіти Самбір, Старий Самбір, Турка, Дрогобич.

Б. Область Станиславів:

5) Округ Станиславів обнімає повіти Станиславів, Богородчани, Надвірна, Товмач, Городенка.

6) Округ Стрий обнімає повіти Стрий, Жидачів, Сколе, Долина, Калуш.

7) Округ Коломия обнімає повіти Коломия, Печеніжин, Косів, Снятин.

8) Округ Чернівці обнімає повіти Чернівці, Кіцмань, Заставна, Вашківці, Серет, Вижниця, Сторожинець.

В. Область Тернопіль:

9) Округ Тернопіль обнімає повіти Тернопіль, Збараж, Скалат, Тербовля.

10) Округ Золочів обнімає повіти Золочів, Радехів, Камінка Струмилова, Броди, Зборів.

11) Округ Чортків обнімає повіти Чортків, Бучач, Гусятин, Борщів, Заліщики.

12) Округ Бережани обнімає повіти Бережани, Бібрка, Перемишляни, Рогатин, Підгайці.

*Президент Державних Секретарів д-р Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових Справ отаман Вітовський, в. р.*

№ 41

Розпорядок ч. IV

На основі постанови Української Національної Ради з дня 13 листопада 1918 заряджую частинну мобілізацію всіх обов'язаних до військової служби горожан української народности Західно-Української Народної Республіки і так:

1. Всіх гажистів бувшої австрійської армії до 50 р. життя.

2. Річників мужви із здемобілізованої бувшої австрійської армії від 1883—1900 р.

3. Заряджую перегляд річника 1901 та річників 1883—1900 р. в тих граничних повітах, де підчас війни австрійські власти рекрута не побирали.

Всі обов'язані до служби під час ч. 1 зголошуються негайно в приналежній окружній команді.

Що-до обов'язаних до служби під ч. 2 начальники громад мають протягом 3 днів, числячи від хвили доручення отсього розпорядження, зладити списи в 3 примірниках, з того часу 2 примірники передати негайно повітовому комісареві.

№ 42

Розпорядок ч. V

Військовий перегляд роджених в 1901 р.

За відомостю Державного Секретаріату Внутрішніх Справ заряджую, що слідує:

Протягом 48 годин, числячи від хвили доручення сього розпорядження, мається злагодити в двох примірниках списи всіх осіб мужеського пола української народности, уроджених в 1901 р.

Разом з урядом громадським всі рубрики сих списків мають бути виготовлені в сей спосіб, що в рубриці: «Замітка» має навестися, коли котра особа померла, або що вона до служби військової очевидячки неспосібна. До тих послідних зачисляти можна тільки особи, що не мають одної руки або ноги, сліпих на оба ока, глухонімих, кретинів, та сих, що ореченням судовим були узнані за божевільних, безумних або дурних.

Так приладжені списи мається негайно доручити повітовому комісарові.

В порозумінню з окружною командою заряджують повітові комісарі перегляд.

*Президент Державних Секретарів: д-р Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових Справ: Вітовський, отаман, в. р.*

Сей розпорядок відходить до всіх урядів парохіяльних, повітових комісарів, окружних команд і до Секретаріату внутрішніх Справ.

Увага: Зарядження видані передше тратять свою силу. Тепер обов'язують розпорядки ч. I—V.

№ 43
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ХАРЧОВИЙ ПАЙОК

15 листопада 1918 р.

Харч
Одна пайка

Пора	Належить ся денно:	В грошах		
		К	С	
Снідання:	Кава консервова з 10 г цукру або юшки	—	60	
Обід:	Юшка	—	60	
1) в сирім стані	М'ясо ¹⁾ , 300 г	2	—	
	Бульба ¹⁾ , 1000 г або крупи 200 г	—	40	
	Приправа	Сіль 30 г	—	-2
		Перець або паприка 0,5 г	—	4
		Омаста 25 г	—	5
		Цибуля або часник 5 г	—	2
		Оцет 2 мл	—	4
Мука 20 г		—	3	
Вечера:	Юшка	—	60	
1) в сирім стані	Бульба ¹⁾ , 500 г або крупи ¹⁾ 100 г	—	20	
Денний додаток:	Хліб 500 г або сухар 300 г	—	60	
	Разом	5	20	
Для коний денно: овес 3 кг, сіно 5 кг і солома 1 кг				
Для худоби денно: сіно 6 кг і солома 2 кг				

Увага: Надто лише для бoєвиків: Тютюн після засобів, найбільше 10 папіросів або відповідну скількість тютюну, паперців, сірників.

Підмінки (сурогати): Пайка консерв. Кави, цукор 10 г, чай 3 г, цукор 25 г, рум 3 цл, бульба 250 г або бураки, неквашена капуста, морква — каша або риж, грисик, кулеша 50 г.

Шпиталі можуть письменно предложити просьбу до інтендантури о поодинокі потрібні поживки.

Львів 15.XI.1918.

Держ Секретар Військ. Спр. Д. Вітовський, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 11, арк. 2. Рукопис. Копія.

№ 44
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ЗАРПЛАТУ
ДЛЯ ВІЙСЬКОВИКІВ

15 листопада 1918 р.

Платні для офіцерів, урядників і мужви
війська Західно-Української Народньої Републики*

1. Всякі побори в грошах виплачують ся згори для мужви від стрільця до штабового старшого десятника кожного 1, 10, 20 місяця, для офіцерів від хорунжого в гору кожного 1-го в місяці.

2. Винагороди для тих, що повнять службу в війську — невійськових — а заступають офіцерів або урядників-військових 200 К місячно з долу і харч дійсно або в грошах. Сестриці, писарки 160 К місячно з долу і харч дійсно або в грошах. Робітнича служба 60 К місячно з долини і харч дійсно або в грошах.

3. Кошти дороги: Як не приказаний похід, то зворот коштів за залізницю і підводи, а крім сього аж до зміни сього зарядження подвійний додаток як для бoєвиків 10 К. Відповідний зачет виплатити (1/12 ... (незрозуміло) харчова = 10.40)

4. Кватири. До I класи належать міста Львів і Чернівці.

*Таблицю див. на стор. 69–70.

1) В виймковій службі у Львові. 2) В вийсковій службі на інших теренах, де запроваджено стан воєнний	Сталі побори		1. Додатк. для боевиків Львова		2. Додатк. для боевиків		1. Додатк. для небоєвиків		Квартира			Одно-стрій	Харч таблиці П. І.	Топливо	Світло	Постіль		
			денно	місячно	денно	денно	І кл.	II кл.	III кл.	місячно								
	К	с	К	с	К	с	К	с	К	с	К	с	К	с	К	с	К	с
Степень	-	50	-	1	50	1	-	-	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Стрілець	-	70	-	2	30	1	30	-	80	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ст. стрілець	1	-	-	3	-	2	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Вістун	1	20	-	4	80	2	80	1	80	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Десятник	2	-	-	8	-	4	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ст. десятник	2	50	-	9	-	4	50	3	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Штаб ст. десятник	-	-	200	-	10	-	5	-	3	50	60	-	-	-	-	-	-	-
XII. Хорунжий	-	-	250	-	12	50	6	-	4	-	120	-	500	-	-	-	-	-
XI. Четар	-	-	300	-	15	-	7	-	4	50	120	-	500	-	-	-	-	-
X. Поручник	-	-	350	-	17	50	10	-	6	-	250	-	700	-	-	-	-	-
IX. Сотник	-	-	420	-	25	-	12	-	8	-	350	-	750	-	-	-	-	-
VIII. Отаман	-	-	490	-	32	50	15	-	10	-	350	-	750	-	-	-	-	-
VII. Осаул	-	-	560	-	40	-	20	-	12	-	420	-	750	-	-	-	-	-
VI. Полковник	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Для всіх дійсно або в грошах
1 кг дров на 1 добу ло вареня в місяць 1/4-30/9
3 кг дров на 1 особу варити і топити 1/10-31/3

Після величини кімнати 1-3 ламп
і потрібну скількисть нафти. Електрика. Газ.

Для 1 особи 1 сніник, 1 подушка з солом, 2 простирала
1 в часі 1/4-30/9, 1 коп. а в часі 1/10-31/3, 2 коши,
а ло докладного

Дійсно (в натурі) крім свого на
власність пір'яча: 2 сорочки, 2
наванпів, 2 пар ончук, 2 хустки
до носа, 1 р'яник

Дійсно
(в натурі)

До II класи належать міста, що числять більше як 25 000 душ.
До III класи належать міста, що числять 25 000 і менше душ.

Львів 15 падолиста 1918.

Держ. Секретар Військ. Спр. Д. Вітовський, отаман, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 11, арк. 1. Рукопис. Копія.

№ 45

ВІДПОВІДЬ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК НАЧАЛЬНІЙ КОМАНДІ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК ВІДНОСНО ЗЛОВЖИВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИКІВ У ЛЬВОВІ

16 листопада 1918 р.

W widpowid na Wasze pyśmo iz 15/XI zajawljemo, szczo Waszi «awtencyczni» widomosty szczo do powodzenja naszoho z cywilnoju ludnostju ne widpowidajut prawdji i nas dywuje sej ton, w jakim Naczalna Komanda Polskych Wijsk pro se pysze, ton, jakyj ne hodyt sia z poniatjam i hidnostyju czohos «Naczalnoho».

Szczо do suty samoji sprawy to Naczalna Komanda Ukrajińskych Wijsk radab zi swojeji storony zrobyty wse, szczo by ułekszyty cywilnij ludnosty jeji prykre położenje i żytje, je odnacze pohladu, szczo proponowane Naczalnoju Komandoju Polskych Wijsk załahodzenje sprawy, je lysze czastynne i newystarczajucze, bo czerez poszyrenyj obsjah wojennych operacyj terpyt cywilna ludnist inszych dilnyc mista, jaki odnak ne je obnjati propozycjamy Nacz. Komandy polskych Wijsk. Tomu proponujemy, szczo by zastupnyctwa oboch narodiw, jaki jak raz teper perechoworjуют, pry spiwuczasty wijskowych zastupnykiw oboch wojujuczых storin, znajszy sposib i predpryniaty miry, jaki by okoneczno zlahodyły i umožywyły żytje cywilnoji ludnosti po oboch bokach bojewoho frontu.

Wasz pohljad na siu naszu propozycju pryjmemo rado pid osud.

Naczalna Komanda Ukraińskych Wijsk. potk. Stefaniw nacz. ataman

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 488, арк. 21–22. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 46
РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ВІЙСЬКОВЕ СУДІВНИЦТВО

16 листопада 1918 р.*

Покликуючи до життя військове судівництво на території Західно-Української Народної Республіки, поділеної розпорядом з дня 13 падолиста 1918 на 3 військові області, 12 військових округів, твориться отсі областні та окружні військові суди (перше Divisions-und-Brigadegerichte), які покищо виконувати-муть військове судівництво на основі дотичних австрійських законів.

I.

Найвисший військовий т р и б у н а л твориться у Львові.

II.

В справах застереження перше дивізійним судом судять слідуючі військові областні суди:

А. Львів. Командантом є командант військової області Львів. Сему командантови є підчинені військові особи, зокрема особи державної жандармерії, що непосредньо підлягають військовим приказам команданта військової області Львів, з військових округів Львів, Перемишль, Рава Руська, Самбір.

На час стану облоги Львова виконує військове судівництво у Львові полевий суд Начальної Команди.

Б. Станіславів. Командантом є командант військової області Станіславів. Тому командантови підлягають військові округи Станіславів, Стрий, Коломия, Чернівці.

В. Тернопіль. Командантом є командант військової області Тернопіль. Тому командантови підлягають військові округи Тернопіль, Золочів, Чортків, Бережани.

III.

В справах, застережених перше бригадійним судам, твориться отсі військові окружні суди:

А. Львів. Військовий окружний суд. Командантом є командант округу Львів. Йому підлягають військові округи: Львів, Рава Руська, Самбір, Стрий, Перемишль.

---

*Дата документа.

Б. Станіславів. Військовий окружний суд. Командантом є командант округу Станіславів. Йому підлягають військові округи Станіславів, Коломия, Чернівці.

В. Тернопіль. Військовий окружний суд. Командантом є командант округу Тернопіль. Йому підлягають військові округи: Тернопіль, Золочів, Чортків, Бережани.

Суд військовий області Львів має перебрати усі справи бувшого дивізійного суду (Heeres-und Landwehr-Divisionsgericht) у Львові і Перемишлі та довести до рішальної полагоди.

Суд окружний Львів має перебрати карні справи бувшого бригадйного суду у Львові.

IV.

Як обвинувачі виступають при окружних судах судовий офіцер, при обласних судах військовий прокуратор, а при найвищим військовим судовим трибуналі генеральний військовий прокурор або його заступник.

Львів, дня 16 падолиста 1918.

*Президент Державних Секретарів: Др. Кость Левицький, в. р.
Державний Секретар Військових Справ: Вітовський, отаман, в. р.*

Вісник Державного Секретаріату Військових Справ. — 1 груд. 1918. — Ч. I. — С. 4.

№ 47

НАКАЗ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО СКЛАДАННЯ СПИСКІВ ОФІЦЕРІВ

16 листопада 1918 р.

До всіх окружних команд

Всі військові окружні команди мають безпроволочно подати поіменний спис всіх офіцерів дотичного округу, що повнять службу в українськiм війську, узглядняючи слідуєчі рубрики:

1) Військовий степеь, 2) імя і назвище, 3) службове приділенне, 4) студії цивільні і військове вишколенне, 5) місце і дата уродження, 6) національність, 7) увага.

---

*Дата документа.

Рівнож мають команди подати рівночасно стан підофіцерів і мужви та запотребованне офіцерів і підофіцерів з зазначенням, до якої служби потрібні.

Такі звідомлення мають посилати окружні команди що десять днів на адресу Державного Секретаріату Військових Справ.

Львів, дня 16 падолиста 1918.

Державний Секретар Військових Справ Вітовський, полковник, в. р.

Вісник Державного Секретаріату Військових Справ., 1918, 14 грудня, ч. 2, с. 1.

№ 48
ЗАКЛИК ОТАМАНА ТЕХНІЧНОГО ВІДДІЛУ
СОТНИКА СКЛЯРЕНКА В ГАЗЕТІ «ДІЛО»
ПРО ДОБРОВІЛЬНИЙ ЗАПИС СПЕЦІАЛІСТІВ
ДО ТЕХНІЧНОГО ВІДДІЛУ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК

17 листопада 1918 р.

Записуйтеся в технічний відділ українських військ.

З дозволу Начальника Отамана Українських Військ я приступаю до формування літучого технічного відділу, метою котрого буде усіма технічними відомостями допомогти нашому війську в боротьбі з ворогом. Відділ мати ме чотири часті: 1) телеграфну, 2) технічну, 3) радіо-телеграфну й телефонну, 4) залізнично-будівничу й рухову, й окрему саперно-понтонну чету.

Тих, що бажають допомогти нашому війську своїм знанням, — прохаю записатись до відділу. Відділ є окрема військова частина.

Прохаю усіх урядовців Українців почтових, — техніків, телеграфістів, і знаючих саперне, залізничне діло, а також і монтерів-електротехніків допомогти нашому війську в боротьбі з ворогом, — записавшись до технічної залоги.

Зголошуватись можна: Куркова ч. 12, касарня, II поверх, від 11 до 1 год. кожного дня.

Отаман Технічного Відділу
Сотник Скляренко, військовий інженір

№ 49
УГОДА ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМІР'Я
У ЛЬВОВІ

17 листопада 1918 р.

Umowa

W sprawie zawiszenia oruża zakljuczena u Lwowi dnia 17.XI.1918 o hod 3 po południ z odnoji storony miż sotnykom U. S. S. Bukszowanym Osypom o chorunzym U. S. S. Liskowackym Wołodymyrom jak delegatamy Naczalnoji Komandy Ukraїnskych Wijsk, a z druhoji storony z porucznykom Ludwykom de Ljafeux jak delegatom Naczalnoji Komandy Wijsk Polskych.

Stan

Obi storony zakljuczajut zawiszenja oruża na cilim fronti lwiwskim na protiah 48 hodyn poczawszy wid 6 hodyny rano pislia hodynnyka na ratuszu, dnia 18/XI 1918 do 6 hodyny rano dnia 20/XI.1918 w cili zaprowiantowanja seho naselenja jake z pryczyny operacyj na fronti pozbawłena możnosty zaprowiantowanja dalsze w cili zaosmotrenja chorych i ranenych ta pohrebenja trupiw. Se zawiszenje oruża możut obi storony zirwaty koždoji chywli pid usliwem 3 (try) hodynnoho wypowiedzenja napered.

Usliw-zobowjzanzja

1. Linja bojewa zistaje nenaruszena. Obsada wułyc i budiwen ta sama — ne zminiajet sia.

2. Perestje linji bojewoj czyto zowniram czy cywilnym ne dozwołene.

3. Wid hod 7 rano dnia 18/XI.1918 stojat stijky na wydnim miscu jaki majut pereszkodyty ewentualnomu perehodowy ljudyj czerez linju.

4. Na wułyciach jaki diljut front w zasadi ruch zaboronenyj, odnak meszkańciam tych domiw, jakich bramy wychodyt na taku wułyciu wilnyj perehid z tym: a) perechodiat chidnykom pryłeznym do zameszkanoj kamenyc. b) miż dwoma poperecznymy wułyciamy wilno perejty naraz w tim samym czasi najbilsze 3 (trem) osobam.

5. Wułyciu Pełczynsku zamykajut obi storony z ukraїnskoji storony 2 stijky koło wijskowoji pływalni, z polskoj storony koło tramwajewoji remizy. Czerez horod jezuickyj perehid ne dozwołenyj. Wułycia Horodecka powyrsze kasarni Ferdynanda zamknena.

6. Na-kotyb wpały strily za kotrym ne bud frontom zaangażowana w tim storona maje sej czas objasnyty pryczyny striliw druhyj storoni.

7. Z oboch storin złożena sanitarna steža perehljane cityj horod jezuickij dnia 18.XI.1918 o hod. 8 rano. Striha oboch steż w restawracji seho horodu.

8. Komisja złożena z 2 oficiriw Ukrańciw i z 2 oficiriw Polakiw jaki strihnut sia koło hołownoji poczty dnia 18.XI.1918 o hod. 7 rano. Zadanju Komisji je wyriwnaty ewentualnym neporozuminiam w poodynokych widtynkach na protiah zawiszenja oruża. Interesowani Kmdty widtynkow dowidajut sia u stijki koło hołownoji poczty de jak raz zaniata zładena komisja. Zamkneno o hod. 4.30 po pot.

Lwiv, dnia 17.XI.1918.

*Liskowackyj, chor. U. S. S.
Ludwik de Laveaux, pr. W. P.
Bukszowanyj, sot.*

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 487, арк. 57–59. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 50
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ВІД 16 листопада 1918 р.
ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ФРОНТІ

17 листопада 1918 р.

Наше положення на боєвих фронтах у Львові корисне. Наші вояки держаться кріпко на своїх становищах, свідомі своєї важної задачі.

В районі Замарстинівської групи вибралась вчора в полудне карна експедиція під проводом козацького отамана Долуда, щоб ще раз прочистити сю частину міста з ворожих ватаг. Крім козацької сотні загону ім. Гонти участь в експедиції брав також відділ наших стрільців. Гураганом понеслися наші неустрашимі лицарі по обох боках вулиці Замарстинівської, перешукували доми, конфіскували оружжя й карали на місци смертю членів польської боївки. Забрано також документи польського штабу,

розбитого вчора в цім районі. Серед ворогів настала паніка, переполохані оружні ватаги почали втікати на край міста. Завдяки шаленій відвазі самого отамана, що на чолі своїх людей нестримно пер наперед, дійшли наші відділи аж на периферії міста — з одної сторони до західного кінця вулиці Вузької, а з другого аж до вул. Огородницької.

Наші машинові кріси прямо змітали ворогів. З противної сторони був слабкий огонь від клепарівської рогачки, а зате сильна була стрілянина з другого кінця вулиці Огородницької. Всеж таки наші страти були незначні. На жаль, сам неустрашимий отаман одержав постріл в ногу. Польська сторона дала знову зразок своєї «культурности» в оберіганню припасів женеvської конвенції. Польська санітарня патруля, пропущена свобідно нашими відділами, минаючи козаків, дала до них кілька сальв і крісів, які везла укриті в атомобілю, заосмотренім відзнакою «Червоного Хреста».

В районі групи Підзамче вчорашнього дня акція йшла при-спішеним темпом вперед. В наші руки попали організатори польських ватаг і оден санітарний відділ. По стороні ворога маса убитих, крім того багато людей інтерновано. Людности приказано негайно віддати всяке оружя — у кого після реченця воно знайдеться, буде караний смертю.

Залога Цитаделі відбила ручними гранатами і крісовим огнем ворожі стежі, що пробували підсовуватися під сам вал.

В наших районах без перемін.

Наша артилерія острілювала нині будинок дирекції залізниць при вул. Жигмонтівській, де міститься сильна польська залога, пара інвалідів і військову стрільницю. Ворожа артилерія відстрілюєсь, одначе без успіху.

Шеф штабу

Діло — 1918 — 17 листопада.

№ 51

ЛИСТ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК
ДО НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК
ПРО НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ФОРМИ
І ВІДЗНАК УСС ПОЛЬСЬКИМИ БОЙОВИКАМИ

18 листопада 1918 р.

Uważaju za widpowidne zapytaty Nacz. Kmdu Polskych Wijsk, czy znaје:

Polske Wijsko, czy bandy w rajoni obsadzenim Poljakamy uzywajut szapok U. S. S. i widznak ukraińskych do pidstupnych pidtych mordiw;

Stan faktycznyj stwerdzenyj świdkamy. Dnia 17/XI.1918 w rajoni Kadeckoji Szkoły i w ul. Zybłykewycza zbłyzywś do naszoji stezi, ztozenoji z 5-ch ukraińskych żołniriw, sylnijszyj widdił, Polskych w szapkach U. S. S. i zowto-synymy widznakamy z zazywom: «Chody siuda». Koły steża nasza zbłyżyłaś zowsim, kryknuw widdił: «Rzucaj broń». Koły pidstupno zaskoczena nasza steża perewahoju pidłoho woroha piddałaś, «herojskyj widdił» wykotow ich bagnetamy.

Na cilim majże fronti wzywaje polske wijsko rozrywnych kul «dum-dum», szczo stwerdżene likarjamy. Wid bohatoch połononych polskych żołniriw widibrano bilszu skilkist rozrywnych naboiw.

Wzywaju Nacz. Kmdu Polskych Wijsk perewesty slidstwo ta stroho pokaraty wynownykiw, w protywnomu słuczaju bude Komda Ukr. Wijsk zmuszena jak najdalsze iduczych represji w jeji rajoni uzyty.

Dano u Lwowi, dnia 18 padotysta 1918.

połk. Stefaniw
Nacz. Komandant Ukr. Wijsk

№ 52
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ВІД 17 листопада 1918 р.
ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ФРОНТІ

18 листопада 1918 р.

Положення у Львові дуже корисне. Здобуті попередніми днями становища в північній частині міста закріплено. Покладено нові основи до дальших успішних операцій.

В районі Замарстинівської групи переведено вчора ряд трусів в підозрілих домах і найдено понад 20 крісів. Деякі були поховані під підлогою, а дошки забиті були цвяхами. Молодих проступників карано різками. Людність свіжо занятого району оповідає про насильство польських ватаг, що вривались до приватних помешкань, забирали годинники, перстені та інші дорогоцінності, а крім того Жидам веліли платити грубі тисячі відкупного. Словом, польські ватаги господарювали як розбишацькі наїздники так, що навіть польська людяність повитала наші відділи як збавителів від постраху і грабежі.

Наша артилерія острілювала доми коло Цитаделі, де гніздилися ворожі банди. Під охороною огню наших пушок вдерлись наші стежі в доми й інтернували мужеське населення яке помагало ворожим відділам.

В районі Підзамче Поляки острілювали шрапнелевим огнем залізничний дворец, а опісля перенесли огонь на Високий Замок, не завдаючи одначе нам ніяких втрат.

В околицях Стрийського парку ворожі ватаги старались нині передертися до міста, однак їх відбито.

Нині рано коло костела св. Анни з польської сторони падали кулі «дум-дум» і двоє наших жовнірів потерпіло наслідком того тяжкі рани.

Шеф штабу

№ 53
УМОВА ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я
у м. ЛЬВОВІ

19 листопада 1918 р.

UMOWA

zaključzona dnia 19 padotysta 1918 hod. 6 wecerom u Lwowi, miż sotnykom U. S. S. Osypom Bukszowanym jako predstavytelem Naczalnoji Komandy Ukraińskoho Wijska z odnoji storony a miż porucznykom Ludwykom de Lawe, jako predstavytelem Naczalnoji Komandy Polskych Wijsk z druhoji storony, w sprawie dwatciat czoty-roho zawiszenja oruża na cilim lwiwskim fronti dlja dania możnosty widporucznykowy francuskoho prawytelstwa porozumity sia z oboma wojujuczymy storonamy. Usliwja zawiszenja oruża pryjmaje sia ti sami jak z dnia 17 padotysta 1918 z tym, szczo teperiszne zawiszenje oruża prodowżaje sia do dnia 21 padotysta 1918 6 hodyny rano.

*Bukszowanyj sot.
Ludwik de Laveaux*

ДАЛО, ф. 257. спр. 487, арк. 55–56. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 54
**НАКАЗ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК
 ПРО ПЕРЕМИР'Я У ЛЬВОВІ**

19 листопада 1918

**Naczelna Komenda Wojsk Polskich
 Rozkaz**

Lwów d. 19 listopada 8.30 wieczorem 1918

Zawieszenie broni, na tych samych warunkach zostało przedłużone o 24 godzin. Kończy się stanowczo 21 listopada o godz. 6-tej rano i z tą chwilą następuje bezwzględne rozpoczęcie walki.

*Maczyński m. p.
 Kmdt naczelny*

*Ad circulaudum:
 Por. Rzepecki, por. Seliram, por. Marks*

*Za zgodność:
 Odpisał Domacik ppor.*

ДАЛО. ф. 257, оп. 1, спр. 392, арк. 3. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 55
**ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
 УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ВІД 18 листопада 1918 р.
 ПРО ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ**

19 листопада 1918 р.

На горяче бажання польських громадянських кругів, а також на прохання нашої ворожої сторони Начальна Команда українських військ у Львові згодилася на 48-годинне завішення зброї у всіх бойових районах. Роз'єм почався дня 18 падолиста с. р. о 6 год. рано, одначе може бути зірваний за попереднім тригодинним виповідженням. Один пушочний вистріл нашої артилерії має повідомити мешканців загрожених районів про евентуальне підняття дальших воєнних операцій.

Вчорашний день був доволі оживлений. На Стрийському передмістю сильні ворожі ватаги продерлись рано крізь парк і старались дістатися далше в сторону міста. Боротьба тривала до вечора. Поляки поновляли кілька разів свої наступи, одначе потерпіли сильне пораження і з великими втратами мусіли завернути.

В районі Клепарівської вулиці ворожі сили наступали ціле пополудне, головно на вул. Газову і Під Дубом, стрічаючись з завзятом опором жидівської міліції. При підмозі наших відділів ворога відкинено назад на давні позиції.

Залога касарні поліції відбила в ночі ворожий атак від вул. Яховича.

Мимо завішення оружя Поляки підпалили нині рано один барак коло касарні Фердинанда.

В інших районах без перемін.

Шеф штабу

Діло. — 1918. — 19 листопада.

№ 56

НАКАЗ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ ОФІЦЕРІВ-АРТИЛЕРИСТІВ

19 листопада 1918 р.

Офіцери артилеристи, які не мають дотепер приділення при артилерії, мають негайно зголоситися в Секретаріаті Військових Справ у референта артилерії сотника Бородієвича, Намісництво, II п., двері 98.

Львів дня 18, падолиста 1918.

*Державний Секретаріат Військових Справ: Вітовський, в. р.
Референт артилерії: Бородієвич, сотник, в. р.*

Діло. — 1918. — 19 листопада.

№ 57

НАКАЗ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ
ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ ЛІКАРІВ-УКРАЇНЦІВ

19 листопада 1918

До лікарів-Українців!

Наказ

Взивається всіх лікарів-Українців до 50-го року життя зголо-
ситися негайно у Державному Секретаріті військових справ,
Львів, Намісництво ІІ поверх в годинах між 8-12 перед полуд-
нем в цілі приділення до служби.

*Державний Секретаріят Військових справ: Вітовський, отаман, в. р.
Др. Білас, отн.-лікар, в. р.*

Діло. — 1918. — 19 листопада.

№ 58

СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «ДІЛО»
ПРО ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА

19 листопада 1918 р.

Українське військо

Державний Секретаріят військових справ розпочав органі-
зацію армії Республіки та назначив частинну мобілізацію. Територію Західньо-Української Народньої Республіки поді-
лено на три військові області (Львів, Станиславів, Тернопіль),
в котрих кожна обіймає по 4 округи. І так Львів обіймає округи:
Львів, Перемишль, Рава Руська й Самбір; Станиславів обіймає
округи: Станиславів, Стрий, Коломия і Чернівці; Тернопіль обій-
має округи: Тернопіль, Золочів, Чортків і Бережани. Кождий
з військових округів обіймає відповідну скількість політичних
повітів. Таким чином перші організаційні кроки з боку війсь-
кового Секретаріату зроблені.

Одночасно розпоряджено частинну мобілізацію горожан
Республіки української народности, а саме: всіх гажистів бувшої

австрійської армії до 50 року життя, річників мужви із здемобілізованої бувшої австрійської армії від 1883—1900 р., річника 1901 та річників 1883—1900 через перегляд в тих граничних повітах, де в часі війни австрійські влади не побирали рекрути.

На шляху нашого визвілля з довголітнього яра створення армії є негайною, невідкличною, насущною проблемою. За час від 1 падолиста до нині українське військо у великій частині закріпило бажання й змагання народу: бути господарем на своїй землі. Сталося це у великім історичнім дні 1 листопада 1918. З тою датою вьзатиметься по віки вічні доля нашої волі. Без сумніву й день 19 жовтня, день проголошення державности на західно-українських просторах не зійде з нашої памяти. Його вага є одначе лиш чуттєвого характеру, його значіння мало що вийшло поза повсякчасні резолюції, безнастанно ухвалюванні нами на адресу бувшого австрійського уряду. Важні цим з'явищем того дня було неофіціальне засвідчення кругів громадянства в напрямі з'єднання всіх українських земель. Риси історичности виявилися загально у змаганню до власної державности; що до напрямку, що до лінії, котрою треба було йти до тієї державности, то нині можна вже відкрито сказати, наступило розщіплення, роздвоєння на два нерівні табори: По одному боці стали практичні політики, по другому широкі народні маси. Сьогодні затерся той розділ після недавнього одноголосного прийняття Українською Національною Радою внесення д-ра Романа Парфецького про приготування до з'єднання всіх українських земель.

Всежтаки і день 19 жовтня — історичний день. Одначе історія нашої новітньої державности починається таки кілька днів пізніше — датою 1 падолиста. Так, в тім дні, коли на ратушевій вежі столичного міста і всіх державних установах гордо знявся синьо-жовтий прапор, заткнутий жилавими руками українського жовніра, в тім дні крісами списано перший листок нової державности західної України. І вже вісімнадцятий день український жовнір на вулицях Львова крісом і кровю закріплює суверенність українського народу на своїй ентографічній території. Вісімнадцятиденна завзята боротьба це і честь і слава творча робота. З хвилею, коли з львівських веж замаяв українсько-державний прапор, ціла країна почувалася вільною і свобідною від віковічного яра.

Вісімнадцятий день шаліє бій, вісімнадцятий день палахкотить боротьба, вісімнадцяту ніч жадливо прислухуються мліони, коли покінчиться братовбійна війна, розпочата польською молоддю із хоровитими, викривленими поняттями, епігонами минулої доби, спадкоємцями старого ладу. Вісімнадцятий день терпить нужду й мерзне від студени в неопалених домівках двістітисячна людність, вісімнадцятий день помирають з голоду на боєвій лінії тисячі мушин, жінок і дітей та день в день падають десятки окривавлених борців по обох боках з вини: тих, котрі в добі прав у с і х націй бажали-б печать неволі покласти на частину великого народу.

Український жовнір став з крісом за слушну, справедливу й святу справу. Нема сили, котра могла б відвести його від обовязку супроти батьківщини, теперішности й будуччини, перед обличчем нової карти історії людства й народів.

Всі знаємо, чого доказав наш жовнір в тих днях, і тому нема потреби ближче розводитися над цим. Згадати б хіба, що за час боротьби за столицю західно-українських земель спонтанічний, може не зовсім скоординований зрив нашого війська прибирає щораз то більш сплочений, упорядкований характер так під оглядом організації, стратегічних організацій, стратегічних рухів, як і заокруглювання організаційних форм, змісту, поширювання формацій. На наших очах з невеликих відділів виростає суцільна, одною рукою і одним мозком та одною думкою кермована армія.

Розпорядки державного Секретаріату військових справ йдуть далі по цій лінії. Цей крок мусимо повитати як найгорячіше та докласти всіх зусиль, щоб як найскоріше стала до рзпорядження велика, мирна, бойова армія. Розуміється, є це завданням нашого уряду, котрий шляхом своєї державної і військової організації, якомога, скоро зреалізує свої розпорядки. Одначе й ціла суспільність не може проминути нагоди всіма силами підперти в тім напрямі роботу Військового Секретаріату. Це тим більше важне, що наш відповідальний уряд не кличе горожан республіки на нову війну з завойовницькими цілями, лиш на оборону державної території, її меж перед нахабством Поляків і Румунів, на закріплення народовластя, волі, справедливости, на здобуття землі.

№ 59
ЗАКЛИК В ГАЗЕТІ «ДІЛО»:
СЛАВНЕ УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО!

20 листопада 1918 р.

Славне Українське Військо!

Стоячи в безперервним огні боротьби, Ви може й не мали часу і змоги роздумати, якого великого діла довершили Ви своїм героїським подвигом. Туди, на Ваші позиції, може й не могли дійти докладні відомости про те, що за тих дев'ятнайцять днів, які Ви перевели в бою, сталося на нашій рідній землі.

Наша рідна земля, наші українські села, Ваші батьки і діти — визволилися з під шістьсотлітньої польської неволі. Нема вже на нашій землі польського панування, польських урядів і урядників, польські пани і підпанки зробилися малі, тихі і смирні. Наша земля стала вільною країною, наш нарід вільним господарем своєї землі.

Наша найвисша власть, українська Національна Рада, оголосила нашу країну незалежною, самостійною, вільною Західно-Українською Народною Републікою.

Славні українські вояки, селяне і робітники! Ви знаєте, що значить Народня Републіка! В Народній Републіці не буде ані цісаря чи короля з князями, графами і іншими великими панами, які разом панують над простим народом, над селянами і робітниками. В Народній Републіці не буде панів дідичів, що загортали в свої руки землю і багатіють з селянської праці, ані панів фабрикантів, на яких мусять працювати фабричні робітники. Народня Републіка дасть селянам землю, а робітників забезпечить від визиску й нужди. В Народній Републіці не буде гнобителів і поневолених, багатих і бідних, просвічених і темних, високих і низьких. Всі будуть вільні, рівні, просвічені, всі житимуть в добробуті. Народня Републіка — се сам нарід, селяни і робітники, що самі через своїх послів будуть установляти й удержувати такий лад і порядок, який для них потрібний.

Одначе наша Народня Републіка має ще дуже багато ворогів. Польські дідичі, польські урядники і всі ті Поляки, які

доси в нашім краю панували над нашим народом, багатіли працею українського селянина і робітника, — всі вони рішилися не допустити, щоб наш український нарід завів на своїй землі свою Народню Републику.

В краю, де нашого народу сила силенна, а польських панів і підпанків невелика жмінка, — присіли вони тихо. Але у Львові, де їх багато, — бо зі Львова польські пани і підпанки панували над цілим нашим народом — Поляки підняли бунт проти нашої Народньої Републики і вже девятнайцятий день ведуть війну проти військ нашої Народної Републики. А за тим, що діється у Львові, слідять пильно Поляки в цілім нашім краю. Вони тільки ждуть, щоб у Львові знов запанувала Польща, а тоді вони знов у цілім краю піднімуть голову.

І якби тільки вони знов узяли верх над нами, не буде нашому народови, нашим селянам і робітникам ані волі ані землі, а буде вічна польська неволя.

Ось за що Ви боретесь у Львові, славні Українські Вояки!

І тому знайте, що Ви не самі, бо за Вами стоїть весь наш нарід, міліони українських селян і робітників. І як буде треба, як польські бунтівники не опам'ятаються, то на Львів насунуть тисячі й тисячі українських селян з цілого краю на оборону нашої Народної Републики. І як море заливає острівці, — так українське селянство залле те огнище польського бунту, яке ще тліє у Львові.

Славні Українські Вояки! Стійте сміло і твердо на своїх позиціях! Ідїть все вперед і вперед! Нехай польські бунтівники зазнають Вашої твердої селянської руки!

Українські Селяне! Доси Ви, кождий у своїм повіті мусів робити лад і порядок. Тепер — сі до Львова! Зробити лад і порядок з польськими бунтівниками!

№ 60
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ПРО ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ
з 18 листопада 1918 р.

20 листопада 1918 р.

Завіщення оружжя, заключене вчера обома противними сторонами у Львові в гуманітарно-санітарних цілях на протят 48 годин, тревало нинішнього дня дальше.

Діло. — 1918 — 20 листопада.

№ 61
ЛИСТ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК
НАЧАЛЬНІЙ КОМАНДІ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК
ПРО ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ

21 листопада 1918 р.

Sehodnia 21/XI.1918 o hod. 2.30 po poł. pereslaw ja pyśmo Ukr. Nac. Rady do Polskoji Likwidacyjnoji Komisyji na ruku Wp gr. Skarbka.

Z przyczyny, szczo dosi ne distaw widpowidy, možlywe se tomu, szczo wojenna akcyja ne daje zmohy porozumity sia, proponuju seiczasowe zawiszenje oruża na 24 hod. w city porozuminja sia oboch sych czynnykiw.

Dano u Lwowi, dnia 21/XI.1918.

Naczalnyj Komandant Ukr. Wijsk: potk. Stefaniw

ДАЛО. Ф. 257. оп. 1, спр. 487, арк. 37. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 62

**ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ
ВІЙСЬК ПРО ПРОДОВЖЕННЯ ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ***21 листопада 1918 р.*

Завішення зброї, заключене між обома бойовими сторонами у Львові, продовжено на дальших 24 годин, се є: від 6 год. рано дня до 20. с. м. до 6 год. рано дня 21. с. м.

Діло. — 1918. — 21 листопада.

№ 63

**РАПОРТ ПОЛЬСЬКОГО ГЕНЕРАЛА РОЯ
ПРО ВЗЯТТЯ м. ЛЬВОВА***22 листопада 1918 р.*

Do

1. Komendanta Pitsudskiego w Warszawie
2. Generała Rozwadowskiego
3. Komendy Wojskowej Kraków
4. Komisji Likwidacyjnej Kraków

Oddziały ukraińskie cofają się w kierunku wschodnim. Lwów zajęty. Wprowadzam Wojskowe Komendy Powiatowe, jak w Galicji Zachodniej oraz «Komisarjaty» cywilne z przedstawicielei Polaków i Rusinów z wyjątkiem miejscowości rdzennie polskich.

Lp. 27

Op. Nr. 27. R.

Roja

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 251, арк. 9. Машинопис. Копія.

№ 64
НАКАЗ ШЕФА ШТАБУ ПОЛЬСЬКОЇ ГРУПИ «СХІД»
КАПІТАНА СМОЛЯРСЬКОГО
ПРО ВІДПРАВКУ НА СТАНЦІЮ СУДОВУ ВИШНЮ
БРОНЕПОЇЗДА І РОТИ ПІХОТИ

22 листопада 1918 р.

Do Komendanta Pociągu Pancernego por. Kulczyckiego i ppor. Niecia Kmdta 4 p. p. obecnie Gródek Jagielloński

Według meldunku z Sądowej Wiszni stacja kolejowa tamże zniszczona przez bandy ukraińskie, w sile stu (100) ludzi uzbrojonych w granaty ręczne i karabiny. Obecnie bandy kryją się po lasach między Chorośnicą a Rodatyczami. Pociąg pancerny i kompanja mają dotrzeć do Sądowej Wiszni. Meldunek sytuacyjny natychmiast przysłać poczem nadejdą dalsze rozkazy.

Kpt. Smolarski, szef sztabu

Lp. 38. R.

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 251, арк. 19. Машинопис. Копія.

№ 65
ЗВІТ ШЕФА ШТАБУ ПОЛЬСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО
ГАРНІЗОНУ м. ЛЬВОВА НІЛЬСЬКОГО
ПРО ВІЙСЬКОВІ ДІЇ У МІСТІ

27 листопада 1918 р.

W nocy z 20 na 21.XI wydał ppułk. Tokarzewski załączony rozkaz ataku dla opanowania Lwowa.

Akcyje wojenne rozpoczęły się 21.XI o godz. 6 przed poł. z chwilą, gdy minął termin zawieszenia broni. Ogień artaleryi zwracał się w pierwszym rzędzie przeciw Cytadeli, zmusił około godz. 8.30 min. przed poł. nieprzyjaciela do opuszczenia bastyonu wschodniego nad pływalnią wojskową. Atak piechoty na Cytadelę podjęty o godz.

10.30 nie mógł się rozwinąć z powodu silnego ognia KM nieprzyjacielskich. Akcja w tym odcinku ograniczyła się do silnego ognia artyleryjskiego i cernowanie Cytadeli przez kompanie kapitana Trześniowskiego. Odcinek III rotm. Pomiana prowadził energiczną demonstrację ogniową, skierowując ogień 1 baterii na koszary Ferdynanda, ogniem piechoty wiążąc duże sily nieprzyjacielskie.

Grupa kapitana Boruty, uczyniwszy w nocy duży marsz oskrzydłający, rozpoczęła o godz. 7 przed poł. atak na szerokim froncie, na 1 linii: Szkoła Przemysłowa, Węgliński lasek – roгатka Łyczakowska o godz. 10 przed poł. doszły nasze sily do linii Pohulanka–Cmentarz Łyczakowski. Lewe skrzydło tej grupy kryła akcja pociągu pancernego nr. 2, który dotarł do Sichowa, rozprószył oddziały ukraińskie tu stacyonowane, wziął jeńca, zdobył broń i amunicję, dotarł do Pasiek, gdzie również stoczył szczęśliwą potyczkę z nieprzyjacielem.

Nilski, szef szt.

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 250, арк. 35. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 66
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК ВІД 21 листопада 1918 р.
ПРО ЗАКІНЧЕННЯ ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ

27 листопада 1918 р.

О годині 7 рано минув нині реченець завішення оружжя і у всіх районах бойової лінії у Львові розгорілась завзята боротьба.

Діло. – 1918. – 27 листопада.

№ 67

ЗАКЛИК В ГАЗЕТІ «ДІЛО»: «УКРАЇНСЬКІ ВОЯКИ»!

27 листопада 1918 р.

Українські Вояки!

Рішається отсе найважніша справа українського народу: чи має він стати господарем на власній землі, чи даліше бути наймитом Польщі. Рішається доля його теперішнього і будучого покоління. Коли всі поневолені народи Європи кинулися в останнім часі будувати свої держави і заводити на своїх землях справедливий лад, і український народ в Галичині перейняв від уступивших австрійських властей найвисшу управу своєю землею і приступив до будови своєї політичної хати. Однак Поляки кажуть, що український народ не може бути вільний і рівний іншим народам, тільки мусить даліше їм служити.

Українські Вояки! Ви вхопили за оружя в обороні найсвятішого права свого народу, ви станули до бою за найцінніше власне добро, за свою землю і волю. Ви здобули з рук ворога столицю своєї землі і дали змогу утворенню власної української держави. То, що ви зробили доси, буде записане на віки в історії, і як довго житиме український нарід, він славного вашого подвигу не забуде. Однак ворог намагається всіми силами, щоби споконвічне українське місто Львів назад загарбати в свої руки, а якби йому се вдалось, повернути назад українську землю в польське ярмо. Три тижні ведуться на вулицях міста завзяті бої і ворог все числить на те, що українське військо не видержить і уступить зі Львова.

Українські Вояки!

Коли не хочете панування чужинців на нашій землі, коли не хочете бути вічними наймитами Польщі, коли бажаєте добра собі, своїм дітям і всім далішим поколінням, — не допустіть до того, щоб ворог підніс над вами побіду! Будьте неустрашими як льви, йдіть відважно на його становища, бийте його безпощадно, не жахайтеся проляти кров в обороні святого права свого народу.

Очі всього українського народу звернені на Вас, Українські Вояки! Бо страшний був доси гнет Польщі, але стократ був би страшніший, якби Польща захопила назад власть у свої руки.

Пропали би всі здобутки дотеперішньої нашої національної роботи, завмерли би наші школи, згинули би всі наші інституції, а що найважніше пропала би наша землянька свята. Повернула би страшна панщина.

Не допустіть до того, славні Українські Вояки, і постійте хоробро за себе. У Ваших руках Ваша дальша доля. Ви рішаєте дальшу історію цілого народу. Львів, споконвічна столиця української землі, мусить остатись у ваших руках.

Діло. — 1918. — 27 листопада.

№ 68
ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «ДІЛО»
ВІДНОСНО ПОВІДОМЛЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ ГАЗЕТ
ПРО БОЙОВІ ДІЇ НА ФРОНТІ

28 листопада 1918 р.

Воєнні вісті

«Kurjer Lwowski» з 27. ц. м. доносить: Як довідуємося з компетентного жерела, рівночасно з відділами, які прибули під командою генерала бригадієра Рої на відсіч Львова, вислав був генерал бригадієр Роя групу війська під командою полковника Слободи на Хирів та Самбір. Ся група з тамтої сторони загрозувала українські сили у Львові і посувається далі в напрямі на схід.

Крім сеї групи зі сторони начальної команди в Варшаві спрямовано групу польського війська на Раву Руську. Ся група йде від півночі в напрямі Львова, а з якою українські відділи у Львові імовірно також числилися. Крім сего йде група резерв під командою одного з генералів. Куди усі групи звернуться, або в яких напрямках посуваються, є військовою тайною.

«Gazeta Wieczorna» з 26 с. м. доносить: Відділи польських військ здобули вчора по боротьбі Жовкву і усунули в неї українську залогоу. Літуни ствердили, що в промірі кількадесяти кілометрів довкола Львова не має ніде значніших українських сил. Спроби Українців концентруватися в околиці Станиславова ударемнено при помочи воздушних нападів.

Діло. — 1918 — 28 листопада.

№ 69
ЛИСТ ЮЗЕФА ПІЛСУДСЬКОГО
КОМАНДУЮЧОМУ ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ
У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ГЕНЕРАЛУ РОЗВЯДОВСЬКОМУ
ЩОДО ОКУПАЦІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

28 листопада 1918 р.

Пане генерале!

На доповнення мого останнього наказу нижче пишу зауваження, які з'ясують панові генералові мотиви моїх рішень. Існують два принципи розв'язання українсько-польської справи:

1) Маніфест к(олишнього) цісаря Карла, за яким передбачається утворення українського Галицького королівства.

2) Позиція Антанти, яка, згідно з останніми повідомленнями, не хоче визнати Україну і прагне розглядати українське питання як питання російське. Згідно з одержаними мною повідомленнями, коаліція і Румунія вимагають, щоб Польща межувала безпосередньо з Румунією, чим оправдувалось би просування румунських військ у Буковину і в Східну Галичину.

Перший принцип відпав у зв'язку з фактом занепаду Австрії, фактом вступу польських збройних сил на територію Східної Галичини. Однак маніфест к(олишнього) цісаря Карла визнається Польщею остільки, оскільки на його основі була створена Польська ліквідаційна комісія, не зрікаючись зрештою своїх компетенцій у відношенні до Східної Галичини, і що на основі того маніфесту регулюються відносини поляків з чехами, німцями, угорцями на території колишньої австро-угорської монархії.

Другий принцип до цього часу є чисто теоретичним, і ми не впевнені, чи його здійснення буде підтвержене збройною силою там, де лежить джерело української справи, тобто в Києві. Крім того, цей принцип, як вихідний пункт, настільки важкий до прийняття, що досі поляки вели переговори з русинами як з українцями. В стані нев'яснення і схрещення цих двох принципів вважаю, що єдиним виходом є введення на території Східної Галичини, зайнятій нашими військами, військової окупації, на яку ми маємо право через проголошення українцями відкритої війни польському населенню, що проживає в Східній Галичині.

Військова окупація дозволяє тимчасово не розв'язувати політичних справ, які в даний момент ще не назріли для остаточного полагодження. Вона не закриває ніяких шляхів і можливостей розв'язання польсько-українського питання відповідно до наших інтересів.

З цього випливають такі наслідки, як мої постанови:

1) Управління територією Східної Галичини, зайнятою польським військом, належить військовій владі. Цивільна влада, як допоміжний орган організовується і затверджується військовими органами.

Я переконаний, що пан генерал, знаючи досконало відносини в Східній Галичині, зуміє оперти цивільну владу на польські елементи і введе представників інших національностей до цього управління тільки з метою створення сприятливої для нас видимості. Повністю довіряючи панові генералові, залишаю на ваш розсуд питання, чи при зіткненні з труднощами в заспокоєнні околиць Львова не потрібно буде визначити цивільному управлінню ширшого поля діяльності і цим зняти зайвий тягар з військових органів, які будуть потрібні виключно для військових операцій.

Кордони військової окупації на заході пан генерал повинен установити згідно з попереднім наказом, порозумівшись з генералом) Біяком. В такій постановці питання я керувався передбаченням, що військова ситуація вимагатиме керівництва тилом з боку пана генерала, як командуючого діючими частинами. При цьому пан генерал буде керуватись тією тенденцією, щоб після просунення на Схід і забезпечення собі тилу, західні повіти Східної Галичини, по можливості, передавати нормальному управлінню Західної Галичини. В попередній інструкції я визначив, що районом діяльності пана генерала є край з польським і українським населенням. Я вживаю цього терміну свідомо, щоб таким чином не обмежувати військову діяльність і окупацію в напрямку на Схід.

2) Можливі політичні переговори між поляками і українцями можуть проводитись польськими політичними представниками тільки з відома військової влади, причому пан генерал повинен негайно детально доповідати мені про всі факти, які стосуються переговорів. Вищевказані інструкції і мої рішення,

що впливають з них, доведені до відома представників Польської Ліквідаційної комісії, п. депутата Вітоса й п. депутата Кендзьора, який на конференції, що відбулася у мене 27 ц. м., висловили нам свою цілковиту згоду.

Прошу пана генерала подати мені прізвища офіцерів і солдатів, які відзначились при взятті Львова. Висловлюю впевненість, що пан генерал в тих важких умовах, в яких ви перебуваєте, знайде в межах вищезгаданої інструкції найвідповідальніший вихід і засоби, які найшвидше приведуть до мети.

Прошу прийняти висловлення поваги.

Ю. Пілсудський

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 1642, арк. 19–20. Копія. Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917–1920. – С. 141–143.

№ 70 ПРИСЯГА СТАРШИН І КОМАНДАНТА ПЕРЕМИСЬКОГО ГАРНІЗОНУ

Листопад 1918 р.*

Приречення місцевого старшини

Перед Богом всемогучим і всевідучим прирікаю, що як місцевий громадський старшина буду у всім повинуватися як приказам одинокої мочі влади Української Національної Ради в Перемишлі а приказів всякої іншої влади виконувати не буду.

Приречене команданта

Як командант місцевої української міліції прирікаю, що буду повинувати ся лише приказам місцевого громадського старшини.

ДАЛО, ф. 350, оп. 1, 4946, арк. 57. Рукопис. Оригінал.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

№ 71
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ЗАРПЛАТУ ОФІЦЕРАМ,
СЛУЖБОВЦЯМ І РЯДОВИМ

1 грудня 1918 р.

Побори для війська
Західно-Укр. Народн. Республіки

На підставі розпорядження Державного Секретаріату Військових Справ, назначають ся платні для офіцерів, урядників, мужви і помічних жіночих сил війська Західно-Української Народної Республіки.

Стрелець денно	50 с + 1 К	денний додаток
Ст. стрільці	70 с + 1 К 30 с	-//-
Вістун	1 К + 2 К	-//-
Десятник	1 К 20 с + 2 К 80 с	-//-
Ст. десят.	2 К + 4 К	-//-
Бул ст десят.	2 К 50 с + 4 К 50 с	-//-

на мешкане місячно

ХІІ. Хорунжий місячно	200 К + 5 К + 20 К
ХІІІ. Четар	250 К + 6 К -//- 40 К
Х. Поручник	300 К + 7 К -//- 40 К
ІХ. Сотник	350 К + 10 К -//- 80 К
ХІІІ. Отаман	420 К + 12 К -//- 130 К
ХІІ. Осаул	490 К + 15 -//- 130 К
VI. Полковник	560 К + 20 -//- 160 К

2) Всякі побори в грошах виплачуєть ся з гори для мужви кожного 1, 11, 21 в місяці, для офіцерів від хорунжого в гору і активних підофіцерів, кожного 1 в місяці.

3) а. Активні старші десятники дістають крім платні і додатку місячно 80 К і 1 1/2 м³ дров.

б. Активні штабові старші десятники 100 К і 1 1/2 м³ дров.

4) а. Містоофіцери, повітові старші десятники і оружники І класи дістають платню ХІІ ранги (то є, як хорунжі).

б. Оружники ІІ класи як активні штабові десятники.

5) Сотенні писарі (рахункові підофіцери ділять ся на три класі. —

III Класа платня десятника

II класа ст. десятника

I класа штаб ст. десятника

б) а. Платня в шпиталях офіцери і мужва в Укр. Армії, ранені в боях дістають повну платню з додатками.

б. Хорі в шпиталях і лічницях дістають денну платню без жодних додатків. —

в. хорі і ранені з демобілізованої австрійської армії ак та тож жовніри чужих держав крім харчу в натурі не дістають жодної платні. —

7. Мужва арештована без ріжниць на шаржу дістає денно 20 г. —

8. Сестриці і писарка дістають місячно 160 К + 20 К на мешкане з дому і харч дійсно або в грошах. —

Робітнича служба, ак кухарки, прачки і послугачки 60 К місячно з даліни і харч дійсно

9. Цивільні особи які повнять службу при війську і заступають офіцерів або урядників військових дістають 200 К місячно 20 К на мешкане з дому і харч в натурі або в релюгум (в грошах).

10. Кошта дороги: офіцери і мужва, які ідуть службово, дістають денно подвійне харчове т. ч. 10 К. 40 г. —

11. Мужва і гажисти XII ранги дістають однострій з військових магазинів безплатно, висші офіцери побирають додаток на однострій, який буде виплачуваний здолини, так що перша рата випадає на 1 мая 1919. — Додаток виносить піврічно: четар і поручник 500 К, сотник 700 К, отаман, осаул, полковник 750 К. —

12. Одна пайка харчу складається денно: Харчеве дзвінке К 8—10 від 1/2.....

а. Снідання: консер. кава і 10 грам цукру — 60 с

Обід: юшка — 60

(..... мясо 300 гр. — 2 К

(..... бульба 1000 гр. або круп 200 грам — 40 с

сіль 30 грам (2 с) перець 0,5 гр (4 с) омаста 2 грам (5 с)

цибуля або чісник 5 грам (2 с) — оцет 2 ціл (4 с) мука 20 грам (3 с)

Вечера в жирнім стані:

Юшка — 60 с.

Бульба 500 гр. або крупи 100 гр. — 20 с.

Денний додаток: хліб 500 гр. або сухарі 300 гр. — 60 с.

б. Для коний денно: овес 3 кг, сіно 5 кг і солома 1 кг

в. Для худоби денно: сіно 6 кг і солома 2 кг

г. Увага. Надто денно тютюн після засобів найбільше 10 папіросів або 5... г тют. 10 паперу. і одна пачка сірників на 10 днів.

г. Підмінка (сурогати). Пайка консерв. Кави, цукор 10 гр., чай 3 гр., цукор 25 гр., рум 3 цл. = бульба 250 гр. або бураки, не квашена капуста, морква = каша або риж, грисік, кулеша 50 гр.

д. Харч в шпиталях. Шпиталі дістають крім поборів в натурі або в ралютум: денний додаток 1 К 50 с на кожного хорого.

13. Харчове ралютум вільно виплачувати офіцерам, жонатим активним підофіцирам і жіночим силам з платнею 160 К. Всі інші мають діставати харч дійсно. Харчове ралютум виплачує ся з долу що десять днів або при кінці місяця.

14. Всім гажистам, цивільним особам, які заступають місце військових урядників і жіночим помічним силам з платнею 160 К, коли не дістають помешканя в натурі, належить ся місячно оден метер дров.

Золочів, дня 1 грудня 1918.

Др. Ілько Цьокан

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 11, арк. 5–6. Рукопис. Оригінал.

№ 72

НАКАЗ КОМАНДАНТА ВІЙСЬК ЗУНР ГЕНЕРАЛА-ХОРУНЖОГО МИХАЙЛА ОМЕЛЯНОВИЧА- ПАВЛЕНКА У ЗВ'ЯЗКУ З ВСТУПОМ НА ПОСАДУ

23 грудня 1918 р.

Старшини і козаки! По проханню Ради Державних Секретарів Західно-Української Народної Республіки і з дозволу Діреторії Української Народної Республіки, я з України приїхав допомогти ратувати Ваше народне діло від ворога, який хоче задушити волю і долю Українців.

Наша мета звільнити стару столицю України ЛЬВІВ, а потім всю Західну Україну, від Тернополя до Сяну і від Рави Руської до Коломиї, від ворога, який знущається над всяким правом і всякою справедливістю.

Але я розумію, що сам я одними моїми силами в сій справі зроблю дуже мало і Ви повинні мені допомогти.

Старшини! Я памятаю, з якою безмежною хоробрістю і упертістю Ви, по волі Австро-Угорського Уряду, вели доручені Вам частини по шляху побіди і в високих горах Карпатських і Тірольських і в широких долинах Росії, і я певен, що Ви ще з більшим завзяттям будете стояти і битись за народне діло.

Козаки! Ви в великій війні понесли нечислимі труди, Ви голодували і бідували, маєте законне право на спочинок, але ВІТЧИНА же від Вас ще одного зусилля-визволення її від лютого ворога.

І Ви, під керуванням Ваших завзятих старшин, визволите її, бо се визволення несе Вашим жінкам, дітям, батькам та матерям волю, добробут і спокій.

Вперед же на ворога, старшини і козаки і нехай удача і слава ідуть рука в руку з молодого народною республіканською армією в її тяжкім, але славнім подвизі визволення ВІТЧИНИ від ворога!

З Богом за діло!

Оригінал підписав:
Командант військ Західно-Української Народної Республіки Генерал-Хорунжий Омелянович Павленко, в. р.
З оригіналом згідно:
Начальник Штабу Ген. Штабу Полковник Мишковский, в. р.

Надністрянські вісті. — 1918. 23 груд.

№ 73
ПРИВІТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
УКРАЇНСЬКОМУ ВІЙСЬКУ

4 січня 1919 р.

До славного Українського Війська у полі на руки Верховного Команданта Генерального хорунжого Омеляновича-Павленка.

Українська Національна Рада дякує Славному Українському війську у полі і його Начальній Команді за переслані їй слова привіту. Українська Національна Рада вітає українське військо

як забороло свободи і світлої будуччини українського народу. Українська Національна Рада як представниця державної волі українського народу Західної України приложить усіх заходів, щоби наша славна армія в своїй боротьбі з польським імперіалізмом була поперта усіма технічними, матеріальними і моральними засобами цілого українського народу. Іменем українського народу Західно-Української Народної Республіки – Українська Національна Рада кличе:

Слава Українському війську!
Хай живе свобідний, вольний,
зєдинений і суверенний Український Нарід.

Нове життя. – 1919. – 4 січ.

№ 74
**ПРИВІТАННЯ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ ВІЙСЬКОВОМУ СЕКРЕТАРЕВІ ЗУНР
ДМИТРУ ВІТОВСЬКОМУ**

11 січня 1919 р.

Щиро витаємо постанову Вашої Національної Ради! Тепер весело і свобідно залунав серед великої Української Народньої Семі «слава во вишнім Богу». Нехай з зірванням кордону упаде зневіра і байдужність, – а їх місце займе глибока віра і світла будучність. Щире привітання і сердечні желання з нагоди свят «Рождества Христового» засилає галицьким Горожанам-Воякам і всьому населенню Галичини.

Отаман Петлюра

Нове життя. – 1919. – 11 січ.

№ 75

**ЗВІТ ПРЕЗИДІЇ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУЮЧОГО КОМІТЕТУ
У ЛЬВОВІ ЮЗЕФУ ПІЛСУДСЬКОМУ ПРО ХІД ПЕРЕГОВОРІВ
ПРО ПЕРЕМИР'Я У ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ
ЗА УЧАСТЮ ПРЕДСТАВНИКІВ АНТАНТИ**

12—29 січня 1919 р.

Wskutek jednomyślnej uchwały T. K. R. mam zaszczyt przedłożyć Panu Naczelnikowi sprawozdanie w przedmiocie rokowań o rozejm broni między wojskami polskimi a ukraińskimi.

Na skutek depeszy z dnia 13 stycznia br. której odpis pod 1) załączam udałem się do Gródka Jagiellońskiego gdzie zastałem już bawiącego tam kapitana Johnsona.

Johnson przedstawił mi oryginalne pełnomocnictwo pułkownika Wade a załączone pod 2) i oświadczył, że będzie dążył do zawarcia rozejmu w ciągu najbliższych dwóch do trzech dni, pospiech bowiem ze względu konieczności bezwzględnego wycofania wojsk polskich z Galicyi celem użycia ich na froncie północnym do odparcia najazdu bolszewików, jest wskazany.

Nadmienił p. Johnson przytem, iż szef generalnego sztabu hr. Szeptycki oświadczył pułkownikowi Wade, że rozejm musi być koniecznie w ciągu kilku dni zawarty gdyż wojska polskie posiadają amunicyi tylko na cztery dni i wyraził życzenie, aby mu jaknajrychlej ułatwić przejazd na stronę ukraińską celem rozpoczęcia pertraktacyi o rozejm. Mając wątpliwości czy właściwą jest rzeczą puszczać p. Johnsona do Ukraińców z tak niepomyślną co do ilości amunicyi wiadomością zakomunikowałem całą mą rozmowę generałowi Rozwadowskiemu, który miał telegraficznie zażądać instrukcyi od szefa generalnego sztabu czy p. Johnsona na front ukraiński przepuścić.

Wróciwszy z p. Johnsonem do Lwowa zastałem tam teleram ad 3) zezwalający na wyjazd Johnsona do Ukraińców, z czego on też zaraz skorzystał wyjeżdżając tego samego dnia do linii ukraińskich.

W rozmowach, które tak w Gródku jak i we Lwowie z Johnsonem przeprowadzałem, przedstawił on mi konieczność bezzwzględnego zawarcia rozejmu ze względu na niekorzystne położenie wojskowe Polaków i twierdził, że uzyskanie linii demarkacyjnej Bug—Górny Dniestr przy równoczesnej okupacyi przez wojska ententy zagłębia

naftowego byłoby nader korzystnym i że ma nadzieję, iż linię tę od Ukraińców uzyska. Uzyskanie linii Bugu—Świcy, którą szef generalnego sztabu jako punkt wyjścia do pertraktacji miał oznaczyć uważa za niemożliwą do osiągnięcia. W czasie pobytu Johnsona na stronie ukraińskiej przybył do Lwowa pułkownik Wade i zaczął porozumiewać się ze mną starając się wybadać jak opinia polska przyjmie linię demarkacyjną Bug—Chodorów—Dniestr, przyczem ciągle powoływał się na naszą sytuację militarną rzekomo znacznie niekorzystniejszą od ukraińskiej. Moje zapewnienia, że tak złą sytuacja nie jest i że potrafimy się jeszcze i kilka miesięcy bronić, przyjmował z niewiarą i odpowiedzią, że wiadomości o prawdziwym położeniu wojskowym posiada z autentycznego źródła. W sprawie linii demarkacyjnej oświadczyłem mu, że powinna ona być jaknajdalej na wschód odsunięta, zdaniem wojem bowiem tylko ta część Galicji wschodniej zostanie chronioną przed bolszewizmem, która pozostanie w rękach polskich. Wskazywałem przytem na wyraźne tendencje bolszewickie wśród chłopów ruskich i na dotychczasową gospodarkę władz ukraińskich w zajętej części Galicji wschodniej, która zdradza wyraźnie tendencje bolszewickie. Jako możliwą do przyjęcia przez opinię publiczną linię demarkacyjną, która mimo wszystko może — chociaż nie powinna — przesądzać przyszłych granic, wskazałem linię Styr—Gniła Lipa—Bystrzyca, a jako ostateczną poza którą dalsze ustępstwa są niemożliwe ze względu na obawę groźnych żywiołowych odruchów wojska i ludności polskiej podałem linię Bugu—Świcy. Obie te linie uznał pułkownik Wade jako niemożliwe do uzyskania dał nawet do zrozumienia, że wobec niekorzystnego naszego położenia militarnego nie miałby odwagi żądać od Ukraińców usunięcia się na tak daleką linię. Pułkownik Wade odbył kilka konferencji z generałem Rozwadowskim i Leśniewskim w końcu z dwoma wyższymi oficerami ukraińskimi, których w międzyczasie przywiózł ze sobą kapitan Johnson. Po tych konferencyach nie miałem już sposobności rozmawiać z pułkownikiem Wade'm, natomiast otrzymałem list, którego kopię ad. 4) załączam i który wspomina o wynikach konferencji z Ukraińcami.

Pułkownik Wade, który dowiedział się o przybyciu misji angielsko-francuskiej do Krakowa wyjechał ze Lwowa celem porozumienia się z tą misją tudzież dalej do Warszawy dla porozumienia się z Prezydentem Ministrów Paderewskim.

Przed wyjazdem pułk. Wade'a opuścili Lwów także Johnson i Bidermann, ten ostatni, jak słyszałem, został od udziału w pertraktacjach zupełnie przez pułk. Wade'a usunięty.

Wskutek żądania podpułkownika Rybaka upelnomocnionego do pertraktacji oficera sztabowego odbyła się dnia 19 stycznia br. konferencja Generała Leśniewskiego, podpułk. Rybaka z Prezydum T. K. R., której protokół załączam pod 5).

Przybyły do Lwowa szef misji angielsko-francuskiej generał Barthelemy, z którym kilka razy dłuższy czas rozmawiałem, oświadczył się również za jaknajrychlejszym zawarciem rozejmu broni, a wymieniając linię demarkacyjną oznaczał ją rzekami Bug—Stryj, tak że zagłębie naftowe miałyby pozostać w rękach polskich, natomiast linia kolejowa Stryj—Ławoczne, — potrzebna Ukraińcom dla dowozów wojskowych miałyby pozostać w ich rękach. Przyznał się przytem, że żadnych w tym kierunku od swojego rządu nie posiada mandatów lub instrukcyi i że jego misya jest na razie czysto informacyjna. Zauważyłem przytem, że kwestya żydowska i przebieg pogromów we Lwowie interesuje misję bodaj czy nie w tym samym stopniu jak spór polsko-ukraiński i w tej sprawie zasięgają bardzo dokładne i wszechstronne informacye. Generała Barthelemy i pułk. Schmidtsa informowałem w tym samym kierunku co pułk. Wade'a, podkreślając kilkakrotnie, że oddanie zagłębia naftowego Ukraińcom lub stworzenie z niego okupacyi wywoła wzburzenie wśród wojska i ludności polskiej. Licząc się z tem, że informacye udzielone misji francusko-angielskiej przez obywateli tychże państw będą przez nich chętniej przyjęte, spowodowałem życzliwych Polakom Francuzów i Anglików, by się z misją zetknęli i ze swej strony ją odpowiednio informowali. Misya generała Barthelemy jest na ogół życzliwie usposobiona, mam jednak wrażenie, że nie mając dokładnych instrukcyi, ale zechce się zbyt zbytnio zaangażować. Dziś przyjeżdża ponownie dwóch wyższych oficerów ukraińskich celem prowadzenia dalszych pertraktacji.

Oto pokrótce przebieg dotychczasowych rokowań w sprawie zawieszenia broni, w których reprezentant T. K. R. p. Skarbek pośrednio lub bezpośrednio brał udział.

W nawiązaniu do niniejszego sprawozdania p. Skarbka pozwala sobie Prezydum T. K. R. przedstawić następujące uwagi:

Wydaje się nam niewłaściwem a conajmniej bardzo nieostrożnem, że sztab generalny Pułk. Wade'a a pośrednio i bardzo na naszą

niekorzyść uprzedzonego kapt. Johnsona powiadomił o złej sytuacji militarnej i o katastrofalnym braku amunicji. Wiadomości te były u niego punktem wyjścia do każdej dyskusji i uzasadnieniem żądania z góry linii demarkacyjnej pozbawiającej nas zagłębia naftowego. Nie mamy danych posądzać p. Johnsona o to, że wiadomości te zakomunikował Ukraińcom, mamy jednak wrażenie, że pośrednik posiadający tak niekorzystne dla nas wiadomości z natury rzeczy nie może mieć potrzebnej siły przekazywania przeciwnika do uzyskania dla nas korzystnych warunków. Mamy dalej wrażenie, że sztab generalny przecenił rolę i pełnomocnictwo p. Johnsona, który w myśl udzielonego mu przez Wade'a pełnomocnictwa miał tylko próbować nawiązać dyskusję w sprawie rozejmu: (to endeavour to bring about a discussion with a view to the conclusion of an armistice between the Polish and Ukrainian Forces:) i wezwać do zaprzestania walki. (:You are authorised to call upon both sides in the name of the Allied Governments to stop fighting pending the final decision of the Peace Conference and their respective claims:).

Mylne naszym zdaniem interpretowanie mandatu p. Johnsona występuje jaskrawo w telegramie szefa generalnego sztabu hr. Szepetyckiego, który zawiadamia T. K. R. że Johnson przybędzie celem ułożenia rozejmu z Ukraińcami wskutek czego nadano mu charakter decydujący podczas gdy w myśl pełnomocnictwa miał on tylko charakter pośredniczący. Ten sam błąd występuje i to z daleko idącymi konsekwencjami w instrukcji udzielonej generałowi Leśniewskiemu z dnia 13 stycznia br. Nr. 389/VI gdzie zawiadamia się generała Leśniewskiego, że «Kap. wojsk angielskich Johnson otrzymał zlecenie od angielskiego pełnomocnika pułk. Wade udania się do Lwowa i zawarcia zawieszenia broni pomiędzy Ukraińcami a naszą siłą zbrojną», a generała mianuje się tylko zastępcą przy kap. Johnsonie. Wobec tych rozkazów kap. Johnson z roli pośrednika wyrósł do roli tego, który właściwie samodzielnie zawrzeć ma rozejm a reprezentant wojska polskiego, który w tym wypadku winien zdaniem naszym być czynnikiem decydującym schodzi do roli informatora i doradcy. P. Johnson jakom człowiek sprytny w lot wyzyskał te błędy celem podniesienia swego stanowiska i wystąpił tutaj w roli pełnomocnika Ententy mającego samoistnie zawrzeć rozejm przy którym władze wojskowe i cywilne polskie miałyby mu być pomocne jako organa doradcze. Całe szczęście, że pułk. Wade zorientował się rychło w sytu-

acy i p. Johnsona odsunął od tych pertraktacyi, jego działalność bowiem wobec wadliwie przez sztab generalny tłumaczonych pełnomocnictw i wobec jego uprzedzonego do nas stanowiska mogła być dla nas bardzo szkodliwa. Uważamy również, że spychanie generała polskiego do roli informatora p. Johnsona jak to w myśl cytowanej instrukcyi miało miejsce, jest dla sprawy niekorzystne, zdaniem naszym bowiem rozejm zawierać powinny władze wojskowe polskie a nie obcy czynnik, który w tym wypadku powinien być tylko pośrednikiem a w najlepszym razie rozjemcą. Z konferencyi odbytej z podpułk. Rybakiem u którego nie znaleźliśmy poza wyłącznym stanowiskiem militarnym żadnego szerszego zrozumienia interesów ogólnie narodowych i z instrukcyi udzielonej generałowi Leśniewskiemu wynieśliśmy wrażenie, że sztab generalny, zbyt pochopnie chwycił się linii Bugu jakkolwiek n. p. już ze względów strategicznych przedewszystkiem nasuwała się jako odpowiedniejsza linia Styru, a co gorsza zbyt łatwo opuszcza linię demarkacyjną Bugu, przy której przynajmniej twardo stać powinniśmy i na którą, zdaniem naszym Rusini zgodzić się będą mogli. Linia ta w układach politycznych między Polakami a Rusinami jeszcze za czasów austriackich była projektowaną i nie była przez Rusinów bezwzględnie odrzucaną. Na linię tę po rozmowach prowadzonych we Lwowie godził się płk. Wade, generał Barthelemy wreszcie i sam Johnson brał ją przy pierwszym swym pobycie we Lwowie jako punkt wyjścia. Ustalenie linii tej uważałoby społeczeństwo za klęskę, którąby jednak jako chwilową możnaby społeczeństwu choć w części usprawiedliwić. Przyjmowanie innych linii bardziej na zachód wysuniętych lub odsuwanie zagłębia naftowego w zarząd Ententy, byłoby zdaniem naszym wprost niebezpieczne i stałoby się niewątpliwie zarzewiem groźnych ruchów rewolucyjnych.

Uwagi powyższe pozwalamy sobie Panu Naczelnikowi przedłożyć z prośbą o przyjęcie ich do życzliwej wiadomości z tem, że dyktowały je nam powaga chwili i poczucie głębokiej odpowiedzialności.

Prezydyum Tymczasowego Komitetu Rządzącego:

ODPIS

Depesza nadana 13 stycznia 1919
godz. 9.40 wiecz.

Do Komisji Rządzącej we Lwowie.

Z rozkazu przedstawiciela Ententy w Warszawie pułkownika Wade przybędzie dzisiaj 13 stycznia br. wieczorem do generała Rozwadow-

skiego do Gródka Jagiell. kapitan Johnson, celem ułożenia rozejmu z Ukraińcami. Przedstawicielem wojskowym przy układach będzie generał Leśniewski.

Uważam, że byłoby pożądane, gdyby się do niego przyłączył przedstawiciel Komisji Rządzącej.

*Szef generalnego sztabu
gen. Szeptycki m. p. Nr. 379/6.*

British Mission to Poland.

ODPIS ad 2
Senatorska 33.
Warszawa 12 January 1919.

To
Captain Johnson.

Your instructions are to proceed to the Lemberg front and report yourself to general Rozwadowski. You will inform him that Colonel Wade, the British Commissioner in Warsaw, has sent you, with the approval of general Count Szeptycki, Chief of the General Staff, to endeavour to bring about a discussion with a view to the conclusion of an armistice between the Polish and Ukrainian Forces. You are authorised to call upon both sides in the name of the Allied Governments to stop fighting pending the final decision of the Peace Conference and their respective claims.

*H. H. Wade m. p.
Colonel, British Commissioner*

ODPIS ad 3
Naczelne dowództwo na Gal. Wsch.
Op. Nr. 17/1 tajne

Zawiadamiam, że otrzymałem dziś depezę z Warszawy następującej treści:

«Sztab generalny 570–15/1–12.20.

Jako delegata wojskowego do pertraktacji rozejmowych z Ukraińcami wyznacza się pana gen. dyw. Leśniewskiego. Bliższe instrukcje dla pana generała poda do wiadomości podpułkownik Rybak».

W myśl tej depezy i poprzednich rozkazów upoważniam zatem pana gen. dyw. Leśniewskiego do wydania wszelkich zarządzeń aby

panu kapitanowi Johnsonowi, który na rozkaz angielskiego przedstawiciela w Warszawie pułkownika Wade przybył już do Lwowa w celu rozpoczęcia pertraktacji o rozejm z Ukraińcami ułatwić w razie potrzeby przekroczenie naszych linii bojowych i udanie się na przeciwną stronę.

Otrzymuje gen. dyw. Leśniewski, który przeszedł drugi egzemplarz tego rozkazu do wiadomości pana delegata komisji Rządzącej hrabiego Skarbka.

Gródek Jagiell. dnia 15/1919 19ta wieczór

Rozwadowski mp

ODPIS ad 4
Lemberg 22.I.1919.

Mon cher Comte Skarbek!

J'ai fait deux efforts sans succès pour Vous trouver et Vous rendre conte de la situation. Sans doute Vous l'aurez déjà entendu de l'Etat Majeur Général. Les délégués Ukrainiens étaient d'abord très intransigeants, mais peu a peu ils ont été amenés a au point de vue plus raisonnable; et; enfin ils laissaient discutez une solution que, je crois, Votre Gouvernement et Votre Etat Majeur Général pourraient accepter. Ils faisaient cependant une condition absolue que cette solution sera imposée aux deux partis par les Gouvernements Alliés. Comme je ne suis pas, encore, autorisé par mon Gouvernement a imposer des conditions dans leur nom l'affaire devait rester la, et les délégués sont revenus, espérant etre de retour aujourd' hui, Mais hier le Général Pawlenko a envoyé une communication que, par suite de la maladie du Président, les délégués ne pourraient revenir que Lundi. Je pars, alors, tout de suite, pour Varsovie pour parler a M. Paderewski (:qui n'était pas encore Ministre quand j'ai quitté Varsovie:) En route je verrai le Général Barthélémy a Cracovie. Je l'ai mis au courant de la situation Dimanche soir, et je crois qu'il predra part a les prochaines négociations.

J'espère, M. le Comte, que Vous m'avez pardonné d'être parti le jour de Votre diner. Ayant entendu que la mission militaire Francaise était a Cracovie je trouvais absolument nécessaire de partir sur le champ pour la consulter avant de voir les délégués, puisque c'était possible que le Général Berthelmy avait des instructions de son Gouvernement sur le sujet.

Je devais partir si vite que je n'ai en que le temps de Vous envoyer mes regrets verbalement au lieu d'écrire une lettre.

Agreéz l'assurance de mes sentiments cordiales.

H. H. Wade m. p.

P. S. Je conte revenir ici Dimanche soir.

General Leśniewski, Ppł. Rybak, Rotm. Krechowiecki, następnie General Rozwadowski.

Hr. Skarbek podaje, że gen. Szeptycki polecił dobrać sobie reprezentanta Komisji Rządzącej – hr. Skarbek wstąpił jako członek do tej akcji.

Ppłk. Rybak: Przed 14 dniami przyjechała misja angielska płk. Wade (z Johnsonem, Biedermanem, Jeffriesem:). Żądaliśmy od nich materiału wojennego. Jako pierwszy punkt postawiony przez koalicję była ugoda z Czechami, a następnie kwestya wschodniej Galicyi. **Ta Odpis ad 5.**

PROTOKÓŁ

posiedzenia, które odbyło się w Namiestnictwie
dnia 19 stycznia 1919 o godz. 5-tej po pół.

Obecni: Członkowie T. K. R.: Hr. Skarbek, Dr. Stahl, Dr. Głazewski, Dr. Stęśłowicz, następnie Hausner. Ostatnia kwestya interesowała najwięcej koalicję.

Sztab generalny uznał za stosowne załatwić kwestyę wschodniogalicyską, bo braki jakie widział skłoniły go do zapatrywania, że z czasem utrzymania naszego frontu nie jest do utrzymania. Sztab generalny zgodził się, by płk. Wade wystąpił w tej sprawie jako rozjemca i dał mu upoważnienie do tego. Sztab gener. liczył się z konsekwencjami politycznymi zawieszenia broni, które jest czysto militarne.

Rozejm stawia się zazwyczaj w linii, która się w danej chwili trzyma. Nasza sytuacja militarna jest ciekawa.

Z jednej strony Lwów–Rawa–wzdłuż linii kolejowej Lwów–Przemyśl; a następnie Przemyśl–Chyrów. Wychodząc z tej zasady, że linia ta nie jest jednolitą, nie można mówić o linii, lecz wpłynąć na rozjemcę, by rozstrzygnął dla nas najkorzystniej.

Ukraińcy też stoją tylko w pewnych grupach.

Gdybyśmy jakąś linię ustanowili musiałyby pewne grupy obu stron ustąpić. Uwzględniając stosunki polityczne możnaby ustalić linię uwzględniającą stosunki etnograficzne by łatwiej spacyfikować Kraj. Z tych względów sztab generalny zaprosił delegatów T.K.R. Szło głównie o to, by tak stosunki ułożyć by młodzież lub niewiasty nie rozpoczęły walki, podobnie jak to się stało we Lwowie. Walka we Lwowie pociągnęła w konsekwencji zaangażowanie sił wojskowych pod Lwowem.

Z punktu widzenia wojskowego musi być:

- 1) Lwów w naszym ręku;
- 2) linia krótka i w terenie korzystna.

To łączy Lwów z linią Bugu. Od Bugu koło Lwowa na dół (:co najmniej 15 klm. na wschód od Lwowa: (Ta linia dzieliłaby etnograficznie Kraj mniej więcej równo (:protesty przeciw temu!:) tyłu Polaków byłoby z jednej strony ilu Ukraińców z drugiej strony.

Anglik uwzględnia posiadłość Lwowa, pas na 15 klm. na wschód linię Bugu – trudności robi na południe od Dniestru.

O linię po Dniestr przyjdzie zapewne do porozumienia ale poniżej Dniestru, to żądania z naszej strony są zbyt wygórowane. To też sztab się nad tem zastanawiał, by ten teren zneutralizować!

To jest rzeczą polityków by wpłynąć na Anglików, ażeby Starostwo Stryj–Drohobycz zneutralizować:

Jakaś komisya międzynarodowa musi być ustanowiona, któraby kontrolowała dotrzymania warunków rozejmu.

(:Hr. Skarbek podaje, że płk. Wade wyjechał z Krakowa do Lwowa:)

Żądanie linii jaknajdalszej może opóźnić rozejm, a nam zależy na rychłym załatwieniu sprawy, idzie bowiem o wstrzymanie sił bolszewickich idących od Litwy. Dostał polecenie Naczelnika Państwa i Szefa sztabu zwrócenia uwagi T. K. R. by wpłynął na rychłe załatwienie.

P. Głazewski konstatuje, że to jest tragiczne położenie gdyż trzeba za wszelką cenę zawrzeć pokój bo Rusinom nie damy rady.

Ppłk. Rybak wyjaśnia, że Ukraińcom da się radę, lecz nie bolszewikom. Koalicja nie może udzielić pomocy, korpus Hallera po przyjeździe będzie musiał rozesłać żołnierzy na urlop a czynnie wystąpić może dopiero na wiosnę.

Koalicja do walki z bolszewizmem musi wprzód przygotować organizację, co potrwa kilka tygodni. P. Dr. Głazewski zapytuje o pobór i o posiłki z Poznańskiego.

Pptk. Rybak przyznaje, że ludzie są, lecz materiału niema.

Dr. Głazewski podał, że w Poznańskim słyszał o wielkich materiałach wojennych.

P. Hr. Skarbek: Johnson oświadczył, iż wie od Wade'a, iż hr. Szeptycki powiedział, iż ma materiału wojennego, a raczej amunicji na 4 dni.

Pptk. Rybak wyjaśnia, że szło o uzyskanie pomocy materialnej od koalicji, dlatego Anglikowi sprawę czarno przedstawiano.

Dr. Stahl zapytuje dlaczego Francuzi tutaj nie występują.

Pptk. Rybak wyjaśnia, że Francuzi organizują walkę przeciw bolszewikom. Koalicja chce nam dać front, od Brześcia do Płoskirowa. Liczy się z sympatią Ukrainy, która ma oświadczać się za koalicją.

Dr. Stahl interpeluje czy zapatrywanie przez pptk. Rybaka wypowiedziane, że młodzież zainicyonowała, młodzież... nie odzwierciedla zapatrywania warszawskiego o znaczeniu tej walki. Podkreśla, że to był odruch społeczeństwa, które z tą walką się solidarizuje.

Pptk. Rybak wyjaśnia, że chciał przez to powiedzieć, iż organizacja tu jest nieodpowiednia, dorywcza. Przedstawia, że grupa «BUG» poniosła straty skutkiem niewyćwiczenia żołnierzy. Wśród tych stosunków sztab generalny nie może wziąć tej gwarancyi, że tu przez 6 tygodni utrzyma się.

P. Dr. Głazewski podkreśla, że kmdt Piłsudski poręczył, że Lwowa nie odda, a że z Ukraińcami nie można się układać dopóki się ich odpowiednio nie pobije. — Ze stanowiska politycznego obsadzenie Bugu jest katastrofalne. Ponieważ Podole jest spichlerzem, to będzie katastrofą dla Polski, bo to prejudykuję granice Polski.

Dr. Stesłowicz podnosi, że albo stoimy tak militarnie, że dyktujemy warunki, albo uzyskamy odpowiednie poparcie Ententy — i czy ta ma tyle autorytetu wobec Ukrainy, by na nich wymusić respektowanie zarządzeń.

P. Dr. Stahl: Podkreśla się, że my jesteśmy aliantem koalicji.

Dr. Głazewski zapytuje czy Ententa uważa Ukraińców za jednostkę polityczną.

Pptk. Rybak mówi, że Ententa ma może ręce związane prawem samostanowienia Wilsona.

Atutem politycznym byłoby to, że dużo mamy żołnierzy do dyspozycji — w Królestwie — którzy nie służyli w wojsku i tych możemy użyć w interesie koalicji w zamian za poparcie.

Hr. Skarbek konstatuje, że sztab generalny każe nam kapitulować a tylko wytargować jaknajwięcej.

P. Generał podaje, że Piłsudski podkreśla niebezpieczeństwo ze wschodu, wobec którego walkę w Galicyi wschodniej uważa za niepotrzebną.

W tej linii idą otrzymane wskazówki.

P. Generał zdziwiony jest niewyjaśnione stanowiskiem Ukrainy galicyjskiej do rosyjskiej.

Hr. Skarbek. Masę nieszczęść się stało, że sztab generalny uważał Lwów za fragment i w tem przeważnie trwa.

Zawierając ugodę z Ukraińcami przesunie się wojsko na północ a tu się otworzy drogę bolszewikom od południa.

Kapitulacya z naszej strony rozszerzy bolszewizm.

Czynniki polityczne ze swej strony robiły wszystko. W tej chwili będziemy pomagać wojskowości i zastrzegamy się, że cała odpowiedzialność za to spada na wojskowość.

Przestrzega przed tem, by robić najpierw zawieszenie broni a potem mówić o warunkach.

Pptk. Rybak uznaje, że przed podpisaniem nie można robić zawieszenia broni.

Są plany by operacye dalej poszły.

Hr. Skarbek zastrzega się, że to nie jest kapitulacya przed Ententą lecz przed własnem wojskiem. Ententa nie podała dotychczas swego stanowiska i tego stanowiska nie znamy. Przestrzega dalej przed zbytnim pesymizmem. Militarna sytuacya wedle przedstawienia jest katastrofalna ale i u Ukraińców jest nie lepiej. I tak przyjazd natychmiastowy w tej chwili oficerów — telegramy — 2 rusini wysłani przez hr. Skarbka wrócili z bardzo szerokiem pełnomocnictwem.

Powinniśmy stać na tem stanowisku, że przelew krwi jest bezużyteczny. Powinniśmy stać twardo przy swych warunkach.

Chodzi o sposoby i formy przedstawienia p. Wade'owi. Powiedzieć mu: im więcej zostawicie terenu Polsce, tym więcej szans obrony przed bolszewizmem.

Jako punkt wyjścia linia Bug—Styr — drugą linię Gniła Lipa uważać należy za kapitulacyę — a ostatnią za rewolucyę.

Prosi by sprawy definitywnie niezłatwiać, dopóki nie przyjedzie komisya francusko-angielska.

P. Stesłowicz podnosi, że trzeba uważać by ta granica rozejmu nie była granicą Polski.

Pptk. Rybak wyjaśnia, że chodzi tu o ochronę przed bolszewizmem.

P. Stesłowicz podnosi — że trzeba wyjaśnić pułk. Wade'owi, że niema gwarancyi, iż Ukraińcy usłuchają — Ukraińcy nie mają nic do stracenia, — i mogą nie dotrzymać.

Pptk. Rybak — Linia demarkacyjna musi być obsadzoną.

Hr. Skarbek — Uchwalono wczoraj telegrafować do kmdta Piłsudskiego by pozwolił żołnierzom głosować, bo wszyscy Polacy są w wojsku.

Pouczyć ludność jak się zachowywać z pociskami.

Armaty ruskie.

P. Hausner widzi w tem zawieszeniu broni moment wysoce polityczny.

Moment polityczny jest ten, że Entente chociażby życzliwa nie interesuje się naszą granicą wschodnią. Jest przekonany, że ustalenie granic będzie decydującym dla granic kraju.

W razie zawieszenia broni, Rusini będą utrzymywać swą władzę za frontem — staną przed kongresem z faktem dokonany.

Linia Bugu przesadza granice Królestwa. Bronić musimy linii Styru bo Wołyń musi należeć do Polski, ze względu na małe zaludnienie i charakter ludności. Powinniśmy stać na linii Zbrucz, lecz minimum linia Styru — na południe jest obojętne czy Stryj czy Świeca. Ze względu na to że rosyjska Ukraina nie chce nic wiedzieć o tych galicyjskich Ukraińcach, bo nie chce zrażać sobie żywiołu polskiego, którego potrzebuje na Ukrainie, toteż oni nawet poświęcają tych galicyjskich Ukraińców dla zgody z Polakami.

Zaznaczam, że Entente nie orientuje się w tych sprawach, bo tutaj żywioł chłopski nie mający ideologii, tak jak bolszewicy rosyjscy, to jest żywioł dziki, chłopski. Mówi to, jako społecznik znający stosunki.

Entente powinna rozumieć, że z chwilą gdy wojsko ukraińskie wolne rozejdą się do domu, powstanie bolszewizm. Ukraińcy nie są w stanie dotrzymać warunków. Bolszewizm się rozleje po całej Galicyi. Obowiązkiem Ententy przysłać Hallera — trzeba ogłosić reformę agrarną.

Jeżeli ustalimy linię Styru, to wojsko musi pozostać. Absolutnie linia Styru musi być utrzymana.

Decyzja komisji zgodna.

Zasadniczo za rozejmem — tylko warunki muszą być znane. Maximum naszych ustępstw: Linia Styru — (Busk) (Świeca).

Ostateczna formułka.

Po przedstawieniu sytuacji wojskowej przez zastępcę Szefa sztabu W. P. Prezydium Komitetu Rządzącego godzi się na podjęte przez Płk. Wade'a — za aprobatą gen. Szeptyckiego — kroki w celu doprowadzenia do zawieszenia broni między Polakami a Rusinami. Wychodząc z założenia, że tylko ta przestrzeń Galicyi ochronioną będzie od bolszewizmu, która pozostanie w rękach polskich, domaga się przy wyznaczeniu chwilowej linii demarkacyjnej osiągnięcia jej jaknajbardziej na Wschód. Jako ostateczną linię demarkacyjną uważa Prezydium Komitetu Tymczasowego granicę rzeki Styru przez Busk, Przemyślany, Rohatyn, Gniła Lipa, Łomnica.

Każdą linię dalej na zachód uważać by musiał za kapitulację, która nie zabezpieczałaby spokoju stołecznego miasta Lwowa, przywołałaby zupełnie nieobliczalny odruch wojska i społeczeństwa rzuciłaby kraj w odmet rewolucyjnego ruchu, który musiałby się w ruch bolszewicki przemienić.

Tymczasowy Komitet Rządzący wezwany przez Szefa sztabu do wsi udziału w pracy, służyć będzie sferom wojskowym które jedynie są upoważnione do ułożenia warunków zawieszenia broni swoją radą i pomocą. Kom. Tymcz. Rz. zastrzega się w jaknajbardziej stanowczej formie, że ułożona przez wojskowość linia demarkacyjna dla obu armii, jest linią czysto rozgraniczającą walczące wojska i nie może w niczem przesądzać przyszłych granic Rzeczypospolitej Polskiej, których ustalenie pozostawiamy decyzji kongresu pokojowego.

Opinię T. K. R. przedstawia na konferencji hr. Skarbek.

Przyjechał gen. Rozwadowski o godz. 8-mej.

Hr. Skarbek reasumuje całą dyskusję.

Gen. Rozwadowski doszedł na podstawie listu Piłsudskiego do przekonania, że sprawę możnaby w inny sposób korzystnie przeprowadzić. To jest sprawa zneutralizowania zagłębia naftowego. Druga rzecz to kopalnie kali w Kałuszu.

Naturalizację rozszerzyć by należało na obie strony Stryja po Kałusz włącznie.

Dyskusja mogłaby być ograniczoną do terenu na północ od Dniestru.

Zdecydowanie się na jakąkolwiek linię przesadza granice kraju.

Rozejm dotyczyłby linii między Bugiem a Dniestrem — południowa strefa byłaby zneutralizowana.

Hr. Skarbek widzi w tem niebezpieczeństwo. Podzielenie połowy kraju nasunie dalszą linię na południe. Jest niebezpieczeństwo w ustaleniu linii, lecz przynajmniej jasna sytuacja – natomiast przy neutralizacji cała połać kraju niepewna.

Gdy Anglicy tam położą rękę, to stamtąd ich nie usuniemy. –

Linię tę uważa za fatalną lecz nie podcina nam gardła. Raczej zaryzykować Kałusz – niż czynić Borysław niepewnym.

A możeby okupować cały kraj przez Entente?

Jakie mamy nadzieje?

Gen. Rozwadowski ma wrażenie, że Warszawa założyła rękę i pozostawiła nas naszym siłom. – Dziś trudno powiedzieć o dalszej akcji, dopóki nie okaże się, co z amunicji straconej pod Zółkwią da się uratować.

Sam gen. Rozwadowski poczynił kroki dla uzyskania amunicji i broni.

Płk. Rybak ma dyrektywę zainicyowania zawieszenia broni na czas nieograniczony za 4 tygodniowem wypowiedzeniem.

Gen. Rozwadowski twierdzi, że nawet w 14 dniach lub miesiącu nasza sytuacja się polepszy.

Przez ten czas (4 tygodnie) kadry się zapełnią, a broń i amunicję się dostanie.

Przed tem zawieszeniem broni można liczyć ha sukcesy – lecz powstrzymuje się w akcji by zachować obecne oddziały jako kadry do uzupełnienia.

Gen. Rozwadowski odczytuje część listu pisanego do Kmdta Piłsudskiego.

Myśl jest, by się przedostać przez Sambor w stronę Borysławia.

P. Dr. Głazewski zapytuje o kwestyę zajęcia całej Galicyi przez Entente.

Gen. Rozwadowski mówi, że Entente niema na to sił. O linii się nie mówi teraz.

Entente ma interes w tem, by bronić przed bolszewizmem siłami polskimi. Ten interes pokrywający się z naszym trzeba wyzyskać. Jeśli Entente chce, by nasz kraj szedł chętnie, musi nam zabezpieczyć tyły.

Inz. Hausner podkreśla ważność Styru ze względu na Wołyń.

Gen. Rozwadowski proponuje zawieszenie broni na obecnej linii na czas 4 tygodniowy.

Pptk. Rybak chce ustalić linię.

Sprzeczne zdania.

Dyskusya na temat zawieszenia broni i rozejmu.

Gen. Rozwadowski podkreśla, że linia Bugu przesadza granice Polski na północ, a nie możemy opuścić i Stanisławowa.

Stanowisko T. K. R. żąda przesunięcia linii najdalej na Wschód.

Godz. 9-ta pop. zakończono.

W najgorszym razie neutralizacya Katusza.

ODPIS.

Lwów, dnia 29 stycznia 1919

Do Pana

Generała dywizyi

Tadeusza Rozwadowsiego.

Panie Generale!

W nawiązaniu do naszego pisma z dnia 5 stycznia b. r. i odpowiedzi Pana Generała z dnia 6 stycznia br. Prezydium T. K. R. widzi się zmuszonym przedłożyć ponowne przedstawienie.

Skonstatować z przykrością musimy, że ogólna sytuacya wojskowa, która wywołała poprzednie nasze pismo, mimo zapewnień Pana Generała, nietylko, że na lepsze się nie zmieniła, ale raczej znacznie się pogorszyła.

Mija już trzeci tydzień, a zapowiedziane w liście Pana Generała decydujące uderzenie, mające Lwów uwolnić z opresyi, albo nie nastąpiło, albo też się nie udało, sytuacya bowiem we Lwowie i okolicy jest równie krytyczna jak była w dniu kiedyśmy powodowani troską o los miasta i jego mieszkańców, pierwszy list do Pana Generała wystosowali.

Miasto jest nadal pozbawione światła i wody i jest coraz częściej i coraz większymi pociskami ostrzeliwane, co wywołuje daleko idące zdenerwowanie i przygnębienie. Mieszkańcy miasta, z podziwu godną cierpliwością znosili i znoszą te braki, przekonani, że wojska nasze dlatego nie odsuwają wroga z pod rogatek miejskich, gdyż użyte być mają do większych operacyi wojskowych, mających na celu w sposób decydujący przechylić szanse na naszą korzyść i uwolnić kraj od najazdu ukraińskiego.

Niestety, i poza Lwowem sytuacya bynajmniej na naszą korzyść nie zmienia, gdyż po chwilowych przemijających sukcesach, na-

stąpiła sytuacja, mimo że w ciągu miesiąca stycznia zostały do Galicyi wschodniej przysłane znaczne posiłki.

Gdy do tej niekorzystnej, zdaniem naszym, sytuacji militarnej, dodamy zatrważające objawy dezorganizacji wojskowej, dojść musimy do wniosków, które w nas, odczuwających współodpowiedzialność za losy kraju, wzbudzają najdalej idące obawy. Obawy te nie są bynajmniej wpływem jakiegoś przedenerwowania albo nieuzasadnionego pesymizmu, lecz wynikiem trzeźwej oceny sytuacji.

Stwierdzamy zatem, że mimo upływu już przeszło dwóch miesięcy od odbicia Lwowa, olbrzymia większość kraju pozostaje nadal pod uciskiem najeźdźcy, że pod rogatkami stolicy stoją wojska ukraińskie, że mimo ciężkich strat w ludziach nie zdołaliśmy zadać wrogowi decydującej klęski. Fakta te każą nam uważać dotychczasową kampanię niemal za przegraną, a sposób prowadzenia całej akcji wojennej nie wzbudza w nas wiary abyśmy ją korzystnie zakończyć mogli.

Niebezpieczeństwo jest zdaniem naszym wielkie i bezpośrednie, naprawa i zmiana dotychczasowych stosunków nastąpić powinna bezwzględnie i radykalnie, prowadzona w dotychczasowy sposób wojna przynieść nam bowiem musi klęskę militarną a w konsekwencji i klęskę narodową i społeczną.

Grozi nam utrata Galicyi wschodniej, której nie zdołaliśmy uwolnić od najazdu ukraińskiego, grozi nam jad bolszewizmu wśród wojska, gdy się ono przekona, że wodzowie go do klęsk a nie do zwycięstw prowadzą, grozi to nam wreszcie osłabieniem naszych żądań wobec państw Ententy, gdy się przekonają, że nie jesteśmy zdolni własnymi siłami usunąć najazdu ukraińskiego i spacyfikować kraju.

To niekorzystne położenie militarne, musi niewątpliwie ujemnie wpłynąć na decyzję państwa koalicji, przy oznaczeniu linii demarkacyjnej między wojskami polsko-ukraińskimi na wypadek zawieszenia broni.

Prezydyum T. K. R. za to wszystko co się stało na polu militarnem nietylko nie może brać żadnej odpowiedzialności, lecz przeciwnie musi ją złożyć wyłącznie i w całości na barki Pana Generała.

W licznych konferencyach jakie Komitet Tymczasowy i jego Prezydyum z Panem Generałem odbyło, zwracaliśmy aż nazbyt często i dobitnie uwagę na wszystkie braki i ujemne strony takiego prowadzenia wojny, niestety w odpowiedziach zbywani bywaliśmy ogólnikami tudzież ciągłymi zapewnieniami o wkrótce nastąpić mającym

uderzeniu którym rozgromi się wojska ukraińskie i uwolni Kraj od najazdu.

Po tych zapewnieniach, nietylko nie nastąpiły fakta, lecz przeciwnie sytuacja zwłaszcza Lwowa ciągle pozostawała krytyczną. Niebezpieczeństwo ponownego zajęcia Lwowa przez Ukraińców nie zostało dotychczas usunięte, i wobec przemęczenia i tak już bardzo osłabionej załogi, każdy silniejszy napór wojsk ukraińskich może spowodować upadek Lwowa. Już w poprzednim naszym piśmie, zaznaczyliśmy jak ciężką katastrofą dla całej Polski byłoby powtórne zajęcie Lwowa przez Ukraińców, obecnie komunikujemy, że nie, lub bardzo mało uczyniono aby stolicę kraju zabezpieczyć przed tą katastrofą. Raz jeszcze powtarzamy, że warunki w których się miasto znajduje, t. j. bliskości bezpośredniej linii bojowej, brak wody i światła, ciągle ostrzeliwanie, wywołuje bardzo przygnębiający nastrój, i zniechęcenie, że tych objawów już dalej lekceważyć nie wolno gdyż napięcie nerwowe u olbrzymiej większości ludności doszło już do ostatecznych granic.

Skoro stojącymi do dyspozycji siłami nie można usunąć inwazyi, a całego kraju, należy zdaniem naszym odepchnąć Ukraińców od najbliższej okolicy Lwowa i zabezpieczyć go od grożącej inwazyi i w ten sposób stworzyć warunki wyczekiwania zmiany sytuacji na lepsze.

Pismo niniejsze, które wystosowujemy do Pana Generała w tak stanowczej i bezwzględnej formie niech będzie dowodem jak poważnie sytuację oceniamy i jak bardzo uważamy bezwłoczną i radykalną zmianę za konieczną.

*Z Prezydium Tymczasowego Komitetu Rządzącego:
Głazewski m. p. Hausner m. p. Skarbak m. p. Stesowicz m. p.*

Naczelnikowi Państwa Józefowi Piłsudskiemu w Warszawie mamy zaszczyt przedłożyć z prośbą o przyjęcie do wiadomości.

Za Tymczasowy Komitet Rządzący:

№ 76
УПОВНОВАЖЕННЯ ЧЛЕНАМ
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ
НА ВЕДЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ
З ПОЛЬСЬКОЮ СТОРОНОЮ ВІДНОСНО ОПІКИ
НАД ВІЙСЬКОВИМИ ПОЛОНЕНИМИ,
ПОРАНЕНИМИ ТА ІНТЕРНОВАНИМИ

13 січня 1919 р.

До Вп. Панів
Дра. Льва Ганкевич^а, Дра. Степана Томасівського,
Дра. Володимира Охримовича,
членів Укр. Національної Ради у Львові.

Отсим уповажняємо ВП. Панів заключити іменем української воюючої сторони з представниками польської воюючої сторони договір (конвенцію) щодо засад обопільного трактовання ранених, полонених і інтернованих та щодо взаємної виміни таких осіб.

Др. І. Голубович, Президент, в. р.
Печатка
Вітовський, Держ. Секр. Військ. справ, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 581, оп. 1, спр. 134, арк. 2. Машинопис. Копія.

№ 77
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ВИЗВОЛЕННЯ
МІСТ І СІЛ ЗАКАРПАТТЯ
УКРАЇНСЬКИМИ ВІЙСЬКОВИМИ ЧАСТИНАМИ

17 січня 1919 р.

З державного Секретаріату військових справ довідалися ми, що Національна Рада угорської України виконуючи право самоозначення народів — запросила наші війська, щоби вони вступили на землі угорської України та тим чином задокументували остаточну злуку угорської України з соборною Українською Народньою Републикою.

Наші війська вступили 13 січня до Ясіня (перекрученого на мадярське «Кересмесе» — витані радісно населенням. Слідуючого дня, 14 січня о 8 годині рано увійшли наші війська витані оваційно до міста Рахова (перехрещеного Мадярами на Раго).

Вечером дійшли наші війська до Віза-Велле, куди приїхала делегація з Мармарошського Сиготу — повідомляючи, що Мадяри від 4 години рано 15. січня опорожнюють Сигіт. Заразом предложила делегація просьбу, щоби маті війська чим скорше завітали до Мармарошського Сиготу. Делегації вволено волю — і наші війська посуваються на Сигіт. Тепер знаходяться 10 км. від Сиготу в Бичкові. Всюди зголошується велике число добровольців.

Нове життя. — 1919. — 17 січ.

№ 78
ЦИРКУЛЯР ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПОВІТОВИМ КОМІСАРАМ
ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ОСІБ,
ЗАЙНЯТИХ У ЦИВІЛЬНИХ УРЯДАХ

18 січня 1919 р.

До всіх Панів державних повітових Комісарів

В цілі урегулювання справи звільнень від військової служби зайятих при громадянських Урядах осіб військових заряджую в порозуміню зі секретаріатом військових справ що слідує:

1) звільняти від чинної служби в Українським війську будуть окружні Команданти лише в таких случаях, коли се лежатиме в публичнім інтересі (служасих при адміністрації, судівництві, почті, залізниці і школа) коли пропонувані до звільнень люди мають що найвисше степен ь підходящого. Внески на звільнене мають ставити повітові Комісаріати. Сі остатні є зобов'язані в кожному случаю особисто переконувати ся, чи належить в данім випадку ставляти внесок на звільнене від чинної служби та взяти на себе особисту відвічальність за совістність в сповненю тої службової чинності.

2) Право звільнювання від чинної військової служби людей, що мають степень від хорунжого в гору є застережене виключно Державному Секретаріатові військових справ, а належито умотивовані внески мають виходити від повітових Комісарів через окружні Команди до Секретаріату військового.

3) Звільняти людей від чинної служби і з зглядів родинних буде тільки державний Секретаріат військових справ лише в надзвичайних случаях.

4) Перед кінцем лютого с. р. не буде взагалі звільняти ся людей від ... служби військової для пільних робіт.

5) Зогляду на се, що лучали ся досі случаї задержування мужви, та ... старшин в дома перед рішенням реклямації з боку повітових Комісарів заряджує ся, що таке задержуване людей яко самовільне є недопустиме навіть в случаях, де заходить публичний інтерес. В тих случаях слугує повітовим Комісаріатам право в пільних случаях вносити реклямації в телеграфічній дорозі.

Подаючи се Панами Комісарам до відома поручаю на будуче точно додержувати ся повислого зарядження.

*Державний Секретар внутрішніх справ д-р Макух
Печатка*

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 1, арк.. 9. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 79

ЗВІТ ПОЛЬСЬКОГО ПОРУЧНИКА ЩЕПАНОВСЬКОГО ПРО УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ АНТАНТИ В ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРАХ ПРО ПЕРЕМИР'Я

19 січня 1919 р.

Sprawozdanie o programowych rzeczach poruszonych przezemnie w rozmowach z pułk. Wade.

Wade: czego chcą właściwie Ukraińcy?

Inz. Szczepanowski: Ich punktem wyjścia dla polityków był manifest cesarza Karola o federacyjnym ustroju Austrii i plan wiedeński antypolski stworzenia Austriacko-Ukraińskiej prowincji. Uchwalili to d. 19 października 1918 na Konstytuancie Ukraińskiej we Lwowie,

gdzie postanowili nie przyłączać się do Ukrainy rosyjskiej lecz wytrwać przy Austrii. Zatem program Austryjacko-Niemiecki przeciw Polsce, dalszy ciąg programu zainicjowanego przeciw Polsce w Brześciu litewskim.

Dla chłopów punktem wyjścia są wyłącznie kwestye ekonomiczne i socyalne: ekspropriacja polskiej własności, rabunek dworów, inwentarzy i też miast. W konsekwencyi program bolszewicki (Rusini jako tacy właściwie narodem nie są, są plemieniem i to nie jednolitem materiałem etnograficznym, z którego w dawniejszych czasach wyrastali najlepsi Polacy (też Kościuszko). Po zaborze przez Rosyę wyrastali często Rosyanie (w Galicyi rusofile). Nareszcie od kilkudziesięciu lat podjęta została próba utworzenia nowego Narodu: Ukraińców.

Ogół ludności ruskiej niema jednolitej świadomości politycznej. Za czasów inwazyi rosyjskiej np. w Galicyi pozwalał się nazywać rosyjanami, rusyfikował się. Potem znaczna część zwróciła się do myśli zgody z Polakami (oburzenie na Austryę), a dopiero niedawny kurs austryacki i oddanie władzy i żandarmeryi austriackiej w ręce ukraińskie – dało Ukraińcom chwilową przewagę.

Wade: a jakby można to w Galicyi załatwić kompromisowo?

Inz. Szczepanowski: możnaby sprawę ująć dwojako, albo wedle teorytycznych doktryn powiedzieć, że zostawimy poza Polską na Rusi parę milionów Polaków i może 1/4 polskiego majątku narodowego a zato wcielimy do Polski parę milionów Rusinów i ta linia równowagi szłaby poza Kamieńcem Podolskim a na północy poza Mińskiem, albo teoretycznie możnaby utworzyć terytoryum przejściowe z politycznym równouprawnieniem wszelkich elementów (ale czy to możliwe?).

Wade: ależ ja chciałbym mówić jedynie o samej wschodniej Galicyi.

Inz. Szczepanowski: sztuczny kordon austryacki zniknął, istnieje kwestya wschodnich ziem historycznej Polski.

Wade: ale czyżby nie istniał dalej ten kordon?

Inz. S. Szczepanowski: moim osobistym poglądem jest, że dla nas, jako Polaków, na wschodnich terytoryach teoretycznie właściwie nie jest koniecznem polityczne panowanie. Wystarczyłaby nam zupełnie pełna wolność i możność rozwoju a w lat kilkanaście zapewne bylibyśmy zupełnymi panami kraju. Ale musiałyby zaistnieć dwa warunki a więc: zabezpieczenie uporządkowanych stosunków wolności osobistej, własności prywatnej i swobody politycznej i co naj-

ważniejsze zabezpieczenie tych krain od ponownej fali wpływów austro-niemieckich.

Wade: ależ Austrii niema!

Inz. Szczepanowski: ale istnieją siły, które ją popierały, które i w dalszym ciągu dążyć będą do rekonstrukcji wpływów niemiecko-austriackich... przedewszystkiem żydzi a też partya ukraińska.

Wade: kto więc może zabezpieczyć ten kraj?

Inz. Szczepanowski: jedynym żywiołem, który może przeciwstawić się wpływom niemieckim są Polacy.

Wade: a co jest z żydami?

Inz. Szczepanowski: żydzi przed wojną oświadczały, że są Polakami, w czasie wojny okazali, że są jedynymi patryotami austriackimi w kraju.

Wade: czemu?

Inz. Szczepanowski: ponieważ na świecie nie było nigdy państwa, które takby ich popierało i protegowało jak Austro-Węgry. Już przed wojną żydzi mieli prawie monopol dostaw państwowych, kolejowych, wojakowych, prawie monopol handlowy i finansowo-lichwiarski, zaś w czasie wojny to jeszcze wzrosło. Conajmniej 50 do 60% funduszków na wojnę dostarczyli Austro-Węgrom żydzi (jako pożyczki wojenne), a też z kilkudziesięciu miliardów banknotów austriackich przeważna część jest w ich posiadaniu. Zatem żydzi całą swą egzystencją finansową i polityczną ulokowali w popieraniu Austro-Węgiei. Gdy Austria poparła program austro-ukraiński żydzi poparli to całą siłą dla ratowania swych finansów i zaszkodzenia Polakom (wzór Poznańskiego, kooperatywy, polski handel emancypują społeczeństwo od żydów. Ukraińców da się opętać).

Wade: tak to jest historia ale terazniejszość?

Inz. Szczepanowski: Żydzi są nadal podstawą działań zdążających do odnowienia wpływów i potęgi niemieckiej. Tendencje niedawnej historii trwają bez zmiany.

Wade: A czy byłoby korzystnem dla Polski aby na wschodzie nie mieć naturalnych granic?

Inz. Szczepanowski: takich granic właściwie niema, rzeki nie są granicą, są raczej linią komunikacyjną, w historii mamy dwie linie graniczne, które mają w sobie coś z naturalności, jedna to wschodnie granice Polski historycznej ustalona w zmaganiu się z Tatarami i Moskwą i druga to linia frontu pozycyjnego obecnej wojny, prawie ta sama co granica pierwszego rozbioru Polski.

Wade: A czy nie byłoby niebezpiecznym dla Polski aby wchłonęła w siebie dużo obcych żywiołów?

Inz. Szczepanowski: Obcych żywiołów w ścisłym tego słowa znaczeniu właściwie tam niema, prócz żydów. Polacy taksamo jak Anglicy są rasą mieszaną z plemion: zaludniających ziemię Polski historycznej, plemion, które wydały Kościuszkę, Mickiewicza, Słowackiego, Moniuszkę i tylu innych nie są dla nas obcymi plemionami. Nie mamy zamiaru siłą ich prowadzić ku polskości ale, jeżeli po usunięciu obcej przemocy, pójdą one temi samemi drogami rozwoju co przed wiekami to staną się ponownie politycznie naszymi rodakami. Jest to historia ponikąd analogiczna z różnicami plemionami we Francyi, w Niemczech (Plattdeutsch jest dla Niemca z południa niezrozumiałe) i w Anglii. Jeżeli zechcą tworzyć własne nowe narodowości nie będziemy im przeszkadzać, wolna droga, ale to nie tak łatwo, sztuczna narodowość wynaleziona nie będzie mieć siły żywotnej.

Wade: a rozwój spraw społecznych?

Inz. Szczepanowski: w razie ograniczenia Polski do tego minimum, do którego doprowadziły ją państwa zaborcze, na zachodzie w kraju zbyt gęsto zaludnionym (przeludnionym) niemożność dania ludności ziemi i zarobku prowadziłyby musiała do katastrofy i socjalnej rewolucyi, na wschodnich ziemiach wykluczenie Polaków zabiłoby wszelką kulturę i cywilizację i spowodowałoby też panowanie bolszewików.

Jedynie połączenie umożliwi ekonomiczny rozwój.

28 stycznia 1919 byli delegaci Ukraińców, mianowicie kapitan Bukszowany, kap. Noskowski i kap. Hirniak w towarzystwie belgijskiego księdza Bonne, który od kilku lat bawi między nimi z jakąś misją religijnopolityczną?

Do poważnych pertraktacji nie doszło gdyż generał Barthelemy nawet nie chciał z nimi rozmawiać i to z dwu powodów: 1) że nie mieli wystarczających pełnomocnictw a 2) że nie przedstawiali się dość poważnie. Księdza Bonne dość energicznie generał B. zwymyślał za jego radykalne stanowisko. Delegaci Ukraińcy rozmawiali tylko z Anglikami i mieli spowodować przysłanie nowych odpowiednich parlamentarzy.

29/I.1919. przyjmował Generał Barthelemy różnych ludzi, między innymi reprezentantów Starorusinów p. Oresta Hawryłowicza Hnatyszaka redaktora Prykarpatskiej Rusi i Dr. Andreja Andrejewicza

Aleksiewicza. Jako tłumacz funkcjonował inż. por. S. Szczepanowski. Starorusini przedstawili swój program «jedności narodowej narodu rosyjskiego» następnie prześladowania (internowania i wieszania) austriackie. Zapytani przez generała o stanowisko w obecnej wojnie oświadczyli, że są w niej neutralni i są przeciwni rozstrzygnięciu sprawy granic, która ma być rozstrzygnięta wedle zasad słuszności przez konferencję pokojową. Zapytani o stosunek do Polaków oświadczyli się za programem przyjacielskiego współżycia. Zapytani, co zrobili dla odnowienia organizacji swej partii, odpowiedzieli, że mogli się organizować tam tylko, gdzie istnieje wolność polityczna, mianowicie na terenie zajęтым przez Polaków, po stronie Ukraińców nie, bo tam panuje jak za czasów austriackich terror i strzelanie i wieszanie politycznych przeciwników. Prosił o interwencję aby i tam zapanowała wolność polityczna. Uskarżali się Starorusini, że ich instytucje kulturalne i ekonomiczne mające majątek stu kilkudziesięciu milionów zostały zabrane przez austriaków i oddane Ukraińcom. Prosił o interwencję aby przynajmniej lwowską Staupigię im oddano z powrotem. Twierdzili, że przeważna część ludności rusińskiej nie popiera Ukraińców a za nimi jest połowa ludności.

31/I.1919. Pułkownik Smythe rozmawiał długo ze mną bardzo szczerze, opowiadał mi jak polemizowali z arcybiskupem Szeptyckim, którego określił jako zapalczego fanatyka. Szeptycki żądał od nich oświadczenia, że uznają taką interpretację zasady Wilsona o «self determination», że każda okolica n. p. wschodnia Galicya ma prawo decydować sama o sobie. Na to «my» (mówi Smythe) mówimy mu, że nie jesteśmy skrupowani oświadczeniem Wilsona, nasze rządy same za siebie mają głos a takich ciasnych zasad nie można stawiać, gdyż często względy historyczne muszą decydować np. Belgia. Tam Niemcy pod pretekstem «samostanowienia» chcą wynalazkiem odrębności politycznej Flamandów rozerwać jedność Belgii uświęconą historią stuleci — to jest niedopuszczalne.

Sprawa żydowska zeszała zupełnie na drugi plan i mówi się o niej zupełnie okolicznościowo. Wcale często używają nasi Anglicy mówiąc o żydach bardzo mocnych akcentów, nawet dużo energiczniejszych od tego co my mówimy.

Sposób mówienia i zachowania się Smytha jest zupełnie inny niż Wade'a, który historię traktuje w rozmowach jako rzecz przebrzmiałą i bez znaczenia i nie akcentuje tak jak Smythe czynników wartości kulturalnej.

2 lutego 1919. Linja demarkacyjna a nafta.

Sprawy ewentualnej demarkacyjnej linii były dotąd omawiane chyba okolicznościowo, np. przy sposobności rozważań co do przyszłości zagłębia naftowego i w tym związku przykładowo była mowa o linii kolejowej przez Stryj (major Fordham). Ja stanowiska nie określałem, zachowywałem rezerwę.

Sprawy naftowe wymagają stale wielkiego pilnowania, gdyż mam bardzo poważne obawy aby nafty nie zneutralizowano z naszą ogromną szkołą w ten sposób że anektowaliby ją dla siebie Anglicy z Francuzami. W tej sprawie natrafiłem na następujące fakty:

I. Pewne małoznaczące konsoryum przedstawiło generałowi Barthelemy przez p. Świerczewskiego (agenta konsularnego Francji) memoriał proponujący objęcie wszystkich kopalń, rafinery i zapasów przez specjalnie założone towarzystwo z siedzibą np. w Paryżu a z ekspozyturą we Lwowie a to celem uchwycenia własności niemieckiej choćby ukrytej pod obcą firmą, przy pozostawieniu innym właścicielom możności dochodzenia swych praw potem. Jako cel dalszy podaje memoriał uchwycenie wartości kopalń na rachunek zwrotu kosztów wojennych (czy nam?).

II. Major Fordham z tutejszym Anglikiem (którego znam od paru dziesiątek lat) p. George Macintosh ułożyli projekt skłonienia Ukraińców do wycofania się z oddaniem im 50% zapasów i produkcji w czasie zawieszenia broni zagłębia Borysław–Drohobycz i połowy wagonów naftowych. Wojska Ukraińskie miałyby się wycofać poza Stryj, wojska polskie poza Dniestr zaś obszar naftowy byłby neutralny z polską policją i polskim zarządem kolei. Obszar naftowy i wszystkie kopalnie, rafinerye i zapasy — miałyby zostać oddane bez względu na to kto jest ich posiadaczem komisji Ententy pod przewodnictwem p. Macintosha. Kontrola i rozdział produkcji oraz oznaczenie przyczynienia się do kosztów ze strony ukraińskiej i polskiej odbywałoby się przy współudziale delegatów, po 2 z każdej strony i t. d.

Dowiedziawszy się o wręczeniu memoriału gen. Barthelemy poszedłem do niego zaraz i zawiadomiłem go, że jako referent naftowy Dowództwa Wschodu przedłożyłem jeszcze przed kilku tygodniami plan szczegółowy uchwycenia własności wrogów, natychmiast po wejściu wojsk naszych do zagłębia naftowego, że plan ten został przez Dowództwo zatwierdzony a następnie aprobowany przez pana Prezydenta Paderewskiego, że zatem wszystko tu już jest przewidziane

i zarządzone. Ze względu na skuteczność i wykonalność tych zarządzeń jest konieczna zupełna poufność aż do chwili wykonania planu.

Majora Fordhama poinformowałem, że wedle mej prywatnej opinii jego projekt jest nie do przyjęcia gdyż zawiera w sobie zbyt wiele czynników które mogłyby być niebezpiecznym precedensem, co mu szczegółowo wyjaśniłem. Zazaczyłem dalej, że w czasie inwazyi Ukraińców produkcya Borystawia zupełnie upadła bo nikt dla nich nie chce pracować a jeżeli my wznowimy produkcję to conajwyżej możemy jakiejś tam firmie w Kijowie lub gdzieindziej dostarczać jakich kilkuset wagonów miesięcznie produktów, wzamian za transporty żywności dla robotników, których potrzebujemy, lub za jakie dobre pieniądze. Na ten temat wywiązały się dłuższe rozmowy i mam wrażenie, że te niekorzystne plany wybiję im z głowy.

O stanie tych spraw poinformowałem pp. Wańkowicza i Dr. Dąbrowskiego, którzy godzą się z moim sposobem postawienia sprawy. W razie potrzeby Komisya Polska wyraźnie określi swe stanowisko. Już po tych rozmowach parlamentarze ukraińscy, którzy byli tu dziś (Iwan Omelanowicz Pawlenko, pułkownik, brat generała (w żupanie i przy karabeli) i Dr. Jarosław Oleśnicki major, adwokat z Drohobycza) mówili, że mają miesięcznie coś dziesięć milionów dochodu z nafty, której produkują około tysiąc wagonów. Uważam te cyfry za nieco przesadzone, ale maj. Fordhem widzi już w nich potwierdzenie mych informacji (spadek produkcji na jedną siódmą) i już mi mówi, że zapewne moja propozycja będzie jedyną praktyczną.

Gdy parlamentarze za trzy dni przyjadą znowu sprawa ta będzie aktualną.

Sprawa okolic naftowych i niebezpieczeństwo ich zagarnięcia. na korzyść koncernów angielskich lub francuskich przy zupełnym wykluczeniu naszych praw zagraża i nadal.

Konserjum operujące przy Francuzach taksują wartość kopalń na dwa miliardy przeszło. Pod pretekstem polskim chcieliby zaprojektować wzięcie tego całego zagłębia jako rzekomej własności niemiecko-austriackiej na rachunek odszkodowań wojennych do kasy koalicji. W tych warunkach my z tego nic byśmy nie zobaczyli a mamy przecie przygotowane inne plany.

Za inicjatywą galicyjskiego Anglika p. Macintosha a na zaproszenie p. Wolskiego odbyło się posiedzenie mające charakter pry-

watny, którego celem wedle zagajenia miało być danie oświadczenia misji francusko-angielskiej imieniem polskiego przemysłu naftowego odnośnie do projektu p. Macintosha (jak załącznik) co do neutralizacji części środkowej Galicji i objęcia kopalń (własności) przez komitet aliancki z p. Macintoshem na czele. Zebranie nie miało ani formalnego ani moralnego tytułu do składania oświadczeń w tej sprawie w stosunku do misji zagranicznych, byłem na nim w porozumieniu z p. Wańkowiczem jako gość a dziwiłem się bardzo, że był na niem obecny major Fordham, który rozumiał po polsku i słyszał niejedną rzecz dla sprawy naszej niekorzystną.

Zaznaczyłem przedewszystkiem, że do zastępowania interesów państwa polskiego jest uprawnione Komisye Polska delegowana przez rząd warszawski i z jej pominięciem nic się dzieć nie powinno.

W zebraniu wzięli udział p. W. Wolski, prezes Związku Producentów z r. 1909—1911 dziś nie reprezentuje produkcji i były właściciel kopalń, p. Przybyłowicz dyrektor Zw. Prod., p. Fabiański profesor politechniki, były właściciel naftowy, p. W. Wulimirski współwłaściciel kopalń, p. Macintosh były właściciel kopalń i major angielski Fordham.

Dyskusya była chaotyczna p. Macintosh referował projekt (jak załącznik), p. Sulimirski wyrażał niezadowolenie, że rząd mianuje Komisję i rzeczoznawcę podczas gdy tego nacierze powinni delegować, inni uczestnicy wyrażali też żal, że nie zostali powołani do zadecydowania o warunkach projektowanego zawieszenia broni odnośnie do przemysłu naftowego. Wobec tego poinformowano, na zebraniu, że wedle instrukcji rządu polskiego zawieszenie broni może być zawarte jedynie przez komendy wojskowe jako zarządzenie prowizoryczne wojskowe i nie może być połączone z żadnymi układami politycznymi lub ekonomicznymi, które mogłyby nadać mu cechę rozejmu lub układu, że projekt przedłożony tu ma charakter czegoś, co pozostawi trwale następstwa i już dlatego jest nie do przyjęcia. P. Przybyłowicz powiedział na to, że musi być inaczej, ponieważ wraca właśnie z Warszawy gdzie mu p. Minister Kacia miał powiedzieć, że rząd bliski jest pogodzenia się z myślą, że znaczną część produkcji Borysławia będzie trzeba na stałe oddać Ukraińcom.

Udało mi się wreszcie skłonić uczestników zebrania do oświadczenia Anglikom, że muszą się jeszcze naradzić między sobą i że opinie swoje podadzą Komisji Polskiej do zakomunikowania Misji franc.-ang.

Na to wszczęła się bardzo żywa wymiana zdań o następującym przebiegu:

Macintosh: projekt ten jest życzeniem stanowczym misji angielsko-franc. i generał żąda natychmiastowej opinii panów (Fordham potakuje, obecni proszą o 3 godziny zwłoki, Macintosh i Fordham conajwyżej 2 godziny).

Inz. Szczepanowski – zarówno geograficzna, jak i polityczno-ekonomiczna strona projektu zupełnie sprzeciwia się instrukcyom rządu polskiego z Warszawy.

Macintosh: instrukcje z Warszawy nic nie znaczą i są bezprzedmiotowe, decydują instrukcje z Paryża, gdyby Wam kazano zupełnie się wycofać z Galicyi wschodniej czy moglibyście odpowiedzieć?

Inz. Szczepanowski: Ręczę Panu, że odpowiedź by się znalazła żadna zaś instrukcja z Paryża nie jest mi znana.

Maj. Fordham: czy te z notesu wyjątek z depešy zawierającej nakaz nałożenie pewnej linii demarkacyjnej.

Inz. Szczepanowski: kiedy ta depeša nadeszła?

Maj. Fordham: przed 9 dniami.

Inz. Szczepanowski: jestem w osobliwej sytuacji, gdyż gronu prywatnych osób zakomunikowana została instrukcja pierwszorzędnej doniosłości nieznaną Komisji reprezentującej rząd polski. Lecz porozumienie się z członkami tej Komisji niemam nic do powiedzenia ale zaznaczam, że instrukcje rządu polskiego będą przeprowadzone i że o żadnem ultimatum niema mowy.

Na tem zebranie się zakończyło.

Gdy zagadnął mnie o to generał Berthelemy przeprowadziłem z nim w tej sprawie dłuższą rozmowę dość ożywioną i o żadnej podobnej instrukcji ani o ultimatum niema mowy, prosił mnie jedynie generał aby jutro lub pojutrze był mu przedstawiony jakiś projekt uregulowania tymczasowego spraw naftowych co mu przyrzekłem.

Wedle informacji prywatnej rzekoma instrukcja czytana przez majora Fordhama była porzuconym dawno projektem instrukcji. Wyjaśnienie tej sprawy może przeprowadzić najlepiej senior Komisji Polskiej, p. Wańkowicz, którego o stanie rzeczą bezwłocznie informuję.

Konferencja: Dnia 4/11.1919. Streszczenie dyskusji

Wańkowicz: Instrukcja rządu polskiego nie dopuszcza podobnych układów, które mogą pozostawić trwałe następstwa.

Dr. Dąbrowski: projekt panów na razie przedwczesny, będzie on mógł być rozważony, gdyby co nieprzepuszczam podobne ewentualności miały być rozważane.

Dr. Dziedzic: tłumaczy genezę projektu i dyskusji.

Fabiański: byliśmy wprowadzeni w błąd, gdyż p. Macintosh w towarzystwie majora Fordhama przedstawili nam rzecz, jako mającą nam być narzuconą przez Misję franc.-ang., choćby wbrew naszej woli.

Dr. Dąbrowski: jakiejś ewentualności jeszcze niema i jej nie oczekujemy, ale gdyby miało przyjść narzucenie, to my nie powinniśmy niczego niekorzystnego aprobować i powinniśmy zająć własne stanowisko.

Inz. Szczepanowski: Załatwieniem prowizorycznem sprawy nafty może być tylko prosty interes wymiany oznaczonej ilości wagonów produktów naftowych za żywność i towary. Co do tego wśród nas panuje jednomyślność.

Potem uradzili obecni interesanci, że aby nie zrażać p. Macintosha wręczą mu prywatny swój memoriał, w którym wszystko co jest przeciwne instrukcyi warszawskiej będzie wyeliminowane.

Zaraz potem opracowałem projekt transakcyi (umyślnie to słowo) naftowej jakiś miał być na życzenie generała Barthelemy przedstawiony z naszej strony. Na podstawie narady z postem Wańkowiczem i Dr. Dąbrowskim projekt ten uzupełniłem i podam go w załączeniu przy jutrzejszym sprawozdaniu, wraz z relacją o odnośnej rozmowie z generałem.

Projekt ten przewiduje dostarczenie Ukraincom (a une Compagnie Ukrainienne) pewnej ilości produktów naftowych, których ilość ma być potem oznaczona, załadowanych w cysterny kolejowe wzamian za potrzebne dla ludności okręgu naftowego transporty żywności i innych towarów. Projekt tak jest ujęty aby w niczem nie zawierał jakiegoś uznania władz lub granic ani wogóle istnienia państwowego drugiej strony: natomiast daje szereg punktów dla nas bezprzedmiotowych a które druga strona przedstawiała generałowi jako dla niej istotne (możność osiągnięcia dochodów fiskalnych z taks i opłat konsumpcyjnych).

Jutro odnośnie konferencya z generałem, który tę sprawę wysuwa na pierwszy plan: ponieważ druga strona ich sprawy stawia.

Odpis
26.1.19. godz. 13.30

Dla ministra Paderewskiego

Napad Czechów wywarł bardzo niekorzystne wrażenie na misję Barthelemy. Skonstatowany fakt zerwania układu, zaatakowanie naszych wojsk oraz częściowe wyparcie Czechów przechyliło opinię w naszą stronę i utwierdzi na kongresie prawa nasze na Śląsku wedle słów misji.

Postawa ludności Lwowa i wojsk naszych wywarły głębokie wrażenie i wiarę w ich siłę. Wczorajsze dwa pociski w katedrę i ostrzeżenie miasta oburzyły misję, również jak onegdajszy napad na naszych parlamentarzysty i siostry Czerwonego Krzyża. Wczoraj odebraliśmy wodociąg i silnie je obsadziliśmy, za kilka dni będzie woda w mieście.

Dziś pułk. Smith pojechał z oficerem francuzkim oglądać naszą linię obronną. Uważają zwiedzenie tamtej strony za niewskazane dla przedstawicieli aliantów. Coraz bardziej przekonują się, że ruch rusiński jest ruchem bolszewickim i bodaj zupełnie stracili pierwotną nadzieję zwrócenia rusinów przeciw bolszewikom w razie zawarcia rozejmu.

Siły rusinów słabną i dezorganizują się. Duża część ich wojsk tylko za pomocą terroru jest trzymana, a także przez pozwalanie na grabież. Dyscypliny niema, oficerów nie słuchają. Brak u nich amunicji daje się odczuwać, z Węgier jej jakoby już nie dają. Ukraina nie daje ani żołnierzy, ani amunicji. Zawarcie rozejmu byłoby tylko dla rusinów korzystne, gdyż oni słabną, a my się wzmacniamy.

Oddanie części kraju we władanie Rusinów, którzy gospodarzą po bolszewicku, przez ludność całą z oburzeniem jest odrzucone i wywołałoby ruchy rewolucyjne wśród ludności, a możliwie i w wojsku. Domagają się jednogłośnie oczyszczenia od wojsk całej Galicji. Sfery wojskowe podzielają w zupełności to zdanie, nie wątpiąc ani na chwilę w zwycięstwo. Potrzeba natychmiast 4000 żołnierza, w czym możliwie dużo kawalerji, oraz 6000 rekruta, którego tu uzbroją. Broń, amunicję łatwo kupić na Węgrach i w Austrii, trzeba przysłać pieniędzy, o oszczędności myśleć nie można, gdy losy kraju od tego zależą. Oczyszczeni Galicję i zyskawszy z prawego skrzydła Rumunów, można skutecznie nacierać na północ na Włodzimierz-Wołyński i flankowym uderzeniem zmusić do oczyszczenia Chełmszczyzny i Kowla, nie zważając na obecne posuwanie się tam petturowców.

Misja też przychodzi do tego przekonania. Osiąganie się z wysłaniem posiłków i rekruta jest tu fatalnie komentowane. Jeżeli Warszawa będzie zwlekać, to Galicja będzie się sama bronić do ostatka, co rozbitoby jedność akcji narodu i wywołałoby usposobienie antyrządowe. Nie wysłanie tu chociaż części wojska z Ostrawy i odesłanie ochotników do domu, gdy się o nich tu objawia, jest uważane za czyn rozmyślny. Tego opuścić nie można ze wszelkich względów, na co szczególnie nacisk kładę.

W poniedziałek mają przyjechać parlamentarzyści rumuńscy. Jestem głęboko przekonany, że zawarcie rozejmu będzie dla nas szkodliwe, nie dając przytem możności przerzucenia wojsk w inne miejsce. Każde uszczuplenie sił wywoła niechybnie zerwanie zawieszenia broni i napad rusinów na оголоzony front.

Przykład Czechów powinien nas nauczyć być ostrożnymi.

Lwów ma chleba do czwartego lutego, wagony wysłane z Lublina nie doszły. Prezydent miasta prosi o kredyt miliona marek w aprowizacji, co ogromnie by ułatwiło ciężką sytuację.

Proszę usilnie wziąć pod uwagę moje przedstawienie oparte na dokładnem zbadaniu sytuacji. Naznaczam, że odpowiedzialność za włożoną na mnie misję tylko wówczas ponosić mogę, gdy względy przedstawione będą pod rozwagę wzięte.

Zajęcie całej Galicji, zwalniając ludność polską od terroru, dałoby 30 000 rekruta rwącego się do boju. Starorusini przechylać się zdają na naszą stronę.

Znaczna ilość zboża i olbrzymie zapasy kartofli, znajdujących się na terenie przez Rusinów zajętem rozstrzygną kwestję aprowizacji, co jest jeszcze ważnym powodem do prowadzenia akcji decydującej oczyszczenia kraju aż po Zbrucz.

W tej chwili ostrzeliwują miasto. Dwa pociski padły w hotelu francuskim, gdzie mieści się Komenda Główna, drugi pękł odemnie.

Depesza oznajmia, że 9 baonów czeskich silnie atakuje Sajbersdorf. Pułk. Smith jedzie dziś na Śląsk zbadać sytuację, dowiedzieć się, co to za oficerowie koalicyjni tam działają. Sądzę, że muszą to być Czesi, podający się za takowych, byli emigranci.

Wiadomości te są od pułk. Latinika.

Wańkiewicz m. p.

Za zgodność odpisu.

№ 80

СТАТТЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»:
«ДОЛЯ НАШИХ ІНТЕРНОВАНИХ ТА ПОЛОНЕНИХ»

21 січня 1919 р.

Війна з поляками затягається щораз довше. Вони вивозять до західної Галичини все більше інтернованих і полонених Українців. Вже навіть потворили для них «концентраційні табори». Декотрі з тих таборів (як от Домбе) мають вже серед нас майже таку славу, як бл. п. Талергоф, — просто кажучи — Голгофта нашого народу. В кількох останніх числах подавали ми вістки про долю наших полонених та інтернованих цивільних людей. Тож наші читачі знають тяжке і незавидне положення тих невинних жертв.

В 3 числі «Стрільця» подає редакція вісти, одержані від віродостойних свідків, що виїхали 3 січня зі Львова. Вони говорять виразно, що Поляки зарядили репресії проти інтернованих і полонених Українців через те, що дістали відомости про недобре поведення з Поляками з нашого боку. Навіть загрозили репресіями цивільній людности.

Вісти про погане поведення з Поляками на Україні є неправдиві; вони походять звичайно з видумок, прибільшень та переборщень. Ані українській нарід, ані його власти не хочуть зле поводитися з Поляками. Для всіх є однакові права — і кожного хто провинився проти закона, жде кара в законі назначена — все одно, чи він Українець, Поляк, чи належить до якої іншої народности.

Навіть конфіскаата землі буде переведена в цілій Україні не проти Поляків, тільки в імя справедливости і економічної рівности всіх людей; щоби жоден чоловік не визискував другого і не жив з його праці. Землю відбереться від кожного, хто на ній не працює своїми руками, — все одно, чи се буде Поляк, Українець, чи хто інший. Так само обділить наша держава сконфіскованою землею усіх безземельних та малоземельних селян без огляду на те, до якої народности вони належать.

Ще раз повторяємо і виразно зазначимо, що в українській державі не переслідується ніякої народности та що кожда з них

має права на знану автономію в культурних справах. Сі права будуть забезпечені в конституційних законах, які ухвалить український парламент або Установчі Збори.

Одначе від самих сих заяв та обіцянок не зміниться ні трохи тяжке положення та погане обходження з нашими інтернованими та полоненими. Їх доля спочила тепер виключно в руках польських властей. Обовязком нашої держави є старатися поліпшити положення Українців полонених та інтернованих Поляками.

Сею справою повинен зайнятися тимчасовий державний Секретаріят. Він повинен передовсім зарядити, щоби оповідання про те, як Поляки обходяться з нашими полоненими та інтернованими, були урядово перед властями або перед судом стверджені, присягою скріплені та в урядових протоколах усталені. Із сим матеріалом повинен Секретаріят виступити перед польським правительством, перед неутральними державами та перед антантою. Від правительства антанти треба жадати, щоби вони звернули увагу правительства, що таке поступовання з інтернованими та полоненими Українцями не є згідне з етичними поняттями правових держав. Антант повинен зажадати знесення польських репресій супроти Українців. — Крім сього треба оголосити в державах антанту та в неутральних про факти поганого поступовання Поляків з Українцями і додати до того збірку протоколів, списаних про найбільші надужиття. Таку брошуру треба видати на усіх важливих мовах європейських народів. — Нахай світова праса, котра стільки разів упоминалася за права жидівського народу, промовить своє слово і в нашу оборону. Се спонукає правительства до певних кроків в дипломатичній дорозі.

Від польського правительства треба зажадати через тих дипломатичних представників, котрі заступають інтереси наших горожан у Польщі, знесення репресій. Рівночасно треба йому запропонувати висланню неутральної комісії, яка ствердила би, що наші власти людяно обходяться з польськими інтернованими та полоненими і взагалі з Поляками. Та сама, або така сама комісія мала би також провирити, чи польські власти змінили своє поступовання супроти наших полонених та інтернованих.

Для інтернованих треба також зорганізувати правильну матеріальну допомогу, бо се обов'язок держави дбати про своїх горожан навіть тоді, як вони попали в руки ворога.

Нове життя. — 1919. — 21 січ.

№ 81
ЗАПИТ УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕДСТАВНИКА
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ УНР В БУДАПЕШТІ
ЯРОСЛАВА САВЧЕНКА ДО ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ПРО МОЖЛИВІСТЬ ЗАРАХУВАННЯ
НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ КОЛИШНІХ ОФІЦЕРІВ
АВСТРО-УГОРСЬКОЇ АРМІЇ

22 січня 1919 р.

До славного Секретаріату для військових справ
в Станіславові

Будапешт, дня 22 січня 1919

В послідних расах зголошуються в досить великім числі неукраїнські офіцери бувшої австро-угорської армії просячи о прийнятті їх в ряди наших військ. Се спонукує мене віднести з запитом до Главного Секретаріату чи взагалі чужоземні офіцири будуть і дальше приримані і, що головно на яких услівях. З висказів зголошуючих ся можна вносити, що оні не булиб задоволені з принятя їх на старих австрійських услівях, як рівнож многі жадають сейчасового підвисшеня їх маржі.

Прошу о відповідні інформації.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 285. Рукопис. Оригінал.

№ 82

ЗАКЛИК ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»: «ДО ЗБРУЇ!»

25 січня 1919 р.

Довідуємося, що між англійською місією і начальною військовою командою західної України велися через три дні переговори, щоби перестати боротися з Поляками і віддати рішення про будучі границі України і Польщі на голосування мирового конгресу.

Головно ходило очевидно, о демаркаційну лінію, значить о розгроничення областей, що мали би тимчасово остати під владою одної і другої воюючої сторони.

Урядовий комунікат говорить, що продовження переговорів буде 27 с. м. Що се значить? Нічо иншого, як те, що протягом трох днів годі було дійти до згоди. А до згоди годі дійти тільки в такім разі, як стається на польський принцип, що українська земля має належати до Польщі. Не знаємо сього і з урядового комунікату, але мусимо догадуватися на основі льогічного розумовання.

Приватно довідуємося про заяви Поляків, що вони не віддадуть нам добровільно Львова, хочби їм приказав Пілсудський або Падеревський.

На завзяття та упір, як також на спроби загарбити українську землю, можемо відповісти тільки одним кличем: «До збруї».

Знаємо, що з нами згодиться весь український нарід в західній Україні, як ми запропонуємо нашій військовій команді, щоби зарядила з українського боку таку загальну війну, яка ведеться Поляками проти нас.

Треба проголосити загальний похід военний в обороні zagrożеної землі і волі, в обороні Вітчизни, що є тепер в небезпеці. Кожний мавби йти в поле в своїй одежі – тільки з окремою відзнакою. Узброїти весь народ. Науку найконечніших вправ перевести по селах. Всюди творити загони, що діставали би харчі й біля з власного села.

Сильно вести війну і скоро її покінчити! Станути сильним муром на етнографічних границях України.

До збруї!

№ 83
ЗВЕРНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ «ГРОМАДЯНИ»
ПРО ДОПОМОГУ ВІЙСЬКОВИКАМ НА ФРОНТІ

26 січня 1919 р.

Громадяни!

У важку, переважку хвилю довелось нам добувати волю для нашого Народу, визволяти рідну землю з під кормиги ненаситнього, споконвічного ворога, добувати волю для нашого Народу! Бо стати проти нього мусіли наші жовнярики, яким по чотирьох літах страшних, досі небувалих воєнних трудів не судилось хоч би через короткий час пригорнути своїх бідняток до батьківських грудий, натішитись ними, нагодувати їх зголоднілих, направити свою розбиту хатину, нарубати дровець щоб їм затопити в печі. Бо мусіли йти в похід в лахмітю, якого їм з милосердя не зрабовано в поворотній дорозі з далекої Італії, без біля, в подертих черевиках. Пішли і твердим муром стали проти завзятих наступів, преможного ворога та хоробро обороняють рідний край перед страшним ляцьким ярмом.

Панове громадо! Чи зумієте ви належно оцінити сю безмежну велич посвяти Ваших батьків, мужів і братів для Вас!

Чи знаєте, як добре розуміють они вагу хвилі, яка рішить про цілі сотки літ, про цілу будуччину нашого Народу? Таких героїв ще не було на світі панове Громадо і маленькими муть видаватись супроти тих наших жовняриків закостенілих з зимна, а зі сьвятим огнем завзята і любови свого народу, діла найбільших велетнів світа, які записала досі в своїх книгах історія.

Громадяни! Управа українських військ не може ізза знаного всім браку біля, одежі і обуви заосмотрити належно в ті річі наших героїв в поли. Тож ми усі мусимо їм допомогти, конечно допомогти!

В кожній родині знайдесь щось непотрібного, а хочби оно серед теперішніх важких відносин могло навіть нам придатись, не забувайте хто потребує від Вас тих річий.

Ви жертвуєте сорочку, чи старий кожух, чи пару переходжених черевиків, жовняр на фронті наставляє свою буйну голову за Вас і цілих Ваших поколінь!

Чи ви свідомі сего, що ваші діти, онуки і правнуки з роду в рід будуть або проклинати Вас і себе, що ви їх на світ божий видали і казали їм бути ляцькими рабами і підніжками, бо це ваше самолюбство не дозволило вам у сю хвилину убрати своїх героїв і ви змусили їх з причини браку одежі серед найбільшого зимна уступати перед добре одітим ворогом, — або славити вашу пам'ять до найдальших поколінь, що ви оцінили як слід вагу хвилі і самі скинули з себе майже послідний приодівок, дали його борцям за свободу і помогли їм ту свободу добути!

Українські батьки, матері і дівчата покажіть перед цілим світом, який звертає пильну увагу на вас, що ви гідні прав людини, що заслужили собі стати панамі в своїй хаті.

Складайте негайно у своїх громадах біле, теплу одіж і черевики на руки місцевих комітетів, які зложуть зібрані річі за поквітованем у дотичних повітових державних комісаріатах.

До сеї ціли творіть сей час же такі місцеві комітети, нехай комітетові не минуть ані одної хати, до звоженоб їм вдовину лепту, а Ви Громадяни пам'ятайте, що вдвоє дає той, хто дає скоро.

Державний Секретаріят внутрішніх справ

Ч. 487/19

До всіх повітових державних Комісаріатів

Подаючи вам до відома по висшій поклик до громадянства вкладаєсь на Вас обов'язок сейчас постаратись через громадських комісарів, щоб в кожній місцевості потворено місцеві комітети для збирання жертв. З комітетів не надто великих щодо числа (щоб осягнути їх поворотність і легкість, повинні б належати крім громадських комісарів і інтелігентних сил зручні, вимовні, а при тім чесні селяни взгл. міщани. З складу комітету повинна бути виділена і контрольна комісія. ...звоженоб, прим. щотижня до повітового Комісаріату, який виставляв би на се поквітованя, а рівночасно справлявби самі датки по попереднім порозуміню з військовими властями до місць запотрібованя.

Станіславів, дня 26 січня 1919 р.

Державний Секретар внутрішніх справ. Д-р. Макух

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 1, арк. 30. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 84
ОБІЖНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПОВІТОВИМ КОМІСАРАМ
ПРО ЗАХОДИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЗВ'ЯЗКУ

27 січня 1919 р.

Зі всіх сторін краю доносять, що місцеве населення нищить телеграфічні і телефонічні урядження, чим спричинює значну шкоду і перерву комунікації.

Поручаю панам Комісарам наказати громадам пильнувати телеграфічні і телефонічні урядження, а Станицям Жандармерії допильнувати, щоби громади виконали сей приказ.

Всяке нищене телеграфів і телефонів треба строго карати навіть карним законом.

Державний Секретар внутрішніх справ. Д-р. Макух

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 1, арк. 68–69. Рукопис. Копія.

№ 85
ОБІЖНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПОВІТОВИМ КОМІСАРАМ
ВІДНОСНО ЗВІЛЬНЕННЯ ОКРЕМИХ ГРОМАДЯН
ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

27 січня 1919 р.*

До всіх Повітових Державних Комісарів

В цілі урегулювання справи звільнення від військової служби зайятих при громадянських Урядах військових осіб заряджаю в порозумінню з Секретаріатом військових справ, що слідує:

1) звільняти від чинної служби в українському війську будуть окружні Команданти лише в таких случаях, коли се лежатиме в публічному інтересі (служачих при адміністрації, судівництві,

---

*Дата документа.

почті, залізниці та школах) і коли пропонувані до звільнень люди мають що найвисше ступінь підхорунжого. Внески на звільнення мають ставити повітові Комісаріяти. Сі останні є зобов'язані в кожному випадку особисто переконуватися, чи належить в даному випадку ставити внесок на звільнення від чинної служби та взяти на себе особисту відповідальність за совісність, в сповненню її службової чинності.

2) Право звільнювання від чинної військової служби людей, що мають ступінь від хорунжого в гору є застережене виключно Державному Секретаріатові військових справ, а належить умотивовані внески мають виходити від Повітових Комісарів через окружні Команди до Секретаріату військового.

3) Звільняти людей від чинної служби з родинних зглядів буде тільки Державний Секретаріат військових справ лише в надзвичайних випадках.

4) Перед кінцем лютого с. р. буде взагалі звільнятися людей від чинної військової служби для пільних робіт.

5) З огляду на те, що лучалися досі випадки задержування з боку Повітових Комісарів мужви, та навіть старшин в дома перед рішенням реклімації, заряджується, що таке задержування людей як самовільне є недопускає навіть в випадках, де заходить публичний інтерес. В тих випадках прислугує Повітовим Комісаріатам право в пільних випадках вносити реклімації в телеграфічній дорозі.

Подаючи се панам Комісарам до відома, поручаю на будуче точно придержуватися повисшого зарядження.

Державний Секретар внутрішніх справ: Др. Макух, в. р.

№ 86
ВІДПОВІДЬ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРЕДСТАВНИКОВІ УНР
У БУДАПЕШТІ ЯРОСЛАВУ САВЧЕНКУ
ПРО УМОВИ ЗАРАХУВАННЯ КОЛИШНІХ ОФІЦЕРІВ
АВСТРО-УТОРСЬКОЇ АРМІЇ НА ВІЙСЬКОВУ СЛУЖБУ
В ГАЛИЦЬКУ АРМІЮ

27 січня 1919 р.

Уповноважений заступник Української Народної Республіки
в Будапешті

Принимати офіцерів нестарших як сороклітних. Мусить знати найменше одну словянську мову. Найбільш потрібні офіцери і армейські ...* і молоді офіцери генерального штабу. Платня о много висша від платні в бувшій австр. армії, а в кожнім часі буде 2 і 3 рази більша. Підвищена ...* може поступити лише тих старшин, які є на черзі в аванзі.

Станиславів, дня 27/І.19.

Печатка. Підпис

Архів. УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, стр. 285. Рукопис.
Оригінал.

№ 87
ПЕРШІ ВІЙСЬКОВІ ЗВАННЯ,
ПРИСВОЄНІ УКРАЇНСЬКОЮ НАЦІОНАЛЬНОЮ РАДОЮ
СТАРШИНАМ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
з 1 листопада 1918 р. до 1 січня 1919 р.

31 січня 1919 р.

Іменовання в Українським Війську
Українською Національною Радою

Іменовані Львівською Делегацією Національної Ради у Львові:

Полковниками:

Отаман:

Коссак Гриць, 13.XI.18.

Сотник:

Стефанів Гнат, 13.XI.18.

I. Піхота.

Стяга.

Іменовані:

Полковниками:

Підполковники:

Кравс Антін, гр. Південь

Слюсарчук Константин, гр. Південь

Отаман:

Вітовський Дмитро, ДСВС

Підполковниками:

Отамани:

Папп де Яноші Йосиф, Стр ОК

Федорович Володимир, Тр ОК

Отаманами:

Сотник Генерального Штабу:

Ерле Альфонс, 28.XI.18. НКУВ

Сотники:

Букшований Осип, гр. Схід
 Горук Сень, НКУВ
 Грабовенський Іван, Смб ОК
 Дудинський Роман, Кіш УСС
 Котович Володимир, Стр ОК
 Ляер (Leier) Альфонс, Стн II ПС
 Микитка Йосиф I ПУСС
 Оробко Василь, Чр ОК
 Рожанковський Теодор, Стн ОК
 Русин Николай, Стн II ПС
 Тінкль Франк, Кл ПДор
 Черський Василь, ПкнЛ
 Шухевич Стефан др, НКУВ

Сотниками:*Поручники:*

Бакович Петро, Винники
 Байрак Микола, Стн II ПС
 Бемко Володимир, Кл ОК
 Бігус Петро, Брж ОК
 Білінкевич Богдан, I ПУСС
 Бодруг Ілько, Кл ПДор
 Будзиновський Осип, I ПУСС
 Волощук Роман Осип; гр Південь
 Галібей Стефан, Кл ОК
 Гнатевич Богдан, I ПУСС
 Гнатюк Михайло, I ПУСС
 Гошоватюк Денис, Кл ПДор (погиб)
 Гузар Роман НКУВ
 Газдейко Петро, гр. Схід
 Геринович Володимир др, гр. Південь
 Заліпський Сильвестер, 14.XII.18. Зл ОК
 Запутович Франк, Кл ПДор
 Зволинський Петро др, ПМаз
 Климкевич Михайло
 Козак Северин, 13.XI.18. ДСВС
 Комаринський Роман, 24.XII.18. Тр ОК

Коссак Іван, гр. Північ
Кравець Остап, НКУВ
Краснопера Северин, І ПУСС
Ліськевич Н, гр. Південь
Лунів Андрій др, 30.XI.18. гр. Південь
Луцький Мирон, гр. Схід
Магальяс Семен, ДСВС
Малещий Іван, Дионізій, СМб ОК
Мартинець Федір, гр. Схід
Мартинюк Іван, 14.XII.18. Зл ОК
Мельник Михайло, 13.XI.18. СМб ОК
Микитка Мирослав, гр. Схід
Носковський Зенон, І ПУСС
Олесницький Гриць, Зл ОК
Паліїв Омелян др. Кл ОК
Петрикевич Віктор, СМб ОК
Подлевський Адольф, Чр ОК
Примак Федір, Кл ОК
Радчак Евзебій, ІІ ПС
Рудницький Іван, гр. Схід
Секунда Володимир, гр. Північ
Семенюк Осип, І ПУСС
Сененький Василь, НКУВ
Сіян Микола, Тр ОК
Станімір Осип, гр. Південь
Степанів Ананія, гр. Південь
Строцький Сидір, гр. Схід
Тимцюрак Володимир, ДСВС
Трух Гриць, І ПУСС
Федик Михайло, гр. Південь
Фешур Йосафат, Зл ОК
Франко Петро, І ПУСС
Хробак Микола, гр. Південь
Цьокан Ілько, 12.XI.18. Зл ОК
Черевко Зенон, Константин, ПкнЛ
Шашкевич Богуслав, 6.XII.18. гр. Північ
Шебець Софрон, гр. Південь
Шухевич Володимир, ДСВС

Яблонський Олекса, гр. Північ
Янович Мирослав, 14. XII. 18. Зл.ОК

II. Пушкарі.
Стяга.

Іменовані:

Отаманом:

Сотник:

Лещій Северин, Зл ОК

Сотниками:

Поручники:

Воевідка Ярослав др, гр. Схід

Купчанко Корній, Стр ГрмП

Лукашевич Самуїл, Стр ГрмП

Мацькевич Стефан, Стр ГрмП

Поліха Теодор, Кл ГрмП

Шепарович Юліян, Стн ГрмП

Шипайло Роман, Кл ГрмП

Йоселишин Стефан, Стн ГрмП

Ярема Яким, Стр ГрмП

III. Кіннота.
Стяга.

Іменовані:

Сотниками:

Поручники:

Слезинський Олекса, ДСВС

Табора Стефан, НКУВ

V. Ветеринарі.
Заснова.

Іменовані:

Сотником-ветеринаром:

Поручник-ветеринар:

Бородиєвич Остап, ДСВС

IV. Санітети. Стяга.

Іменовані:

Отаманами:

Сотники:

Білас Ростислав др, ДСВС

Дроздовський Володимир др, Тр ОК

Сотниками:

Поручники:

Білозор Володимир др, І ПУСС

Гайдукевич Євген др, Стр ОК

Козакевич Олександр др, Тр ОК

Музика Максим др, ДСВС

Полохайло Іван др, Тр ОК

Прийма Остап др, Стн ОК

Стефанович Іван др, гр. Південь

Танячкєвич Кость др, НКУВ

Яцик Тадей, Стн ОК

VI. Духовенство. Заснова.

Іменовані:

Преподобниками:

Духовники:

Їжак Микола, Преподобництво ДСВС

Калята Антін, Преподобництво НКУВ

VII. Судівництво. Заснова.

Іменовані:

Підполковником-судією:

Отаман судія:

Тисовський Стефан,

Отаманом-судією:

Сотник-судія:

Подляшецький Омелян Орест, ДСВС

Сотниками-судіями:

Сотник:

Варницькій Емануїл, Кл ОК

VIII Інтендантура

Заснова.

а) Економічно-зарядчий відділ.

Іменовані:

Сотниками-інтендантами:

Поручники:

Герасимович Гриць, ДСВС

Дурбак Павло, НКУВ

б) Рахунково-провірочний відділ.

Хорунжим-інтендантом:

Рахунковий практикант:

Кирилів Антін др, НКУВ

Ліквідатура.

Іменовані:

Ліквідуючим сотником:

Поручник:

Мечник Петро, НКУВ

Спис іменовань
в Жандармерії Західної Области
Української Народньої Республіки,
від дня 1 падолиста 1918 почавши,
до 1 січня 1919 включно.

Іменовані:

Отаманом:

Поручник:

Індишевський Лев, 27.XI.18.

Сотниками:

Поручники:

Алеськевич Микола, 27.XI.18.

Ващук Олександр, 28.XII.18.

Затирка Лев, 21.XII.18.
Козак Іван, 27.XI.18.
Федитник Михайло, 27.XII.18.
Яворський Матвій др, 20.XII.18.

**Спис іменовань у війську Західної Области
Української Народної Республіки,
від дня 1.XI.1918 почавши,
до 1 січня 1919 включно.**

Поданий тут список обнімає всі іменовання, від дня 1 листопада 1919 почавши, до 1 січня 1919 включно.

При іменованнях, які наступили перед 1./1.1919, поставлена дата іменовання. Всі інші іменовання відносять ся до дня 1 січня 1919 і не мають при собі ніякої дати.

Назви військових частин переходові. Утворила їх потреба хвилі без огляду на цілість армії.

В списі приходять слідуючі скорочення:

Брж Бережани

Вин Винники

Зл Золочів

Кл Коломия

Кмк Камінка Струмилова

Рв Рава Руська

Смб Самбір

Стн Станиславів

Стр Стрий

Тр Тернопіль

Чр Чортків

І ПУСС – І Полк Українських Січових Стрільців

ІІ ПС – ІІ Полк Стрільців

Бат – Батерія

ВДУ – Військовий Духовний Уряд

ГрмП – Гарматний Полк

ГрмСтП – Гарматний Станиславівський Полк

гр. Південь – група Південь

ґр. Північ – група Північ

гр. Схід – група Схід

ДСВС – Державний Секретаріят Військових Справ

Ж – Жандармерія
КішУСС – Кіш Українських Січових Стрільців
ЛетВ – Летунський Відділ
НКУВ – Начальна Команда Українських Військ
ОК – Окружна Команда
ПвК – Повітова Команда
ПДор – Полк Дорошенка
ПкнЛ – Полк князя Льва
ПМаз – Полк Мазепи

Вістник Державного Секретаріату військових справ. – 1919. – № 5. – С. 14–20.

№ 88

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА УМОВА ЩОДО ПОРАНЕНИХ, ПОЛОНЕНИХ ТА ІНТЕРНОВАНИХ

1 лютого 1919 р.*

УМОВА

заклучена дня 1 лютого 1919 у Львові межі повновласниками Державного Секретаріату Укр. Народньої Республіки Західної Области, уповажненими письмом з дати Станиславів 15 січня 1919: Др. Стефаном Томашевським, Др. Володимиром Охримовичем і Др. Львом Ганкевичем – іменем української воюючої сторони, та делегатами Правлячої Комісії: Др. Владиславом Стесловичем, Зигмунтом гр. Лясоцьким, Александром гр. Скарбком, інж. Артуром Гавснером і Др. Адамом Глажевським – іменем польської воюючої сторони в справі усталення засад обопільного трактовання ранених, полонених та інтернованих.

Обі сторони заявляють, що безпроволочно по підписанні сеї умови будуть видані зарядження, силою яких обі воюючі сторони, виходячи з засади безоглядного береження міжнародного воєнного права, себто засад женевських і гагських конвен-

*Дата документа.

цій, перестерігати муть слідуючих, спільно умовлених постанов що до трактовання ранених, полонених та інтернованих.

Арт. I. Ранені.

а) У військових приказах мають бути від часу до часу пригадувані приписи женеvських і гагських конвенцій, нормуючі трактовання ранених і полонених на полі битви.

б) Раненим і хорим полоненим має бути запевнена належна опіка лікарська та релігійна по обряду ранених.

в) В місцевостях, де знаходяться у шпиталях ранені в хорі полонені, мають бути видавані сталі легітимації жіночим комітетам другої народности з правом відвідувати хорих і ранених та доставляти їм поживи, убрань, лектури і т. п.

Арт. II. Полонені.

а) В таборах полонених мають бути старшини відділені від мужви.

б) Полонені старшини удержуються самі й побирають в рангах від хорунжого до сотника включно по 500 К. місячно, булавні старшини по 800 К місячно; полонена мужва дістає повне удержання та титулом причинків по 30 К місячно.

в) Полоненим воякам має бути доставлена в міру потреби одіж та обув.

г) Усім полоненим старшинам та воякам треба уможливити ведення переписки зі своїми родинами.

г) Нездібні до військової служби полонені мають бути вимінювані по нормам, обнятим додатковою умовою — яка має бути заключена між обома воюючими сторонами.

Арт. III. Інтерновані.

А) Інтерновання треба обмежити до цілком виїмкових випадків, іменно до тих, в яких заходить оправдене побоювання, що дана особа може ділати на шкоду армії. Всі інші інтерновані доси мають бути безпроволочно випущені на волю, евентуально — на скілько їх місце осідку лежить в тіснійшій операційній терені — конфіновані.

б) Приміщення інтернованих має бути відповідно приспособлене: евентуальні літні бараки замінені зимовими мешканнями.

в) При розміщенні інтернованих у таборах треба брати на увагу ступень інтелігенції зглядно образования.

г) Харч в таборах інтернованих має відповідати що найменше військовій харчовій пайці.

г) Інтернованим треба забезпечити відповідну опіку лікарську та релігійну по їх обряду.

д) Мають бути видані прикази що до береження чистоти в таборах інтернованих.

е) Інтернованим мають бути виплачувані денні грошеві причинки 3—5 К відповідно житевій стопі інтернованого і місцевим відносинам.

ж) В місцевостях, де знаходяться табори інтернованих, мають бути видавані сталі легітимації жіночим комітетам другої народности з правом відвідувати інтернованих та доставляти їм безпосередно поживи, убрань, лектур і т. д.

Арт. IV.

Обі сторони поручають береження засади, що ні полонені, ні інтерновані не будуть в тім характері трактовані як переступники.

Арт. V.

Повертаючих з давних фронтів вояків т. зв. поворотців: гаймкерерів, не можна задержувати як полонених; їх можна трактувати що найбільше як цивільних інтернованих, при приноровленню до них приписів арт. II. букви г.

Арт. VI.

Брання закладників має бути обмежене до тіснійшого простору воєнних операцій і то лише на час необхідности.

Арт. VII.

а) Всім особам, які остають, що правда, на волі, одначе, заскочені воєнними випадками, відтяти від постійного місця осідку, має бути уможливлений поворот до свого місця замешкання.

б) В тій цілі власти, під якими остають такі особи, мають доставити їм безплатно карт їзди залізницею до границі, відповідного завдатку в готівці на кошти дороги та легітимаційних документів.

Арт. VIII.

Всі видатки і зачети, вичислені в арт. II. буква б) і в), в арт. III. буква е) і арт. VII буква б), відповідно удокументовані, мають бути подані обома сторонами до обопільного розчисту і до звороту евентуальної надвижки.

Арт. IX.

В місци осідку українського правительства і в місци осідку польського правительства може перебувати уповноважена делегатка Червоного Хреста з другої сторони для опіки над полоненими.

Арт. X.

Обі сторони будуть вести приміт (евіденцію) полонених, ранених і інтернованих та відповідні викази будуть пересилати собі обопільно що найменше раз у місяць.

Арт. XI.

Оригінал отсеї умови списується в двох мовах: українській і польській.

Текст її буде оголошений зараз по підписанні в урядових дневниках обох сторін.

Арт. XII.

Приписи сеї умови входять в життя з хвилию її підписання.

Львів, 1 лютого 1919.

Dk Władisław Stesiewicz, m. p.

Zygmunt Lasocki, m. p.

Dr Aleksander Skarbek, m. p.

Dr Adam Głazewski, m. p.

Artur Hausnek, m. p.

Д-р Стефан Томашівський, в. р.

Д-р Володимир Охримович, в. р.

Д-р Володимир Ганкевич, в. р.

№ 89
ПОВІДОМЛЕННЯ ШТАБУ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК
ПРО ВІЙСЬКОВІ ДІЇ НА ФРОНТІ

2 лютого 1919 р.

На північ від Львова: Наші частини перейшли в проти-наступ і після горячого бою заняли Кристинопіль і Острів. Ми знищили 7-ий полк уланів. Командант бригади Бардецький і ще 1 підполковник забиті. Поляки самими забитими стра-тили 200 чоловік. Ми заняли багато муніції і харчу. Тепер ве-деться наступ на Белз.

Коло Львова: досить сильна артилерійська стрілянина. Замі-чено, що від часу перебування англійської місії у Львові, поль-ська артилерія не стріляє з «Цитаделі».

На південь від Львова: Наші знищили залізничий тор на лінії Львів-Перемишль у Медиці.

Увага: Відходячі польські війська в районі Кристинопіль-Острів і Белз запалили всі села. Мешканців рабують до чиста: навіть забирають останну одіж.

з дня 31 січня 1919.

На північ від Львова: Під сильним натиском Поляків ми за-лишили Белз. Задля завзятого бою Поляки понесли великі стра-ти. Поляки перейшли в наступ на Сокаль з боку Зарниша і Заболотців. Коло Зарниша горячий бій.

*Начальник штабу укр. військ,
полковник Мишковський*

Република. — 1919. — 2 лют.

№ 90
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛІКА»
ПРО УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКІ ПЕРЕГОВОРИ
ПРО ПЕРЕМИР'Я

2 лютого 1919 р.

Одержуємо отсей урядовий комунікат:

Дня 19 січня предложила англійська військова місія, перебуваюча у Львові, Начальній Команді українського війська своє посередництво в цілі навязання українсько-польських переговорів про перемир'я. Начальна Команда українського війська вислала наслідком того пропозиції своїх відпоручників до Львова, де вони стрінулися зі згаданою місією.

Представниками місії були поставлені українським відпоручникам отсі питання: чи українська Начальна Команда згодилась-би заключити з польською стороною на основі установлення демаркаційної лінії між обома сторонами — та друге питання, як Українці хотять уладити своє відношення до польських меншостей.

Про се пропозиція донесла Начальна Команда Державному Секретаріатові, який вислав через Начальну Команду свою відповідь під адресою англійської місії отсего змісту:

Державний Секретаріат бажає теж покінчення проливу крові, до якого дала привід тільки польська сторона, поставши з оруж'ям в руці проти української держави, утвореної на українській етнографічній території по думці засад Вільзона. Тому Державний Секретаріат не противиться заключення перемир'я з польською стороною, для тої цілі кладе як тимчасову демаркаційну лінію між польськими і українськими військами лінію ріки Сяну з тим застереженням, що та лінія не буде пересуджувати західної границі української держави, але матиме чисто мілітарне значіння на час перемир'я, себто до часу означення границь мировим конгресом або на основі порозуміння обох народів.

Що до відношення Українців до польських меншостей Державний Секретаріат заявляє, що стоїть непохитно на первіснім

становищі Української Національної Ради: дати всім національним меншостям держави свободу повного національного, культурного і економічного розвитку.

Република. — 1919. — 2 лют.

№ 91

**ЦІЛКОМ ТАЄМНА ТЕЛЕГРАМА
НАДЗВИЧАЙНОГО ПОСЛАННИКА ЙОСИПА ВАНЬКОВИЧА
МІНІСТРУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ПОЛЬЩІ
ІГНАЦІЮ ПАДЕРЕВСЬКОМУ ВІДНОСНО ПЕРЕГОВОРІВ
ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я**

3 лютого 1919 р.

Ścisłe poufne —
Ministerstwo Spraw Zewnętrznych
Pan Minister Paderewski
(pieczętka)

(pieczętka)

Lwów 129 3/2, 12.50 — pp —

Wczoraj przybyli pułkownik ukraiński Pawlenko brat prezydenta Republiki i kapitan w mundurze i orderach austriackich, przyjął pułkownik Smyth, potem przyszedł generał Barthelemy. Konferowali półtora godziny. Cel przyjazdu nieokreślony, mówili, że za trzy dni przyjedzie komisya z pełnomocnictwami, po które posłali do Kijowa. Barthelemy wydawał się zadowolony, mówił mnie że fakt chęci pertraktowania dowodzi, że się godzą na warunki arbitrażu anglo-francuskiego. Pułkownik Smyth bardzo poufnie powiedział, że nie rozumie po co przybyli, chyba na wywiad. Powiedzieli, że są bez pełnomocnictw na które czekają i że żądają linii Sanu, gdyż inaczej ich wojska się zbuntują. Smyth odrzekł, że i polskie wojska się zbuntują gdyby podobna umowa była zawarta. Przyznali, że Borysław daje im miesięcznie sto milionów koron z czego żyją. Sprzedają naftę po

40 koron za kilo. Ukraińcy wyjechali dziś rano. Wczoraj na galowem przedstawieniu w teatrze urządzono ogromną owacę jenerałowi Rozwadowskiemu. Co do Borystawia uważam, że rząd powinien niewzruszenie stać za, że tereny naftowe powinny należeć do zarządu skarbu, ewentualnie zarządu wojskowego. Barthelemy bodaj chciałby wziąć zarząd w ręce koalicji by czerpać dochody a conto rozrachunku z Niemcami, są też zakusy żydów wzięcia nafty w swoje ręce pod osłoną kompanii, która eksploatacje by od Anglików i Francuzów przejęła. Panowie Makintosh i Swierczewski nad tem w misyi pracują. Uważam że zawieranie jakiejś umowy czy układu z dyrektoryatem Ukrainy, byłoby zgubnem, gdyż po ogłoszeniu przyłączenia Galicji do Ukrainy tem samem uznałoby się Galicję jako od Polski odłączoną. Dla tej też przyczyny uważam, że rozjem nie może przez nas być zawartym, a tylko chyba przez aliantów narzuconym i na ich żądanie przez nasze dowództwo podpisany. Władze cywilne względnie dyplomatyczne mogą tylko przyjąć do wiadomości fakt dokonania z zastrzeżeniem, że linia demarkacyjna o przyszłej granicy przesądzać nie może — Wańkowicz.

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P. 76.

№ 92

ЦІЛКОМ ТАЄМНИЙ ЗВІТ ЙОСИПА ВАНЬКОВИЧА ПРО ПОЗИЦІЮ ФРАНЦУЗЬКОГО ГЕНЕРАЛА БЕРТЕЛЕМІ ЩОДО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕМИР'Я

5 лютого 1919 р.

Wczoraj Barthelemy przedłożyłem niemożebność zawierania rozejmu w Galicji z pełnomocnikami dyrektorjatu Kijowskiego co byłoby zupełnem uznaniem faktu włączenia Galicji do Ukrainy. Jenerał był tem zajawieniem mocno stropiony, że te pełnomocnictwa potrzebne dla pertraktacji na uczonek (!) Kowelskim. Takie postanowienia postawienie kwestji wspólności obu frontów dotąd nie było stawiane. Uważam to za bardzo zręczny manewr Ukraińców wciągających nas w pułapkę i powołania się na kongresie na fakt przyznania Galicji za Ukrainę. Barthelemy chciał wykręcić następnie tłumacze-

niem, że układ nastąpi tylko przez komendę wojskową, a więc niczego nie przesądzać i powoływał się na rozejm przez Focha zawarty. Foch jednak występował z upoważnienia rządu koalicji, co w umowie wyraźnie zaznaczonem zostało. Barthelemy widocznie chce za wszelką cenę osiągnąć zawieszenie broni. Łudzono nas, że nie będzie ono w swej formie przesądzało o losach Galicji. Jest widocznem, że żywi zamiary pozyskania Ukrainy dla walki z bolszewikami i ma illuzje co do siły ruchu ukraińskiego i mocnej organizacji ich wojska. Powiedział, że obie strony oskarżają się wzajem, więc musi wierzyć jednym i drugim. Przedstawiąłem różnicę, jaka pomiędzy rzetelnością obu stron zachodzi. Dowodzili, że Borysław pracuje całą siłą, tymczasem wczoraj przybyło parę inżynierów, którzy stwierdzili, że życie fabryczne zamarło zupełnie – Ukraińcy wysprzedają resztki zapasów. Robotnicy rozbiegli się, żydzi Borysław opuścili. Położenie Ukraińców pogarsza się. Pod pozorem ustępstw dla koalicji chcą wytargować od nas pewne ilości nafty, nie będąc w możności sami przemysłu uruchomić.

Położenie dyrektorjatu jest krytyczne, co należy nam wyzyskać.

Zawarcie teraz umowy tylko Ukraińcom wyszłoby na dobre. Wygotowaliśmy i przełożyliśmy Barthelemy projekt oddawania pewnej ilości nafty wzamian za produkty nam potrzebne na wypadek przejścia Zagłębia w nasze ręce przy polskiej administracji i ochronie, przy czem nadzór za wykonaniem repartycji byłby powierzony komisji z przedstawicieli aliantów. Na oddanie Zagłębia w ręce aliantów stanowczo się nie godzimy, uważając, że tylko rząd polski ma prawo niem się rozporządzać. Odbyłem konferencje z nacierzami i poleciłem im samodzielnie nie pertraktować, by nie uledz intrygom różnych aferzystów, co oni za słuszne uznali. Ponieważ dziś lub jutro ukraińska komisja przyjedzie usilnie proszę pana ministra o nadesłanie mnie kategorycznie wskazówek jak mam postępować w sprawie rozejmu zgodnie z generałem Rozwadowskim, który oficjalnie będzie rokowania prowadził.

Waikowicz

№ 93
ТЕЛЕГРАМА ЙОСИПА ВАНЬКОВИЧА
ПРО ХІД ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ
ПРО ПЕРЕМИР'Я

11 лютого 1919 р.

Telegram 11.II.1919. 10 godz. 19 min. Kraków.

W Przemyślu otrzymaliśmy wiadomość, że przyszedł list od Ukraińców, który o 5-ej wieczór ma być we Lwowie doręczony. Generał Barthelemy kazał pociąg zatrzymać i czekaliśmy do 11-ej wieczór na osobny pociąg wiozący list. Generał miał zamiar ewentualnie wrócić do Lwowa. List przywiózł mu deziluzję, gdyż stawia znowu linję Sanu jako warunek zawieszenia broni. Barthelemy rozczarowany, bo się upierał przy nadziei, że podaruje nam fakt dokonany pomimo, że ustawicznie im twierdziłem, że nie zna Ukraińców i ich bluffu. Pułk. Smith telegrafował do pułk. Wade'a, że nic z przeciwną stroną niema do zrobienia. Barthelemy sądzi, że coś musiało, zajęć pomyślnego dla Ukraińców, jeżeli tak twardo stoją. Jestem przekonany, że nie mając nic do stracenia liczą, że u ententy wywołają wrażenie siły, z którą się liczyć należy i uznać ją. Uważam, że to stanowisko Ukraińców można wyzyskać dla nas i że rozumiemy z kim mają do czynienia. Jutro we wtorek 10 wieczór spotykamy się z Noulancem w Trzebini. Będę się starał przekonać o konieczności poparcia nas przeciw bolszewizmowi ukraińskiemu. Spieszne wzmocnienie sił naszych i zadanie ciosu Ukraińcom niezbędne ze względu na stan kraju, umysłów i nastroju w wojsku. Przybędziemy do Warszawy z Noulancem we środę 10 rano.

Wańkowicz

№ 94
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ГРОМАДСЬКИЙ ГОЛОС»
ПРО ВІДСТАВКУ ПОЛКОВНИКА ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО
З ПОСАДИ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

12 лютого 1919 р.*

Димісія секретаря військових справ
 Виділ Української Національної Ради прийняв до відома 12 лютого с. р. димісію секретаря військових справ полк. Вітовського. На його місце поставлено секретарем полковника Курмановича.

Громадський голос. — 1919 р. — 15 лют.

№ 95
ЛИСТ-ПОДЯКА ПОЛКОВНИКУ ДМИТРУ ВІТОВСЬКОМУ
ВІД ВИДІЛУ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ

12 лютого 1919 р.**

До Високоповажного Пана Дмитра Вітовського
Державного Секретаря військових справ в Станиславові
 Виділ Української Національної Ради, приймаючи Вашу димісію, висловлює Вам признання і сердечну подяку за повну самовідречення службу, яку несли Ви на своїм становищі українському народові. Як Державний Секретар військових справ створили Ви серед найтяжших відносин основи Української армії та довели її до сили і розцвіту. Тим то Ваші заслуги для будови української державности остануть незабутими в народі.

Станиславів, 12 лютого 1919.

За Виділ Української Національної Ради:
Др. Петрушевич, Президент
Др. Горбачевський, Член Виділу

Република. — 1919. — 18 лют.

---

*Дата події.

**Дата документа.

№ 96
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛІКА»
ПРО ВІДСТАВКУ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ
ПОЛКОВНИКА ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО

15 лютого 1919 р.

Державний Секретар військових справ Д. Вітовський подав ся до димісії. Після прийняття димісії Виділом У. Н. Р. повідомив про отсю зміну Президент У. Н. Р. на засіданню з дня 13 лютого при чім підніс великі та неоцінені заслуги Д. С. Вітовського.

На місце полк. Вітовського іменував Виділ У.Н.Р. Державним Секретарем військових справ полк. Курмановича.

УПБ. Станиславів, 14 лютого. На пращальних сходах, уладжених в честь Д.С.Д. Вітовського, підніс Товариш Д. С. В. С. сотник П. Бубела великі заслуги Вітовського при переняттю власти в українські руки у Львові, як рівнож при організуванню армії. З жалем прощається з ним цілий військовий цивільний Секретаріят, не тільки як зі своїм шефом, а також як і з ідейним провідником. Ціла українська суспільність, широкі маси народу цінять його велике діло, а імя Д. Вітовського згадується на Галицькій Україні з такою пошаною, як імя Петлюри на Наддніпрянській Україні.

У відповідь на се висловив полковник Вітовський персоналови свою подяку за співробітництво. Хоч як великі труднощі треба було побороти, одначе всі працювали щиро, одушевлені великим ідеалом вільної України.

Республіка. — 1919. — 15 лют.

№ 97

СТАТТЯ др. КИРИЛА ТРИЛЬОВСЬКОГО
В ГАЗЕТІ «НОВЕ ЖИТТЯ»: «ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ»

15 лютого 1919 р.

Як грім ударів у нашу суспільність вість, що дотеперішний державний секретар військових справ Д. Вітовський уступає. Яка причина його до сего спонукала — се колись вяснить історія. Будь що будь не все стане у чоловіка нервів, коли при шаленій праці, — при кольосально напруженій енергії не знаходиться піддержки і морального признання у сеї власне верстви, котра передовсім покликана йти на чолі народу...

Та в сім і лихо, що у таких молодих суспільностей, як наша, нема відповідного зрівноваження, — що вони не годні прямо під першим враженням розібратися в так скомплікованих проявах, як ті що щоденно з такою ріжноманітністю приносить війна, а бачать дані з'явища так, як сей імпрессионіст-маляр, котрий видячи ліс освітлений на червоно заходячим сонцем — і справді вірить, що ліс не зелений а червоний...

Вітовський уступає з міністеріяльного фотеля та не уступає з боевої лінії і вже на другий день по сім важнім рішенню бачимо його як карного і діяльного члена Національної Ради, котрий короткими мов військова команда реченнями рішучо і ярко дає висказ свому переконанню і старається своїм слухачам наглядно показати, котра дорога дає вихід з трудної ситуації. Се не з тих ораторів-уводителів, що хочачи навести слухачів на злочинні і погубні прямо для вітчизни думки і пляни — забігають боками, і проступний змісл своїх виводів — закривають грімкими фразами та кепськими віцами...

Вітовський — се чоловік явного діла, прямої, до ціли ведучої дороги, що держиться звісної засади Мольткого, після котрої «найліпшою обороною — є удар».

Та не тепер ще пора писати історію воєнних подвигів Вітовського і його характеристику як полководця.

Перший його воєнний виступ був того памятного четвергового вечера 27 серпня 1914, коли цілий Львів ревів прямо від

наглої паніки, а він холоднокровне узброїв своїх обідраних ще, в цивільних одягах Січових Стрільців у «Верндлі», роздав по 20 набоїв з розбитого складу і поставив свій курінь до диспозиції мійської команди.

І що він від того часу не переходив – і то не лиш-які бої і сутички, але і які хрії і інтриги, а московські кулі не більше були для нього небезпечні як австрійське безглуздя та рутенське інтриганцтво.

З самого початку курінний атаман У.С.С. раптом паде на рангу сотника, а властиво поручника з сотниківськими відзнаками.

І сі відзнаки хоче йому австрійська філософія на весну 1917 відібрати і треба було 2 цвітня 1917 їхати аж до головної команди (АОК), щоби його і Семенюка від того незасланого пониження увільнити!

І не диво! Австріякам потреба була бездушних «комісснопфів» а не героїв, не воїнів-поетів – як Вітовський! Для нас він – визвольник Мирослава Січинського, для Австріяків – кандидат на «Діброву» задля «Vorschubleistung»; що для нас він герой, що перший увійшов до княжого города Галича і викинув над ним синьо-жовтий прапор – для них се «ein Pflichtvergessener», – учинив деспект чорно-жовтій фані...

Він же й не чекав результату славетної наради міністріальної у вечері 31 жовтня мин. року – але тої самої ночі з тисячкою, що може буде колись так оспіваною як та тисячка з під Марсали, обсаджує Львів. І коби чесна Рутенія не чіхалася була так довго в голову а сипнула відразу дальших три тисячки на поміч-як-же інакше-б ми тепер стояли!

Вітовський відходить з держ. секретаріату – а президент Петрушевич на. повній Нац. Раді цвітистими словами почтив його заслуги і на полі бою і при організації армії. Се-ж прецінь той самий, що ще послідної неділі вечер від'їхав до головної квартири а в понеділок рано вже заступав свій рессор на Нац. Раді. Він не терпів ніколи на брак роботи!

Так! Він відходить – не на спочинок – а до дальшої праці. Чи під Львів, чи до Винниці – се не змінє сути річи.

Та куди-б і не покликав обовязок того 31-літнього (Вітовський родився 6 падолиста 1887 р. в Медусі станіславівського повіта, в селянській семі) героя-поету, тамтуди не лиш наша надія за ним слідкувати буде — але і наше — серце!

Д-р Кирило Трильовський

Нове життя. — 1919. — 15 лют.

№ 98

НАКАЗ ОКРУЖНОГО ВІЙСЬКОВОГО КОМАНДАНТА Т. ПРИМАКА ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ ОКРУГУ КОЛОМИЯ, ПЕЧЕНІЖИН, КОСІВ, СНЯТИН, ГОРОДЕНКА, ЗАЛІЩИКИ ПРО ДОТРИМАННЯ ЛАДУ І ПОРЯДКУ

20 лютого 1919 р.*

ПРИКАЗ

Населенню округу: Коломия, Печеніжин, Косів, Снятин, Городенка і Заліщики

Положенне нашої молоді Української Держави є незвичайно трудне, критичне. Ї ще ніколи може в нашій історії не було так важної хвилі, де би треба було українському народови стільки політичного розуму, стільки розваги, стільки холодно-кровности, а заразом стільки готовности до самовідречення — саможертвовання, як саме в даний момент. Ї кождий з нас від наймолодшого — до найстаршого має бути свідомий сього історичного моменту. Условины життя тяжкі, а де-куди невиносимі; но нам не вільно попадати в зневіру, а найважнійше; нам, під загрозою прокляття нас нашими дітьми, не вільно відтягати ся від народної роботи та від обовязків, які на нас вложила наша суспільність — наша батьківщина в даний момент. Кождий з нас має твердо стояти на своїм місци і торкати вперед свою тачку спокійно і терпеливо, бо вже недалекий день радости. Піддержання публичного ладу і спокою — і се

*Дата документа.

одиноке, що нас веде до діла і до повної перемоги. Кожний з нас обов'язаний слідити за всім, що робиться в місті та на селі, та про все, що може порушити порядок та публичний лад, доносити властям. Передовсім стежить за всякими розсівачами ріжних фалшивих вістей і чуток, що вводять в суспільність занепокоєння і переполох та перешкаджають нам в нашій творчій роботі тут, в низу, на заплі, а заразом і на фронті.

З особливим зазивом звертаю ся до духових і моральних провідників села, як священників, учителів, війтів згл. комісарів громадських, щоби спокійно і твердо стояли на своїх, під нинішню хвилю так важких і відвічальних становищах. Головно війти і громадські писарі мають чуйно стояти на сторожі публичного ладу і спокою, та уживати всіх способів до уникнення яких небудь непорозумінь і конфліктів в громаді. Кожний війт, чи комісар в громаді повинен собі ясно здавати справу, як далеко сягає його власть і ні на волос не посягати дальше, бо тільки орудування властю в рамках законних скріплює власть і будить у населення довіря і пошану для влади. Комісар громадський, чи війт, а навіть всякий громадянин повинен знати, що учитель чи священник має над собою власть, і тому в случаях якого небудь непорозуміння між громадою, а учителем чи парохом, належить звертати ся з жалобою до відповідних властей та ждати вирішення і більш нічого. Допускати яке небудь надуживання властях в громаді, будемо кваліфікувати як анархію, до якої ми, відповідаючи за публичний порядок і законний лад, ніколи не допустимо, бо при безладді тут в заплі ніяк не може бути мови про бойову спосібність нашої армії на фронті, що для нас є нині першою і найважнішою справою. І лише з огляду на бойову справність нашої армії я уважаю за відповідне звернутись з отсим приказом до населення, та остерігаю кожного зокрема і всіх разом, що найменший прояв анархії і діланья в розріз з повищим приказом буде караний безпощадно як народня і державна зрада. — Одиноке, що веде нас до наміченої мети і до повної перемоги над ворогами — се публичний порядок і законний лад.

Коломия, дня 20 лютого 1919.

Окружний Військовий Командант Т. Примак

№ 99

ВІРШ-ЗАКЛИК ПОЕТА О. ОЛЕСЯ «ЗА ВОЛЮ! НА БІЙ!»

21 лютого 1919 р.

Хай його по звірськи вбито,
Хай його в пісок зарито, —
Він не вмер...
Кличе він і зве до бою
Битись з ханською ордою...
І тепер
Хай його зопхнули в море, —
Море хвилями говоре...
І всяк час
Воно буде в берег бити:
«Діти, здійсніть заповіти, —
Бог за вас!»
Я більш не співаю: в борні у ночі
Співають залізні мечі...
Народ мій мечі розсікають.
До бою скликають, —
І меч мій в борні
Нехай заспіває мені.
Доволі мовчати: глухі і німі
Раби закричали в ярмі, —
Народ закричав мій: «До бою!
За землю, за волю!»
І в помсті сліпій
Кричу я: «За волю! На бій!»

Нове життя. — 1919. — 21 лют.

№ 100
НАКАЗ ПЕРШОГО ОТАМАНА
КВАРТИРМЕЙСТЕРА СІНКЛЕРА ВІЙСЬКАМ
ДІЙОВОЇ АРМІЇ УНР ПРО РЕОРГАНІЗАЦІЮ АРМІЇ

21 лютого 1919 р.

Згідно історичним традиціям і характеру бойових операцій НАКАЗУЮ: провести в життя слідуочу організацію діевої армії: замість корпусів прийняти організацію КОШІВ для чоґо:

1) Розпорядженням Командуючого Східним фронтом корпус Січових Стрільців переформувати в один кош під назвою VII КОШ

2) Розпорядженням Командуючого південно-східної групи сформувати з військ Катеринославщини й Херсонщини Катеринославський кош. Запорожський Кош залишається в його існуючим складі.

3) Розпорядженням Отамана Оскілко з частин військ IX і X діевого корпусу сформувати один кош під назвою I-й кош

4) Розпорядженням Отамана Омеляновича-Павленко Галицьку групу військ переформувати в три коші під назвою II-й кош, III-й кош, IV-кош

5) Розпорядженням Начальника резерву діевої армії сформувати два коша під назвою V-ий кош, VI-ий кош.

Кожний кош мати в складі двох.

При штабі кошу — одну інженерну сотню.

Склад загону: 5 окремих піших курінів:

I гарматний курінь

I кінний курінь

I інженерна сотня

Склад пішого куріня:

5 піших сотень

2 кулеметних сотні

1 чота кінних розвідників

Немуштрові козаки

Писарів 1

Рісовників 1

Фершал сотенний 1

Коваль	1		
Майстер дерев. справ	1		
Швець	1		
Службників до кухні	2		
Кашоварів	2		
Обозних	25		
До запасових коней	2		
Разом немунштрових козаків	37		
Старших	3		
Всього козаків	160		
Коней під верх.			
Для старшин	3		
бунчужного	1		
доглядачів	6		
старшого обозного	1		
гонгів	2		
Разом	13		
Обоз			
Інтендантський			
	Возів	Коней	
Кухонь пішого зразку	1	2	
Парних возів	4	8	
Парних возів під речи старшин	1	2	
Кип'ятильників	1	1	
Інженерний			
Двоколок стаційних телеграфних	2	2	
телефонних	8	8	
матеріальних, кабельних	6	6	
інженерних	3	3	
Самокатів	8		
Запасових обозних коней	-	3	
Разом		35	

*І-й отаман квартирмейстер отаман Сінклер
Начальник особного відділу військовий старшина Андрусів*

№ 101
СТАТТЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
«ЗАВЗЯТІ БОЇ НА ЦІЛОМУ ФРОНТІ»

23 лютого 1919 р.

Пресова квартира Начальної Команди Галицької Армії доносить: Бої, які розпочались ще 17 лютого на ріжних боєвих лініях продовжуються, та набирають сили що до завзятости. Біля Львова на схід і північ зглядний спокій. На південь польська артилерія острілювала Обротин, не нанісши селови ніякої шкоди. На захід від Львова продовж лінії Городок-Перемишль йдуть дальше завзяті бої; тяжкі боротьби приходилось зводити між іншими групі отамана Долуда. Всі протинаступи, зусилля ворога відзискати утрачені місцевости в цілі охорони і безпеки залізничного шляху Львів-Перемишль були кроваво відбиті. Ворог поніс тяжкі страти. Важка задача наших військ удержати в перерві рух по залізничім шляху Львів-Перемишль повелася. Від трох днів всякий рух залізничий, а навіть телефонічний між Львовом а Перемишлем зовсім перерваний, головно у відтинку Заріча. Паніка та переполох, який оволодів мешканцями Львова ще 17 лютого, що дня змагається. З львівського головного двірця виїхало вчора чотири поїзди безпосередне один по другім в сторону Городка. Їх задержано в Мшані. Великими успіхами може повеличатись група, що оперує на лінії Рава-Руська-Немирів. Вчора вечором наші хоробрі війська заняли остаточно залізничий дворець Рава руська та західну частину самого міста; по улицах йде бій... Наші йдуть з бравурою. Поляки понесли тяжкі страти головно в убитих. Залізничий шлях Рава-Руська-Любачів і в сторону Жовкви перерваний нашими військами. Завзяті боротьби на сій лінії йдуть дальше. Боротьба о посідання Белза йде вже шостий день; наш обложничий перстень звужається чимраз більше. Всі спроби ворога видістатися з сього перстеня наші криваво з діймаючими стратами для ворога відперли.

Вчора 20 лютого вчасним ранком постановили Поляки дати відсіч Белзови, кинувши зі сторони Угнова сильні резерви в піхоті, кінниці враз з панцирним поїздом. Сей наступ Поляків біля місцевости Стаї наші видержали і розбили ворога проти-

наступом; в наших руках полишив ворог багато полонених. По заняттю залізничного двірця Белз ще передвчорашнього дня та по розбиттю відсічі вчора наші пополудни з боєм вдерлися до перших хат Белза. Вчора йшли бої рівноваж в групі Яворів. Наступ Поляків на Грушовичі та Краковець відперто.

Нове життя. — 1919. — 23 лют.

№ 102
ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ВИДІЛОМ УНРАДИ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ДЕРЖАВНИМ СЕКРЕТАРЕМ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ

23 лютого 1919 р.

З огляду на теперішнє положення на фронті п. полковник Віктор Курманович, назначений Виділом Національної Ради державним секретарем військових справ, остає поки-що при нач. К.Г.Армії в характері начальника Генерального Штабу.

На час його неприсутності виконуватиме обовязки Д. Секретаря військ. справ місто-секретар п. Петро Бубела.

Іде до всіх окр. Кмд і до відома НКГА до Команд всіх корпусів та до Команди державної жандармерії.

Станиславів, дня 23 лютого 1919.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 10. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 103
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛІКА»
ПРО ПРИЇЗД ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ ДО СТАНИСЛАВОВА

24 лютого 1919 р.*

УПБ. Станиславів, 24.ІІ. Сьогодні о годині 10 перед полуднем приїхав до Станиславова Отаман С. Петлюра. На двірці привитали його президент Ради Державних Секретарів др. Голубович, Тов. Держ. Секр. Військових Справ Бубела враз з заступниками Військового Секретаріату, Держ. Секр. внутр. справ др. Макух, Держ. Секр. шляхів Мирон, дир. залізниць Лисий, Окр. Командант Станиславова отаман Рожанковський та представники цивільних і військових властей. Головний Отаман переглянув підчас відіграння національного гимну почетну сотню, привитався з заступниками властей, які вийшли на його привитання і опісля відїхав в місто. Враз з Головним Отаманом приїхав Держ. Секр. судівництва Бурачинський.

УПБ. Тернопіль, 23.ІІ. В переїзді задержався Головний Отаман Петлюра на короткий час в Тернополі. На двірці привитали його: Головний командант постачання армії полк. Стефанів, Окр. Командант сотн. Комаринський, повіт. комісар др. Білинський та інші заступники цивільних і військових властей. Почетну сотню виставила гуцульська сотня У.С.С. та ударна чета тернопільського полка ім. Петлюри. Від полку його імені зявилася делегація, яка привитала свого полкового батька.

Республіка. — 1919. — 25 лют.

---

*Дата події.

№ 104
ОБІЖНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПОВІТОВИМ КОМІСАРАМ
ПРО ПОЛІТИЧНІ НАСТРОЇ У ВІЙСЬКАХ

24 лютого 1919 р.

До всіх Державних повітових Комісарів особисто

Начальна Команда Галицької Армії подала до відома Державного Секретаріату внутрішніх справ ось що: В останніх днях дався зауважити в листах жовнірів галицьких Курінів, висланих за кордон рішуче ворожий настрої проти наших галицьких властей. Всі вони згідно в своїх листах стверджують се, що у нас в Галичині власти сильно попирають жидів та буржуїв та не криють ся при тій нагоді зовсім з замірами, що з поворотом начнуть робити порядок, почавши від Підволочиська, щоби прочистити Галичину від жидів і панів буржуїв. Тут мають вони на гадці також наші власти, які мають іти все на руку жидам і Полякам. Розумієсь жовніри наші, які набирають ся такого Духа за кордоном, вертаючи від так чи то на відпустку, чи то ранені поширюють сей настрої між населенням та військом. До сих понять причинає ся в великій мірі також поведення наших декотрих властей цивільних, які дійсно ідуть скорше жидам на руку чим нашим людям, та густо часто уживають в урядованю польської мови до сторін. Додати і се, що наші селяни мусять перед Комісаріатом вичікувати порад цілими годинами на полагодження справ, що в ніякій мірі не злагоджує їх неприязного успособлення до властей, противно утверджуючи їх в переконаню, що дієть ся їм кривда.

Державний Секретар внутр. справ Др. Макух

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 80. Стеклограф. Засвідчена копія.

№ 105

УГОДА ПРО ПЕРЕМИР'Я НА ГАЛИЦЬКОМУ ФРОНТІ

24 лютого 1919 р.*

УПБ. Станиславів. 24.ІІ. Умова, заключена між делегатами Начальної Команди і Правительства Західної Области У. Н. Р.: п. полковником Тарнавським, п. віцепрезидентом Л. Бачинським і о. Францом Ксавером Бонном з одної сторони, а делегатами Управи польських військ на Східну Галичину: п. полковником-бригадієром Мечиславом Кулінським, майором ген. штабу Яном Гемпелем, шефом кватерункового уряду і майором Валеріаном Маріанським, заступаючим шефа штабу з другої сторони — дотично завішення оружжя на польсько-українському фронті у Східній Галичині (дотичні повновласти для делегатів зістали виставлені Начальною Командою Українських військ, зглядно Управою польських військ на Східну Галичину) така:

Точка 1. — Усі военні акції устають з днем 25.ІІ. н. стилю 6. година рано;

Точка 2. — Обі сторони задержують свої позиції — всякі вивіди також і аероплянами устають;

Точка 3. — Всякі тактичні пересування і довіз амуніції заборонений в обшарі між Самбором, Миколаєвом, Бібркою, Куровичами, Красним, Камінкою Струмисловою, Кристинополем, Сокалем, Грубешовим, Белзцем, Наролем, Рожанцем, Червоною Волею, лінією Сяну, Перемишлем, Устриками долішними і Самбором.

Точка 4. — Обосторонну комунікацію на цілім фронті забороняється. Перехід для парламентарів виключно шоса: Львів—Сихів;

Точка 5. — Завішення оружжя треває до 26. лютого 6 година рано. Як не наступить виповідження о тій годині одного дня — продовжується завішення оружжя о дальші 24 години. Розпочаття неприязних кроків може наступити 12 годин від хвилі доручення виповідження міжкоаліційній комісії у Львові, котра відбір потвердить з вимінням години відбору.

*Дата документа.

Точка 6. — Офіцери коаліції контролюють обі сторони і рішають всякі спори.

Точка 7. — Обостренні комісії в слідуючих пунктах: Самбір, Миколаїв, Бібрка, Красне, Камінка Струмілова, Кристинопілз, Белзець, Перемишль, Хирів. Коаліційні офіцери будуть в Миколаєві, Бібрці, Краснім і Перемишли. Комісії удаються в протягу 25 лютого на визначені їм місця на основі легітімацій, виставлених Командатами дотичних груп в ранзі що найменше штабового офіцера. Члени тої комісії мають безусловно право повороту по виповідженню завішення оружжя.

Львів, 24 лютого 12 год. 25 минут.

*Мирон Тарнавський, полковник
Д-р Лев Бачинський
о. Франц Бонн
Мечислав Кулінські, полковник
Ян Гемпель, майор
Валери Маріяньські, майор*

Република. — 1919. — 26 лют.

№ 106

ДОНЕСЕННЯ ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я

24 лютого 1919 р.

15
Z. F.

T-15 586/T15
Lwów,
w piątek, 24.2.1919.

Potrzeba było na to tygodnie czasu i odwiedzin Komisji Koalicyjnej w rusińskiej kwaterze głównej, aby zapewnić chociażby umowę o zawieszeniu broni. Umowa ta została podpisana wczoraj wieczorem i w chwili, w której to piszę nieprzyjaciel zaczął strzelać w stronę pałacu, w którym jesteśmy umieszczeni. Pierwszy to raz od czasu jak misja jest tutaj zdarza się, że pociski wybuchają w samym mieście. Zawie-

szenie działań nieprzyjacielskich ma nastąpić we wtorek o 6-tej rano. Misja Koalicyjna otrzymała w sobotę odpowiedź of Głównej Kwatery rusińskiej, w stylu cokolwiek niegrzecznym, odmawiającą pertraktacji z Francuzami. Zarzucają oni Generałowi Barthelemy, że stoi on po stronie polskiej, że przyjeżdżając do Lwowa przywiózł amunicję dla armji polskiej, chociaż miał tylko występować jako pośrednik. W niedzielę za inicjatywą przedstawicieli angielskich i amerykańskich Misja przeszła przez linje bojowe do Chodorowa — o 60 mil na południe od Lwowa, do ukr. Kwatery Głównej. W czasie drogi znaleźli wszystko w porządku, żołnierze salutowali i oddział gwardzistów spotkał ich na stacji. W Kwaterze Głównej spotkał ich pułk. Pawlenko, płk. Kowal, rosjanin, który dowodził dawniej pułkiem gwardyjskim grenadierów w armji rosyjskiej. Rozmowa była prowadzona głównie przez p. Koremanic'a, szefa sztabu i nowo obranego ministra Rządu Ukraińskiego. Zakomunikowali oni Misji Koalicyjnej, że skutkiem wzięcia Kijowa przez bolszewików, Rząd ukraiński przeniósł się do..., że połączenie Ukraińskiej Republiki Zachodniej Wschodniej Galicji z naddnieprzańską Republiką Ukraińską zostało postanowione. Połączenie to już zostało dokonaniem pod względem spraw wojskowych i parlamentarnych, lecz skutkiem ruchów bolszewickich wybory do konstytuanty odbyć się powszechnie nie mogły. Ten nowy rząd określa się jako socjalno-demokratyczny. Wojska republiki ukr. idą na Kijów. Sztab wyraził życzenie dojścia do porozumienia z Polakami w celu zwrócenia wszystkich sił swoich przeciwko bolszewikom. Misja Koalicyjna zarządziła natychmiastowego zaprzestania działań nieprzyjacielskich. Pawlenko odpowiedział, że nie może decydować, lecz odwoła się do rządu galicyjskiego w Stanisławowie i przyśle odpowiedź w niedzielę wieczór. W czasie podróży Misji Koalicyjnej nie zaszły żadne wypadki, mogące wskazywać na poważne nieporządki ze strony ukraińskiej, i misja szczęśliwie powróciła w sobotę wieczór. W niedzielę wieczorem przybyła do Lwowa delegacja ukraińska, złożona z dra Baczyńskiego, b. członka parlamentu austriackiego i jednego z członków Ukr. Komitetu Narodowego, który w dniu 19.10.1918. r. ogłosił Republikę Ukraińską Galicji Wschodniej. Drugim członkiem był pułk. Tarnowski, ożeniony z polką, i dr. Bonne, duchowny belgijski. Baczyński zakomunikował Misji Koalicyjnej o umowie pomiędzy przedstawicielami Koalicji w Odessie a rządem ukraińskim. Na mocy tej umowy Petlura stanął na czele rządu ukraińskiego. Baczyński nie wiedział

warunków umowy, lecz Petlura ma przyjechać do Stanisławowa i ma tam rozpocząć sam pertraktacje co do zawieszenia broni z Polakami. Baczyński przypuszcza, że stosownie do tej umowy linja demarkacyjna pomiędzy polakami a rusinami została oznaczona na rzekę San. To naturalnie słabe działanie konferencji pokojowej. Jej różne komisje polityczne nie mają kontaktu po między sobą i są wysyłane bez określonych instrukcji, skutkiem tego często działają w kierunkach rozbieżnych. Komisja Militarna Koalicyjna w Pradze popierała działania zaczepne Czechów w rejonie Cieszyńskim i nagle znalazła się wobec Komisji Koalicyjnej polskiej, stojącej na zupełnie innym gruncie. Komisja ukraińska zgodziła się na zawieszenie broni 24 godzinne, mające być odnowieniem aż do nastąpienia decyzji w jednym lub drugim kierunku. To zawieszenie działań nieprzyjacielskich może być przerwaniem za 12-o godzinnym wymówieniem. W czasie tego zawieszenia nie można przewozić broni ani amunicji do Lwowa. Panuje tu opinja, że są nawet szanse całkowitego zawarcia trwałego rozejmu. Niemożliwe są zupełnie ściste informacje o dokładnem położeniu Ukraińców. Prywatna depesza z Lublina donosi, że bolszewicy dotarli do Kowla. Jeśli to prawda jest to bardzo ważnem, gdyż Kowel jest węzłem kolejowym. Mieliśmy także wiadomości o zajęciu Równego przez bolszewików. Jeśli to prawda, to rząd Ukraiński Socjal. Demokr. jest silnie osaczony przez bolszewików i albo dojdzie do porozumienia z polakami, albo podda się bolszewikom. Jest wiadomem, że Ukraińcy w Galicji wschodniej mają duży kłopot z wywalczaniem wykształconych ludzi dla pracy fachowej przy prowadzeniu najzwyklejszych spraw. Zmuszeni są do używania polaków na swych kolejach. Nie mają sztabu do utrzymania i obsadzenia swej służby telefonicznej i telegraficznej. Nie mają możności naprawy swych maszyn, które stopniowo się niszczą.

Delegacja ukraińska zużyła dwa dni na podróż do nas z Stanisławowa, co zwykle zajmuje 3 godziny. Rusini w duchu ukraińskim składają się w 90% z chłopów analfabetów. Niema wśród nich żadnych robotników fachowych, wykwalifikowanych. Zachodzi na ich terytorjach stopniowy proces zaniku, który musi w końcu doprowadzić do bolszewizmu. Obecnie nie sądzę, iżby bolszewizm był silnie zaznaczony w ich armji, choć polacy tak myślą. Byłoby niezaprzeczenie dużą korzyścią dla polaków dojść do porozumienia z Rusinami, gdyż byłby to środek do powstrzymania przeniknięcia bolszewizmu do Polski.

Rząd Socjal. Demokr. Ukraiński zwrócił by wszystkie swe siły przeciw bolszewizmowi. Warunki rozejmu wymieniają ogólnie linję Bugu, jako linję rozejmową i oddają Pródła naftowe pod kontrolę polaków pod nadzorem Koalicji. Polacy mają zapewnić Ukraińcom tą samą ilość nafty, którą ci ostatni mieli według swych zapewnień wydobywać w ciągu ostatnich 2 miesięcy. Produkcja tych źródeł zmniejszała się stopniowo pod zarządem ukraińskim, gdyż nie mieli oni ludzi do ich wyzyskania. Rząd ukraiński otrzymywał wciąż zmniejszający się dochód z tych źródeł, żeby przyjąć jako podstawę do umowy ich rachunki. Wagon z amerykańskimi środkami żywnościowymi nadszedł z Gdańska. Wystarczy tego na 8 tygodni dla najbiedniejszych klas. Otworzono kuchnie bezpłatne. Nie są tu czynione dostateczne wysiłki w celu ograniczenia konsumpcji bogatych dla nakarmienia biednych, dla tego też widzi się wielki odsetek u zamożnych ludzi i w najlepszych restauracjach obok dużej nędzy wśród uboższych. Ten brak kontroli rządowej nad środkami spożywczyimi niezaprzeczalnie wywołuje duże niezadowolenie wśród ludności.

Wczoraj tj. 26 odbywały się konferencje pełnomocników polskich i ukraińskich, konferowała misja koalicyjna, na której to konferencji ze strony Ameryki wyłoniła się chęć stworzenia z terenów naftowych Borysław – pasma neutralnego, ta propozycja została udaremniona przez gen. Barthelemi, po bardzo długiej dyskusji – chwilowo więc niebezpieczeństwo zostało usunięte ale jest możliwość, że tego rodzaju propozycje będą się powtarzały, mamy pewność, że jednakże Anglia i Francya stanowczo temu będą się sprzeciwiały – tę wiadomość proszę traktować jako ściśle poufną, dowiedziałem się o tem czytając raport do p. Noulensa, prosił mnie generał, żeby tego nikomu absolutnie nie powtarzać, mojem zdaniem pokazał mnie to na to żebym przedstawił w danych kołach, sytuacje jako korzystną dla nas z zaznaczeniem, że Francya i Anglia głównie nas popierają w przeciwstawieniu do Ameryki – co do pertraktacji w sprawie rozejmu, to dziś sytuacja taka, że misja koalicyjna i ukraińska delegacja pojechała do Petlury do Chodorowa, wracają dziś wieczór, ja odniosłem wrażenie, że przedstawiciele ukraińscy pochodzący z Galicji Wschodniej silnie są niezadowoleni ze spotkania się misji z Petlurą. – Doszły tutaj bowiem wiadomości, że Petlura nie kładzie zbyt wielkiego nacisku na Galicyę Wschodnią. – Trudno jest jednak przewidzieć dzisiaj jak i kiedy się pertraktacye ukończą – mam wrażenie, że

dojdzie do konfliktu u Ukraińców to znaczy między Petlurą i reprezentantami galicyjskimi. W raporcie do mjra Kasprzyckiego podałem szczegóły co do osoby pośła Wańkowicza – czy panu kapitanowi są one wiadome i czy p. kapitan uważa, że należy z tego konsekwencje wyciągać? Owszem znam i w tej sprawie interweniowaliśmy u Ministra Spraw Zagranicznych, a pan Okencki obiecał sprawę zbadać; oczywiście nie bardzo spodziewamy, by kruk krukowi oko wydziobał, ale w każdym razie Wańkowicz będzie się miał więcej na ostrożności, przy tej sposobności możecie się otwarcie przyznać, żeście uważały za swój obowiązek o tem zameldować, bo i tak Wańkowicz via Okencki będzie wiedział żeście w tej sprawie meldowali w ten sposób również wpłynie na Wańkowicza, by był bardziej przyzwoitym? – Bardzo dobrze – żeby to uczynić, czekałem tylko na wskazówki z Warszawy. Teraz dalej: proszę być przygotowanym, że misja po powrocie do Warszawy prawdopodobnie wprost zaatakuję kwestyę pewnego typu oficerów z austriackich sztabów znajdujących się w wojsku polskim. Powodem do tego meldunku jest dzisiejsza moja rozmowa z obydwojema generałami, którzy nie mogą posiąść się z oburzenia, że pan mjr H... jest na stopie przyjacielskiej z oficerami niemcami z ukraińskiego wojska, jest z nimi na ty i zachowuje się zupełnie jak zachowywali się między sobą austriaccy oficerowie. Dyskusya była bardzo długa i powiedziano mnie, że robi to wszystko wrażenie że nasze sprawy są bronione przez oficerów niemców stojących na dobrej stopie z oficerami z tamtej strony. Z mojej strony musiałem w kółko Macieju to samo powtarzać, błagam p. kapitana o poczynienie kroków odpowiednich. Już wszystko zrobiłem, dowiedziałem się dzisiaj, za pośrednictwem ppr. Olszamowskiego, że mjr H. tanie zupełnie usunięty ze wszelkich stosunków z misją i pozostanie ograniczony do swego dawnego urzędu. Proszę jeszcze o wskazówki jak mam reagować podczas tych nieszczęśliwych rozmów o zarobku z wojska austriackiego? Ja już wszystko wyczerpałem? W tej sprawie starajcie się występować tylko i wyłącznie w obronie ze stanowiska koleżeńskości, ale zupełnie nie próbujcie bronić ich. Zachować miarę przyzwoitości, że się swych kół broni, a po zachowaniu tej formalności nawet można potakiwać. Zarzuty te oficerów francuzkich mogą być struną na której ładne jeszcze melodje będzie można wygrać? Proszę jeszcze tylko o wiadomość czy gen. Leśniewski został Ministrem Wojny, bo gen. Barthelemy ciągle się o to dopytuje.

Nominacja formalnie do tej chwili nie została jeszcze ogłoszona, można ją jednak o ile nie zajdą jakieś zresztą niespodziewane przeszkody można uważać ją za pewną? Ja już nie mam nic więcej, za wskazówki dziękuję. Raport poprzednio ukończyłem. Czy wiadomość mówiąc generałowi, że zapomniałem mu o tem zameldować, uwagę tylko zwróciłem p. kapitanowi na pewne postępowanie sztabu generalnego... Ze strony rządu angielskiego za pośrednictwem Howartha przyszła wczoraj notyfikacja państwa polskiego? Gen. otrzymał wczoraj niezrozumiałą co do tego depeszę, to w takim razie widoczniej o tem była w niej mowa. Jeszcze jedno: przy rozmowach o byłych austr. oficerach akcentujcie, że jest to element chwilowo i że wobec każdego elementu obcego wojsko będzie zachowywało z niedowierzaniem a co właśnie ten element obcy zmusza do wiązania w kliki. Rozumiecie moja intencję? Tak jest, zrozumiałem nawet już w tym duchu zacząłem tę sprawę interpretować przed generałem. Obawiałem się jednak że to nie całkiem nie pomyśli komendanta i dlatego o to się pytałem. Chcę jeszcze w sprawie tutaj zaszelej nie bardzo korzystne wrażenie wywarło to, mjr H. był w kontakcie ze sztabem generalnym a nawet otrzymał z tamtąd wydział o czem w Warszawie generała nie powiadomiono mimo, że wyraził mi, że prócz oficerów przydzielonych przez naczelnego wodza, nikogo obecnie więcej nie życzy. Co zrobić, na to trzeba tą rzecz odrobić. Już załatwione gdyż całą winę wziąłem na siebie.

№ 107
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛИКА»
ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я
І ПЕРЕГОВОРИ МІСІЇ АНТАНТИ
З НАЧАЛЬНОЮ КОМАНДОЮ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

25 лютого 1919 р.

Між українським військом і польською воюючою стороною заключено 24-годинне завіщення оружжя. Се подія з військового і політичного огляду на стільки важна, що слід обяснити ті обставини і передумови, які довели до згоди української Начальної Команди на застановлення воєнних ділань протягом 24 годин.

На днях прибула до Перемишля, а звідти до Львова, місія усіх держав Антанти, делегована мировою конференцією в Парижі з тим завданням, що би довести до застановлення проливу крови на території нашої держави. В склад місії увійшли пп. генерал Кертен де Віяр, полковник Моль, полковник Сміт, від Франції генерал Бартелемі, майор Вікер, від Італії майор Стабіле і поручник Портокезі, від Америки професор Льорд і поручник Фостер. Дня 18, с. м. згадана місія телеграфічною дорогою предложила Начальній Команді негайне завіщення оружжя, яке далоби спромогу почати переговори про українське-польське перемиря та визначити між обома сторонами демаркаційну лінію. На те Начальна Команда на основі рішення правительства відказала, що вона радаби те-ж покінчити пролив крови, але вважає можливим переговорювати про те і серед дальшого розвитку воєнних операцій. При тім виразно і рішучо застереглася Начальна Команда, що тільки приняття лінії Сяну, як демаркаційної лінії, моглиби бути вихідною точкою для майбутніх переговорів.

Дня 22 с. м. прибула місія держав Антанти, зложена із названих представників, до місця постою Начальної Команди та заявила тут Головно Командуючому українських військ, що вона, як *Conditio sine qua* поп всяких переговорів ставить згоду українського командування на негайне завіщення оружжя. Як що —

мовляв — українська Команда на те не згодиться, повновласники Антанти вважатимуть таку відмову зірванням політичних зносин з державами союзу та негайно опустять край.

Щоби дати доказ своєї доброї волі та — що важніше ще, — дізнатися від повновласників держав союзу, які мериторичні пропозиції ставлять вони задля покінчення українсько-польської війни, українська сторона згодилася на 24-годинне застановлення боєвих операцій. Її делегати виїхали до Львова, щоби почути від членів антантської місії, як вона бажає поладнати українсько-польський спір. Їх повновласть точно означена: дізнатися від представників Антанти про умови українсько-польського перемир'я та заявити їм, що передумовою такого перемир'я може бути тільки установлення тимчасової демаркаційної лінії на Сяні. Лінія Сяну — се перше й останнє слово всякого, хто-небудь переговорювавби про тимчасове розмежування території, що має остатись до часу мира під українським володінням, від тої області, що тимчасом осталасьби в руках польських. Тільки тимчасово! Бо ніколи ніякий Українець не згодиться на розшматовання живого національного організму та оставлення у польській неволі української землі лемківської.

Щоби не стягнути на себе присуду історії і грядучих поколінь за те, що сучасні, відвічальні за долю народу чинники відкинули можливість мира для нашої країни та пірвали звязки з теперішніми володарями політичного світа, замикаючи собі шлях до всякого порозуміння з ними — українська сторона згодилася на коротке застановлення воєнних кроків. Протягом 24 годин дізнаємося, чи представники держав Антанти бажають в ім'я засад Вільсона признати те самоозначення, яке виконав наш нарід на своїй території та покласти край імперіялістичним затіям польських наїздників, що свої анексіоністичні посягнення на українську землю маскують своїми історичними правами.

Се остання спроба мирного покінчення українсько-польської війни. Якщо буде відкинене наше домагання, основане на божих і людських правах, жде нас дальша війна до часу, поки послідний ворог не уступить з нашої землі.

Наше воєнне положення більше як добре, боєвий настрій у наших військ небувалий, всі сили нашого народу далеко ще

не вичерпні. Може жде нас останнє вже зусилля: визволити нашу країну від ворога та закріпити свою державність. Тоді треба нам творчою невсипущою працею добути всі живі ще сили народні і перекувати їх у неіскрушиме побідне оружжя.

Для того потрібне у кожного з нас почуття історичного обов'язку перед будучністю та сповнення того обов'язку до самого краю. Кождий знай, що нині на твоїх плечах двигаєш тягар одвічальности за долю мільонів!

Република. — 1919. — 25 лют.

№ 108

ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ» ПРО ПЕРЕБУВАННЯ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ В ТЕРНОПОЛІ І СТАНИСЛАВОВІ

25 лютого 1919 р.

У. П. Б. Тернопіль, 23.ІІ.

В переїзді задержався Головний Отаман Петлюра на короткий час в Тернополи. На двірці привитали його: Головний командант Постачання Армії полк. Стефанів, окружн. команд. сотн. Комаринський, повіт. комісар д-р Білинський та інші заступники цивільних і військ. властей. Почетну сотню виставила гуцульська сотня У. С. С та ударна чета Тернопільського полка ім. Петлюри. Від полку його імені з'явилася делегація, яка привитала свого полкового батька.

У. П. Б. Станіславів 24.ІІ.

Сьогодні о год. 10. перед полуднем приїхав до Станіславова Головний Отаман С. Петлюра. На двірці привитали його презид. Ради Держ. Секретарів д-р Голубович, товариш держ. секр. військ справ Бубела враз з заступниками військ. Секретаріату держ. секрет. внутр. справ д-р Макух, держ. секретар шляхів Мирон, директор залізн. Лисий, окружн. команд. Станіславова отаман Рожанковський та представники цивільних і військових властей. Головний отаман переглянув підчас відіграння націо-

нального гимну почесну сотню, привитався з заступниками властей, які вийшли на його привитання і опісля відїхав в місто. Враз з головним отаманом приїхав держ. секрет. судівництва Бурачинський.

Нове життя. — 1919. — 25 лют.

№ 109
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ПРИБУТТЯ МІСІЇ АНТАНТИ ДО НКГА

25 лютого 1919 р.

Пресова квартира Начальної Команди Галицької Армії доносить: Постій 22.ІІ.

Сьогодні о год. 1 з полудня прибула зі Львова до місця постою Української Начальної Команди Галицької Армії місія з Антанти в товаристві військового преподобника о. Каляти. На залізничім двірці повитали членів місії командуючий галицькою армією генерал Павленко і шеф штабу полковник Курманович враз з своїм штабом. В склад місії входять слідуючі особи: від Англії генерал Carton de Wiqat, полковник Maule, полковник Smuchte від Франції генерал Barthelemy, майор Vicaire, від Італії майор Stebile, поручник Porgolesi, від Америки професор Lord і поручник Foster.

З двірця удалась місія враз з представниками Галицької Армії на спільну нараду.

Нове життя. — 1919. — 25 лют.

№ 110
ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
НАЧАЛЬНИКУ ШТАБУ ДІЙОВОЇ АРМІЇ
ПРО ОСОБОВИЙ СКЛАД АРМІЇ

25 лютого 1919 р.

Начальнику Штабу Дієвої армії

135/Д, Група Схід – старшин 111, підстаршин 622, козаків 3430, багнетів 3198, кулеметів 45, коней 929, гармат: важких 4, гавбичних 6, легких 8; Група Старе Село – старшин 96, підстаршин 448, козаків 2535, кулеметів 75, багнетів 2603, шабель 41, коней 734, гармат: гавбичних 8, легких 8, других зразків 3, панцирних потячів 1; Група Наварія – старшин 61, підстаршин і козаків 2446, багнетів 1865, кулеметів 40, коней 723, гармат: гавбичних 8, легких 15; Група Укр. Січ. Стр. – старшин 48, підстаршин і козаків 2460, багнетів 1024, кулеметів 26, шабель 94, коней 737, гармат: гавбичних, піхотних пушок 8; Група Північ – старшин 105, підстаршин 83 і козаків 5379, багнетів 5287; кулеметів 72, коней 1102, гармат 27; Група Південь – старшин 323, підстаршин 1523, козаків 12177, багнетів 9600, кулеметів 171, коней 2515, гармат: гавбичних 33, легких 9, броневих потягів 2. **Летунський відділ:** старшин 16, підстаршин 48, козаків 373, самолетів 11, багнетів 57, кулеметів 9, коней 3. Телеграма. № 224 одержана штабом тільки 21 Січня і позаяк частини фронту знаходяться зараз в стані боїв і переформування, то дійсний боєвий склад буде подіслано Вам в суботу цього тиждня, а втрати зброї і людей в перший поніділок. Надсилаючий стан є приблизний.

Ходорів 25. II. ч. СП. 1263.

Полковник Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 75. Рукопис. Оригінал.

№ 111
ШТАТ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

26 лютого 1919 р.*

№	Посада	К-ть осіб	Платня за міс.		При-мітка**
			одному	всім	
1	Командуючий армією При ньому:	1	1800	1800	
2	Полковник: для доруч.	1	900	900	
3	Персональний осаул	1	800	800	
	Штаб армії:				
4	Начальник штабу Управл. отам.-квартирмейстер	1	1600	1600	
5	Отаман-квартирмейстер	1	1400	1400	
	1) Оперативн. відділ:				
6	Начальник відділу	1	1200	1200	
	а) Оперативн. частина;				
7	Начальник частини	1	900	900	
8	Старшин (об. ст.)	1	800	800	
9	Рисовників	1	500	500	
10	Друкарів	1	400	400	
	б) Топограф. частина:				
11	Начальник частини	1	900	900	
12	Писарів	1	400	400	
	2) Розвідчий відділ:				
13	Начальник відділу	1	1200	1200	
	а) Частина військ. розв.				
14	Начальник частини	1	900	900	
15	Друкарів:	1	400	400	
	б) агентурна частина:				
16	Начальник частини	1	900	900	
17	Писарів	1	400	400	

*Дата події.

**Всі примітки написані від руки і нерозбірливі.

№	Посада	К-ть осіб	Платня за міс.		При-мітка**
			одному	всім	
18	3) Відділ звязку: Начальник відділу	1	1200	1200	
	а) Телеграфна сотня: згідно додатк. штату				
	б) телеграфний звязок: згідно кількості апаратів Юза чи Морзе				
19	в) Телефонний звязок: Начальник телеф. команди (Команда згідно штатів)	1	900	900	
20	г) Експедиція: Експедитор	1	800	800	
21	Помічник	1	650	650	
22	Діловод	1	600	600	
23	Писарів старших	1	500	500	
24	-//- молодших	2	400	800	
25	д) Самохідна частина: Начальник самох. команди	1	900	900	
26	Завідуючий майстернею (урядов.)	1	850	850	
27	Шоферів старших	4	600	2400	
28	-//- молодших	4	500	2000	
29	Монтерів	8	600	4800	
30	Помічників шоферів	8	350	2800	
31	Мотоциклістів	6	400	2400	
	4) Організаційно-мобіліз. відділ:				
32	Начальник відділу	1	1200	1200	
33	Помічник н-ка відділу	1	900	900	
34	Діловод	1	600	600	
35	Писарів, старших	1	500	500	
	5) Політично-інформ. відділ:				
36	Голова відділу	1	1200	1200	
37	Помічник голови відділу	1	900	900	
38	Завідуючих агітацією	4	650	2600	

№	Посада	К-ть осіб	Платня за міс.		При-мітка**
			одному	всім	
	б) Залізничний відділ:				
39	Начальник відділу	1	1200	1200	
40	Писарів молодших	1	400	400	
	Інспекторський штаб:				
41	Вартовий отаман	1	1400	1400	
	1) Загальний відділ				
42	Начальник відділу	1	1200	1200	
43	Помічник н-ка відділу	1	900	900	
44	Діловод	1	650	650	
45	Експедитор	1	600	600	
46	Писарів старших	2	500	1000	
47	-//- молодших	2	400	800	
	2) Інспекторський від.				
48	Начальник відділу	1	1200	1200	
49	Помічник н-ка відділу	1	900	900	
50	Діловод	1	650	650	
51	Писарів старших	1	500	500	
52	-//- молодших	1	400	400	
	3) Управл. ком. штабу:				
53	Командант штабу	1	1200	1200	
54	Поміч. н-ком. штабу	1	900	900	
55	Писарь молодший	1	400	400	
	4) Військ.-судн. відділ				
56	Начальник відділу	1	1200	1200	
57	Секретарь	1	850	850	
58	Писарів старших	1	500	500	
	5) Охоронна кінна сотня				
	6). піша				
	7) кулеметна				

По зви-
чайному
штату

*Командуючий Галицькою армією
Отаман*

№ 112
ПЕРСОНАЛЬНИЙ СКЛАД НКГА

26 лютого 1919 р.*

№	Частина (відділ)	Посада	Степень	Прізвище, ім'я
1.	Оперативний відділ	Комд. армією	Отам.	Омелянович-Павленко
		Перз. осаул (адй)	Значк.	Рожко
		Нач. штабу I кварт. майс.	Полк. Отам.	Курманович Ерле
		Нач. відділу	Отм. сотн. -//-	Ерле Галевич Гузар
2.	Розвідчий відділ	Нач. відділу	чет.	Ковальський
		Помічник -//-	кор. підх. -//- уряд. X. р. пор.	Коник Дидик Премчишин Майданський Веґеман
3.	Організ. моб. відділ	Нач. відділу	пполк. полк.	Фідлер (Бородін)
	Персональна частина	Нач. частини Заст. нач.	сотн. чет.	Сененький Др. Кондрат
4.	Частина зв'язку	Начальник Кмдт телеграф. відділу	пор. чет.	Кузьмович Головінський

*Дата встановлена за супровідним документом.

№	Частина (відділ)	Посада	Степень	Прізвище, ім'я
5.	Частина зв'язку	югіст -//- -//-	хор. уряд. -//- -//- хор. містооф.	Дашко Вірчак Данилевич Лопатинський Стефанович Чарний
6.	Пол. інформ. частина	Начальник		
7.	Гарматна ор. частина	Начальник Заст. нач.	сотн. пор.	Гоца Слезак
8.	зел.-франсп. частина	Начальник		
9.	Самохідна частина	Начальник	пор.	Кренфаловський
10.	Летн. відділ	Кмдт дивізіону	пполк.	Капуков
11.	Технічна частина	Нач. частини	пор. чет.	Рижевський Гашук
12.	Топогр. част.	Нач. частини	пхор.	Стоцкий
13.	Кмдт. штабу	Кмдт	пор. хор.	Турчин Мойсей
14.	Інтендантура	Нач. унт.	сот. тат. сотн. пор. чет. -//-	Дурбак Шашник Варзагер Др. Константи- нович Др. Кирилів

№	Частина (відділ)	Посада	Степень	Прізвище, ім'я
15.	Сан. частина	Начальник Заст.	-//-	Новіцкий
			-//-	Цимбала
16.	Судова частина	Начальник суду	-//-	Коновалець
			ст. лік.	Др. Фомичкевич
			лік.	Др. Морозовський
			аптик.	Терлецький
			с. хор.	Кривокульський
			апт.	
			пхор.	Озаркевич
-//-	Плешкан			
16.	Судова частина	Начальник суду	сотн.	Ундербергер
			пор.	Крет
			-//-	Курдіяк
			-//-	Калинюк
			-//-	Попович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 67–69. Рукопис. Оригінал.

№ 113

ТЕЛЕГРАМА ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРЯ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА ШТАБУ ФРОНТУ ОТАМАНУ УДОВИЧЕНКУ ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕГОВОРИ

26 лютого 1919 р.

Передова операції продовжиться по 6 годину рано 26 лютого сього року, бо переговори не скинчені ще, наши делегати знаходяться у Львові. Про перебіг переговорів досі відомостей жад-

них нема. Прошу то подати до Жмеринки Отаману Грекову і витолковати що це повідомлення с той причини не доручено, ще главний отаман Петлюра якраз тут був и мав про це відомості.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1. спр. 29, арк. 41. Рукопис. Оригінал.

№ 114
ДЕКЛАРАЦІЯ АНТАНТІВСЬКОЇ МІСІЇ
ГЕНЕРАЛА МАРІЄ-ЮЗЕФА БАРТЕЛЕМІ
ПОЛЬСЬКІЙ ВІЙСЬКОВІЙ ДЕЛЕГАЦІЇ
ВІДНОСНО ПЕРЕМИР'Я

26 лютого 1919 р.

Deklaracja członków misji koalicyjnej, złożona dnia 26/II.1919 o godz. 4ej po poł. wobec członków delegacji wojska polskiego wyznaczonej do rokowań o rozejm z Ukraincami.

Obecni:

Z ramienia misji koalicyjnej: Generał Barthélémy, Gen. Carten de Viard, Pułkownik Smyth, Profesor Lera, Major Stabile, później także Porucznik Lamarque. Z ramienia polskiej delegacji wojskowej: Pułkownik Kuliński, Major Maryański, Porucznik Dr. Korotkiewicz, Por. inż. Szczepanowski.

Zagail Gen. Carten de Viard i oznajmił że Prof. Lera przemówi imieniem misji.

Prof. Lera: nie naruszając w niczem naszych praw historycznych i politycznych odnośnie do Galicyi wschodniej (san toucher vos droite historiques et politiques) i mając na celu jedynie wstrzymanie przelewu krwi, uwzględniając obecne stosunki, postanowiliśmy jako bezstronni sędziowie wyznaczyć linię demarkacyjną oddzielając siły zbrojne obu stron i te jako linie prowizoryczne nie przesadzając w niczem późniejszej decyzji konferencji pokojowej. Linia ta przedstawia się jako kompromis przy którym jedna i druga strona musi ustąpić z niejednego swego żądania. Kierowaliśmy się przytem nie tylko militarnymi względami, dla Polaków zabezpieczyliśmy następujące istotne punkty:

Miasto Lwów nie będzie wystawione na niebezpieczeństwo wojny, zagłębienie naftowe oddane będzie Polsce, która najlepiej będzie mogła pokierować jego sprawami; ponadto zabezpieczyliśmy Polakom możliwe warunki egzystencji prowizorycznej po drugiej stronie linii demarkacyjnej. Ukraińcom przyznaliśmy posiadanie jedynej linii kolejowej jaka ich łączy z zewnętrznym światem.

Podnosimy jeszcze raz, że wyznaczenie tej linii nie może naruszać w niczem naszych praw do całej Galicji wschodniej. Zwracam uwagę, że Polska zawierzyła już Koalicji w analogicznej sprawie linii demarkacyjnej w Poznańskim, poza którą pozostała znaczna część ziem słusznie przez Polaków rewindykowanych, jak Górny Śląsk i Polska ma prawo oczekiwać, że Koalicja nie zawiedzie ufności Polski w słusznym rozstrzygnięciu.

Przy wyznaczeniu tej linii demarkacyjnej, przyjęliśmy naogół granice powiatów administracyjnych, aby nie utrudniać jeszcze bardziej administracji politycznej. Zapewniliśmy również pewne koncesje w sprawach naftowych Ukraińcom, oraz zabezpieczyliśmy w ogóle żywotne interesy obu stron.

W końcu zabrał głos Gen. Barthélémy i oświadczył:

Linia demarkacyjna proponowana przez delegatów wojskowych polskich przyjąłbym jako wojskowy, bez żadnych zastrzeżeń, gdyż jest ona najzupełniej umotywowana względami strategicznymi i innymi. Wyznaczyliśmy jednak linię demarkacyjną pośrednią między żądaniami obu stron, z wyraźnym zastrzeżeniem jej prowizoryczności i bez uwzględnienia, a nawet rozpatrzenia wielu innych ważnych względów natury historycznej, etnograficznej i ekonomicznej, mając na oku jedynie wstrzymanie rozlewu krwi i ułożenie znośnych stosunków administracyjnych. Ta właśnie okoliczność że wyznaczona linia demarkacyjna nie opiera się na żadnych trwałych podstawach i zasadach jest gwarancją, że nie ma ona szans utrwalenia się i nie narusza w niczem postulatów polskich.

№ 115
ТЕЛЕГРАМА МІСІЇ АНТАНТИ
КОМАНДУЮЧОМУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
МИХАЙЛУ ОМЕЛЯНОВИЧУ ПАВЛЕНКУ
ПРО ЗАПРОШЕННЯ ЙОГО НА ЗУСТРІЧ
ІЗ ГОЛОВНИМ ОТАМАНОМ
СИМОНОМ ПЕТЛЮРОЮ

26 лютого 1919 р.

Do H. P.

Antantskommission an Gen. Pawlenko.

Oh. Kmdt. Der Ukr. Streitkräfte

Die Ententekommission zählt darauf morgen den 27. Februar den General Petlura in Chodoriw zu sehen. Sie wird um 10h vorm. bei den Vorposten auf der Schosse in Sychiw sein. Sie billet ihre Reise zu erleichtern und möglichst zu beschleunigen, um die laufenden Besprechungen nicht zu erzögern. Wenn es nicht möglich sein sollte Gen. Petlura zu sehen, billet Ententekommission sofort zu verständigen. Gezeichnet:

*Gen. Bart.
Prof. Lord
Gen. Bert.
Maj. Stabile*

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 23. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 116
ТЕЛЕГРАМА ПАВЛЕНКА МІСІЇ АНТАНТИ У ЛЬВОВІ
ПРО ЗГОДУ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ
НА ЗУСТРІЧ У ХОДОРОВІ

26 лютого 1919 р.

Сьвітлій Комісії Антанти
У Львові

Маю честь повідомити Сьвітлу Комісію Антанти у Львові,
що отаман П е т л ю р а приїздить 26.ІІ до Ходорова 27 с. м.

Щоби уможливити приїзд буде чекати 27.ІІ о год. 8.30 хв. рано поїзд в Сихові, котрий привезе панів репрезентантів до Ходорова.

Ходорів, 26.ІІ. ч. оп. 1255.

Командуючий Галицькою Армією Отаман Павленко

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 28. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 117

**ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
УКРАЇНСЬКІЙ ДЕЛЕГАЦІЇ НКГА НА ПЕРЕГОВОРАХ
У ЛЬВОВІ ПРО ЗАТРИМКУ З ПРИЇЗДОМ
ГОЛОВИ ДИРЕКТОРІЇ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ**

26 лютого 1919 р.

Отаман Петлюра мав приїхати нині пополудни автом до Ходорова. Авто однак застрягло по дорозі, надіюсь, що в протягу ночі а найдалше завтрашнього дополудня він сюди приїде.

Для переїзду делегацій до Ходорова будуть завтра рано 8.30 на станції Сихів готові поїзди.

Ходорів, 26.ІІ. – ч. оп. 1232.

*Полк. Курманович
Нач. Штабу*

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 26, арк. 34. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 118
НАКАЗ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ЩОДО ВПОРЯДКУВАННЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАРШИН ЖИТЛОМ

26 лютого 1919 р.

Начальна Команда Гал. Армії в Ходорові

Через приміщене Державного Секретаріату і других осередних урядів в Станиславові зростає раз ураз число приїзжаючих до Станиславова і переїзжаючих старшин і цивільних осіб, так, що дає ся відчувати в Станиславові діймаюча недостача помешкань, а всі готелі є постійно переповнені.

Щоби на будуче оминати таких случаїв, що старшини, які в важних справах службових сюди приїхали, мусіли оставати прямо без даху над головою, заряджує ся:

1). Висиланє старшин до Станиславова за всякими, часто маловажними, орудками належить залишити, зглядно зредукувати до мінімум.

2). Забороняє ся уділяти старшинам відпусток до Станиславова, за виїмком тих, які мають в Станиславові рідню, або з інших конечних причин. Таким старшинам Команда вісти не буде давати ніяких квартир ані кімнат в готелях.

3). Всім старшинам, яких висилає ся до Станиславова, належить звернути увагу, щоби ся видержували ся в Станиславові довше, як сего вимагають конечні службові справи, звичайно не довше 48 годин.

4). Команда міста Станиславів контролюватиме перестеріганє..., а тих, що приїздять не в службових ділах або задержують ся в Станиславові довше, як сего вимагає потреба, відмовляти буде приділення квартир.

Станиславів, дня 26 лютого 1919.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 127. Машинопис. Оригінал.

№ 119
ТЕЛЕГРАМА ОТАМАНА
МИХАЙЛА ОМЕЛЯНОВИЧА ПАВЛЕНКА
КОМАНДУВАННЮ ВІЙСЬКОВИХ КОРПУСІВ
ПРО ПЕРЕГОВОРИ З ДЕЛЕГАЦІЄЮ АНТАНТИ

26 лютого 1919 р.

Конференція наших делегатів з Антантою ще не покінчена. Перерва операцій продовжується даліше. Наказ про початок неприємельських кроків буде НК спеціально виданий. Як комендант звертаюсь до всіх членів Армії як досі так і на даліше пережити з честю ті хвили маючи повне довіря до Начальної Команди, що вона хоче осягнути тільки те, що явилось найліпшим для українського народу.

Ходорів, 26.ІІ, ч. оп. 1257.

Отаман Ом. Павленко

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 36. Рукопис. Оригінал.

№ 120
ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР
ОТАМАНА МЕЛЬНИКА ПОЛКОВНИКУ
ВІКТОРУ КУРМАНОВИЧУ ПРО ХІД ПЕРЕГОВОРІВ
З МІСІЄЮ АНТАНТИ

26 лютого 1919 р.

Із штабу армії 603 15.30 полковнику Курмановичу – Ходорів. Нач. 1170 ніяких директив від правительства по цьому питанню нами не одержано. Остаточна згода з Антантою ще не досягнена, переговори даліше продовжуються а через се переговори з поляками о завішення зброї і перемиря не можуть бути розпочаті.

Жмеринка 26.ІІ.19.

Нач. Дієв. Армії От. Мельник

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 79. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 121
НАКАЗ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ПРО НОВИЙ УСТРІЙ ШТАБУ

26 лютого 1919 р.

Устрій Штабу

З днем 5 марта входить в життя новий устрій Начальної Команди, як в долучених таблицях.

Начальники оперуючого і матеріального Штабу подбають про те, щоб між поодинокими відділами та групами вжили ся як найскорше поділ та згідність в праці. Вони полагоджують всі справи менше важного змісту, котрі не вимагають принципового рішення, та підписують їх «на припоручення начальника Штабу Армії».

Відносно цього одержують вони ще устні вказівки.

Вони приймають звіти підчинених їм Начальників відділів (частин) та назначують, котрі справи вимагають дальшого предложення Начальникови Штабу Армії.

Про ці послідні складає звичайно звіт Начальникови Штабу Армії Начальник оперуючого згл. Матеріального Штабу. Лише Начальники моб.-операційного відділу і технічної частини, Начальний Інтендант та Начальник судової частини являють ся із згаданими справами особисто у Начальника Штабу Армії зі звітом.

Усі прочі референти звичайно являють ся до звіту у Начальника Штабу Армії або Командуючого лише на виразний приказ.

Начальник Штабу Армії назначує, котрі справи належить предложити Командуючому.

Важні та пильні донесення належить предлагати Начальникови Штабу Армії ще перед їх полагодженням, наколи начальник оперативного згл. матеріального Штабу є неprisутний, то прямо.

Належить звернути сильну увагу на те, щоб через реорганізацію Начальної Команди виконування службових обовязків не потерпіло на справности та скорости.

Технічна частина і персональний референт складають звіт в мірі потреби такої і в матеріальному Штабі, а Начальник

санітарної частини, Начальний Інтендант як також і Начальник артилерійської частини також і Начальникови оперативного Штабу.

Начальник канцелярії і Командант Штабу як довго у матер. Штабі не повстануть власні інституції – служать і матеріальному Штабови.

Начальник Штабу Армії: Полковник Курманович в. р.

Начальники частин подбають, щоб їх старшини прочитали цей наказ Штабу і потвердили своїм підписом.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 47-48. Машинопис. Оригінал.

№ 122

ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ КОМАНДУЮЧОМУ ГАЛИЦЬКОЮ АРМІЄЮ МИХАЙЛОВІ ОМЕЛЯНОВИЧУ-ПАВЛЕНКУ ТА ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРЮ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПОЛКОВНИКУ ВІКТОРУ КУРМАНОВИЧУ

27 липня 1919 р.

Військовому секретарю полк. Курмановичу. Те вражіння, що справляє стан річий на фронті та в тилу Вашої армії, говорить про ту відданість та свідомість, з якою наш народ ставиться до Республіки, її інтересів. Непримушенність, котрою виявляє себе вояцтво щодо виконання поставлених йому задач, підносить його на височінь, достойну справжнього війська Великої Української Республіки. Віра в осягнення своєї цілі загартовала армію й міцно з'єднала її; вона се ціль і певність доведе її до остаточної побіди, до здобуття раніше чи пізніше славетного Львова, столиці Західної Української Народної Республіки.

З великим задоволенням констатується факт тісного єднання Штабу з фронтом та його інтенсивної праці, що дає ще один твердий доказ за побіду над польським шовінізмом.

В Ваших особах складаю сердечну подяку всій Галицькій армії, що тяжкими трудами й великими жертвами несе всій

соборній Україні суверенність її державного існування. Передайте славному вояцтву Гал. Арм., що Верховна Влада — Директорія УНР — успішно прикладає всіх зусиль по задоволенню потреб народу Західної УНР та її війська всіми харчовими й іншими засобами: Одїжджаючи відси, виношу непохитне переконання, що згуртоване міцно й об'єднане в одну душу й в одне тіло, спільними зусиллями виборемо й захистимо права нашому народови на волю й землю, а Республіці її тверде світове становище.

Щасти Вам Боже. 27/II.1919

Головний Отаман Петлюра

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 103. Рукопис. Оригінал.

№ 123

**ТЕЛЕГРАМА КОМАНДУЮЧОГО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ХОРУНЖОГО МИХАЙЛА ОМЕЛЯНОВИЧА-
ПАВЛЕНКА КОМАНДИРАМ КОРПУСІВ
ПРО ПЕРЕГОВОРИ З МІСІЄЮ АНТАНТИ**

27 лютого 1919 р.

Подайте до відома всім борцям за визволення великої соборної України, що герой наш Симон Петлюра враз з Командуючим генералом Павленком і Секретарем Курмановичем як також з провідниками народу Президентом Нац. Ради Петрушевичем і Президентом Секретаріату Голубовичем відбувають наради з комісією держав Антанти в цілі застановлення проливу крові. Наші представники стоять твердо на тім, що ми єсмо панами сеї землі. Будьте певні що цічо не стане ся що булоб на шкоду України.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 37. Машинопис. Оригінал.

№ 124
РАПОРТ НАЧАЛЬНИЙ КОМАНДИ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПРО ЗАЛИШЕННЯ м. БРОДИ

27 лютого 1919 р.

Доношу, що нині 27/II о 2 год. п.п. відійшли з Бродів 2 піхотні сотні до Камінки в числі 2 старшин (170+125) 295 мужів і 2 скоростріли дві полеві кухні 4 вози 15 коней.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 130.

№ 125
ПРОТОКОЛ ЗАСІДАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ КОМІСІЇ
З ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕМИР'Я

27 лютого 1919 р.

Protokół
spisany dnia 27 lutego 1919

Początek o godz. 9-tej min. 30 rano

Przewodniczy Dr. Leonard Stahl

Obecni: Skarbek, Głazewski, Lasocki, Pieracki, Kuliński, Maryański, Próchnicki, Hempel, Dąbrowski, Rozwadowski, Skalkowski, Szczepanowski, Korotkiewicz.

P. Skarbek. Dnia 26 b. m. o godz. 9 wieczorem, upelnomocnieni przez p. Rozwadowskiego do pertraktacyi z Ukraincami t. j. pp. Kuliński, Maryański, Hempel i Skarbek jako reprezentanci Rządu polskiego i rzeczoznawcy w sprawach polityczno-prawnych, zgłosiliśmy się u szefa misyi Barthélémy'ego. Zastaliśmy tam delegacyę ukraińską składającą się z 5 oficerów i 6—8 osób cywilnych. Między oficerami było 2 czy 3 w mundurach austryackich i pułkownik Erle. Na wezwanie p. Carten de Viard rozpoczęły się pertrakcye, przyczem on zaznaczył, że jeśliby strony nie doszły między sobą do porozumienia i nie ułożyły rozejmu, że rozejm zostanie narzucony przez Entente, a temu narzuconemu rozejmowi, strony będą musiały się poddać, inaczej naraża się na przykre konsekwencye. W czasie per-

traktacyi p. Kuliński zapytał, jakie gwarancye dadzą Rusini że dotrzymają rozejmu, skoro teraz już nie dotrzymują zawieszenia, bo i na jego i na innych odcinkach patroli ukraińskie rozpoczęły walkę. Na to Ochrymowicz przyznał, że Rusini gdzieś strzelali, lecz i Polacy czynili to samo, zresztą nie wszystkie ruskie komendy zostały o zawieszeniu zawiadomione. Na żądanie jednak p. Kulińskiego, aby przytoczyć jakieś konkretne fakty niedotrzymania zawieszenia przez Polaków. Ochrymowicz nie umiał nic stanowczego przytoczyć i gdy kilku Rusinów zaczęli podnosić jakieś wykrętne odpowiedzi p. Viard w stanowczym tonie zastrzegł się przeciw takim metodom i zażądał aby krótko oświadczyli się: tak lub nie.

Kuliński. Przy omawianiu rozejmu p. Hempel podniósł potrzebę dojścia do porozumienia, motywując ją przykrymi skutkami walki dla obu stron, koniecznością uprawy roli z nadchodzącą wiosną i obawą głodu, który wspomaga bolszewizm, który my i oni powinni zwalczać. Na moje zapytanie, które obszary mają być objęte rozejmem, zgodzono się że tylko obszary w Galicyi po San a nie na Wołyniu. Co do czasu trwania rozejmu, wyrazili Rusini życzenie aby trwał aż do czasu definitywnego załatwienia sporu przez konferencyę pokojową. Zanim doszliśmy do innych punktów szczególniejszej wagi, Rusini wysunęli na pierwszy plan sprawę linii demarkacyjnej, dodając, że wszystkie dalsze szczegóły ukszaltują się podług tego, jak linia demarkacyjna wypadnie. Wobec tego, że myśmy co do tej kwestyi nie byli zdecydowani, i że sprawa ta musiałaby dłuższą wywołać dyskusyę, p. Skarbek wniósł odroczenie konferencyi na dzisiaj, tembardziej, że już pewien ostrzejszy ton wniesiono do rozprawy. Rusini na to zgodzić się nie chcieli twierdząc, że muszą wracać do Chodorowa rozmówić się z Petlurą i trwali w oporze, mimo że Barthélémy i Viard starali się ich do tego nakłonić. Na żądanie wreszcie misyi, p. Skarbek taką linię na mapie wykreślił.

Skarbek. Zażądaliśmy właściwie, aby najprzód Rusini podali linię demarkacyjną. Wtedy wystąpił – o ile się nie mylę – Dr. M. Loziński i jako linię demarkacyjną podał linię Sanu, uzasadniając to powodami historycznymi i narodowościowymi, twierdził nawet, że to jest warunkiem ich egzystencyi i że oni proponując tą linię czynią ustępstwa. Nazwał nawet tą linię najdogodniejszą ze stanowiska strategicznego. Odpowiedziałem mu, że na razie mówimy tylko o linii militarnej a nie politycznej i że tu mogą decydować jedynie momenty wojskowe.

Jeśli oni trzymać się zechcą linii Sanu, to my ze względów historycznych i narodowościowych będziemy się trzymać linii Zbrucza, co do tego mamy słuszne prawo i tego żądaliśmy przy układach. Zaznaczyłem, że obecnie chodzi nam wyłącznie o linię chwilowego rozejmu i że te kwestye musimy pozostawić do rozstrzygnięcia osobom wojskowym, jako jedynie kompetentnym. Po krótkim porozumieniu się z wojskowymi, wyznacziliśmy taką linię na mapie. Szłyby ona koło Sokala, Buska, Halicza i Katusza. Linię tą uzasadniali ze stanowiska wojskowego pp. Kuliński i Maryański. Ukraińcy naturalnie zwalczała tę linię i niedługo przyszliśmy do przekonania, że żadna ze stron od swojej linii nie odstąpi, i że dalsze rozprawy nie doprowadzą do rezultatu żadnego. Wobec tego zaprosiliśmy reprezentantów Ententy. Ci oświadczyli, że pojedają porozumieć się z Petlurą, a po powrocie wezwą strony i sami wyznaczą linię demarkacyjną. Ja chciałem odroczyć posiedzenie na dzisiaj i dalej z Rusinami pertraktować, lecz oni na to nie przystali. Na końcu Viard zażądał od nas, abyśmy Entencie przedłożyli naszą linię demarkacyjną z uzasadnieniem. Obecnie więc chodzi o to, abyśmy to dziś uczynili.

Kuliński. Musimy podkreślić, że pierwszą naszą alternatywą jest linia Zbrucza, boję się bowiem, że Ententa chcąc wyrównać różnicę między nami a Ukraińcami poprowadzi linię tak, że Lwów przypadnie im.

Skarbek. My staliśmy i stoimy na stanowisku, że domagamy się linii Zbrucza, a o linii Styru jako linii demarkacyjnej jesteśmy skłonni mówić jedynie dlatego, aby okazać naszą gotowość do zgody i jedynie wtedy, jeśli inne warunki rozejmu zostaną przyjęte. Jest to linia poza którą pójść bezwzględnie nie możemy, jeśli nie chcemy wywołać w narodzie oburzenia, nawet rewolucyi.

Kuliński. Musimy zażądać aby po obu stronach linii demarkacyjnej była strefa naturalna przynajmniej na 3 klm, a dalej strefa szeroka na 30 klm, w której nie wolnoby trzymać wojsk. Linia demarkacyjna musi zatem być tak daleka, aby Lwów nie należał do żadnej strefy.

Próchnicki. Linia Zbrucza jest analogiczna do linii Sanu. Rozpoczęcie od linii Styru także tem się da uzasadnić, że to jest przedłużenie frontu. Mam jednak wrażenie, że wybrzuszenie linii w kierunku Lwowa jest szkodliwe i musi być usunięte cofnięciem linii na wschód.

Lasocki. Musimy zaznaczyć, że linia Zbrucza jest odpowiednia na linię Sanu. Możliwość zironizować żądanie Ukraińców, że żądają powiatu nizańskiego gdzie niema wcale Rusinów. Żądana linia demar-

kacyjna przez nas jest najzupełniej uzasadniona względami strategicznymi. Nie mogę się jednak godzić na żądanie p. Próchnickiego, aby zmieniać wczorajszą linię demarkacyjną, bo tem zaszkodzilibyśmy sobie w oczach Ententy, a nicbyśmy przez to nie osiągnęli. Musimy pozostać przy tem, cośmy raz powiedzieli.

Głazewski. Ja na wywody któreście Panowie wczoraj przytoczyli Rusinom, najzupełniej się godzę, ale co do linii którą dziś mamy wyznaczyć, jestem zdania p. Próchnickiego, a to dlatego abyśmy przy pertraktacjach mieli z czego koncedować, zwłaszcza, że jak wieść niesie, Ententa ma zamiar wykreślić linię demarkacyjną Bugu.

Próchnicki. Proszę aby memorandum wyszło z założenia, że Clemenceau obiecał nam Polskę w granicach r. 1772 i że jeżeli linii Sanu przeciwstawiamy linię Zbrucza to mamy do tego historycznie uzasadnione prawo. Jeśli się ma do czynienia z tak bezcelnym przeciwnikiem, jak obecnie, to musimy stać ostro przy swoich pretensjach. Póki pertraktacje nie zostały ukończone proszę się nie liczyć z tem, że Ukraińcy zaznaczyli sobie podaną już przez nas linię. Jeśli oni żądają Sanu 90 klm. od Lwowa, to my musimy zażądać przesunięcia podanej linii przez nas.

Stahl. Jak właściwie stoi sprawa z podaniem linii demarkacyjnej Styru—Halicz stronie przeciwnie i Entencie?

Lasocki. Ententa zna już tę linię, a p. Kuliński już wobec Ententy uzasadnił potrzebę tej linii względami militarnymi.

Kuliński. Ja wyraźnie zaznaczyłem, że na ich zadanie Sanu mamy odpowiedź: Zbrucz i że mamy prawo żądać granicy poza Kamieniec podolski. Linię demarkacyjną podaną przez nas Ukraińcy sobie zaznaczyli.

Skarbek. Potrzeba przedstawić sprawę na podstawie historii i układów. Panowie przypominacie sobie zapewne, z jaką linią przyszedł szef sztabu p. Rybak z polecenia Szeptyckiego: Bug i górny Dniestr. Otóż Ententa dobrze wie o tem, że nasze argumenty co do nowej linii powie: co macie do gadania; skoro szef Waszego sztabu z tem się zgodził. Linia, którą nam Ententa z pewnością narzuci biegnie koło Sokala, Kamionki str. między Kutkorzem a Zadworzem koło Bóbrki i Medenic, granica zachodnia powiatów Stryj i Zydaczów. Przeprowadziłem w tej sprawie kilkugodzinną dyskusję z p. Barthelemy'm. Skoro oni mówią San, to my Zbrucz, ale przy oznaczeniu linii demarkacyjnej, to musimy zaznaczyć pewną różnicę w trakto-

waniu sprawy przez nas w przeciwieństwie do Ukraińców. Jeśli Panowie mówią, że wybrzuszenie linii jest niebezpieczne, to ja formalnych trudności w żądaniu wyprostowania tej linii nie widzę, gdyż wyraźnie się zastrzegłem, że tą linię muszą wypracować wojskowi fachowcy i że to co wykreślone na mapie, nie jest jeszcze stanowcze.

Hempel. Takie małe korektury są łatwe do przeprowadzenia, ale wprowadzić większe zmiany będzie trudno.

Maryański. Chodzi o to, aby Ententa poważnie nas brata.

P. Próchnicki. Pytanie jeszcze, czy misja nasza dzisiejszą linię będzie pokazywała Ukraińcom i czy oni będą mieli sposobność nam wytykać, że wczoraj przedstawialiśmy inną linię.

P. Głazewski. Po wywodach pp. Skarbka i innych, uważam że nie możemy wprowadzać wielkich różnic między przedstawianymi przez nas liniami, lecz sądzę, że koniecznie to wybrzuszenie w kierunku Lwowa należałoby osiągnąć.

P. Lasocki. Mnie się zdaje, że zmiana linii na mapie praktycznego znaczenia mieć nie będzie, a tylko nas skompromituje, czemu jestem przeciwny.

P. Skarbek. Są zatem dwie propozycje: utrzymać linię wczoraj podaną, uzasadnić ją względami czysto wojskowymi i uwidocznic ją przez wrysowanie w mapie — oraz sprostować wybrzuszenie linii.

P. Kuliński. Proszę abyście Panowie przez żądanie daleko idących zmian nie utrudnili naszego zadania i ażeby nam p. Viard nie powiedział tak, jak Rusinom: wczoraj mówiliście Panowie co innego, a dziś żądacie czego innego.

P. Skarbek. W naszym uzasadnieniu musimy podnieść, że prowadzimy pertrakcje realnie, po wojskowemu. Możemy przy tem żądać usunięcia wybrzuszenia motywując to bliskością Lwowa.

P. Stahl. Powinniśmy podnieść że nam chodzi tylko o osiągnięcie chwilowego porozumienia a nie o granice polityczne. Taka linia demarkacyjna jak dzisiejsza nie może być granicą polityczną.

P. Lasocki. Potrzebaby prowadzić linię demarkacyjną jakimiś granicami naturalnymi. Możnaby do Krasnego iść wzdłuż drogi do Olsznicy do Sławity i Przemyślan.

P. Skarbek. Pozostajemy więc przy linii wczoraj wykreślonej, którą wygotują pp. wojskowi, a memorandum my wypracujemy. Podpiszą naturalnie tylko pp. delegaci wojskowi.

P. Stahl. Kto przyjmuje gwarancje, że bandy nie będą strzelaly.

P. Skarbek. Z chwilą, gdy my te kwestie postawimy, nasze układy z Rusinami się zakończą. Co się zaś tyczy Ententy, to musimy jej jeszcze wytłumaczyć że musimy mieć zapewnioną linię kolejową Stryj—Ławoczne, a co najmniej jej swobodne użytkowanie.

P. Rozwadowski. Ponieważ chodzi o rozejm militarny, musimy dążyć do linii najkrótszej i żądać ułatwień w jej pilnowaniu.

P. Lasocki. Muszę zaznaczyć, że linia nasza także od strony południa jest niegodna. Chodziłoby także o to, aby Drohowyże pozostało w naszych rękach. Gdybyśmy mogli otrzymać linię Kurovice—Chodorów to to zabezpieczyłoby nam południe Lwowa.

P. Szczepanowski. Przedstawia zapatrywania Johnsona, Wade'a i Barthélémy'ego na linię demarkacyjną. Sądzę przeto że da się utrzymać linię Bugu przedłużoną ku południowemu wschodowi z przejściem na Gniłą Lipę i linię Dniestru gdzieś koło Stryja. Co do linii kolejowej stryjskiej Barthelemy twierdzi, że ona jest dla Rusinów jedyną linią komunikacyjną z zewnętrznym światem. Padło słowo neutralizacja. Tego się boję, bo to mogłoby być precedensem i Rusini mogliby żądać neutralizacji wszystkiego. Z neutralizacją zatem nie powinniśmy występować. Korektury z argumentów strategicznych da się przeprowadzić. Co się tyczy ogólnego sposobu prowadzenia rokowań to nie powinniśmy redukować naszych żądań gdyż obie strony postawiły już żądania które nie dadzą się sprowadzić do wspólnego mianownika i Ententa będzie musiała rozstrzygnąć. Do ustępliwości zatem niema powodu.

P. Skarbek. Kwesji linii postanowionej przez Entente nie można poruszać. Prywatnie pójdę do Barthelemy'ego i przedstawię mu, że my z naszych żądań nic opuścić nie możemy nie chcąc się narazić na wzburzenie narodu.

Szczepanowski. My mamy wprawdzie po stronie Ententy naszych przyjaciół ale napewno zwałiby Ententa winę na nas, gdybyśmy chcąc ująć im kłopotu, cokolwiek naszych żądań opuścili. W pertraktacjach z naszej strony nie powinny brać udziału osoby cywilne, aby im potem tak, jak Dmowskiemu nie zarzucono że darował Śląsk.

Rozwadowski. Mnie się zdaje, że p. Skarbek, jako pełnomocnik rządu musi brać udział. Przybranie też kilku cywilnych znawców jest konieczne. Chyba już przy samych pertraktacjach p. Skarbek mógł by być nieobecny.

P. Kuliński. Musimy domagać obecności pp. cywilnych zaprawionych w dyskusjach politycznych. My musimy mieć ich pomoc pod ręką.

P. Lasocki. Moznaby postawić żądanie aby w dyskusjach brali udział jedynie wojskowi. Na to powinnyby się Ententa zgodzić, a wskutek tego odpadłaby potrzeba obecności osób cywilnych. Obecność reprezentantów cywilnych jest niebezpieczna, gdyż daje pewną sankcję polityczną układom. Chciałbym aby pertraktacje toczyły się tylko między reprezentantami wojskowymi i ograniczyły się wyłącznie do linii wojskowej. Przytem należałoby jednak ustalić sprawy zachowywania się stron wobec ludności utrzymania porządku, wypuszczenia internowanych i t. p. O ile o takie sprawy będzie chodzić, współdziałanie reprezentantów cywilnych byłoby pożądane.

P. Szczepanowski. Przy konferencji te sprawy poznałem i stało się to o co prosiłem profesora Lorda. Zostanie nakazane wypuszczenie wszystkich więźniów, internowanych i zwrot wszystkiego co zabrano. Będzie w tym względzie ustanowiona międzynarodowa komisya. Co do zarządu spornych terytoriów nie postanowiono nic ale jest zakaz jakichkolwiek definitywnych transakcyi co do dóbr państwowych i są rozmaite zabezpieczenia co do prowizoryczności rządu na całą Galicyę wschodnią po San. Co do szkolnictwa, sądów i t. d. to wprowadzenie tych rzeczy nadawałoby układowi cechę kompromisu politycznego.

P. Skarbek. W telegramie do naczelnego dowództwa wojsk polskich powiada szef sztabu: kwestya ustalenia linii demarkacyjnej jest sprawą polityczną, co do której głos rozstrzygający ma hr. Skarbek. Z takim zapatrywaniem nie spotkałem się u p. ministra spraw zewnętrznych i dlatego występowałem przy pertrakcyach wyłącznie w charakterze pełnomocnika ustanowionego przez p. Rozwadowskiego. Najlepiej będzie jeśli przy pertraktacyach pp. postawią kwestyę tak: Wczoraj były układy co do porozumienia, które nie doprowadziły do rezultatu, obecnie zaś jest wyłącznie sprawa linii demarkacyjnej. Ponieważ to jest sprawą czysto wojskową więc niema z nami reprezentantów cywilnych. Nie idzie zatem aby panowie nie mieli przy sobie biura złożonego z osób cywilnych. Ja usunę się od tej konferencyi nie dlatego aby potem na mnie napadano, bo z tego sobie kpię, gdy idzie o sprawy narodowe, ale dlatego że tak będzie właściwiej.

P. Rozwadowski. Zupełnie się zgadzam z zapatrywaniem p. Skarbka, że obecnie jest na tapecie sprawa czysto wojskowa, wykluczająca wszelkie dyskusje polityczne.

P. Skarbak. Więc postanawiamy, że w pertraktacjach dalszych co do linii demarkacyjnej, mają brać udział wyłącznie fachowi wojskowi z doradcami. Do zamierzonej konferencji przygotować mamy mapy linii Sanu i Zbrucza stale wykreślone i wykropkowaną linię Styru tj. żądania Polaków i Rusinów i linię kompromisową. Od tej linii absolutnie nie odstępujemy. Nadto dla mnie będzie potrzebne na popołudniu memorandum. Ja z mej strony będę się starał wytłumaczyć Barthélémy'emu prywatnie słuszność naszych żądań.

Zakończono o godz. 11 min. 40 w południe.

Na konferencji w Jassach z racyi przyjazdu p. Villaime'a i Eynoux u posta res. Koziel-Peklewskiego celem przedłożenia postowi St. Aulaire'owi i attache markizowi de Belley-Sokolnicki z Vollaimem proponowali strefę neutralną stawy Wereszycy i parę kilometrów na wschód od Lwowa.

Tą propozycję zwalczali jaknajostrezej jako osłabiająca nasze pozycje i ja i Koziell-Peklewski.

Stanęło ostatecznie na linii demarkacyjnej zamiast strefy neutralnej.

Linia miała iść Bugiem, tak, że Sokal, Kamionka str. Krasne-Busk miały pozostać po naszej stronie, dalej Gliniany, Przemyślany u nas, Mikołajów nad Dniestrem u nas, Stryj po stronie rusińskiej do Karpat dolina Oporu.

Odpis Telegram

Warszawa Sejm 26/11.1919, 8.59

Przyjmijcie tymczasem dla hrabiego Skarbka note następujące: Mówi Longschamps: Francya i Anglia oficjalnie uznały suwerenne państwo polskie — bardzo serdeczna depesza. Adam wniósł wniosek nagły w sprawie pomocy dla Lwowa. Nagłość jednomyślnie uchwalono. Są wszelkie szanse że wniosek hrabiego w sprawie poboru przejdzie. Proszą przypomnieć Pawlikowskiemu że w niedzielę jest zjazd stronnictwa narodowo-demokratycznego tu w Warszawie trzeba jednak aby był tu już w piątek.

Proszę aby hrabia był jutro o pół do dziewiątej wieczór przy aparacie i wołał sejm, ja będę czekał. Niech przyjdzie także Stefan. Edzio Dubanowicz prosi aby Próchnicki dał z tymczasowej Komisji rządzącej depezę do Ministerstwa Oświaty że fundusze dla jego katedry są do dyspozycji od 1-go stycznia 1919.

Dr. Longschamps

Prosimy usilnie tą notę oddać hr. Skarbkowi jak tylko przyjdzie.

Pro foro interno pol.

NB. ad linia «E»

Ludność ogólna na wschód od linii ..... 3 088 000 z tego Polaków 1 039 000 czyli 34% – Rusinów 1 999 000 czyli 65% (jeżeli językowo, wyznaniowo tylko 623 000).

Stosunek tej linii do linii równowagi dla samej Galicyi Wschodniej.

Na zachód od linii «E» zostanie 1 210 000 Rusinów.

Obszar na wschód od «E»: 3 350 000 ha w tem własn. ziemskiej pol. 1 791 000. Własność ziemska ruska 1 560 000 (ale do własności polskiej włączono własność żydowską i własność państwową). Własność tabularna ogólna (wielka) na wschód od «E» 1 325 000 ha w tem polska 1 267 000 ha, ruska 58 000.

Secret!

Au point de vue économique

La vie économique et l'approvisionnement de la ville de Lwow seront rendus infiniment difficiles par la perte de quatre lignes de ravitaillement, s'il ne reste pas entre nos mains su moins les deux lignes conduisant a Stojanów et Sokal pour aboutir a Wladimir Woliński au nord – et au sud la ligne conduisant a Stryj et Lawoczne.

Le noeud de chemin de fer de Stryj est aussi absolument nécessaire pour le fonetiennement normal de l'industrie des petroles pour laquelle la seule ligne de Sambor ne saurait suffir – et la ville de Stryj elle – meme nous est indispensable comme siege de toutes les administrations économiques et financières de cette industrie.

Il est enfin indispensable ce laisser entre nos mains la ligne de Stryj–Lawoczne que pour le moment constitue pour toute la Pologne

l'unique et la meilleure communication avec la Roumanie, avec wui nous sommes en train de lier des relations économique et commerciales de la plus haute importance.

Ce serait nous rendre ces relations infiniments difficiles sinon impossibles, si cette communication devait être conditionnés par les possesseurs des territoires tcheco-slovaques — par de doubles douanes par de doubles frais de charge et de décharge et de tarifs — ne parlant plus de l'augmentation des frais occasionnés par un plus long parcours.

La ligne de Stryj—Lawoczne est pour la ville de Lwow et ses environs la ligne capitale d'alimentation en bois et en matériel de charpente provenant des Carpathes.

Il faut absolument que la ville de Lwow se mette au mois de mars a rebatir ses quartiers et les villages environnante détruits par les combats et l'incendie.

Le manque de bois rendrait impossible ce travail de reconstruction, ce qui non seulement constituerait en soi-même une calamité économique, mais amenerait forcément le chaumage des masses de travailleurs avec toutes ses conséquences.

La proximité d'un front, éloigné seulement de 12 kilometres ne saurait avoir qu'une influence funeste sur le travail tranquille et.

La ligne «E» nous sépare enfin du grand institut pour orphelins et l'une des principales écoles d'artisans a Drohowyze.

Séparé de Lwow, cet institut ayant ici son administration centrale, serait condamné a dépérir.

Correction de la ligne «E»

Privatin!
(au point de vue militaire)

La ligne de demarcation «E» ne correspond pas a son but car elle est dirigée le long de la ligne du chemin de fer Kamionka Str.—Sokal de telle facon, que l'usage de ce chemin de fer pourrait être a chaque moment interrompu. Il serait nécessaire de démarquer cette ligne plus a l'est — par exemple: Kamionka str. Radziechów-Stojanów, avec un renflement nécessaire dans la direction orientale a partir de Kamionka str., qui correspondrait bien plus aux besoins stratégiques. La partie de la ligne «E» a partir de Kamionka str. vers

l'ouest — a partir de Kutkorz—Kurowice—Stoki—Sokolowka—Wybranówka — semble trop rapprochés de Léopol (Lwów) — vu les communications nombreuses et fort commodes — qui conduisent a cette ville; pour cette raison il serait nécessaire de l'indiquer plus a l'est — dans la direction de la ligne: Kamionka str.—Busk—Przemysłany—Janczyn jusqu'aux étangs pres d'Otyniowce.

Dans la direction sud d Léopol (Lwów) la ligne «E» forme une courbe tres prononcée a l'ouest de Mikolajów; vu que Mikolajów est une ancienne forteresse autrichienne (tete de pont), possède aujourd'hui encore tranchées et des fortifications, et donne a l'ennemi la possibilité de concentrer la-bas des forces armées et de les pousser par une marche accélérée jusqu'a la ville a Léopol (Lwów) — pour cette raison il serait dans notre intérêt de démarquer cette ligne dans la directions sud-est — jusqu'a la ligne: l'étang a l'ouest d'Otyniowce, Zyrawa—Zalosse—Dniestr. A partir de Dniestr par waleniew jusqu'a la ligne «E».

Stanowisko polityczne gospodarcze

Privatim!

Korektura linii «E»

Zycie gospodarcze Lwowa, jego zaprowiantowanie, wobec utraty 4 linii dowozowych wschodnich będzie niestychanie utrudnionem, o ile w naszych rękach nie pozostanie przynajmniej 2 linie prowadzące do Stojanowa i Sokala, a w dalszym ciągu do Włodzimierza Wołyńskiego, na południe zaś w kierunku Stryja. Stryj jako punkt węzłowy jest też niezbędny ze względu na normalny ruch gospodarczy przemysłu naftowego dla którego jedyną linią na Sambor jest niewystarczająca, a tembardziej jako siedziba wszystkich organizacyi gospodarczych i finansowych tego przemysłu.

Wreszcie utrzymanie linii kolejowej Lwów—Stryj—Ławoczne nawet w najbliższym okresie czasu jest nam niezbędnie potrzebne z tego względu że stanowi dla całej Polski najlepsze na dziś połączenie z Rumunią z którą nawiązaliśmy stosunki handlowe gospodarcze; byłoby niestychaniem utrudnieniem, gdyby ta jedyna komunikacya związana była jeszcze przez terytorium czesko-słowackie podwójnym cłem, podwójnym przeladowaniem i taryfowaniem, pomijając koszty transportu z powodu zwiększonej odległości.

Blizkość frontu, nie przekraczająca 12 klm. musi wpływać ujemnie na spokój i wydadność pracy na terenie naftowym.

Linia Lwów—Ławoszne jest jedyną linią dowozową dla drzewa budulcowego z Karpat dla Lwowa i okolicy. Miasto Lwów przystąpić musi w ciągu marca do odbudowy zniszczonych walkami i pożarami dzielnic i wsi podmijeskich. Brak drzewa uniemożliwi akcyje odbudowy co nietylko samo dla siebie będzie kłeską gospodarczą, ale sprowadzi bezrobocie mas robotniczych z jego konsekwencyami.

Linia «E» odcina wreszcie wielki zakład dla sierot oraz jedną z największych w kraju szkół rękodzielniczych w Drohowyżu. Odcięcie tej miejscowości od Lwowa sprowadzi upadek i zanik tej instytucyi.

Stanowisko wojskowe

Privatim!

Korektura linii «E»

W północnej części linia demarkacyjna «E» nie odpowiada dlatego ponieważ prowadzi prawie wzdłuż linii kolejowej Kamionka str.—Sokal, przez co używanie tej linii każdej chwili mogłoby być przerwane. Przesunięcie jej bardziej na wschód np. Kamionka str.—Radziechów—Stojanów — z odpowiedniem wybrzuszeniem na wschód od Kamionki str. — odpowiadałoby bardziej potrzebie strategicznej. Część linii «E» od Kamionki str. na zachód od Kutkorza, Kurowic, Stoków, Sokołówki, Wybranówki wydaje się ze względu na liczne a dobre komunikacje ku Lwowu prowadzące zanadto blisko tego mostu; z tego względu byłoby wskazane przesunąć je więcej na wschód do linii: Kamionka str.—Busk—Przemysłyany—Janczyn do stawów koło Otyniowic.

Na południe od Lwowa tworzy linia «E» silne wycięcie na zachód od Mikołajowa, wobec tego, że Mikołajów jako była połową twierdzą austriacką (przyczółek mostowy) jeszcze dziś posiada okopy i fortyfikacje, daje nieprzyjacielowi możność koncentrowania tamże sił i podsunęcia ich jednym forsownym marszem aż pod sam Lwów. Dlatego w interesie naszym leżałoby przesunięcie jej na południowy wschód, aż do linii: staw na zachód od Otyniowiec—Zyrawa—Założce—Dniestr. Od Dniestru przez Woleniów do linii «E».

Wyznaczenie linii demarkacyjnej Beresteczko—Darów

Miarodajnymi przy wytyczaniu linii demarkacyjnej były następujące punkty widzenia:

1) Możliwość ustawienia linii placówek tak, aby wzajemne przekraczanie linii dem. w ślad zatem pozostające konflikty z natury rzeczy

do minima ograniczone były. Dlatego wybrane na nie w pierwszym rządzie rzeki dalej zaś linie w terenie łatwe do rozpoznania np. drogi, szosy, pagórki, zdaleka widoczne i t. p.

2) Linia demarkacyjna musi zabezpieczać przed atakiem w większym stylu. W tym celu jest pas ziemi wewnątrz linii demarkacyjnej tak ugrupowany, że obustronne placówki poza odległość ognia karabinowego się znajdują, t. j. około 3 klm. Wskutek tego powstaje strefa neutralna. Aby ataki w większym stylu uniemożliwić, wytycza się z obu stron strefy neutralnej pasy na szerokość marsza jednodniowego t. j. zależnie od komunikacji 20–30 klm. W tym pasie znajduje się tylko tyle wojska (piechoty i konnicy), ile potrzeba do obsługi placówek; artylerji i technicznego wojska w tym pasie nie może się utrzymywać. Poza tym pasem można dopiero grupować oddziały z wszystkich rodzajów broni złożone.

Gdy z tego punktu widzenia wytyczoną linię demarkacyjną oglądamy, da się ona podzielić na 3 odcinki: północny, środkowy i południowy.

a) Odcinek północny (basen Styru do Olszanicy)

Przedewszystkiem granica Styru odpowiada obecnemu położeniu wojsk naszych na Wołyniu (grupa gen. Rydz-Smigłego). Jest ona tak daleko odległa że gwarantuje nam używanie linii kolejowej Lwów–Kamionka str.–Krystynopol. Od Lwowa do którego prowadzi wiele dobrych komunikacji jest oddalona mniej więcej 30 klm., co zabezpiecza to miasto ostatecznie przed niespodziewanym większym atakiem. Co się tyczy szczegółów, to miasto Busk leżałoby jeszcze wewnątrz placówki, a Krasne zewnątrz. Przez to ostatecznie gwarantowałoby się Ukraincom używanie linii: Brody–Krasne–Tarnopol. Dalszą granicę tworzy Petlew, Gołagórka, Olszanica, gdzie w 1915 biegła linia bojowa.

b) Odcinek środkowy: Olszanica–Dniestr

Przejście z basenu Styru do Gnitej Lipy: w bagnistym terenie na wschód od Glinian nie widzimy żadnej wyraźnej linii. Prowadzenie jej gościńcem Nowosiołki–Słowita, oddaje miejscowości te w strefę neutralną, co byłoby źródłem konfliktów. Dlatego przesunięcie placówek do linii trygon. 407 i trygon. 459. W dalszym ciągu droga: Jaktorów–Młynowce przez trygon. 372 doliną Gnitej Lipy do Podgrodzia (którego wschodnią lizyerę otaczałyby nasze placówki) potem szosą aż do Rohatyna, który wraz z dworcem leżałby także wewnątrz

naszych placówek. Dalsza linia tychże wzdłuż Gnitej Lipy z wyjątkiem Abelnicy, która również wewnątrz naszych placówek pozostaje. Od Bolszowiec linia placówek wzdłuż szosy przez Słobodka Bolszowiecka do Popławnik, a stamtąd drogą polną aż do Dniestru. Miasto Halicz i stacya pozostaje (ze względu na linię Potutory—Halicz i Halicz—Stanisławów) w ręku Ukraińców.

c) Odcinek południowy

Linia placówek wzdłuż Łomnicy podług mapy 2 klm. na południe od góry Jałowa Klena: potokiem Darów aż do granicy.

Pas na terytorium polskiem na zachód od strefy neutralnej jest wyznaczony na mapie. Wedle tego wolno gromadzić oddziały ze wszystkich gatunków broni w miejscowościach: Stojanów, Witków Nowy, Tyszyca, Dobrotów, Kamionka str., Zoltance, Bóbrka, Chodorów, Zurawno, Botechów, Mizuń Stary jak również wszędzie indziej na zachód od linii na mapie wytyczonej. Dla sił ukraińskich mają być mianodajne wytyczne analogiczne, których szczegóły byłyby osobno omówione.

Punkt 1

Osoby narodowości polskiej nie mogą być pociągane do osobistej służby wojskowej orężnej lub pomocniczej (podwoły, roboty wojskowe).

Punkt 2

Władze ukraińskie zobowiązują się traktować osoby narodowości polskiej co do ochrony życia, mienia, wolności osobistej, swobody wyznania, zarobkowania i poruszania się oraz egzystencji pod każdym względem na równi z osobami przyznającymi się do narodowości ukraińskiej, uwzględniając jednak warunek podany pod 4.

Punkt 3

Instytucje publiczne i prywatne, których charakter przed dniem 30 października 1918 był polskim, albo które pozostawały pod zarządem osób narodowości polskiej, korzystają z tej samej ochrony jak osoby fizyczne (patrz punkt 2).

Punkt 4

Własność nieruchoma osób fizycznych lub prawnych narodowości polskiej jest nienaruszalna; zaszcze już naruszenia muszą być przywrócone do dawnego stanu.

Punkt 5

Zbiorowa samopomoc ludności polskiej w zakresie życia gospodarczego i kulturalnego (N. P.) (Konsumy, Kółka rolnicze, Związki

K. B. K., Kasy wzajemnego kredytu, czytelnie, Związki oświatowe i t. p.) nie może ulegać żadnym ograniczeniom.

Punkt 6

Ludność polska ma prawo korzystać z publicznej pomocy aprowizacyjnej i gospodarczej, oraz dotyczących urządzeń na równi z resztą ludności.

Rząd Polski zastrzega sobie prawo ponadto przychodzenia ludności polskiej z pomocą aprowizacyjną, sanitarną, gospodarczą za pośrednictwem komitetów parafialnych K. B. K. lub delegatów swoich, o ile uzna to za potrzebne.

Punkt 7

Rząd Polski zastrzega sobie prawo:

a) powoływania urzędników i funkcjonariuszy narodowości polskiej do służby na zachód od linii demarkacyjnej.

b) wypłacania należnych poborów służbowych pozostającym na Wschód od linii demarkacyjnej urzędnikom i funkcjonariuszom narodowości polskiej, którzy nie pozostają w służbie u władz ukraińskich.

Punkt 8

Uregulowanie obustronnej komunikacji kolejowej i pocztowej (osobowej i towarowej) wozowej i pieszej — przez linię demarkacyjną zastrzega się w odrębnej umowie.

Punkt 9

Osoby narodowości polskiej internowane przez władze ukraińskie mają być natychmiast wypuszczone na wolność, władze ukraińskie mają im zagwarantować możliwość swobodnego powrotu do miejscowości, która te osoby wskaza.

Punkt 10

Nad wykonaniem warunków powyższych czuwać będzie:

a) stała delegacja międzynarodowa z siedzibą w dowolnej miejscowości położonej na wschód od linii demarkacyjnej.

b) oraz specjalny delegat Rządu polskiego z siedzibą w Tarnopolu.

Delegat ten pozostaje pod ochroną stałej delegacji międzynarodowej, zazywa praw eksterytaryalności konsularnej, ma prawo swobodnego znoszenia się ze stałą delegacją międzynarodową oraz z rządem polskim (może przekraczać linię demarkacyjną bez żadnych ograniczeń) prawo utrzymywania własnego biura i wyboru odpowiedniego personelu biurowego, prawo wolnego poruszania się na obszarze

położonym na wschód od linii demarkacyjnej, prawo swobodnego znoszenia się z ludnością polską tamże zamieszkałą, oraz komunikowania się z polskimi jeńcami wojennymi.

Punkt 11

Umowa niniejsza ma charakter ściśle prowizoryczny związany z rozejmem wojskowym i nie przesadza w niczem uregulowania poruszonych w niej stosunków według orzeczenia kongresu pokojowego.

Umowa w sprawie rozejmu

Celem wstrzymania rozlewu krwi i położenia końca krokom nieprzyjacielskim, podpisani delegaci należycie w tym celu akredytowani przez właściwe rządy, podpisali niniejszy rozejm na warunkach następujących: art. 1) Rozejm jest wyłącznie wojskowy, a jego warunki nie będą mogły mieć wpływu w żadnym kierunku na postanowienia które poweźmie konferencja pokojowa.

On rozpocznie się nazajutrz od dnia podpisania rozejmu a zakończy się z chwilą gdy konferencja pokojowa ogłosi swe postanowienia co do Galicyi.

art. 2) Linia demarkacyjna wojskowej która dzielić będzie dotychczas siły wojskowe obecne na przebieg rozejmu jest oznaczona na złaczonej mapie o podziałce 1/200 000.

Linia ta iść będzie wzdłuż rzeki Bugu od granicy Galicyi aż do ujścia rzeczki która przechodzi obok Polskiej Jasionicy, następnie biegiem tej rzeki aż do mostu na torze kolejowym Hołojów—Kamionka dalej wzdłuż tej drogi żelaznej (część drogi należąca do Ukraińców) aż do mostu na rzece Bugu, następnie wzdłuż drogi żelaznej (część należąca do Polaków) od tego ostatniego mostu aż do mostu na rzece Kamionce, dalej wzdłuż tej rzeki aż do granicy dzielącej okręg polityczny (politischer Bezirk) Zólkiew od okręgu politycznego Kamionka — potem będzie szła wzdłuż tej granicy następnie wzdłuż granicy dzielącej okręgi polityczne (politische Bezirke) Lwów i Kamionka, dalej wzdłuż granicy dzielącej okręgi polityczne Lwowa i Przemyślan aż do drogi żelaznej Lwów—Przemyślan.

Następnie ta linia iść będzie między okręgami Bóbrka i Przemyślan aż do Solowej (ta wieś należy do Ukraińców, Mikołajów do Polaków), następnie wzdłuż drogi Solowa-Bóbrka (Bóbrka należy

do Polaków), następnie wzdłuż potoku Biały aż do Sokołowa (ta miejscowość należy do Ukraińców), następnie wzdłuż drogi Sokołówka aż do stacji kolejowej Wybranówka (stacja i miejscowość należy do Polaków) następnie wzdłuż drogi od stacji kolejowej Wybranówka do Huty Szczerzeckiej (ta miejscowość należy do Ukraińców), a stąd wzdłuż granicy południowej okręgu lwowskiego, dalej granicą wschodnią okręgów Drohobycza i Turki (politischer Bezirk).

art. 3) Siły ukraińskie mają być cofnięte poza tą linię w przeciągu 14 dni od chwili rozpoczęcia rozejmu. Po upływie tego przeciągu czasu nie będzie mogła odbywać się żadna koncentracja wojsk podczas trwania rozejmu na pasie terenu o szerokości 3 kilom. po jednej i po drugiej stronie linii demarkacyjnej.

Obie strony będą mogły w tym pasie terenu utrzymywać tylko wojsko potrzebne do lokalnej służby policyjnej, bez artylerji.

Komisja koalicyjna, oznaczona poniżej, ureguluje szczegóły wykonania i będzie rozstrzygała w ostatniej instancyi.

art. 4) Wszyscy jeńcy wojenni obu stron mają być zwróceni. Ich powrót będzie przedmiotem porozumienia się obu stron walczących natychmiast po podpisaniu rozejmu.

art. 5) Osoby internowane, zakładnicy, aresztowani lub uwięzieni pod czas wojny z powodów ppolitycznych będą niezwłocznie uwolnieni.

art. 6) Nie można czynić przeszkód w powrocie osób jednej lub drugiej stronie do ich miejsc zamieszkania z czasu przed rozpoczęciem kroków wojennych, tudzież w korzystaniu z wszelkich im przysługujących praw; to samo odnosi się do osób należących do narodów sprzymierzonych lub zaprzyjaźnionych, nawet w tych wypadkach, jeżeli one w wojnie brały udział.

art. 7) Nikt nie może być ograniczony ani niepokojony w swych prawach z tytułu swej narodowości lub udziału w wojnie.

art. 8) W terytoryach w Galicyi wschodniej poddanych pod kontrolę obu stron podczas trwania niniejszego rozejmu będą zabronione i z góry za nieważne uznane wszystkie transakcye odnoszące się do dóbr należących do nieprzyjaciół mocarstw sprzymierzonych lub zaprzyjaźnionych, jako to: własności ruchome lub nieruchome, praw dochodów lub umów jakichkolwiek i t. p., wyjąwszy operacje wywołane przez konieczność bezpośredniej potrzeby eksploatacji tych dóbr (kupno przedmiotów pierwszej potrzeby, sprzedaż produktów i t. p.).

art. 9) W obrębie tych samych terytoriów podczas trwania niniejszego rozejmu nie będzie dozwolone oddawanie koncesyi praw eksploatacyi terenów naftowych wyjąwszy własności prywatnej.

art. 10) Z zastrzeżeniem że instalacje naftowe i wszystkie drogi żelazne nie doznały żadnej donioślejszej szkody, polskie władze wojskowe winne będą podczas całego trwania rozejmu dostarczać władzom ukraińskim co miesiąca za gotówkę, drogą żelazną i na stacyi Stryj, pewnej ilości surowca naftowego i jego produktów. Ta ilość jakoteż cena kupna netto surowca naftowego, jego przetworów tudzież produktów, które mogą być dostarczane w zamian za gotówkę, wreszcie warunki regulujące te transakcye, będą przedmiotem dodatkowej umowy, obowiązującej obie strony. Umowa ta będzie ułożona przez komisye koalicyjną, ustanowiona dla wykonania warunków rozejmu, po ankiecie na miejscu. Rozumie się że ona będzie tego rodzaju, iż władze ukraińskie będą w dalszym ciągu miały zapewnione, podczas całego trwania rozejmu, te korzyści których im dostarczało w przeciagu miesiąca stycznia, posiadanie pokładów naftowych, obecnie zwróconych.

art. 11) Armia ukraińska winna obszar ewakuowany a przede-wszystkiem naftowe urządzenia eksploatacyjne i instalacyjne podczas ewakuacyi chronić przed wszelkimi zamachami, uszkodzeniami i gwałtami, z chwilą zaś odejścia oddać zadanie utrzymania porządków miejscowych władzom cywilnym.

art. 12) Komisya koalicyjna, która obejmuje: jednego członka wojskowego i jednego technicznego ze strony każdego z narodów sprzymierzonych lub zaprzyjaźnionych, będzie czuwała nad wykonaniem punktów niniejszego rozejmu i będzie miała wszelkie uprawnienia do rozstrzygania w ostatniej instancyi we wszelkich kwestyach, któreby mogły się wyłonić, a które nie byłyby uregulowane w punktach powyższych. Ona będzie mogła poruczyć zadanie uregulowania kwestyi poszczególnych podkomisjom, ustanowionym w razie potrzeby z poza jej grona.

art. 13) Tekst francuski powyższych 12 artykułów jest jedynie oficjalny.

**Deklaracja członków misji koalicyjnej,
złożona dnia 26/11.1919 o godz. 4-ej po poł.
wobec członków delegacji wojska polskiego wyznaczonej
do rokowań o rozejm z Ukraińcami**

Obecni: Z ramienia misji koalicyjnej: General Barthelemy, Gen. Carten de Viard, Pułkownik Smyth, Profesor Lera, Major Stabile, później także porucznik Lamarque. Z ramienia polskiej delegacji wojskowej: Pułkownik Kuliński, Major Maryański, Porucznik Dr. Korotkiewicz, Por. inż. Szczepański.

Zagail Gen. Carten de Viard i oznajmił że Prof. Lera przemówi imieniem misji.

Prof. Lera: nie naruszając w niczem waszych praw historycznych i politycznych odnośnie do Galicyi wschodniej (san toucher vos droite historiques et politiques) i mając na celu jedynie wstrzymanie przelewu krwi, uwzględniając obecne stosunki, postanowiliśmy jako bezstronni sędziowie wyznaczyć linię demarkacyjną oddzielając siły zbrojne obu stron i te jako linie prowizoryczne nie przesadzając w niczem późniejszej decyzji konferencji pokojowej. Linia ta przedstawia się jako kompromis przy którym jedna i druga strona musi ustąpić z niejednego swego żądania. Kierowaliśmy się przytem nie tylko militarnymi względami, dla Polaków zabezpieczyliśmy następujące istotne punkty:

1) Miasto Lwów nie będzie wystawione na niebezpieczeństwo wojny zagłębie naftowe oddane będzie Polsce, która najlepiej będzie mogła pokierować jego sprawami; ponadto zabezpieczyliśmy Polakom możliwe warunki egzystencji prowizorycznej po drugiej stronie linii demarkacyjnej. Ukraińcom przyznaliśmy posiadanie jedynej linii kolejowej jaka ich łączy z zewnętrznym światem.

Podnosimy jeszcze raz, że wyznaczenie tej linii nie może naruszać w niczem waszych praw do całej Galicyi wschodniej. Zwracam uwagę, że Polska zawierzyła już Koalicyi w analogicznej sprawie linii demarkacyjnej w Poznańskim, poza którą pozostała znaczna część ziem słusznie przez Polaków rewindyfikowanych, jak Górny Śląsk i Polska ma prawo oczekiwać, że Koalicya nie zawiedzie ufności Polski w słusznem rozstrzygnięciu.

Przy wyznaczeniu tej linii demarkacyjnej, przyjęliśmy naogół granice powiatów administracyjnych, aby nie utrudniać jeszcze bardziej administracyi politycznej. Zapewnialiśmy również pewne koncesye w sprawach naftowych Ukraińcom, oraz zabezpieczyliśmy w ogóle żywotne interesy obu stron.

W końcu zabrał głos Gen. Barthelemy i oświadczył:

Linie demarkacyjną przyjąłbym jako wojskowy, bez żadnych zastrzeżeń, gdyż jest ona najzupełniej umotywowana względami strategicznymi i innymi. Wyznaczyliśmy jednak linię demarkacyjną pośrednią między żądaniami obu stron, z wyraźnym zastrzeżeniem jej prowizoryczności i bez uwzględnienia, a nawet rozpatrzenia wielu innych ważnych względów natury historycznej, etnograficznej i ekonomicznej, mając na oku jedynie wstrzymanie rozlewu krwi i ułożenie znośnych stosunków administracyjnych. Ta właśnie okoliczność że wyznaczona linia demarkacyjna nie opiera się na żadnych trwałych podstawach i zasadach jest gwarancją, że niema ona szans utrwalenia się i nie narusza w niczem postulatów polskich.

Zgodność odpisu z oryginałem aktu sprawdził.

Lwów, dnia 7 października 1933.

mgr. Giza Stanisław

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 121, арк. 8–29. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 126
ТЕЛЕГРАМА ЧЛЕНА МІСІЇ АНТАНТИ У ЛЬВОВІ
МАЙОРА США ФОСТЕРА НКГА

27 лютого 1919 р.

An Armee Komando in Chodoriw

Habe festgestellt, dass einige ukrainische Komisarianten, der im Vertrage des Waffenstillstandes genannten Demarkationsortschaften über die 7. Punkte des Vertrages von 24. Vebruar nicht orientirt waren. Ich bitte um Schwierigkeiten erzubeugen um nötigen Aufkehrungen an die Selbe.

*Komissar der antant mission
amerikanischer major
Foster*

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 39. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 127
**ОПЕРАТИВНИЙ ЗВІТ НКГА
 ГОЛОВНОМУ УПРАВЛІННЮ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ**

27 лютого 1919 р.

Південносхідна група напрямку Голта Елісавет ми захопили Акацатово Миколаївка ст. Глиняна Любомирка Гнатова наш наступ продовжується місто Свято-Троїцьке звільнене від місцевих большевиків захоплено одну траншейну гармату і три кулемети по відомостям из Вознесенська большевики виходят в напрямку Константинівка і Мартинівка в напрямку Христинівка Цвітково наші частини після впертих боїв захопили ст. Сігнаєвку під напором південних большевицьких совітських військ відійшло в район Шпола республіканське військо особливо Мазепинський полк в цієї операції бились з великим захопленням і понесли ворогу надзвичайні втрати. Тільки в районі Шпола знайдено 180 ворожих трупів. Східний фронт напрямку Київ Фастов Козятин Коростень.

Житомир розвідовательні події большевицької панцирний потяг просовується зі ст. Коростень до ст. Яблонец. В напрямку Рівно—Сарни наш наступ успішно продовжували, занята ст. Яринівка

Галичині без змін крапка.

м. Підволочиськ 27/II-19 ч. 1069/ опер.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 77–78. Рукопис. Оригінал.

№ 128
**ЗВІТ ШТАБУ ФРОНТУ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
 ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ**

28 лютого 1919 р.

Iz sztaba Fronta: 1416 28 19745 = Chodoriw halycka armja: = rozwidczyj zwit prawober frontu k 18 hod. 28 lutoho 1919 r. Front halyckoi armii: nowi wiadomosty pro woroha ne nadijszly: w tylu frontu po donesenniu hubkomisarja podillja 26 lutoho cijej hubernii wyjawyw taki naslidky: w baltskim powiti w de jakych misciach

naselenia zbalamuczeno zloczynnym elementom. Po neporozumynniu z rumuynamy bylo obstriljano misteczko Rybnycia. W Uszyckim powiti istnuje nedostacza chliba, dribnych hroszej ta epidemyja tyfa: w Proskuriwskym powiti spokojno. 24 lutoho spokojno. 24 lutoho ohrablена pozsta kotra pyła z mistu proskriwa na stancyju Proskuriw do puiahiw za cz 231 i 232 na 169 1236 hrywen do rozsukannia hrabiznykiw, wzyty zachody w Jampolskim powiti telegrafna linija jaruha bula zipsowana rumunamy do ochorony wzyty zachodiw. W Olhopolskim powiti spokojno za wyniatkom mist Pesczanka, Kamianka i miast, de nastrij naselenia bolszowyc koyj. Nabor nowobranciw prowadytsia harno. Buly wypadky hrabunkiw prywatnych osib hroszej i riczej na 21350 karbow., zloczynci rozsukujutsia. Winyckym, Braclawslowskym, Hajsynskym, Uszyckym, Litynskym powitach i na koliji zaliznyc spokojno, wylykych wypadkiw ne bulo. Z ostanich powitiw zwistok ne oderzano.

Cz. 74 otkwart Udowiczenko

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 109. Телеграфна стрічка.

№ 129
**ЛИСТ НКГА МІСІЇ АНТАНТИ У ЛЬВОВІ
 З ПРИВОДУ ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ**

28 лютого 1919 р.

До Сьвітлої Комісії Держав Антанти у Львові

З причин військового характеру Начальна Команда українських військ була приневолена виповісти польській воюючій стороні завішане оружа, заключене дня 24 лютого с. р.

Просимо отсего виповідження договору про завішене оружа не вважати відповідню на предложене Сьвітлої Комісії з дня 28 лютого в справі перемир'я між українською і польською воюючою стороною. Оцінюючи незвичайну вагу справи, що її приходить ся нам рішати, ми вважаємо необхідним передати ту справу до порішення нашому правительству, яке в означенім речинці свою постанову перешле Сьвітлій Комісії.

За Комісію Державного Секретаріату Західної Области Української Народної Республіки для веденя переговорів про перемир'я між польською і українською воюючою стороною.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 97. Машинопис. Копія.

№ 130
ТЕЛЕГРАМА ІЗ ШТАБУ ФРОНТУ НКГА
ПРО ОПЕРАТИВНУ СИТУАЦІЮ

28 лютого 1919 р.

Iz sztabu fronta 1420 28 22755 = Chodoriw N K H A = 28 lutoho 1919 r – piwdenno schidna hrupa. Naprjamku holta elisawet nasz nastup prodowzujutsia. Naszi harmaty obstrilujut stancyju polysznu my zachopyly selo Turczanowo. Na naprjamku Chrystyniwka: cwitkowo woroh znacznymy sylamy pislia wpertoho boju potysnuw naszi czastyny na zachid wid stancyji iskreno. Schidnyj front. Bolszowyky wedut nastup wid Biloj Cerkwy na Skwyru i wid Chwastowa na Kozanku. Naszi rozwidowateleni czastyny widijszly wid Szamrajiwky Kozanka Sawercii ta Poczupky. W naprjamku Zytomir–Korosten spokijno, bolszowyky zajmajut selo Lisowszczyznu szczo w 20 – werstach na piwden Nowohrad Wol Korosten bronowuj potiah woroha dali stancyji Dachajilowka ne posowujetsia. W ciomu rajoni my wzialy w polon 2 kytajciw. Na sarnenskomu naprjamku my wybyly woroha zi stancyji Malinska i widkynuly do st Nemoryczy. Pidwoloczysk 28 lutoho 1919 r cz 1088/ op otkwart prawob Udowiczenko.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 107. Телеграфна стрічка.

№ 131
ЛИСТ НКГА КОМАНДІ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК
У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ В КОПІЇ МІСІЇ АНТАНТИ У ЛЬВОВІ
ПРО ПОЧАТОК ПЕРЕМИР'Я НА ФРОНТІ

28 лютого 1919 р.

До команди Польського війська на Східну Галичину у Львові
 На руки Високої Комісії Держав Антанти у Львові
 Начальна Команда Галицької Армії вивідає отсим завіше-
 не оружа, заключене у Львові дня 24 лютого о 12 год. 25 хвиль
 1919 р. між українським і польським військом пп. Мироном
 Тарнавським, Д-ром Львом Бачинським і о. Францом Бонном,
 як представниками Начальної Команди українських військ

галицького фронту, з одної сторони, і пп. Мечиславом Кулінським, Яном Гемплем і Валеріаном Маріянським, як представниками Команди Польського війська на Східну Галичину з другої сторони.

Згідно з постановою точки 5 покликаного висше договору пічне підписана Команда воєнні операції в 12 годин після доручення отсего письма Високій Комісії Держав Антанти.

Командуючий Галицькою Армією Отаман

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 96. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 132

ТАЄМНИЙ РАПОРТ ГОЛОВНОГО КОМАНДУВАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПРО УМОВИ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕМИР'Я

28 лютого 1919 р.

Podaje się do wiadomości raport Dow. W. P. na Gal. Wsch. z dnia 28 lut. b. r. godz. 7 m 15 wieczór:

Dzisiaj o godz. 3 m 40 ppół. Wezwała misja koalicyjna ukr. delegację a potem naszych delegatów i podyktowała warunki rozejmu.

Odpowiedź zażądana do dnia 5-go marca godz. 8 rano.

Dokładne sprawozdanie odchodzi jutro rano kurjerem.

Linja demarkacyjna przez misję koal. podyktowana ma następujący przebieg:

(mapa 1: 200 000).

Uhnówek (włącznie) – Komorochoy (wył.) – Cielęż (wł.) – Konotopy (wł.) – Sokal (wył.) – Krystynopol (wł.) – Horodyszczce (wł.) – Tyszyca (wył.) – Kamionka Strumiłowa (wł.) – Podliski Wielkie (wł.) – przez tor kolejowy między stacjami Borszczowice i Zadworze – Kota 276 – Bóbrka (wł.) – Wybranówka (wł.) – Lublana (wł.) – Mikołajów (wył.) – Stryj (wył.) linja przechodzi na wschód od stacji Gaje Wyżnie – kota 942 – Ciuchowy dział – kota 1181 – Szeroki werch do koty 905 – Kozakowa Polanka.

Teren naftowy Drohobycz – Boryslaw został nam zupełnie oddany z warunkiem, że pewien kontyngent będzie dostawiany, ale

tylko w drodze handlu zamiennego na te artykuły, których my potrzebujemy.

Celem utrzymania warunków rozejmu została ustanowiona kontrola koalicyjna.

Delegacja ukr. odjechała z powrotem dziś o godz. 7-mej wiecz. dla przedyskutowania z rządem swoim warunków rozejmu, pozostawiwszy we Lwowie tylko będącego na ukr. służbie majora szt. gen. byłej austr.-węg. armji, Erlego.

Rozejm trwa aż do ostatecznych postanowien Koalicji.

Ukraine and Poland. — Vol 1. — P. 86–87.

№ 133

ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ПОЛКОВНИКА
ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА З ХОДОРОВА
ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРЕВІ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ
У СТАНИСЛАВОВІ ПРО ВІДПРАВЛЕННЯ
ПЕРШОМУ ПОВІТРОПЛАВНОМУ ДІВІЗІОНУ У КРАСНЕ
100 КОЗАКІВ І 30 КОНЕЙ

28 лютого 1919 р.

В розпорядження І повітроплавного дівізіону вислати негайно до Красного 100 козаків та 30 коний, як доповнення згаданого дівізіону.

Об виконанні донести.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 81. Рукопис телеграми. Оригінал.

№ 134
ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ
ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ ПОЛКОВНИКА
ОЛЕКСАНДРА УДОВІДЧЕНКА З ПІДВОЛОЧИСЬКА
ШЕФУ НКГА ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ
ВІЙСЬКОВИМ МІНІСТРОМ ОТАМАНА ШАПОВАЛА

28 лютого 1919 р.

Ходорів — зі Штаба ч. 1404-28/II 11 г. 5 хв.

Військова

Ходорів — шеф НКГА

Повідомляю що згідно припису високої директорії від 27/II 1919 р. Ч. 1062 військовий міністр отаман Шаповал вступив в тимчасове командування головного отамана Петлюри з Галичини Командування всіма озброєними силами Укр. Н. Р. крапка.

м. Підволочиськ 28/II 19 ч. 108/оп

Полк. правобер. Удовідченко

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 104.

№ 135
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ПРИЙНЯТТЯ У СТАНИСЛАВОВІ
В ЧЕШЬ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ

28 лютого 1919 р.

У.Н.Р. Станіславів, 26.ІІ.

Сьогодні о годині 2-ій по полудни відбулося гостинне прийняття в честь головного отамана — Петлюри. Присутні були: президент Української Національної Ради. — др. Петрушевич, президент Ради Державних Секретарів — др. С. Голубович, всі під сей час в Станіславові присутні державні секретарі, станіславівський єпископ — др. Хомишин, штаб головного

отамана та репрезентанти цивільних і військових властей. Президент др. Петрушевич привитав великого гостя довшою промовою, в якій підчеркнув важність хвилі. Отсе — Голова відродженої Української Держави завітав вперше в Галицьку землю. Ся гостина — се акт перворядного політичного значіння. По історичних днях 3 і 23 січня с. р. задокументував достойний гість своїми відвідинами єдність всіх Українських земель. Витаємо в особі отамана Петлюри нашого українського революціонера, який з молодих літ посвятив свою працю для підготовки та для переведення в діло великої ідеї відродження нашого Народу. Опісля підніс президент тост на розвій української держави та в честь Петлюри.

В своїй відповіді зазначив головний отаман Петлюра велике значіння Галицької України в будуванню української держави. В найтяжших часах, коли було припинене наслідком утисків гетьманського уряду національне життя і коли йому самому довелось сидіти в тюрмі, то так думки його, як і його товаришів, були звернені в сторону Галичини, звідки очікувано знаку до розрахунку з гнобителями України. І сей знак прийшов. Коли галицька Україна повстала до бою за свої права, зараз потім і наддніпрянська Україна зірвалась до бою із своїм гнобителем — гетьманським урядом. І тут знова треба підчеркнути, що на чолі сього руху стали галицькі Січові Стрільці та пірвали за собою широкі маси до успішної борби. І коли для закріплення нашої держави приходить ся нам ще зводити кроваві бої з ворожими наїздниками, які зі всіх сторін находять на Україну, — то він твердо вірить, що завдяки єдності всіх укр. земель побємо ворогів та забезпечимо волю майбутнім поколінням укр. народу. — По тім підніс отаман Петлюра тост на єдність укр. земель.

Нове життя. — 1919. — 28 лют.

№ 136
ТЕЛЕГРАМА МІСІЇ АНТАНТИ У ЛЬВОВІ ДО НКГА
ЩОДО ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ПЕРЕМИР'Я

28 лютого 1919 р.

Koalitions Mission Lemberg.

Kamionka 28 Februar 1919.

12 Uhr mittag nr. 3. Kamionka gestern 6:30 h u. m. erreicht. Alles höflichts erleichtert worden. Melde in Krasne kommen wöchentlich durchschnittlich sieben hundert Kriegsgefangene verschiedener Nationalität aus Russland. Eben dort in der Nacht von 24 auf 25 Februar 3 Waggon Muniton, von 25 auf 26 Februar 1 Zug teilweise mit Muniton und Kanonen aus dem Osten angekommen. Gruppe Klee meldet, den hier Korpskomando das Kamionka, Stara Wies am 25 Februar um 10h v. m. 1 Zug polnische Reiter und 2 polnische Kompagnien besetzen und plündern. Meldung gestern habe polnisches Militär das, von schwacher ukr. Patronille besetzte Worochta geplündert. Die Einwohner riefen aus Ozydow eine ukr. Kompagnie zur Hilfe. Es wurden gewisse Eisenbahnbewegungen zwischen Lemberg-Przemysl und Belz-Rawa ruska gemeldet. Bitte feststellen und untersuchen. Polnische Mission hier meldet, Prusinow südlich Belz am 25. Februar vormittag von Ukr. besetzt worden. Bitte dringend uns über neue Punkte des Vertrages außer den sieben zu orientieren, und das jedesmal auch an polnische Delegirten nach Kamionka und Krystynopol. Diese kamen an: Rittmeister Stanischewski und Leutnant Romer nach Kamionka am 26/II um 1 Uhr vorm. Oblt. Mickiewicz und Lt. Osinski nach Krystynopol 27/II um 11h nachmittags. Ukr. höhere Komandos sind über Punkte des Vertrages nicht unterrichtet daher darin Kontrolle nicht möglich. Habe Armee Komandos darüber informiert. Bitte jedesmal verstandigen wenn Mission in Chodorow. Fahren nachmittag nach Krystynopol und Sokal.

*Amerikanischer Major Foster
Bitte den General Rozwadowski mitteilen
Polnischer Leutnant Obertynskij*

№ 137
**ТЕЛЕГРАМА МІХАЛОВСЬКОГО
 ВІДНОСНО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ
 ПРО ПЕРЕМИР'Я**

1 березня 1919 р.

Tu Michałowski: — misja wróciła wczoraj z Chodorowa, Petlura wywarł na nich korzystne wrażenie, generał B. mówił mi rano, że jest 50% szans, że ukraińcy przyjmą warunki narzucone przez koalicję, dziś rano odbywały się konferencje, popołudniu wezwano del. ukraińską i misja wręczyła im swoje warunki, to samo wręczono i delegacji polskiej iznaczony został termin do 5 marca w którym to terminie ma być doręczona odpowiedź tak jednej jak i drugiej strony. Dotychczas niewiadomo jak zachowają się ukraińcy.

Jakie warunki zostały podyktowane delegacji ukraińskiej a zarazem polskiej? Mogę je podać tylko pobieżnie:

Linia demarkacyjna biegnie tak jak ta którą już podawałem, pozatem stwarza się po obu stronach tylko linii pas neutralny szerokości 5 kilometrów. Wszyscy więźniowie, jeńcy wojenni mają być natychmiast wypuszczeni to samo co do politycznych, artylerja zostaje cofnięta poza pas neutralny. Niewolno przeprowadzać koncentracji wojsk. Co do Borysławia jest również punkt, którego nie mogą podać bo za mało go znam, pas neutralny po obu stronach linii demarkacyjnej ma być obsadzony tylko przez taką ilość wojska, która jest do utrzymania porządku potrzebna, na więcej niewiem, jaka linia demarkacyjna, czy Bug Swita???, Bug dalej częściowo dalej w południowej granice powiatu sokólskiego i stryjskiego miasto Stryj i linia kolejowa Stryj Ławoczne w rękę ukraińców. — Zrozumiałem.

Czy macie coś jeszcze do powiedzenia w sprawie Borysławia czy nie możecie nic powiedzieć??? Co do układu w sprawie Borysławia zbytu produkcji — załatwione pomyślnie to znaczy w myśl inżyniera por. Szczepanowskiego. Dobrze znamy ten projekt ale nie dokładnie pozostało tylko tyle ile można wywnioskować z protokołu jego rozmów z generałem Barthelemy??? Proszę wszystkie te wiadomości jeszcze nie wypuszczać w żaden obieg, szeroki lub ścisły. Poseł Skarbek zastrzegł dyskrecję zupełną, jako delegat rządu i zastrzega się jeszcze sprawą niedojrzałą wobec tego jest ściśle poufna. Dobrze dziękuje.

(pieczętka)

№ 138

ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВИ МІСІЇ АНТАНТИ
ФРАНЦУЗЬКОГО ГЕНЕРАЛА МАРІЄ-ЮЗЕФА БАРТЕЛЕМІ
КОМАНДУЮЧОМУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ОТАМАНУ МИХАЙЛУ ОМЕЛЯНОВИЧУ-ПАВЛЕНКУ
ЩОДО ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ПЕРЕМИР'Я

1 березня 1919 р.

Herr General Barthelemy an den Herr General Pawlenko Oberbefehlthaber den ukrainischen Truppen.

General Barthelemy hat die Ehre den Herrn General Pawlenko zu bitten alles vorzusehen damit Herr Major Vicaine morgen den 2.III.919 vor 11-h Uhr vormittag in Lemberg eintreffen kann, da in Zale der Wiederaufnahme der Einsehligkeiten die Abreise der Mission der verbündeten Mächte um 11-h Uhr stattfinden wird. Als es unmöglich sei, daß er morgen den 2.II.919 in Lemberg eintreffe, bittet er den Herr Generl ihm mitzuteilen wo und wann der Major Vicaine polnisch-ukrainische Linie wird durchschneiden können. Es fehlt ihm kaum nötig zu bemerken, daß der Major Vicaine in Chodorow durch die Mission der verbündeten Mächte belassen würde mit der Bewilligung und unter Verantwortung den ukrainischen Behörde. General Barthelemy bittet den General Pawlenko die Güte zu haben ihm gleich zu antworten.

General Barthelemy

P. S. General Barthelemy bittet um antwort um 8 Uhr früh telephonisch.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 159. Рукопис. Оригінал.

№ 139
НАКАЗ НКГА ПРО ЗРИВ
ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ
ПРО ПЕРЕМИР'Я І ЗАКЛИК ДО БОРОТЬБИ

1 березня 1919 р.*

Пресова квартира Начальної Команди Галицької Армії звідомляє: Начальна Команда Галицької Армії видала сьогодні слідуючий приказ військам Галичини:

Під посторонною погрозою, що прийдеться нам ще серед тяжких умов провадити війну з Поляками за рідний край, Начальна Команда в порозумінню з Радою держ. Секретарів примушена була розпочати переговори з Поляками для вироблення справедливої демаркаційної лінії і перенесення через те галицького українсько-польського питання на мировий конгрес. На третій день переговорів запропоновано нам остаточно демаркаційну лінію, яка являлась образою наших найсвятійших почувань, — бо на основі цієї лінії — Камінка Струмилова, Львів, Дрогобич та від тих місцевостей на захід великі простори укр. території малиби остати на далі в руках Поляків аж до остаточного вирішення на мировім конгресі. Рівно до рішення мирового конгресу заборонено поділ землі великої польської власности, через що ударемнено-би було переведення земельної реформи. — З чувством тяжкої образи за кров наших братів, за святу пам'ять полеглих за волю і народню честь старшин, стрільців і козаків, — Начальна Команда примушена продовжити війну з ворогом, ще не має власних сил удержатися на зрабованій нашій землі і хапається за чужу поміч, поміч держав Антанти, яких він до того на жаль невірною інформує. Ми віримо, що минулі переговори не пройдуть для нас даремно тому, що представники держав Антанти мали можливість власними очима побачити наше військо і наше громадянство, та почути ту безмежну любов і прагнення до вільного життя, яке живе в серці нашого народу. Наш нарід молодий, хоробрий і свідомий своєї цілі, тож добуде собі право на вільне життя

---

*Дата документа.

у сім'ї вільних народів світа. Останні звіти з поля бою дали Начальній Команді запевнення в тому, що галицька армія зуміє дати нашому ворогові належну відсіч, що старшини, стрільці і козаки з подвійною енергією і силою виконають вложений на них обов'язок перед Вітчизною і тим ще більше зміцнять нашу молоду, але хоробру і сильну духом армію. Вітаючи війська за його службу народові, Начальна Команда закликає всіх старшин, стрільців і козаків до братерства, відваги і піднесення духа, бо переконана, що це принесе нам осягнення наших національних бажань та дасть нам повагу і належне місце між іншими народами. До зброї Товариші-команданти, старшини, стрільці і козаки! Хай нас розсудить зелізо і кров!

*Командуючий Галицькою Армією: Отаман Омелянович-Павленко, в. р.;
Начальник штабу: Полковник Курманович, в. р.*

Постій, дня 1 марта 1919 р.

Нове життя. — 1919. — 4 берез.

№ 140

ТЕЛЕГРАМА УКРПРЕСБЮРО НКГА ПРО ДІЇ МІСІЇ ГЕНЕРАЛА МАРІЄ-ЮЗЕФА БАРТЕЛЕМІ

1 березня 1919 р.

Укр. Пр. Бюро — Стрий 27/2. Радіо до Константинополя, дуже довірочно. Дуже пильна інформація.

Ген. Бартелемі телеграфує до Константинополя в довшій радіодепеші, в якій він ся боронить очевидно проти закиду, немовто він занадто на сторону польську поставив ся і що з сеї причини завішене оружа не прийшло до skutku. Він сповіщає про свою нову місію і про осягнені у Львові успіхи, тимчасове завішене неприятельських ділань (операцій) і доносить: що ему генерал Павленко сказав, що генерал Петлюра саме договір з заступниками Антанти в Одесі заключив, який але до сеї хвилі не є ще підписаний... Було би незвичайно

важно, колиби він (Барт.) про заміри, дійсність тих переговорів як також про поодинокі точки услівій мав відомість, ізза чого він предложену команду о як найскорші інформації на найкоротшій дорозі просить.

Доносить дальше також, що ген. Петлюру очікують в Станиславові, який зі східно-галицьким правительством має переговорювати і що не є виключене, що він (Барт.) з ним стрітить ся, і для того потребує тих інформацій.

Начальна Команда Галицької Армії

*Прийшло, дня 1. марта 1919.
Ч. оп. 1298/919 – Прилог.*

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 133. Рукопис. Оригінал.

№ 141

ТЕЛЕГРАМА МІСІЇ ГЕНЕРАЛА МАРІЄ-ЮЗЕФА БАРТЕЛЕМІ ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРЕВІ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПЕТРУ БУБЕЛІ І ЗАХОДИ НКГА ЩОДО БЕЗПЕКИ ЇЇ ВІД'ІЗДУ

1 березня 1919 р.

Die Ententemission an die ukr. Delegation welche mit der Führung der Besprechungen betraut ist.

Wir geigen an den Empfang ihres Briefes vom 28. Februar, in welchem uns die Aufhebung der Waffenruhe mitteilen: wenn die Feindseligkeiten wieder beginnen, sind alle Besprechungen, welche zum Ziele den Abschluss eines Waffens mitteln des haben sofort unterbrochen. Wir verständigen sie, dass vom ihre Mitteilung nicht bis heute den 1. März vor Mitternacht zurückgezogen wird, die Ententemission Lemberg verlassen wird und dass die ukr. Autoritäten alle Verantwortung vor unseren vier Mächten tragen werden; wird die Wiederaufnahme eines Krieges, dessen Beendigung die Entente formell befohlen hat.

Die Ententemission verständigt die Delegation, das sie morgen den 2. März um 11-h Uhr in einem mit ihren Farben beflaggten

Zug Lemberg verlassen wird. Sie macht die Ukr. Autoritäten und besonders der Gen. Pawlenko persönlich für ihre Sicherheit verantwortlich.

Завтра о 10 год. перед полуднем місія Антанти виїжає зі Львова до Перемишля, поїздом, котрий буде обвішений флагами Антанти.

Забороняється, під відвічальністю кмдтів стріляти на Львів, двірець і шлях залізничий перед 10-ю годиною, поки поїзд не переїхав.

Полк. Курманович

ЩДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 137. Рукопис. Оригінал.

№ 142

НАКАЗ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ З ПРИВОДУ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ПЕРЕМИР'Я

1 березня 1919 р.*

Під посторонною погрозою, що прийдеться нам ще серед тяжких умов провадити війну з Поляками за Рідний Край, Начальна Команда в порозумінню з Радою Державних Секретарів примушена була розпочати переговори з Поляками для вироблення справедливої демаркаційної лінії і перенесення через те галицького українсько-польського питання на мирний конгрес.

На третій день переговорів запропоновано нам остаточно демаркаційну лінію, яка являється образою наших найсвятіших почувань, бо на основі цеї лінії – Камінка Струмилова, Львів, Дрогобич та від тих місцевостей на захід великі простори української території малиби остати на далі в руках Поляків аж до остаточного вирішення на мировім конгресі. Рівнож до рішення мирового конгресу заборонено поділ землі великої польської власности, через що утрудненоби було переведення земельної реформи.

---

*Дата документа.

З чувством тяжкої образи за кров наших братів, за святу пам'ять поляглих за волю і народню честь старшин, стрільців і козаків начальна Команда примушена продовжати війну з ворогом, що не має власних сил удержатися на зрабованій нашій землі і хапається за чужу поміч, поміч держав Антанти, яких він до того, на жаль, невірною інформує.

Ми віримо, що минулі переговори не пройдуть для нас даремно тому, що представники держав Антанти мали можливість власними очима побачити наше військо і наше громадянство, та почути ту безмежну любов прагнення до вільного життя, яке живе в серці нашого народу. Наш народ, молодий, хоробрий і свідомий своєї цілі, тож добуде собі право на вільне життя у сімі вільних народів світа. Останні звіти з поля бою дали начальній Команді запевнення в тому, що галицька армія зуміє дати нашому ворогови належну відсіч, що старшини, стрільці і козаки з подвійною енергією і силою виконають зложенний на них обов'язок перед Вітчизною і тим ще більше зміцнять нашу молоду, але хоробру і сильну духом армію.

Витаючи військо за його службу Народіві, Начальна Команда закликає всіх старшин, стрільців і козаків до братерства, відваги і піднесення духа, бо переконана, що це принесе нам осягнення наших національних бажань та дасть нам повагу і належне місце між іншими народами.

До зброї, Товариші-Команданти, старшини, стрільці і козаки!
Хай нас розсудить зелізо і кров!

*Командуючий Галицькою Армією:
Отаман Омелянович-Павленко, в. р.
Начальник штабу: Полковник Курманович, в. р.*

Постій, дня 1 марта 1919.

Галицький голос. — 1919. — 8 берез.

№ 143
ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ПРО ПРИПИНЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ПЕРЕМИР'Я
І ПОЧАТОК ВОЄННИХ ДІЙ

1 березня 1919 р.

По всім адресам

Доноситься, що з огляду на предложені місією Антанти услівя перемиря та демаркаційну лінію, котрі просто обиджають і провокують український народ і укр. армію, Начальна Команда зірвала переговори та з днем 2 марта розпочинає воєнні діланя.

Ходорів, 1 марта 1919.

Полк. Курманович

ЩДАВОУ, 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 105. Рукопис. Оригінал.

№ 144
НАКАЗ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ПОЛКОВНИКА
ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА ПРО ПОСИЛЕННЯ
ОБОРОННИХ ПОЗИЦІЙ

1 березня 1919 р.

Всі команди мають негайно зробити заходи, щоб утворити поза займаєними теперішніми боєвими лініями ще другі і треті боєві лінії. Ті позиції мають відповідати всім тактичним бажанням модерного бою. Рівночасно утворити в віддаленю кількох кілометрів на важких тактичних відтинках окопи.

О виконаню цього приказу переконає ст Н. К. за 14 днів. До роботи уживати цивільне населення.

Команди Корпусів пропозають до 10 с.м. нами вибрані позиції до укріпленя — поділлка 1:200.000. Одержують всі корпуси.

Ходорів, 1 марта 1919 ч. оп. 1286.

Полк. Курманович

ЩДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 117. Рукопис. Оригінал.

№ 145
ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
КОМАНДИРАМ КОРПУСІВ
ПРО ПРИПИНЕННЯ ПЕРЕГОВОРІВ
З МІСІЄЮ АНТАНТИ І ПІДГОТОВКУ ВОЄННИХ ДІЙ

1 березня 1919 р.

Телеграма

Повідомляє ся, що Н.К. переговори прериває. Початок неприязних кроків прикаже ся.

Вже тепер всі приготування до бою зробити.

Ужити найострійших заходів, щоб офіцери Антанги і польські безпечно на свою сторону могли ся дістати. Ходить ту і о наших старшин.

Курманович

1/3.1919. 2 год. 30 хвиль рано

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 100. Рукопис. Оригінал.

№ 146
НАКАЗ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ПРО РОЗДІЛ ТЕРИТОРІЇ
НА ФРОНТОВУ І ПРИПІЛЛЯ

1 березня 1919 р.

Щоб улегчити організацію всіх уряджень в області фронту і припілля я пропоную:

1) Назначити між тіснійшою і дальшою воєнною областю нову розграничительну лінію, котра йшлаб разом з границями повітів. Повіти Радехів, Золочів, Перемишляни, Бібрка, Жидачів, Стрий, Сколе, попалиб тим самим в тіснійшу воєнну область бродського повіту, північна частина та місцевостию Броди включно;

2) Розграницити фронтову область і область припілля так, щоб політичні повіти Сокаль, Львів, Рудки, Самбір, Старий Самбір, Турка в цілости, повіт Бібрка із своєю північною частиною (до лінії Вибралівка, Мільбах, висота тригонометр 396, Долька включно: все в поділці 1:200.000) належали до фронтової області.

3) Підчинити всі в тіснійшій военній області знаходяться військові влади та формації отже також окружні Команди згл. їх части в військовому відношенні Начальній Команді. Справи поповнень однак підпадали б як і досі під компетенцію Державного Секретаріату – Відступ.

Відносно підчинення згаданих формацій панують досі ще цілком невияснені обставини.

Унормованя тих в пропонованому змислі являється в цілі перепровадження військової безпеки в області припілля та для організації правильної служби в припіллі НК необхідне.

Ходорів, дня 1 марта 1919, ч. оп. 1287.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 123. Рукопис. Оригінал.

№ 147
ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
КОМАНДУВАННЮ III КОРПУСУ
ПРО ОПЕРАТИВНІ ЗАВДАННЯ

1 березня 1919 р.

III Корпус. 1/3.1919 10 г. 30 х. рано

1) Всі приготованя до вчера в Стрию лично умовленої акції в Групі Бизанца и Гофмана негайно почати – но тільки ночью перепроваджувати.

2) Важки армати в Стрию на поготівню до пересуненя на Городок держати.

3) У.С.С. бриг. одержала наказ вже нині ночью до Щерця и Комарна пересунути ся. .

4) Початок неприязних кроків з ворогом накаже Н.К.

Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 114. Рукопис. Оригінал.

№ 148

**ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ПРО ПЕРЕДИСЛОКАЦІЮ БРИГАДИ УСС**

1 березня 1919 р.

Бригада У.С.С. 1/3 1919. 10 г. 30 хв. рано

1) По одержаню цього наказу негайно всі приготування зробити, щоби бригада (т. е. курінь в Пустомитах и курінь в Пясках) з всіма кулеметами и боевим обозом нині 1. марта ночью перегрупуировала ся а те:

курінь з Пустомит до Щерця, Пясок до Комарна, бриг. команда до Щерця.

2) Прибутіє курінів на нове місце, Н.К. подати телефоном словами «Приказ з 1 марта 1 г. 30 хв. рана виконаний».

Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 113. Рукопис. Оригінал.

№ 149
ОБІЖНИК ДЕРЖАВНИХ СЕКРЕТАРІАТІВ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ І ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДО ОКРУЖНИХ ВІЙСЬКОВИХ КОМАНД
І ПОВІТОВИХ КОМІСАРІВ ПРО ПІЛЬГИ
ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ

1 березня 1919 р.

На внесений до Д.С.В.С. меморіал жидівської Національної Ради дотично Розпорядку Ч. 6, Д. С. військових справ та Д. С. внутр. справ з дня 26 січня 1919 р. в справі воєнних чинитьб осіб необовязаних до військової служби. Додається до згаданого вище розпорядку слідуючі додаткові пояснення і постанови:

1) звертає ся увагу, що помисли § 5 точка 1, закона дня 26 грудня 1912 в 236. В. з. д. самостійні господарі-спільники, властители фабрик, промислових і торговельних підприємств є звільнені від довше триваючих робіт по місцем свого сталого побуту.

2) При покликуванню до воєнних чинитьб належить викликувати нежонатих перед жонатими, безробітних, перед тими, які мають занятя і працю.

3) Звертається увагу, що при покликуваню до воєнних чинитьб належить перестерігати постанов закон з дня 26 грудня 1912, Ч. 236. В. з. д. і розпорядку австр. міністерства краєвої оборони з 23 січня 1918 р.

4) Пригадує ся постанови § 2 розпорядку з дня ... січня 1919, що покликає до воєнних чинитьб передать державні повітові Комісарі на жадане військових Команд. В пильних случаях можуть військові Команди звернутися з таким жаданям безпосередньо дотичної громади. Лише в случаях надзвичайної конечности можна з жаданем воєнних чинитьб звертати ся прямо до поодиноких до того обовязаних осіб.

5) Належить пильну увагу звертати на се, щоби покликуване до воєнних чинитьб не викликувало вражіння шикования національних меншостей (жидів і інші).

Станиславів, дня 1 марта 1919 р.

Держ. Секретар внутр. справ: Др. Іван Макух
За Держ. Секретаря військових справ: Петро Бубела

№ 150
ТЕРМІНОВА ШИФРОГРАМА
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ВІЙСЬКОВИМ ЧАСТИНАМ ВІДНОСНО ДИСЛОКАЦІЇ

1 березня 1919 р.

I. II. Корпус

В яких боєвих частинах тільки можна з боєвої лінії резерви витягати и за фронтом уставляли.

II Корпус

II. Корпус творить ті резерви, котрі я вчера 28.2 с. р. лично тут ... приказав.

I. II. III Корпус. УСС Красне зірване перемиря вповідає Н. К. нині 5 г. 30 хв. вечером.

Пісьля умови можна би доперва 2-го марта 6 год. рано зачитана. Тому що не есть виключеним, що ворог цю умову має уложить як и инші, бути в як найострійшим поготівлю. Розвідочні стежі розіслати, злуку держати. На чужих офіцерів уважати.

1/3.1919. 2 г. 45 х. попол.

Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 115. Рукопис. Оригінал.

№ 151
ТЕЛЕГРАМА КОМАНДУВАННЯ
ІІІ ГАЛИЦЬКОГО КОРПУСУ НКГА
ПРО СИТУАЦІЮ НА ФРОНТІ

1 березня 1919 р.

До Нач. Кмди Гал. Арм.

Ситуаційний звіт. Бригада Кравса: Ситуація незмінена. Крукеничі голосять: у військ велика нетерпимість з очікування кінця перемир'я. Польські офіцери розкидають летучі листки в цілі деморалізації наших військ. Бригада Щирець: ситуація незмінена, на фронті спокій.

ІІІ. Гал. Корпус.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1; спр. 29, арк. 108. Рукопис. Оригінал.

№ 152
ТЕЛЕФОНОГРАМА СОТНИКА НИКИФОРА ГІРНЯКА
ПОЛКОВНИКУ ВІКТОРУ КУРМАНОВИЧУ
ПРО ПЕРЕДИСЛОКАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН
ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО ГАРНІЗОНУ

1 березня 1919 р.

Tu sotnyk Hirniak sluchaje krajany dla sanacyji widnosno Ternopola proszu peredaty panu sekr Kurmanowycza wid sekr slidujucza propozycju jaka ja roblu w prozimmju z komendantom tplskahto okruha sotnykym Komarynskim persze — kisz perenesty z Ternopola do Terebowli, lyszajuczy w nim tylko dobryj materjal, ludyj rozagitowanych i dezerteriw rozdilyty miz okruhamy Czortkiw, Kolomyja, Lwiw, Wynnyky, Zolocziw prawo nahladu nad koszem w Terebowly widdaty komandantowy czortkowskohto okruha otamanowy Orobkowy. Druhe: do Ternopola daty zalohu dla sluzby i policyjnoho bezpacenstwa a same z Zoloczewa 600 ludej ewentualno z groy «b» a z Sambora 300 ludej z widpowidnu skillkist skorostiliw ta z energycznymi starszynamy ta pidstarszynamy — ludy musatj sja ubraty duze dobre i na tu cil musytj intedantura

nacz kmady wydaty 1000 kompletiw wid nih do holowy dla ternopilskoho garnisonu se lezytj takoz w interesi intendantury jakobo majna maje garnison tarnopolski zberihaty, sprawa je duze pylna i jej treba polahodyty nehajno – tomu koly p sekr dastj na se swoju zhodu i widpowidny prykaz intendanturi zwidsy bude wydane widpowidne zariadzenie dotyczno ciloji sprawy dobre sej czas peredaju pan polk.

ЦДАВОУ, ср. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 131. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 153

ТЕЛЕГРАФНА РОЗМОВА СОТНИКА ПЕТРА БУБЕЛИ І СОТНИКА НИКИФОРА ГІРНЯКА ПРО ПЕРЕДИСЛОКАЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН

1 березня 1919 р.

Tut sotnyk Bubela zi zwitiw okr komand wychodytj szczo zalohy jich za wysoki i tak Zolocziw maje 8309 muzwy w samym Zoloczewi 3018 w Zborowi 57 w Krasnim 306 w Ozydowi 306 w Pidhirciach 34 w Radechowi 1351 w Busku 812 w Brodach 1373 w Pidkamieniu 52 proszu o dozwil zredukuwaty i resztu wyslaty na front i te same zrobyty ynszymy okr kmdamy pisma mojeji hadky wystane 2000 pan otaman Pytlura widjichaw ja lyszyw sia z zredukowaniem zalih Zoloczewi Zborowi Ozydowi Pidhirciach Busku i Pidkamieniu zowsim zadowlenyj i hodzus na se toj sam przykaz wydaty i druhych okr kmd w newyminenych miscewostiach zol okr kmd musilaby sia podana zaloha ostaty sia pytania tylko czy ti wsi lude kotri w zolocz okr znachodiat sia czy ony po persze: wze wyuczeni sut czy tylko nowobranciamy, po druhe czy dla nych widpowidne czyslo krisiw odnostrojowi i czobit nachodyt sia a po trete: czy w tim czysli ne sut rizni kursy jaki sotnyk Ciokan pozakladaw pid tym wzhladom treba by bylo reszerwaty ja distawjem wid otamana Goruka takoz zwit pro Zolocz okr kmda i chotiw jem z wamy pro se howoryty no wy znajete na skilko do amtowania czasu zistaje ja z perebihu doperisznoho u Lwowi duze ne wdowolenyj, bajduznist na kozdim misce a wsio po tim na meni widibie sia majete jeszcze schos? ja szczo do perszoji sprawy maju wse na uwazi a nawit wse czy tam

muzwa je «a» czy «b» i w toj sposib polahodzu krisin trocha na szlosj w tply i munduriw prydilyw Durbak po 1000 na okr komandu tak szczo chodyloby lysz o czerewyky jakos se zrobytj sja.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 128. Телеграфна стрічка.

№ 154

ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА НАЧАЛЬНИКУ ШТАБУ ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР ПРО СКЛАД І ДИСЛОКАЦІЮ ЧАСТИН ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

1 березня 1919 р.

Жмеринка. Начальнику Штаба Дієвої армії

Група Північ – старшин 115, підстаршин 836, козаків 4556, багнетів 5287, кулеметів 72, шабель –, коней 1102, гармат: важких –, гавбичних –, легких 27, броневиx потягів –, самолетів –. Група Схід – старшин 101, підстаршини і козаків 3811, багнетів 2880, кулеметів 52, коней 909, гармат: важких 4, гавбичних 6, легких 16. Група Старе Село – старшин 57, підстаршин і козаків 2018, багнетів 2053, кулеметів 36, шабель 35, коней 556, гармат: гавбичних 4, легких 11, панцирних потягів 1, броневиx автомобилей 2. Група Наварця – старшин 98, підстаршин 530, козаків 2898, кулеметів 40, багнетів 2155, шабель 100, коней 667, гармат: гавбичних 8, легких 14. Група Південь – старшин 328, підстаршин 1602, козаків 12103, багнетів 11928, кулеметів 171, шабель 373, коней 2422, гармат: важких, гавбичних 24, легких 23, броневиx потягів 1. Бригада Укр. Січ. Стр. – старшин 49, підстаршин 405, козаків 2103, багнетів 1024, кулеметів 26, шабель 94, коней 738, гармат: важких, гавбичних 6, тк. пушок 8. Корпусна артилерія II Корпуса – гармат: важких 7, легких 8. Летунський відділ – старшин 20, підстаршин 38, козаків 122, самолетів 11, багнетів 57, кулеметів 9, коней 3.

Ходорів, 1 марта. 1 ч. оп. 1285.

Полковник

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 196. Рукопис. Оригінал.

№ 155
НАКАЗ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ПОЛКОВНИКА
ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА ПРО УВІЛЬНЕННЯ
ВІД ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ НЕУКРАЇНЦІВ

1 березня 1919 р.

Продовження бою вимагає напруження всіх сил. Пропоную проте вжити заходів, щоб увільнених від військової служби німців, поляків і жидів стягнуто, сформовано в робітничі сотні та поставлено в розпорядження Начальної Команди.

Ходорів, 1 марта 1919, ч. оп. 1288.

Полк. Курманович

ЩДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 125. Рукопис. Оригінал.

№ 156
ТЕЛЕГРАМА КОМАНДУЮЧОГО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ОТАМАНА МИХАЙЛА ОМЕЛЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКА
ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРІАТУ
ПРО ПЕРЕГОВОРИ З МІСІЄЮ АНТАНТИ
І ПОДАЛЬШІ ДІЇ

2 березня 1919 р.

Рада Секретарів Зах. Обл. УНР.

Як відомо зірвала Н.К. на наших делегатах репрезентантами Антанти предложену демаркаційну лінію завішення зброї. Керують при тім головно стратегічними обставинами і знаючи які наслідки абсолютно показалися по прийняттю такої пропозиції.

Тим рішенням зачинається для укр. народа мозольна, тяжка боротьба, котрої вислід рішить і будучність України. Досі ще не відомо, чи Рада Секретарів є зовсім одної гадки з рішенням Нач. Кмда. В тім важкім менті, коли мають зачатися нові операції, звертаєся Нач. Кмда до Ради Секретарів з просьбою заявити письменно Нач. Кмді свою згідність з її поступуванням

і уповажнити до перепровадження будучих операцій незалежно від других взглядів а лише тільки по стратегічним обставинам. Булоби поступовання Командуючого і його начальника штабу в якім набули напрямі противним переконанням Ради Секретарів, то вони є готові уступити із своїх становищ.

Ходорів, 2 марта, ч. оп. 1307.

Отаман Омелянович Павленко

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 157. Рукопис. Оригінал.

№ 157

**ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ГОЛОВНОМУ ОТАМАНУ СИМОНУ ПЕТЛЮРІ
ПРО ЗАКІНЧЕННЯ ПЕРЕМИР'Я
І ПОЧАТОК ВОЄННИХ ДІЙ НА ФРОНТІ**

2 березня 1919 р.

В наслідок виповідження завішення оружа нині о 5 год. рано почалась бойова діяльність на цілому фронті.

На фронті в протягу дня без особливих випадків.

Праворуч оперуючі війська отамана Оскілка під прапором Поляків опустили Поріцк та відступають в напрямку на Мілятин.

Ходорів, 2 марта, ч. оп. 1300.

Полк. Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 148. Рукопис. Оригінал.

№ 158

**ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
КОМАНДУВАННЮ КОРПУСІВ ПРО ВІД'ІЗД МІСІЇ АНТАНТИ***2 березня 1919 р.*

I. II. III. Корпус.

Если ся завтра военні операції на ново розпочнуть, то місія Антанти опустить Львів, в 10 год. передпол. поїздом до Перемишля.

Поїзд буде обвішаний флягами Антанти.

Забороняєся обстрілювати цей поїзд, під відвічальностию командантів.

*Ч. оп. 1299.**ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 138. Рукопис. Оригінал.*

№ 159

**ШИФРОГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ІІІ КОРПУСУ І БРИГАДІ УСС ПРО ПЕРЕДИСЛОКАЦІЮ***2 березня 1919 р.*

III Корпус

Бригада УСС

1) В ночі з 2-го на 3-го марта мал. бриг. УСС. одним курінем в Рудки, другим курінем в Комарно, перейти; бр. штаб Комарно. Харчовий обоз бригади Румно-Горожанка вел. (виконане приказу телегр. шифрами Н. К. доложити).

2) Бриг. УСС дістає ще надальше Н. К. (нерозбірл.) підчинена.

3) Тим самим зміняєся приказ 3. Корп. даний бр. УСС.

4) Одержую 3. Корпус і бр. УСС.

*2/3 1919, 3 год. 15 хв., ч. оп. 1302.**Курманович**ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 152. Рукопис. Оригінал.*

№ 160
ТЕЛЕГРАМА КОМАНДУВАННЯ
ІІІ ГАЛИЦЬКОГО КОРПУСУ НКГА
ПРО ПЕРЕДИСЛОКАЦІЮ УСС В РАЙОН РУДОК

2 березня 1919 р.

В НКГА Пол. Курмановича

Першого марта до перепровадження от ч. 1284 НКГА видано слідуючий приказ групі Бізанца шифрою: бригаді УСС, яка нині в ночі прийде до Щирця і Рудок, приказати в ночі з 2-го на 3-го марта перейти в район Рудок. Прихід телеф. шифровано донести Кмді 3-го гал. корпусу.

Кмда 3-го корп.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 151. Рукопис. Оригінал.

№ 161
ШИФРОГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
НАЧАЛЬНИКУ ШТАБУ ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР
ПРО ВТРАТИ ЗА ТИЖДЕНЬ

2 березня 1919 р.

224. За минулий тиждень втрати убитими: група Схід — Козаків — 14, Група Старе Село — старшин — 1, козаків 3; група Наварня — старшин 1, козаків — 11; Група Південь — старшин 2, козаків 60. Втрати зброї не було.

Ходорів, 2 марта, ч. оп. 1306.

Начальник штабу Галицької Армії
Полковник Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 156. Рукопис. Оригінал.

№ 162
ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
КОМАНДИРАМ КОРПУСІВ І БРИГАДИ УСС
ПРО СВОЄЧАСНУ ЗВІТНІСТЬ

2 березня 1919 р.

Без огляду на те, що в кожній частини маються таблиці терминових донесень, а також без кінця краю нагадування щоденно телеграмами і телефонічно від Штабу Начальної Команди, до свого часу не одна частина цього не тільки не надсилає у свій час і по данної форми, а зовсім це не виконувався. Ті донесення, що одерживаються штабом армії від частин фронту визначаються цілком неповністю та неясністю і взагалі не по тім формам, які повинні бути згідно надісланим вказівкам і завжди спізнюються дуже. Більшість шифрованих телеграм складаються неоглядно, або неуміючі вживати ключа, так що зрозуміть їх нема змоги. Таке відношення до цього дуже перешкоджає справній і вчасній роботі штаба команди при зношені с ріжними другими інстанціями. Командуючий армії углядає в цім недогляд і недбальство в виконуванню обов'язків відповідальних за це інституцій, звертає увагу на начальників відповідних штабів, котрі наперед і будуть цілком відвічальни за не виконання цього останнього наказу. Наказую зробить відповідне розпорядження по всім підлеглим Вам частинам.

Ходорів, 2 марта, ч. оп. 1301

Полковник Курманович

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 150. Рукопис. Оригінал.

№ 163
ОПЕРАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ ГРУП ВІЙСЬК
ШТАБУ ФРОНТУ НКГА ПРО СТАН НА ФРОНТІ

2 березня 1919 р.

Південо-східна група напрямку Гонти Єлісавет цілу добу ішов бій під полою а цьому бою нами захоплено один панцерний потяг на напрямку Христиновка-Цвітково після впертого наші захопили ст. Іскряна Східний фронт на напрямку Козятин—Хвастів бої розвиваються. Нами залишено м. Сквіра, Паволоч і ст. Потембня На напрямку Житомир—Київ нами захоплено в м. Кошарниця 21 большевик і один кулемет. На напрямку Житомир—Коростень без змін. Північна група в напрямку Новоград-Волинськ—Коростень без змін. На Сарненським напрямку іде бій захоплено наші ст. Ненарічі на Володимир-Волинськ. Ковельському напрямку і в Галичині без змін

За отамана Квартгенштабу полковник Капустянській

За от. Кварт. начальн. операт. відділу Волосевіч з оригіналом згідно.

Старшина операт частини Кузвенко

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 147. Рукопис. Оригінал.

№ 164
РОЗПОРЯДЖЕННЯ ПОЛКОВНИКА
ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА ПРО ТРАНСПОРТУВАННЯ
ВАГОНІВ З МАЙНОМ НКГА

2 березня 1919 р.

Упрошаєся зарядити, щоб всі до Бродів з закордону прибуваючі транспорти майна Н. К. були зголошені а то числом вагонів, нумерами вагонів, родом і кількістю майна, кому приналежне.

2) щоб дальшим диригованням цього майна заряджувала виключно Н. К.

3) заказати Тернополи, аби там прибуваючі транспорти без запитання НК не були дальше дириговані дуже часто траф-

ляєся, що з байдужності майно маючесья возити до Стрия диригують на Красне.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 153. Рукопис. Оригінал.

№ 165

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ВІД'ЇЗД ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ
ЗІ СТАНИСЛАВОВА**

2 березня 1919 р.

Дня 28 лютого с. р. попол. відіхав до Винниці зі Станиславова Головний Отаман та Голова Директорії – Петлюра, пращаний оваційно численно зібраною публікою. На двірці пращали його представителі тутешніх властей, між іншими: президент Ук. Нац. Ради д-р Петрушевич, презид. Ради Держ. Секретарів д-р Голубович, команд. міста – сотник Гарабач і команданти тутешніх полків. Виставлено почетну сотню і при звуках військової музики відіхав отаман Петлюра до дальшої праці, оставляючи по собі дуже симпатичні спомини.

Нове життя. – 1919. – 2 берез.

№ 166

**ТЕЛЕГРАМА ПОЛКОВНИКА МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО
З КРАСНОГО НКГА ПРО ПЕРЕЇЗД ДО БІБРКИ**

2 березня

Нач. Ком. Гал. Армії.

Голошу, що на приказ отамана Петлюри який в Краснім і завтра в полудне вертаю до Бібрки.

*Полковник Тарнавський
Командант II Корпуса*

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 161. Рукопис телеграми. Оригінал.

№ 167

**ДОНЕСЕННЯ КОМАНДИ 1 КОРПУСУ ІЗ ЗОЛОЧЕВА
ОПЕРАТИВНОМУ ШТАБУ НКГА В ХОДОРОВІ
ПРО ВІД'ІЗД ДЕЛЕГАЦІЇ АНТАНТИ**

Ходорів до Начальної Команди Гал. Армії опер. Штаб.
На фронтах спокійно все. Заступники польського війська
і Антанти відіхали.
Команда 1 корпусу.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 145. Рукопис телеграми. Оригінал.

№ 168

**ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ
ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ПРО ПРИПИНЕННЯ ПЕРЕМИР'Я
І ПОЧАТОК ВОЄННИХ ДІЙ НА ФРОНТІ**

3 березня 1919 р.

Внаслідок виповідження нами завішення оружа нині о 5 год.
рано почалась бойова діяльність на фронтах. Зірваня завішення
оружа наступило в наслідок поставленої нам комісією Антанти
неможливої до прийнятя демаркаційної лінії.

В протягу минулого дня на фронтах не було особливих випадків.

Начальник штабу Гал. Армії

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 149. Рукопис. Оригінал.

№ 169
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ВІД'ЇЗД ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ДО ДИРЕКТОРІЇ

11 березня 1919 р.*

Сьогодні вечером від'їхав на Наддніпрянську Україну, десигнований на члена Директорії президент д-р Петрушевич та делегація, в якої склад входять ДС Бурачинський, товар. ДС д-р Лозинський, д-р Прийма та інж. Лучків.

Завданням делегації є поінформуватися про політичне та міжнародне становище Укр. Народньої Республіки, головно про переговори з державами Антанти та полагодити важні адміністраційні і фінансові справи.

Нове життя. — 1919. — 13 берез.

№ 170
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ЗАСІДАННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ЩОДО ПІДСУМКІВ ПЕРЕГОВОРІВ
З РУМУНСЬКИМ ГЕНЕРАЛОМ ЗАДІКОМ

11 березня 1919 р.

Др. Вітвицький зложив справоздання зі своєї місії до румунського командування в Чернівцях. Після довгих переговорів з генералом Задіком, зложив генерал заяву, що румунська військова управа не має ніяких офензивних намірів супроти території нашої держави. Між делегатом д-ром. Вітвицьким і генералом Задіком дійшло до порозуміння того змісту, що українські відпоручники мають удатися до Букарешту та вести переговори з румунським правительством в ціли управління тимчасових відносин між українською та румунською

---

*Дата події.

державою. Після цього рішила Рада Державних Секретарів вислати в порозумінню з Наддніпрянською Україною делегацію до Букарешту.

Нове життя. — 1919. — 14 берез.

№ 171
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО НОТУ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
УРЯДОВІ РУМУНІЙ ВІДНОСНО КОНЦЕНТРАЦІЇ ВІЙСЬК
НА УКРАЇНСЬКОМУ КОРДОНІ

12 березня 1919 р.

Урядово звідомляють: З огляду на відомости про концентрацію румунських військ над нашою границею. Держ. Секретаріат вислав нині ноту до румунського правительства і повідомлення до держав Антанти.

Нове життя. — 1919. — 12 берез.

№ 172
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ГЕРОЇЧНІ БОЇ НАВКОЛО ЛЬВОВА

19 березня 1919 р.

В районі Львова — як сего можна було сподіватися, що після щасливого переведення наших офензивних операцій 8, 9 і 10 с. м., наслідком яких столиця краю м. Львів стало вповні окружене, а його положення через 10-днєвну облогу нашими військами стає щораз більше розпучливим, — польське командування галицьким фронтом по переведенню сильнішого приготування — головно при помочи спроваджених військ з чеського фронту — розпочало в п'ятницю 14 с. м. по сильній гарматній підготовці дужий наступ з Судової Виш. в напр. на Городок. Цілею його є розтяти наш оболожний перстень, щоби

за всяку ціну не допустити до упадку Львова. Під прапором переважаючих сил ворога наші війська біля Судової Вишні подалися взад, а навіть ворогови було хвилево удалося зайняти Довгомостиска і Бортятин. Одначе наші хоробрі частини не дали позбавити себе осягнених нашою офензивою успіхів, розпочали сьогодні о 3-тій год. зранку сильний протинаступ з лінії Лещесне—Ожомля—Новосілки—Бар—Мелятин—Микловичі—Кульматичі на Судову Вишню. Наші відділи ведуть бої в Бортятині біля Княжого Моста і відзискали вже Довгомостиска. Енергічний наступ продовжується. Нашим частинам, що обложили західні передмістя Городка, старався помішати польський панцирний потяг, який прямував зі Львова через Каменобрид до Городка, одначе наша артилерія розбила сей потяг на стадії Каменобрид. Ворог замкнений у Львові і натисканий вже голодом стараєся ту і там смілими випадками захопити деякі дооколичні села в цілі рабунку. Такі випадки зі значними силами були сьогодні ранком на Козичі і Домажир. Наш протинаступ в ході. На відтинках північного фронту біля Белза польський наступ на Остобуж відперто, при чім полонено 1 офіцера і 2 жовнірів.

В часі нашої офензиви дня 8 марта с. р., коли то осянено остаточну перерву залізничого руху на шляху Судова Вишня—Городок, мав місце слідуєчий епізод, який є доказом геройської самопосвяти нашого жовніра. Того власне дня, коли наші війська заняли вже часть залізничого шляху, над'їхала польська панцирка і засипала огнем наших героїв, так що вони були примушені податися взад. На се четар Вайнгаймер з сімома стрільцями кинувся на польський панцирний потяг, вискочив з ними на дах панцирки і при помочи ручних гранатів здобув її. Щоби імена геройських учасників сеї неімовірної відваги увіковічнити на сторінках історії боїв за визволення подаємо їх іменна: 1) четар Вайнгаймер, 2) дес. Винник Теодор, 3) дес. Мудрий Степан, 4) дес. Чирчиняк Степан, 5) дес. Самуляк Іван, 6) стр. Шеретей Гринько, 7) стр. Шеретей Андрій і 8) стр. Морозовський Володимир. — Честь відважним! Нехай будуть приміром для всіх наших жовнірів в бою проти відвічного ворога!

№ 173
ТЕЛЕГРАМА ВЕРХОВНОЇ РАДИ
ПАРИЗЬКОЇ МИРНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
ДО НКГА З ПРОПОЗИЦІЄЮ
ПРО ПРИПИНЕННЯ ВОЄННИХ ДІЙ ПІД ЛЬВОВОМ

20 березня 1919 р.*

Генерал Павленко командант укр. сил під Львовом.
У.П.Б. 20.III./1505/ дуже пильне.

З Парижа ч. 44 С. 240. — На засіданню з 19 марта Найвища Рада мирової конференції рішила запросити обі сторони, що стоять під Львовом заключити завішення оружжя з хвилию одержання сеї депеші. Наслідком того голова правительства Антанти і її союзників, звертаються до генерала Павленка з закомунікованням просьби Найвищої Ради мирової конференції задержати сейчас з його сторони ворожі кроки перед містом і в околиці Львова, котра то просьба рівночасно вислана до польського генерала Розвадовського, команданта Львова. В часі тревання завішення оружжя війська обох сторін стануть на своїх позиціях. Комунікації залізницею між Львовом а Перемишлем лишаються на всякий случай свободні в міру конечної потреби для щоденного заосмотрення міста Львова.

Найвища Рада додає, що вона готова вислухати предложень щодо територіяльних претенсій обох спірних сторін і посередничити в Парижі між делегаціями українською і польською або також через посередництво такої відповідної (кваліфікованої) репрезентації, котру обі сторони рішаються обовязково вибрати, а то в ціли переміни завішення оружжя на перемир'я. Вислухання українських і польських репрезентантів щодо їх суперечних претензій є отже зависиме від формального услів'я без посереднього сейчасового запрестання ворожих кроків.

Вудро Вільсон, Ллойд Джордж, Клемансо, Орляндю

Нове життя. — 1919. — 25 берез.

---

*Дата документа.

№ 174
ДЕКЛАРАЦІЯ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ

25 березня 1919 р.

Супроти всяких поголосок, які кривдять й оскорбляють честь Січового Війська, особливо ж супроти закиду, немов би Січові Стрільці хотіли служити реакціонерам, заявляємо отсим прилюдно:

1) Січові Стрільці, які разом з масами українського народу скинули гетьмана, зломали його реакційний режим, виступивши проти гетьмана по проголошенню його маніфесту з 14 листопада 1918 року, яким він хотів прилучити Україну до Москви — боролись, боряться і будуть боротись за суверенність українського народу і за його самостійну Републику.

2) Стоючи принципово на платформі самостійної Української Народньої Републики і тим самим визнаючи суверенність українського народу в вирішуванню всіх справ політичних і господарських, уважають Січові Стрільці, що тільки український народ має право вирішувати по своїй волі і без усякого вмішування чужих сил, які б вони не були, також найважнішу з економічних справ, а саме справу земельну. Український народ має свої політичні і культурні сили, які без чужинців вирішать його життєві справи. Вся земля на Україні належить українському народові і тільки український народ має право розпорядатись землею. Во імя цих справедливих засад проливали Січові Стрільці свою кров і від них ніколи і ні передким не відступали і не відступлять.

3) Стоячи на цих засадах, заявляють Січові Стрільці, що все будуть карним і слухняним військом кожного українського народоправного правительства, яке стоятиме на платформі самостійности Української Народньої Републики й признання українському Народові всеї землі в його розпорядимство. Що до форми влади то Січові Стрільці були тими, які охороняли Трудовий Конгрес українського народа в часи, коли він не виявив був свого обличча, а тепер коли представники трудового українського народа знов підтвердили, що стоять на платформі самостійности Української Народньої Републики, Січові Стріль-

ці з тим більшим запалом підпіратимуть радянські влади на місцях, які заводять лад і порядок.

Стомлені тяжкими боями, змучені недовір'ям народу, який несправедливо думав, що Січові Стрільці схочуть піддержати ті сили, які стремлять до поневолення українського трудового люду, Січові Стрільці відійшли, переорганізувались і з новими силами рішуче і твердо, як все, ударити на всіх, хто б посмів посягнути на здобутки революції українського народу.

З народами йшло, іде і буде йти Січове Стрілецтво.

В березні 1919 року.

*За Січову Раду: Отаман Євген Коновалець,
Отаман Андрій Мельник, Д-р Осип Назарук*

Република. — 1919. — 25 берез.

№ 175
ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПОЧАТОК
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ

27 березня 1919 р.*

Сьогодні о год. 2 попол. почалися нові українсько-польські переговори. Переговори ведуться на території занятій укр. військами.

З української сторони беруть участь в переговорах, крім військових повновласників, Тов. Держ. Секр. загр. справ д-р Лозинський і о. Бонн.

Нове життя. — 1919. — 28 берез.

---

*Дата події.

№ 176

ПРОТОКОЛ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ
У ХИРОВІ ПРО ПЕРЕМИР'Я

27 березня 1919 р.

PROTOKOŁ ROKOWAN I ZAWIESZENIA BRONI

Protokół rokowań przeprowadzonych w dniu 27 marca 1919 w Chyrowie między delegatami polskimi i ukraińskimi w sprawie zawarcia zawieszenia broni. Obecni: jako delegat Ententy generał armji Stanów Zjednoczonych F. J. Kernan i kapitan armji St. Zj. Ewel. Delegaci ukraińscy: generał Sembaczew, podpułkownik Fiedler, major Dolezał, poruczn. Malecki oraz delegat polityczny dr. Łoziński i tłumacz ks. Bone. Delegaci polscy: pułk. Kuliński, major Marjański, kapitan Rozwadowski, porucznik dr. Korotkiewicz i delegat polityczny hrabia Skarbek.

Pierwszy zabiera głos pułkownik Kuliński i oświadcza: «przed miesiącem zasiedliśmy do rokowań dla zaprzestania walk, my polacy poddaliśmy się warunkom podyktowanym przez upelnomocnioną delegację koalicyjną, mimo, że warunki te nie odpowiadały słusznym naszym zadaniom. Uczyniliśmy to z dwóch powodów, raz, aby położyć kres rozlewowi krwi, powtórę zaś dlatego, że nastąpić miało czysto prowizoryczne załatwienie sporu, który rozstrzygniętym być może tylko przed forum konferencji pokojowej, rokowania ówczesne zostały zerwane przez stronę ukraińską, mimo to stajemy dziś ponownie do rokowań, chcąc ponownie gotowość naszą do położenia kresu rozlewowi krwi, nauczeni świeżem doświadczeniem, żądamy jednak tym razem pewnych gwarancyj, mianowicie, domagamy się, aby strona ukraińska do 3 dni po rozpoczęciu zawieszenia broni zadeklarowała gotowość przyjęcia warunków rozejmu, podyktowanych w dniu 28 lutego b. r. przez Delegację Koalicyjną jako minimalną podstawę «do rokowań», — do wywodów powyższych dodaje hr. Skarbek: «jako naród sprzymierzony z Koalicją stoimy na stanowisku przez nią raz zadokumentowanem». Delegat ukraiński, dr. Michał Łoziński oznajmia w odpowiedzi na to: «jesteśmy gotowi zawrzeć zawieszenie broni na podstawie chwilowej sytuacji bojowej, natomiast kwestyj rozejmu i linii demarkacyjnej pozostawiamy decyzji i konferencji pokojowej w Paryżu i opieramy się w tej mierze na brzmieniu

znanej depeszy prezydenta Wilsona i tow. Hr. Skarbek stwierdza, że delegaci ukraińscy zgadzają się tylko na zawieszenie broni na obecnych liniach bojowych, natomiast odmawia ją deklaracji w sprawie przyjęcia warunków rozejmu, podyktowanych przez misję koalicyjną w dniu 28 lutego b. r. z tem, że petraktacje o rozejmie mogłyby się toczyć tylko w Paryżu. Na zapytanie pułk. Kulińskiego, pod jakimi warunkami delegaci ukraińscy gotowi zawrzeć rozejm, oświadczył dr. Łoziński, że o warunkach rozejmu dzisiaj oświadczyć nie może. Pułkownik Kuliński oznajmia: «kontynuowanie dzisiejszych obrad na podstawie kontrpropozycji delegatów ukraińskich jest dla delegatów wojskowych polskich niemożliwe, ponieważ atrybucje ich nie sięgają tak daleko. Delegaci polscy muszą zasięgnąć w tej mierze instrukcji swoich władz przetożonych i odpowiedź pisemną prześlą stronie ukraińskiej przez parlamentarza, który przekroczy linię bojową na linii kolejowej Chyrów—Felsztyn». Na tem rokowania zakończone.

Przed przystąpieniem do rokowań przedstawili delegaci obustronni stosowne pełnomocnictwa ich kompetentnych władz delegatowi Ententy jenerałowi Kernanowi, który pełnomocnistwo sprawdził i uznał, przyczem stwierdzono w miejsce wymienionego w pełnomocnictwie p. kpt. Pietruszkiewicza, uczestniczy p. porucznik Stefan Malecki, podpisy: jeneral Chorunze Gembaczew, Karol Doleżał mjr., podpułk. Fiedler, Stefan Maleckij por., dr. Łoziński i ks. Bone. Mieczysław Kuliński pułk., Walery Marjański major, Jan Władysław Rozwadowski kap., dr. Marcin Korotkiewicz por., Skarbek. 1 op 2284/11 pułk. Kuliński.

№ 177
НОТА НКГА УРЯДАМ АНТАНТИ

30 березня 1919 р.

**ДО ВИСОКИХ ПРАВИТЕЛЬСТВ АНТАНТИ
НА РУКИ ПАНА ПРЕЗИД. ВІЛЬЗОНА В ПАРИЖІ**

Начальна Команда має честь довести до Вашої відомості ось що:

Дня 27 марта наші делегати зіхалися з польськими делегатами в Хирові, щоби на основі Вашої дописі з 19 марта заключити завішення оружжя. Українськими делегатами був на бажання генерала Кермана предложений проєкт перемиря, котрий в послідній точці був поправлений генералом Керманом. На сі поправки згодилися українські делегати.

Польські делегати заявили, що вони можуть приступити до дискусії завішення оружжя не на Вами поставленій основі, а тільки під услівям, що наше правительство заявить за три дні згоду на демаркаційну лінію, означену генералом Бартелемі і тов. в дни 28 лютого. На се ми відповіли, що стоїмо точно на становищі Вашої телеграми з 19-го марта і готові тепер заключити завішення оружжя, а в цілі заключеня перемиря, вислати делегатів до Парижа. На се польська делегація заявила, що на платформі Вашої телеграми з 19 марта вона не має повновласти заключити завішення оружжя і перервала переговори, додаючи, що по порозумінню з своїм правительством дасть нам дефінітивно писемну відповідь.

Про се становище Поляків маємо честь Вас повідомити, стверджуючи, що за дальше ведення війни від хвилі одержання Вашої телеграми т. є. від 20 марта йде вина виключно на польську сторону.

Нове життя. — 1919. — 30 берез.

№ 178
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ХІД ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ

30 березня 1919 р.

Урядово звідомляють: Дня 27 марта відбулося в Хирові засідання українських і польських делегатів в справі завішення оружжя. На засіданню був присутний генерал злучених держав Кернан і капітан Евель. Українську сторону заступили: генерал Гембачев, підполк. Фідлер, майор Долежалъ, пор. Малецький і як політичний делегат Тов. Д. С. закорд. справ д-р Лозинський; як перекладчик брав участь о. д-р Бонн. Польську сторону заступили полк. Куліньські, майор Маріяньські, капіт. Розвадовські, пор. д-р Короткевич, і як політичний делегат гр. Скарбек.

В імени польської сторони полк. Куліньські заявив, що польська сторона готова заключити завішення оружжя, тільки під умовою, що українська сторона до трьох днів після заключення завішення оружжя заявить готовість прийняти, як мінімальну підставу дальших переговорів умови перемиря установлені 28 лютого коаліційною делегацією.

На це заявив д-р Лозинський іменем укр. сторони, що українська сторона, стоячи на плятформі депеші Вільзона і тов. з 19 марта, готова заключити завішення оружжя, натомість про перемиря може переговорювати тільки на предложеній тою депешею конференції в Парижі.

На се відповів полк. Куліньські, що дальше ведення переговорів на основі предложеній українською стороною є для польської сторони неможливим, бо її повновласти не сягають так далеко.

Польські делегати мусять в сій справі засягнути інформацій своїх властей, після чого дадуть українській стороні писемну відповідь.

На сім по списанню протоколу засідання скінчилося. Таким чином до завішення оружжя не прийшло з вини польської сторони, яка відкинула плятформу депеші представників Антанти з 19 марта с. р.

Про це поведення польської сторони повідомлено урядово правительством Антанти.

Нове життя. — 1919. — 30 берез.

№ 179
СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «НАРОД»:
«ЖІНКИ В УКРАЇНСЬКІЙ АРМІЇ»

30 березня 1919 р.

Багато говорилося в нас до тепер про участь польського жіноцтва в рядах польської армії. Навіть в Нац. Раді підноситься се з докором для нашого жіноцтва, що не має в себе стільки патріотичного пориву, як польське.

В оборону нашого жіноцтва можемо подати до відома нашої суспільности, що і в нашім війську українські жінки беруть активну участь. На відтинку полковника Кравса від двох місяців повнить службу розвідчу і вартову сотня, зложена з самих сільських дівчат. В потребі ся сотня бере участь в боях і має за собою вже кілька визначних воєнних подвигів. Крім сего досі служать в українській армії бувші Січові Стрількині Олена Степанівна і Ольга Підвисоцька.

Про сі жіночі відділи та їх воєнні подвиги постараємося подати нашим читачам описи наочних свідків.

Народ. — 1919. — 30 берез.

№ 180
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВИНИ»
ПРО ЗАСІДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВОЄННОЇ РАДИ
У ХОДОРОВІ

31 березня 1919 р.

В Ходорові відбулося дня 27.ІІІ. засідання Воєнної Ради, в якій взяли участь члени Директорії п. Андрієвський і п. Швець, президент У.Н.Ради др. Петрушевич, командуючий генерал Павленко, міністер Чопівський, Кривецький, президент Держ. Секр. др. Голубович, полковники Курманович і Капустянський, товариш д. Секретаря Бубела, держ. контрольор Сімонов і отаман Ерле. Провадив наради член Директорії, проф. Швець. Стверджено на основі реферату полковників Курмановича і Капустянського, що наша мілітарна ситуація на всіх фронтах скріпляється. Настрій військ є добрий і значно піднісся внаслідок успіхів. Організація нових частин поступає, селяни відносяться прихильно до українського війська. Обговорено плян дальшої акції. Держава забезпечить жовнірам землю, а їх родинам виплатить причинки. Стверджено, що міжнародне положення поліпшилося так, що українська державність внаслідок внутрішньої консолідації забезпечена.

Ухвалено устроїти з'їзд українських діячів, які хочуть зєдинитися на будову У. Н. Республіки.

Новини. — 1919. — 31 берез.

№ 181
ТАЄМНИЙ ЛИСТ ЗАСТУПНИКА НАЧАЛЬНИКА
ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА СТАНІСЛАВА ГАЛЛЕРА
ГОЛОВІ РАДИ МІНІСТРІВ ІГНАЦІЮ ПАДЕРЕВСЬКОМУ
ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я

1 квітня 1919 р.

General Rozwadowski melduje dnia 1-go kwietnia z Krakowa, że ambasador Noulens w rozmowie z nim wyraził się, iż argumenty wyjaśniające powody zerwania rokowań w sprawie zawieszenia broni z Ukraińcami, które mu dotychczas podano, wydają mu się niewystarczające.

Wobec tego Naczelne Dowództwo WP w tej sprawie podaje swoją opinię z prośbą uwzględnienia jej w rozmowach i konferencjach z miarodajnymi czynnikami.

1) Wywołałoby to na opinię publiczną i na armię złe wrażenie, gdyby my, którzy 28-go lutego zgodzili się na linię rozejmową, podyktowaną nam przez koalicję, teraz, gdy nasza sytuacja militarna się znacznie poprawiła, zgodzili się na gorsze warunki bez żadnych gwarancji.

2) Nie mając gwarancji, że Ukraińcy nie zerwą umowy o zawieszenie broni, ryzykujemy utratę naszej przewagi, co w rezultacie doprowadziłoby do przedłużenia wojny.

3) Mamy pewne dane do stwierdzenia faktu, że podczas zawieszenia broni w lutym Ukraińcy przesuwali swoje wojska, bo później uderzyli z wielką siłą na jeden punkt. Kontrola przesuwań operacyjnych podczas trwania zawieszenia broni jest rzeczą bardzo trudną.

St. Haller, ppłk.

№ 182
РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ВВЕДЕННЯ ЛІТНЬОГО
І ЗИМОВОГО ЧАСУ з 6 квітня 1919 р.

3 квітня 1919 р.

Розпорядком Д.С.В.С.Р.В. з дня 6./IV.1919 впроваджується в Українській Армії і на всій укр. території пору літну і зимову.

Пора літна від 13./IV. до 14./IX.

Пора зимова від 14./IX. до 13/IV.

На вимінених днях, в котрих наступає переміна пересувається на годину дня кожного 13./IV. о годині 2 в ночі на годину третю, цим ділом користається одну годину.

Кожного 14./IX. пересувається знова третю годину в ночі на другу годину в зад — чим ми опять користаємо одну годину світла.

Цей розпорядок входить в жите з днем 13./IV.1919. Аби обминути всякі можливі непорозуміння, прохається всі цивільні власти видати відповідні зарядження.

За Секретар: Ціріц полк. в. р.

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 44. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 183
РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ПОКАРАННЯ
ЗА ДОПОМОГУ ДЕЗЕРТИРАМ З АРМІЇ

3 квітня 1919 р.

Станіславів, дня 3.IV.1919.

В порозуміню з Держ. Секр. Внутр. Справ. Проситься негайне проголошення в спосіб місцевими звичаями, вказаний на всіх громадах, свого округа, що побіч потягання до строгої одвічальности осіб, яким в дорозі карно-судового поступування доказане буде давання помочи дезертирам через вказування дороги, через перебрання в іншу одіж, укривання, давання

у себе приюту або в який небудь інший спосіб (§ 220 кз.) підпадуть контрибуції до виплати 100 000 гривень (корон) також і самі громади, в яких дезертири укриваються, як рівнож каратимесь в дорозі адміністраційній гривною, до 1000 гривень (корон) евентуально арештом до 3 місяців тих жителів громади, яким буде доказане, що про укриття дезертира знали, а мимо се найблизший станції жандармерії про се не донесли.

За Секретаря Ціріц, полк.

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 90. Рукопис. Оригінал.

№ 184

ЛИСТ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ГОЛОВІ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ПРО ВРЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН З ДЕРЖАВНОЮ ЖАНДАРМЕРІЄЮ

4 квітня 1919 р.

Predkładajet sia dopys Naczalnoji Komandy Halyćkoji Armiji z prośboju porobyty dalszi zachody težaczi w Waszim krużji dilańja.

D. S. W. S. pozwołył' sobi do ceho dodaty szczo sliduje:

z wywodamy N. K. H. A. zhodzujet' sia w powni. Do pryczyn nawedenych N. K. H. A. dodajet' sia szcze ciu szczo pidczas budowy derżawnoho tila ne powynnosiya perewodyty organizatorських експериментів, а jty w perszij miri za ceju prowidnoju dumkoju, szczoby jak najskorsze wydwyhnuty syłu derżawy i uderżaty jeji na wysoti, szczo tilky todi bude možna zrobyty jak sotworyt' sia kripku ekzekutywnu syłu.

Szef sztabu wyskazuwaw swoju dumku w tim naprjami po rozmowach z panom Sekretarem wnutrisznych Spraw ta z prydiŋenym tudy otamanom Wołoszczukom szefom sekciji dla žandarmeriji i derżawnoji policiji, ta oznaczyw wyrazno swoju toczku pohladu, szczo po pryczyni wże postanowlenoho riszenńja nechaj wono ostaje ałe tilky todi, nakoły bude zapewnene zawedenńja w žandarmeriji jaknajstrohijsoji dyscypliny mymo pidczynennńja jiji Derżawnomu Sekretarijatowy wnutrisznych Spraw.

Derżawnomu Sekretarijadowy wnutrisznych Spraw zapewnena dalsze wśjaka pidmoha w pryduwananju starszyn i mužwy do žandarmeriji. Szef sztabu dokładno wyložyw ti pryczyny kotri nahlat' do skoroho utworeńja žandarmeriji z pownym zaderžanńem ceho porjadku, jakyj swoho času mała buwsza awstrijska uhorska žandarmerija widnosno wnutrisznoho uładu ta dyscypliny, szczoby prawytelstwo buło w zmożji perewesty joho teperiszni i buduczi zadaczi.

Koły rezolucija, pro kotru w IV tocz. noty N. K. H. A. howoryt' sia, buła žandarmamy dijsno podana, to ce wkażuje wže dokładno na skore widdańja sia wid wijskowoho ładu i porjadku ta swidczyt' pro wetykyj zanepad panujuczoji kołyś dyscypliny.

Koły derżawnu policiju z braku widpowidnoho aparatu treba buło sperszu widdaty zowsim u wijskowi ruky, to po pryczyni nawedenij N. K. H. A. ta szefom sztabu, bułob chosennym ta poruczenym žandarmeriju sperszu zowsim zdyscyplinuwaty to aż piznijsze postepenno — jak i derżawnu policiju — pidczynynty joho takož kompetenciji Derżawnoho Sekretarijatu wnutrisznych Spraw do toji stepeny, jak ce swoho czasu pered pereworotom buło.

Na žal treba zaprimytyty, szczo do postupowanńja z žandarmerijeju zańjato zowsim protywno stanovysko czym do derżawnoci policiji.

Nakoły Derżawnyj Sekretarijat wnutrisznych Spraw ne może pereńjaty pownoji widwiczalnosti do zawedenńja i uderžanńja wijskowoji dyscypliny w žandarmeriji to zmina w kompetenciji težałab mymo połączonych z neju nepostijnostyj w interesi derżawy.

Widpys ceji noty jde riwnoczasno do Derżawnoho Sekretarijatu wnutrisznych Spraw ta N. K. H. A.

*Za Sekretara:
Ciric, potk.*

U. N. R.

Naczalna Komanda Hałyckoji Armiji

Rozwiczny widdit

Cz. 701

20 marta 1919

Postij

Z braku ukr. cerenok łat.

D. S. V. S. – Stanisławiv

Do reorganizaciji zandarmeriji

I) Značinje zandarmeriji v derzavi je nazvyčajnoji vahy, pozajak organ sej je osnowoju ładu i porjadku ta vzahali deržavnosty. Ščo by swojemu vysokomu zavdanju vidpovisty, musytj zandarmerija buty v peršij miri nezvyčajno karna ta zdyscyplinovana, ščo je tyše pry vijskovij organizaciji možlywe. Avstr. zandarmerija jaka mała evropejsku słavu zavdjačuwała se vyklučno nezvyčajno strohij dyscyplinji, jaka perevysšała dyscyplinu v armiji.

II) Čerez pereminu zandarmeriji u cyvilnu storozu bezpečenjstva značinje jeji vidrazu upade do zera, a se čerez te, ščo v braku vijskovoji dyscypliny cjiła bezperečno vzirceva organizacija rozłetytj sja. Chabarnyctwo bude procvytaty jak prym. u b. storozu skarbovij, jaka buła jakraz takym uoruženym cyvilnym organom, bo todji ne budutj napr. njikoho bojaty sja.

III) Jak cyvilnyj organ ne može zandarmerija maty toji egzekutyvy ščo zovnjir, a tym samym ne može buty tym, čym zandarmerija v derzavi buty povynna. Čerez se stratyty ona zovsim na povazji u naroda ta vsilakych prostupnykiv zakona. Začne zajmatysj politykoju ta zijde do zvyčajnych mijskych stijkovych abo storozu požarnoji – bo ne može maty egzekutyvy proty vijskovych osib.

III) Zandarmerija maje buty peršym zaboroťom proty bolševyzmu. Jakže možna bude seho vymahaty vid organizaciji, jaka opyrasja sama na pevnoho roda bolševyzmi bož peremina vijskovoho korpusu v cyvilnu storozu ne na misy. Bude se to samo, ščo buło i je podekudy do nynji z milicyjeju, jaka misto stojaty na storozu zakona navpaky perestupaje joho rabunkamy ta chabarnyctwom. Vidhukom ta naslidkom seho možna uvažaty potriasajuči fakty, a same uchvaty zandarmeriji ne uznavaty svojich staršyn nad soboju, pry čim vychodjatj z toji točky pohladu, ščo jim jako cyvilnij storozu

staršyn zovsjim ne treba, ale zato koždyj staršyj žandarmerija maže buty imenovanyj urjadnykom bodaj II stepenja.

5) Žandarmerija musytj buty teper druhoju armijeju v zapilu, ščoby ne tyš uderžaty lad i porjadok ale takož pidderžuvaty front.

Tomu ne na časji je sjohodnja de nahladno bačymo sytu i velycezne značinje vijska i armiji, jaka je odykokoju oboronoju našych prav i zemli i de vsjudy hovorytj sja tilky pro utvorenje sylnoji armiji – perevodyty toho roda reformy.

My ne možemo braty sobi pryimiru z njim. Avstriji, tomu ščo u nas po perše zovsjim ynši vidnosyny, a po druge Avstrija ne potribuje boronyty svojich hranycj pered napadom vorohiv i maže uporjadkovani vidnosyny. Vpročim i tam vidčuvaje sja brak dobre zorganizovanoji armiji.

Značinje dobre zorganizovanoji žandarmeriji piznała vže i nadnopr. Ukrajinu, bo zvertajetsja do nas o pomič v tym zhladji. Chto zna de buty teper domorosli bolševky, jak by Ukraina mała dobre zorganizovanu žandarmeriju.

Tomu ne možna zhodytysj, ščoby sej tak važnyj čynnyk v deržavi piddavaty reformi bez poperednoji povadžnoji zastanovy fachovciv. Vpročim usji kulturni narody svita majutj žandarmeriju jaka ščo do dyscypliny pidlahaje vyklučno vijskovym vlastjam.

Reformu žandarmeriji možna obmežyty do toho, ščo žandarmeriju pidčynyty D. S. vnutr. sprav tyš ščo do vykonuvanja vnutrisnoji služby, a ščo do administraciji i dyscypliny povynna i musytj žandarmerija pidlahaty D. S. V. S. Reformu žandarmeriji možna obmežyty do toho, ščob žandarmeriju pidczynyty D. S. vnutr. sprav tyš ščo do vykonanja vnutrišnoji služby, a ščo do administraciji i dyscypliny povynna i musytj žandarmerija pidlahaty D. S. V. S.

Pry reformovanju žandarmeriji treba poklykaty fachovciv i dobre zastanovyty sja nad seju sravoju, ščob ne popovnyty neprostymoho hriha suproty vitčyny.

Kurmanovycz, polk.

Memorijał zandarmeriji
 Sekr. wnutr. spraw distaw-takož
 p. sekr. Buraczyńskij i sprawu tuju rozhlane.
 St. 14/5.19
 Hołubowycz

Do Wysokoji Prezydyi Nacionalnoi Rady w Stanysławowi

Nyższe pidpysani starszyny ta chorunzi, jaki w burtywych czasach pereworotu perszi wźjaly sia za waške diło perestroju buwszoj awstr. zandarmerii na ukrainsku, sponukani w perszij miri czuwstwow patriotyzmu, jak takož dijmajuczoju krywdoju, zawdanoju nam u naszij własnij Derżawi, zwertajemoš seju dorohoju do Wysokoji Prezydyi Nacionalnoi Rady, jak teperisznjoi Najwyssoji Predstawnyci Narodnoj Włady u Z. O. U. N. R., do Wysokoji Naczalnoj Kmdy Hałyckoj Armii ta do Wysokoho DSWS jak pokłykanoho szczyroho naszoho zastupnyka ta šwidka naszoi praci w perszych dniach Ukrainśkoji Derżawnosti, pidajuczy ich sprawedlywomu osudowy slidujuczu sprawu:

1) My, szczo dały poczyn perszij organizacii D. Z. ne možemo jak prawdywi syny Ukrainy spokijno hladity na welmy newidradni widnosyny, jaki zaraz zawodjat sia w cij tak skazatyb namy zasnowanij instytucii.

Pidczynenńja zandarmerii takož u wijskowo-administracijnomu zhladi **D. S. Wn. S. jak cywilnij wlasty**, w czasty potjahnuło, a w czasty potijahne szcze za soboju datekošjahli szkidlywi naslidky ne tysz dla zandarmerii, ale takož dla ciloi Derżawy.

Zakon z dnia 15/II.1919 prohołoszenyj w Wistn. D. Z. i R. Z. O. U. N. R. riczyk 1919, 3 wypusk potrjas widrazu osnowany nezriwnanoi kotyš organizacii zandarmerii oslablujuczy wijskowu karnist', sej wuholnyj kamiń řadu ta tocznosti, bezumowno potribnyj w nynisznych tjažkych czasach do budowy Derżawy. Dozwolajuczy nasuperecz osnownym wijskowym zakonom na **utworenńja wnutrisznoi organizacii zandarmiw**, jaka w dalszim rozwytku maje perestroityš u žownirśki Rady, D. S. Wn. S. odnym zamachom znyzyw šju instytuciju, szczo doseli buła wzircem karnosti ta wijskowi dyscypliny, do řadu cywilnoi milicyi, dostupnoi dla wšjakych politycznych wplywiw, jaka z czasom stane politycznoju marionetkoju ta ahitacyjnym serednykom pry wyborach.

W slid za upadkom wijskowej dyscypliny pryjde chabarnyctwo ta netoczniw na służbi, poroŕky, jaki wijskowa dyscyplina duŕe ľeħko wykorińuje.

Ne mense pohubnym naslidkom ucywilnenńja ŕandarmerii bude upadok powahy sei instytucii w oczach naselennńja, jake ũ ŕandarmi bude baczty ciwilnoho ahenta w rodi czornosotennoho «ochran-nyka», zawysymoho wid hromadśkoho komisarja, a u starszyni ŕandarmerii popychacza derŕ. pow. Komisarijatu.

Do pidkopannńja powahy ŕandarmerii pryczyńajes u wysokij stepeni sja obstawyna, szczo D. S. Wn. S. starajeś oficyrśkyj korpus ŕandarmeriji utworyty iz muzwy, sebto z b. awstr. powitowych wachmajstriw, zdebilsz starostynśkych prychwostniw ta hnobyteliw swoho naroda ne howorjaczy wŕe pro ich obrazowanńja, ta inteli-henciju.

Tym robom oficyrśkyj Korpus ŕandarmeriji, szczo kotyś składow śja z samych wybranych ludyj, ta do jakoho buło ne ľeħko uwijty nawit' ludjam z wysszym obrazowanńem, pereminyt śja z czasom u towarystwo piwintelihentiw, z jakymy niħto ne bude czystyty śja, a tym samym upade i powaha ciłoji instytucii, bezperezno najwaŕnijszoji w Derŕawi.

Natomist' z nas, jaki słuŕymo wid pereworotu pry Ukr. ŕandarmeriji, postanowyw D. S. Wn. S. łysz kilkoħ potyśyty w pribnij służbi pry D. Z., mymo siħo szczo Komanda D. Z. jak odyńoko pokłykana włast', uznala bilszu czast' sposibnymy do sei służby ta odobryła ich podańja.

Seħo roda nezasłuŕene wykluczenńja nas iz instytucii, w jakij my praćujemo 6 miśjaciw, zdoɔuwajuczy szczo-deń bilsze doświdiw, ta w jakij bazajemo postijno ostatyś, riwnjałobyś dijmajuczij, niczym neoprawdaniuj krywdi, jaka musiłab zneochotyty takoz tych naszych towarysziw, jakib sprawdi w tij służbi ostaty.

A wŕe chyba naruħoju zi sprawedywosty je rozporjadzenńja D. S. Wn. S., jakim przyznano starszym, szczo wyjszły z pow. wachmajstriw, okrim prawylnoi płatni, takoz ryznycjy miz teperisz-nymy a poperednymy poboramy.

Pomynuwszy se, szczo toħo roda protywna wsim obowjazujuczym zakonom postanowa wnosyt neczuwanyj rozriz w oficyrśkyj Korpus, a tym samym pidkopuje dyscyplinu, je wona połuczona z nemałym obtŕaŕenńjam budŕetu.

II) Inicjatorom ta moralnym sprawnykom wsich wyszcze zapodanych anomalij je referent D. Z. pry D. S. Wn. S. pan otaman **Juryj Wołoszczuk**.

Wid perszoho dnia swoho urjadowanńja p. Referent zowsim oczewydno wystupaw proty tych starszyn ta chorunzych, jaki wid pereworotu służyły pry žandarmerii, natomist staraw sia p. Otaman w demahohicznyj sposib zjednaty sobi czast mužwy, peredowsim pow. wachmajstriw, obiciujucy im pidnesenńja do oficyrských stepeniw, pidwyszenńja poboriw, ta zowsim jawno popyrajucy ich wnutriszńju orhanizaciju, jakoi statut win odobryw.

Na osnovi toho žandarmy skłykuwały zbory, na jakych w supecz osnownym wijskowym prypysam ta prymitywnym pońjatjam pro dyscyplinu, krytykuwały powedenńja ta dijalnist swoich starszyn, ta stawyły wsilaki domahanńja, jak imenowanńja ich urjadnykamy i t. d.

Zarazom pidkluwaw sia p. Ot. Wołoszczuk tendencyjno dejakymy žandarmamy i to poza pęczymy i ponad hołowu ne lysz dotycznoho widdilowoho komandanta, ale nawit Komandy D. Z., jaka odynoko widpowidaje za porjadok i dyscyplinu w žandarmśkim korpusi.

Dokazom šjioho możut posłużyty taki fakty, jak interwencija w sprawach poriszenych definitywno K. D. Z., de dotyczny žandarm udawawsia prjamo z pomynenńjam służbowoi dorohy do p. Referenta, jak prym. sprawa wachm. Ferkuńjaka.

Szczo tym robom p. Ot. Wołoszczuk pidkopuje powahu Oficyrśkoho Korpusu ta Komandy D. Z. jak takož dyscyplinu ne treba dodawaty.

Dalszym dokazom na se, szczo p. Otaman ditaje na szkodnu Oficyrśkoho Korpusu a tym samym na szkodnu citoi instytucii, je Joho zarjadzenńja i plany dotyczno dopownenńja perszoho.

Wykluczajucy iz žandarmerii tych starszyn ta chorunzych, jaki w tjažkych chwylach pereworotu sered hrađu kul ta tysjaczných nebezpek pošwyatylys na służbu naroda, pidczas koły sam p. Otaman supokijno zwysz 2 mišjaci sydiw w Czechach, — a zastupajucy ich mišcja piwintelihentnymi elementamy, perešjaktymy awstr. starorežimnymi pohladamy, zdebilsz bez nijakoho poczuttja patriotyzmu, widdanymy jomu slipo z wdjacznosty za pidnesenńja do oficyrśkoji stepeny, bažaje win utriwałyty swoje stanovysko na koszt powahy ta znaczinńja instytucii.

Demahohija p. Ot. Wołoszczuka ośjahnula kulminacyjnu toczku w prydenińju swizo imenowanoho chorunżoho, a buwszoho pow. wachm. Kazymyra na joho zastupnyka pry D. S. Wn. S.

Se swidczyt wymowno pro pońjattija p. Referenta dotyczyto buduczoho Oficyrśkoho Korpusu D. Z., jakoho p. Otaman wproczim zowsim ne ukrywaje, zajawljuczy prym. sotn. Waszczukowy, komdtowy Widditu žand. w Stanysławowi, szczo dla nas, jaki majemo wysszi studii ta perebuty pereworot ne maje cily ostawaty pry Zandarmerii.

Wyssze zhadane imenowanńja b. pow. wachm. Kazymyra na druhocho predstavnyka žand. pobicz p. otam. Wołoszczuka pry D. S. Wn. S. je obydoju ciťoho Oficyrśkoho Korpusu, w jakomu – po dumci p. Otamana – nema ani odnoho, szczo buwby hidnym zastupaty interesy ciťoho Korpusu w tij miri, szczo nowoimenowanij chorunżyj Kazymyra, jakij je hołowoju orhanizaciji žandarmiar.

Se znowa nowy dokaz destruktynoi praci p. Referenta.

Wychodjacy z toczky pohladu, szczo žandarmerija, jak osnowa ta pidpora Derżawy, łysz pry wijskowej orhanizaciji może spownyty jak slid swoje wysoke zawdanńja, ta poczuwajuczyś do patriotycznoho obowjazku zazdatehid osterehty pered nebezpekoju hrozjaczou tij instytucii w tych burływych czasach, ta wyskazuje czy powne dowirja Komandantowy D. Z. Wp. p. Pidpołk. Oteksandrowy Krasićkomu za rewne bereženńja interesiw Oficyrśkoho Korpusu, prosymo:

1) Pidczynyty D. Z. poky szcze czas, dotyczyto czysto wijskowych ta administracyjnych spraw D. S. W. S. z ustanowlenńjam Inspektoratu žandarmeriji, jak pomocnoho organu Sekretarja.

2) Potyszyty w probnij službi pry D. Z. wsich tych starszyn ta chorunżych, jaki wid poczatku služat' pry žand. i kotrych podanńja K. D. Z. dobre zaopiniowała.

3) Rozslidyty destruktynwu dijalist p. Ot. Jurija Wołoszczuka suprotyw Oficyrśkoho Korpusu ta Derżawy, potjahnuty joho do widwiczalnosti, postawyty pered sud czesty, ta ewentualno wykluczty raz na vse z Korpusu Ukr. žandarmerii.

4) Unewažnyty rozporjadok D. S. Wn. S. dotyczyto pidwyszeńja płatni tym starszynam, szczo wyjšly z pow. wachm.

5) Obmežyty prynymanńja pidstarszyn žand. do Oficyrśkoho Korpusu do takych pow. wachmajstriw, jaki sprawdi pry widpowid-

nim ispyti dokazut' swoim znanńjam ta zachowanńjam hidnist sioho pidnesenńja.

Se pyśmo predkladajet' sia' za widomom i zhodoju Kmdy Derž. žandarmeriji.

W Stanysławowi, dnia 28 ćwitńja 1919.

Iwan Kozak, sotnyk
Waszczuk, sotn.
Ortyńskij, por.
Wołodymyr Liskowaćkij, w r. czetar
Anatol Łabij, w r. por.
Denys Kabarowśkij, w r. czetar

Iwan Drońjuk, por. wr.
Iwan Byto, czetar, wr.
Swystun, czet. w. r.

Szypajto, por.
Łew Zatyрка, sot. w. r.

Stempurśkij, por.
Kowaluk, por. w. r.
Zawalnyćkij, por. w. r.
Stefan Kozak, chor.
Rudnyćkij, por. w. r.
Komoryńskij, chor. w. r.

Na osnovi pownowłasty wid starszyn, neprysutnych w Stanisławowi pidpysały starszyny slidujuczych towarzysziw, a same: sotn. Zatyрку, por. Łabija ta czet. Liskowaćkoho i Kabarowśkoho; por. Szypajto; por. Drońjuka i czet. Byta sotn. Kozak; por. Rudnyćkoho ta chor. Komaryńskoho por. Ortyńskij; por. Kowaluka, Zawalnyćkoho i czet. Swystuna por. Stempurśkij.

Stanysławiw, dnia 28 ćwitńja 1919

Iwan Kozak, sotn.
Szypajto, por.
Ortyńskij, por.
Stempurśkij, por.

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 1415, арк. 2–7. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 185
РОЗПОРЯД ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ТВЕРДІ ЦІНИ
НА ПРОДОВОЛЬЧІ ТОВАРИ

4 квітня 1919 р.

Розпоряд з 6 цвітня 1919 р.

Тверді ціни, які подається в прилозі, обов'язуватимуть під слідуючими услівями:

I. Інтендатурам О. В. К. і «Викупно-заємним відділам» вільно самостійно купувати лише средства, вичислені в уступах: I, III, VII, і VIII-мім в цілості, а з IV лише цибулю, чісник і яйця. Зі средств, начислених в VI-ім уступі, дозволяється купувати солонину, сало і бриндзю, а живу худобу, згл. м'ясо лише тоді, як не буде доставлена комісіонером Повітового Харчевого Уряду. Перед тим належить поступити після § 13 до ч. 1115 розпоряд Державного Харчевого уряду з дня 10 марта 1919.

II. Ціни є подані найліпшої якости.

III. Збіже має бути чисте, сухе і здорове. Допускаєме занечищення до 3% вогкість від 13—15%, горох і фасоля сухі, нехробачливі, з домішкою сміття до 1%, кукурудза суха, з допущенням зіпсованих зерен до 3%.

IV. Солонина на I-а, розуміється вуджена, а сира і солена від 4 сантиметрів в гору. Оклад соли найвисше 3%.

V. Подані ціни є максимальною границею, після котрої належить руководитися. Як де є оголошені офіціально горожанськими властями нисші ціни, належить платити нисші. Висоту цін належить держати в тайні, а населенню подати до відома ціни на средства поживи, при котрих є визначена премія.

VI. На случай, як куплені згл. зареквіровані средства мають висший відсоток занечищення, як се є допускаєме, належить за кожний відсоток зачищення відчислити такий самий від ціни купна.

VII. Премію належить платити продуцентам і то:

1. В цілості до 10 мая с. р.

2. В половині до 31 мая с. р. Від 1-го червня премії не буде виплачуватися.

VIII. З установленням твердих цін устанавляється також дзвінке за харч в висоті 12 гривень, 30 шагів, а іменно:

500 гр. хліба 2 гр. 40 ш.

Кава – 80

Обід 6 –

Вечера 3 –

IX. Сей розпоряд входить в життя з днем 15-го цвітня 1919.

Станиславів, 6 цвітня 1919.

*Товариш Державного Секретаря Військових Справ:
П. Бубела, отаман в. р.*

Тверді ціни

П. ч.	Предмети	Тверда ціна за сотнар м.		Премія	
		грив.	ш.	грив.	ш.
	Пшениця	500	–	125	–
	Жито	450	–	125	–
	Ячмінь	400	–	150	–
	Овес	400	–	150	–
	Кукурудза в зерні	400	–	150	–
	Кукурудза в шульках	250	–	50	–
	Просо	350	–	125	–
	Гречка	400	–	125	–
	Мука пшенична 80%	900	–	–	–
	-//- житня 85%	750	–	–	–
	-//- ячмінна	720	–	–	–
	-//- пшенична 95%	750	–	–	–
	-//- житня 95%	680	–	–	–
	-//- до варення	1250	–	–	–
	Ячмінні перлові крупи (логоза)	1100	–	–	–
	Кукурудзяний грисик	900	–	–	–
	Пшеничний грисик	1500	–	–	–
	Фасоля біла	500	–	150	–
	Фасоля краса	450	–	150	–

П. ч.	Предмети	Тверда ціна за сотнар м.		Премія	
		грив.	ш.	грив.	ш.
	Сочевиця	400	—	200	—
	Горох	500	—	200	—
	Пшоно 70%	900	—	—	—
	Гречані крупи	900	—	—	—
	Гречаний грисик	800	—	—	—
	Бульба	40	—	15	—
	Капуста квашена	200	—	25	—
	Бураки червоні	40	—	15	—
	Біб до їди	450	—	100	—
	Цукор мілкий	1860	—	—	—
	Цукор в кістках	2000	—	—	—
	Сіль	150	—	—	—
	Цибуля	280	—	20	—
	Чісник	560	—	40	—
	Сушені сливки	1200	—	—	—
	Сушені овочі	900	—	—	—
	Яйця за 100 штук	30	—	—	—
	Консервова кава	15	—	—	—
	Молоко за літру	1	—	—	—
	Худоба на заріз від 240—320 кг	600	—	—	—
	Худоба на заріз з виїмкою молочної від 320—400 кг	650	—	—	—
	Худоба на заріз понад 400 кг	700	—	—	—
	Свині	1000	—	—	—
	Вівці	550	—	—	—
	Телята	600	—	—	—
	Волове м'ясо з кістками 16%	850	—	—	—
	Свиняче м'ясо з кістками 16%	1400	—	—	—
	Теляче м'ясо	800	—	—	—
	Овече м'ясо	800	—	—	—
	Вуджене м'ясо	2000	—	—	—
	Ковбаса суха	2300	—	—	—
	-//- краківська	2000	—	—	—
	-//- свіжа	1800	—	—	—
	Солонина I-а	3400	—	—	—
	II-а	3200	—	—	—

П. ч.	Предмети	Тверда ціна за сотнар м.		Премія	
		грив.	ш.	грив.	ш.
	Сало I-а	3500	—	—	—
	II-а	3200	—	—	—
	Смалець свинячий	4000	—	—	—
	Масло солене	5000	—	—	—
	Бриндзя	1800	—	—	—
	Бобик для коней	400	—	50	—
	Солома	15	—	5	—
	Сіно	30	—	20	—
	Вика (в зерні)	400	—	150	—
	Грис	200	—	—	—
	Макухи олієві	230	—	—	—
	Макухи неолієві	115	—	—	—
	Тверде дерево опалове	100	—	—	—
	М'яке -//-	66	—	—	—
	Свічки	700	—	—	—
	Сірники за 100 коробок	30	—	—	—
	Нафта	150	—	—	—
	Бензина	150	—	—	—

Станиславів, дня 6 цвітня 1919

Товариш Державного Секретаря Військових Справ, П. Бубела, отаман

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 40. Друкарський відбиток.

№ 186

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛІКА»
ПРО ПЕРЕБУВАННЯ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СТЕПАНА ПЕТЛЮРИ У БРОДАХ**

5 квітня 1919 р.

З Бродів пишуть до нас: Дня 28 березня Голова Директорії і Головний Отаман українських республіканських військ С. Петлюра, переїздом через Броди, разом з членом Директорії А. Макаренком забажав оглянути брідський шпиталь для ранених і повітовий дитячий захист для сиріт.

В дитячому захисті зустрів Головного Отамана разом з його штабом державний повітовий комісар радник І. Герасимович з начальницею п. Н. Цісиковою. Головний Отаман оглянув приміщення для дітей, яких тут понад 50 душ, переважно сиріт з поруйнованих війною сіл. Діти відспівали перед Головним Отаманом кілька народних пісень, а він ласкаво їх привітав і висловив адміністрації захисту своє вдовolenня з порядку. На знак своєї прихильности Голова Української Держави зволив скласти на руки начальниці захисту 10 000 гривень на потреби повітових дитячих захистів в Бродах і Підкамінію, завваживши, що брідському захисту невадилоби придбати корову, аби малеча мала змогу жити молоком.

На заінтересовання п. Герасимовича київським фронтом Головний Отаман висловив певну надію, що столиця України в ближших днях мусить бути здобута славним українським військом, що в населенні, яке перебуло большевицьке панування, стався рішучий перелом в бік Директорії і що перемога над московськими наїздниками цілком гарантована.

Республіка. — 1919. — 5 квіт.

№ 187
ОБІЖНИК ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ ПОВІТОВИМ КОМІСАРІАТАМ
ПРО РОБОТУ ЦЕНТРАЛЬНОГО КОМІТЕТУ
ДОПОМОГИ ЖЕРТВАМ ВІЙНИ

7 квітня 1919 р.

До Державного Повітового Секретаріату

Для несення помочи вдовам і сиротам полишеним по жовнірах, яких забрала війна, зав'язався в Станиславові «Центральний Комітет до помочи жертвам війни». Свою акцію хоче сей Комітет вести при помочи місцевих і повітових організацій. В сій цілі мають потворитись в кожному повіті: — Комітет повітовий і Комітет громадський. А. І. Повітовий Комітет матиме за задачу: 1) збирати жертви в грошах і натураліях. 2) виконувати в першій інстанції надзір і контролю над громадськими комітетами та всіма товариствами і інституціями в повіті з подібними цілями. 3) уділювати опінії щодо признання підмог повисшим товариствам і інституціям, як також поодиноким особам. 4) там, де нема опікунчих Рад, поручити місцевим Комітетам сповняти обов'язки опікунчих Рад з § 30 і сл. розп. з 12/10.1914. В. д. з. Ч. 276 — о скільки ходить о воєнні сироти зглядно інтервенювати в існуючих опікунчих Радах на користь сих сиріт. Повітовий Комітет має складатись 1) з повітового комісара зглядно делегованого посліднім концептового урядника Комісаріату. 2) з повітового шкільного референта зглядно його делегата. 3) з опікунчого судії повітового суду, який має свій осідок в місці осідку повітового Комісаріату. 4) із представників правно узнаних церков і релігійних стоваришень, яких назначить повітовий Комісар евентуально в порозумінню си з представниками дотичних церков, зглядно стоваришень в повіті. 5) з делегатами громад, якого вибере на своєму засіданю сесія громадських Комісарів. 6) з повітової господарської Ради, оскільки така в повіті існує;

в сім випадку відпадає делегат. 5). III.) Крім повищих членів з уряду повітовий Комісар кооптувати собі інші які є остаточно обізнані з повітовими відносинами оказують ділам постійне заінтересування справою над молодіжю, а воєнними, вдовами, сиротами. В особенности зуміють вивозити з піднятої праці, що становить завдання комітету; — при сім належить мати в першій мірі членів сих організацій, які поклали собі як раз за ціль завдання Комітету. IV). Кождочинний голова повітового Комітету стає тим самим членом Центрального Комітету і його делегатом від повіту.

V). Членів Комітету, які постійно занедбують свої обов'язки, може повітовий Комісаріат позбавити прав члена; а оскільки ходить арештанта суду, має повіт. Комісар звернув до начальника суду зглядно, колиб ходили до начальника суду до президента дотичного окружного суду, щоби він вислав иньшого делегата.

VI). Делегати з уряду не можуть ухилитися від членства; иньші делегати можуть ухилитись тільки в сих випадках в яких прислугувало би їм права ухилитись від опіки. О допустимости ухилення рішає пов. Комісаріат.

VII). Повіт. Комісар має вже з уряду право і обов'язок: надзирати діяльність повіт. Комітету Комітетів громадських переглядати протоколи їх засідань і книги, провірювати кожної хвили каси і представляти Центральну Комітетові сі міри, які він вважає мають заповнити місцевим Комітетам потрібні урядові поміщення. Подаючи Д.П.К. в сей спосіб начерк організації Комітетів допомоги жертвам війни поручавсь рівночас заініціювати сей час основаня і уконституювана пов. Комітету і Комітетів громадських. Понадто припоручаєсь розвести найенергійнішу і найінтензивнійшу як для придбаня доходів в хосен Центрального Комітету: В сій ціли належить приступити передовсім до збирання добродійних складок, як також заініціювати засаджування вечерниць, концертів, та аматорських представлень і кінематографічних. Рівнож належить призначити на сю ціль стягнені в адміністративній дорозі грошеві гривни. Харчеву управу належить візнати, щоби особам порученим пов. Комітетам, запевняла повний приділ харчу. Дальше поручаєсь Д. П. Комісаріатові, щоби зарадив негайне виготовлення виказу існуючих вже в повіті товариств і інсти-

туцій з подібними цілями при дакладнім заподаню яким розпоряджують вже майном, звідкіля черпують фонди і який їх круг діланя. Виказ сей належить предложити Бюрови Центрального Комітету – Станиславів, ул. Вірменська (Держ. Повіт. Комісаріат) найдалше до дня 30 цвітня 1919. Негативні докази належить рівнож предлагати. Вкінци припоручаєсь Д. П. К. візвати пов. Комітет, щоби він заложив сейчас та точно після розпорадка авст. міністер. суспільної опіки з дня 20/4 1918. В. з. д. Ч. 151, статистичні викази обіймаючі дати про число потреби вдовиць і воєнних сиріт в повіті. По однім примірнику сих виказів має пов. Комітет предложити Бюрови Центрального Комітету.

Державн. Секретар. Вн. Спр. Др. Макух

ДАЛО, ф. 1259, оп.1, спр. 31, арк. 6–7. Рукопис. Оригінал.

№ 188
**ТАЄМНА ДОПОВІДНА ЗАПИСКА
 НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ
 ЮЗЕФУ ПІЛСУДСЬКОМУ
 ЩОДО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРІВ
 ПРО ПЕРЕМИР'Я**

7 квітня 1919 р.

Na podstawie załączonego wezwania Rady Czterech Kongresu Pokojowego w Paryżu (odpis 1) i na podstawie uchwały subkomitetu komisji dla Spraw Zagranicznych (Odpis II – częściowy) postanowił rząd polski wspólnie z Naczelnym Dow. W. P. przystąpić do pertraktacji o zawieszenie broni w Galicji Wschodniej.

Do tych pertraktacji zostają wydelegowani:

a) z ramienia Nacz. Dow. W. P.:

gen. ppor. Rodziewicz,

mjr. Zarjański,

kpt. Rozwadowski,

por. Korotkiewicz.

- В) z ramienia Rządu Polskiego:
 pos. hr. Skarbek,
 pos. p. Hausner.

Jako podstawę do pertraktacji o zawieszenie broni ma służyć następująca instrukcja, oparta na ostatnim projekcie amer. gen. Keršana przesłanym dn. 28-go marca b. r. gen. Iwaszkiewiczowi. (Odpis II). Do pojedynczych artykułów tego projektu daje Nacz. Dow. W. P. Komisji do zawieszenia broni następujące wskazówki:

Do art. I. na miejscu gen. Iwaszkiewicza należy zawrzeć zawieszenie broni w imieniu Nacz. Dow. W. P. i Rządu Polskiego.

Do art II. Ten artykuł może być przyjęty.

Do art III. Naczelne Dowództwo W. P. nie może się zgodzić na krępowanie ruchu kolejowego, kołowego i pieszego za frontem, jako też na ograniczenie wymiany oddziałów frontowych, a to dlatego, że praca organizacyjna armji bez naszej szkody stanąć nie może. Również z powodu przeprowadzenia ustaw o rekrutacji jesteśmy zmuszeni wymieniać pojedyncze roczniki wojskowe.

Do art. IV. Ten artykuł może być przyjęty.

Do art. V. Ponieważ zawieszenie broni nam korzyści nie przynosi, bo może rozstrzygnięcie na dłuższy czas odłożyć, nie możemy się zgodzić, aby ono bez ostatecznego rozejmu za długo trwało. Musimy więc żądać prawa wypowiedzenia zawieszenia broni, o ile przyjdziemy do przekonania, że pertraktacje rozejmowe do rezultatu nie doprowadzają. Z powyższych względów żądać termin 2-dniowy. Reszta postanowień tego artykułu może być przyjęta.

Do art. VI i VII. Te artykuły mogą być przyjęte.

Do art. VIII. Żąda się, aby obie strony oświadczyły gotowość zejścia się w miejscu, gdzie zostanie podpisane zawieszenie broni w celu ustalenia rozejmu lub przynajmniej przeliminarzy rozejmowych, co do których wyjdzie nowa instrukcja.

Tłumaczenie z francuskiego
DEPESZA
z Paryża 3.4.1919.
Nr. 37. w 208. o godz. 05.20.

Do Ministerstwa Spraw Zagranicznych.
Warszawa.

Przypomina się, iż nota z dnia 19 marca Konferencja zaproponowała rządowi polskiemu i ukraińskiemu zawarcie rozejmu w Galicji Wschodniej na czas osobnych rokowań pokojowych, prowadzonych pod przewodnictwem państw koalicyjnych. W tym celu Konferencja zdecydowała wyznaczyć komisję rozejmową dla wysłuchania delegatów stron wojskowych. Komisja powyższa ma zasiadać w Paryżu natychmiast gdy zostanie poinformowana: 1) iż zawieszenie broni zostało zawarte i 2) że delegaci polscy i ukraińscy mogą już przedstawić swe pełnomocnictwa. W celu uniknięcia jaknajmniejszej zwłoki Konferencja proponuje by delegaci zostali wyznaczeni z pośród członków delegacji polskiej, znajdujących się obecnie w Paryżu. Jeżeli projekt pośrednictwa proponowanego przez Państwa Koalicyjne ma być zrealizowany, ważnem jest, aby konwencja o zawieszeniu broni, co do której obecnie prowadzone są rokowania w Galicji Wschodniej, nie zawierała nic takiego co by pozwalało przesądzać warunki przyszłego rozejmu i państwa Koalicyjne nie wątpią, iż rząd polski podczas rokowań o zawieszeniu broni postąpi stosownie do tej wskazówki.

Woodrow Wilson, G. Clemenceau, Lloyd George, Orlando

Odpis częściowy

UCHWAŁA SUBKOMITETU

Komisja Spraw Zagranicznych przyjęła do wiadomości sprawozdania posła Skarbka o rokowaniach o zawieszeniu broni, prowadzonych z wojskami Pawłenki z inicjatywy mocarstw sprzymierzonych.

Komisja Spraw Zagranicznych, uznając, że w interesie pokojowego współżycia obu narodów pożądanę jest jak najszybsze zakoń-

czenie walk, toczących się w Galicji między polskimi, a ukraińskimi wojskami, i wzywając rząd, by nie ustawał do pokojowego dążenia walk tych zakończenia, jednocześnie stwierdza, że:

1) zawieszenie broni na obecnych liniach bojowych bez zupełnie pewnej gwarancji, iż w najkrótszym czasie po zawieszeniu broni nastąpi rozejm na warunkach, zabezpieczających należycie militarną pozycję wojsk polskich, przyniosłoby Rzeczypospolitej niewątpliwie szkodę;

2) wobec zapanowania na Węgrzech bolszewickich rządów i toczących się między Sowieckimi władzami Moskiewskim, Kijowskim i Budapeszteńskim rokowań o wspólną przeciwko Rumunji i Polsce akcję wojenną, koniecznym jest przy ustanowieniu ewentualnej linii demarkacyjnej wojskowego rozejmu uwzględnienie tego nowego niebezpieczeństwa. Linja demarkacyjna, pozostająca we władaniu Ukraińców drogi komunikacyjne między Kijowem, a Budapesztem, naraziłaby w najwyższym stopniu niebezpieczeństwo Rzeczypospolitej.

Odpis III.

Amerykańska Komisja dla pertraktacji pokojowych — Przemyśl, Polska.

Marca 28-go 1919 do Dowództwa Generała Polskiego Wojska wschodnio-galicjijskiego Przemyśl, Polska. — Generalna Konferencja wczorajsza w Chyrowie między polską i ukraińską delegacjami dla ustanowienia warunków natychmiastowego zawieszenia broni była raptem przerwana i nie dała rezultatów, gdyż główny polski warunek, to jest przyjęcie w trzydniowym terminie przez ukraiński rząd warunków odrzuconego rozejmu z 28 lutego nie był do przyjęcia dla ukraińców, a polscy delegaci nie byli mocni znieść ten warunek. Proponuję, ażeby nowa próba była podjęta natychmiast dla prostego zawieszenia broni. Propozycja panów Wilsona, Clemenceau, Lloyd George a i Orlando zrobiona w identycznych telegramach z 20 marca i która, jak rozumiem była przyjęta przez obie strony, mówiła o natychmiastowym zawieszeniu broni, po którym by nastąpił normalny rozejm, któryby był zawarty bądź tutaj, bądź w Paryżu, zawieszenie broni miało być generalnem i w głównych zarysach na

tych samych podstawach, co i zawieszenie broni zawarte między temi stronami 24 lutego. Umowa w rodzaju następującym, byłaby moim zdaniem zgodną z duchem i literą depesz z Paryża i waszego przyjęcia ich warunków, jako też odpowiadałaby głównej chęci wielkich mocarstw, które są za natychmiastowem przerwaniem działań wojennych. Umowa dla ustanowienia zawieszenia broni między polskimi i ukraińskimi siłami Galicji Wschodniej:

Artykuł 1. Niżej podpisani delegaci prawidłowo do tego upoważnieni przez swoich odnośnych dowodzących generałów na wschodnio galicyjskim froncie, a mianowicie gen. Iwaszkiewicza ze strony rządu polskiego i gen. Pawlenko ze strony rządu ukraińskiego zgodzili się na następujące artykuły zawieszenia broni i regulując front podczas trwania takowego zawieszenia.

Artykuł 2. Wszelkie działania wojenne przerwa się dnia ... marca 1919 (nowego stylu) o ... godz. Obydwie armje pozostaną na pozycjach, znajdujących się faktycznie w ich posiadaniu o wymienionej godzinie. Wszelka działalność wywiadowcza, jako też do ... wszelcy posłańcy i wszelka komunikacja nieodzowna między obydwoma stronami będzie używała wyłącznie tej drogi.

Artyk. 5. To zawieszenie broni będzie trwało aż do zastąpienia go przez formalny rozejm między obydwoma stronami albo do określenia granic między Ukrainą, a Polską przez wielkie mocarstwa w Paryżu, bądź to do wymówienia go przez którąkolwiek ze stron dla prawidłowego powodu wynikającego z nie przytrzymywania się ustawionych warunków. W razie naruszenia tej umowy przez ruch naprzód czy też przez rozpoczęcie nanowo ognia druga strona przestanie być zobowiązana i będzie mogła rozpocząć działania wojenne na nowo natychmiast wymówienie, o którym mowa w tym artykule musi być przez którąkolwiek bądź ze stron zakomunikowane generałowi dowodzącemu z drugiej strony i musi być także jednocześnie podane do wiadomości starszego oficera międzysojuszniczej koalicji ustanowionej w artykule 6. Poniżej.

Artyk. 6. Komisja z oficerów, przedstawiających Stany Zjednoczone Amerykę, Wielką Brytanię, Francję i Włochy będzie kontrolowała obydwie strony, i będzie łagodziła wszelkie spory, wynikające pomiędzy nimi, a dotyczące artykułów tej konwencji. A zatem w razie gdyby którąkolwiek ze stron reklamowała, że warunki tej umowi

nie są przestrzegane przez stronę przeciwną, zażalenie powinno być podane międzysojuszniczej komisji, a to, ażeby trudność mogłaby być złagodzona i zerwanie zawieszenia broni uniknięte.

Artyk. 7. Komisje, przedstawiające obydwie strony będą ustawione w następujących miejscowościach ... Oficerowie międzysojuszniczej komisji kontrolującej będą znajdowali się w następujących miejscach ... Wszystkie komisje ustanowione niniejszym artykułem znajdują się na przeznaczonych im miejscach o godzinie ... marca 1919 (n. st) Komisarze będą zaopatrzeni w przepustki i wszelkie ułatwienia w pełnieniu ich obowiązków, będą im czynione przez oficerów dowodzących na odcinkach, na które i oni będą naznaczeni w razie wzmówienia zawieszenia broni, komisarze będą posiadali absolutne prawo powrotu do punktów, z których wyszli.

Artyk. 8. Obydwie strony zgadzają się pozatem, iż natychmiast po wypełnieniu niniejszej umowy ich rządy bezzwłocznie wydadzą instrukcje swoim odnośnym przedstawicielstwom w Paryżu dla zawarcia pod auspicjami komisarzy pokojowych wielkich mocarstw rozejmu, które po zgodzeniu się nań przez nich zamieni tę umowę. To co poprzedza jest tylko zarysem, ale zawiera wierzę, zdrową podstawę działania o ile obydwie strony mają chęć zadośćuczynienia widokom wielkich mocarstw – szczerze Wasz F. J. Iwaszkiewicz generał op. 2285/14.

№ 189
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ПРИБУТТЯ ДО СТАНИСЛАВОВА
АМЕРИКАНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МІСІЇ

8 квітня 1919 р.

В суботу, 5 цвітня о 6 год. веч. приїхала до Станіславова американська військова місія, в склад якої входять сотн. Бахман і сотн. Вайхслер. Привитали місію на двірці Тов. Секр. загр. справ д-р Лозинський, о. Бонн, Тов. ДСВС отаман Бубела, окружний командант міста отаман Гарабач і багато старшин.

При звуках військової музики віддала почесна чета військовою почесть Гостям.

Вечером відбулося в честь місії прийняття. Сотник Бахман заявив, що метою місії буде поінформуватися докладно про відносини в Укр. Державі і виразив з признанням про бадьору поставу українського війська та сконстатував, що панує лад в нашій Державі.

В імени нашого правительства витав місію д-р Лозинський.

З рамени міжнар. Черв. Хреста промовляв д-р Фрік. Кoresпондент «Petit Pakisienne» п. Du Vochet дав вислів своєму непохитному переконанню, що вільний укр. народ увійде як самостійна державна одиниця у сімю великих народів світа.

Вчера приняв місію на довшій авдієнції През. Держ. Секр. д-р Голубович, Тов. Держ. загр. справ д-р Лозинський і Тов. Держ. Секр. військових справ отаман Бубела.

Сьогодні рано відїхала америк. місія до Нач. Команди. В половині сего тижня виїздить американська місія до Рівного, щоб там відбути конференцію з Головн. Отам. Петлюрою та Директорією.

№ 190

ІНФОРМАЦІЯ ГАЗЕТИ «НОВЕ ЖИТТЯ»
ПРО ПЕРЕБУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МІСІЇ
НА ФРОНТІ ПІД ЛЬВОВОМ*9 квітня 1919 р.*

Пресова квартира Начальної Команди Галицької армії звідомляє: Дня 7.4. о 11 год. перед пол. приїхали до Н. К. Г. А. делегати Американської місії: Капітан У. Н. Бахман і капітан С. Ресляр і поїхали на фронт під Львовом. В розмові з нашими стрільцями запитав делегат одного з них: «За що боретесь хлопці? «За Україну відповів стрілець». «А чому за Україну?» – питався делегат. «Бо лиш Україна дасть нам волю, бо хочемо бути панам на своїй землі» – була відповідь.

Пращаючися звернув увагу капітан Бахман, що вони приїхали в Європу, лише тому, щоби заключити мир після справедливости. Вони вже довший час віддалені від своїх родин тисячі км. ділять їх від Америки, але вони не вернуть так довго, як довго не настане мир. Америка не потребує ні земель, ні золота, а не пожалує труду і грошей, щоби тут довести до кінця, щоб всі народи були вдоволені. Подивляв організацію нашої армії, дивуючися, що так скоро вона повстала із нічого.

О годині 6 вечером 7 цвітня відїхали делегати в Станіславів.

Нове життя. – 1919. – 9 квіт.

№ 191
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ЗАСТУПНИКА
КОМАНДУВАЧА ОПЕРАТИВНОЇ ГРУПИ ВІЙСЬК
У СХІДНІЙ МАЛОПОЛЬЩІ
ГЕНЕРАЛА ЕМІЛЯ ГОЛОГУРСЬКОГО
ЗАСТУПНИКОВІ НАЧАЛЬНИКА ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ
ПОЛКОВНИКУ СТАНІСЛАВУ ГАЛЛЕРУ
ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕГОВОРИ

12 квітня 1919 р.

General-porucznik Gołogórski donosi pułkownikowi Sztabu Generalnego Hallerowi: Przyjechało tutaj dwóch oficerów amerykańskich, a mianowicie kapitan U. M. Bachman i kapitan S. Reisler, obaj członkowie misji amerykańskiej pokojowej posiadający list uwierzytelniający podpisany przez generalnego sekretarza amerykańskiej komisji pokojowej pana Grew, który im zezwala studiować tereny południowej Rosji i inne, pod względem ekonomicznym, politycznym etc. Oficerowie ci siedzieli dłuższy czas u Ukraińców, badali tamtejsze stosunki i przyjechali tutaj z następującą deklaracją: Sekretariat Republiki Ludowej Ukraińskiej (prowincja zachodnia) deklaruje, co następuje: Po otrzymaniu depeszy z dnia 19 marca wysłanej przez Wilsona Clemenceau, Lloyd George i Orlando i zapraszającej do zaprzestania od chwili otrzymania depeszy wszelkich działań wojennych na całym froncie galicyjskim oraz do zawarcia z Polakami zawieszenia broni na podstawie linii frontu. Sekretariat wyraził swą natychmiastową gotowość do zawarcia zawieszenia broni z Polakami według tej propozycji. Jednak Polacy odrzucili te propozycje na konferencji w Chyrowie 27 marca 1919 r. Na prośbę obecnych członków misji pokojowej amerykańskiej Sekretariat Stanu ponawia swą deklarację, iż jest on gotów z Polakami zawrzeć zawieszenie broni, zgodnie z powyżej wzmiankowanym telegramem, to jest na podstawie linii frontu, która powinna służyć za granicę aż do ostatecznej decyzji konferencji pokojowej w Paryżu.

Stanisławów, 9 kwietnia 1919 r., podpisano prezydent Rady Sekretariatu Stanu dr Hołubowicz, podsekretarz spraw zagranicznych dr. Lozinskij. Stempl nosi: Predia radi derżawnych sekretariw zachidni ukraińskiej narodnoj respubliki.

Od siebie dodali: 1) że Ukraińcy są skłonni uznać neutralną zonę, 2) że Ukraińcy zgodzili się, ażeby oficerowie Ententy, głównie Anglicy i Amerykanie, objęli dowództwo nad ukraińskim wojskiem, zastrzegli się jednak przystania wojsk obcych, a więc i Ententy, motywując, że ludność odnosi się do obcych wojsk z nieufnością, z doświadczenia na Niemczech zrobionego, 3) Ukraińcy chcą stanąć do walki razem z Polakami przeciw bolszewikom — każdy naród na swoim obszarze.

Ja im na to odpowiedziałem: 1) że linia demarkacyjna, tak jak dzisiaj front biegnie, istnieć nie może, gdyż nie daje żadnej gwarancji, że Ukraińcy skorzystawszy z czasu zawieszenia broni nie ugrupowałyby się i napadli na nas, jak to już raz uczynili.

2) Wskutek tak niekorzystnej linii powstałoby wzburzenie, a nawet rewolucja w naszym własnym kraju. Mógłbym tylko stanąć na ugodzie już raz zawartej, to jest na linii Ententy z 28 marca br., gdzie Borysław i Drohobycz do nas przejść muszą. Dalej powiedziałem im, że my przed Ukraińcami strachu nie mamy, że zrobimy sami porządek, jeśli Ententa życzy jednak, aby to prędzej nastąpiło, wówczas niech dadzą potrzebne środki materialne, umundurowanie, broń etc. Z rozmowy z Anglikami wyczułem, że stojąc twardo przy naszych żądaniach będziemy mogli przez nich coś zyskać. Ułożyliśmy się, że po zawiadomieniu Warszawy o całej sprawie i otrzymaniu stamtąd instrukcji odjadą Amerykanie do Ukraińców, żeby wprzód uzyskać od nich zasadniczą zgodę na naszą propozycję, a po otrzymaniu tejże miałyby komisja wyznaczona przez Warszawę rzecz dalej we Lwowie prowadzić. Proszę podać powyższą wiadomość odnośnym czynnikom, uzyskać jasną decyzję i podać mi ją do dalszego traktowania sprawy. Amerykanie zostali tu i oczekują odpowiedzi jeszcze dzisiaj, ażeby móc jutro rano do Ukraińców jechać. Do powyższych wiadomości nawiązując podaję jeszcze ich dalsze życzenia, a to zezwolenie przyjazdu via Kraków do Berlina 4 osobom: ministrowi finansów Krywieckiemu, wiceministrowi Galip i dwóm asystantom w celu pobrania pieniędzy, które się dla nich w ilości 4 wagonów w Berlinie drukuje. Dalej proszę w razie przyścia do zgody, przejazdu wolnego przez Galicję dla handlu etc.

№ 192
ОПЕРАТИВНИЙ ЗВІТ КОМАНДИ
2-ої КОЛОМИЙСЬКОЇ БРИГАДИ

19 квітня 1919 р.

Ворог наступає сьогодні на ліве крило бережанської бригади і посунув її трохи в зад. Протиакція в ході. На підставі висказів Польського збітя хочуть Поляки перевести сьогодні вечером або в ночі наступ на відтинку Сихів—Сокильники. З того самого жерела маємо іще слідувачі деталі ситуації у ворога: в районі Чортківської Скали стоїть 1 курінь, 2 скоростріли на горі за польським костелом у Винниках, 1 скоростріл у фабрики тютюну. Ворожа позиція знаходиться на підніжжю гір, на краю села стоять тільки стики. Ворожі артилерійські позиції мають знаходитися на східній частині Кульпаркова, коло Снопкова (на північній частині Снопкова 3 гавбіці 15 ст. на полудневій частині гірські канони).

Постій, дня 17 квітня 1919 4² поп.

Села ти носять лише ворожі гробові стежі (одна на полк.). Перед фронтом бригади знаходиться галицько-польське військо, а перед Персенківкою 3 ст. полка, в районі Кульпаркова познанців по 100 людей. Теперішню нашу лінію належить безумовно держати для відбиття ворожого есентуального наступу. Наказується: 1) III/24 курінь має поставити в поготівлі свою резерву (закватирувати) у східній частині Козельник. Уже від 7-ї по полд. іще сьогодні, так щоби можна ужити до протинаступу з Крем'янки наступаючого ворога на Козельники або на Сихів. Она підлягає III/24 кур. 2) 2 Стан. сотня одержала приказ повернути на своє давнє місце постою до Пирогівки, як резерва відтинка для I станисл. куріня. Її прихід зголосити телефонічно. Она стоїть готова до протинаступу з фланки в сторону Сихова і до протинаступу на Пасіки Міські та на схід. Для акції на Пасіки Міські або на її схід має її в частині, або цілу дати до розпорядимости. 3) Сотня гуцульського Кур. відходить по приході 2 стан. сотни знова до свого Кур. Гуцульський кур. має і дальше держати злуку з Порогівською залізною сотнею і групою Сеніка

стежами. Она стоїт в поготовці у своїх квартирах і остає резервою бригади. 4) Пробочвий Кур. з винятком сотні пор. Сеника остає резервою бригади у другій Вулці і держит телефонічну злуку зі ...* пор. Сеника. 5) Обі артилерийські групи і готові від смерку сей час взяти під огонь район ворожої позиції по обох боках сихівського гостинця, потім Боднарівку, Перзенківку, Пасіки, Міські і Кулпарків. 6) В протяг ночі продовжувати укріплення власних позицій як найінтенсивніше. Дріт доставилося. До того приділялася І/ч і ІІІ/ч (стан) Кур. відділ піонерів 24 п. п., а група пор. Сеника і жезлізної сотні робітничий відділ чет. Фрацмана. 7) Стінки і полеві сторожі уважності як найстрогіше, а резерви в найбільшій ...* 8) Відходити до ІІІ/24, І ст. ІІ ст. ІІІ ст. (жел. сот. повідомит група Сеника, гуц. кур. арт. сот. Воевідки і сот. Бутріна. Панцерних пор. Рименовича одержав приказ телефонічно.

№ 2

ІІІ/Стан курінь має держати лінію старих позицій і північно-східний край Великого Ліса перед Винниками. На схід тримати злуку з Золочівською бригадою. Куріневи приділяється плазну сотню. Обоз жел. Сотні остає дальше в Вульці Сихівській.

Відходить до ІІІ/стан. Кур. Жезлізну сотню повідомити з бригадою злучитися телефонічно. Залучити телефонічний дріт на перманентній оси провід з Винник до Бригади. Тел. дріт наперед до Винник перерізати.

...

Команда 2-ої каг. бригади.

На північ від Пирогівки за селом держит позиції 8 сотня ІІІ/стан. Кур. Направо від 8-мої сотні по 367 стоїть 10 сотня ІІІ стан. Кур. она забезпечує себе направо. На полуденний схід від 367/: p^2 міг + 367 а 3541/ стоїть жезлізна сотня. Коман. сеї сотні чет. Остафійчук. Ся сотня держить направо получения з групою пор. Сеника, яка перейде з 360 Пріска на 345 Копань. На Прісці і ч. 345, де стояла до тепер група пор. Сеника остаєсь тільки полева сторожа, яка має добре уважати на всі боки. Група пор. Сеника держить наліво получения з жезлізною сотнею, а направо з групою в Чижках. Наша резерва: одна сотня І/

*Слово нерозбірливе.

стан. Кур. і одна сотня гуц. Кур. в Пирогівці. Інші дві сотні гуц. Кур. стоять в околиці Вулки Сихівської. На горби наперед посилають розвідчі стежі і зголошувати.

Відходить до І/ стан. Кур. ІІІ/стан з жл. сотні.

ІІІ) стан. Курінь підлягає 8-ма, 10-та і желізна сотня. Перша гуц. Сотня четари Дзюба підлягає ІІІ/стан куріневи лише в тім випадку, якби ж можна відперти польськїм наступу на Пирогівку, на 10 сот. і на залізну сот. 2-ого сотнею І/ стан. Куріна. Тому 2-го сотня ІІ/стан куріня з резервою для І/стан і ІІІ/стан куріня. Кожда сотня мусить мати власну резерву виділену з сотні. Перевезеня обсадженя як на шкїці писенно зголосити. Лише постою команду бригади коло гуц. куріня.

ДАЛО, ф. 257, оп. 2, спр. 1485, арк. 8–11. Рукопис. Оригінал.

№ 193

РАПОРТ ОТАМАНА МИКОЛИ ОМЕЛЯНОВИЧА-ПАВЛЕНКА І НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ПОЛКОВНИКА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА РАДІ ДЕРЖАВНИХ СЕКРЕТАРІВ ПРО ВІДСТАВКУ

20 квітня 1919 р.

Від прориву під Судовою Вишнею находить ся наша армія в стані цілковитої пасивности супроти ворога, а її сила упадає із дня на день. В сучасний мент наше положення на польському і большевицькому фронті таке:

Перед двома днями зачали Поляки наступ під Львовом та змусили наші частини опустити старі укріплені становища та відступити на другу лінію. В цей мент наступ продовжуєсь далі і не має майже ніякої надії ізза браку резерв та з причини деморалізованя фронтвих формацій ставити ворогови успішного опору, бо свідомість власної немочі супроти ворога деморалізує козаків, відбирає у них віру в якінебудь успіхи, через що обнижує боєспосібність армії. — Із большевицького фронта, який властиво фактично вже не існує, Раді Секретарів є відомі події послідного дня. Наші найкращі частини — коло-

мийські куріні — заявили, що вони не підуть боєм проти большевиків. На напрямку Гусятин ворог збирає поважні сили. Резерв в заповню немає майже жадних, щоб скріпити хоч мінімально дефензивну силу армії.

Супроти цього даліше ведене війни на два фронти являєсь рішуче неможливим, як се в половині лютого та відтак частійше було заявлено Начальною Командою. А це воно тим більше, що матеріальний стан армії є прямо катастрофальний. Усі зарядження та заходи Начальної Команди, щоб удержати армію хоч на цьому степені, в якому вона находилась в перших днях марта, остали безуспішні; армія упадає. Від половини марта одержано на фронт як доповнене 1484 люда, а самими хорими відійшло до 3000 чоловік, не вчисляючи велику силу дезертирів, загублених та інших.

Начальна Команда часто звертала увагу Ради Секретарів про положене на фронті, вказуючи на сумний стан армії та мету, до якої вона зміряє — катастрофу.

Державним Секретаріатом не було одначе нічого конкретного зроблено, щоб поліпшити стан армії, а се вічне вижидання на чужі підмоги та на се, щоб зискати на часі, доправили її над беріг пропасти.

Наш ворог за це скріпив основно свій фронт, підвіз силу резерв та заосмотрив армію матеріально. У него мають ся зараз навіть шоломи та газові маски. В цей мент він рішучо переважає наші сили під кожним зглядом.

Телеграми із Підволочиск та бої під Львовом вказують, що всі міркування Начальної Команди були справедливі.

Начальна Команда тішить ся довірем цілої армії, на чім вона і будує своє відношення до козаків, та чим досі держить фронт проти Поляків. Вона єсть свідома цього, що даліше ведене борби під сучасними услів'ями захитає це довіре армії до неї та допроводить до неминучої катастрофи.

Начальна Команда не сміє ні в якому разі надуживати жертвованого її армією довіря та свідома наближаючоїсь катастрофи обтяжати свого сумління так великою відповідальністю перед цілим народом, задержавши в сучаснім положенні даліший провід в своїх руках.

Ось це причини, які спонукують Командуючого та його Начальника Штабу прохати о димісію, а їхні становища замінити такими людьми, котріб змогли в цей мент узяти на себе ту важку відповідальність перед цілим народом.

*Командуючий Галицькою Армією
Отаман Омелянович-Павленко
Начальник Штабу Галицької Армії
Полковник Віктор Курманович*

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 1405, арк. 1–2. Машинопис. Оригінал.

№ 194
ОГОЛОШЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ ПРО ПРИТЯГНЕННЯ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПОШИРЕННЯ НЕПІДТВЕРДЖЕНИХ ЧУТОК
ЩОДО СТАНОВИЩА НА ФРОНТІ

26 квітня 1919 р.

В останніх часах поширюють вороги нашої Республіки ложні провокаційні вісти про положення на фронті і в краю та про політичну ситуацію, щоби викликати серед суспільності занепокоєне а навіть паніку, спаралізувати роботу цілого державного апарату й використати це для своїх цілей.

Д. С. В. С. заявляючи, що ніколи нічого не таїть перед суспільністю, остерігає, що всі ті, що планово і злонамірено поширюють або передають ложні, офіційно не стверджені вісти про положення на фронті і в краю та про політичну ситуацію, будуть потягані до карно-судової відвічальности перед полевым судом за поповнене злочину з § 327 к. з. (підмога неприятелеви і ділане на шкоду держави) і після приписів закона будуть в доразовім поступованню карані смертию.

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 31, арк. 91. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 195
ІЗ ПОВІДОМЛЕННЯ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВІЙСЬКОВОГО ВІДДІЛУ
ЛЬВІВСЬКОЇ ДИВІЗІЇ ПРО БУНТ
В ЧАСТИНАХ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
В ДАВИДОВІ ЛЬВІВСЬКОГО ПОВІТУ

28 квітня 1919 р.

В Давидові 26.IV. Не бажаючи йти на фронт, збунтувалася 1-ша сотня 12 куреня: 2-га і 3-тя сотні роззброїли її, проводира 1-ої сотні старшого стрільця розстріляно. При його роззброєнні було поранено 3 солдатів...

Начальник штабу

ДАЛО, ф. 129, оп. 2, спр. 344, арк. 6. Опубл.: Під прапором Жовтня: 1917—1920. Документи і матеріали. — С. 128.

№ 196
РОЗПОРЯДЖЕННЯ РАДИ ДЕРЖАВНИХ СЕКРЕТАРІВ
ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДЗНАК ДЛЯ БОРЦІВ
ЗА СЛАВУ УНР

30 квітня 1919 р.

1. Установа відзначень

Рада Державних Секретарів Західної Области Україн. Народ. Республ. установає для Українського Війська «Тризуб з вінцем» в чотирьох ступенях як відзначення за хоробрість, спрлич. рівність і витривалість в бою і установає «Медалю тризуба» в чотирьох ступенях та шире сповнювання обов'язків.

Всі ступені тризуба доступні є старшинам, підстаршинам і рядовикам Українського війська. Всі ступені медалі доступні так військовим як і цивільним горожанам.

Рада Державних Секретарів установає «Оружний тризуб» як відзначення до ношення на озброєнні для старшин, підстаршин і рядовиків за личну хоробрість супроти ворога в бою,

яка поділяла на товаришів в сей спосіб, що піднесла їх боевий настрій.

Рада Державних Секретарів установає «Хрест учасництва» в війні за самостійність України, що розпочалася в р. 1918 який дістануть всі, що під час сеї війни були на військовим стані.

Наділення «Триzubом з вінцем» I-го ступеня получене з одноразовою нагородою 2000 грив. Хто наділений триzubом II-го ступеня, отримує одноразово 1000 гривень. Наділений триzubом III-го ступеня отримує одноразово 200 гривень, IV ступеня одноразово 100 гривень.

Наколи когось наділюється тим самим відзначенням «Тризуба» більше чим оден раз, то за кожним разом виплачується грошову нагороду.

Оружний Триzub і медалі за труд і хрест учасництва не получені з жодною грошовою нагородою.

Кожний наділений відзначенням отримує грамоту і виказку, яка стверджує, що має право його носити.

Тоті, що полягли або померли від отриманих ран, отримують відзначення триzubом під тими самими условиями, що живучі. Грамоту і відзначення і грошову нагороду вручається правним спадкоємцям.

Спосіб наділювання «Триzubом з вінцем» і «Оружним Триzubом»: предлоги на наділення «Триzubом з вінцем» і «Оружним Триzubом» ставляють безпосередні команданти, від командантів підвідділів, почавши в службовій дорозі.

Придлоги ставлені для рядовиків і підстаршин мають подавати точний опис визначного вчинку а також внесок, котрий степінь відзначення належало би додати.

Команданти Курінів і полків мають тоті предлоги провирити і відповідно оцінити.

Чи предложеного до відзначеного належить подати через Раду Державних Секретарів і до якого ступеня, рішає більшість голосів виділу, якого склад є слідуючий:

Виділ для відзначення рядовиків і підстаршин; Предсідник: Командант бригади. Члени: три старшини зі стяг, які борються на фронті.

Виділ для відзначення старшин. Предсідник: Корпусний командант. Члени: три старшини зі стяг, які борються на фронті.

Знаходиться в уладі бригад або корпусів старшини, наділені тризубом, то склад тих комісій входять лише тоті старшини.

Спосіб наділювання «Медаллю тризуба».

Предлоги на наділення «Медаллю тризуба» ставляють безпосередні команданти, від командантів підвідділів почавши в службовій дорозі.

Внески з точним описом виконаних робіт, за які предкладається до відзначення, йдуть до Державного Секретаріату Військових Справ. Сей розглядає їх і подає Раді Держ. Секр., яка в імени Укр. Нар. Респ. внески рішає, затверджує і наділяє відповідним відзначенням.

Наділювання «Хрестом учасництва» полагоджується в сей сам спосіб як при «Медалі тризуба».

Так виготовлені внески належить переслати до Державного Секретаріату Військових Справ, який розглядає їх і предкладає Раді Державних Секретарів, котра в імени У. Н. Р. внески затверджує і наділяє.

Щоби осуд про гідність до відзначення випав справедливо і безсторонно належить оцінка перших 50-ти старшин, які мали би одержати відзначення, до виділу, що складає:

- 1) команданта армії; 2) одного корпусного команданта;
- 3) двох булавних старшин зі стяг, які борються на фронті.

Опісля входять в життя наведені вгорі правила для способу поступування на відзначення «Тризуба з вінцем» і «Оружного Тризуба».

Право наділювання відзначень прислугує командантові армії в двох случаях:

1) наколи команданти є наочним свідком вчинку, тоді має право надавати відзначення «Оружним Тризубом» і «Тризубом з вінцем» по порядку від IV ступеня до II ступеня.

2) наколи виділ признасть відзначення одночасною ухвалою.

В обох случаях відзначає командант в імени Української Народної Республіки.

Про вчинки, за які рядовики, підстаршини і старшини заслугують на відзначення «Тризуба» вийде окремий правильник.

Медалі з тризубом одержують цивільні горожани за успішну і ревну працю в своїм...

Вчинки на відзначення для цивільних горожан з точним описом виконаних робіт і досягнутих вислідів прокладають Раді Державного Секретаріату політичні або військові республіканські влади.

Розпоряд сей входить в життя з днем 1 мая 1919.

II. Опис відзначень

Тризуб I-го ступеня: Тризуб з лавровим вінком з золота, 5 ст. високий, носить на шиї на синій ленті з двома жовтими пружками, пружки на обох берегах ленти. Лента широка на 4 ст.

Тризуб II-го ступеня: Тризуб з дубовим вінком з золота, високий 4 1/2 ст. носить його на стяжці такого самого взору і тої самої ширини, як при тризубів I ступеня. Се відзначення носить посередині грудей в дірці другого гудзика згори.

Тризуб III-го ступеня: Тризуб зі смерековим вінцем зі срібла, високий на 4 1/2 ст. Носиться його на лівій грудній кишені та підкладці зі стяжки того самого взору і тої самої ширини, що тризуб II-го ступеня.

Підкладка в 5 ст. довга, на горішнім і долішнім березі зарублена.

Тризуб IV ступеня: Тризуб з калиновим листям зі срібла високий на 4 1/2 ст. Носиться його на стяжці зложеної трикутно того самого взору і тої самої ширини, що при I-ім ступени і носить його на лівій груді над лівою кишенею.

Низші степені тризуба не знімається, коли носяться висші. Місто відзначення на стяжці можна носити саму стяжку.

Тризубови I-го ступеня відповідна стяжка того самого взору в першій дірці блюзи з гори.

Тризубови II-го ступеня відповідає стяжка в дірці другого гудзика з гори. Місто тризуба III-го ступеня можна носити на лівій грудній кишені пружок зі стяжки. Довжини 1 1/2 ст. Місто відзначення IV-го ступеня носить на лівій груді над лівою кишенею пружок зі стяжки ширини 1 1/2 ст.

Медаля за труд

Медаля за ревне сповнювання обов'язків має 3 ст. в промірі. На передній стороні вирізьблений є тризуб з лавровою і дубовою віткою по боках, відворотна сторона має напис довкола берегом: «Українська Народня Республіка» а по середині слова «Борітеся-поборете». Медаля I-го ступеня золота, II-го ступеня срібна, III-го ступеня бронзова, IV-го ступеня сталева.

Медалю носить на трикутно зложеній синій стяжці з чотирма жовтими пружками на лівій груді. Місто медалі можна носити на лівій груді пружок 1 1/2 довгий з тої самої стяжки.

Цивільні горожани носять медалю на лівій груді на трикутно зложеній чорній стяжці з червоними пругами на берегах. Місто медалі пришпилюють до лівого вилогу виложного ковніра подобу відповідної медалі на ланцюжку.

Хрест учасництва

Хрест учасництва виконаний з металю бронзової краски. На середині передної сторони тризуб, на долішній рамени хреста рік: «1918» на трьох інших раменах бук. У. Н. Р. Хрест носить на синьо-жовтій трикутно зложеній стяжці на груді над лівою кишенею. Місто хреста можна носити на лівій груді пружок з тої самої стяжки, 1 1/2 ст. довгий.

Оружний тризуб

Оружний тризуб, се тризуб сріблястого металю 3 1/2 ст. високий, який укріплюється на похву від багнета, 9 ст. низше від берега похви.

Станиславів, дня 30 квітня 1919

Рада Державних Секретарів

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 181. Рукопис. Оригінал.

№ 197

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРЕСОВОЇ КВАТИРИ НКГА ПРО БОЇ ПІД ЛЬВОВОМ

1 травня 1919 р.

Пресова Кватирка Начальної команди Галицької Армії звідомляє: Через суботу, неділю та понеділок велися тяжкі бої на відтинку 7-мої стрийської бригади. Поляки сконцентрували на малім відтинку шість курінів і як оповідали полонені, мали взяти Щирець, а на другий день Миколаїв. Відвазі і боєвій готовності стрільців і підстаршин удалося стримати сильний напір Поляків і ударемнити їхні заміри. В сих тяжких і завзятих

боях при обороні і протинаступах відзначилися: командант полку сотник Волошук, командант куріня пор. Чернецький, Дацишин, Рибачевський і Мар, як також неустрашимі команданти батерій пор. Олексій Медвідь і Сорохан. В протинаступні взяв участь суддя пор. Микола Стойко, який з межичасі у Щирци забрав сорок людей, що за лекші провини находилися в слідчій арешті, та сорок із збірної станиці висудців, звідкіля виїхав льокомотивою до Пустомит і тут завернувши ще відділ з 300 людей, що відступав, і обнявши над ним команду, розвинув розстрільну і пішов до протинаступу при діяльній підмозі панцирки під командою четара Шевця, яка дійшла аж до двірця Глинна, здержано дальший напір Поляків на шляху Лісневичі-Наварія. У відділі пор. Стойка відзначився передовсім звісний народний організатор булавний Михайлів і Когут, які улягли тяжкому зраненню.

Република. — 1919. — 1 трав.

№ 198
ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНИКА
ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ПРО БОЇ ПІД ЛЬВОВОМ

2 травня 1919 р.*

Поляки почали нині з ранку наступ на наші становища на схід від Львова. Наступ відбито. Наші відділи наступали і заняли Миклашів і Чижки і помимо цілоденних ворожих протинаступів удержалися на повних становищах. Відділи, котрі брали участь в нинішніх боях, виконали світло своє завдання супроти переважаючого ворога. Наші старшини визначилися в нинішніх боях подивугідною відвагою.

Впрочім без змін.

Начальник штабу Галицької Армії

Република. — 1919. — 4 трав.

---

*Дата документа.

№ 199

**ЛИСТ ІНТЕНДАНТУРИ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ГАЛИЦЬКОЇ
АРМІЇ ДО ПРЕЗИДІЇ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ПРО ДОДАТКОВИЙ ПРОДУКТОВИЙ ПРОВІАНТ**

12 травня 1919 р.

Інтендантура НКГА зверталася кілька разів до Секретаріату Внутрішніх Справ і Інтендантури ДСВС з проською о доставу харчів для армії в полі, бо з району НКГА не можна прохарчувати армії. Перед кількома днями розпорядженням Інт. ДСВС І ч. 4522 зістали приділені Інтендантурі НКГА до прохарчовання залізничників, жандармерії, інтерновані, арештовані, робітники копалень і заняті при доставі дерева для залізниці. Число людей до прохарчування — армія з приділеними виносити тепер 120 тисяч людей і 8500 коней. Запаси, які Інтенд. НКГА має, вистарчать для І корпусу до нових жнив, для другого і третього корпусу найдалше до п'ятнадцятого червня, так коли Інтенд. НКГА не буде діставати харчів з запола а спеціально збіжжя, не бере жадної відповідальності за наслідки.

Заподане, що в повіті жидачівським єсть так багато збіжжя, що можна армію виживати до нових жнив, нестійне, бо відділ ревізійний в Жидачеві доніс, що запаси суть на вичерпанню.

З контингенту худоби призначеної з запола не одержує Інтендантура НКГА ні одної штуки. За се видала Інтенд. НКГА до 650 вагонів бараболі для апровізації цивільного населення.

Крім того жадає харчевий Уряд ДС Вн. С з району НКГА вивозу не лишень бараболі, але також збіжжя, муки і інших харчів, хотя й Інтендантура відносилася кілька разів до Держ. Харч. Уряду, щоби позвольє на вивіз харчів з винятком бараболі з району НКГА не виставляв.

Просьється з висше наведених причин доставляти для армії в полі харчі, і не давати дозволів на закупна збіжжя і м'яса в районі НКГА.

*Начальна Ком. Галицької Армії
Штробель
Інтендантура отаман інтендант*

Ч. Прес: 1382/19 Станіславів 12/5 19.

Присилаю Харчевому Урядови при Секрет. вн. справ до відома і відповідного зарядження.

Др. Голубович

AAN, Warszawa, kolekcja odpisów dokumentów, sygn. 34, k. 75–76.

№ 200
**РАПОРТ КОМАНДУВАННЯ ІНТЕНДАНТУРИ
4 БРИГАДИ НКГА ПРО ФІНАНСОВІ СПРАВИ**

12 травня 1919 р.

До Наказу НКГА № 39 з дня 4/III 1919 точка 15.

Приміткою Н. К. приказано, щоби усунути корони з обігу і виплат коронами більше не приймати. Сей приказ сповнено так, що коронова валюта усунулася у скарбниці а полишилися самі мати гривень і карбованців і то головно штуки по 2000 гривень, рідше 1000, ще меньше штуки по 500 а вже майже до унікатів належать ноти по 100 гривень. Деколи являються по 50 карбованців і ті приймаються зі страхом, бо дооколичні купці не хотять прийняти деяких серий мовлячи, що вони узнані Д. С. Скарбу за невартні до грошового обігу, хоч проте нігде не було публичного урядового розпоряду.

Нині справа стоїть так, що дрібних українських грошей майже нема, австрійські зникли із скарбниці а взагалі з обігу в районі бригади. Супроти сього нема чим мужві виплатити заслуженими і коли відділи відходять або розв'язуються, то команданти, не виплативши належитости, не можуть закінчити місячних звітів. Люди не одержавши декуди вже зо два місяці заслуженими, починають підозрювати, що старшини команданти закрали гроші, а мужву лиш одурюють, що нема дрібних грошей; ніякі вияснення мужві не допоможуть через се, і виключно через брак дрібного гроша упадає карність в війську, множить ся дезерция і надужиття як рабунки, упадає довіра до вар-

тості власних грошей а росте і кріпить невдоволення до своєї державности.

Ізза браку дрібних грошей відділи не всилі виплачувати селянам за підводи. Робилося довший час надію що будуть дрібні гроші в операційній скарбниці і сим успокоювалося до часу цивільне населення, яке відсилане до дому чекає до часу, аж будуть такі дрібні, щоби ними можна було виплатити за підводи квоти, як 18, 20 та 40 гривень. Терпеливість селян декуди зачинає рватись і вони вносять аж до Держ. Секр. Військ. Справ жалоби на військо що воно бере підводи, однак за них не платить.

Так само стоїть справа із закупки для війська, селяни прийнявши згубшу штуку гривень хоч би лише 500 гривень з розпукою щоби йому дати дрібні хоч би і менше нехай би він міг собі купити наряд потрібний в господарстві. Не маючи дрібних грошей селяни випродують жидам збіже дріб то що за безцін, щоби одержати австрійські корони а для війська бояться вже задалегідь продати зі страху перед грубими нотами.

Викупнозаємчий відділ не може платити за зайняті військами перебрані харчі дрібними грішми, через се ростуть залегливости й прилежні до вирівняня які утруднюють економічно-адміністративне діловодство.

З огляду на се, що при наборі грошей дня 7 мая 1919 одержано з скарбниці на побраних 800 тисяч гривень лише 100 тисяч гривень дрібнішими по 100, по 50 гривень і по 18 гривень та по 50 шагів а прочіми грубшими нотами. Головна скарбниця 4 золот. ... стоять перед евинтуальностию, що в короткім часі з браку неможливості розміни гроший в околиці застановить всякі виплати, які доповнюються до висоти 100 гривень і за дальші наслідки не може брати на себе відвічальности.

Тому просить як Начальну Команду як чинника уможливаючого владнати в Держ. Секретаріаті, щоби постарався випуск дрібних нот до обігу бо лиш той спосіб можна буде запобічи лихови.

*Скарбнича комісія Бригади: Предсідник скарбничої комісії.
II-гий член скарбничої комісії*

№ 201
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛИКА»
ПРО ПЕРЕБУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ МІСІЇ В НКГА

13 травня 1919 р.

Дня 9 мая о годині 8-мій вечером вступила в переїзді з Рівного від Директорії УНР, американська місія з заступником парижського часопису «Пті Парізіян», п. Павлом Дю-Боше. Місію приймав головнокомандуючий генерал Павленко з корпусом старшин НКГА. Член американської місії заявив, що всі американсько-англійські місії ствердили факт, що українське військо є чисто національне і нема в нім сліду большевизму. Місія вислала три радія до Парижа корисні для УНР, між іншими має Антанта змусити Поляків до уступлення через замкнення їм довозу амуніції; Антанта посилає нам ліки й санітарний матеріал. Кореспондент «Пті Парізіян», який був у Києві за Центральної Ради, пояснив нам, що коли Антанта, а спеціально Франція, стояла до нас ворожо, то ми самі сьому винні, бо вони не були поінформовані про нас і про наші відносини, підчас коли Поляки видають від давна на сю ціль великі суми і мають звязки з пресою й дипломатією Франції та заграниці, але тепер сама Антанта через свої місії пересвідчилася о наших слушних домаганнях. П. Поль Дю Боше мимо спізненої пори відвідає Пресову Кватиру НКГА, почім відїхала місія о 9.30 до Станиславова, звідки удається до Букарешту.

Република. — 1919. — 13 трав.

№ 202

**ЗВЕРНЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ,
ОПУБЛІКОВАНЕ В ГАЗЕТІ «РЕПУБЛІКА»**

16 травня 1919 р.

**УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ!
УКРАЇНСЬКІ СЕЛЯНИ,
РОБІТНИКИ, ІНТЕЛІГЕНЦІЄ!**

Пів року минуло, як по розпаді Австрії український нарід з оружжям в руках обняв управу Української Народньої Републіки, як серед куль перебирав львівські уряди і не допустив до того, щоби наш історичний і запеклий ворог, Поляк, запанував над нами на нашій вольній Україні, щоб та наша дорога земля від Сяну по Дон була добром других, Поляків і Москалів, а не нашого 35 міліонового народу, що мешкає на ній і її обробляє від півтора тисяча літ.

Під сим кличем і з вірою в Тебе Український Народе покликали ми Тебе до збруї.

Не ідемо в чужі землі шукати не свого добра, не хочемо ні клаптика чужих країв, але не дамо ні кусника нашої української землі в чужу, польську чи московську державу, не дамо, щоб український селянин, робітник, інтелігент, мав бути поневолений під сей великий, для всіх поневолених народів, визвольний час, коли всі вони будують свої держави і коли на глум всім змаганням наших ворогів:

Україна є, існує і все кріпшає.

Український Народе!

Пів року на межах України ллється кров наших найліпших синів, пів року в нутрі України веде Москаль і Поляк свою підпольну роботу, щоби нас роздвоїти, розколоти між собою, а опісля тим легче нами заволодіти.

Та на ніщо та праця наших ворогів.

Дотепер до сьогодні ні ногою вперед не пішов Лях в українську землю, а ті частини західно українських повітів, які заняв, ще відберемо!

До сьогодні ми чули, що Москалі большевики, хоч як героїська була оборона військ Директорії Української Народньої

Республіки, зайняли майже всю Наддніпрянщину, здавалося що лиш на клаптику західної України є наша Українська Народня Републіка, тимчасом чуємо, як і цілі большевицькі корпуси переходять на українську сторону, що проти московських грабіжників піднеслася Київщина і Харківщина, підніс прапор самостійности Зелений і Шинкар, які покликали українське селянство і робітництво до оборони Республіки. Большевицькі війська, що прийшли на Україну, замкнені з всіх сторін в українському морі, розбігаються.

Український Народе!

Ми свідомі того, що на цілому просторі від Дону по Сян Ти знаєш, що:

волю і землю і широкий демократичний лад дасть Тобі ні Польща, ні Росія а Ти сам Український Народе у вільній самостійній Україні, в своїй Народній Републіці.

Віра в нашу будучність і в потребу нашої визвольної борби веде нас вперед.

По 6 місяцях українсько-польської, а двох роках українсько-московської війни, під ту весняну пору 1919 року, того року, що має світови принести мир і розоруження, звертаємося до Тебе Український Народе, Ви Селяне, Робітники, Інтелігенціє, з новим покликом, з новим горячим зазивом.

Український Народе!

Ми свідомі того, що 6-літна війна знемогла Тебе!

Ми свідомі того, що сотка сіл згоріло, що тисячі лишилися сиротами, інвалідами, бездомними!

Ми свідомі того, що чимраз більша доріжня, чимраз більше голодних, чимраз більша трудність життя.

Та ми мусимо тямити, що сі трудні відносини є у цілій Европі, що запанували вони наслідком світової війни, що відносно у нас голод ще не такий, як в других державах.

І тому кличемо до Тебе, Український Народе:

ВИДЕРЖАТИ!

Без огляду на відносини, без огляду на численні ряди ворогів, без огляду на наші численні жертви.

Ти, Український Народе, пішов до борби за волю Твоїх народних мас і за самостійність Укр. Нар. Республіки і не вільне Тобі стати на тому шляху!

Український Народє!

Дивляться на Тебе тіни князя Володимира Великого, короля Данила, дивиться герой нашої історії батько гетьман Богдан Хмельницький, дивиться Дорошенко і Мазепа та страшний труп, замучений в московській тюрмі — послідний гетьман вільної України: Павло Полуботок.

І всі вони, ті герої нашої минувшини, кличуть до Тебе: за волю України, за самостійність Укр. Нар. Републики:

до збруї — Український Народє!

Прийшов великий час, ми вільні сини Української Народної Републики і наші вороги мусять почути нашу тверду силу і волю.

Тому, Український Народє, ганьба тому, що зітхає і ридає, хто зневірений!

Хай мати не плаче сина, що ляг буйною головою в борбі за волю, бо він згинув за свою землю, за Україну!

Хай жінка не плаче мужа, бо він згинув в обороні рідного села, рідної хати, бо він згинув за добро і волю українських народних мас!

Український Народє!

Прийшов великий час зединити всю силу народу, всі його верстви, щоби осягнути нашу ціль, нашу мрію: самостійність України!

Під той час всі ми брати, нема ріжниць між селянином, робітником і інтелігентом.

Коли ходить в оборону меж України, є лише горожане Української Народної Републики, готові на смерть за її самостійність і волю!

Нема партій, всі вони лучаться одним великим словом:

САМОСТІЙНІСТЬ

українських народних мас і їх Української Нар. Републики.

Теперішний час для нас, се бути або не бути.

Український Народє!

Ми хочемо почути від Тебе Твою народню волю! Хочеш іти дальше у кровавий бій за Україну?

Хочеш завершити діло Творення Укр. Нар. Републики?

Український Народє!

Ми чуємо Твою відповідь, але хочемо її знати сильно і од-нозначно.

Всі наші сили за Републику, щоб не пішла марно та кров, що плила улицями Київа і Львова, щоб ті наші кровю злиті ниви від Дону по Сян покрилися буйним жнивом, щоби росло воно на вільній Українській землі і для вільного українського народа.

Хай живе Українська Народна Република!

Република. – 1919. – 16 трав.

№ 203
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «РЕПУБЛИКА»
ПРО БОЇ НА ГАЛИЦЬКОМУ ФРОНТІ

17 травня 1919 р.

Цілий нинішній день велись важкі бої на полудневому крилі нашої Армії. Великими силами повів ворог наступ із району Судова Вишня–Мостиска–Хирів. На відтинку Хирова відбито всі завзяті ворожі удари, на других відтинках сего фронту наші відділи були змушені уступити із позицій, які займали та податися на нові оборонні становища.

На південь від Львова повели наші пробоеві відділи наступ з метою розвідки, вдершись до ворожих становищ коло Зубри і Солонки. Сі наші відділи під проводом сотника Шміда і четара Данке завдали ворогови болючі втрати. Самими полоненими взято одного старшину та 40 стрільців. В наших руках опинились 14 скорострільів і дві ворожі батареї. Із-за браку коней не мож було взяти їх з собою, тому їх знищено, забираючи замки та мірничі прилади.

У важких боях стоїть північне крило нашої армії вже другий день. Девять ворожих наступів відбила вчора завзята залога Доброшина під проводом четара Середовича. З успіхом відбила вона і нині знова поведені ворожі наступи, одначе мусила з наказу відступити, сповняючи твердо свій обовязок. Наші частини займають тепер таку лінію: Мости Великі–Кристинопіль–Сокаль. З повним спокоєм відбито ворожий наступ на Мости

Великі. Завзято боряться всюди наші частини з перемагаючим ворогом. Вони ж боронять своєї рідної землі і з повним спокоєм очідає наша армія важких та ще може завзятійших боїв.

Начальник штабу Галицької Армії

Република. – 1919. – 17 трав.

№ 204
ПЕРЕЛІК САМОСТІЙНИХ ЧАСТИН ПРИ НКГА

17 травня 1919 р.

- Оперативний відділ
- Мобілізаційно-організаційний відділ
- Персональна частина
- Артилерійська частина
- Частина звязку
  - а) Телефонна сотня
- Розвідчий відділ
- Технічна частина
- Начальник Канцелярії
- Командант Штабу
- Булавня Сотня
- Інтендантура
  - а) Харчовий Склад
  - б) Провірочно-розчисловий відділ
  - в) Операційна скарбниця
  - г) Ліквідатура НКГА.
  - д) Шевська повітка
- Санітарна частина
  - а) Санмагазин
- Самохідня частина
  - а) Сотня самоходів ч. 4.
  - а) Робітня самоходів
- Обозна частина
  - а) Обоз НКГА

Ветеринарiйна частина
Вiддiл Полевої Сторожi НКГА.

а) Командант частини пол. сторожi (хор. Максимяк)
Полевий Суд
Бюро Народної Освiти
Пресова Квaтиpa
Преподобництво
Топографiчна частина
Харчiвня старшин НКГА
Полева поштова контора «А»

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 29, арк. 43. Машинопис. Оригiнал.

№№ 205–209
ПРОТОКОЛИ ЗАСIДАНЬ РАДИ
ДЕРЖАВНИХ СЕКРЕТАРIВ 18–24 травня 1919 р.

№ 205

18–24 травня 1919 р.

18/III.1919*

Prыsutni: HOŁUBOWYCZ, BACZYNSKI, POPOWYCZ,
MAKUCH, BURACZYNSKI, BUBEŁA, BEM, K. ŁEWYCKYJ,
PERFECKYJ, MYRON, połk. BEM.

BUBEŁA: przedstawia sytuacjiję: m. y. mużwa widkazuje sia po-słuchu i widczytuje zajawu połk. KURMANOWYCZA z prośboju, szczo b szcze **nyni wysłaty parlamentarja** do Polakiw z propozycyjeju zawieszeńja orużija i zańjatja linii Buha.

Pidpołk. BEM:

Dr. PERFECKYJ: zawiszeńje orużija je czysto wijskowa sprawa, ta vse czerez te ratujemy terytoriję i majemo bazu dla politycznoji dijalnocy. Nechaj otże Nacz. Komanda bere sprawu w swoji rucy.

*Uwaga: Protokolant omylił się wpisując «III», zamiast «V» z kolejności protokołu i jego treści wynika, że winna być data «18/V».

dr. K. ŁEWYCKYJ: Zadajmo zawieszeńja oruzija i ustałeńja demarkacijnoji linii.

sekr. BUBEŁA: bez ohladu na se, szczo damo take poruczeńje czrez ... N. Komdy.

Riszeno: domahajemo sia zawieszeńja oruzija i zhidnoho ustanowleńja demarkac. linii w ciły zaperestańja proływu krowy.

ЦДІАЛ, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 29. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 206

19/3.1919*

Prysutni: HOŁUBOWYCZ, MAKUCH, MYRON, MARTYN, BURACZYNSKI, POPOWYCZ, PISECK, WYTWYCKYJ, KOZAN, PERFECKYJ, ARTYM.

BUBEŁA: wnosyt szczo by prosyty HREKOWA wyjchaty do Chodorowa.

HOŁUBOWYCZ: je za tym szczo by zabezpeczyty perejizd czerez Rumuniju.

HOŁUBOWYCZ: dyplomacyczno dast sia szczo deszczo zrobyty, toż treba HREKOWA wystaty do Rumuniji.

BUBEŁA: widczytuje telegramu z Nacz. Komdy jak sekr.

ARTYMOWYCZ: cofaty sia lysze czerez Rumuniju.

dr. WYTWYCKYJ: prosyty HREKOWA, szczo by pojichaw do Załuczca do Nacz. Komdy, a opisla do Rumuniji w sprawie perejizdu.

Prez. HOŁUBOWYCZ: prosyt poriszyty kwestiji, jaki wyrnut na sluczaj, jak vse zawalyt sia.

Dr. K. ŁEWYCKYJ: maje predczutje, szczo Polaky budut howoryty pro zawieszeńje i tomu wnosyt, szczo by pryznaczyty ludyj do perehoworiw i daty im derektywy.

HOŁUBOWYCZ: w rachubu wchodyt: p. Dł WYTWYCKYJ, sekr. BURACZYNSKYJ ta chtoś wijskowyj.

---

*Uwaga: Protokolant omylił się pisząc «19/3», bo kolejność protokołu w Księdze protokołów i jego treść wskazują, że jest to protokół posiedzenia z dnia 19 maja 1919. r.

Dr. PERFECKYJ: zastaw Dra DOBRYCKOHO, jakyj zajawyw, szczo po porozumińju z miscew. organizacijeju hotow wychaty na druhyj bik i perehoworyty z liwymy partijamy. — Je hadky, szczo należałoby skorystaty z usłuh Dra DOBRYCKOHO i buty poserednykom.

Dr. WYTWYCKYJ: rozbyraje ewentualnocy: 1) po Śian pid suwer. polskoju 2) ewent. jaku rozbyraw dr. K. ŁEWYCKYJ z KORYT., Sej projekt buw by do pryńjatja 3) ewent. linija Barthelemi.

Dr. K. LEWYCKYJ: Koryt. skazaw, szczo jemu taka hadka pryjmaty jak liniju **tymczasowu:** Je za skonbinowańjem seji propozycji z ewent. liniji Barthelemi.

sekr. ARTYM.: persza ewent. widpadaje.

Dr. MAKUCH: pry druhij ewentualnocy.

Riszeno, szo obi ti (2 i 3) ewentualnocy możut buty naszymy widporucznykamy pryńjati.

Obhoworjujet sia druhu možływist — widkyneńje propozycji. Na toj słuczaj należyt jak najdowsze zaderżaty sia w Stanysł. Na słuczaj zańjatja citoji terytoriji riszeno szczo **Prawytelstwo by wyjichało** — tut mohła-by ostaty łysze U. Nacionalna Rada.

Dr. WYTWYCKYJ: je za tym, szczo by wsi try partiji wytworły predstawnyctwo ukr. interesiw pid polśkym zaborom (riszeno).

Dr. PERFECKYJ: je za tym, szczo by kohoś

Riszeno: 1) HREKOW prosyt Rumuniju o perejzid na Czesho-Słowakiju, 2) prawyt. za zhodoju Czechiw osiło-b w Mukaczewi.

Dr. K. ŁEWYCKYJ: Dr. KORMOSZ prosyt, szczo by jich wziaty.

p. POPOWYCZ: za tym, szczo by po powitach i w prawyt. łyszty hroszi dla ostawszych.

Dr. ARTYMOWYCZ: je za tym, szczo by wyplatyty 3-mis. płatńju urjadnykam. — Akta i hroszi.

Z Prezyd. PETRUSZEWCZEM i Dr. Ewh. ŁEWYCKYM.

Prez. PETRUSZEWCZ: pp. PAWŁENKO i KURMANOWYCZ wśju wynu składajut na wijsko. Dohadajut sia, szczo persze zarządzeńja cofneńja zdemoralizowało wijska. Treba otze ratuwaty armiju w naprjami Czecho-Słowakiw. **P. KURMANOWYCZ** uważaje sej plan za nemożliwyj, ałe prychytyw sia do neho **p. PAWŁENKO.**

prez. HOŁUBOWYCZ: podaje do widoma postanowu D. S. z 19/5 szczo nyini szcze predczasno szcze cofaty, a koły zajde potreba cofaty sia, to se robyty w naprjami na Zbrucz. Se podano wże N. K. do widoma.

Dr. Ewh. ŁEWYCKYJ: Kwestija koły ...ut Stryj – se kwestija czasu. Cofańje na schid – je bezcilne, bo proty bolszewykiw wjśko ne pide. Szczo do wjśka PETLURY, to wono bezsylne. Pry nynisznych debatach stanuw PAWŁENKO, na stanowysku. Podaje do widoma, szczo gener. HREKOW maje pojichaty do Rumuniw prosyty o perejzid do Czecho-Słowak.

sekr. BUBEŁA: podaje plan sytuacji.

p. MARTOS: kożen raz, koły-by Minist. abo Sekret. wyjichaty za kordon, wże sprawa bude propawsza. Koły choczemo zabezpeczyty polit. stanowyszczje i koły chodyt o Sekretarijat – to duńka wyjizdu za mezi musyt buty widkynena. – Armija Hallera rozkładaje sia, toż treba szcze 2 miśjaci wyderżaty. – Treba ustanowyty pryczyny agitaciji w armiji, – treba-by zlikwiduwały odyn front prym. bolszewyckij.

Je takož za tym, szczo by utworyty odyn urjad, – je za tym: 1) szczo by prawytelstwo ne wyjizdżało 2) dowesty do zlikwidowania odnoho z frontiw.

Dr. Ewh. ŁEWYCKYJ: zjyty sia o hod. 9:

Dr. wydaty nakaz: 1) boronyty sia, jak dowho mozna 2) pryhotowańja: akty j materijały zawtra budemo ewakuuwały, osobysto ruszyty z misėja szczojno w ostannij chwyli.

Riszeno urjadnykam wypłatyty 3-mis. płatni.

Dr. PETRUSZEWCZ: za Zbruczem ne je sytuacija krytyczna, predstavljajut tam. sytuaciju korysnoju.

PETLURA maje dosyt poważnu armiju około 15 000 ludyj i tomu riszyw sia ity na Proskuriw, powstanńje szyryt sia; koły by udało sia z tymy sylały wjty w kontakt, mozna-by rozporjadżaty poważnymi sylały. Koły-b takož I i II korpus cofaty na Zbrucz – wony majut nadiju, szczo za 3-y tyżni cile prawobereże oczystyty. Pidtrymaty I i II korpus.

Manifesty do narodu.

HOŁUBOWYCZ – hot. Awstrija

1) Dr. K. ŁEWYCKYJ – hot. Awstrija

2) Sekr. MYRON – budynok dyrekciji (telef)

3) -//- MARTYNEC – ul. Doroszenka cz. 21

4) -//- BURACZYŃSKYJ – Matejky 10

5) -//- Dr. ARTYMOWYCZ – Realna Szkoła

- 6) Dr. MAKUCH – Chmelnyć 49
- 7) prez. PETRUSZEWCZ – Union 10
- 8) Dr. Ewheń. ŁEWYCKYJ – Union 11
POPOWCZ – Łypowa 1
- 9) Dr. WYTWYCKYJ – Lypowa 23
- 10) Dr. PERFECKYJ – Mazepy 19 (telef 53)
- 11) Piseckyj – telef. 179
- 12) Dyr. SZWEC – Union cz. 8.
- 13) MARTOS – Union cz. 8.

ЦДІАЛ, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 29–31. Машинопис. Засвідчена копія

№ 207

21\5.1919.

Prusutni: prez. HOŁUBOWYCZ, PETRUSZEWCZ, K. ŁEWYCKYJ, sekret. KOZANEWCZ, MAKUCH, MYRON, MARTYNEC, BUBEŁA, PISECK, PERFECKYJ, WYTWYCKYJ

Sekr. BUBEŁA: parlamentari wernuły nyni rano z tym, szczo Polaky protjahom nynisznoho dnia dadut widpowid.

PETRUSZEWCZ: Nacz. Komda perejichała z Załucza do Bereżan.

HOŁUBOWYCZ: Dowsze zwolikaty ne možemo

PETRUSZEWCZ:

HOŁUBOWYCZ: powidomlaje, szczo Derż. Skarbnyćja wyjde nyni.

2) radyt, szczo nyni wyjichały ludy, jaki ne majut obowjazkiw na miscy.

3) radyt, szczo 2–3 sekretariw z neurjadowymy osobamy wyjichały i wzięły hroszi – via Czerniwci.

Dr. E. ŁEWYCKYJ: radyt, z ohladu na te, szczo derż. boronyty možna lysze po Zbrucz – koły se zawede – perejty na czecho-słow. republyku, a same na uhro-ukr. terytoriji i wwijty w polityczni perehowory, a same nechajby dozwołyły formuwaty sia pry uhro-ukr. armiji. – Dla Czechiw sia kombinacija bude korysna.

BURACZ: wnosyt, szczo by urjadnykiw i oficeriw D. S. widpustyty.

Dr. Ew. ŁEWYCKYJ:

prez. HOŁUBOWYCZ: za tym, szczo b D. S. tyszaw sia do ostannoji chwyli na terytoriji U. N. R.

sekr. BUBEŁA: major Lang widnis wraźnje, szczo Polaky postawlat tjażki usliwja.

Dr. E. ŁEWYCKYJ: je za tym, szczo by sejczas wysłaty radio, szczo Polaky pry pomocy franc. armiji nastupajut na nas.

prez. HOŁUBOWYCZ: widczytuje pyśmo Naddnpr. z tym, szczo by nad Zbruczem dozwołyty jim zorganizowały dobrowolciw z BOŁBOCZANOM pid uprawoju Nacz. Komdy.

Riszeno: peredaty BOŁBOCZANA do dyspozycji Nacz. Komdy.

Dr. PETRUSZEWCZ: sejczas predłōżyty Czecham projekt federaciji.

Dr. PERFECKYJ: Jak perenosyty sia kudy, to widrazu za hranycju.

Riszeno:

przez. HOŁUBOWYCZ: szcze raz stawyt sprawu: nechaj nyni o 12 hod. w noczy 3 człeniw prawytelstwa wyjizdza, a same:

- 1) sekr. KOZANEWCZ
- 2) -//- BURACZYŃSKYJ
- 3) -//- Dr. WYTWYCKYJ
- 4) -//- Dr. ARTYMOWYCZ

W sprawach urjadnykiw riszeno:

a) ewekuowanym wypłaty 3-miśjacznu płatniu, a takōż upoważneno, szczo komisar je upoważnenyj na sluczaj ewakuaciji wypłaty 3-mis. płatńju, a resztu perewezty do osidku prawytelstwa.

sekr. BURACZYŃSKYJ:

№ 208

23/5.1919.

Imenowano sudijamy awskultantiw:

- 1) Dra Romana KORNYCZ JASENYCKOHO dla Peczenizyna
- 2) Andrija SYROTJUKA dla Zbaraża
- 3) Zyhmonta KOTOWŚKOHO dla Pidhajeć
- 4) Josyfa GOŁEMBJOWSKOHO dla Ternopola
a sudiju Jarosława KORDASEWYCZA powit. sudijeju dla
Sołotwyny.

ЦДІАЛ, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 32. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 209

24/5.

Prysutni: gen. HREKOW, prez. HOŁUBOWYCZ, MAKUCH, KOZANEWYCZ, HORBACZEWSKYJ, o. Dr. JURYK.

Капітулацију pidpyраје: gen. PAWŁENKO, połk. KURMANOWYCZ, gen. GREKOW i radjat, szczoб III korpus perejszow do Czecho-Słowakiw, II do Rumuniw.

Charakterystyczne, szczo z tym wneskom wychodyt N. Komda.
o. Dr. JURYK: Proty PETLURY.

Dr. HORBACZEWSKYJ: pidpyраје hadku, szczoбы ne tratyty łucznosty z Ukrajinoju i za uderzańjem armiji.

Je za tym, szczoбы czastynu armiji dyryguwaty na schid.

Dr. MAKUCH: je hadky, szczo z militarnoho boku nijake wijsko ne bude, je za wydymoju zajawoju sympatij dla wsch. Ukrajiny.

Dr. WYTWYCKYJ: perehid na storonu PETLURY może nam prynesty łysze szkodу, bo PETLURA wważajet sia bolszewikom. Armija, jaka by tam perejszła zdemoralizujet sia, koły Rumunija wystupaje z rameny Antanty – pered neju skapituluwaty.

Stawyt: szczoбы materijał wojennyj peredaty PETLURI.

Gen. HREKOW:

O. kan. JURYK: koły dilo propaszczce — ne dawaty pryczyny do nowych żertw.

Dr. HOŁUBOWYCZ: ne majemo sposobu prohołoszeńja kapitulacji — jak my ne skapitulujemo, to budemo maty szcze zawjazok armiji. — Armiju treba wycofaty na schid. — Otże musymo boronyty sia do ostanka.

Dr. WANIO: je 1) do włastyj cywilnych szczo ostawaty na miscy, 2) szczo prawyt. prykazuje pered syłoju ustupaty.

Gen. HREKOW:

Dr. PERFECKYJ: dla istoriji i nastroju.

o. Dr. JURYK: Koły poszkodyła nam osoba PETLURY

Riszeno: 1) ne kapituluwaty

2)

Dr. BACZYŃSKYJ: ne možemo kapituluwaty ani pered Polakamy, Rum, Czech.

Sekr. KOZANEWYCZ zrik sia sekretarstwa.

ЦДІАЛ, ф. 257, оп. 1, спр. 183, арк. 32–33. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 210

ЛИСТ ВІДОМИХ ПОЛІТИЧНИХ ДІЯЧІВ УНР ДО ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ ВІДНОСНО ДОЗВОЛУ НАБОРУ ДОБРОВОЛЬЦІВ НА ТЕРИТОРІЇ ЗОУНР ДО ВІЙСЬК УНР ПІД КОМАНДУВАННЯМ ОТАМАНА БАЛБАЧАНА

18 травня 1919 р.

До великого уряду Західної Области Української Народної Республіки

Ми нижчепідписані представники інституцій і партійних організацій Наддніпрянської України з огляду на небезпечний військовий стан на фронтах вважаємо своїм обов'язком робити спробу організації волонтерства Збройних сил з наддніпрянців, яки-б могли в найближчим часі вступити до повної розпорядимости висчої військової Команди Галицької Армії.

Для того просимо Високий Уряд:

Дозволити почати негайно організацію Волонтерського легіона Соборної України в районі біля Збруча на території Галичини під контролем Висчої Військової Команди Галицької Армії.

Призначити для організації цього легіона відомого – як найкращого військового організатора Отамана Балбачана.

Позаяк перша організація мусить служити зразком для всіх, яки-б мали бути на далі, то призначення отамана Балбачана ми ставимо, яко необхідну умову.

*Член Президії Трудового Конгресу
За Центральний Комітет партії Соціал-Федералістів: Кость Маціявич
Самостійників-Соціал.: Д. Симонів
Демократів-Хліборобів: Сергій Шемет
Всеукраїнський Союз Хліборобів власників*

м. Станіславів, 18 травня

ДАЛО, ф. 257, оп. 1, спр. 1406, арк. 6. Рукопис. Оригінал.

№ 211
**ІНФОРМАЦІЯ ПОЛІТВІДДІЛУ РЕВВІЙСЬКРАДИ
УКРАДАРМІЙ ПРО ГАЛИЦЬКУ АРМІЮ**

23 травня 1919 р.

Сейчас численность Галицийской армии правительства Голубовича доходит до 200 тыс. человек. Галицийская армия начала формироваться в ноябре 1918 г. после распада австро-венгерской монархии из русинов, имеющих в местных гарнизонах, а именно: г. Стрия, где находился 9-й полк, Перемышля и Самбора (33-й ландверный и 77-й пехотный). Армия пополнялась постепенно солдатами-галичанами, возвращающимися со всех фронтов, в том числе и Украины.

Командный состав. Состоял сначала из украинских офицеров бывшей австрийской армии. Генеральный штаб составляли офицеры бывшей австрийской армии по преимуществу не украинской национальности.

Галицийское правительство устроило при дипломатических миссиях Будапешта, Вены и других столиц бывшей Австрии

вербовочные бюро, где главным образом вербовались унтер-офицеры, инженерные, саперные и вообще технические силы, а также офицеры.

С течением времени руководящие элементы в Галицийской армии стали не украинской национальности.

Военное снаряжение. Прежде всего были взяты те небольшие запасы бывшей австрийской армии, которые имелись в небольшом количестве в провинциальных городах. В дальнейшем количество его пополнялось оружием, отбиравшимся у всех частей, возвращавшихся через Галицию на родину, а также путем обмена военного снаряжения на нефть, керосин и другие минеральные продукты, имеющиеся в Галиции.

Обмен производился с Венгрией (досоветской) и немецко-австрийскими областями. Большая и лучшая часть армии направлена против польских легионов, занявших в ноябре крупнейшие и важнейшие центры Галиции — Львов и Перемышль. Часть войск направлена в помощь Петлюре в район Сарны — Ровно и, наконец, остальные находятся на Галицко-Украинском фронте.

В декабре Петлюра прислал в Галицию дивизию хорошо обученных, одетых и вооруженных войск с артиллерией и большим количеством военного снаряжения. Эти части, которые до сих пор не пополнялись, находятся сейчас в стадии полного разложения. По сведениям последних дней, в петлюровских частях, расположенных в Галиции, организовались коммунистические ячейки. Вообще вся Галицийская армия переживает процесс разложения.

На главном направлении от Волочиска до Тернополя нет почти никаких войск. В самом Тернополе имеется гарнизон приблизительно в 2000 солдат, ненадежных для галицкого правительства.

Настроение населения. Прошедших Галицию наших людей галичане-крестьяне спрашивают, когда придут большевики, почему не приходят большевики. Очень часты случаи перебежек на нашу сторону по всему Галицко-Украинскому фронту крестьян и солдат.

В районе Тарноруда (ниже Волочиска) организовались даже партизанские отряды галицких крестьян, охраняющих боевой участок совместно с советскими войсками.

Ввиду бездействия советской армии на Галицком фронте в массах создалось убеждение, что украинское Советское правительство от дальнейшего наступления отказалось.

Стали распространяться нелепые слухи, будто с перебежчиками обращаются зверски (отрезают уши, выкалывают глаза и т. п.). Это происходит потому, что в массах ожидали формирования из перебежчиков активных боевых единиц для наступления на Галицию. Но ввиду затишья на фронте эти слухи, при усердной поддержке правительственных агентов и при естественном отсутствии сношений с Галицией, получили распространение.

Образовавшийся на фронте из представителей галицких коммунистов Военно-революционный комитет принимает меры для разъяснения вздорности этого слуха. С разрешения центральной правительственной власти аэропланы разбрасывают соответствующую революционную литературу и воззвания почти по всей территории Восточной Галиции.

*Заведующий информационно-разведывательным отделением Ланде
№ 13 секр
Политотдел Реввоенсовета Укрсовармий
Наштаукр для особых поручений при комфронте (подпись)*

Гражданская война на Украине. — Т. 2. — С. 74—75.

№ 212

**ЛИСТ КОМАНДУЮЧОГО ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА ЮЗЕФА ГАЛЛЕРА НАЧАЛЬНІЙ КОМАНДІ
ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК У ВАРШАВІ
ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКІ ПЕРЕГОВОРИ**

27 травня 1919 р.

Dnia 26 b. m. przybyli do LUBLINA Parlamentarze Ukraińscy: P/Pułkownik FINDER i Sotnik KOŁTUNIUK, wysłani przez Generała PAWŁENKO w celu zaproponowania nam zawiszenia działań wojennych izakomunikowania nam warunków Rządu Ukraińskiego.

Warunki te są: linja graniczną między Armjami Polską i Ukrainką byłaby linja Bugu – KUROWICE–PRZEMYŚLANY–MIKOŁAJÓW–STRYJ.

W odpowiedzi na powyższą propozycję, zakomunikowałem Parlamentarzom niżej wyszczególnione warunki:

1) Kompletną kapitulację Wojsk Ukrainkich z wydaniem wszelkiej broni i amunicji. Miejsca, gdzie te wydania będą uskutecznione, będą wyznaczone przez specjalną Komisję ustanowioną po przyjęciu warunków.

2) Oddanie w nasze ręce całego parku kolejowego.

3) Mianowanie mieszanej Komisji do przeprowadzenia śledztwa w sprawie okrucieństw, popełnionych przez Ukrainców nad ludnością Polską.

Parlamentarze odesłani zostali dziś rano z powrotem via KRAKÓW–PRZEMYŚL–LWÓW–SAMBOR do STRYJA.

Według informacji Parlamentarzy, opuścili oni Kwaterę Główną generała PAWŁENKI w STRYJU dnia 19 Maja i przejechali przez linję bojową w DROHOBYCZU.

J. Haller, m. p.

№ 213

ЛИСТ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ
НАЧАЛЬНИЙ КОМАНДІ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ
ПРО ПОВНОВАЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ
НА ЧОЛІ З ОТАМАНОМ ДЕЛЬВІГОМ
ВЕСТИ ПЕРЕГОВОРИ ПРО СПІЛЬНУ БОРотьБУ
З РОСІЙСЬКИМИ БІЛЬШОВИКАМИ
З ДОДАТКАМИ ДОКУМЕНТІВ

31 травня 1919 р.

Odpis.
Załącznik 22.
TŁUMACZENIE.

Główny Ataman
wojsk
Ukraińskiej Republiki
ludowej.
31 maja 1919 r.
L. 1979
Kwatera Główna.

Do

Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich

Zawiadamiam niniejszym Naczelne Dowództwo W. P., że nadaje wojskowej delegacji z atamanem DELWIGIEM na czele, pełnomocnictwo, na mocy którego ma on prawo w razie wyjaśnienia, że zadaniem Naczelnego Dowództwa W. P. jest walka z rosyjskimi bolszewikami, podpisać umowę zabezpieczającą wojskom Ukraińskiej Republiki Ludowej prowadzenie obok wojsk polskich dalszej walki z bolszewikami rosyjskimi.

Za zgodność:

Główny Ataman:
podpisano: Petlura

Załącznik 7.

Punkty zasadnicze dla konferencji o zawieszenie broni prowadzonej przez delegatów Nacz. Dow. W. P. z przedstawicielami Ukraińskiej Republiki Ludowej.

1) Nacz. Dow. W. P. otrzymawszy meldunek od Gen. Iwaszkiewicza o przyjeździe do Lwowa delegacji z ramienia głównego atamana wszystkich wojsk Ukraińskiej Republiki Ludowej PETLURY celem prowadzenia pertraktacji o zawieszenie broni pomiędzy armją polską, a armją ukraińską, mając szczerzy zamiar położyć kres rozlewowi krwi pomiędzy narodami od wieków na terenie Galicji osiadłymi, które swego czasu bez ich woli zostały do byłej monarchji austro-węgierskiej aktem gwałtu dokonany przez państwa zaborcze wcielone, życzliwie idzie na spotkanie propozycji głównego atamana wojsk Ukraińskich Republiki Ludowej i mając również zamiar położyć kres dalszemu pochodowi bolszewizmu na zachód wysyła ze swej strony delegację w składzie:

Generała RODZIEWICZA,
Pułk. SULIMIRSKIEGO,
Pułk. OBERTYNSKIEGO,
Majora MARYANSKIEGO,
Kapitana ROZWADOWSKIEGO,
Por. BIERNACKIEGO.

2) Delegacja ma tylko pełnomocnictwo do rokowań czysto wojskowych i dlatego prowadzi pertraktacje jedynie w celu zawieszenia broni z ramienia Nacz. Dow. W. P. nie tyczące się zupełnie kwestji terytorjalnych i politycznych.

3) Zawieszenie broni w razie zgody na punkta zasadnicze postawione tak przez delegację polską jak i ukraińską może być tylko wtenczas faktycznie zawarte i podpisane, o ile obie delegacje rozporządzać będą zupełnie ściśle i dokładnie na mapie wyznaczona odpowiadająca rzeczywistości linja, na której wojska polskie i ukraińskie w danej chwili znajdują się w bezpośredniej styczności.

O ile delegacji polskiej wiadomo, wojska polskie stale posuwające się na wschód na froncie Założce, Zbaraż, Skałat, Czortków, Potok Żłoty, Niezwiska nie spotykają żadnych oddziałów regularnej armji ukraińskiej. Ludność miejscowa bez względu na narodowość podaje również wiadomości, z oddziałów regularnej armji ukraińskiej dalej na wschód niema i wysyła swoich przedstawicieli z prośbą, ażeby

oddziały polskie posuwające się naprzód ochraniały jej życie i mienie przeciwko bandom maruderów podających się za żołnierzy armji ukraińskiej.

Dla ułatwienia otrzymania wiadomości o linii obecnie zajmowanej przez wojska ukraińskie na froncie proponowanym do rozejmu, delegacja polska zobowiązuje się uzyskać pozwolenie w Dow. frontu wołyńsko-galicyjskiego na wyjazd dwóch członków delegacji ukraińskiej do głównej kwatery wojsk ukraińskich a także na powrót tych delegatów do Lwowa.

4) Nacz. Dow. wojsk ukraińskich obowiązuje się nie wszczynać żadnych układów z bolszewikami mających na celu jakiegokolwiek sprawy związane z akcją wojskową lub też mające na celu wzajemne pojednanie. Gdyby się jednak konieczność innych układów ukazała, są one dopuszczalne tylko za poprzednim porozumieniem się z Nacz. Dow. W. P. i musiałyby w nich brać udział przedstawiciel Dowództwa polskiego.

5) Nacz. Dow. W. P. zobowiązuje się natomiast dopomódz wojskom ukraińskim, o ileby te ostatnie nie były w stanie same tego uczynić, w powstrzymaniu wtargnięcia bolszewików do Galicji Wschodniej. W razie nagłej konieczności wspólnej akcji przeciw bolszewikom przed zawarciem ostatecznego rozejmu, Naczelne Dowództwo nad wojskami operującymi wspólnie przeciw bolszewikom, tak polskimi jak ukraińskimi obejmuje zawsze bez względu na swoje szarże dowódca polski.

6) Nacz. Dow. W. P. zamierza po zawieszeniu broni rozpocząć rokowania mające na celu zawarcie stałego pokoju.

7) Wszystkich uwięzionych polaków należy natychmiast wypuścić a życzącym wyjechać do wyjazdu dopomódz.

Naczelne Dowództwo W. P.

Zał. Do rozk. Nr. D. 454/ II. pouf.

Warszawa, dn. 5 czerwca 1919.

Instrukcja dla rokowań o zawieszenie broni z delegatami Petlury we Lwowie

I. Według oficjalnego zawiadomienia Nacz. Dow. W. P. przez głównego atamana wszystkich wojsk ukraińskich Narodowej Repub-

liki Petlury są z jego ramienia wydelegowani do prowadzenia pertraktacji o zawieszenie broni następujący oficerowie ukraińscy:

Główny delegat, ataman Dalvich [Delvig],
członkowie:

pułk. gen. sztabu Łypko,
pułk. gen. sztabu Koso Slusarczuk,
pułk. gen. sztabu Zołkowaki,
pułk. gen. sztabu Antoni Zuk;
sekretarz delegacji:
sotnik Kamiński;

tłumacz:

sotnik Czechowicz.

II. Powyższa misja posiada tylko pełnomocnictwa do rokowań czysto wojskowych, należy więc prowadzić takowe wyłącznie w imieniu Naczelnego Dowództwa W. P.

III. Ponieważ nie wiadomo dokładnie czy i jakie siły ukraińskie się przed nami znajdują, ma być komisyjnie skontaktowane i linja demarkacyjna według tego wyznaczona.

IV. Dotrzymanie linii demarkacyjnej jest ważne tylko, o ile bolszewicy granicy galicyjskiej nie przekroczą oraz o ile życie i mienie Polaków w części zajętej przez Ukraińców przez kogokolwiek bądź na szkodę narażone nie będzie, także w razie zagrożenia granicy galicyjskiej znacznymi siłami bolszewickimi dotrzymanie linii demarkacyjnej ustaje.

V. Naczelne Dowództwo W. P. zobowiązuje się natomiast o ile by Ukraińcy nie byli w stanie to uczynić, powstrzymać wtargnięcie bolszewików do Galicji Wschodniej.

VI. Dla kontroli wypełnienia powyższej gwarancji żądać należy zezwolenia na urządzenie w Podwołoczyskach, Husiatynie, Skale i Czortkowie stałych wojskowych placówek kontrolnych z dodaniem cywilnych komisarzy, u których by się ludność polska uskarżyć mogła.

VII. Naczelne Dowództwo wojsk Ukraińskich zobowiązuje się nie wszczynać żadnych układów z bolszewikami. Gdyby się jednak konieczność takowych okazała, są one dopuszczalne tylko za poprzednim porozumieniem się z Naczelnym Dowództwem W. P. i musiałyby w nich udział brać przedstawiciel Wojsk Polskich.

VIII. Naczelne Dowództwo W. P. zobowiązuje się natomiast dopomóc wojskom ukraińskim o ile by nie byli w stanie to sami uczynić w powstrzymaniu wtargnięcia bolszewików do Galicji Wschodniej.

IX. W tych miejscach, gdzie front bolszewicki bezpośrednio się z naszym styka, zastrzegamy sobie wolną rękę. To samo tyczy Wołynia, gdzie brak ścisły[ch] danych i politycznej jakości i stosunku tam będących sił ukraińskich do Ukraińców Galicyjskich.

X. Termin wymówienia zawieszenia broni 5-cio dniowy na wypadek gdyby bolszewicy do Galicji wkroczyli lub ludność została gwałcona mamy natychmiast prawo przekroczenia linii demarkacyjnej.

XI. Wazność zawartego układu o zawieszeniu broni: 4 tygodnie. Po podpisaniu zawieszenia broni, strony przystępują do rokowań rozejmowych, albo ten układ o zawieszenie broni może być przedłużony lub na podstawie nowych warunków ponownie zawarty.

XII. Przebiegu pertraktacji należy Naczelne Dowództwo telegraficznie raportować. Dalsze instrukcje poda Nacz. Dowództwo odpowiednio do przebiegu pertraktacji.

XIII. Wszystkich uwięzionych Polaków cywilnych należy natychmiast uwolnić i odesłać.

XIV. Wszystkie szpitale, w których się znajdują chorzy Polacy, należy postawić pod polski nadzór.

XV. Otrzymują:

Generał Rodzewicz, Generalna Adjutantura, Dowództwo Frontu Galicyjsko-Wołyńskiego, Ministerstwo Spraw Wojskowych, Biuro Prezydyjne Ministerjum Spraw Zagranicznych (na kopercie do wyrażenia swej opinji).

Haller, m. p., pułkownik

Odpis
Lwów, 9 czerwca 1919 roku.
Załącznik 12.

Naczelne Dowództwo W. P.
Delegacja dla pertraktacji dla
zawieszenia broni z przedstawicielami
armji ukraińskiej.

Do
Naczelnego Dowództwa W. P. Oddział II w Warszawie
Dodatkowo do tut. depeszy z dnia 8 bm.

Propozycje w sprawie wyznaczenia obszarów w Galicji Wschodniej gdzieby armja ukraińska atamana Petlury po zawarciu zawieszenia broni mogła chwilowo pozostać oparta delegacja polska na podstawach wynikających z warunków politycznych a mianowicie:

Według wskazówek otrzymanych przezemnie od Naczelnego Wodza Wojsk Polskich uważałem, że z niektórych poglądów politycznych wynika, iż zupełnie zniszczenie siły wojskowej rządu Petlury nie jest na razie pożądane a że w rzeczywistości siła ta już dziś przedstawia się bardzo wątpliwie z powodu zupełnej prawie dezorganizacji resztek armji ukraińskiej zniszczonej przez naszą ofenzywę i dziś śmiało powiedzieć można, że armja ta nie jest w stanie stawić jakkolwiek opór czy to nam czy też bolszewikom.

Wyznaczenie obszaru potrzebnego dla względnej przynajmniej reorganizacji tej armji na którym miałaby ona swe tyły od zachodu i północy zabezpieczone na podstawie zawartego zawieszenia broni przez armję polską a od południa granica Rumunji i mając przed sobą od wschodu jedynie jako wroga bolszewików może przy pewnej energii i zdolności swego wodza zreorganizować się i odzyskać choć częściowo pewną wartość bojową szczególnie, że bolszewicy stojący na przeciw wspomnianego wyżej odcinka Zbrucza na razie nie przejawiają żadnej prawie chęci do niepokojenia wojsk ukraińskich.

Delegacja polska proponując dla wyżej wspomnianego celu odstąpienie armji ukraińskiej wymienionego w swej depeszy z dnia 8 b. m. obszaru miała na myśli oddanie go jedynie chwilowo nie dłużej jak na 4 do 8 tygodni pod warunkiem, że po upływie tego terminu armja Petlury wyruszy na wschód a przynajmniej przejdzie całkowicie na lewy brzeg rzeki Zbrucza opóźniając w ten sposób ostatecznie Galicję Wchodnią, nie tylko od swych oddziałów wojskowych lecz

также wszystkich urzędzeń tyłowych oraz administracji i odda ten obszar ostatecznie pod władzę Naczelnego Dowództwa Wojsk Polskich. Zdaniem komisji prędkie opróżnienie tego obszaru jest konieczne potrzebnem dla uspokojenia opinii publicznej w Galicji Wschodniej a także i z punktu widzenia czysto wojskowego gdyż w ten czas armja polska na froncie wschodnim będzie w posiadaniu silnej linii obronnej przeciw bolszewikom a mianowicie rzeki Zbruczca.

Zdaniem delegacji jeżeli chodzi o konieczne podtrzymanie istnienia rządu atamana Petlury innego wyjścia nie ma a pozostawiona w obecnych warunkach jego armja nawet po wstrzymaniu dalszego naporu z naszej strony zamieni się niezawodnie w przeciągu 2 do 3 tygodni w zbolszewiczące bandy maruderów.

*Sekretarz Del. Biernacki por.
Prezes Del. Nacz. Dow. W. P. Radziewicz gen. ppor.*

Ukraine and Poland. — Vol 1. — P. 167—172.

№ 214
ЗВЕРНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СЕКРЕТАРІАТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ «ГРОМАДЯНИ!» ПОВІТОВОГО
КОМІСАРА ПРО ДОПОМОГУ ВІЙСЬКОВИМ
НА ФРОНТІ З ДОДАТКОМ ОБІЖНИКА

Не пізніше травня 1919 р.*

Громадяни!

У важку, переважку хвилю довелось нам добувати волю для нашого Народу, визволяти рідну землю з-під кормиги ненаситнього, споконвічного ворога, добувати волю для нашого Народу! Бо стати проти нього мусіли «наші жовнярики», яким по чотирох літах страшних, досі небувалих воєнних трудів, не судилось хочби через короткий час пригорнути своїх бідняток до батьківських грудий, натішитись ними, нагодувати їх зголоднілих, направити свою розбиту хатину, нарубати

*Дата встановлена за змістом документа.

дровець щоб їм затопити в печі. Бо мусіли йти в похід в лахмітю, якого їм з милосердя не зрабовано в поворотній дорозі з далекої Італії, без біля, в подертих черевиках. Пішли і твердим муром стали проти завзятих наступів переможного ворога та хоробро обороняють рідний край перед страшним ляцьким ярмом.

Панове Громадо! Чи зумієте Ви належно оцінити сю безмежну велич посьвяти Ваших батьків, мужів і братів для Вас?

Чи знаєте, як добре розуміють они вагу хвилі, яка рішить про цілі сотки літ, про цілу будуччину нашого Народу? Таких героїв ще не було на сьвіті панове Громадо і маленькими муть видаватись супроти тих наших жовняників заkostenілих з зимна, а зі сьвятим огнем завзята і любови свого народу, діла найбільших велитнів сьвіта, які записала досі в своїх книгах історія.

Громадяни! Управа українських військ не може ізза знаного всім браку біля, одежі і обуви заосмотрити належно в ті річі наших героїв в поли. Тож ми усі мусимо їм допомогти конечно допомогти!

В кожній родині знайдесь щось непотрібного, а хочби оно серед теперішних важких відносин могло навіть нам придатись, не забувайте хто по́требує від Вас тих річий.

Ви жертвуєте сорочку, чи старий кожух, чи пару переходжених черевиків, жовняр на фронті наставляв свою буйну голову за Вас і цілих Ваших поколінь!

Чи Ви сьвідомі сего, що Ваші діти, унуки і правнуки з роду в род будуть або проклинати Вас і себе що Ви їх на світ божий видали і казали їм бути ляцькими рабами і підніжками, бо Ваше самолюбство не дозволило Вам у сю велику хвилю убрати своїх героїв і Ви змусили їх з причини браку одежі серед найбільшого зимна уступати перед добре одітим ворогом, — або славити Вашу память до найдальших поколінь, що Ви оцінили як слід вагу хвилі і самі скинули з себе майже послідний приодівок, дали його борцям за свободу і помогли їм ту свободу добути!

Українські батьки, матері і дівчата покажіть перед цілим сьвітом, який звертає пильну увагу на Вас, що Ви гідні прав людини, що заслужили собі стати панами в своїй хаті!

Складайте негайно у своїх громадах біле, теплу одів і черевики на руки місцевих комітетів, які зложуть зібрані річи за поквітованем в дотичних повітових державних Комісаріятах.

До сеї ціли творіт сейчас-же такі місцеві комітети; нехай комітетові не минуть ані одної хати, де зложеноб їм вдовину лепту, а Ви Громадяни памятайте, що вдвоє дає той, хто дає скоро.

Державний Секретаріят внутрішних справ.

До всіх сільських Комісарів в повіті!

Подаючу до відома повисший поклик поручаю П. сільському Комісареві подати его до відома всіх громадян в спосіб в громаді практикований і заохотити всіх до негайного складання жертв. В тій ціли належить утворити Комітет для збираня жертв — зложений з П. сільського Комісаря, священника, учителя (або учительки), або інших інтелігентних, метких і вимовних селян, згл. міщан. Комітет повинен бути не надто чисельний, але за то справний і діяльний. Зі складу Комітету належить ще виділити контрольну комісію. Жертви має ся що тижня складати в Пов. Комісаріяті, який виставить поквітоване відбору.

Надіюсь, що П. сільські Комісарі зрозуміють свій патріотичний обовязок і постарають ся, щоби придбати як найбільше жертв, для наших жовнірів і то як найскорше, — щоби ми могли хотяй в той спосіб відвдичитись їм за се, що они своїми грудьми боронять нас і наші хати перед затіями наших відвічних ворогів — і сим чином показати їм наше признане і облекшити їм зношеня воєнних трудів.

*Пов. держ. Комісар
В. З.*

Мандичевський, в. р.

№ 215

**ЛИСТ КОМАНДИ ЗАПАСНОЇ ЛІКАРНІ В КОЛОМІЇ
ДЕРЖАВНОМУ СЕКРЕТАРІАТОВІ ВІЙСЬКОВИХ СПРАВ
ПРО НЕГАЙНУ ДОПОМОГУ НА УТРИМАННЯ ХВОРИХ**

5 червня 1919 р.

Державного Секретаріату Військових Справ. 10 Відділ

Коломия, дня 5 червня 1919.

Почтою

Запасна лічниця в Коломиї від 25 мая 1919 без харчів і грошей, виключно милостиню околішних сіл.

На приказ румунських властей розділено українців від поляків, так що 5 червня стан хорих українців виносить около 280 голів і до того 110 осіб персоналу.

Грошей около 50.000 самими гривнями котрих ніхто не приймає.

Проситься о негайну поміч в який небудь спосіб, най лучше через вислане інтернаціонального Червоного хреста з великими повновластями до Коломиї, бо инакше чекає нас крайна нужда.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 179.

№ 216
**ВІДОЗВА КОМАНДУЮЧОГО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ХОРУНЖОГО МИКОЛИ ОМЕЛЯНОВИЧА-
ПАВЛЕНКА ДО ГРОМАДЯН ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНИ
ПРО ДОПОМОГУ ХВОРИМ
І ПОРАНЕНИМ ВІЙСЬКОВИКАМ**

Не пізніше 6 червня 1919 р.*

Горожане!

Після п'ятирічної війни, наш народ знова покликаний Національною Радою до зброї, щоби захистити свою волю і права на своїй землі від віковичного свого ворога.

При тяжких обставинах славне наше Козацтво і Стрільці ведуть боротьбу, а святим обов'язком громадянства забезпечити долю і життя тих, хто виконує чесно свої обов'язки перед Вітчизною.

Хай кожний, хто має в своєму серці національне почуття прийде їм з помічю, алеж це діло велике і вимагає відповідної організації, а тому Начальна Команда закликає все Громадянство до вступу в «Комітети допомоги хорим і раненим в національній боротьбі».

Бажаю, щоби всі товариства, що заснуються по містах і селах, були об'єднані загальними повітовими комітетами.

Перший фонд міг би скластися з датків окремих осіб, та через зорганізованне всенародної збірки за дозволом і контролею органів Національної Ради, до Президента котрої я рівночасно звертаюся.

Прохаю відчинити підписку й прийняти від мене на сей фонд початкову лепту.

*Командуючий
Генеральний Хорунжий Омелянович-Павленко*

ДАЛО, ф. 1259, оп. 1, спр. 1, арк. 64. Машинопис. Копія

---

*Дата встановлена за змістом документа.

№ 217
ІЗ «ДЕННИКА НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ 1919—1920»

1919 р.

8 червня 1919 р. — 3 квітня 1920 р.

Останній день перед офензивою. 8.6.

...Нині вечером взяв II-гий Корпус Чортків

12.6.

...Сьогодні в ночі заняв I-ший Корпус — при сильнім попертю II-го Корпуса — Теробовлю.

Відділи 3-ої Бригади заняли о год. 21:45 Струсів.

13.6

...9-та Бригада заняла Скалат під рішучим проводом отамана Мартиновича і приневолила чотири неприятельські курені до панічного відвороту на Тернопіль. Один побитий курінь належить до 19-го полка, другий до 12-го.

14.6.

...В боях коло Монастириск побито по три курені полків 13, 14 і 37.

III-тий Корпус відкинув сьогодні неприятеля коло Козови на західнім березі Стрипи і обсадив Товстобаби. Бій бере бажанний оборот.

...В цілі одноцільного провадження битви під Тернополем лучиться I-ший і II-гий Корпуси в групу армії генерала Тарнавського.

15.6.

Битва коло Тернополя випала в нашу користь. Сьогодні по полудни ввійшли війська 10-ої Бригади до Тернополя.

Добича дуже велика.

В Тернополі побито польські полки 40., 19., 10., 12., 13., 36., 24., 8., 39. і курінь смерти рйтмайстра Абрагама.

Разом 14 до 20 куренів.

Польські помочі стягається зі Львова.

...На західнім березі Золотої Липи відкинула 11-та Бригада під проводом її рішучого команданта сотника Шльоссера неприя-тельські сили.

Товстобаби в наших руках.

Сотник Шльоссер втиснувся з частинами своєї бригади в Медухи, 5 кілометрів на північний захід від Галича.

...Пробоевий курінь II-го Корпуса стоїть в бою коло Саран-чуків, 8 кілометрів на полудне Бережан, з одним курінем поль-ського 10-го полка.

16.6.

...III-тий Корпус стоїть 11-ою Бригадою коло Галича, 8-ою коло Нижнева, 2-ою коло Підгаєць.

17.6.

...Неприятель евакуує Станиславів до Калуша. Станиславів вільний від польських військ.

18.6

I-ший Корпус взяв Зборів через окружуючий наступ з півночі.

Передусім 10-ій Бригаді належить повне признання за її рішуче і зручне заховання.

21.6.

...Перед III-тим Корпусом обсадив неприятель західний бе-ріг Нараївки і Дністер аж до Незвиск. Здається — його сила є коло Галича.

I-ший Корпус заняв сьогодні Підкамінь, Шишківці, Зви-жин — на полудневий захід Підкаміння і двірець Плугів.

...2-га Бригада зібралася до удару на Бурштин коло Свис-тільників.

22.6.

...I-ший Корпус заняв сьогодні Золочів.

23.6.

На захід Рогатина і коло Бурштина відкинено неприятеля.

24.6.

...4-та Бригада заняла сьогодні Гологору, 404, на захід відти, і горб (гоеге) 418. Лиса, та в рішучім наступі здобула одну гармату і 5 скорострілів, та взяла полонених.

...В районі Броди нема неприятеля.

25.6.

...I-ший Корпус відбив сьогодні сильний неприятельський наступ в напрямі Зборова і в протинаступі заняв Ожидів і Белзець, здобув один панцирний поїзд і два вагони піхотної муніції.

27.6.

Белзець занятий, Кота 404. на захід Гологір страчена.

28.6.

...Неприятель зискав через сильний удар на Бережани район Нараїв. Рівночасно приневолив сильними наступами на I-ший і II-гий Корпуси армію до відвороту.

29.6.

...Неприятель увійшов сьогодні 29-го червня з слабими відділами до Бережан і осягнув розвідчими відділами залізничу стацію Потутори, Шибалін і Жолнівку.

...Большевики обсадили Броди.

30.6.

Загально не переступив неприятель нігде Золотої Липи.

1-го липня йде неприятель з сильнішими силами в напрямі 1-го Корпуса з Бродів, які Поляки обсадили, і з Плугова через Зборів і Озірну.

За Збручем

16.7.

Вчасним ранком дня 16-го липня проломилися Поляки на відтинку 11-ої Бригади під Чортковом. III-ий Корпус не був цілковито в змозі ставити успішного опору ворогови, на I-ший і II-гий Корпуси наступали Поляки також. Ситуація вимагала скорого й рішучого ділання. Рішення запало: «Ско-

ро за Збруч». Попереднього дня відбулася в Начальній Команді конференція Головного Отамана Петлюри, членів Директорії, Диктатора Петрушевича та генерала Тарнавського і полковника Шаманека. Ще того дня (14-го липня) вислано до Поляків делегацію в складі отамана Шухевича, сотника Луцького і сотника Гузара з пропозицією завішення зброї. Мимо висланої делегації не було найменшої надії — здержати похід Поляків. Вечером 15-го липня видано наказ для загального відвороту за Збруч, який фактично зачався дня 16-го липня.

...Начальна Команда переїхала ранком 16-го липня до Кам'янця Подільського.

17.7.

...Дня 17-го липня не було вже ніякої нашої частини на правім березі Збруча, нігде майже не вспіли ще Поляки досягнути наших частин, лише коло Гусятина перейшли цього дня около три польські курені Збруч, що спонукало пересування армії ще більше на схід, а далі навіть переведення її в район на схід від Кам'янця, щоби вона могла там відпочати.

18.7.

Сьогодні пішов похід дальше на схід. Важку дорогу переходила армія, перемучена, без харчів і паші, прямо вороже і провокуюче становище пограничного населення. В II-тім і III-тім Корпусах трапилося, що населення стріляло на поодиноких стрільців, збираючих на полі пашу для коней.

Одинока розв'язка стояла перед армією — чим скорше на схід, щоби відв'язатися від ворога, щоби там дати їй відпочити і так зберігти її цілість.

Сьогодні переходять (після наказу ч. оп. 3990. а):

I-ший Корпус, який найшовся в цілості в районі Ланц-коруня—Городка, в район: Зелінці—Станиславівка—Січинці—Рахнавільська—Чечельник—Балин. Команда в Січинці.

II-гий Корпус в район Вербка—Гниловоди—Шатава—Безносковці—Цедковці; Команда в Шатаві.

III-тий Корпус в район Ходорівці—Янчинці—Кульчівка—Багумиця; Команда — Станиславівка.

...18-ту Бригаду полишається при II-гім Корпусі, а Бригада УСС ...перебувала в районі Германівки і була підчинена III-му Корпусові, мала бути звернена назад II Корпусові.

19.7.

Метою тепер було осягнення призначеного Штабом Дієвої Армії району для відпочинку армії. Границі його були: річки Вербова і Студениця, з півночі смуга Слобода, Коваленко, Цівковці, Глібов, Горчішная, а з півдня Сказінці, Ольховець, Вахнівці, Крутанівка.

Туди машерують Корпуси: I-ший в район Мінківці—Кара-чеївці—Браїлівка, III-тий в район Куча—Нова Ушиця, де їм і довелося декілька днів відпочати.

II-гому Корпусові припадає інше завдання.

Большевики повели наступ на Запоріжську Групу, яка замикала комунікацію в напрямку на Камянець; вони заняли Ярмолинці. Для забезпечення Камянця видвигнуто сьогодні 7-му Бригаду в район Дунаївці, з завданням замкнення комунікації та розвідки на північ.

22.7.

...В Маліївцях трапився випадок з місцевим населенням. Селяне напали на один курінь 7-ої Бригади та убили одного старшину і кільканайцять стрільців. Село покарано. Військам видано в тім напрямі директиви (Ч. оп. 4098.), як поводитися в таких випадках.

23.7.

...I-ший і III-тий Корпуси відпочивають. Їм поручено занятися жнивами та допомогти населенню в зібранні хліба, через що й поліпшити у себе стан прохарчування.

Так закінчили війська велику і важку добу переходу Збруча, переходу з одних обставин в другі, і зайшли в другий світ.

28.7.

...Ціла Бригада У.С.С. розташовується в районі Камянця, а це: піхота — Должок, Белянівка, Зінківці; артилерія — Вигода, Стенка, Гуменіска. Команда Бригади У. С. С. в Камянці. Бригада

поступає в розпорядження Диктатора З. О. У. Н. Р., виходить зі звязи II-го Корпуса.

Команда II-го Корпуса перейшла о 9-й годині до Солодківців.

29.7.

Вчасним ранком зачався рух на Проскурів, а вже о 14-й годині, серед великого одушевлення населення, вмашерувала 4-та Бригада до Проскурова, де перейшла парадним походом у взірцевім порядку коло свого корпусного команданта. Ворог уступив до Гріновець, за ним сліднують частини 4-тої Бригади. Ворог там окопався; ведеться бій.

4.8.

...Сьогодні наспів письменний звіт начальника штабу II-го Корпуса (тут. ч. оп. 4476.) з дати 1-го серпня 1919. Ентузіастичне прийняття наших частин в Проскурові дуже вплинуло на поставу стрільців, серед яких незмірно зросла охота до бою, а їх постава стала незвичайно бадьорою. Жовніри зачинають бути гордими на імя «галицького жовніра».

9.8.

Наступ продовжується і вже о 8-й годині 30 хвилин рано заняла 5-та Бригада стацію і місто Жмеринку, о 9-й годині осягнула також 12-та наддніпрянська Дивізія місто. Ворог відступив на Братів, де мусів перебиватися через наші частини. Там вивязалися завзяті бої. На загал в боях брало участь 7 ворожих панцирників та около 10 полків піхоти.

12.8.

...Сьогодні проголошено військам утворення «Штабу Головного Отамана», який має обєднати під оперативним зглядом наддніпрянську і галицьку армії.

13.8.

Нині наспів перший оперативний наказ Штабу Головного Отамана (ч. 4. з дати 12. 8. тут ч. оп. 4679.). Це перша директива, яка обняла всі фронти та закроїла операцію на більшу скалю.

Її головні точки: Щоби звільнити Правобережжя від большевиків ранше, чим наспіють нові ворожі сили, наказує Головний Отаман наступати головними силами на Київ, забезпечуючи себе активно на схід і в напрямку на Одесу.

Для переведення цього наказується:

а) Група Схід (наддніпрянська армія, крім С. С. і Запоріжської Групи) під тимчасовим командуванням отамана Тютюника має зайняти район Бірзуля—Умань—Володарка.

б) Середня Група (I-ший і III-тий Корпуси, крім одної Бригади послідного Корпуса) з Запоріжською Групою під командою генерала Тарнавського — має зайняти район Сквіра—Козятин—Бердичів, обсадивши відповідною частиною Житомир.

в) Група Захід (II-гий Корпус і Група С. С.) під командою команданта II-го Корпуса має зайняти Шепетівку, заслонюючися на північ і північний захід.

г) Всі ці групи підлягають прямо Головному Отаманові.

д) Розмежуючі смуги: середня група на схід лінія Жмеринка—Липовець—Біла Церква, на захід Деражня—Краснопіль—Житомир. Всі місцевості для цієї групи включно.

Одна находячися в Жмеринці, бригада III-го Корпуса маєтсья передати в розпорядимість наддніпрянської армії.

І так із-під наказів Начальної Команди виходить цілий II-гий Корпус та 11-та Бригада. Прохання і протести Начальної Команди не помогли, наказ мусів бути переведений. Болючою була для III-го Корпуса віддача 11-тої Бригади, яка була найсильнішою і найліпшою частиною корпуса.

Намірений на сьогодні наступ II-го Корпуса на Старо-Константинів не відбувся ізза нескінченного ще перегрупування бригад. Наступ відложено до завтра. Вечером займала ціла група слідууючу ситуацію:

Група С.С. займає лінію: кавалерія — Колки, частини — Карчевка, Гриніки, Кульчини, Заставки. Група отамана Шашкевича (4-та і 21-ша Бригади) в районі Кузьмін—Жеребки. 7-ма Бригада заняла після важкого вуличного бою одним відділом Острополь, а її головні сили заняли район Баглай—Ладиги. 3-та Бригада в районі Пашковець—Печиска. 18-та в Проскурові. Оперативний штаб корпуса перейшов до Матрунки.

I-ший Корпус, скупчений в районі Винниці (туди перейшов сьогодні штаб корпуса), має за найближчу мету досягнути одною

бригадою Хмельник, а другою Янів. На Хмельник виходить 5-та Бригада, на Янів прямує 6-та Бригада.

Запоріжська Група відбуває пересування в район на схід і північний схід від Винниці з метою розвідки на Козятин і Липовець.

III-тий Корпус переходить на загальний в район Винниці, штаб в Браїлів. 11-та Бригада позостає в Жмеринці, а 8-ма Бригада переходить в район Могилівка-Гнівань. 2-га і 14-та Бригади полишаються на їх дотеперішних місцях.

15.8.

Наступ II-го Корпуса розвивається успішно. Вечером досягнуто 7-ю Бригадою район Лабунь, 4-тою Бригадою район Сульжин. Група С. С. досягнула Лещани-Сухновці. 3-та Бригада як корпусний запас в районі Лісінце-Буцовці. Штаб корпусу в Старо-Константинові.

18-та Бригада — Проскурів.

Вчора передано наказ Команді Етапу Армії перейти до Жмеринки.

Зараз найближчою метою операцій було захоплення району Бердичів-Козятин. Операції мусіли наступити скоро, щоби не дати ворогови змоги скупчитися. Для переведення цих операцій видано сьогодні загальні директиви (ч. оп. 4702.), та заряджено нову перегрупіровку (ч. оп. 4700.), яке мало бути скінчене 17-го серпня. Директиви були цього змісту: I-ший Корпус наступає головною силою (дві бригади) на загальний здовж вузкаторгової залізниці, а одною бригадою на комунікації через Райгород на Бердичів. Одну бригаду 1-го Корпуса підчинено в оперативнім згляді III-му Корпусові. III-тий Корпус поступає двома бригадами шляхом на Махнівку, одною бригадою здовж залізниці. 14-та Бригада полишена як залога в Винниці.

17.8.

Похід на Козятин відбувається двома шляхами. Дві бригади 1-го Корпуса (9-та і 10-та) посуваються по дорозі на захід від залізниці на Махнівку, а дві бригади III-го Корпуса (2-га і 8-ма) здовж залізниці на Козятин. 2-га Бригада прогнала біля Калинівки панцирний ворожий поїзд, в слід за нею минула

й 8-ма Бригада Калинівку. Частини Запоріжської Групи перейшли Овсяники. 7-ма дивізія — Самгородок, 8-ма дивізія Спичинці. Штаб — Прилуки.

Бригади 1-го Корпуса осягнули: 9-та Бригада — Мончинці, 10-та — Туча, 6-та — Крижанівка, 5-та — Уланів, Штаб — Калинівка.

III-тий Корпус осягнув: 2-га Бригада — Малий Чернятин—Котюжинці, 8-ма — Курава. Бригади були постійно в бою з ворожими панцирниками, що дуже утруднювало їх похід вперед. Ворог держить стацію Голендри і там окопався.

Із Штабу Головного Отамана одержано наказ (ч. 70., тут ч. оп. 4760.), який подає дальші дірективи для руху II-го Корпуса після заняття Шепетівки—Полонне. Для II-го Корпуса наказано перехід через Ново Міраполь—Романів в район Житомира, Групі С.С. через Красностав—Новоград Волинський на Коростень.

II-гий Корпус з хвилею осягнення району Романів підчиняється знову Начальній Команді.

А в групі полк. Вольфа розігралися зараз такі події:

Дня 16-го ц. м. в полудне заняв один курінь 21-ої Бригади Шепетівку. Недовго по тім зявилася польська кавалерійська стежа, яка зараз вернула. Після неї з'явилася сотня кавалерії, яка обсадила частину Шепетівки. Там витворилася така ситуація: В місцевости оба війська, границя, — ріка Гуска, міст нейтральний. З українських частин знаходяться: один курінь 21-ої Бригади і 2 гармати та 2-га дивізія С. С.; обі стації обсажені нами. Між Поляками а нами прийшло до виміни гадок; згодженося на засягнення рішень вищих команд. До сутичок не прийшло. Справа викликала загальне велике напруження. Корпус продовжує переслідування ворога на схід. Штаб перейшов в Полонне.

18.8.

О 12-ій годині осягнули 2-га і 8-ма Бригади стацію Голендри. Два курені 2-ої Бригади завагоновано на стації Голендри, їх підвезено під Козятин. В Козятині около 1.000 Мадярів три панцирні поїзди. О 14-ій годині 15 хвилин заняла 2-га Бригада особовий двірець Козятин; товаровий двірець і місто держать

ще большевиками. 8-ма Бригада посувається з заходу на Козятин. В слід за тим занято сьогодні Козятин вповні. Штаб III-го Корпуса на стації Голендри, посувається в перід.

19.8.

...Так завершено першу фазу операцій: занято кріпко район Шепетівка—Полонне—Бердичів—Козятин. Для окончного забезпечення цього району являється ще конечним оволодіти Житомиром і Сквірою, а заняття їх замикає події першої фази.

20.8.

...Начальна Команда переїхала сьогодні в Винницю.

21.8.

Головні сили II-го Корпуса заняли сьогодні Житомир, під час коли 7-ма Бригада висуненими кольонами заняла місто вже вчера о 18-ій годині. Похід відбувався двома кольонами, одна кольона (7-ма і 4-та Бригади) з Полонного через Романів—Буки, — друга кольона (3-та Бригада) через Пятки—Траянів—Волиця. Штаб Корпуса вже о 11-ій годині удався до Житомира, куди поволі надтягають машеруючі кольони. 4-та Бригада приходить доперва під вечір до міста, 3-та в дорозі.

Большевики на кілька годин перед прибуттям наших частин опустили місто. Їх приблизна сила 1.500 до 1.800 люда, 15 гармат. Вони відійшли на північ і північний схід. Стан корпуса з причини усильних маршів до крайности вичерпаний, дух частин одначе бодрий, як все при поступі в перід. Мешканці Житомира справили нашим частинам оваційне приняття. Частини закидувано цвітами, відпоручники приняли команданта хлібом та сіллю. Поява наших гарно здисциплінованих військ зробила глибоке вражіння на мешканців.

Большевики виевакуували місто, так що з майна не багато лишилося.

22.8.

II-гий Корпус полишається в районі Житомира, висилає лише сильніші відділи для оволодіння Коростеня до хвилі, коли тамтуди прийде Група С. С., яка одержала від Штабу

Головного Отамана наказ посуватися тамтуди (21-ша Бригада – Сокольча, Харліївка. Корпус навязує звязок з пов- до Бердичева).

I-й Корпус переходить сьогодні 5-ою Бригадою в район Ляховці–Ніконовка, 6-ою Малие Мішковці–Червоне, 10-ою Бригадою в район Старосель–Андрушівка, 9-та Бригада в Бердичеві.

III-й корпус без значних змін, йому накладається завдання зайняти Фастів.

23.8.

...З Корпуса С. С. одержано таке звітлення для передачі Головному Отаманови: «Поляки сьогодні о 10-ій годині в силі 200 чоловік кавалерії роззброїли сотню полевой варты в Славути. Після звідомлень движеться на Шепетівку 500 їздців і три сотні піхоти, на стації Славута два панцирні поїзди. Заряджено евакуацію Шепетівки. Повернувший від Поляків парламентар приніс відповідь, що переговори між Поляками і Українцями перервані, і Поляки зачинають наступ на Шепетівку. Заряджено оборону Шепетівки. Штаб готов до виїзду в Полонне.

24.8.

III-тий Корпус заняв сьогодні після бою Фастів. Частини 2-ої Бригады вдерлися о 10-ій годині до міста. 2-га Бригада осягнула сьогодні район Офірна–Малая Сметінка, де вона і залишається. 8-ма Бригада в дорозі до району Мотовилівка, куди вона завтра має зайти; зараз вона в районі Фастова.

...II-гий Корпус скупчений в районі Житомира. Там без змін.

Стацію Фастів застали наші частини евакуованою, там захоплено лише з одинадцяти паровиків чотири добрі, та до 200 вагонів. Всі стації далі на Київ – забиті; це в головній мірі вплинуло на рішення, можливо якнайскоріше перевести акцію в напрямку Києва, щоби захопити це майно.

25.8.

...Про Групу С.С. маються зараз в II-гiм Корпусі слідуючі відомости: Штаб 1-шої і 2-гої дивізії має знаходитися в Новгороді Волинськiм, 1-ша дивізія веде наступ по житомирськiм шосе, а її розвідка заняла місто Соколів. 2-га дивізія веде наступ на коростенськiй залізниці. Непевне та змінчиве посту-

повання Поляків в напрямку Шепетівка хвилює дуже настроями Групи С. С. і II-го Корпуса, який пристрасно жадає вияснення наших відносин до Поляків.

26.8.

8-ма Бригада викинула сьогодні ворога з Василькова, куди ввійшов один полк і частини повстанців. Ворог держить лінію: Большая Бугаєвка—Крушинка—Янковичі—Мархелівка—Глеваха—Будаєвка—Боярка. Сила невідома. Групіровка корпусів сьогоднішнього дня на загал незмінена.

Штаб Головного Отамана наказує II-му Корпусови як найближчу мету захоплення Коростеня, в якій то цілі підчиняє Групу С. С. Начальній Команді. З II-го Корпуса і Групи С. С. створює Начальна Команда (ч. оп. 5053.) армейську групу полковника Вольфа, якої завданням захоплення вузла Коростень, улегнення та забезпечення через це походу середньої групи на Київ, до якої то операції рішилася Начальна Команда.

27.8.

Група генерала Кравса. Штаб — Фастів.

I-ший Корпус осягнув сьогодні слідууючу групіровку: штаб перейшов сьогодні до Фастова. 5-та Бригада — Фастів, 6-та Бригада — Дідівщина—Вульшка, 10-та Бригада — Брусилів.

Для групи генерала Кравса видано загальні директиви для наступу на Київ (ч. оп. 5075.) Наступати з бравурою, ввести у ворога замішання. Частини повстанців підчинити собі. З політичних причин бажаним є, щоби і наддніпрянські частини брали участь у захопленні міста. Уникати великого натовпу військ у самім місті, рішучо здусити всякі провокаційні, оказуючі охоту до погромів, елементи.

28.8.

Група полковника Вольфа:

Група С.С. в дуже важкім становищі супроти Поляків.

Війська групи дуже перевтомлені, вона просить витягнути її в запас.

...Група генерала Кравса:

На сьогодні заряджено групіровку частин для завтрішнього загального наступу на Київ. Грубують:

I-ший Корпус: гро кавалерійської бригади — Михайловка, 10-та Бригада — Мотижин—Копилово, вона лишається там як запас армейської групи з завданням охорони тилів групи. 6-та Бригада має перейти в Ясногородку, 5-та Бригада з артилерією 9-ої Бригади до Скиток і Малої Кожуховки. Штаб Корпуса лишається покищо в Фастові.

III-тий Корпус (група отамана Віметеля) підтягає 8-му Бригаду до Малої Кожуховки і стації Васильків, а 2-гу Бригаду в район Мала Бугаєвка—Хутор. Штаб групи отамана Віметеля — стація Васильків.

Запорізька Група переходить по одній дивізії в район Большая Бугаєвка—Большая Ольшанка—Тростинка, одна дивізія полишається в Білій Церкві, висилає відділи в район Германів—Васильків. Штаб корпусу — Васильків. Завдання: певна безпека наступаючої групи від полудня і полудневого заходу.

Частини III-го Корпуса осягнули точно приказані райони. Відділи дійшли до Мархалевки, 3 бригад 1-го Корпуса лише 5-та Бригада осягнула район Скиток—Мала Кожуховка. 6-та і 10-та Бригади в поході, від них не наспіли звідомлення.

Запорізька Група стоїть 7-ою дивізією в бою коло Великої Бугаєвки, 8-ма дивізія в бою коло Ольшаниці. 6-та дивізія одним полком в Білій Церкві, відділ на стації Сухолеси, решта в районі Василькова.

З огляду на далеко поза своїми ділами позістали частини 1-го Корпуса відлежено загальний наступ о один день.

На загал підтягають сьогодні головні відділи свої задні частини вперед, похід ізза злих доріг утруднений.

Сконстатовано, що прийдеться числитися з сильнішим ворожим опором. На лінії Крушинка—Глеваха густо обсажені ворожі окопи, багато артилерії; маються і важкі гармати.

Бригада, що машерувала з Брусилова в напрямку Ситники, стрінула около 1000 большевиків, з якими веде бій.

Як вже давніше сподівалося, осягнуто сьогодні перший контакт з частинами Денікіна. А іменно на стацію Рокітно приїхав броневик армії Денікіна, який здається бути першою сторожею якоїсь сильнішої кольони. Частина Запорізької Групи, що стояла в Білій Церкві, хотіла навязати з ним переговори про продовження демаркаційної лінії. Командант

броневика не пристав одначе на ніякі переговори і заявив старшинам Запоріжської Групи, що Денікін не признає отамана Петлюри, та що головний отаман в очах Денікіна є тільки бандитою. Далі жадав Денікінець рішучої відповіді про залишення нами Білої Церкви та Фастова в цілі дальшого походу Денікіна на Київ, а як речинець відповіді назначив сьогодні 24-ту годину. Вислано з штабу III-го Корпуса сотника Купчанка для ведення дальших переговорів. Запоріжській Групі поручено оминати на всякий случай ворожих кроків проти денікінців. Від Штабу Головного Отамана зажадано дальших інструкцій.

29.8.

Група генерала Кравас:

Головний наступ на Київ відложено на завтра. Метою сьогоднішніх подій є осягнення вихідних становищ для цього наступу. І так 1-ому Корпусови покладається заняти села Ігнатівка і Боярка, III-ому Глеваха, Крушину, Маршалівку і Вету. Запоріжська Група має заняти Янковичі і Ходосівку.

А хід боєвих подій відбувався так: — Запоріжська Група, що вчора мала завзятий бій біля Великої Бугаєвки, відступила назад в район Погреби — ще вчора. 2-га Бригада наступала сьогодні ранком на Крушинку, проломила тут ворожі становища і взяла цю місцевість. Запоріжці одначе не пішли рівночасно до наступу і ворог вдарив на 2-гу Бригаду з флянки, в наслідок чого вона мусіла відійти назад на лінію: станція Васильків—Хутор Черкас. Бригада потерпіла дуже болючі втрати. Запоріжців завізвано енергічно до наступу па Большую Бугаєвку, 7-ма дивізія займає Погреби і горби на північ, 2-га Бригада з повстанцями займає знову Васильків.

На північ від залізниці розвиваються події правильно. 5-та Бригада заняла — як наказано — Скиток і посувається на Мацюжинку, частини 8-ої Бригади прилучуються до наступу 5-ої Бригади, а інші беруть участь з півночі в протинаступі на Васильків. 6-та Бригада в поході на Ігнатівку, 10-та Бригада звела коло Юрова кровавий бій з ворогом, розбила його й осягнула район Ситники—Мутюжин, переслідує ворога на північ. Після цілоденного кровавого бою осягнули другі бригади такі боєві результати: 6-та Бригада заняла по полудни

по тяжкім бою під Бобрицею і Білгородкою обі ці місцевости й осягнула Ігнатівку. 5-та Бригада, продовжуючи свій наступ, заняла місцевости Малютинку—Заборе, а вже вечером осягнула Боярку. 8-ма Бригада заняла Глеваху і дійшла до Вети. 2-га Бригада після дуже завзятого бою здобула назад Васильків, заняла Каплицю, Крушинку і Мархалевку. Запоріжці здобули приступом Бугаєвку і посуваються на Янковичі і Ходосовку.

Так осягнуто вповні всі цілі сьогодняшного дня. Війська докладали надзвичайних зусиль, що згадує з подякою команда групи генерала Кравса в диспозиції на день 30-го, в яким має відбутися святочне вступлення армії до Київа.

Група полковника Вольфа:

І-ша дивізія Групи С.С. повела наступ на флангу ворога, заняла села Очеретянку і Гуту Пилінськую, 2-га дивізія посувається лівим крилом з Кутера, Дзеканка до шоссе Житомир—Новгород Волинський.

Група підполковника Бізанца в поході для осягнення 13-им полком Могильно, а 6-им полком Холосно. 14-тий полк прибув залізницею на стацію Турчинка. 3-та Бригада осягнула район Кропивно—Ріжиці. Один курінь 7-го полка замикає дорогу коло сіл Вацків і Газинка, що на схід від Житомира, решта 4-ої Бригади — запас армейської групи, 18-та Бригада повнить гарнізонуву службу в Житомері.

9-та Бригада, що стояла в Бердичеві як армейський запас, одержала наказ як найскорше відправитися до Фастова в розпорядження групи генерала Кравса. Перший транспорт відійде ще сьогодня.

30.8.

Група генерала Кравса:

Загальний наступ на Київ розвивається успішно — мимо завзятого опору ворога.

О 12-ій годині 30 хвилин — 6-та Бригада дійшла до Петропавлівської і переслідує ворога далі. 5-та Бригада в бою з трема ворожими броневидами заняла Крюковщину, лівим крилом посувається на Жуляни, правим крилом заняла Вету, Юрівку, Гатное і Хутор Монастирський та посувається далі. Ворог ставить ще опір на Волинському Посту з п'яти броне-

виками. Тут в завзятім бою проломили бригади I-го Корпуса лінію ворожих становищ і осягнули всі цілі наступу, через що оволоділи містом.

Завданням всіх трех корпусів було обсадити своїми відділами найважливіші пункти й обекти міста, між иншим мали Запоріжці обсадити одною дивізією залізничий міст на Дніпрі та стацію по лівім березі, а група отамана Віметаля пасажирський міст. Групу повстанців Зеленого діріговано біля Триполя на східний беріг і вона мала осягнути район Бортничі—Бровари.

Тимчасом вернув до Фастова сотник Купчанко, що їздив з місією до денікінців. Він голосить: «Переговори ведено в команді 2-ої денікінської бригади в Мирогоровці. Бригада була до переговорів уповажнена. Заступники армії Денікіна жадали, щоби територію на полудневий схід і схід від залізниці Козятин—Фастів—Київ уважати як операційну полосу денікінських військ, а територію між лінією Фастів—Володарка—Сасків—Буки з одної сторони, а лінією Біла Церква—Тараща—Лисовка—Звенигородка — стація Звенигородка з другої сторони — як неутральну полосу». На це жадання ми не згодилися і сотник Купчанко одержав поручення перетягати переговори можливо довго, аж до приїзду місії Штабу Головного Отамана, на чолі якої їхав отаман Омелянович Павленко.

Після вражіннь сотника Купчанка війська Денікіна добрі, не кращі однак либонь від галицьких.

Група полковника Вольфа: Група в наступі на Коростень, має діло з незмірно сильним опором ворога, який успів в послідних днях підтягнути значні підмоги і борониться в силі що найменше 6000 піхоти та незвичайно багато артилерії.

Група С. С. в бою заняла 2-ою дивізією Соколів і Новорудню, 1-ою дивізією Яблоновці, Рудня, Старо, Кривці.

Група підполковника Бізанца, якій для окружаючого наступу підчинено цілу 3-ту Бригаду, здобула доперва після поновленого наступу і важких боїв Холосно і Злобич. Наш наступ на Могильне був відбитий. Частинам наступаючим з Красногірки на Ушомір удалося дійти лише під Ушомір. Шершне взято одним курінем 7-ої Бригади.

Ворог розпоряджає на цілім відтинку великою масою артилерії, якої вогонь сягав місцями — як під Могильном —

до барабанного. Після висказів полонених і розвідників намагається ворог за всяку ціну вдержати Коростень.

31.8.

Група генерала Кравса:

Раненько вже удався був Начальний Вожд, Начальник Штабу і декілька старшин Начальної Команди до Фастова, а звідтам далі на дворець до Київа, щоби взяти участь в торжественнім поході до Київа, який після пляну мав відбутися сьогодні о 16-ій годині.

Диспозицію команди армейської групи переведено майже як слід, здається тільки, що середини міст, який на карті не є зазначений, з тої-ж причини не зістав обсаджений, а група отамана Зеленого не виповнила приказу переходу на лівий беріг; про її побут не був ніхто поінформований. Здається, не дуже то і певно був обсаджений залізничий міст Запоріжцями.

Вже рано виїхав Штаб 1-го Корпуса, та команда армейської групи до Київа, куди приїхали між год. 16-ою а 17-ою. До цього часу в місті розігралися слідуєчі події:

Вже в 8-ій годині ранком увійшли частини Денікіна до Київа — здається — через середній необсаджений міст і також через залізничий міст, куди переїхало кілька панцирок. Вони розташувалися в полуднево-східних передмістях.

З огляду на це приказали команданти поодиноких бригад 1-го і III-го Корпусів своїм, находячимся ще поза містом, куреням сейчас вмашерувати до Київа, а отаман Віметаль, як найстарший з наших командантів, вступив в переговори з денікінськими командантами, при чім вирішено провізоричну демаркаційну лінію. Лінія ця веде по генеральній мапі з району сейчас на полудне від вуличного моста аж до напису «Демієвка». Не зважаючи на цю умову, зявився між 16-ою а 17-ою годиною денікінський генерал Штакельберг разом з сильною делегацією старшин і відділом складаючимся околo з 100 до 200 людей біля городської Думи, яка вже була нами обсаджена, і де в межи-часі зібралася була величезна товпа публики. В тім самім часі заїхали і генерал Кравс та полковник Микітка до городської Думи, а генерал Кравс сейчас зажадав відступу генерала Штакельберга за лінію умовлену з отаманом Віметальом. Генерал Шта-

кельберг обіцяв виконання цього жадання, просив однак о позволення переговорювати в тій справі дальше з генералом Бредовом, який — здавалося — був його найвищим командантом.

В межичасі зібрана товпа, знаючи про присутність денікінських військ в Києві, зажадала вивішення російського прапора на Думі, крім вже нами там застромленого українського. Щоби успокоїти товпу, в якій находилося багато бувших російських старшин, позволив на це генерал Кравс як знамя спільної боротьби обох армій проти большевиків і тим цей інцидент здавався бути укінчений. Однак частини Запоріжської Групи, які в цій хвилині перемашеровували попри Думу, здерли російський прапор, а це викликало сейчас величезний заколот. Почалася стрілянина, при чім з дахів і бальконів стріляло також на наші частини цивільне населення. Там ми втратили 10 убитих козаків, убито також 7 коней. Повсталала велика паніка, а Запоріжська Група лишила в місті навіть свої гармати.

З огляду на так заострену ситуацію удався генерал Кравс особисто автом до генерала Бредова, щоби безпосередними переговорами скоро усунути це положення. Вже в дорозі стрінув він сильні кольони добровольців, які машерували на місто. Переговори тривали декілька годин.

В межичасі напали добровольці на наші — розкинені по місті частини, які по більшій часті стояли ще під впливом щойно минувшої паніки, і розоружили декілька частин, під час коли інші відділи, ставляючи оружний опір, вийшли поза місто. Штаб 1-го Корпуса заледво вспів в час вицофатися, штаб III-го Корпуса й одинайцять його сотень розоружено. Одноцільний опір з причини згаданої паніки був неможливий. Силу денікінських частин оцінював генерал Кравс на принайменше дві дивізії; генерал Бредов є командантом гвардейського корпусу.

Група полковника Вольфа:

Вчера пополудни наступав ворог на групу підполковника Бізанца і її частини перед майже чотирократною ворожою перевагою відступили з сіл Злобич, Холосно, Веселуха. Коло Ушоміра поки що без змін; там ведеться наш наступ і доперва о 15-ій годині заняв 5-ий полк Ушомір, а в слід за тим пере-

йшли 13-тий і 14-тий полки до наступу на Могильну–Білошицю. Праве крило незмінне. Шершне обсаджено нами.

Силу ворога оцінюється на 9000 до 10000 люда. 4-та Бригада осягнула Турчинку, – як запас групи.

Група С. С.: 2-га дивізія займає Тетюрку, Андрієвку, Новорудню. Два полки I-шої дивізії цофнулися під напором ворога з району Кривци–Яблонное, і займають один – район на південний схід від Янішевки, а другий – роздоріжжа між Янішевкою а Новорудкою; третій полк в поході на Михайлівку.

1.9.

Група полковника Вольфа:

Група підполковника Бізанца наступала сьогодні силою трех бригад, 3-ою, 4-ою і 7-ою, не вспіла однак осягнута ніяких успіхів. Бій стається чимраз тяжший. Ворог відповідає на кожний наступ протинаступом в масах.

Праве крило Групи С.С. мусіло сьогодні знову дещо відійти. Фронт Групи С. С. біжить через Кошелєвку, Чернявку, Очеретянку, Соколів, Тетюрку. Проти Групи С. С. підвів ворог сильніші підкріплення. Вже тепер нема сумніву, що ворог буде держати Коростень всіми можливими заходами.

Команда групи просить о конечне віддання назад в її розпорядимість Бригади У. С. С., яка зараз поставлена Штабом Головного Отамана до диспозиції штабу наддніпрянської армії. Заряджено негайну висилку 9-ої Бригади до Житомира.

2.9.

Група генерала Кравса:

Війська групи скупчуються на лінії Ігнатівка–Васильків. Запорізька Група в марші з Києва на Васильків.

Повстанці з Полтави стоять на лінії Саверівка–Ковалівка в боротьбі з денікінцями, що з Білої Церкви посуваються на Київ.

Група полковника Вольфа:

Становище групи сьогодні де-що покращало, та все таки воно важке.

Наступ на Коростень продовжується далі. О 16-ій годині заняла група підполковника Бізанца Хотинівку і Соболевку.

Власна піхота дійшла під Могильном вже на віддаль приступу. В наші руки впали знову Слобіч і Холосно.

Опір ворога сильний; большевицькими відділами проводять німецькі та малярські старшини.

Група С. С. відкинула ворога і стоїть 2-ою дивізією в районі Тетюрка—Новорудня, 1-ою дивізією — Гута Пулінська, Очеретянка.

З огляду на становище під Київом здержано дальший транспорт 9-ої Бригади до Житомира, а групі полковника Вольфа поручено не форсувати далі наступу на Коростень, залишаючися і забезпечуючися на займаємих становищах.

3.9.

Група генерала Кравса:

Група стоїть сьогодні 1-им Корпусом в районі Бобриця—Черновая—Заборе. III-им Корпусом в районі залізничної станції Васильків—Мала Солтанівка. Півтора куріня 1-го Корпуса в Фастові. 10-та Бригада надіслала сьогодні звіт датований з 1-го ц.м., що вона під натиском ворога відступила в район Копілово—Колонщина—Бузова.

Відділи Денікіна, що наступали з Білої Церкви, відкинули повстанці назад на Білу Церкву.

Група полковника Вольфа:

Сьогодні рано перейшов ворог з району Коростеня до проти-офензиви та примусив групу підполковника Бізаца відійти на лінію Іванівна—Михайлівка—Красногірка. Ще перед полуднем взяв ворог Красногірку. Було очевидним, що ворог не вдоволиться тим успіхом і буде продовжувати свої операції на Житомир. Дятого зарядила команда групи полк. Вольфа відв'язатися групі пполк. Бізанца від ворога та відійти на лінію Турчинка—Кропивна, а це одною бригадою в район Фастова, по одному полкови Горошки і район Бразинка, одна бригада як запас групи в районі Чернихів.

Група С. С. взяла Лягуїск і Янішевку. Впрочім без змін. Група позостає в районі Гута Пулінська—Тетюрка. До Горошків приходить один курінь групи пполк. Бізанца, який має удержати зв'язок з Групою С. С.

Частини 9-ої Бригади, які вспіли досі переїхати до групи Вольфа, віддіріговано назад до Козятина до групи ген. Кравса.

З огляду на це, що наддніпрянська армія не була в силі задержати наступаючого з Уманя ворога, через що загрожував він в дальшому своєму поході Винниці і Козятинови, являлися konieczними перегрупівка і пересунення частин групи ген. Кравса, а це тим більше, що сьогодні запримічено рух денікінських частин з Білої Церкви на Сквіру.

Перегрупівка мала відбутися так, щоби частини III-го Корпуса перейшли в район Сквіра, Запорожці через Фастів в район Краснолісе—Чубинці, I-ий Корпус двома бригадами до Романівки—Почуйки, а 10-ою Бригадою до Корніна. Команда групи мала-би в міру рухів частин перейти з Фастова до Козятина. З огляду на рухи деніківців в Білій Церкві поручено цю групівку перевести в цей спосіб, щоби бути забезпеченим на всякий удар з флянки.

В справі рухів денікінців в Білій Церкві поручено 1-му Корпусови вислати парламентаря до Київа, а III-ому до білої Церкви.

4.9.

...О 10-ій годині сьогодні вернула з Київа місія отамана Бубели з слідующею заявою генерала Бредова: «Так як Вами (галицьким командуванням) не підпринято ніяких кроків для точного вияснення Вашого відношення до нас (армія добровольців), а дальше, що в супереч першій заяві ген. Кравса, Ваша делегація сьогодні заявила, що Ви знаходитесь в оперативній зависимости від Петлюри, то ми оставляємо за собою повну свободу ділання. «Наші жадання Вам звісні:

1) Признання нашого льозунга «відбудовання єдиної, неділимої Росії».

2) Признання нами Петлюрівців неутральними наступить в тім случаю, коли вони приймуть перше домагання. Тоді вони є зобовязані, або сейчас віддати оружжа і розійтись домів, або пристати до нас, признавши наші льозунги, з котрих одним є також широка автономія для «Окраїни».

3) Наколи Петлюрівці не приймуть тих жадань, то вони будуть уважатися таким-же противником як большевики».

Заяву цю предложено Штабови Головного Отамана до дальшого рішення.

А тимчасом в руках денікінських військ знаходяться ще Галичане і так: 1) з штабу III-го Корпуса трох старшин, 6 жан-

дармів; 2) з 2-ої Бригади: дві сотні і 12 їздців; решта бригади перебилася назад; 3) з 8-ої Бригади: комплектні два курені, т. зн. 16 старшин, 74 підстаршин, 382 стрільців з крісами, 19 скорострільів, 100,000 піхотних набоїв; 4) з 1-го Корпуса около 70 стрільців 5-ої Бригади, решта перебилася.

Перемиря з Поляками:

Сьогодні наспів текст перемиря заключеного в Варшаві дня 1-го вересня.

Головою польської делегації був генерал-поручник Дурський, української – полковник генерального штабу Ліпко.

Зміст головних точок: Припинення всіх ворожих кроків. Установлення демаркаційної лінії Збруча з неутральною половою між річкою Жванчик. Установлення пропускних пунктів. Умова обов'язує через 30 днів. Обмін полонених. Комісія для обговорення спільних операцій проти большевиків. Розмежувача лінія військових операцій слідує: Волочиска, з мостовим причітком в українських руках, Корець в українських руках, Олевськ в польських руках, Мозир в польських руках. В Шепетівці спільна команда залізничного двірця.

Повний текст умови передано до відома корпусів.

7.9.

В наслідок загального положення переходить українська армія до дефензиви. Східна група відтягає своє ліве крило в район Липівця, а її фронт перебігатиме через Гайсин і Печану. Лінія Липовець–Жмеринка творить границю між обома групами східною і середною (група ген. Кравса), при чім обі місцевості для східної групи.

Середній (ген. Кравс) і західній (полк. Вольф) групам накладається завдання кріпко держати район Бердичів–Козятин. В тій цілі заряджено нову групіровку (ч. оп. 54:57), яка має виглядати так:

1) Головна сила 1-го Корпуса в районі між річкою Раствавіца й Андрусівкою. Відділи для звязку з II-гим Корпусом в Староселю.

2) Запоріжська Група головною силою в Зарудинцях, з метою безпеки комунікації зі Сквіри на Козятин.

3) Одна бригада III-го Корпуса в районі Андрусово для звязку зі східною групою, замикає шлях ведучий від Монастирища.

4) Запас групи: одна до дві бригади в районі Козятина.

5) Одна бригада I-го Корпуса в Бердичеві як армейський запас.

14-та Бригада в Винниці позостає як армейський запас.

Групі полковника Вольфа полишається завдання удержання Житомира.

Розмежуюча лінія між обома групами: Брусилів, Болячев, Івниця, Іванків.

Частини осягнули сьогодні слідууючу ситуацію:

Група генерала Кравса:

I-ший Корпус переходить: 10-та Бригада до Ходоркова, 6-та – в район Попельня–Лісовики, 9-та – до Каменки–Парипси, 5-та – до Паволоча. III-тий Корпус: 2-га Бригада в район Ягнятин–Карабчієв, 8-ма Бригада з одним курінем 9-ої до Морозівки, кавалерійська бригада до Погребища. Запоріжська Група переходить в район Новоселиця–Почуйки–Романівка.

На станції Фастів полав сьогодні в руки денікінців панцирний поїзд «Чорноморець».

Група полковника Вольфа:

Остається сьогодні на зайнятих вчора становищах. Ворог активності не проявляє. Селяни-повстанці заняли Радомисль.

12.9.

Місія генерала Павленка чисто військового характеру вибралася нині перед полуднем до Фастова, де її мають очікувати відпоручники Денікіна. Вона дістала повновласти від отамана Петлюри.

Група С.С. мусіла під напором сильного ворожого протинаступу відступити на лінію Семаківка–Баскаки–Баранська Рудня. З останніх боїв можна пізнати, що в районі Коростеня держать большевики і дальше великі сили, хочаючи удержати Коростень. Для того Начальна Команда, хочаючи оминути непотрібні втрати, приказала наступу на Коростень не форсувати.

Денікін: на шоссе Київ–Житомир не запримічено ніяких

ворожих відділів аж до станції Кочерово. Ворожі стежі доходили до Жидовець.

Большевики, котрі посуваються з полудня заняли передовими частинами лінію Новофастів—Молчанівка—Воробієвка—Антонів—Володарка.

13.9.

Дотеперішні бої доказали, що большевики, тримаючи на дальше великі сили в районі Коростеня, хочуть його конечно удержати. Начальна Команда видала наказ не форсувати наступу на Коростень.

Група С. С. стоїть на лінії Семаківка—Баскаки—Барановська Рудня. 7-ма Бригада переходить нині головними силами в район Фастова.

На фронті генерала Кравса осягнули большевики передовими частями лінію Новофастів—Рибчинці—Воробієвка—Антонів—Володарка. Большевицькі стежі доходять до Сквіри. Повстанців, що вчера урядили погром в Смолянці, розоружено. Винних віддано під суд, а прочих розоружено й розділено по частинам.

Загальне вражіння дотеперішних боїв, що большевики, що були під Одесою, розбиті наддніпрянською армією і zagrożені, що будуть взагалі відтяти, стараються продертися на північ. Вони ведуть з собою дуже много награбленого майна і прямо очайдушним маневром стараються доконати свій замір.

16.9.

Нині заїхав сюди через Шепетівку—Козятин американський генерал ... з адютантом з метою їхати через Фастів до Київа. Одержавши тут інформації що до нашого положення, поїхав ще до Жмеринки, де був прийнятий Головним Отаманом. Завтра виїздить він до Київа.

19.9.

Відношення наших частин до ДобрАрмії зачинають поволі прояснюватися в сторону ворожих ділань обох армій. Непримириме становище добровольців спонукує нас кинути всі згляди супроти них, а Денікін зі своєю армією виростає по-

волі з неутрального чинника на нового, поважного ворога України, якому на примирення ми можемо простягнути тільки меч.

На фронті групи генерала Кравса — після переходу большевиків — нема ще тісної лучби з обома арміями, а увага тутешніх частин звернена більше в сторону большевиків.

На фронті наддніпрянської армії не стало вже большевиків і обі армії — добровольці й українська — стали проти себе чолом. Як довго були ще в поблизу большевики, то на тих пунктах, де стрінулися наші частини з добровольцями, установлювано демаркаційну лінію й обі сторони виходили мирно за цю лінію. Цей стан не тревав довго. Большевиків не стало. Зачалися короткі перестрілки броневих поїздів і застав на стаціях Захлази, Жеребково, Затише, Перехрестово, Грушки, Любашівка. Бої ці покищо безплянові, противники наче міряють себе.

З огляду на це, що полковник Микітка наче-би відмовився командувати I-им і II-гим Корпусами, в порозумінні з полковником Вольфом і за згодою полковника Микітки відмінено дотичний наказ і назначено командантом групи — полковника Вольфа.

20.9.

Большевицька група, що була відтята нашими операціями на Київ від північної армії, перебивалася крізь полосу між денікінською а нашою арміями. В майже очайдушнім підпринятті перейшла ця група з навантаженим всякого рода майном у флянковім маршу 300 до 400 верстов і злучилася з північною 12-ою армією. Большевицьке радіо з 19-го ц. м., яке тут сьогодні наспіло, говорить: «На Житомирському напрямку наші війська злучилися з південною групою, що прибула з півдня України та заняла Житомир. Наша південна група на протягу трох тижнів перейшла з боем 300 до 400 верстов, при чім по дорозі розбито більші сили ворога, захоплено полонених, гармати, скоростріли й иншу добичу, скількість якої вияснюється».

З огляду на все ще поважно загрожений район Бердичів—Козятин евакууються всі корпусні господарські частини і заведення до Бару, Деражні і Проскурова.

Команді Етапу Армії в Жмеринці дано дозвіл перейти в Проскурів.

21.9.

...Послідні бої незвичайно виснажили наші частини, а спеціально Група С. С. і II-гий Корпус опинилися в незвичайно важкім становищу, Командант Групи С. С. доносить сьогодні, що його частини, витративши великий процент людей в боях та через недуги, фізично і морально перемучені не представляють майже ніякої опірної сили, і просить о підмогу в нових свіжих частинах.

Не краще в II-гім Корпусі. Команда корпусу зголосила вже вчора ляконічною телеграмою: «Корпус цілком нездібний до бою. Фізичне виснаження, брак теплих одягів дається дуже відчувати зимними ночами». Ці обставини представлено Штабови Головного Отамана і Диктаторови.

...З Штабу Головного Отамана наспіло повідомлення, що з Поляками прийшло до порозуміння відносно польських операцій на Коростень з боку Олевська, та на Новгород Волинський. Про це, як рівнож і про заборону обстрілювати польські літаки, повідомлено всі частини, щоби не зайшли якінебудь непорозуміння.

24.9.

На фронті всіх груп спокій. Групіровка частин незмінена. Становища коло Бердичева і Козятна зміцнюються технічно.

25.9.

На фронті всіх груп без змін і спокійно. II-гий Корпус витягнув 5-ту Бригаду до Бердичева як запас I-го Корпуса.

...Своїм наступом кинули добровольці визов українським військам, в слід за чим появилася відозва від Правительства до всего народа України, ставати в обороні Держави, землі і волі, до боротьби з денікінськими-чорносотенними ворогами. Відозва з дати 24-го вересня ц. р. підписана отаманом Петлюрою — як головою Директорії, президентом З. О. У. Н. Р. — Д-ром Петрушевичем та членами Директорії.

Відозва прийнялася тут спокійно, до нової війни були вже всі приготовані і того сподівалися.

27.9.

На цілм фронті армії нема майже ніякого контакту з ворогом. Майже всі бригади закінчили вже вчора, а деякі ще сьогодні докінчують перегрупування, як було наказано.

...З штабу Головного Отамана одержано директиви як заховуватися підчас боїв большевиків з добровольцями. Її ідея: оба вони вороги; краще для нас як сильніший з них буде побитий. В тім дусі поучено війська — з тим додатком що в случаю наступу Поляків на Коростень нашим обов'язком буде підпирати цей наступ з півдня з огляду на заключену з польською командою в тім напрямі угоду.

Сьогодні після обіду виїхав генерал Тарнавський своїм поїздом до Камянця з метою орієнтовання кругів про положення.

Вечером відбулося в салі міського театру з Винниці інаугураційне представлення бувшого львівського театру, тепер державного театру при НКГА.

28.9.

На фронті Групи С. С. ніяких боєвих акцій. До Шепетівки прибула одна польська сотня кінноти. Поляки заявили, що чули, що в Шепетівці мають бути большевики, але з огляду на те, що воно неправда, обіцяли від'їхати сьогодні рано назад, залишилися однак аж до вечера.

...Армейська група генерала Кравса розв'язується з днем 29-го ц. м. 24-та година.

29.9.

На всіх фронтах не ведуться ніякі боєві акції. Стичність з ворогом мала, розвідка працює — як все — інтензивно;

Поляки, що прийшли до Шепетівки — по донесенням Групи С. С. — все ще там залишаються.

30.9.

Всюди спокій, боїв з ворогом майже ніяких. Сотня польської кінноти, що находилася в Шепетівці, відійшла вчора в полуднево-західнім напрямі.

1.10.

На фронті спокійно.

2.10.

На фронті спокій... З поляками продовжено перемиря до дня 11-го жовтня.

3.10.

На фронті спокій...

1) Відносно політичної ситуації можна сказати, що вона перекилася вже на нашу користь. Америка й Англія стоять цілковито по нашій стороні, а і пан Клемансо говорить вже з більшою симпатією про нас.

2) Військово-політична місія їде до Варшави, щоби при тамошних переговорах заступати інтереси Галичини та не допускати до явищ, як висказ пана Пилипчука про «дезінтересма» в справі східної Галичини.

3) Всі алярмуючі вістки про границі, чи то Буг, чи Збруч для Польщі, є видумкою.

...6) Пан Диктатор сам об'їде фронт.

7) Наш приятель — це мусить бути час, кілька антантівських місій поїхало до Денікіна, щоби змусити його припинити ворожі кроки проти України.

4.10.

На цілім фронті повний спокій.

5.10.

На фронті спокій.

...З Штабу Головного Отамана наспіло повідомлення, що п. Диктатор вибирається завтра т. зн. 6-го жовтня на довшу обїздку на фронті. Війська мають витати його — як свого суверена. Випрацюваний Начальною Командою плян розтягається на 8 днів, від 6-го до 13-го ц. м. включно. Перегляд корпусів має відбутися по порядку, від II-го до I-го і III-го Корпусів.

6.10.

На фронті цілковитий спокій.

7.10.

На нашім фронті спокійно і без змін.

8.10.

На цілім фронті спокійно і без змін.

10.10.

На фронті II-го Корпуса без змін.

11.10.

Перемиря з Поляками продовжено до 21-го жовтня ц. р.
на попередних умовах.

12.10.

Група С. С.:

На фронті Групи С.С. спокійно. Тут ведуть большевики
бої з Поляками.

13.10

...З огляду на витворившуся непевну ситуацію коло Новгород-
Волинського, заряджено евакуацію Шепетівки.

15.10

...Большевицьке радіо, що тут наспіло, говорить, що больше-
вики заняли дня 14 ц. м. то Київ. Відомість ця після наспівшої
й інших водомостей, правдива.

20.10

II-й Корпус й ударна група III-го Корпуса рушили скорим
ранком наступу. 10-та Бригада... в перших пополудневих годи-
нах район Омьтинці-Юрківці.

25.10

II-гий Корпус. Група отамана Шльоссера відкинула ворога
з Монастириска, а частина 8-ої Бригади зайняли Гріненки
й Луку, взяли полонених та добичу.

27.10

На фронті ніяких замітніших подій.

28.10

Другий Корпус. Група отамана Шльоссера заняла в злуці з курінем 1/13 удачним наступом Брацлав, ворог відступив в східнім та північно-східнім напрямку.

29.10

...Цілий день панувала дуже погана погода — дощ зі снігом. В частинах великі убутки в хорих. В запіллї й етапі відносини прямо страшні. Люди лежать в голоді і холоді по долівках майже всіх вузлових стацій. Нужда страшна.

Це все спонукало Начальну Команду зробити в тім напрямі якийсь крок. І вчора вечером через цілу ніч до сьогодні рана відбувалися в Начальній Команді наради, на яких були: Головний Отаман — Петлюра, Диктатор — Петрушевич, командуючий Наддніпрянською Армією — генерал Сальський та всі фахові референти НКГА, представники корпусів і лікарі.

На нарадах був зясований страшний стан Армії і всі домагалися якогось виходу з цього. Побідила однак думка Головного Отамана — передержати. Наради, як і більша часть подібних, скінчилися без ніяких реальних результатів. На нарадах брав участь і прибувший ще 27-го ц. м. сюди з Відня полковник Ціріц з восьми старшинами.

2.11.

...Наша місія, що їздила до добровольців, повернула сьогодні назад. Місія привезла від генерала Слацова якісь письменні пропозиції, яких зміст наразі невідомий. Сотник Левицький розказував лише, що добровольці годяться на наші пропозиції відносно перемир'я, армія мала би бути відведена в район Єлисаветгорода; а денікінське командування зобов'язеться постачати їй всі необхідні средства.

3.11.

Їзда і переговори делегації мали за наслідок заперестання боевих акцій, спершу на фронті II-го Корпуса, а далі і I-го Корпуса. Сталося це наче відрухово, кажуть — війська самі перестали стріляти. Справа переговорів і спокою на фронті держиться ще покищо в строгій тайні.

...Міжтим вислала Начальна Команда II-ому Корпусови поручення вислати ще сьогодні до добровольців парламентаря з слідуючою заявою: «Начальна Команда на загал згоджується на передані пропозиції та на сейчасове завішення оружжя. Уповновласнена місія відіжджає звідси завтра дня 4-го падолиста з конкретними предложеннями. Начальна Команда уважає удержання перемиря і примінення того ж на цілий фронт Галицької Армії тим потрібнішим, що без того являється неможливою постановою точок 1-3 письма генерала Слацова ч. 02436. Начальна Команда при тім звертає увагу на це, що вчора дня 2.11. війська ДобрАрмії атакували і надальше наші частини в районі на схід від Липовця».

5.11.

На фронті Армії спокій і без змін. Штаб I-го Корпуса переїздить до Винниці.

6.11.

На фронті на загал спокійно...

Доперва сьогодні наспіло від Головного Отамана і Диктатора офіційальне позволення вступити в переговори з добровольцями, оба команданти армій окремо, але в спільнім порозумінні.

Для більшого вияснення становища Армії наводжу тепер додатково заяву представника Начальної Команди – четара Паліїва, виголошену на жмеринських нарадах дня 4-го падолиста ц. р.: «Тактичне становище Гал. Армії дійшло до дуже критичного моменту. Передусім найважливіше – вона втратила ініціативу, вона мусить вичікувати, де і коли ворог наступатиме, без ніякого однак впливу, бо – не маючи ніяких резерв, ані можности пересування військ, вона не може підприняти ніяких кроків. Бої I-го Корпуса в послідних днях доказали це. Де добровольці наступали, там наші слабі частини пішли в зад.

«До всіх причин, які піднесено на попередній нараді, приходить ще цілковитий брак підкуття для коней (підкови, штолї), через що всяке пересування військ по замерзлих дорогах являється неможливим. Це було причиною, що 5-та Бригада стратила вчора в Скїтках три гармати, бо коні не могли рушити з місця.

«Наколи би відворот Армії мав продовжуватися, то треба з тим числитися, що велика часть артилерії лишиться, хоч багато артилерії зі згляду на брак муніції витягнуто з фронту в запілля.

«Ворог, який для переслідування уживає кавалерії, добре окутої, легко переганяє наші — поволі машеруючі — кольони. Зміна погоди, після відомого стану умундування, стане для Армії катастрофою.

«II-гий Корпус відправив від 23-го жовтня до 1-го падолиста ц. р. 724 стрільців хорих і ранених. Те число збільшилося в двох послідних днях на поверх 1000 стрільців т. є. на одну шесту харчевого стану корпуса. — Я думаю, що ті цифри цілком ясно вказують, що знищення Армії є неминуче. Такий самий моральний стан частин.

«Катастрофа є неминуча, вона зависить виключно і тільки від часу ворожого наступу. Буде ворог наступати, то здержання його є — з вище наведених причин — неможливе. А коли відворот переміниться в панічну утечу, це є питання годин. А я позволю запитатися, де скінчиться та утеча. Таким чином Галицька Армія по тільки жертвах, трудах була би цілковито погребана, а галицьке Правительство стратило би цей найважливіший чинник своєї влади.

Обовязком проводу є поручену йому армію удержати. Всі дотеперішні старання в тім напрямі завели, бо бракує найважливіших средств для життя Армії: грошей, умундування, муніції, санітарного матеріялу.

Тепер є вже за пізно надіятися на яку-небудь поміч, бо на це не дозволяє під цю пору вже ворог.

Треба ще зазначити, що при відвороті полишило-бися яких 20 000 хорих ворогови.

Супроти того НКГА ставить слідуючий наглий внесок:

Сейчас вступити в переговори з добровольческою армією, щоби привести до завішення оружжа».

7.11.

На фронті завішення оружжа — спокійно. Їзза авантури з Ворошилівськими повстанцями страчено всякий звязок з III-им Корпусом.

Зараз рано прийшло повідомлення з II-го Корпуса, що денікінська делегація з сотником Левицьким їде до Винниці і буде тут коло полудня. Диктатора повідомлено про виеднання тихого перемиря на фронті галицьких військ, та запрошено його до як найскоршого приїзду до Винниці для вирішення виникаючих в переговорах політичних питань.

Коло 11-ої години прибув до Начальної Команди полковник Ціріц з отаманом Ціммерманом і Вурмбрандтом, та отаманом-інтендантом Грушкою. Майже в тім самім моменті наспіла «Юзом» депеша Диктатора Ч. 3177/през., силою якої Диктатор звільняє генерал-четара Тарнавського Мирона і полковника Шаманека Альфреда з їх дотеперішних посад. Ген. Тарнавський одержав тримісячну відпустку, а полк. Шаманек поступає в розпорядження нового команданта.

Полковник Микітка назначений начальним вождом і рівночасно піднесений з днем 1-го падолиста ц. р. до степеня генерал-четара. Начальником штабу іменований полковник Ціріц і піднесений з днем 4-го падолиста ц. р. до степеня генерал-четара.

Зміна в команді викликала велике пригноблююче вражіння. Всі сподівалися розпочаття наново ворожих кроків, що мусіло би потягнути за собою нехибну руїну армії.

Генерал Микітка відмовився переняти команду, кажучи, що він є здібний командувати заледво полком, а не то армією, і він не хоче зробити з себе ляльки. Генерал Ціріц приступив зразу до конференцій з полковником Шаманеком. В міру одержування інформацій він все перехилився в сторону позиції полковника Шаманека, а вкінці висказав значучі слова: «А, данн габе іх ес ніхт гевуст».

Міжтим прибула добровольча делегація в складі полковників генерального штабу Саборського і Мозерта та одного штабс-капітана, в супроводі сотника Левицького, який привіз слідуячого змісту умову:

«Постанови договора з 24.X.1919. ст. ст. На ст. Зятківці.

1) Галицька Армія в повнім складі, з тилowymi заведеннями, складами і рухомим залізно-дорожнім складом переходить на сторону Русскої Добровольчеської Армії і поступає в повне розпорядження Головнокомандуючого уоруженними силами

півдня Росії, в даний мент через командуючого Військами Новоросійської області.

2) Галицька Армія в часі перебування її в вище наведеній підлеглисти не буде направлена для боротьби з Петлюрівською Армією, оперуючою на фронті, і до часу доручення їй осібної задачі відводиться в тил.

3) Галицьке Правительство часово — ізза браку території — припиняє свою діяльність і поступає під покров Русского Добровольчеського Командування. Аж до видачі ставкою вказівок, згадане Правительство поселяється в Одесі, куди негайно переїздить.

4) При вищій Штабі Галицьких Військ будуть приділені представники від Русскої Добровольчеської Команди для вирішування питань оперативного, адміністративного і господарського характеру.

Вищий Галицький Штаб командує в Штаб військ Новоросії своїх старшин для звязку в числі, яке буде вказане Командуючим військами Новоросії.

5) Означений протокол входить в силу з днем його підписання. З тим днем Галицька Армія виповнює всі розпорядження Добровольчеського Командування.

6) Галицька Армія — почавши від 25-го жовтня ст. ст. — приступає до скупчення в районі Погребище—Липовець.

7) Питання порушені галицькими представниками — внутрішнього життя Галицької Армії і права зносин Галицького Правительства з чужими державами остають відкритими аж до одержання вияснень від генерала Денікіна. Для того, Галицька делегація, виділивши одного представника для негайного вручення цього протоколу вищій Галицькій команді, з останніми двома представниками переїздить до Одеси в Штаб військ Новоросійської області.

8) Для уліпшення обопільних зносин обі сторони зобов'язуються установити телеграфний звязок на «Морзе» апаратах, при чім до Липовця включно установлюють добровольці, а далі до Винниці Галичани».

Протокол цей підписаний зі сторони Добровольчеського Командування полковниками генерального штабу: Дубяго, Саборським і Коноваловом, зі сторони Галицької Армії: ота-

маном генерального штабу Ерле, отаманом Лисняком і сотником Левицьким. Протокол затверджений зі сторони Добровольцького командування генералом Шіллінгом, командуючим військами Новоросії.

Добровольцеску делегацію розміщено в готелі «Савой», а сотник Левицький здав звіт про перебіг переговорів. Дальше ведення всіх справ перебрав вже генерал Ціріц. Зараз же доніс він Диктаторови про заключення умови, а що умова містила в собі точки високополітичного характеру, попросив він Диктатора приїхати негайно до Винниці.

Міжтим прибула делегація до Начальної Команди і ждала наших представників для обговорення точок відносно переїзду Армії в тил добровольців. З ними переговорював генерал Ціріц, генерал Микітка та отаман Ціммерман. Генерал Ціріц заявив свою згоду на заключений договір, зробив «однак застереження, що до потвердження його потрібно апробати Правительства. Він заявив також, що скоро очікується приїзду Диктатора до Винниці.

8.11.

Головний Отаман і Диктатор надіслали депешу ще раз, що дальше ведення переговорів може вестися лише за їх згодою і підписами.

9.11.

В полудне прибув ген. Ціріц і приступив зараз до переговорів з перебуваючою ще тут добровольцьескою місією.

...Зараз з початку зложив генерал Ціріц таку заяву від імени Правительства: 1) Уряд не признає договору, заключеного 24 октября ст. ст. між заступниками ДобрАрмії і заступниками ген. Тарнавського, тому що генерал Тарнавський не мав права заключати які-небудь переговори в політичних відношеннях.

В дальшій тягу заявив начальник штабу Гал. Армії — ген. Ціріц: 2) а) Начальна Команда Галицької Армії має повновласть від імени цілої Соборної Української Армії, за участю представників уряду — осаула Крушинського і Штабу Наддніпрянської Армії — осаула Каменського, провадити переговори з представниками ДобрАрмії в справі завішення зброї. Заключені можуть

бути тільки військові точки. 2) б) Після заключення умов про завішення зброї можуть бути початі переговори урядами в справах політичних.

3) На підставі тих двох точок заявив ген. Ціріц, що повновасти попередних делегатів уневажнюється, а представників відкликається назад.

Дальше запропонував генерал Ціріц висилку наших делегатів до Добровольчого Командування, а до часу прибуття їх тамтуди заключити на фронті обох армій завішення зброї. Однак добровольчі делегати — за браком відповідних повновастей — відказалися від цього і заявили, що вони на підставі вже перше заключеного договору поробили відповідні кроки на фронті, а тепер ця зміна ситуації ставляє їхнє військове положення на фронті в скрутнім становищі. Після короткої дискусії зложив ген. Ціріц заяву, що Начальна Команда зобов'язується в протязу 48-и годин від моменту прибуття уповноважених заступників Галицької Армії до штабу генерала Слащова не розпочинати ніяких ворожих акцій проти добровольчеських частин. Однак Начальна Команда Гал. Армії надіється, що і зі сторони Добр-Армії в згаданім терміні не будуть підприняті ніякі ворожі акції, так як находячяся при засіданні місія ДобрАрмії не мала повновасти зложити в тім напрямі обов'язуючих заяв.

Протокол цей підписали зі сторони Добровольчеського Командування: полковники генерального штабу Саборській і Мозерт, від НКГА: генерали Микітка і Ціріц і як секретар — сотник Кох. На засіданні були присутні понадто пполк. Каменський і сотник Крушинський.

Протокол підписано о 15-ій годині.

Вслід за тим виїхала добровольчеська місія назад, а разом з нею поїхала і наша місія в складі отамана ген. штабу Ціммерманна Альойза, сотника Турчина Луки і поручника д-ра Давида Гриця. Як учасник місії — без права рішаючого голосу — поїхав пполк. Каменський, другий член, а іменно осаул Крушинський не поїхав, бо в посліднім моменті зголосився хорим.

Делегати одержали — на підставі уділених Начальній Команді через Правительство на ст. Деражня дня 8.XI. повновастей — слідуючі інструкції:

1) При переговорах має бути підставою, що перемиря жадає не побіджена, а відпочинку потребуюча — Армія.

2) Треба – під можливо найкориснішими услів'ями – заключити як найдовше термінове перемир'я при збереженні жовнірської честі для Гал. Армії і – коли можливе – для Наддніпрянської Армії під тими самими услів'ями.

3) Треба стреміти до того рода угруповання обох армій (Галицької і Наддніпрянської), щоби по упливі перемир'я можна було однодушно зачати воєнні операції.

4) Всі залізні дороги, як телеграфічні і телефонічні установи, що є в районі Армії або заряді українського Правительства, мають – о скільки можливо – остати на дальше в руху і заряді Армії або українського Правительства, а не щоби ДобрАрмія мала право контролі над ними.

5) Треба – по можности – осягнути, щоби всі ранені і хорі обох армій, що не можуть бути поміщені в лічницях на відповідній курації у власній області (около 5000), були прийняті ДобрАрмією, і щоби ця послідна старалася о них і можливо відосібнено помістила, а по їх виздоровленні повернула їх до їх приналежних Команд.

6) Треба покласти поміж обома демаркаційними лініями чотири (4) кільметри широку нейтральну полосу.

7) Призначений евентуально для Армії простір розташування має бути на стільки широкий і глибокий, щоби відпочинок військ був уможливлений, а заосмотрення забезпечене. Через простір розташування (Кантонірунгсраум) мають вести залізничі шляхи.

8) Обі Армії, себто Українська і Добровольча, зобов'язуються взаємно підчас перемир'я не провадити ніякого рода пропаганди в армії противника.

9) Треба відмовити бажанню контролі услівій перемир'я або покласти її на взаємности.

10) Перехід демаркаційної лінії дозволений тільки для осіб заосмотрених в урядові повновласти.

11) Спеціально тяжкі услів'я перемир'я, при яких делегати думають, що не можуть взяти на себе відвічальности за прийяття тих же, можуть вони предложити Начальній Команді до рішення. При тім належить однак звернути увагу на те, чи через це не буде взагалі заключення перемир'я поставлене під питання».

Війська повідомлено про заключення 48-годинного перемир'я.

10.11

На фронті спокійно і без змін. 2-гу Бригаду наказано пересунути в дво-дневнім поході до Рогізної, там підчиняється її Команді III-го Корпуса. 8-ма Бригада переходить через два дні в район на захід від Ворошилівки.

Добровольці зближаються від полудня до Жмеринки. Бригаді У. С. С. поручено вислати до добровольців старшину з повідомленням, що в Жмеринці знаходиться залога У. С. С., і щоби добровольці – по думці заключеного 48-годинного перемиря застановили дальший похід до Жмеринки. Добровольці відповіли на це, що по думці заключеного дня 24.Х. ст. ст. договору Бригада У. С. С. повинна перейти в район Липовець–Погребище. Ще тої самої ночі ввійшли добровольці одною сотнею старшин до Жмеринки.

Сьогодні опубліковано наспівшу від Правительства відозву до війська і населення, в якій говориться про зрадницьку політику генерала Тарнавського і купки галицьких старшин-москвофілів. Брутальне поступовання Правительства викликало лише негодування супроти него самого. Відозва підписана прем'єр-міністром Мазепою. Ще того самого дня наспіла друга відозва Головного Отамана, держана в подібнім тоні.

13.11.

Від отамана Ціммерманна з Одеси наспіла телеграма, в якій повідомляє, що генерал Шіллінг прийняв нашу делегацію дня 11.ХІ., а з заступником Наддніпрянської Армії пполк. Каменським рішучо відказався балакати і той вертає назад. Далі прохає от. Ціммерманн, чи може він вести переговори лише в інтересі Галицької Армії і докінчити договір на базі договору з дня 6.ХІ.

Цей запит предложено п. Диктаторови і додано, що армія рішучо мусить відпочати, а політичні переговори п. Диктатора являються крайно необхідними і «це є одинока можливість, щоби вратувати Галицьку Армію. На жаль мусять так командарм як і шеф штабу з огляду на вчерашну депешу ч. 6809. зголосити, що вони не можуть взяти на себе гарантії перевести успішно евентуальне інше рішення Диктатора. Вони противно є тої гадки, що припоручена їм посада зістане їм вирвана сильною волею старшинського корпуса».

Сьогодні розпочалася перед доразовим судом головна розправа проти генерала-четара Тарнавського і полковника Шаманека.

14.11.

Головний Отаман зажадав від Начальної Команди широї й отвертої відповіді про дальші її наміри, і чи Галицька Армія буде битися з ворогом на користь Соборної України.

На це вислала Начальна Команда відповідь слідуєчого змісту: Галицька Армія зараз в дуже лихим стані, після відпочинку вона станеться поважним військовим чинником. Наддніпрянська Армія не виказувала в посліdnих тижнях ніякої боєвої сили, а по всім одержаним звіdomленням вона зараз знаходиться в стадіум цілковитого розкладу. Висланий на фронт тої ж Армії старшина генерального штабу голосить, що не стрінув нігде ніякої регулярної частини, а тільки здеморалізовані гуртки мародерів. Другий галицький старшина голосить, що роз'їзд з 17-ти добровольців розозружив 700 людей Придніпрянців, а в иншійм случаю взяло трох добровольців відділ з 200 людей в полон.

...В слід за тим вислано до нашої місії до Одеси уповновласнення переговорювати тільки в інтересах Галицької Армії з пропозицією, щоби добровольці вислали уповновласнену місію до Винниці для прискорення переговорів. Про все те повідомлено п. Диктатора.

...О 19-ій годині скінчилася розправа проти генерала-четара Тарнавського, полковника ген. штабу Шаманека і отамана Лисняка увільнюючим вироком всіх обжалованих.

15.11.

На фронті спокій. Переводиться частинно перегрупіровка деяких відділів. Ген. Тарнавський видав прощальну відозву до війська, а полковник Шаманек попрощався зі співробітниками в Начальній Команді.

Вечером о 18-ій годині привіз сотник д-р Бемко з Бару слідуєчу депешу Диктатора: «З Камянця, 14. XI. год. 7.30 веч. — Дозволяю нашій делегації вести дальше переговори від імени в інтересах Галицької Армії. О скілько це однак буде можливим

повинна брати в оборону також всі ті наддніпрянські частини, які залишаються на фронті і піддадуться, а головню старшин. Належить застеречи Галицькій Армії повну автономію під зглядом організаційним й адміністраційним під проводом і контролею галицького Уряду. Постаратися, щоби добровольча Армія застерегла собі в Поляків, щоби шанували демаркаційну лінію, постановлену в договорі з Петлюрою, а саме відносно лінії Збруча, інакше грозить нам прихід Поляків до Камянця. Застеречи українську мову службу, право на поповнення армії італійськими полоненими і місцевим набором та чеською бригадою. Як ціль цих застережень подати замір в найблищій майбутности при відповідних услівях відібрати східну Галичину від Ляхів силою. Застеречи федерацію східної Галичини з власним соймом, Урядом і Армією з Росією. Дальші постанови політичного порозуміння застеречи пізнішим переговорам. — Я неначе увязнений, не маю наразі можливости получитися з Армією. Проти всіх Галичан ведеться тепер беззглядна боротьба. Тутешне Правительство приготовляється до виїзду. — Здоровлю Всіх — Петрушевич».

17.11.

В районах корпусів без змін.

Вчера вечером о год. 11-ий виїхав Диктатор зі всіми установами і двома куренями піхоти та двома батареями з Камянця через Бар в напрямі на Винницю. Сьогодні о 7-ий годині рано заняли Камянець, а либонь також і Проскурів — Поляки.

18.11.

...О 12-ий годині 30 хвилин наспіла з Одеси депеша від нашої місії з повідомленням про підписання договору з добровольцями. Наша місія разом з добровольчеською місією виїхала сьогодні рано з Одеси до Винниці, їде також двох англійських старшин.

Війська повідомлено про заключення договору і наказано припинити всякі ворожі кроки супроти добровольців.

19.11

У Корпусах без змін Мороз дійшов до 11-ти степенів Цельсія.

Перед обідом прибула з Одеси наша місія, а іменно отаман Ціммерманн, сотник Турчин і поручник д-р Давид, вернув

і отаман Ерле — член першої місії. Разом з ними прибула і добровольчеська місія в складі полковника ген. штабу Коновалова, Саборського та ще двох старшин, як рівнож два англійські старшини.

Наша місія привезла слідуочий підписаний протокол (в двох примірниках, один — російський і один — український): «Протокол засідання військової комісії зложеної з представників добровольчеського і галицького командування. — Одеса, 4/17 падолиста 1919 года. — На засіданню явилися представники від Добровольчеської Армії полковники генерального штабу: Даровській, Коновалов і Саборській, а від Галицької Армії: отаман Генерального штабу Цимерманн, сотник Турчин і поручник Доктор Давид.

Повновласті представників Добровольчеської Армії стверджує особисто командуючий військами Новоросії — генерал-лейтнант Шиллинг, а повновласті галицьких представників являються видними із предложених ними телеграм від Командуючого Галицької Армії чч. 6828 і 7852. Провід обняв як найстарший степенем полковник генерального штабу Даровській.

Постановлено:

1) Галицька Армія переходить в повнім складі враз з тилловими установами, складами і движимими желізно-дорожними матеріялами на сторону Російської Добровольчеської Армії і входить в повне розпорядження Головнокомандуючого збройними силами Південної Росії, тепер через Командуючого Військами Новоросійської Области.

2) Галицька Армія задержує свою організацію, Командуючий збір, мову, устави і ціле військове майно. Частини мають існувати в складі не менше 50 % своїх штатних складів по штабам Галицької Армії, які обовязують по 4/17 падолиста. Корпус Коновальця не вважається галицькою частиною.

3) Російське Добровольчеське Командовання допоможе Галицькій Армії в доповненню її рядів уроженцями Галичини, які знаходяться так в чужих державах, як і на території Росії.

4) При висших штабах, як також всіх установах і всіх самостійних частинах Галицької Армії будуть приділені російські старшини, лікарі і урядовці після вибору Добровольчеського Командування для звязку і порішення на місци питань, які б не виявились.

5) Політичних питань відносно взаємних відношень Галицького Правительства до Правительства Добровольчеської Армії, як також відносно майбутньої судби Галичини не розбираєсь, а лишається до рішення політичним переговорам. Аж до порішення тих питань в постою генерала Денікіна задержує Диктатор Галичини права кермування і контролі внутрішнього життя Галицької Армії.

6) Галицька Армія не буде воювати з Армією Петлюри, яка бореться на фронті.

7) Галицька Армія розташується не пізніше 17/30 падолиста в районі Козятин—Винниця—Ілинці—Оратово—Погребище—Козятин.

8) Для забезпечення того зосредоточення займає Галицька Армія негайно частиною сил і держить район Бердичева.

9) Штаб Галицької Армії переходить не пізніше 17/30 падолиста с. р. до гор. Уманя.

10) Всі тили (військові установи, етапні склади і проче) пересувається поступенно і розташовується на лінії Христинівка—Ольгополь—Вознесенськ—Николаїв. Санітарні установи, в котрих знаходяться хворі і ранені, остаються на місци.

11) Хворі і ранені Галицької Армії, які не найдуть місця в галицьких шпиталях, будуть прийняті в шпиталі Збройних сил Південної Росії на рівних правах з російськими, а по видужанню вертаються в Галицьку Армію.

12) Для звязи зі Штабом Командуючого військами Новоросії висилається зі Штабу Галицької Армії осібного старшину.

13) Сей договір входить в життя з хвилию ратифікації з одної сторони Командуючим військами Новоросії, а з другої сторони Командуючим Галицькою Армією.

14) Ворожі кроки між Добровольчеською і Галицькою Армією устають з хвилию підписання сего протоколу через представників обох сторін, не вичікуючи ратифікації його, як се сказано в параграфі тринадцятім (§ 13). Слідують підписи вище названих членів комісії.

Протокол ратифікований в дни його ж підписання генерал-лейтнантом Шіллінгом. Зі сторони Галицької Армії ратифікував його сьогодні Начальний Вожд Гал. Армії — генерал-четар Микітка.

21.11.

На фронті без змін.

6-та Бригада святкувала сьогодні в Винниці річницю свого повстання. Свято відбулося на площі коло Кримських касарень. Присутні були: Начальний Вожд Галицької Армії, Начальник Штабу Гал. Армії, Комендант Корпуса, представник російської й англійської місій. Підчас свята відправлено Полеву службу Божу, відбулася дефіляда, а місто національного гимну музика грала марш «Прінц Еуген». — Вечором відбулося з того приводу святочне прийняття гостей в ресторані «Поділля», де були присутні також і чужі гості. Коли музика зачала грати марш Сімферопольського полка — гімн ДобрАрмії, полковник Коновалов застановив його, а велів грати «Ще не вмерла Україна».

23.11.

В районі Корпусів без змін.

Генерал Шіллінг видав такий наказ: «При стрічі галицьких частин з Поляками не входити з ними в бій, лише повідомити їх, що Галицька Армія є частиною озброєних сил Півдня Росії й уважає Поляків як союзників в загальній боротьбі з большевиками».

...Сьогодні в ночі втікли з Начальної Команди всі вістові крім одного, який лишився певно лише для того, що заспав. Всі помандрували до Галичини.

26.11.

...Команді Етапу Армії, що мала після послідної директиви перейти до Жмеринки, на її просьбу лишитися в Барі, бо в Жмеринці страшно поширені пошести, дозволено далі в Барі перебувати.

Вже дня 20-го ц. м. затвердив ген. Ціріц нові інструкції для організації Начальної Команди. Після них поділено цілу команду на три відділи: оперативний, матеріальний і загальний (їх начальники: отаман Ціммерманн, от. Зеєгорш і от. Лисняк). Праця має відбуватися після німецького взірця. Команда Етапу не є тут предвиджена. Досі однак вся праця при Начальній Команді біжить своїм старим трибом, нові інструкції викликали лише певну дезорганізацію в праці і дезорієнтацію референтів.

Причиною цьому: брак відповідних приміщень, а ще більше безрадність начальників відділів, — ізза браку відповідних середників.

Сьогодні видано додаткові постанови відносно праці оперативного відділу, в яких — беручи під увагу існуючі обставини — було конечним зробити деякі відхилення від первісних інструкцій.

27.11.

В полудне прибув з Камянця хорунжий Коник, який розказує слідує: «Бригада полковника Вариводи з частинами прибувших з Польщі й Італії полоненими виносить приблизно 16 000 чоловік; складається вона з піхоти, артилерії та кавалерії і має бути добре одягнена і виряджена, має коні, 70 гармат, кріси, крісову й артилерійську муніцію, кілька літаків, запаси обуви, біля й одностроїв. Перший ешелон цієї бригади відійшов з Дайтш-Габель 3-го падолиста ц. р. і прибув через Словаччину, Трансильванію 12-го падолиста до Букарешту. З Букарешту вислано до Камянця як кватирерів отамана генерального штабу Дякова і сотників Маташіча і Майнля. Вони прибули до Камянця якраз в тім часі, коли евакуувалася Диктатура. Не передчуваючи нічого, залишилися вони в Камянці на другий день і о 12-ій годині в полудне арештували їх Поляки, при чім йому (хорун. Коникови) вдалося втекти і донести о цім Начальній Команді».

28.11.

...До Начальної Команди приділені: полковник генерального штабу Саборський, при нім штабс-капітан Клушин, поручник Бодаговський, до артилерії — полковник Полянський, Інтендантури — полковник Генкурін, санітарний представник — штатський совітник Білевич, ветеринарійний представник — колежський асистент Салімовський, транспорт — капітан Ченцов, діловод — колежський регістратор Бінкі.

...Цікаве, звідки большевики повзяли підставу для проголошення депеші по радіо, що 2000 Галичан перейшло на їх сторону. Депеша з дати — Москва 26.XI.

29.11.

...Заряджено реорганізацію й обсаду галицьким персоналом Автопанцирного Дивізіона Галицької Армії. На команданта назначено сотника Максимчука.

Отаман Льонер – начальник штабу II-го Корпуса – предложив розпучливий звіт про санітарні відносини в корпусі. Він прохає в ім'я гуманності і культури звернутися з зазивом до всего світа, щоби прийшов з ратунком героїській армії, що з такою посвятою бореться за свою свободу.

З Одеси наспіло повідомлення, що в дорозі до Винниці знаходиться санітарний поїзд з матеріалами, сорока лікарями і понад сто сестрами. Про це повідомлено всі корпуси в надії, що згаданий транспорт за 2-3 дні прибуде до Винниці.

...Команда III-го Корпуса прибула до Винниці. Генерал-четар Кравс обняв обов'язки стаційного команданта.

30.11.

...В штабі появилася «Універсал Головного Отамана Петлюри», в якому він під датою Хмельник 15 листопада ц. р. повідомляє, що Директорія постановою з 15-го листопада ц. р. ухвалила, щоби її члени Макаренко і Швець для державних справ виїхали за границю, а йому – голові Директорії і Головному Отаманові українських військ передано верховне керівництво всіми державними справами республіки. Далі він в довгій відозві взиває народ і наказує до повстання проти Денікіна.

Стан хорих Галицької Армії в самому етапі представляється так: Проскурів – 1600, Деражня – 500, Дунаївці – 200, Жванчик – 100, Крушанівка–Грушка – 200, Нова Ушиця – 100, Глібів – 150, Могилів – 400, Лучинець – 300, Єлтушково – 200, Манківці – 150, Летичів – 500, Жмеринка – 500, Бар – 2500 (дві лікарні, лікарі – крім одного – хорі), понадто в поменших місцевостях по 50 до 100 хорих. З цієї причини всякі пересування етапу в умовлений договором район неможливі, про що зроблено представлення Штабові Військ в Одесі з проханням, відступити від виконання дотичної точки договору.

1.12.

...Команда III-го Корпуса предложила слідуючий звіт Команди Бригади У. С. С.: «29 ц. м. (ц. е. листопада) між год. 12-ою

а 16-ою острілював гарматний полк У. С. С., розташований в селі Біликівка, село Майдан Головчинський за те, що довгий час люди з того села крали стало коні, рабували приїзджуючих, так цивільних як і військових, та з початку падолиста вбили одного підхорунжого з трома стрільцями з Бригади У. С. С. в цілії грабежі. Вистрілено до 120 набоїв, розбито три хати. Наслідки: Делегація вислана з острілюваного села заявила, що крадежі коней і грабежі більше не повторяться, та видали тих, що вбили чотирох У. С. С. й успіли скритися. Взагалі в останніх часах в районі розташування бригади діються страшні крадежі і грабежі. — Команда Бригади У. С. С. — Оп. ч. 868/1».

2.12.

З огляду на це, що досі від дня 16-го падолиста не має ніяких відомостей про Диктатора, вислано до посла Сінгалевича у Відні через Одесу слідуючу телеграму: «Начальна Команда Галицької Армії заключила 19-го падолиста ц. р. військовий союзний договір з головним командуванням російської Добр-Армії. — Слідує зміст 1-ої і 5-ої точки договору. — Тому що після договору є присутність Диктатора Д-ра Петрушевича в Одесі конечно потрібною, проситься подати сейчас до відома, де находиться Диктатор. Після звідомлення удався Диктатор 16-го падолиста ц. р. через Жванець на румунську територію, щоби через Румунію удатися до Одеси. Дуже можливо, що Диктатор попався в руки Поляків підчас їх походу на Камянець. — В таким случаю є необхідним, щоби член Правительства Західно-Української Республіки, заосмотрений правами Диктатора, якнайскорше прибув до Одеси для дальшого провадження політичних переговорів з правительством Денікіна. Начальна Команда Галицької Армії просить о якнайскорше телеграфічне повідомлення через головнокомандуючого російською ДобрАрмією генерала Шіллінга в Одесі. — Микітка, генерал-четар».

3.12.

І-ший Корпус перевів сьогодні слідуючу перегрупіровку своїх частин: 5-та Бригада — Гуровське—Музики—Панасівка, 6-та Бригада — Маркуші—Кмітенка—Обуховка, 1-ший кінний полк осягнув район Демчин. 9-та Бригада як корпусний запас

в районі Волчинці—Юрівка—Молотківці. 10-та Бригада мала досягнути район Хажин—Жезелево—Кикішевка—Терехово, бригада відмовилася однак від виконання цього походу з причини, що їй не була відома його ціль. До команданта бригади звернувся генерал Микітка з одної сторони з зазивом своєю енергією вплинути на бригаду, а з другої сторони вжити всіх стоячих йому до розпорядимости дисциплінарних і законних средств проти упертих елементів і проступників.

Тут не відомі ще bliще мотиви і причини цього виступу бригади і хто його спонукав. Мається однак переконання, що наші частини лише з великим трудом дається спонукати до виступу проти большевиків за денікінські інтереси, а інсинуація воювати за «Єдину неделіму» була і є головним товчком до масових дезерцій стрілецтва, що в інших случаях може обявитися у відказанні послууху своїй команді.

Та не лише політична агітація зменшувала і зменшує ще ряди стрілецтва, але ще більш болючіші жертви забирає зі собою пошесть тифу. І-ший Корпус за кілька днів походу стратив дуже багато на своїй боездатности.

...В слід за йдучою реорганізацією Начальної Команди на чотири відділи заряджено повільне розв'язання Команди Етапу Армії в цей спосіб, що вона має поступенно передавати свої функції Начальній Команді. Корпусам поручено — на взір організації Начальної Команди — переорганізувати в відповіднім масштабі свої штаби.

Від довшого вже часу незвичайно цікавлять загал, а декого волнують події на денікінським фронті. Офензива большевиків, яку вони з великим успіхом провели від Ореля за лінію Прилуки—Суми—Бірюч—Каляч—Царицин. Півколесом до 30 верстов від Київа над Ірпенем біжить фронт на захід по Бердичів і Новоград Волинський. З кожним днем подають московські звіти якісь успіхи зі свого фронту, а їх війська вступили зараз з території Московщини на територію України...

4.12.

І-ший Корпус наступає сьогодні на Бердичів... Боевий стан корпусу вправ зараз так: 5-та Бригада — 120 люда, 6-та Бригада — 90 люда, 9-та Бригада — 150 люда, 10-та Бригада около 300 люда.

...І-ший Корпус дійшов між тим на край своєї боездатности. Командант корпусу полковник Шаманек предложив докладний звіт про відносини. А іменно подібні симптоми, які були в 10-тій Бригаді, проявляються і в других частинах. Війська мусять відійти на відпочинок і він жадає навіть, щоби охорону перед ворогом переняли частини добровольців. Наче в відповідь на повищі донесення видана була згадана директива з підчиненням корпусу полковникови Зеленецькому для поновного наступу; директиву цю ж концепував полковник Саборський.

Прочі корпуси без змін.

7.12.

Про Диктатора наспіли відомости, що Румуни — задержавши його в Чернівцях — поводилися з ним як з приватним чоловіком, відібрали авто і гроші, і що він після цього мав виїхати до Чехії.

До Начальної Команди прибула місія з Одеси в складі англійського полковника Етс (Р. С. Уатес), полковника Коновалова. Прибув й отаман Оробко. Полковник Етс інформувався відносно бригади Вариводи, італійських полонених, та балакав в справі доставки мундурів.

В ціли вповнення точки договору відносно пересунення етапу видано зарядження, щоби переїхали: Армейський Господарський Уряд ч. 1. з Жмеринки до Херсона, разом з відділом жандармерії (2-ох старшин і 100 люда), 2-га Автосотня ч. 1. і автомайстерні з Винниці до Миколаєва (з відділом жандармерії, 2-ох старшин і 100 стрільців). Про відїзд тих транспортів повідомлено Одесу.

8.12.

Положення І-го Корпуса під Бердичевом дуже скрутне. Мужва змучена. Стан Бригад по 30 крісів, артилерія без обслуги. Частини неспосібні до дальшого бою.

...Вечором о 8-ій годині виїхав Начальний вожд генерал Микітка з генералом Ціріцом і деякими старшинами штабу до Одеси. Генерала Микітку заступає на той час генерал Кравс.

9.12.

Стан хорих в II-гim Корпусі піднісся до 144 старшин і 4000 стрільців. За час епідемії в області корпусу померло 20 старшин і понад 200 стрільців.

Видано зарядження для переходу Армії на відпочинок в район Балта—Ольвіопіль—Єлисаветгород—Полтавка—Миколаїв—Херсон, з тим, що ті зарядження служать як директиви для кватирункових відділів. Корпусам приділено слідуєчі райони: I-ший Корпус: Балта—Ясеново—Криве Озеро—Ольвіопіль (там Команда Корпуса)—Лиса Гора; II-гий Корпус: Ново-Українка—Плешаний—Ташлик—Большая Вишка—Єлисаветгород (Команда Корпуса)—Знаменка—Нова Прага—Верблюєвка; III-тий Корпус: Новогригоріївка—стація Долинська—Казанка—Новий Буг—Полтавка—Заселе—Миколаїв (Команда Корпуса)—Херсон.

12.12.

На фронті і в районах корпусів без змін.

Як доносить от. Оробко з Одеси, Диктатор — після слів начальника чехо-словацької місії Червоного Хреста в Букарешті, який приїхав в Одесу, знаходиться зараз в Словаччині. Румуни хотіли з початку арештувати його, але на інтервенцію чехословацького посла закинули цей намір, та переїхати до Одеси не дозволили йому. Наслідком цього переїхав він на територію Чехо-Словаччини.

Преса Миколаїв подає в радіо-депеші опінію полк. Коновалова про Галицьку Армію, яку він мав нагоду оглядати на фронті: «Галицькі війська, які переїшли до нас від Петлюри, борються вже в наших рядах. Полк. Коновалов по своїй поїздки на фронт, де він переглядав галицькі відділи, зложив слідуєчий звіт: — Галицька Армія віддала себе під необмежений і безконтрольний приказ ген. Денікіна. Армія перейшла в цілім своїм складі на нашу сторону і борється разом з нами проти большевиків. На всій обсаженій Галичанами території виконали без протесту вони прикази — як заступники добров. командування. Галицька Армія знаходиться в знаменитім стані. Склад старшин величавий. Галицькі старшини є інтелігентні і мають добре військове образование. В галицьких відділах панує дисципліна, яка удержує взірцевий порядок. Армія є знамените узброєна і заос-

мотрена в технічний матеріал, має власні броні-поїзди, авта, літаки, радіостанції, більшу скількість гармат і скорострільів і т. д. Фронт, який я переглядав, знаходиться в найкращім стані».

15.12.

...Зараз переводиться реорганізацію Галицько-Української Армії, з корпусів твориться дивізії, з бригад полки стрільців які будуть носити числа бригад, з яких повстали. Бригада У. С. С. зватиметься «І-ший галицько-український полк стрільців».

...В Миколаєві творить Начальна Команда за згодою Добровольчого Командування «Збірну Станицю», яка збиратиме всіх полонених Галичан, що знаходяться на території ДобрАрмії, та відсилати їх до приналежних галицько-українських дивізій.

16.12.

...Варшава (Русскульта). – На засіданні польського сойму 12.XI. заявив прем'єр-міністр Падеревський в справі східної Галичини: «Небезпека, що східна Галичина лише часово піде під Польщу, ще не усунена, але Польща не може бути без Львова. Польська держава не може сповнити своєї історичної місії на сході без східної Галичини, якій ми даємо широку національну автономію. Часове рішення не лише нам некорисне, але погубне і для Українців, бо перепинило би відбудову знищеної країни. Впрочім я заявив, що ні я, ні Дмовський такого трактату не підпише»

...Користаючи з побуту в Одесі, вислав ген. Ціріц через кур'єра письмо до посла З. О. У. Н. Р. – Д-ра Сінгалевича у Відні, в яким проситься повідомити Диктатора про сучасне становище Галицько-Української Армії, що його присутність тут необхідна, – далі, сповістити, що в Команді ДобрАрмії пороблено заходи в цілі перевозу наших полонених з Італії, Чехо-Словаччини, Відня, Будапешту, та закупленого свого часу в колишній австро-угорській монархії воєнного матеріялу, зброї та одягу для сто тисяч люда з Марсилії, – відтак поставлено прохання до ДобрАрмії, щоби можна було доповняти Галицько-Українську Армію німецькими кольоністами з херсонської губернії та щоби уладжено постійний кур'єрський зв'язок між Одесою і західноукраїнським посольством у Відні. Добровольче

Командування в Одесі – ген. Шіллінг та американська й англійська місії обіцяли сповнити всі бажання, тільки що до деяких питань прим. що до набору німецьких кольоністів муситься увійти в порозуміння з Денікіном. Галицько-Українська Армія буде перенесена в район Балта–Херсон–Миколаїв, Начальна Команда Гал.-Укр. Армії перейде до Миколаєва. Дальше прохається повідомити п. Диктатора, що Начальний Вожд Гал. Укр. Армії підчас свого побуту в Одесі був торжественно прийнятий почетною сотнею і з музикою. 10-го і 11-го були основні наради, як з головнокомандуючим ген. Шіллінгом, з його начальником штабу – ген. Чернавином, начальником оперативної канцелярії, начальником інтендантури, санітарним шефом і начальником Залізно-Дорожньої Військової Управи, так і з шефом американської місії, яка має звичайно своє місце побуту в Букарешті, і шефом англійської місії в Одесі.

Ген.-чет. Микітка захорував на висипний тиф. На час його недуги переняв – на його просьбу – команду Галицько-Української Армії ген.-чет. Тарнавський, що Добровольче Командування прийняло до відома.

...I-ша Гал.-Укр. Дивізія перейде в район: Бірзуля, Балта, Борщі, Ясеново, Ольвіопіль. Команда Дивізії і запасні частини в Балті.

II-га Гал.-Укр. Дивізія в район: Ново-Українка, Арбузинка, Александрівка, Вознесенськ, Березівка, Петрівка, Покровське. Команда Дивізії і запасні частини в Вознесенську.

III-та Гол.-Укр. Дивізія в районі Новий Буг, Полтавка, Миколаїв, Херсон. Командир дивізії і запасної частини в Миколаєві.

17.12.

На фронті I-го Корпуса і в районах корпусів без змін.

Населення місцевостей на північ від Винниці заховується зглядом нас неприхильно, не хоче продавати поживи, фуражу. Очікують большевиків. Після донесень цивільних, з Липівця і Ілинець банда махнівців прогнала добровольчі відділи і захопила власть.

Большевицькі лівобережні відділи здобули дня 16-го грудня о 17-ій год. 30 мін. по завзятім бою Київ. Крім того заняли большевики Купянськ, Переяслав і Богучар.

Сьогодні видав ген.-чет. Тарнавський наказ військам, в яким повідомляє про переняття команди на час недуги ген.-чет. Микітки, закликає до видержання в рядах та жадає повного довіря для себе і його діл, рівночасно заповідає встановлення при Начальній Команді політичного реферату, зложеного з відомих наших політиків, якого обов'язком буде кермувати політичним життям Армії аж до приїзду Диктатора, з яким будеться старати як найскорше увійти в зв'язок.

18.12.

...3 Команди I-го Корпуса наспів слідує звіт про становище корпусу: «Знаючи про положення, моральний стан і настрої корпусу, чуюся приневоленим просити, щоб ми відвести як найскорше останки корпусу з теперішнього району. Весь район наслідком неустанних боїв і переходу найрізноманітніших воюючих сторін і банд є пересичений всякого рода агітацією. Дезерція, яка, як здавалося, скінчилася в корпусі, появилася тепер наново. Песимізм, який закорінився в поодиноких відділах, найшов собі на жаль через останні події новий корм. Про боевий стан корпусу Начальна Команда є поорієнтована через кількаразові донесення. Він погіршається очевидно з дня на день. Дві бригади корпусу взагалі вже більше не існують. Це є 6-та Бригада, яка має до бою тільки всего кілька їздців, і 9-та Бригара, яка тільки розпоряджає кількома виздоровцями. Прохаю зважити, що корпус не може в теперішнім своїм стані представляти для ДобрАрмії ледве яку підпору, а натомість настоювання на тім, щоби корпус був до безконечности на фронті, мусить довести його вкінці до розв'язання. Цю депешу предложено Штабови Войськ Новорос. области в Одесі.

20.12.

...Терміново-розвідочний звіт Штабу Войськ Новорос. области з 20-го XII. ц. р. подає слідує про польський фронт:

«В районі Кам'янець розташована бригада піхоти і 6-тий уланський полк, в районі Гусятин 143-тий піхотний полк і в районі сіл Городок, Сазано 144-тий піхотний полк, при чім в самім Городку курінь з трох піхотних й одної скорострільної сотні і четою уланів. Отсі частини входять в склад дивізії окремо

тактичного призначення, її штаб знаходиться в Борщеві. Командант дивізії – французької служби генерал Боне. По агентурним донесенням – в Тернополі під видом інтерновання збирається і формується українська армія. Українське міністерство заграничних справ поміщується в Варшаві, гостинниця «Брістоль». Петлюра на днях виїхав з Варшави, оставивши там свою сімю».

На приказ Команди Войск в Одесі тяжка артилерія Галицької Української Армії відходить через Миколаїв, Снігіровку, Берислав, Перекоп в район Джанкой на Кримі, а летунська сотня до Севастополя.

Сьогодні виїхали в Одесу від Начальної Команди сотник Левицький Осип і сотник Турчин Лука, звідки мають удатися до Праги до Диктатора, щоби його поінформувати про сучасне становище Галицько-Української Армії та засягнути у него вказівок політичної натури.

Галицько-Українська Армія має прикривати Винницю.

З огляду на цю зміну в положенні Галицька Українська Армія має похідним порядком дня 23. грудня ц. р. почати скупчуватися в районі Винниця–Браїлів–Жмеринка–Рахни–Вапнярка, по чім буде перевезена в призначені райони відпочинку. І так II-гий Корпус має відійти в район залізничної стації Рахни Лісові–Юрковка і на схід звідси, Бригада У. С. С. до Бишика–Следи на північ від Рахнів. Команда II-го Корпуса до Рахнів. III-тий Корпус в район залізничної стації Будки і Ярошинка. Команда III-го Корпуса до Муравська Пенковка на південь від залізничної стації Ярошинка. I-ший Корпус в район Винниця і зал. ст. Тюшки, Гнівань, Браїлів. Обезпеку Винниці перенимає I-ший Корпус, якому в тій цілі підчиняється кінну бригаду Шепаровича III-го Корпуса, Відділ народньої Сторожі – сотника Ващука, бронепоїзд «Галичина» і два панцирні авта. – Етап остає покишо незміненим.

21.12.

На фронті I-го Корпуса пройшла ніч спокійно. Вечером обсадили большевики Волчинець і Бродецькое. I-ший Корпус стоїть: 6-та і 9-та Бригади – Махнівка, 10-та Бригада – Молотковці, кінний полк – Юровка, 5-та Бригада – Черепашинці.

23.12.

...Стан хорих III-го Корпуса з дня 22. грудня ц. р.:

2-га Бригада: 11 старшин 322 стрільців в Тиврові

10 старшин 219 стрільців при частинах

8-ма Бригада: – старшин 166 стрільців в Жмеринці, Потоках і Демидівці 2 старшин 224 стрільців – виздоровців при частинах

11-та Бригада: 2 старшин 230 стрільців в лічницях у Винниці – старшин 473 стрільців при частинах

Кав. Бригада: 2 старшин 108 стрільців при сотнях

Вишкіл: – старшин 30 стрільців в Браїлові

Обоз: 1 старшина 20 стрільців в Винниці

Тел. Сотня: 5 старшин 30 стрільців в сотні в Винниці

Валка 3/III: – старшин 17 стрільців

Запасна Валка: – старшин 12 стрільців

I-ший Корпус відтягається здовж залізниці Козятин–Винниця в напрямі на Винницю і має завдання забезпечувати евакуацію Винниці. По виконанні цієї задачі має охоронна група Винниці стягатися здовж вузкошляхової залізниці на Гайсин.

25.12.

...В ночі з 24-го на 25-го грудня заняв місто Винницю без бою отаман Шепель з повстанцями. В ночі виїхали останні добровольці, між иншим виїхав і старшина звязку ДобрАрмії при Гал.-Укр. Армії полк. Саборський зі всіми підчиненими йому добровольчими старшинами. На гост. «Савой», в якій поміщається штаб Шепеля, повіває синьо-жовтий прапор, на балконі 1-го поверха направлені на вулицю дулами два скоростріли, по місті увихаються де-неде Шепелівці з синьо-жовтою відзнакою на шапках та входять в розмову з нашими старшинами і стрільцями, намовляючи їх остати у Винниці та пристати до «батька Шепеля». Розказують, що їхньої намови послухало вже декілька Галичан та пристало до Шепелівців. Галицьким частинам не роблять Шепелівці ніякої пакости, відїздови військових транспортів не ставлять ніяких перешкод, до Галичан не почувають ніякої ворожнечі, відносяться приязно; ні вони Галичан, ні Галичане їх не займають.

На двірці не видно російської хоругови; кажуть, що зняв її якийсь Галичанин.

Населення Винниці майже зі сльозами на очах прощає відїджаючі і відходячі галицькі частини, які своїм тактовним поведенням та толеранцією що до політичних переконань мешканців зеднали собі у них велику симпатію. Мешканці жили спокійно під охороною галицьких частин, тепер з їх відходом глядять з тривогою на надходячі непевні часи. Багато заможніших мешканців опустило вже заздалегідь Винницю та удалося залізницею до Одеси. Кажеться, що за вагон приходилося їм солоно оплачувати дотичним залізничним і військовим властям, декого з них коштував вагон 60 000 карбованців. З того приводу та ізза інших надужить нарікання на добровольчу владу в останнім часі не вмовкали. Населення, головно його буржуазні класи, і перед Галичанами заявляє своє негодовання добровольчим властям, яких приходу вони — ніде правди діти — з нетерпеливістю ждали, сподіваючися, що добровольці заведуть лад і порядок; тимчасом в дійсности вийшло що інше.

26.12.

Ворог слідував двома кінними сотнями аж до Кордилівки. Група сотника Коссара (5-та Бригада і кінний полк) прикриває евакуацію Винниці в районі Павловка, Слобода Лявровська, Холевинці. 10-та Бригада в районі Щітки, 6-та в районі Лука Мієлешковська. Начальна Команда Гал.-Укр. Армії прибула на стацію Жмеринка і рано відїздить до Вапнярки.

27.12

В районі Винниці спокій. Бригади 1-го Корпуса осталися сьогодні на своїх місцях крім 9-ої, що перейшла в район Гніваня.

Н. К. Г. У. А. прибула на стацію Крижопіль.

ДобрАрмія наміряє держати лінію Помошная, на півд.-захід від Ново-Українки, Ольвіопіль, Бірзуля. Наслідком цього видані досі прикази що до відтранспортовання в район Балта—Вознесенськ—Миколаїв змінено, а саме Галицько-Українська Армія — по своїм зединенні на лінії Винниця—Рахни — має перенестися піхотним порядком в район на полудне від Бірзулі.

Всі транспорти мається відсилати до Одеси, перш всего всі нагружені транспорти з Винниці, Жмеринки й етапу, весь технічний матеріал, харчові припаси і всіх негорячкуючих хорих.

Для відвезення хорих належить – по змозі – багато порожняків перетворити на імпровізовані санітарні поїзди.

...Рівночасно повідомила Н. К. Г. У. А., що на місце відкликаних добровольчих залізничних властей утворить власні. Також пропонується Команді Войск в Одесі просьбу, щоби вона видала зарядження що до приміщення хорих і виздоровців в Одесі, Тирасполі, Миколаєві і Херсоні.

28.12.

З огляду на змінене положення вислано просьбу до Комвоиск Новобл. в Одесі, щоби бувших галицьких полонених, які знаходяться в області ДобрАрмії, збирано не в Миколаїві, тільки в Одесі. Для утворення Збірної Станиці в Одесі вислано туди от. Гофмана.

29.12.

...З огляду на зміну в положенні видано директиви відносно перегруповання Гал.-Укр. Армії в район між Бірзулею і Одесою.

...Охоронна група Винниці прикриває так довго цей район, як цього вимагатиме потреба; евакуацію Винниці, а потім слідє за I-им Корпусом.

На случай заняття міста Винниці большевиками призначила Команда I-го Корпуса четара Гачкевича Осипа з кількома старшинами для опіки над позісталими хорими Гал.-Укр. Армії. В Винниці остається около 3000 хорих...

30.12.

...Поляки заняли Проскурів і Нову Ушицю. Населення неприязне до Поляків, так що далось б легко намовити до повстання. З огляду на сучасну політичну ситуацію видала Начальна Команда Команді Етапу інструкції, щоби лише піддержувати духа у селян, а на будуче обіцяти не тільки моральну, але і фактичну поміч.

...Управу залізниць в Жмеринці переняла галицька Залізнодорожна Військова Управа, на полудне аж до стації Рахни Лісові. В Бірзулі утворено власну контролю транспортів.

1920

1.1.

До 3 січня 1920. I-ший і II-гий Корпуси мають досягнути слідуєчу групіровку: для прикриття Винниці остає група сотника Коссара в районі на північ від міста; головна сила корпусу в районі Лопатинці—Стояни—Опитківці. Другий Корпус: дві бригади в районі Тульчин—Жабокрич, дві бригади в районі Кернасівка—Савинці...

3.1.

...Сьогодні в ночі приїхав залізницею до Крижополя генерал-четар Микітка, який — хорий на тиф — остав був в Винниці. Генерал мається добре, находиться вже десятий день по крізі. Наразі замешкав тут на приватній квартирі.

По певним відомостям — санітарний шеф Галицької Армії, полковник Д-р Бурачинський і його заступник сотник Д-р Гайдукевич захоріли сипним тифом та остали в шпиталі в Жмеринці.

4.1.

Большевики заняли Винницю, а залізнодорожники на ст. Жмеринка захватили власть, збираючися підпирати большевиків проти Поляків...

Якою тернистою дорогою ступає Галицько-Українська Армія може посвідчити хоч би слідуєчий случай: На останнім із торів в забитім куті на ст. Крижопіль знайдено в запльомбованім возі 14 тяжко ранених стрільців м. н. без рук і без ніг. Їх привезли були з Вапнярки, закинули на отсей тор, та вже два дні сиділи вони там замкнені, в неопаленім возі на ст. Крижопіль. Кричати або стукати ніхто з них задля ослаблення не міг, а случайно переходячий попри цей віз стрілець, почувши стогін, відчинив його і побачив страшний вид. Генерал Гарнавський, якого про це зараз повідомлено, як побачив цих мучеників, заплакав рясними слізьми. Казав він зараз перенести їх до опаленого воза, дати їм горячої страви та відіслати найближчим транспортом до Бірзулі.

5.1.

...Начальна Команда вислала сьогодні знову просьбу, щоби Добр. Командування занялося судьбою хорих галицьких стрільців, яких мусілося оставити в области занятій Поляками.

6.1.

...З нагоди Різдвяних Свят видала Начальна Команда слідуючий наказ військам: «Далєка від рідної хати, здалека від тих, що очи виплакали, очікуючи з тугою повороту своїх батьків, синів, серед байдужого оточення, нищена хоробами і смертністю, святкує геройська Українська Галицька Армія цегорічне Різдво. Склонюючи голову перед памятею героїв, упавших в бою за народню справу, і згадуючи з глибоким жалем тих, що, не діждавшись щасливого кінця тяжкої боротьби, лягли спочити вічним сном на широких полях України – Начальна Команда Української Галицької Армії шле з нагоди Різдвяних Свят всім старшинам і стрільцям сердечні бажання.

– Нехай це будуть останні сумні свята. Дай нам Боже щасливо пережити всі проби безжалісної судьби і вернути як побідники до рідної хати, та святкувати найблищі свята в крузі наших родин».

7.1.

...Большевицький оперативний звіт з 6.І. доносить про заняття червоною армією Літина, Винниці, Липівця, Знаменки коло Єлисавету, Александровська, Маріуполя – на побережжі Чорного моря.

10.1.

Начальна Команда Гал.-Укр. Армії надала зарядження, щоби на станціях уладили команди двірців в одній з почекалень кімнату для недужих і харчову станицю для переходячих недужих.

...З огляду на змінене положення видала НКУГА приказ летунській сотні, що вона має остати в Одесі, а не виїздити на Крим, а важкий гарматний полк має вигрузитися в Бірзулі.

12.1.

...Після звіту одного повернувшого цивільного – обсадили Поляки 27.ХІІ. 144-им кордонним стрілецьким полком, силою до 800 люда, Проскурів. З розмов з торговельною польською місією виходить, наче би Поляки збираються наступати на Жмеринку кольною, в складі 142, 143, і 144 полків з багато кінноти,

другою кільцею здовж Дністра через Могилів на Ямпіль, і третьою кільцею через Літин на Винницю. На відтинку Шепетівка—Дністер має знаходитися до 40 000 людей боєвого складу і ще одна польська дивізія з Галичини з району Чортків—Нижнів. По словам польських старшин виходить, що Антанта зажадала від Поляків наступу на большевиків, за що обіцяні Полякам великі політичні та економічні концесії, з цим згодився також Петлюра. 6-го січня Поляки заняли Деражню, висилаючи далеко наперед на полудне своїх агітаторів. Посеред залишених хорих Галичан ведеться большевиками велика агітація.

13.1.

...До Начштабу в Одесі вислано слідуючу телеграму: «Згідно радіотелеграфічного звіту Штабу Військ Новоросії з 27.XII. після польських звідомлень прибули до Жмеринки польські частини, що не зівсім погоджується з нашими розвідними звітами, згідно яких мали би Поляки відступати перед большевиками і начеби вже опустили навіть Проскурів. Тому, що положення Поляків взагалі та передовсім на Україні в виду існуючих ворожих взаємовідносин між обома арміями має для нас велике значіння, та польські відносини до ДобрАрмії також не «безразлични», проситься о можливо певну інформацію про положення Поляків на фронті, їх можливих задач та їхніх відносин до ДобрАрмії».

14.1.

...Етапна Стаційна Команда в Могилеві доносить: «Етапна Сотня і Лічниця мають стан 30 старшин, 600 стрільців. Держать фронт проти Поляків разом з повстанцями. Харчів достаточо. Просять о мілітарну поміч».

На це Начальна Команда Укр. Гал. Армії відповіла, що цієї помочі не можна дати, а всі спосібні до походу люди мають відійти через Ямпіль в район відпочинку Укр. Гал. Армії.

15.1.

...Генерал Микітка — по виздоровленні — обняв з сьогоднішнім днем знову команду над Галицькою Українською Армією. З того приводу видав він слідуючий наказ військам:

«Видужавши із важкої недуги, переймаю я знову з нинішнім днем поручену мені команду над Галицькою Українською Армією. Вповні свідомий великих труднощів, які Галицько-Українська Армія до цього часу, а передусім в останніх місяцях мала побороти і через пошести витерпіти, звертаюся я до всіх старшин і стрільців витревати вірно у виконанні високого завдання, якого вимагає увесь український народ, а головно тісніша Вітчизна-Галичина від Української Галицької Армії. Свята для нас всіх українська справа жадає, щоби Галицько-Українська Армія була задержана в своїм теперішнім складі і стала знову боєздатною. В цій цілі мусить бути армія як найскорше, оскільки на це дозволяє їй її сучасне положення, перенесена в призначений район відпочинку, щоби — оподалік від всякого ворога, в повнім супокою — дати вкінці змогу недужим прийти до здоровля, усунути пошесть, скріпити почуття внутрішньої звязи та переорганізуватися.

Для осягнення цієї мети вимагаю від кожного старшини без різниці службового становища і степеня найточнішого — аж до самопожертвування — сповнювання обовязків і найбільшого піклування підчиненими стрільцями. В тяжких часах ділає добрий приклад старшин — особливо підіймає він і оживляє доброго духа серед стрілецтва.

Старшина мусить бути постійно провідником і приятелем стрільців.

Проти всіх настроїв і впливів, що ділають на шкоду сильної звязи армії, мають всі команданти всіх степенів виступити з найбільшою строгістю й енергією. Довіря у власну силу, якої корінь лежить тільки в тісній злуці, подає надію на щасливе покінчення війни, і віру в щасливу будучину нації, за яку вже тільки синів Народу пролило свою кров і наложило головами.

Цей наказ належить в цілості проголосити старшинам, стрільців основне і не раз про це поучити».

17.1.

I-ий і II-гий Корпуси без зміни. III-тий Корпус в поході в районі Борщі ст. Мардарівка.

...Начальна Команда — генерал Микітка — видала слідуючий приказ: «Галицька Українська Армія прибуде до кінця

цього місяця своїми находячимися в поході частинами в повнім числі в район відпочинку...»

19.1.

I-ший, II-гий і III-тий Корпуси без змін. Большевики мали заняти 17.I. Немирів одним курінем і Гайсин цілим пішим полком. В Жмеринці й околиці 421-ий большевицький полк. Большевики розібрали залізничий шлях на полудне від Жмеринки. Отаман Тютюнник з повстанцями находиться в районі Гайворона, а в Піщанах і Переймі, що на північ від Балти, організуються нові повстанчі відділи. В околицях Балти місцеве населення виступає озброєно проти добровольців. В районі Окни—Черна—Тополі, що 50 кілометрів на полудневий захід від Балти, зявилися банди з 400 до 500 піших і кінних грабіжників, які терроризують місцеве населення. В районі Слобідки та здовж залізниці на Рибницю також знаходяться значні банди, що виступають як проти добровольців, так і місцевого населення...

Начальна Команда видала приказ всім корпусам і Станови почати розташування в своїм районі... Зарушено розвідку через Дністер.

Начальна Команда вислала от. Ціммермана до Румунії в справі евентуального переходу Української Галицької Армії на румунську територію, якщо большевики зайняли би Одесу та наступали на Укр. Гал. Армію.

20.1.

Сьогодні виїхала Начальна Команда зі ст. Крижопіль в напрямі Бірзулі. Начальна Команда переїхала на короткий постій на ст. Борщі.

I-ший і II-гий Корпуси без змін. III-тий Корпус осягнув голову ст. Іванівка.

Команда I-го Корпуса доносить: «Дня 21.I. розоружили селяни зі Старого Луга, що на захід від Чечельника, одну батарею 6-го гарматнього полку. Вислана карна експедиція примусила селян до цілковитої видачі загарбаного майна та покарала місцевість малою контрибуцією.

Загальне положення: На правім березі Дніпра здовж трох залізничних ліній до Херсону, Миколаїва і Одеси без змін. Боль-

шевики доносять про бої з Поляками коло Чуднова (коло 50 кілометрів на захід від Бердичева) і 25 кілометрів на південний схід від Новгорода Волинського. Це виявляє стягнення їхніх військ з Гайсина та Уманя.

24.1.

Без змін.

...Начальна Команда звільнила полковника Шаманека з Команди I-го Корпуса та призначила його кермуючим транспортами на шляху від Бірзулі виключно на північ, доки є рух, а отамана Льонера зі становища начальника штабу II-го Корпуса, назначаючи його кермуючим транспортами з Бірзулі та підчиняючи підполковникові Вітошинському в Роздільній. Командантом I-го Корпуса назначено от. Підковича, а начальником штабу II-го Корпуса от. Ціху.

25.1.

...В Винниці – по відході Начальної Команди – завязався Ревком Червоної Української Галицької Армії, який дня 13 січня 1920 видав слідуєчий наказ військам Гал. Армії ч. 1:

«1) Згідно угоди Ревкому Укр. Гал. Армії з українськими комуністичними партіями має він негайно починати свою організацію. 2) Відступ армії на південь має бути негайно припинений. 3) Перевезення хорих з одного місця на друге строго забороняється. 4) Отаманови Лиснякови, поручникови (сотникови) Штукгалеви, поручникови Караванови, четареви Герасимовичови і Мойсееви негайно зголоситися до м. Винниці для ведення організаційної праці до Ревкому Ч. У. Г. Армії. От. Льонеру й от. Лиснякови забрати зі собою інтендантський апарат, який має зложити сотник Цьокан або сотник Хробак. 5) Пресова квартира НКГУА, 40 старшин піхоти, кінноти й артилерії і 10 військових суддей. 6) За невиконання цього приказу відповідає особисто от. Лисняк і чет. Чайківський перед революційним судом Укр. Армії. 7) Одержання цього наказу мають згадані старшини потвердити телеграфічно. Голова Ревкому Д-р Гірняк, секретар Опока».

Відтак наспів через Команду II-го Корпуса приказ ч. 4. Укр. Ревкому ЧУГА з 15-го січня 1920: «Всім Бригадам Укр. Гал.

Армії — до відома, четареві Чайківському — Брацлав, от. Шухевичови — Тульчин, от. Лиснякови — Крижопіль. — Всі Бригади Укр. Гал. Армії виберуть в найкоротшім часі чотири відпоручники, до десять стрільців і двох старшин, які на Окремім Зїзді виберуть новий Ревком ЧУГАрмії у кількості сімох людей. Про вислід виборів повідомлять команди бригад от. Шухевича Тульчин, який визначить місце і час з'їзду відпоручників для переведення виборів нового Ревкому, — Голова Ревкому Д-р Гірняк».

Начальна Команда видала наказ до всіх Корпусів, щоби на всі накази с телеграми Ревкому не реагувати.

26.1.

...Згідно з оперативного наказу ДобрКомандування в Одесі, Гал. Армія має прикривати бірзульський вузол. В тій цілі має вона зайняти й удержувати фронт Саврань-Піщана-Аба-Маліково. Це завдання Начальна Команда вложила на I-ий і II-ий Корпуси. Команда I-ого Корпусу перейде і Балту, Кмда II-го Корп. в Ананів. Представлення Нач. КМДА в генерала Шіллінга, що Гал. Армія є небоездатна — не принесло успіху...

Нач. КМДА прибула сьогодні на ст. Бірзуля.

28.1.

...Політичний відділ при НКУГА складається, як слідує: голова — Музичка, секретар — сот. Цап'як, члени: от. Волощук, сот. Паліїв, от. Лисняк, сот. Станімір, сот. Навроцький, як госпітант — пор. Гупаловський. Як політичного референта при старшині звязку от. Оробкови в Одесі приділено сот. Д-ра Бемка. От. Оробко дістав вказівки, що — на случай українського перевороту в Одесі — Галицькі частини, які там знаходяться, мають виступити активно, а — на случай большевицького — всі галицькі частини в цілості мають заховуватися пасивно.

29.1.

СТАН ГАЛИЦЬКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ**I-ший Гал. Укр. Корпус****24 січня 1920**

Загальний стан:	харчовий		боевий	
	старш.	стрільці	старш.	стрільці
	430	4143	100	478
5-та Бригада	58	560	23	156
6-та Бригада	50	550	23	80
9-та Бригада	42	452	13	72
10-та Бригада	71	478	38	139

II-гий Гал. Укр. Корпус**25 січня 1920**

Загальний стан:	605	7202	500
У. С. С. Бригада	130	1159	
3-та Бригада	133	1487	
4-та Бригада	48	629	
7-ма Бригада	86	1542	

III-ий Гал. Укр. Корпус**29 січня 1920**

Загальний стан:	харчовий		боевий	
	старш.	стрільці	старш.	стрільці
хорих 385	338	2631		
2-га Бригада	94	809		
8-ма Бригада	66	793		
11-та Бригада	79	787		
14-та Бригада	54	334	коней	1654
	харчовий			

Етап 11600**Начальна****Команда** 5000

30.1.

...Кмда II-го Корп. одержала слідуючі депеші з Гевкому Винниця:

1) «I-ший і II-гий Корпус має покищо лишитися в районі Перейма, Винниця, Ободівка. Ревком Шухевич».

2) «Ревком установив кур'єрську службу реле з Винниці до Тульчина, куди будуть надіслані опісля дописи, відозви

і т. д. Корпус старається о дальшу злуку з Тульчином. Винниця. Ревком: Шухевич».

3) «До I-го полку кавалерії Колодницького. Полк має установити курієрську службу реле по дорозі від Винниці—Немирів—Тульчин, так щоби в Вороновичах, Немирові і Брацлаві було 6 до 8 їздців. Винниця. Ревком: Шухевич».

4) «До всіх корпусів і Команди Етапу Армії: В случаю стрічі галицьких військ з красною армією має частина вислати делегатів до червоних, і їх приїзд поздоровити. Отаман Льонер видасть приказ сейчас корпусам і Команді Етапу, і заявить, що Галицька Армія стоїть під наказами Ревкому Винниця. — Винниця. Ревком: Шухевич».

...В Одесі заложено Пресову Кватиру НКУГА під проводом четара Герасимовича. От. Бубелі віддано Стаційну Команду Укр. Гал. Армії в Одесі.

31.1.

III-тий Корпус в районі відпочинку. I-ший і II-гий Корпуси осягнули сьогодні чолом призначені райони.

Після донесення Кмди II-го Корп. в Ольгопільщині організує повстанців полк. Наддніпрянської Армії Трутенко і Афтнер, що мають від отамана Павленка повновласти і накази до тої ж роботи в Ольгопільщині, Брацлавщині, Липовеччині — на скільки ці повіти вільні від ворога. Названі оголосили поклик до народа вступати в ряди тих, що боряться за самостійність України. Повстанці голосяться дуже повільно. На протязі двох тижнів зголосилося около 800 людей — не всі з оружжам. Ті, що зголосилися, сидять наразі дома і ждуть заклику до збірки, котру задумує полк. Трутенко урядити в Ольгопіль, куди переносить цими днями свій постій. Організуючі не мають средств ані жаданого від Кмди Корпуса позволення на побір цукру в нашім районі. Працюють під директивами от. Павленка, з котрим не мають від Різдяних Свят ніякого звязку. Ціль: Боротьба з кождим ворогом, що не стоїть на плятформі самостійної України. Сільське населення відноситься до Галичан — як звичайно — пасивно, оскільки не поносить матеріяльних тягарів.

1.2.

З Одеси надав генерал Ціріц ось-таку депешу: «Вчера говорив я з начальником штабу а потім з генералом Шіллінгом в присутности англійських і французьких представників. Сьогодні ще раз з ексц. Шіллінгом, потім відвідини в англійській і французькій місіях. Відїзд сьогодні ок. 6-ої вечером».

2.2.

З корпусів звітів не одержано...

Сьогодні вернувся генерал Ціріц з Одеси.

3.2.

З Корпусів звітів не одержано...

Начальна Команда видала директиви для переправи Гал. Укр. Армії на румунську територію. Гал. Укр. Армія має переправитися через Дністер на відтинку Тираспіль–Рашків, а саме І-ший і II-гий Корпуси на відтинку 6 верстов на полудне від Рибниці–Рашкова включно, Начальна Команда і Команда Етапу Армії на лінії 4 верстви на північ від Ботушан–Дубосар (Включно). III-тий Корпус звідси на полудне до Тирасполя (виключно), всі в районі Тираспіль–Кучурган–Роздільна й Одеса находячіся частини Г. У. А. в Тирасполі. Корпуси і Команда Етапу Армії мають прослідити і технічно приготувати місця переправи. Командантом місця переправи в Тирасполі назначено от. Льобковіца. Команданти місць переправи мають увійти в пророзуміння зі стоячими напроти румунськими командантами. Якщо проти сподівання поодинокі незорієнтовані румунські команданти підвідділів не допускали би до переправи, мається, тому що це противиться міжнародньому праву; вибороти собі переправу силою оружжа. Нездібних до транспорту хорих мається зібрати і заосмотрити в найконецніший санітарний перзонал, ліки, харчі і гроші на найменше 4 тижні, полишити. Старшин і стрільців мається поучити, що по виздоровленні мають прибути до найблищого відділу Укр. Гал. Армії. – Збірні райони на румунській території: II-гий Корпус: район на північ від Більці (виключно), Струма, Єгорівка, Куболта. I-ший Корпус – Більці, Біліченці, Радоя, Циплішті. III-тий Корпус і частини з Тирасполя й Одеси район Кишинів–Стра-

тени. Команда Етапу Армії район Оргеїв–Пересечіна. Начальна Команда імовірно в околицю Кишинева. О матеріяльне заосмотрення Команд, частин і установ мається – оскільки забрані зі собою припаси в грошах, харчах, ліках і т. п. не вистарчить – передусім просити в найблищій румунській команді. Коли мається почати переправи, Начальна Команда повідомить телефонічно.

...Після звіту Команди III Корпуса невиплачування льотів дуже деморалізуюче впливає на стрільців, їх виплата є конечна. Як не наспіє в найкоротшім часі біля, умундурування і обув, як також ліки для коней, погине буквально решта людей і коней...

На команданта всіх остаючих на Україні старшин і стрільців назначила Начальна Команда сотника Кондрацького, а на начальника штабу отамана Льонера. Сотник Кондрацький має: 1) по змозі якнайліпше піклуватися оставшими хорими Гал. Укр. Армії; 2) творити відділи і підвідділи; 3) відводить назад як поодинокі, так і громадні – в данім моменті в той спосіб зібрані частини Гал. Укр. Армії; 4) переслідувати всіх тих членів Гал. Укр. Армії, які допустили звичайного проступку.

4.2.

3 корпусів звітів не одержано.

Політичний відділ видав слідуєче рішення в справі переведення Гал. Укр. Армії за Дністер, яке запало на нарадах політичного відділу дня 4-го лютого ц. р. більшістю (2/3) голосів: «Політичний Відділ оставляє рішенню НКУГА справу переведення Української Галицької Армії за Дністер».

...Генерал Ціріц виробив слідуєчий реферат про причину переходу Гал. Укр. Армії на румунську територію: 1) правну підставу підчинення Української Галицької Армії Командуванню ДобрАрмії в Одесі становить договір 19.XI.1919. На основі загального оперативного положення наказало Добровольче Верховне Командування лінії відвороту аж до Дністра. 2) З хвилию, як Добровольче Командування опускає Одесу, Українська Галицька Армія тратить всяку змогу матеріяльного заосмотрення. Вона мусить проте сейчас сотворити собі нову базу. 3) Цю базу може дати тільки перехід на румунську територію, бо з упадком Одеси перерваний всякий звязок з державами

антанти. 4) Хотяй голови англійської та французької військових місій в Одесі не могли дати ніяких зобов'язуючих запевнень, що Українська Галицька Армія – як частина ДобрАрмії – буде принята в «Румунії як союзна армія, всеж-таки дали обіцянку в тім змислі. 5) Українська Галицька Армія тепер – наслідком її морального і матеріяльного стану – нездібна до ніякої боевої акції. Передусім пануюча все ще в ній пошесть вимагає строгого відокремлення на кругло 6 тижнів та основного наділення свіжим біллям і мундурами. 6) Чим сильніша армія перейде і чим більш боездатна буде по відпочинку, тим більше слово може висказати політик (диктатор). 7) Якщо Гал. Українська Армія перейде на румунську територію – чисельно сильніша від ДобрАрмії, тоді буде можна слушно жадати, щоби військовий провід припав Українській Галицькій Армії, а якщо це станеться, то і політичний провід по стороні українських політиків. 8) З ніякої сторони, як тільки від антанти (передусім Англії) дано запевнення матеріяльного заосмотрення. 9) З переходом на румунську територію є доказане, що Українська Галицька Армія не була ніколи і не буде знаярдыям большевицького правительства.

До отамана Циммерманна надано слідууючу депешу: «Телеграму з третього одержано. Положення тіснить, тому переправу буде мусілося перевести без згоди. Доложити всіх старань, щоби принайменше було найголовніше рішене. Англійська і французька місії в Одесі заходяться в тім самім змислі».

5.2.

Виходить на яв, що тільки невеликі частини Команди Етапу та III-го Корпуса проявляють охоту перейти на румунську територію. Більшість Української Галицької Армії думає остати на Вкраїні та получитися з большевиками в цілі спільної боротьби проти польської шляхти. До Румунії не хочуть перейти, бо кажуть, що вона є союзником Польщі, ще й готова віддати їх в руки Полякам, а вороже відношення Румунів мали Галичани нагоду пізнати при нашім першім і другім відвороті в Галичині. Від антанти не належить сподіватися для нас нічого доброго. За нашу боротьбу з большевиками віддає Галичину в польську неволю. Думка стрільців така: получитися хочби

з чортом, щоби тільки зискати Галичину та пімстити на Поляках всі завдані кривди, кажуть: «вже нас багато погинуло, але най ще погине, щоби ми тільки в тріюмфі вернулись до Галичини, бо інакше стид буде глянути людям в очі, якщо повернеш до Галичини занятої Поляками». Думка реванжу не сходить з голови стрільців.

Начальна Команда видала наказ до військ, що хто самовільно остає на місці, а не йде по вказівкам Начальної Команди, яка приказала перехід Української Галицької Армії в Румунію, є зрадником української справи.

Тверезіші умірковані уми Української Галицької Армії є за тим, щоби частина Української Галицької Армії получилася на Вкраїні з большевиками, а частина – бодай 2000 – перейшла до Румунії, щоби бути забезпеченим на два боки і мати своїх людей у большевиків та антанти, бо ще не знати, котра сторона візьме верх.

6.2.

Отаман Ціммерманн доносить з Тирасполя, що відповідь що до переправи Української Галицької Армії на румунську територію має прийти сьогодні о 10-ій год. перед полуднем, в другій депеші повідомляє, що відповідь ще не прийшла.

Тому що отаман Льонер відказався від обняття команди над остаючими на Вкраїні Галичанами, отамана Льонера звільнено на його просьбу від Української Галицької Армії, а отамана Ерле іменовано шефом штабу II-го Корпуса. Отамана Якверта згл. сотника Коха аж до його виздоровлення іменовано шефом штабу I-го Корпуса, сотника Шобера шефом штабу сотника Кондрацького.

Отамана Грабовенського назначено командантом Бригади У. С. С. на час нездібности до служби отамана Дудинського.

7.2.

...Згадані частини червоних входять в склад 45-ої совітської дивізії. Таким чином була Кмда II-го Корпуса примушена увійти в прямі переговори з відділами червоних, а саме з головною метою – задержати евентуальне дальший похід червоних через район галицьких військ. Рівночасно приневолити обста-

вини також штаб I-го Корпуса до переговорів з начальниками большевицьких частин, які зараз посуваються на Балту.

Начальна Команда прибула сьогодні на ст. Воронків коло Рибниці.

Розрив Укр. Гал. Армії став цілком очевидним. Політичний відділ, який виїхав з Нач. Команди по корпусам, осів при команді I-го Корпуса під назвою «Нач. Ревком Черв. Укр. Гал. Армії» і обняв провід над галицькими Військами. Шефом штабу назначений полк. Шаманек.

У відповідь на це Нач. Ком. Укр. Гал. Армії видала наказ, що полк. Шаманека звільняється з кмди I-го Корпуса і має він прибути до Нач. Команди. Полковникови Вольфови видано наказ перевести з усею енергією приказ що до переправи Укр. Гал. Армії на румунську територію.

Укр. Гал. Армія має отже дві команди. Начальний Ревком, ідучи за Ревкомом ЧУГА в Винниці, увійшов в порозуміння з большевиками, які прислали до I-го і II-го Корпуса своїх старшин звязку, та видав наказ, що галицькі частини мають остати на Україні, та відпочивши тут, рушити відтак на Польщу. Начальний Ревком пішов за настроєм загалу галицького стрілецтва.

Начальна Команда держиться старого шляху, боїться, щоб антанта не сказала, що ми большевики, і думає перевести армію на румунську територію під опікунчі крила антанти, яка віддала Галичину під опіку Польщі, та знехтувала наші слушні домагання.

Начальна Команда поручила галицькому розвідчому старшині в Рибниці повідомити румунського команданта напроти Рибниці, що частини Укр. Гал. Армії перейдуть дня 9 лютого 1920 границю.

8.2.

Від нашого розвідчого старшини в Рибниці наспіла слідуюча депеша: «Командант румунської пограничної сторожі в Резині – четар Мітитель звідомляє, що команда румунської дивізії повідомлена розпорядженням їхнього правительства ч. 2496 з дня 5. II. 1920, що українська делегація інтервеніювала в Букарешті в справі переходу через границю румунську. Правитель-

ство згоджується на перехід, однак команда дивізії не дістала наказу, щоби Укр. Гал. Армію перепустити через Рибницю. Я представив четарови Мітителиви, що справа з огляду большевицького наступу є дуже нагла. Він прирік, що зараз по одержанні відповіді з Букарешту повідомить мене. Румуни в боці Рибниці роблять вправи в стрілянні, дуже затривожені».

На підставі цієї телеграми надала Нач. Команда ось-таку телеграму до II-го і III-го Корпусів, Команди Етапу Армії та всіх команд двірців: «Після зголошення четара Чайки з Рибниці – румунське Правительство декретом з дня 5.II. ч. 2496. згодилося на перехід Укр. Гал. Армії через Дністер».

9.2.

З корпусів звітів не одержано.

Стара Начальна Команда прибула сьогодні з Воронкова до Рибниці і зараз вислала місію зложену з от. Куніша Івана, сотника-судді Ковшевича Романа до румунського команданта місця переправи в Рибниці зі слідуною повновластю на французькій мові: «Начальна Команда Галицької Української Армії уповажнює отамана генер. булави Івана Куніша і п. сотника-суддю Д-ра Ковшевича Романа умовитися з королівським румунським командантом місця переправи в Рибниці що до: а) безпроволочного розпочаття переправи поодинокими частинами Галицької Української Армії, б) місця найблищого закватировання перейшовших частин, в) усталення місця і часу, в якому всі питання, звязані з переходом Гал. Укр. Армії мають бути порішені повновласниками королівсько-румунської влади і Гал. Укр. Армії. Надто дано сотникови-судді Д-ру Роману Ковшевичови ось-такі вказівки для переговорів: 1) Гал. Укр. Армія буде вважатися по переступленні границі румунської території союзною армією, а в ніякому случаю не має бути трактована як така, що вступила на територію нейтральної держави тому, що Гал. Укр. Армія бореться проти большевиків по стороні російської ДобрАрмії, якої є складовою частиною, ся-ж остання армія належить до союзних і сполучених держав антанти, з котрих одною є румунське королівство, але навіть і без посередництва рос. ДобрАрмії та союзних і сполучених держав антанти взагалі Гал. Укр. Армія повинна бути

вважана союзною армією, тому що бореться від початку свого існування проти большевиків і таким чином боронить також границь Румунії від спільного ворога. 2) Наслідком цього має бути Гал. Укр. Армія полишена в посіданні своєї зброї та своїх воєнних матеріялів: роззброєння цієї армії представляється отже недопустимим. На случай, наколиби органи румунського правительства були дотично цього предмета іншої гадки, Начальний Вожд Гал. Укр. Армії видав інструкцію командантам поодиноких груп, що перейдуть границю, щоби видали зброю за одержанням письменної посвідки відбору, з якої має бути видно, хто зброю відібрав, як також число і якість відібраних предметів. У всякому случаю вимагають дисциплінарні згляди, щоби старшини Гал. Укр. Армії були полишені в посіданні зброї. 3) Виконування військової юрисдикції супроти осіб приналежних до Гал. Укр. Армії буде — згідно звісним приписам міжнароднього права застережене судовим органам Гал. Укр. Армії, яка у цім згляді має бути трактована як екстериторіяльна одиниця. 4) Розкватировання та уладження прохарчовання Гал. Укр. Армії будуть предприняті все в порозумінні з військовими та цивільними органами румунської влади в як найдалше йдучому узглядненні інтересів місцевого населення.

Начальний Ревком ЧУГА видав дня 7.II.1920 в Чечельнику за підписом Музички Андрія, сотника Цапяка — як секретара, от. Волощука — як члена та полк. Шаманека — як начальника штабу отцей наказ військам: 1) Заступники всіх корпусів та Етапу Гал. Укр. Армії утворили тимчасовий Начальний Ревком з осідком покищо при Кмді I-го Корп. 2) Вкоротці слідує вибір головної ради Гал. Укр. Черв. Армії. Приказ до переведення виборів слідує. Аж до уконституування цієї ради належить придержуватися отсих провізоричних заряджень. 3) Всі частини Гал. Укр. Армії, які знаходяться на схід від Дністра, творять Червону Українську Галицьку Армію та являються союзниками всіх совітських військ. 4) Найвищу військову та політичну владу над Черв. Гал. Укр. Військами, а через це і відвічальність перед армією і народом, поносить Начальний Ревком. 5) Переведення всіх військових справ лежить виключно в крузі ділання Червоної Начальної Команди, яка за всі свої діла та блуди, як також за дух та ударну силу армії відповідає перед Начальним Рев-

комом. 6) При командах корпусів належить zorganizувати подібні Ревкоми. 7) Службова дорога між поодинокими командами остається – як досі – та сама. Команди Корпусів одержують прикази від Начальної Команди, а впрочім ділають в порозумінні зі своїми Ревкомами. Ревкоми при командах корпусів одержують свої вказівки від Начального Ревкому. 8) Прикази Начальної Команди, які торкаються військових рухів та засад пропаганди мають бути підписані так Начальною Командою як і одним з членів Ревкому. Прикази, які відносяться тільки до внутрішньої служби, та, не мають впливу на загальне положення, видає виключно Начальна Команда, однак ж все інформує вона Начальний Ревком про видані зарядження. 9) Іменовання всіх вищих начальників, від команданта бригади в гору, переводить Начальний Ревком на внесок Начальної Команди. Дотеперішні команданти і шефи штабів остаються на своїх посадах. Всі прочі іменовання переводить Начальна Команда. 10) Зноситися зі союзниками або ворогом має право тільки Начальний Ревком, однак все в порозумінні з Начальною Командою. 11) Начальником штабу Черв. Укр. Гал. Армії іменується поки що полк. Шаманека, який – аж до іменовання команданта – виконує і його функції. 12) З огляду на виїмкові відносини одержує начальний вожд та команданти корпусів право деградувати всіх старшин, прямо їм підчинених, які своїм поведенням ярко порушили свої військові обовязки. Переведення таких мір голосити через Ревком корпусу Начальній Команді при поданні причин. 13) Всі засуди смерти мають бути потверджені Ревкомом. 14) Приказ цей належить оголосити. 15) Відходить до всіх корпусів та Команди Етапу.

Начальна Команда ЧУГА видала за підписом тов. полк. Шаманека дня 8.ІІ приказ: «Спонуканий волею частин і їх начальників, та в журбі о судьбу наших хорих та недужих рішив Начальний Ревком не переходити через Дністер до Румунії, не тратити української землі зпід ніг українського жовніра. Наказується: 1) Всі частини ЧУГА остаються nadalьше на своїх місцях та не починають ніяких рухів на полудневий захід. 2) Команди двірців Слобідка та Бірзуля ніяким чином не випускають які-небудь транспорти в напрямі на Рибницю. Весь матеріал є власністю стрільців та наших хорих і при них мають-

ся лишити. 3) Між залізницею та Дністром зорганізувалися червоні повстанці, яких представники заявили, що не хочуть перепустити Галичан на румунський бік. Частина, що знаходиться біля залізниці, мають — на случай стрічі з такими нерегулярними відділами — зорієнтувати тих же про наші наміри та про те, що наше майно — як власність червоних Галичан — є нетикальне. 4) Команда Етапу концентрує свої відділи і формуції можливо біля Бірзулі та старається о телефонічну сполуку з частинами III-го Корпуса. 5) Відділи III-го Корпуса мають остатися в районі ст. Затише та — по можливості — угрупуватися здовж залізниці на північ. 6) Транспорти концентрувати на ст. Слобідка або Бірзуля. Поїзди з району Тирасполя і Роздільної стягати поступенно на ст. Бірзуля. 7) Ситуаційні звіти щоденно до год. 10-ої перед полуднем до Чечельника, постою Начальної Команди ЧУГА надсилати. Сюди присилати також точні звіти стану. 8) Відходить до I-го і II-го Корпусів та через ст. Бірзуля на ст. Слобідка, крім цього передає ст. Бірзуля цей приказ до Команди Етапу та частинам III-го Корпуса.

Від сотника Шобера — військового референта Ревкому ЧУГА в Винниці наспів слідує звіт під датою 5.II.1920: 1) ворожа ситуація: Поляки держать укріплені становища Камянець, Подільський, Ярмолинці, Проскурів, Старо-Константинів, Полонне, кругле трема дивізіями. Старшини, що приходять з лічниці в Проскуріві, подають ось-це: «Виряд, одяг польських військ дуже добрий. Після їх оповідань польський інтендантський апарат — здається — не добре функціонує. Лучаються часто насильні реквизиції. Сейчас за фронтовими військами приходять польські політичні функціонарі і починають польонізацію. Всі урядники мусять на протязі двох місяців володіти польською мовою; засновують сейчас польські школи. В польській армії служить зараз багато французьких старшин. Вони подають, що Петлюра є розбишакою, авантюристом, і з ним взагалі не треба рахуватися. Міністерство Петлюри арештоване. Про утворення українського легіону в рядах польської армії немає мови. Всі петлюрівських старшин в Камянці арештовано і відвезено до Домбя. Французькі старшини означують цю часть фронту як східню границу французької республіки. Лінія Камянець—Проскурів вже вповні евакуована. З Проскурова евакуовані

також хорі, імовірно до Тернополя. З Франції мається ожидати багато тяжких гармат. Польські часописі голосять, що диктатор Д-р Петрушевич мав прибути до Парижа. 2) Румуни: Про рухи румунських військ нема ніяких донесень. Доносять про скупчення військ коло Могилева (три дивізії). 3) Большевики: В районі між Камянцем і Полонним оперує XII-та совітська армія (ставка Київ), яка складається з трьох дивізій. Сила дивізій різна. Найсильніша має числити 45 000 людей. Висипний тиф лютує дуже сильно в їх рядах. Дисципліна до певної міри добра. Впадаючим в очі є життя командантів з підчиненими. Дуже велику увагу звертають на виховання жовніра в революційнім дусі. Не оминається ніякої нагоди, щоби обзнакомити його з біжучими подіями. Урядової тайни нема. Кожда справа може бути і є обговорювана публично. На загал можна сказати, що панує величезний паперовий світ, який стоїть на перепоні скорому полагоджуванню. Інтендантура до нічого. Армія живе властиво з грабіжі. Населення не хоче зовсім доставляти артикулів всякого рода, тому що ніхто не приймає большевицьких грошей. Інтендантура щойно твориться. Ніяка большевицька організація не розпоряджає запасами. Дух большевицьких військ: певні побіди, велика самопевність. Як аксіому мусимо держати перед очима: «Всі справи військової, політичної й адміністраційної природи рішає партія — без неї нічо не робити». Всі військові справи рішаючої природи рішає приділений до головного командування Реввоенсовет. 4) Власна ситуація: Положення хорих і виздоровців предложитьься по одержанні докладних звітів. Харчове положення дуже важке. Большевицький харчовий апарат не функціонує. Положення утруднене ще через те, що наше політичне відношення до большевиків не вияснене. Надіюся, що — перебуваюча в Києві — місія принесе в цім згляді деяке поліпшення. Військо живе з дня на день. Грошей нема. В лічницях бракує топлива, тому що нема підвод. Обуви, одягу, біля нема зовсім. Поодинокі запаси сконфіскували совітські війська. На довіз з большевицького запілля не можна числити, тому що залізниця не заосмотрена в дерево. Цукор для виміни не видають, тому що призначений для центральної Росії (в Москві коштує більше чим 10 000 рублів). Прислана поміч в санітарнім матеріалі і дезінфекційних средствах невистарчаюча.

Задля великого морозу і недостаточного прохарчування часті случаї пневмонії.

10.2.

Новоутворена НКЧУГА видала наказ Кмді III-го Корп. взяти як найбільш активну участь при відбиранні добровольчого майна. III-тий Корпус, що стоїть в районі Кассель—Захаріївка—Бергдорф, підняв червоний прапор та підчинився НКЧУГА.

Кмда II-го Корп. доносить, що I-ший і III-тий курені 533-го совітського полка увійшли рано без припадку до Бершаду й обсадили місто. Курені мали приказ своїх команд розоружити II-гий Корпус в м. Бершад, а оружжа здепонувати й охоронити. Цей приказ відноситься хвилево лише до м. Бершад і с. Фльорини. Розоруження є тільки тимчасове.

Ревком ЧУРА — Винниця призначив розпорядком з 4 лютого ц. р. тимчасово начальним вождом ЧУГА тов. підполковника Вітошинського Амврозія, а розпорядком з 6 лютого іменував — на пропозицію Паркому Української Комуністичної Партії Прикарпаття — тов. Барчука Дмитра політичним комісаром при начальнім вожді ЧУГА.

Ревком ЧУГА при Начальній Команді видав — за підписами голови — тов. Музички Андрія, секретаря — т. Цапяка, Волощука, Шепаровича і політкома Барчука — слідуючий приказ до всіх частин ЧУГА: «Гал. Укр. Армія опинилася під цю хвилину в доволі грізнім становищі. Ведена дотеперішними політиками і вождями, які загнали її до Денікіна, гал. армія стратила всяке довіря, кредит, якого тепер так потрібно. Червона армія зажадала здачі оружжа. Причини цьому — це тільки недовіря у ширість нашого переходу в ряди червоних військ. В тій справі ведуться переговори з командуванням черв. військ. Приказ червоних відносно здачі зброї є хвилевий і він безумовно ніяк на наше повзяте рішення не впливає. Ревком по порозумінні з членами винницького Ревкому наказує: 1) всі частини ЧУГА мають остатися на місці. Команданти частин і старшини, які вводили би переполох в ряди, будуть віддані Револуційному Трибуналові. 2) Частини, від яких червоні війська зажадали віддачі зброї, мають таку зложити за поквітованням. 3) Повідомляється, що III-ий корпус брав участь в боротьбі проти Дені-

кіна і розоружив 5 бронепоездів, як також денікінські частини, які старалися перейти в Румунію. 4) Взивається всіх старшин і стрільців заховати холодну кров і не допускати до ніяких ексцесів. Зазначається ще раз, що нашими політичними і військовими чинниками ужито всяких заходів, щоби Червону Галицьку Армію удержати в цілості.

НКУГА в Рибниці видала до Кмди II-го Корп., всіх бригад і команд двірців слідуючий приказ: «Начальна Команда з частинами Етапу перейшли 10-го лютого коло Рибниці Дністер. Я пригадую всім старшинам і стрільцям на зложену ними присягу й очікую, що всі команди, частини й установи перейдуть як найскорше з усіми людьми і по змозі з цілим майном на румунську територію».

Румунський командант напроти Рибниці — по довгім зводженні — заявив, що відповідь прийде за дві години, а відтак знову за дві години, заявив, що дістав наказ від своєї команди дивізії не перепустити ніяких галицьких частин, як також і добровольців; Генерал Ціріц і отаман Грушка пробували перебратися за Дністер на свої паспорти, виставлені їм західним українським посольством у Відні, однак це їм не повелось. Отсим рішенням румунського правительства Антанта дала нам вільну руку і прямо вгнала нас в союз з большевиками. Іншої дороги для галицької армії не остало. Гал. армія підняла червоний прапор, щоби його застромити на гордих верхах Карпат, звільнивши в союзі з російсько-українською совітською армією прикарпатську Україну з-під корми польських шляхтичів. Вони загарбали галицьку Україну та вигнали що найкращих її синів з рідної землі, щоби тисячами могил покрили широкі степи України. Серце галицького стрільця і старшини накіпіло завзяттям до ворога та жадобою пімсти за всі зазнані злидні, тож не диво, як приміром один стрілець висказався, держачи за багнет, що буде різати Поляків від двох до вісімдесяти літ. Думка відібрання Галичини з польських рук не сходить з думки галицькому старшині і стрільцеві.

...З Ревкому прийшов до от. Лисняка приказ арештувати генерала-четаря Микітку, ген.-чет. Ціріца та ген.-майора Стойкіна з усіми добровольчими старшинами. Приказ виконано. Частини галицької армії дістали наказ причепити під україн-

ську відзнаку на шапці червоні стяжки. Стрільці і старшини – без найменшого ремствования виконали це. Переворот в галицькій армії відбувся безкровне. Заініційований і переведений старшинами – при загальній прихильності стрілецтва, яке злучившись з червоною армією надіється побідно вернутись в рідні сторони.

На приказ НКЧУГА транспорт начальної команди виїхав сьогодні з Рибниці до Слобідки.

Подільський губерніяльний комітет комуністичної партії большевиків України розкинув між Галичанами відозву слідуючого змісту: «Пролетарі всіх країн єднайтеся! Товариші Галичани, козаки та старшини. Не вірте провокаторам. Червона армія не буде з вами боротися, навпаки, вона бажає, аби Ви стали з нею рука в руку проти контрреволюції і визволили селян і робітників Галичан. Тому будьте спокійні. Ви будьте на місцях, не слухайте денікінців. Не йдьте туди, куди вони Вас висилають. Червона армія в злучі з Вами розібе польське панство і визволить галицького робітника і селянина. Хай живе повстання проти Денікіна. Хай живе червона галицька армія».

11.2.

Транспорт начальної команди з арештованими прибув до Слобідки. Вечором приїхав сюди новий начальник штабу – полк. Шаманек та обняв урядовання. Крім зміни на найвищих становищах, склад НКЧУГА не змінився. До нової Начальної Команди увійшли всі давні референти і команданти підвідділів, організація остала та сама, що й досі. НКЧУГА зі всім апаратом переходить до м. Балти.

Ревком ЧУГА видав слідуючу відозву: до козаків і старшин Галицької Армії: «Товариші. З утечею диктатора Петрушевича за кордон та цілковитим розвалом уряду Петлюри покінчився той соромний в історії визвольних змагань українського народу період, над яким історія повинна поставити напись: вислугування «реакційній політиці антанті. Це забігання ласки в сильних капіталістичного світу довело до того, що наші дотеперішні провідники звели на ніщо шумно заповіджені суспільні реформи в користь працюючих, вкінці наплювали на цілу минувшину і явно перейшли в табор реакції. Диктатор Пеструшевич пере-

дався «з галицьким усім військом лютому ворогови працюючих мас і визволення України царському генералові Денікіну. Петлюра кинувся в обійми відвічного ворога України, споконвічного гнобителя селянських мас України – в обійми реакційної Польщі. Утеча обох тих зрадників народніх в ворожий табір відкрила очі галицьким козакам. Полишені на свій власний «хлопський» розум – галицькі козаки побачили, що їм не по дорозі ні з царським генералом Денікіном, ні з польською шляхтою. Галицькі козаки зрозуміли, що коли тепер йде бій на життя і смерть між буржуазією в лиці прислужників антанти – Денікіна та Польщі – з робітничо-селянськими масами, які мають свою оборону в червоній армії російської та української радянської республіки, їм нема довго чого вагатися, а треба стати на сторону братів своїх, на сторону червоної робітничо-селянської армії. Так галицька армія стала червоною. Револуційним способом зложений Револуційний Комітет в Винниці переняв на себе дальше ведення внутрішніх справ Галицької Армії та веде акцію в цілі зясування становища ЧУГА в червоній армії обох радянських республік. Та діло революції в Галицькій Армії ще не покінчене. Начальна Команда хоча й спакована до виїзду в Румунію, під покровом недобитків Денікінської армії ще дальше баламутить галицьких козаків і сіє розклад і зневіру в наших рядах. Щоби завершити справу революції в галицькій армії, щоби остаточно прочистити її зі зрадницьких контрреволюційних елементів і прискіпити реорганізацію галицької армії в червону галицьку українську армію, в армію селян і робітників Галичини, Ревком ЧУГА в Винниці скликав на день 25 лютого Перший Військовий З'їзд. Зїзд всесторонньо обговорить теперішнє становище Галицької Армії та вибере військову раду ЧУГА, яка перебере на себе дотеперішні функції Ревкому і дальше буде вести політичний і військовий провід в ЧУГА. Тому до діла, Товариші. Нехай негайно по всіх частинах відбудуться збори всіх козаків і старшин. Застановіться на цих зборах над усіма пекучими питаннями ЧУГА і виберіть по одному делегатови на сто людей, окремо від козаків і старшин, на Винницький Військовий З'їзд. Делегатам треба дати підводи і гроші на прохарчування в Винниці бодай на три тижні. Делегати мусять вуїхати на тиждень наперед, щоби

заосмотрені у відповідні легітимації зголосилися найпізніше 24 лютого в Ревкомі ЧУГА в Винниці, вул. Хмельницького ч. 8.

До діла, Товариші. До побачення на зїзді. Хай живе Червона Галицька Українська Армія. Хай живе Українська Соціалістична Радянська Республіка. Хай живе всесвітня революція».

12.2.

Сьогодні заключено в Києві між представниками Ревкому ЧУГА а делегатами XII-ої сов. армії договір, який звучить: 1) З галицьких військ, розташованих в районі волинської, подільської та херсонської губернії, сформувати три піхотні бригади, відповідне число артилерії (по одному легкому дивізіону двох-батерійного складу і по окремії тяжкій або гавбічній батерії в кожній бригаді) і кавалерії (по одному полкови чотирех-ескадронного складу при кожній бригаді) по штатам, обявленим в приказі В. В. С. Р. з дня 13/XI.1918 ч. 220 і з дня 19/VII. 1919 ч. 1201/226. 2) Формування відбувається під наглядом відповідних Начдіві при участі представників від інспектора піхоти, кавалерії й артилерії. 3) Сформовані бригади прикомандувати четвертими бригадами до 44, 47 і 58 дивізій. 4) Начальникови Політичної Управи Армії разом з партією Большевиків Прикарпаття ужити заходів переглянути командний склад гал. військ і вибрати відповідних командантів і комісарів, обзнакомлених з мовою і побутом Галичан. 5) При Політичній Управі Армії оснувати галицьку секцію для кермування політичним вихованням галицьких старшин. 6) Галицькі бригади формувати на взірець червоної армії. 7) В галицьких бригадах і командуваннях так внутрішних як і зовнішних діловодство провадиться українською мовою. 8) Галицькі бригади доповнюються виздоровцями зі шпиталів та всіми Галичанами, здібними до фронтової служби, які знаходяться на території радянських республік. 9) В галицьких бригадах лишаються на службі вибрані річники від 18 до 35 літ. Особи старших річників і професій, не підпадаючих бранці, увільняються від неї в порозумінні з Політичною Управою Армії і комуністичної партії большевиків Прикарпаття і розпреділюються по їхнім вказівкам. 10) Воєнне майно, яке знаходиться в розпорядженні Галицької Армії, котре не все буде вжите при сформуванні галицьких

бригад (інтендантське, артилерійське, залізнодорожне, саперське, телефонне, авіаторське і різного рода майстерні), передається в армейський склад на особнім відрахунку в ціли використання постачання існуючих і формуючихся галицьких частин. 11) Санітарна Управа Армії допоможе медикаментами, санітарним матеріалом і лікарськими силами галицьким бригадам на формування лязаретів і перевязочних пунктів. 12) Галицькі бригади будуть ужиті в першій мірі на польським фронті, а відтак проти інших ворогів робітничо-селянської влади на західнім і полуднево-західнім фронті. 13) 12 лютого 1920 галицькі війська зачисляються на всі види постачання при XII Армії, а хорі передаються піклуванню Санітарної Управи Армії».

13.2.

...Пресову квартиру УСС приділено до НКЧУГА.

Тов. от. Лисняк назначений тимчасово командантом I-го корпусу.

Харчовий стан III-го корпусу: 359 старшин, 3206 стрільців, потягових коней 2476, верхових 444, скорострільів 97, гармат 28.

Ситуація ЧУГА з днем 13 лютого 1920:

1) Команда I-го Корпусу – Чечельник, 6-та бригада – Черномін, Гонорівка, 9-та бригада – Тимків, Слободзея, Слобідка, 10-та бригада – Балта, Бендзари, Переліти, запасна лічниця ч. 1 – Балта.

2) Кмда I-го Корпусу – Бершад, 4-та бригада – Усте, УСС бригада – Баланів, 5-та бригада – Бершад, Фльорина, 7-ма бригада – Ольгопіль, Деміївка, Запасна Лічниця – Бершад, Армейський Вишкіл – Ободівка.

3) Кмда III-го Корпусу – Бергдорф, 11-та бригада – Захаріївка, 8-ма бригада – Гліксталь, Гайдорф, 2-га бригада – Кассель, 14-та бригада – Григоріопіль, Пошестна Лічниця – Затише.

4) Команда Етапу Армії – Бірзуля, етапні частини в районі навкруги Бірзулі.

5) В Одесі: Летунська сотня, кольона особових авт, Збірна Станиця, дві Лічниці.

На лінії Тираспіль–Роздільна–Бірзуля–Рибниця: Армійська майстерня одностроїв, Залізньо-Дорожні сотні 1, 2 і 3, Харчові

Склади 11-ої, 14-ої, 2-ої та 8-ої бригад і III-го корпусу, Армейський Господарський Уряд ч. 2., Харчові Склади I-го корпусу, 9-ої та УСС бригад, артилерія УСС, матеріальний поїзд I-го корпусу, Санітарний Полевий Склад, Саперський і Технічний Склад.

В Тирасполі: Лічниця от.-лікаря Д-ра Новака, 6-тий важкий гарматний полк, Самохідний курінь, Автопанцирна сотня, Саперська сотня I/3, Армейський Господарський Уряд ч. 1.

В Розалівці коло Роздільної – кінська лічниця.

Транспорт Начальної Команди прибув до Бірзулі, звідки ще того самого дня відїхав до Балти.

Начальний вожд ЧУГА – тов. підполк. Вітошинський вступив сьогодні в виконання своїх обов'язків та прилучився в Бірзулі до транспорту Начальної Команди.

14.2.

...До Винниці виїхали сьогодні з корпусів представники ЧУГА на наради в справі нової організації армії з представниками XII-ої сов. армії.

Після донесення Кмди III-го корпусу знаходиться при корпусі около 750 хорих, не числивши хорих, що остали в Винниці, Гнівани, Тиврові.

Транспорт Начальної Команди прибув на ст. Балта та перенісся до міста.

16.2.

...Харчовий стан III-го корпусу виносив 14-го лютого 1920: 346 старшин, 2918 стрільців, і так: 2-га бриг. 77 старш., 609 стр., 8-ма бригада – 52/610, 11-та бр. 82/665, 14-та бригада – 43/306. Крісовий стан 232. 2-га бригада – 22, 8-ма бригада – 27, 11-та бригада – 21, 14-та бригада – 12. Корпусна кіннота – 140. Потягових коней – 2442, верхівців 445, возів 584, кухонь 54, гармат 28, скорострілів 97.

Між командармом IV-ої сов. армії а НКЧУГА заключено 16.II. ц. р. слідуєчий договір: «I) Всі харчові ешелони, які знаходяться на залізничній лінії Бірзуля–Одеса і Роздільна–Тираспіль, будуть направлені в райони розташування Укр. Гал

Армії після вказівок команди названої армії. 2) Всі здорові стрільці частин Укр. Гал. Армії, що знаходяться в Одесі, і взагалі всі частини, що знаходяться поза районом розташування армії, будуть стягнені Укр. Гал. Кмдою до своїх частин; всі виздоровці — по виході з лічниць — поступово відходять до своїх частин. 3) В лічниці в Одесі будуть прийняті хорі ЧУГАрмії в числі около 2000 людей, що знаходяться під цей час в Тирасполі і Роздільній. 4) Питання про вивіз аероплянів, авт і прочого майна ЧУГА з Одеси, не зазначеного в точці 1-ій цього протоколу, буде предметом додаткових переговорів. 5) Вище згадані постанови сего протоколу входять в силу з днем підписання сего протоколу. «Протокол підписали від V сов. армії кмдт армії тов. Уборевич і нач. штабу тов. Мармузов, від ЧУГА тов. сотн. Сенечко, тов. поруч. Дикий, тов. Воловодюк.

17.2.

Сьогодні виїхав на наради в Винниці тов. полк. Шаманек і члени Ревкому при Начальній Команді.

На засіданні комісії про реорганізацію армії рішено, що реорганізація ЧУГА відбуватиметься в дотеперішних місцях розташування. Реорганізація відбуватиметься при участі делегації з XII-ої армії. Ешелони, які знаходяться на полудне від Бірзулі, можна в міру можливости стягати в район Бірзуля—Слобідка—Балта.

21.2.

...Начальний вожд ЧУГА т. підполк. Вітошинський видав ось-такий наказ військам: «Ревком Черв. Укр. Гал. Військ назначив мене начальним вождом армії. Обовязок цей беру на себе в хвилині, в якій являється нам нова надія, що на весну виборемо собі нашу дорогу Вітчину. Вправді розсіяна наша армія по цілім Правобережю, здесятковані ми хоробами і боями, нездібні покищо наші відділи до війни і боротьби. Журбою моєю буде зібрати всі наші частини, переорганізувати галицькі стяги, заосмотрити їх в потрібні матеріяльні припаси і через це як найскорше зробити з них нову боездатну одиницю. При переведенні от цих задач числю я на поміч цілої армії та на цю певність, що всі Галичане пожертвують все, щоби вкінці дійти

до своєї вимріяної ціли. Ніхто не сміє остатися побіч, ніхто не має права остатися поза нашими рядами. Обов'язком всіх виздоровців та відокремлених від своїх відділів галицьких червоних стрільців є – зголоситися сейчас в найближчій галицькій частині, прилучитися негайно до наших стягів. На удержання ладу та дисципліни серед всіх відділів армії буду звертати як найбільшу увагу. Руководячися вказівками Ревкому ЧУГА та підмогою політкомів поодиноких відділів думаю, що це легко буде осягнути. Жадаю, щоби кожний з галицьких червоних стрільців здавав собі справу з того, що армія без дисципліни стане тільки гуртком безрадних людей, який не тільки не може мати ніякого успіху, але скорше чи пізніше стане жертвою случаю або судьби. Від праці найближчих тижнів залежить все. Наколи кожний з нас удержить в собі почуття обов'язку, добру волю до праці і пожертвування, тоді вкоротці станемо знову готові і здібні до бою: до посліднього бою проти нашого старого ворога – польської буржуазії, що загарбала нашу землю».

Стан III-го корпусу: харчовий – 364 старшин, 893 підстаршин, 2057 стрільців, 1410 потягових коней, 452 верхівців, 52 кухні, 593 вози. Боевий: 86 старшин, 183 підстаршин, 217 стрільців, обслуга гармат, скорострільів, пушок і мінометів, 25 старшин, 54 підстаршин, 94 стрільців, людей без оружжя вишколених 59, стан оружжя: крісів австр. 605, російських 300, шабель 174, гармат 13 більше 15, заладованих, скорострільів австр. 19, російських 12, інших 16. Стан муніції: піхотної австр. 43734, гарматної рос. 164, скорострільної австр. 20100, рос. 12115, амер. 9000, хорих при відділах на стані частин 19 більше 223, хорих в лічницях – не на стані частин 15 більше 495.

Сьогодні вернувся з Винниці т. полк. Шаманек, приїхав також цілий Ревком ЧУГА з Винниці на постійний побут до Балти. Він уконституувався в цей спосіб, що головою вибрано тов. сот. Кондрацького, а секретарем тов. Музичку. В Винниці остає невелика делегація Ревкому. Рівночасно приїхав новий політком тов. Сірко Василь.

В Київ вислано місію, зложену з тт. Гірняка, Ерле, Палііва і Гадзінського, яка має переговорювати, щоби Черв. Укр. Гал. Армію полишено як самостійну одиницю, а не розділювано бригадами по дивізіям XII-ої сов. армії.

Військовий Зїзд, який назначено було на 1-го марта ц. р. в Балті, не відбудеться з огляду на реорганізацію армії; відложено до дальшого зарядження.

Щодо реорганізації армії видано вказівки: реорганізація відбуватиметься в теперішнім районі. II-гий корпус має переформуватися в I-шу Бригаду УСС., I-ший корпус — в II-гу Бригаду, III-тий корпус в III-ту Бригаду ЧУГА. Кожда бригада має складатися з команди бригади, з трех полків піхоти трехкурінного складу, одного полку кінноти двох-сотенного складу, одного легкого гарматного полку та одного важкого гарматного дивізіону, а крім того потрібних військових установ. З дотеперішних бригад твориться полки з попередними числами. Дотеперішня 4-та бригада переходить в розпорядимість I-го Корпуса і буде розділена між нові полки, дотеперішню 5-ту бригаду мається ужити для формування кінноти I-го корпуса, а стан 14-ої бригади розділити між нові полки III-го корпуса. Частина Етапу Армії розділюється по найбільшій частині на I-ший і III-тий Корпуси. В склад бригад не входять тільки всі залізнодорожні сотні, самохідний курінь, летунська сотня та всі господарські відділи. Всі заводові і пробні жандарми та міліціонери будуть приділені до полевої сторожі. Кожда ново-сформована бригада має крім того заложити запасний курінь.

22.2.

...Передні сторожі генерала Єрцова зближалися до залізниці Могилів—Жмеринка. Через дні 19 до 21 лютого 1920 були частини ЧУГА в бою з правою колоною групи ген. Бредова в районі Кодими, убито 5 денікінців.

23.2.

Ситуація без змін.

...Начальна Команда видала директиви що до реорганізації піхоти, кінноти, легкої і тяжкої артилерії.

24. 2.

Ситуація без змін.

Большевицький оперативний звіт з 24.II. доносить, що 15 верстов на північний схід від Летичева ведуться бої. Начальний

Ревком ухвалив, що інституцію чурів зноситься. За це дозволяється тов. червоним стрільцям помагати своїм товаришам комендантам за обопільною згодою.

На домагання комісара Военного одеського округу тов. Раєвського вислало ген. Микитку і Ціріца до Одеси, де вони мають бути поставлені перед Рев. Трибунал XIV-ої рад. армії.

В галицьких частинах та установах заведено радянський час, який півтора години наперед ріжниться від середно-європейського часу.

25.2.

Ситуація без змін.

...Українська місія у Варшаві заперестала вже свою діяльність і старається вирвати з Польщі. Андрій Лівницький звісний з цього, що підписав Полякам декларацію з дня 2 грудня 1919, в якій заявив, що справа східної Галичини належить до виключного полагодження польським урядом, виїхав вже до Кам'янця Подільського. Сам Петлюра, який перебуває в Варшаві, стратив на повазі серед Поляків і польські часописи насміваються в огидний спосіб, пишучи, що «юж би час видалить того гостя, а затшимаць то злого, яке польському скарбові правне се належи».

— Місто Відень є збірнею всіх українських дезертирів старшин, як також всіх гешефтьярів та злодіїв українського державного майна.

— На угорській Україні, де з початку були панували москвофіли, змінилося зівсім в користь Українців. Всі чорносотенці виїхали вже звідтам, а їх місця заняли Українці. Директором гімназії в Ужгороді є Андрій Алиськевич, директор української гімназії в Перемишлі.

26.2.

Ситуація без змін.

27.2.

До Начальної Команди прибули сьогодні з Винниці, згл. Київа тов. Затонський — член Реввійськради XII-ої армії, т. Порайко — назначений Кмдою XII-ої армії тимчасовим командуючим ЧУГА для переформування Укр. Гал. Армії в червоні

бригади, т. Солодуб, помічник кмдуючого ЧУГА в військових справах, т. Михайлик, помічник кмдуючого ЧУГА в політичних справах, т. Іванів — начальник штабу ЧУГА, т. Пучко — політичний комісар, надто фаховці в гарматних й інтендантських справах. Начальна Команда носить від тепер назву Полевий Штаб ЧУГА та з хвилиєю реорганізації армії перестає існувати. Т. Шаманек назначений начальником оперативно-адміністративного відділу Полевого Штабу, дотеперішній начальний вожд т. Вітошинський уступив. Поодинокі реферати Начальної Команди остали на своїх місцях та працюють по давньому. Ревком ЧУГА на приказ т. Порайка — розпущено, всі свої справи має він передати паркомови комуністичної партії (більшевиків) східної Галичини і Буковини.

Т. Гірняка призначив кмдуючий в політвідділ 44-ої дивізії для організації при ній галицької секції та загалом для ведення політичної праці серед галицьких стрільців.

28.2.

...Місця розташування ЧУГА з 28 лютого. Полевий Штаб — Балта.

Кмда (20 Корпуса — Чечельник, 5-та Бригада — Чечельник, 6-та бригада — Гонорівка, Чорномінці, 10-та бригада — Перима, 9-та бригада — Кодима.

Кмда II-го Корпусу — Бершаду, 9-та бригада — Усть, УСС бригади — Бирлівка, 4-та бригада — Білий Камінь (розв'язується). 2-га бригада — Кассель, Комарівка.

29.2.

...Штаб 45-ої дивізії в Одесі повідомляє, що ген. Микитка і Ціріц — як полонені — будуть відправлені в штаб 14-ої армії. Полевий Штаб ЧУГА зажадав, щоби їх повернути в Балту, де знаходиться Ревтрибунал ЧУГА.

В Жмеринці улажено Збірну Станицю ЧУГА, яка має збирати галицьких виздоровців та відсилати в район розташування армії.

Полевий Штаб рішив, що реорганізація армії має відбуватися після директив, виданих вже тов. Шаманеком. Що до розв'язання Кмди Етапу Армії видано подрібні вказівки, до котрих

бригад поодинокі етапні частини мають прийти. Також видано подрібні вказівки що до формування кавалерійських полків.

Сьогодні відбулися збори старшин Полевого Штабу ЧУГА, на яких представлялися всі референти і співробітники новому начальникови штабу, а крім того комісар тов. Пучко виголосив довшу промову, в якій представив історію, ціль і завдання радянської влади та червоної армії. В тім самім дусі говорив т. Гадзінський, підчеркуючи історичне значіння переходу Гал. Армії на червоний бік.

1.3.

...При Польовім Штабі зорганізувався Ревтрибунал, на чолі з тов. комісарем Пучком.

2.3.

Ситуація без змін.

...Відносно відзнак в ЧУГА видав Полевий Штаб слідуючі зарядження: 1) всі старшинські відзнаки (на рукавах) зноситься, 2) відзнаки родів оружжа (на ковнірах — без золота) залишаються, 3) відзнакою У. С. Р. Р. є червоний прапор з написом «У. С. Р. Р.» Відзнакою всіх червоноармейців є — признана III-тим Всеукраїнським Зіздом Рад — пятираменна звізда з серпом і молотом, як знамя селян і робітників. Тільки вона є дозволена. Тризуб зноситься, а на разі з недостачі звізд мають всі носити червону відзнаку.

Т. кмдуючий Порайко видав наказ галицьким військам, в якім вітає їх, висказує радість ізза прилучення ЧУГА до червоної армії, з якою тільки Галичани будуть могли повернутись в рідні оселі. Наказ кінчиться закликом: «До бою з польською шляхтою, Гал. Стрілець, до визволення нашого краю».

Надто видав т. Порайко відозву до тт. червоних стрільців, в якій наклеїмує зрадницьку політику ріжних авантюрників в роді Голубовича, диктатора Петрушевича, отамана Петлюри й інших, та дає вислів радости, що галицькі стрільці прийшли вкінці до переконання, що визволення зможе наступити тільки тоді, коли вони візьмуть свою судьбу в свої руки і разом з робітниками і селянами України і Росії будуть боротися зі своїм відвічним ворогом. — Ваша ціль одна, — каже він при кінці, —

визволення робітників і селян з економічної і політичної неволі, а шлях до того визволення: Диктатура робітництва і селянської бідноти.

Характеристичну відозву т. Затонського подаємо в цілості: «Товариші Галичане. Ми з Вами зустрічаємося не в перше. На цім самім місці билися ми торік одні з другими. Не одного побито, не одного з одягнених в сірі шинелі трудящих кістки гниють на широких просторах Поділля. Вас вийшло понад 100 тисяч узброєних, гарно організованих вояків ...А кілька зісталось ...За віщо ж терпіли Ви такі невимовні страждання... Вам казали ватажки Ваші, учені інтелігенти, що позанімали старшинські посади, що позасідали в уряді, Вам казали вони, що це є необхідне задля визволення вітчизни від знасильства Поляків, Вам казали, що треба вперед врятувати Наддніпрянську Україну від завойовників большевиків, кацапів, і лише — опанувавши в Києві — допоможе Вам Петлюра вернутися в рідні оселі... Де зараз Петлюра... У Варшаві разом з польськими генералами обмірковує плян нового наступу на Вкраїну. Вже антанта і Пілсудський його гетьманом України призначили. Що ж робила Ваша Начальна Команда і всі майже старшини, коли вже сліпий бачив, що бувший соціяліст Петлюра не тільки зрадник соціялізмові а просто запроданець. Повели Вас до Денікіна, до царського генерала, до лютого ката робітництва та селянства. Ваші ватажки, що увесь час дурили Вам голову національним визволенням України, не задумалися продати Вашу кров та кости тим бузувірам, що глузували з самої назви «Україна» ...Що ж дивного, що Ви тепер може вже нікому не вірите і зовсім збилися з пантелику. Ми і не вимагаємо від Вас сліпого довіря, навпаки кажемо: ширше одкрийте очі, пригляньтесь до життя, де світова революція. Трудячі з робітництвом на чолі б'ються за новий лад, де не було би насильників ані скривджених, де не було би катів та власників душі і тіла злиденної голоти, де не було би і самої голоти. Це не легко дається. Віками Вас, селян особливо, держали в кайданах і не тільки залізних, а ще кріпших від заліза — духових. Ви росли слухняними волі володарів та учених. Народові казали: «Оце Твій ворог» і він — як бик — кидався у бій, не помічаючи, що ті, які раніш на йому орали, тепер його ж продали на м'ясиво. Тепер Вас

привели до нас. Зараз все одно, нікуди податися. Петлюра у Варшаві, Денікін притиснений до моря — конає десь на Кубані. — Хай живе Совітська Влада — кричать ті самі, що вели вас проти російських та українських братів до Петлюри, до Денікіна. Начіпляють червоні биндочки, а тимчасом мріють все zostавити по старому: ті-ж штаби, ті-ж старшини, та-ж темнота та сліпа слухняність в масах. Ми цього терпіти не можемо і не будемо. Ви потрібні нам, не як сліпе знаряддя, а як свідомо революційна сила, яка поруч з трудячими — все одно, чи Українцями, чи Росіянами, чи Поляками, — буде битися з панамі та підпанками також всіх кольорів. Біда навчає. Але навчає вона тільки темних, неосвічених. Ті-ж, що покінчили університети, як досі не навчилися — в більшості ніколи нічому не навчаться, і знову будуть коверзувати, інтригувати. Не оден ще за Петлюрою до польської шляхти перейде, бо шляхта — хоча польська — їм ближча, чим свій український робітник. Буде боротьба в Ваших власних колах, Вас ще будуть провокувати проти совітської влади, проти червоної армії. Вам ще прийдеться битися зі всякими пройдисвітами, що виступатимуть під жовто-блакитним прапором, одуривши темне селянство. В цій боротьбі — ми певні — галицьке робітництво та селянство буде по вашім боці, на боці революції. До Вас, стрільців, до простих вояків, до трудящих звертаюся я зі щирими привітаннями. Геть духові кайдани. Геть зрадників, геть шептунів та маловірів. Всі під червоний прапор».

Тт. Затонський та Порайко виїхали по службовим справам в Київ. Зі собою повезли меморіал, випрацьований т. Шама-неком, в справі кінечности утворення інспекції для всіх галицьких частин і приділення галицьких звязкових органів до дивізій та XII-ої радянської армії. З собою мали забрати ген. Тарнавського, якого потягають до відвічальности за його протибольшевицьку політику. На приказ командуючого його арештовано, однак поїзд з тов. Порайком відійшов, так що він вернув назад до міста. Тут полишено його на вільній стопі, однак він мусів дати слово чести, що не опустить місця постою. Ревтрибунал ЧУГА веде проти него слідство.

**СТАН Ч. У. Г. А.
з 1-го марта 1920.:**

<i>II-гий корпус:</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
УСС. Бригада	190/1418	9/079	29/111	152/1228
3-та Бригада	112/1420	10/117	6/120	96/1183
7-ма Бригада	87/1269	13/112	5/144	69/1013
Штаб Корпуса	246/2709	12/512	21/326	213/1871
Разом	635/6816	44/820	61/701	530/5295

<i>I-ший корпус:</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
5-та Бригада	52/0488	8/098	3/110	41/0280
6-та Бригада	64/0616	20/140	10/200	34/0227
9-та Бригада	72/0697	20/187	17/283	35/0227
10-та Бригада	85/0639	12/070	14/139	59/0430
Штаб Корпуса	229/1868	20/164	28/263	181/1441
Разом	502/4308	80/659	72/995	350/2654

<i>I-ий Корпус:</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
5-та бригада	52/0488	8/098	3/110	41/0280
6-та бригада	64/0616	20/140	10/200	34/0276
9-та бригада	72/0697	20/187	17/283	35/0227
10-та бригада	85/0639	12/070	14/139	59/0430
Штаб корпуса	229/1863	20/164	28/263	181/1441
Разом	502/4308	80/659	72/995	350/2654

<i>III-й Корпус</i>	<i>харчовий</i>	<i>хорих</i>	<i>виздоровців</i>	<i>здорових</i>
2-га бригада	84/0486	5/076	23/172	56/0238
8-ма бригада	91/0654	3/065	23/090	65/0499
11-та бригада	86/0699	4/083	12/258	70/0358
Кав. бригада	30/0473	1/105	6/092	23/0276
Штаб корпуса	97/0782	12/025	10/082	75/0675
Запас	25/0193		4/086	21/0107
Разом	413/3287	25/354	78/780	310/2153

Видано наказ, що реорганізація ГУБВ має бути до 10 марта скінчена.

Ситуація без змін.

...Неприсутнього кмдуючого тов. Порайка заступає тов. Солодуб. Комісарем 1-ої Бригади назначений тов. Яків Струхманчук, 2-ої Бригади тов. Роман Дідуник, 3-ої Бригади тов. Михайло Балицький.

Наказ ч. 7 Черв. Укр. Гал. Військам з 3-го марта 1920:

1) Так як в червоній армії нема ніяких військових степенів, а є тільки поодинокі посади, належить так в службових, як і приватних відношеннях припинити дотеперішнє взаїмне називання по степеням, а вживати виключно назви посад: товариш стрілець, роевий, справник, четовий, сотенний, курінний, полковий, дальше товариш адютант, начальник штабу, товариш лікар і т. д. 2) В деякій відміні дотеперішних службових правилників відносно віддавання військових поздоровлень поодинокими частинами належить придержуватися слідуючих вказівок: начальники скупчених відділів командують військовий поклін так стоячи як і підчас (небоевого) походу: а) червоним прапорам робітничих або військових частин, гуртків, походів, б) похоронним кондуктам померших військових товаришів, в) переходячим другим військовим частинам. Евентуальні перегляди (паради) переводити як досі, однак належить перевести в життя: а) музика грає Інтернаціонал, б) начальник, відбираючи параду, вітає частину словами «хай живе радянська влада», на що частина відповідає «слава» або «ура». На привіт начальника «здорові були, товариші» — відповідає частина «здорові були, товаришу...», на евентуальне признання («дякую за службу») стрільці відповідають «служимо народови» згл. «служимо революції». Відїзджаючий начальник пращає частину, на що і вона відповідає «працайте товаришу...» 3) Помічено, що дехто з командного складу і стрільців пянствують замість того, щоби зайнятися в цей поважний мент найскорішим переформуванням частин і віддати всего себе на працю проти польської шляхти, котра гнете в Галичині наших селян і робітників. Наказується під особистою відповідальністю командантів і комісарів частин негайно припинити це ганебне діло, бо червона армія, котра несе в собі визволення працюючих від гнету капіталістів «дідичів» та генералів повинна кріпко держати червоний прапор

революції і високо нести свою назву «червоних стрільців». Всіх командантів, які на далі будуть помічені в п'янстві, будуть негайно усуватися з посад і віддаватися під суд револ. трибуналу, а стрільці товариському полковому судуви.

4.3.

Ситуація без змін.

...Після скінченої реорганізації мають відійти бригади в райони Схід від Вінниці, а саме: 1-ша бригада УСС – район Сам...,* 2-га бригада – район Прилуки, 3-та бригада – район Липовець... Тов. Оробко, Кмдт Збірної Станиці в Одесі, дістав наказ, як найскорше відправити всі галицькі ешелони зі ст. Одеси, а самому вернути зі всіма галицькими частинами, які зараз знаходяться в Одесі, – можливо залізницею – назад в розпорядимість Пол. Штабу ЧУГА...

Черв. Укр. Гал. частині мають вислати до Києва разом 100 (сто) членів некомандного складу в цілі дальшого вишколу, а саме: 50 таких червоноармейців будуть відкомандовані в школу командантів, других 50 в «політичну школу червоної армії». До тих шкіл мають віддати: 1-ша Бригада УСС – 35 стрільців, з того 20 на політичний курс, 15 на командантський курс, 2-га бриг. – 30 стрільців, 3-та бриг. – 20 стрільців, обі бригади по-половині на оба курси. Частини, підлягаючі прямо Пол. Штабови ЧУГА – 5 стрільців на командантський курс. Згадані курсанти мають зголоситися до 10-го марта в місті Балта.

Сьогодні відбулися в кімнаті Пресової кватири П. Ш. ЧУГА перші сходи комуністичного гуртка (ком-ячейки), на яких поодинокі прелегенти представляли теорію комунізму та про його боротьбу зі старим капіталістичним світом та культурою для сотворення нового пролетарського світа й культури.

5.3.

Ситуація без змін.

Тов. Шаманек опустив сьогодні Полевий Штаб та відїхав до Чечельника, щоби обняти кмду 1-ої бригади УСС.

6.3.

Ситуація без змін.

Бригади проводять наказану реорганізацію.

*Слово нерозбірливе.

9.3.

Сьогодні вся Україна святкує торжественно 106-ті роковини уродин Тараса Шевченка. Полевий Штаб видав слідуєчий наказ військам: «Дня 9-го марта 1920 р. святкуємо роковини нашого великого поета, борця за народні права, пророка революції — Тараса Шевченка. Давно Його немає між нами, одначе Його поезії, в яких Він оспівав страждання муки нашого Народу, Волю, якої він так прагнув, і досі памятаємо. Нехай же свято Його роковин додасть нам більше енергії, більше сил — взятися до праці й ужити всіх заходів, щоби видерти нашу країну польським магнатам та здобути Славу і Волю Вітчизні. Наказую проте всім галицьким частинам в місцях постою уладити в цей день святочні походи з публичними промовами до стрільців, в яких належить вияснити велике значіння нашого Батька — Тараса Шевченка для революції взагалі, а для України спеціально. Комісарам і командантам належить на мітінгах (вічах) зясувати характер слів Шевченка як вираз протесту закріпощеного мужика, жидівського наймита і панського холопа, і що Його цілим бажанням було визволення від гнету панів. Наказую ужити всіх заходів, щоби день 9-го марта пройшов як найбільш святочно. Частини, які мають свої хори і музику, мають устроїти для стрільців концерт з творів Шевченка».

Сьогодні відбулася в Балті з приводу Шевченківського свята велика маніфестація з походом, промовами, в яких брала участь ціла військова залага м. Балти. Свято випало величаво. Вечером відбувся концерт.

10.3.

Ситуація без змін.

...Від от. Павленка прибули до 1-ої Бригади У. С. С. представники в ціли ведення переговорів з Гал. Армією, їм заявлено, що Гал. Армія входить в склад червоних військ і буде вжита проти Поляків, що представники от. Павленка з відповідними повноважностями можуть приїхати в ціли офіційальних переговорів до Бершаду та що отам. Павленкови предкладається відійти зі своїми відділами на один перехід від галицьких передніх сторожей; крім цього — на доказ наших добрих відносин — зажадано звороту батерії і майна, яке повстанці нам забрали.

Делегація обіцяла вдоволити всі наші домагання. Ворогувати з нами — Українцями взагалі не бажалиби. Павленко мав заявити, що йому ходить о те, щоби зединитися в тій хвилі до будови держави, колиби навіть прийшлося поступитися програмою. Про заговор Петлюри з Поляками вони досі цього не знали, а довідалися тільки від нас. Новий земельний закон Всеукраїнського Ревкому їм подобається. З українськими большевиками згідні переговорювати, бояться тільки російських комуністів. Двох представників з делегації відіслано назад з одним нашим чоловіком для звязку, а одного задержано.

Після звітів бригад — Шевченківське свято по поодиноким частинам та установам відсвятковано з торжественністю, галицькі червоні війська скрізь віддали гідно честь великому своєму пророкови та духовому Батькови.

Часописі доносять про торжественне святкування Шевченківських роковин в Києві і Одесі. В Києві брали участь в святі т. Затонський і кмдуючий ЧУГА т. Порайко, де склали привіт від ЧУГА.

11.03.

Ситуація без змін. Пол. Штаб видав зарядження для оборони Балти перед евентуальним набігом повстанців. Кмдтом оборони назначений тов. Льобковіц.

Від X-го гарм. полка вплинув протест, ухвалений на загальних зборах полка, проти знесення тризуба, а введення на його місце червоної відзнаки. В своїм протесті підчеркують, що отся відзнака (тризуб) стала вже історичною, та що за неї, як за видимий знак самостійности України, пролилося немало крови.

12.3.

Ситуація без змін.

...Сьогодні вся радянська Україна і Росія святкує роковини лютневої революції, яка повалила російського царя (27-го ст. ст.). По заду не остає і Черв. Гал. Армія, по всіх частинах відбуваються мітинги, концерти, походи. Всюди виступають бесідники, які вияснюють величезну вагу лютневої революції для поневоленого пролетаріату Росії й України з окрема, а всего світа взагалі. В Балті відбулося загальне свято, в яким червоні гал. частини взяли численну участь.

13.3.

Ситуація без змін.

От. Павленко відповів, що переговори з Укр. Гал. Армією – як частиною червоної армії вести не буде, бо свого часу червона армія не хотіла вести їх з ним. Сьогодні Політуправою ЧУГА вислані політкомісари для полків.

14.3.

Ситуація без змін.

...На приказ Кмди XII армії – 1-ша Бригада УСС має відійти в район Бердичева в розпорядження 44-ої рад. дивізії. Пол. Штаб видав потрібні до цього директиви. Завагоновання піchnеться 18-го марта ц. р.

Сьогодні виїхали тт. Затонський і Порайко до 1-ої і 2-ої черв. укр. гал. Бригад – в цілі перегляду.

15.3.

Ситуація без змін.

...На Україні. Для звеличення памяти Шевченка червоний Київ уладив торжественні поминки для великого українського поета і борця людства. На Михайлівській площі при великім здвизі народа – по промові Затонського, Порайка і інших – положений угольний камінь під памятник Шевченка. Вечером для пролетарського населення Київа в театрах відбувалися представлення і концерти, посвячені творчости поета, співця української неволі. Всі газети вийшли з шевченківським портретом.

16.3.

...Стан ЧУГА з 15-го марта ц. р.

1-ша Бригада УСС: харчовий стан – 642 командного складу, 20 лікарів, 8 ветеринарів, 6988 стрільців. Боевий стан з крісами: 65 кмдного складу, 1007 стріль.

Боевий стан без крісів: 40 кмдного складу, 1158 стріль.

2-га Бригада: харчовий стан: 487 кмдн. складу, 18 лікарів, 6243 стрільців; боевий стан: 136 кмдн. складу, 1006 стр.

3-та Бригада: харчовий стан: 356 кмдн. скл., 3457 стрільців, боевий стан: 196 кмдн. складу, 815 стрільців.

17.3.

...Політуправа при П. Ш.* ЧУГА видає для галицького стрілецьтва газету «Червоний Стрільць», при 1-ій Бригаді УСС виходить «Червоний УСС» ...також по наказу Пол. Штабу розв'язується харчівня бувших старшин, кмдний склад одержує харчові пайки на рівні зі стрільцями, при чім може на власний кошт удержувати спільні харчівні.

В Київ виїхали стрільці призначені на командантський курс.

18.3.

З Київа прибув від Черв. Хреста транспорт ліків для ЧУГА.

19.3.

...Бригади нарікають на цілковитий брак грошей. Досі не одержала ЧУГА від 12-ої рад. армії ані копійки.

22.3.

...П. Ш. ЧУГА назначив кмдтом 1-ої Бриг. УСС т. Білінкевича Романа — на місце т. Шаманека, якого назначено начальником штабу тої ж бригади. Кмдтом 2-ої Бриг. назначено т. Головінського на місце т. Лисняка, який — на разі — остає без приділення.

24.3.

Ситуація без змін.

Тов. Шаманек захорував — його заступає Бізанц.

До наркома Мануїльського в Харкові звернувся П. Ш. ЧУГА в справі висилки представників ЧУГА на Все-Український Зїзд Рад, який має 1 мая відбутися в Київі.

Кмдтом 3-ої Бриг. назначений т. Станимир, начальником штабу т. Льобковіц, політкомісарем т. Замора. Дотеперішний кмдт т. Кравс має ожидати в Збірній Станиці Бірзуля нового призначення.

Згідно наказу 12-ої рад. армії 3-та Бриг. має перейти в розпорядження 58. рад. дивізії в район Житомира. До цього видано відповідні директиви для перевозки її по залізниці.

*Політштаб.

25.3.

...По наказу кмдуючого ЧУГА всі священники частин та установ мають відійти до Збірної Станиці в Бірзулі.

Сьогодні переведено скорочення складу П. Ш. ЧУГА.

На Шевченківському облозі 9.III зібрано в Балті 33 093 карб. на хорих стрільців. Гроші перебрав саншеф ЧУГА.

26.3.

З сьогоднішнім днем розв'язано всі полеві суди. Для черв. гал. частин призначений тільки один суд, а це: Військ. Рев-Трибунал 12-ої армії, Відділ для Черв. Гал. Частин, який поміщається в Балті. Всі бувші полеві суди мають передати йому свої акти, а персонал переходить в розпорядження дотичних бригад згл. частин.

27.3.

Штаб 1-ої Бриг. УСС прибув до Винниці, де штаб 44-ої дивізії прийняв його почетною сотнею і музикою.

28.3.

Ситуація без змін.

...Наступило переіменований частин ЧУГА:

1-а Бриг. називається «1-а Гал. Черв. Бригада УСС»,

2-а -//- -//- «2-га -//- -//- -//-»

3-а -//- -//- «3-а -//- -//- -//-»

В 1-ій Бригаді є полки ч. 1, 2 і 3.

В 2-ій Бригаді є полки ч. 4, 5 і 6.

В 3-ій Бригаді є полки ч.7, 8 і 9.

...Зал.-дорожні сотні чч. 1, 3 і 4 злучено в одну зал.-дорожню сотню.

29.3.

Ситуація без змін.

...Згідно наказови 12 армії переходить 2-а Бриг. в розпорядження 45 рад. дивізії похідним порядком в район Жмеринки, який має вона досягнути дня 5.IV. ц. р. Запасні частини і майно мають грузитися на ст. Рудниця і Попелюхи, звідки відіде по залізниці.

30.3.

В районах бригад без змін. Штаб 1-ої Бриг. прибув в Бердичів.
...Пол. Штаб переїздить цього тижня з Балти в Київ.

31.3.

Після наказу 12 армії всі запасні частини ЧУГА мають бути направлені в Київ. Також мається направити в Київ всіх був. старшин ЧУГА, які остали без приділення.

...Після наказу штабу Полудн.-Зах. Фронту – не перейде 3-та Гал. Бригада в Житомир, але в район Вапнярки в розпорядження 14-ої рад. Армії.

2.4.

Пол. Штаб виїздить з Балти 3.IV. попол. Всі стайні і запасні частини, які знаходяться на лінії Одеса–Жмеринка–Винниця, мають відправитися в Київ.

3.4.

Сьогодні вечером виїхав Пол. Штаб з Балти до Бірзулі. Полеву сторожу, яка була при Полевім Штабі, відіслано до 1-ої бригади УСС.

Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 5–239.

№ 218

ЗВЕРНЕННЯ НАЧАЛЬНОГО ВОЖДЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ГЕНЕРАЛА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКОВА ДО ВОЯКІВ І СТАРШИН ІЗ ЗАКЛИКОМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ І ПОВАГИ У ЄДИНІЙ АРМІЇ УНР

13 червня 1919 р.

Під сю поважну хвилю, яку зараз переживаємо, повинні так старшини як також кожний стрілець чи козак суто того свідомі, що всіх нас лучить одна спільна ціль, що у всіх нас та сама мета а саме: самостійність дорогої нам України!

Усі ми повинні бути свідомі того, що діти одної великої родини і ми всі рідні собі. Спільна ціль, взаємна любов та повага нам будуть тим нерозривним вузлом, який нас лучить в одну сімю!

Всі частини і заведення повинні себе взаємно підпомагати і най щезне вузькоглядне самолюбство!

Мужва най не забуває, що всі ми боремося за поліпшення долі широких мас. Безпосередню і найбільшу користь з нашої побіди матиме наше селянство. Тому то мужва повинна відноситися до старшин з повним довірям, любовю та пошаною. Довіря і любов скаже найгарнійше виконанням приказів своїх зверхників, а пошану жовнірським поздоровленням старшин.

Свідомий своєї ціли стрілець все і всюди скаже пошану старшинам нашої армії, а лиш сей, що досі не стряс з своїх плечей рабського ярма, похнюпить голову та ходить не...

Колись віддавали ми честь австрійським та російським офіцерам, які часто-густо були нашими ворогами, чому-ж тепер маємо переходити попри наших старшин, які готові голови покласти за наше спільне добро, і не здоровити їх?

Пригадаймо собі науку наших батьків, які нас, коли ми були дітьми, учили, що старших належить шанувати, а стрівши їх на улиці, поздоровити.

Ми не сміємо забути, що на нас звернені очи цілої Європи, перед якою наші вороги представляють Українську Армію як большевицькі банди, і тому мусимо і зовнішнім поведенням зазначити карність і здісціпнювання нашої Армії.

Сей приказ відноситься не лише до козаків але і до старшин, які повинні бути приміром повної свідомості в виконванні своїх громадських та військових обов'язків.

Всіх старшин, які або зовсім не відповідають на поздоровлення мужви, підстаршин та низших собі старшин, або відповідають недбало, потягнеться до як найстрогішої відвічальности.

Приказ сей під відвічальністю зверхників має оголоситися всім членам Української Армії.

Всі старшини та підстаршини мають до 8 днів нашити відзнаки.

Начальний Вожд Військ. Генерал Греков, в. р.

№ 219
ДОНЕСЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ ЮЗЕФУ ПІЛСУДСЬКОМУ
ПРО СТАНОВИЩЕ В ГАЛИЧИНІ І ВОЛИНІ

13 червня 1919 р.

Według ostatnich wiadomości przedstawia się sytuacja nieprzyja-
cielska w Galicji Wschodniej w następujący sposób:

a) Od Radziwitowa mniej więcej do okolicy Husiatyna na wschód Zbrucza stoją oddziały petlurowców przeciw bolszewikom a z tyłami odsoniętymi na zachód stop Oddziały te należy więc uważać za neutralne nam przyjazne stop

b) Na południe od Husiatyna stojące oddziały Pawlenki na zachód od Zbrucza wykazują przeciwną sytuację t. j. front przeciw Polakom i odsonięte tyły przeciw bolszewikom względnie Petlurowcom stop Pawlenko znajduje się prawdopodobnie w Borszczowie, Petlura zaś w okolicy Płoskirowa stop Pawlenko prowadzi akcję zaczepną przeciwko nam stop

c) O ile powyższa sytuacja odpowiada rzeczywistości — co na podstawie zeznań delegatów ukraińskich, wysłanych do Petlury oraz takowych parlamentarza wysłanego do Pawlenki, sprawdzić należy — jest szybkie porozumienie z Petlurą wskazane stop Należy więc o ile się powyżej podana sytuacja sprawdzi, zawieszenie broni z delegatami Petlury w myśl podanej instrukcji zawreć stop Na uznaniu delegatów Petlury przez Pawlenkę Nacz. Dowództwu nie zależy, bo chce mieć wobec ostatniego i jego zaczepnej akcji wolną rękę z jednej strony, a z drugiej być zabezpieczonym w stosunku do Petlury.

Do szybkiego dojścia do porozumienia więc z Petlurą przywiązuje Nacz. Dow. wagę. W każdym razie prześle Nacz. Dow. ostateczną decyzję po wysłuchaniu odpowiedzi delegatów wysłanych do Petlury stop

№ 220
**НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО ТИЛУ
 ПОЛКОВНИКА ГРИГОРІЯ КОССАКА
 ПРО МОБІЛІЗАЦІЮ В АРМІЮ**

13 червня 1919 р.

Nakaz cz. 1

Czortkiw, dnia 13 czerwca 1919

Na osnovi mobilizacyjnoho nakazu Dyktatora Zachidnoji Oblasty U. N. R. powitowi komisarijaty majutj perewodyty branku (wijskowyj perehľad) **wsich Ukrainciw** Halyzyny, do 40 roku žytia wkluczno.

W city unormowania ta pryspisenia branky wydajet sia ślidujuczzi zariadzennia. Wsi stacyjni komandy w zapillu majutj pidderżuwaty uniadowania powitowych komisari stanyć Derżawnoji Zandarmeryji. Osoblywo stacyjni Komandy w osidkach powitowych Komisariw (Zaliszczyki, Borszcziw, Buczacz, Czortkiw, Husiatyn, Terebowła, Pidhajci, Skalat, poky szczo z osidkom u Mykulyńciach) majutj podbaty pro skład brankowych komysyj ta osnowania zbirnych stanyć dla zbyrania i widsyłania wsich zmobilizowanych.

W skład brankowych Komisyj maje wchodyty Widporucznyk powitowoho komisaryatu, widporucznyk wijskowi komandy, likar wiskowyj abo cywilnyj ta komisar dotycznoji hromady.

Po skinczeniu branky i zaprysiazeniu zdibnych do wiskowoji służby majutj stacyjni komandy szczo denno perebyraty sych ostannich ta widsyłaty jak sliduje:

Wśich nowobranciw w wici wid 18ho do 20ho roku do kosza U. S. S. w Koroliwci pow Borszcziw.

Wśich tych szczo wże służyły u wijsku wid 19 do 35 roku ta wsich nowobranciw wid 23 do 35 roku z Husiatynskoho ta wilnoji czasty Skalackoho powitu do wyszkolu I korpusu w Skali;

Wśich tych, szczo wże służyły u wijsku wid 19, do 35 roku ta wsich nowobranciw wid 23 35 roku z Borszcziwskoho powita do wyszkolu II Korpusu w Borszczewi.

Wśich tych szczo wże służyły u wijsku wid 19, do 35 roku i wsich nowobranciw wid 23 do 35 roku z Tarnopolskoho, Buczackoho, i Pidhajeckoho powitu do wyszkotu II Korpusu w Jaholnyci.

Wsich tych szczo wze służyły u wijsku wid 19 do 35 roku żytia z Czortkiwskoho i Zaliszczyckoho powitu do armejskoho wyszkołu w Zaleszczkach.

Do widsytki ludej w podani wyssze miscia należyт користуваты sia zeliznyceju w hranyciach dopuszczonych obstawynamy.

Wsi uznani za zdibnych do wijskoweji służby wid 36 do 40 roku żytia oderżujutj czasowi widpuski ta ostajutj poky szczo w doma.

Poklykania jich do aktywnoji służby bude zarjadzene okremym przykazom.

Stacyjni Komdy i stancyi derżawnoji Zandarmeryji majutj podaty do pryludnoho widoma szczo za prynesenyj z soboju do uzytku wijskowyj odiah bude dotyczna komanda wyszkołu wypłaczuwaty widszkodowania jak sliduje:

Za zdatnyj do uzytku płaszcz	160	hrywen
-//- -//- -//-	bluzu	80 -//-
-//- -//- -//-	sztany	60 -//-
-//- -//- -//-	czoboty	200 -//-

Chto maje doma kris, maje prynesty joho z soboju za neho ne bude sia płatyty widszkodowania. Za prynesenyj krisowyi nabij bude płatyty sia 20 szahiw nahorody.

Do uradowania brankowych komisij majet sia wyhotowyty w powitowym komisaryjati zahalnu listu w 2 prymirnykach. Obi listy ostajut widtak w powit. Komisarjati do dalszoho zarjadzenia.

Spysy zdibnych do wijskoweji służby należyт widsyłaty z kożdočasnym transportom do Komandy dotycznoho wyszkołu.

Wsich tych szczo służyły dawnisze pry artylerji należyт widisłaty do artyleryjskoho kosza w Czortkowi, wsich buwszych Kawalerystiw do kosza Kinnoty w Jaholnyci a wsich tych szczy służyły pry saperach (pionirach) zaliznodorożnim abo telegraficznym počku, do technicznoho Kosza w Czortkowi.

Sej nakaz jde do wsich stacynych komand, powitowych komisarijatiw Komandy Derżawnoji Zandarmeryji ta do widoma do N. K. H. A. i do wsich Komand wyszkoliw.

Komandant Zapilla Kossak, počkownyk

№ 221
ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ НКГА

14 червня 1919 р.

Ціла в тій хвилі нами займаема область ділиться як найско-рішого використання всіх народніх господарських сил як слідує:

А) «Запілле» — політичні повіти Чортків, Гусятин, Борщів, Заліщики, — підлягає «Командантови запілля» полковникови Коссакові (на правах команданта самостійного корпусу. Начальник Штабу отаман Долежалъ.

Комендант запілля має негайно установити стаційні евентуально повітові команди в згаданих місцевостях, зорганізувати державну жандармерію (підполковник Красіцький та дотеперішна державна жандармерія підчиняєсь йому.

На Збручі, від Підволочиск аж до Устя, належить повести сильний кордон жандармерії, котрий дозволяє кожному перехід із заходу на схід, а нікому із сходу на захід. Виймки творять уповновласнені Начальною Командою особи які є обділені в легітимації.

Командантови запілля підлягають: армейський та корпусні вишколи, старшинська школа всіх родів оружа, школа підстаршин всіх родів оружа. Заложене тих шкіл має Команда запілля прискорити всіми можливими средствами. Командантам корпусів надаєсь право впливати в відповідний спосіб на напрям в веденю вишколу та інспекції під оглядом вишколу мужви.

Командант запілля підпирає понадто отворене 4-го корпусу (Команда в Озірянах), а передусім 13-у бригаду в Борщеві та 5-ий корпус (Команда в Чорткові). Четвертий корпус формує 13-у бригаду (голова як армейський запас в Чорткові), 13-у в Борщові (в стадії формування) та 15-у в Теробовлі і 16-у в Бучачі, 14-а буде зформована для III-го корпусу в Джурині; 5-ий корпус (команда Чортків) формує поки що із завданням охорони Дністра від Устячка аж до устя Збруча включно 17-у бригаду в Чорткові, 18-у в Тлустім, 19-у в Кривчу, 20-у в Язлівці.

Четвертий і п'ятий корпуси підлягають прямо Начальній Команді в їх утворено належить підпирати всіми средствами.

Команда запілля має до 15-го сего м. предложити відповідних бригадирів та приготувати ввідповідному числі старшин.

Далі завданням команди запілля є переводити в названих повітах мобілізацію, вишкіл, виряд та передача вишколених армейському вишколові.

Приют для старшин і мужви в Кривчу належить поширити, він підлягає Команді запілля.

В Чорткові, а в Теревовлі і Бучачі за порозумінням санітарного шефа Армії належить заложити постійні лічниці.

В Чорткові належить завести амуніційний, харчевий та одержний склад.

Залізниці та телеграф цілого запілля підлягають аж на дальше Начальній Команді.

В районі Копичинець заложити табір для полонених; місцевість донести.

Обов'язком команданта запілля є приготувати і мати на поготові відповідний адміністративний апарат, який можна-б було сей час післати в ново-заняті Армією місцевості (а се: жандармерію, стаційні Команди і т. п.) на жадання Команди Етапу Армії.

Запілля являється головною базою для постачання Армії, для чого утворити відповідні майстерні, склади та відділи для заготовлення харчів.

Б) Район, що знаходиться між фронтом а границею запілля, є етапною областю (Етап).

Комендантом Етапу назначується отам. Гарабач (на правах Коменданта несаможітного Корпуса).

Комендант Етапу Армії із своїм Штабом знаходиться в Штабі. Його обов'язки: утворення корпусних етапних районів, назначення комендантів в порозумінні з комендантами Корпусів, заведення, притягнення із запілля відповідних органів адміністратійного апарату в повітах етапу як переходове стадієм до стаційних зглядів повітових управ запілля.

Одностайна рекрутація в етапній області та передача вишколу мужви до Корпуса по вказівкам Операційного Штабу, а недостатків вишколених в розпорядження Коменданта запілля для відсилки до ...* згл. Армейського Вишколу.

*Слово нерозбірливе.

Утворення власної Армейської Етапної Области та систематизування етапних стаційних командантів (етапні стаційні команданти доходять пізніше на стаційних згл. повітових командантів), при чім мати на увазі границі повіту.

Утворення Збірних Станиць для добровільно зголошуючихся борців та мобілізованих новобранців (по можності в місцях постійних стаційних Команд).

Творення обозних валок для транспортів військ, та се в порозумінні із Оперативним Штабом.

Одноцільна управа Полевою сторожею та творення станиць по ...* сторожі.

Допомога відповідним референтам в творенні харчевих та муніційних складів, а також санітарних заведень.

Організація місцевої політичної служби.

Керування справами та питаннями транспортів в порозумінні з оперативним штабом і головним референтом фронту.

Збірка оружжя, амуніції по місцевостях, енергійне роззброєння населення.

Підводи, Притягнення населення до робіт, на передусім до дров для залізниць.

Творення цивільних робітничих сотень, поки що по одній із старших річників без оружжя.

Утворення Збірних Станиць для старшин і стрільців та Місце силки, по одній на Корпус, з відповідними за будовами на покращення та прохарчуванням.

Збірні і місце розсилки засягають щоденно від свого Корпуса.

Вісилки полонених до Табору в Копичинцях.

Нагляд над санітарною службою.

Зараження проти недуг (людей і звірят).

Виготовлення дороговказей та написей.

Організація для етапних ліній для продвиження достав та всіх чинів, продвигаючихся із фронту до запілля, а також ранених і хорих відповідними перев'язочними пунктами та підводами.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 2. Машинопис. Засвідчена копія.

*Слово нерозбірливе.

№ 222—227

**ШТАБИ ВІЙСЬКОВИХ ПІДРОЗДІЛІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
на червень 1919 р., ЗАТВЕРДЖЕНІ НАЧАЛЬНИМ ВОЖДЕМ
ВІЙСЬК ЗОУНР ГЕНЕРАЛОМ-ПОРУЧНИКОМ
ОЛЕКСАНДРОМ ГРЕКОВИМ**

14—17 червня 1919 р.

**Тимчасовий штатъ окремого куріня
входячого в склад бригади***

14 червня 1919 р.

1**) Скорострільна сотня формується при куріні тільки тоді, коли в куріні є менше 26 кулеметів, в протилежному разі а рівно если загальна кількість скорострілів куріня перебільшує це число, — зі зайвих скоро стрілів утворюються окремі сотні скорострілів розпорядженем бригад.

2. Зглядно зі зменшенням дійсного стану скорострілів в сотнях зменшується і стан коней та возів лічучи по одному возу і по два коні на кулемет.

3. При зменшеній скількості проти стану кулеметів число муштрових козаків в сотні не зменшується, а кулеметники виконують загальну стрілецьку службу.

Чортків, дня 14 червня 1919.

*Начальний Вожд. Військ З.О.У.Н.Р.
Греков генерал.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 288. Рукопис. Засвідчена копія.

*Таблицю дивись на наступній сторінці.

**Коментар до таблиці на стор. 441.

Назва частини	Козаків муштрових											Козаків немуштрових											Кожі	Разом				Примітка								
	Команданти	Фронтов. старш.	Харчевих старш.	Лікарів	Ст. десятник.	Десятників	Вістунів	Ст. стрільців	Стрільців	Віст. до посылки зв'язку	Вістових кінн.	Рахунк підстар.	Рахункових	Писарів	Санитарів	Стор. майстр. або майстр.	Для дол. за кіньми	Джур	Обозних	Кухарів	Робітн. до кухні	Шевців		Кравців	Ковалів	Ветеринар. підлеч.	Обозних		Верхових	Логевих кухонь	Селянських возів	Старшин	Козаків	Коний	Возів	Кулеметів
Штаб курія:																																				Верхом
а) Оперативна частина	1 ³ 1 ⁴											2				1 2 1										2 2		1 1	2		6	4	1		1) Для річч команданта значкового і муштрової канцелярії.	
б) Чета зв'язку	1 ²									6 ²						1 1 1									2 9		1 3	1	41	11	1 3		2) По одному на сотню а також штабу.			
в) Салерська чета																1									2		1 4		23	2	1 4		3) Для телефоніч. матеріалу.			
г) Господарська частина												1 1 2			1	1 8 1 2 1 1									1 2		1 7	5	1	22	16	9		4) Під салерські при... і вибух. матеріал.		
д) Харчівня для ст. кур.																1 2									2		1 8		7	2	1		5) Звуде також і в господарському відношенню всіма стрільцями, які в цім штабі.			
е) Санитарна част.														1 8		1 1									2		1 2		11	2	1		6) Харчовий для всіх людей штабу, річч старшин штабу і ... длар. канцелярії ... для підводи харчів та муніції сотням - 5.			
ж) Пробосва чета	1															1																	7) Під харчів та прилади для кухні			
Разом при штабі кур.	1 3	1 1	2 3	1 2	1 2	5 6	6	1	4	1 8	1 2	6	1 3	2	1 1	2	6	1 3	2	1 1	2	1 1	2	1	4	26	11	1	12	6	1 48	37	1 4		8) Під санітар. матеріали і хорих.	
три піші чети	3															1 5 8 2 1 1									16	1	1 7	5	1 58	28	17	8	4		9) Для кулеметів з набоями, 4, для крісової муніції - 1, харчовий -, і для річч старшин - 1.	
одна чета кулемет.	1 ²															1 1																		10) Для кулеметів з набоями - 10, харчовий - 7, для річч старшин - 4.		
4 кулемети	1															2 4 4 20 1																				
Чотири сотні	4 ² 16											4 4		32		4 20	32	6	4	4					34	4	4	28	20	74	68	32	16			
Кулеметна сотня**	1 ² 5											1 1	8	1	6	1 13	2	1	1						26	1	1	12	6	11	3	27	13	10		
Разом в куріні	6 24	1 1	7 28	86 74	382	27	6	1	6 9	1 48	1 7	32	58	13	7	6	1	2	1	4	116	16	6	52	32	100	8	10	194	132	59	26				

Примітка:

в) верхом

1) різного фаху

2) 1 – гуртовий, 1 – фуражир, 1 – річковий

3) з них три запасних

4) з них: гарматних – 24, до набойних ящиків – 48, до телеф. двуколок – 4, до телеф. воза – 2, запасних артилерійських – 8.

5) З них: до селянських возів під струмент – 4, до куховарні – 2, до возів під продукти і річи – 4, запасних – 2.

б) Возять ся на передках.

Чортків, дня 16 червня 1919.

Начальний Вожд. Військ У. Н. Р. Греков, генерал-поручник

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 283. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 224 ШТАТ ОКРЕМОЇ КІННОЇ СОТНІ

16 червня 1919 р.

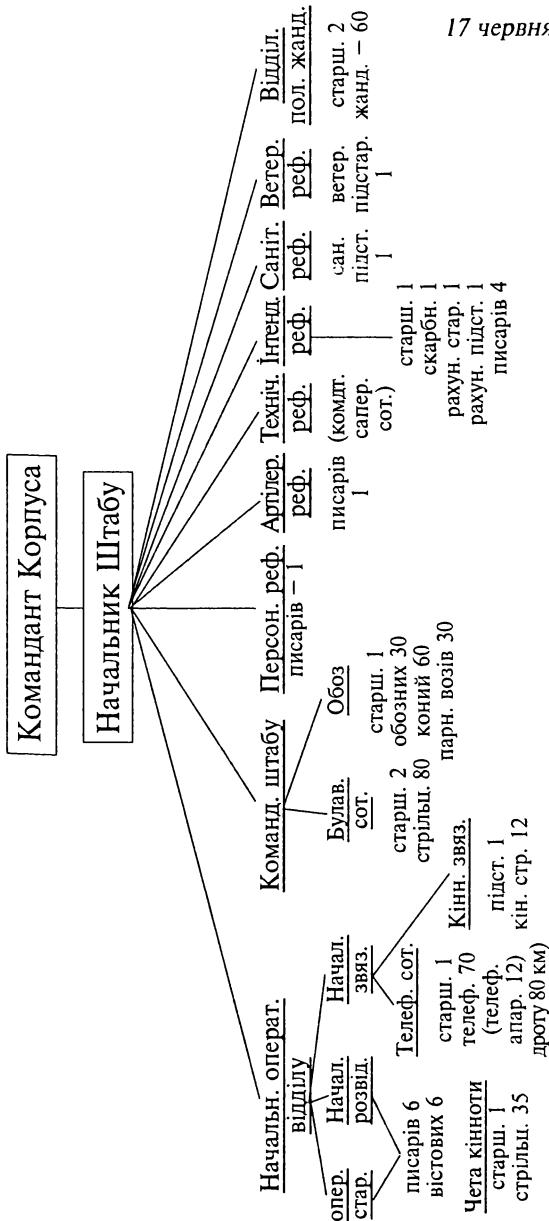
Назва частини	Козаків строювих												Козаків немужтових															
	Командант	Команданти чет	Бунчужний (ст. десятн.)	Десятників	Вістунів	Козаків	Сурмач	Скорострільний четовий	Скорострільна обслуга	Вожатих до скорост. вюків	Підви́нники	Телефоністи	Катенармус	Фуражір	Старший коваль	Молодший коваль	Санітарн. пістарш.	Ветерин. пістарш.	Санітарів	Кухарів	Збройовиків	Молодший писар	Тесляр	Кравець	Швець	Обозник		
Окрема кінна сотня	1	1	1	4	8	96	1	1	4	2	4	4	1	1	1	1	1	1	2	2	1	1	1	2	1	1	6	
	5	2	2	2	128	4	12	5	1	5	146	144	2	6														
	Джур	Вючних скорострільв	Вюків скорострільних	Вюків до наборв	Верхових	Вючних	Обозних	Вози парні	Куховарня (парна)	Старшин	Козаків	Коний	Скорострільв	Возів														
	Кулемет. майпо	Коний	Обоз	Разом	Примітки																							
	Назва частини	верхом 1 — з них: 1 для харчів 2 для фуража 2 для річій 2) — з них один римар.																										
	Окрема кінна сотня	5	2	2	2	128	4	12	5	1	5	146	144	2	6													

Чортків, 16 червня, 1919.

*Начальний Вожд. Військ З. О. У. Н. Р. Греков генерал поруч.
Начальник Штабу Армії Тернова підполк.*

№ 225

СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ І ШТАТ ШТАБУ КОРПУСА

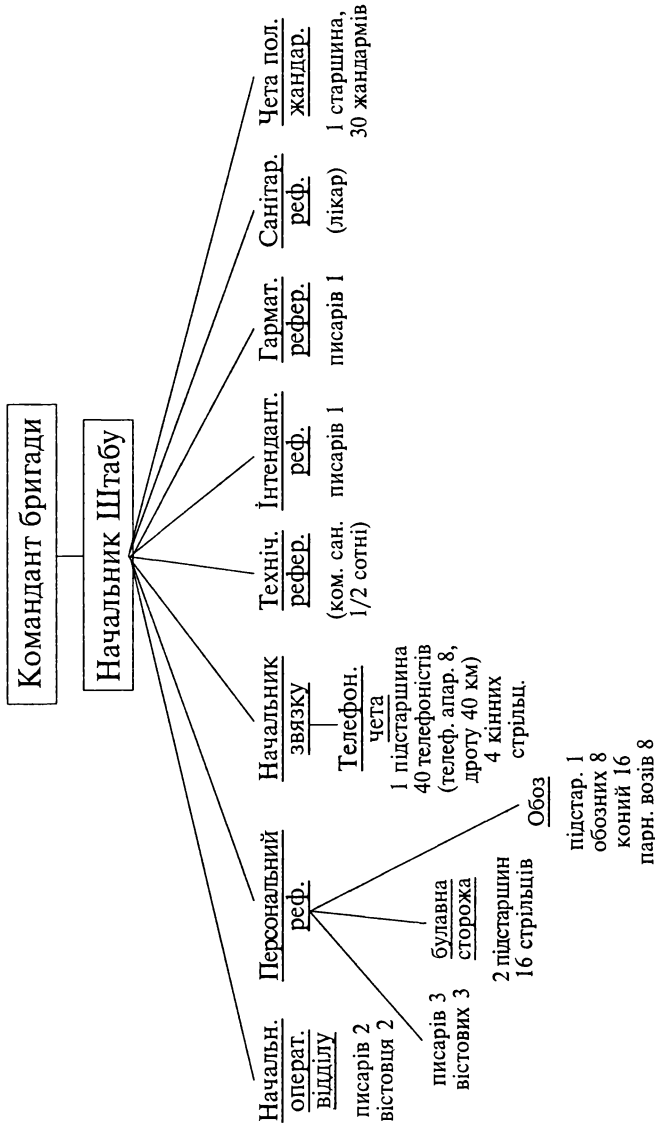

Чортків, 17 червня, 1919.

Начальний Вожд. Військ З.О.У.Н.Р.
Греков генерал поруч.
Начальник Штабу Армії Тернова підполк.

№ 226 СХЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ І ШТАТ ШТАБУ БРИГАДИ

17 червня 1919 р.

Чортків, 17 червня, 1919.

Начальний Вожд. Військ З.О.У.Н.Р.
Греков генерал поручник
Начальник Штабу Армії Тернова підполковник

№ 227 ШТАТ САПЕРСЬКОЇ СОТНІ

17 червня 1919 р.

Системізований склад повного стану одної полевой саперської сотні

Предмет	Сотня				Сотенний відділ										Сотенний обоз:						Увага: Саперська сотня в сей спосіб улаштована є сподібно до розділу на дві півсотні, або в разі konieczної потреби на чотири чети. Кожда з тих півсотень, або чет буде спосібна до виконувани поручених їй робіт зовсім самостійно.						
	1 чета	2 чета	3 чета	4 чета	Рак. пілст.	Канц. помічн.	Магазинар	Телеф. пілст.	Телефоністи	Сан. пілстарш.	Сан. помічн.	Кухар старшин	Кухарі мужви	Набірн. пілст.	Шевці	Кравці	Почтар	Вістовий	Чурн. старш.	Повічник обозу		Ковалі	Теслі	Столяри	Колодці	Візники	Разом
Старшини																											
Командант																											
Підпорядковані старшини (хорунжі) або їх заступники	1	1	1	1																							
справних	1	1	1	1																							
прочи	1	1	1	1																							
Десятники	1	1	1	1																							
Вістуні	2	2	2	2																							
Старші сапери	3	3	3	3																							
Сапери	30	30	30	30				4		4	4	2	2	1	1	1	1	5									
Мужа																											
Коні.																											
Разом																											
Потягові																											
верхівці																											
Разом																											
Полева кух.																											
Набірний віз																											
Потяговий віз																											
Вози на жар. сток																											
Вози на улар. сток																											
Вози на човна																											
Разом																											
Рухома кухня																											
Господар. вози																											

Чортків, 17 червня, 1919.

Начальний Вожд. Військ З.О.У.Н.Р.
Греков генерал-поручник
Начальник Штабу Армії Тернова підполковник

№ 228
ЗАКЛИК КОМАНДАНТА ЗАПІЛЛЯ
ПОЛКОВНИКА ГРИГОРІЯ КОССАКА
ДО УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

15 червня 1919 р.

Українська армія потребує **велькоho чысла молодых интелігентів**, які не служатъ у вјску, до канцелярјноі і телефоничноі службы.

W ныншню тязку пору, коты nachабныj woroh злочынным нападом нyszчытj наш kraj і сылуетj ся раз на все понewoтыты Українскіj народ, кожда bojewo-здатна одынця мусытj стояты на fronti з krisом в ручі.

Команда Запілля зwertаетj ся проте з поктыком до всих ученикв середных і wyżсых шкіл, jakых пры branci uznano за нездібных або які не je обняті мобілізачыным законом, szczyoby dobrowilно зhoтoсытыся до помичноі службы пры телефоні і пр.

Nechaj ni одын Ukraineц не сыдытj теper бездилно в дома, але по своим сылам служытj справі цітоho Нарoду.

Зhoтoсуwаты ся треба устно або пыменно в организачыным widdили пры Команді в Czortкови, будынок Seminara I powerch.

CZORTKIW, dnia 15 czerwca 1919

*Komandant Zapilla.
Kossak Potkownyk.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 63. Друкарський відбиток.

№ 229
ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ НКГА

16 червня 1919 р.

А) Начальна команда хоче в найкоротшім часі виставити 4-ий і 5-ий корпус. Ся дуже важна і нагляча задача може бути розв'язаною лише при повнім співділанні всіх сил. Кожний командант мусить сам зі всіма своїми силами інтенсивно вста-

витися, щоби Корпус згідно бригада були якнайскоріше виставленими. Не сміє остатися при самім заклику, кожний мусить безусловно в своїм районі брати особисту участь в справі.

Б) Для новоповстаючих формацій приходить команда 4-того корпусу (командант генерал Гембачев, шеф штабу полковник Какурін до Чорткова. Призначених для Корпуса Бригад належить вибудувати і уоружити поки що лише 12-ту Бригаду в районі Гаї–Жижманіш–Сороки (на полудневий захід від Бучача) і 13-ту Бригаду в Бершеві.

12-та Бригада позістає на дльше як резерва Армії.

Командантом на місці сотника Драгана іменується отамана Лесняка.

Сотника Драгана віддати з поворотом до діспозиції Групі Вишколу Армії.

13-та Бригада (сотник Галевич) має за задачу сторожу Дністра від Устечка включно до горла Збручу включно.

До того творить 13-та Бригада три відтинки.

Відтинок Захід: Устечко включно до Городка над горлом Серету включно.

Одна сотня і одна батарея в Заліщиках.

Командант сеї сотні відповідає особисто за певне і в сам час виконане висадження залізничного мосту в Заліщиках через призначеного приказом начальної команди до III-го Корпуса з дня 10.IV саперського старшину. (При першім неприятельськiм кроці Румунів на самім мості, або на приказ Начальної Команди Оперативного Відділу).

Розслідити сейчас, чи ладунок для висадження є добрий, і зголосити про се Начальній Команді.

Відтинок Середина: Від горла Серету до Ольховець включно. Дві сотні з скорострілами в Устю Віскупім. Відтинок Схід: Одна сотня в Васинцях, на полудне Дзвинячки. Задачею відтинків є патрульовання на Дністрі, організація цивільного населення до сторожньої служби і першої оборони при неприятельськiм наступі.

Команда 50-того Корпуса (командант... шеф штабу сотник Штукгайль) буде мати свій постій також в Чорткові і формує там найперше лише 17-ту Бригаду в будинку окружного суду, Комендант отаман Котович.

Крім названих Бригад формується призначена для III-того корпусу 14-та Бригада отамана Оробка в Джурині.

Всі інші приказом Начальної Команди Оперативний Відділ Ч. 3135 пляновані нові формації по причині браку матеріялу і оружжя поминається аж до часу вибудови названих формацій.

Крім названих формацій наставляє отаман Мартинович підчас свого походу вперед через Збараж—Заложе—Броди 21-шу Бригаду, яка йому як командантови Групи підлягає.

В) По причині малої кількості знярядів запілля належить переводити всіми силами розоруження трену, розв'язаних команд і збирати добич від всіх команд.

Їде до I, II, III, IV, і до V-го корпусів, Команданта Етапу, Команданта Запілля і предкладається Начальному Вождови.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 22. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 230

ТАЄМНЕ ДОНЕСЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я

16 червня 1919 р.

PILNE
POUFNE
990/J.

Naczelne Dowództwo W. P.

Nr. Dpl. 7337 /II

Według dziś otrzymanej depeszy ze Lwowa, została dnia 16/VI r. b. zawarta umowa między delegatami Nacz. Dow. W. P. pod przewodnictwem gen. Rodziewicza, a delegatami Petlury we Lwowie.

Na mocy tej umowy mają dnia 21 czerwca o godz. 6-iej rano być wstrzymane dalsze kroki wojenne. Jako linję tymczasowego rozgraniczenia wyznaczono front, zajmowany przez nasze oddziały w dniu 1 czerwca: a więc Założce — miasto Tarnopol wraz z przyczółkiem mostowym i linją kolejowa biegnącą z Tarnopola na zachód

przez Kozowę zostają w naszym ręku. Dalej linja ta idzie wzdłuż szczych rękach przyczótek mostowy Nizniów — następnie biegiem biegu Złotej Lipy aż do jej ujścia do Dniestru, pozostawiając w na-Dniestru do Niezwisk.

Umowa ta tyczy się tylko wstzymania kroków wojennych, a nie jest formalnem zawieszeniem broni.

O ile Ukraińcy zastosują się do powyższej umowy, i w dniu 21 czerwca cofną swoje oddziały na linję rozgraniczenia, rozpoczną się z nimi pertraktacje o zawarcie formalnego zawieszenia broni.

Ukraine and Poland. — Vol 1. — P. 205–206.

№ 231

ПРЕДСТАВЛЕННЯ НКГА ПОЛКОВНИКА АНТОНА КРАВСА ДО ПРИСВОЄННЯ ЗВАННЯ ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ І СОТНИКА КАРЛА ГОФФМАНА — ОТАМАНА

16 червня 1919 р.

Пану Диктаторови
З. О. У. Н. Р.

За уміле веденя військ при здобутю в нинішнім дни мостового причілка в Нижневі прокладає ся до іменованя:

1) Полковника Антона Кравса — генералом-четарем і дефінітивним командантом 3-го гал. корпусу.

2) Сотника Карла Гоффмана команданта VIII-ої бригади отаманом.

Постій дня 16 червня 1919.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 29. Машинопис. Оригінал.

№ 232

**НАКАЗ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ПРО ПРИСВОЄННЯ ВІЙСЬКОВОГО ЗВАННЯ
ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ ПОЛКОВНИКУ АНТОНУ КРАВСУ
І ПРИЗНАЧЕННЯ ЙОГО КОМАНДАНТОМ III КОРПУСУ**

16 червня 1919 р.

В призначенні Ваших заслуг і за уміле ведення військ при здобуттю мостового причілка Нижнів іменую Вас отсим генеральним четарем військ Західньої Области Української Народньої Республіки і дефінітивним командантом III гал. Корпуса.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 28. Рукопис. Оригінал.

№ 233

**НАКАЗ НКГА ПРО ЗДАЧУ ЗБРОЇ Й АМУНІЦІЇ
ЦИВІЛЬНИМ НАСЕЛЕННЯМ**

17 червня 1919 р.

З огляду на велике запотребоване крісів і муніції для новоформуєчих ся 4-го і 5-го корпусів наказую видати до цивільного населеня відозву, щоби здавали найблисшим військовим командам всю муніцію та кріси за винадгородою по одній гривні за 5 крісових набоїв, 20 гривень за кріс з багнетом.

Всі команди обовязані виплачувати сі нагороди за власноручними підписами на дотичних консігнаціях і кожного 1, 5, 10, 15, 20, 25-го місяця доносити Команді етапу Армії при Н. К. Г. А. про скількість зібраного оружа та муніції.

Рівночасно наказуєть ся всім командам доносити негайно Начальній Команді про скількість здобутої муніції і зброї та скільки ужито з цього на покриття власного запотребованя.

В кінці закауєть ся частинам полишати зброю понад приписаний стан, бо за те потягати меть ся до особистої відвічальности дотичного команданта як за злочин затаєня зброї.

*Начальний Вожд Війск: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, підполковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 280. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 234
НАКАЗ НКГА ПРО ЗДАЧУ ЗБРОЇ
НАСЕЛЕННЯМ ВИЗВОЛЕНИХ
ВІД ПОЛЬСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ ПОВІТВ

17 червня 1919 р.

Приказується всім жителям, які живуть на області, визволеній від польського наїзду, щоби до трьох днів від оголошення цього наказу зложили в найближшій Стаційній Команді всяке оружа так пальне як і січне (біле) як також всякого рода стріловину (муніцію).

З огляду на це, що підчас хвилевого відступу наших військ в богатьох місцевостях цивільне населення виступило оружно в зрадливий та підлий спосіб проти наших військ, буде уважатися кожного, хто переховує мимо цього наказу яке-небудь оружа або стріловину (муніцію) за злочинну і поставиться його під доразовий суд за злочин ділання проти оружної влади У. Н. Р. (ф. 327. Вzk.).

Рівно ж приказується в тім самім речинці зложити в Стаційних Командах всяко державне добро, яке походить з розграблених складів військових і Державних, з тим, що у кожного, у кого по упливі назначеного речинця знайдеться яке-небудь державне добро, без огляду на його вартість, потягнеться до судової відвічальности за злочин співучасти в рабунку (§§ 1—, 488. Вzk.).

Безпосередній нагляд над виконанням цього наказу поручається командантам Запілля і Етапу Армії, кождому в його крузі ділання.

*Начальний Вожд. Військ З. О. У. Н. Р.
Греков, генерал-поручник
Начальник Штабу Армії: Тернова, підполковник, в. р.*

№ 235

**РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ОСИПУ НАЗРУКУ ПРО ПРИПИНЕННЯ ВИДАННЯ
ГАЗЕТИ «СТРІЛЕЦЬ» В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ
І ПЕРЕЇЗД ПРЕСОВОЇ КВАРТИРИ ДО ЧОРТКОВА**

17 червня 1919 р.

**До Високоповажаного
пана Дра Назарука Осипа в Камінці на Поділі**

Отсим подається до відома, що даліше видавання часопису «Стрільця» в Кам'янці Подільському застановляється.

Весь персонал Пресової кватири НКГА та редакції і адміністрації «Стрільця» має сей час прибути до Чорткова. По прибуттю зголоситися у Диктатора ЗОУНР.

Чортків, 17 червня 1919.

Диктатор ЗОУНР

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 23. Рукопис. Оригінал.

№ 236

**НАКАЗ НКГА ПРО КАТЕГОРИЧНУ ЗАБОРОНУ
БЕЗПРАВНИХ РЕКВІЗИТІВ**

17 червня 1919 р.

Наказую негайно предприняти всі міри, щоби реквізіції всякого майна переводились строго після законів і в ніякому случаю ніхто не робив їх на власну руку. Всіх, хтоби робив реквізіції на власну руку та допуслав ся при тім надужить зі шкодою для населеня чи державного скарбу, належить безпощадно переслідувати і передавати полевим судам, де будуть карані за злочин рабунку зглядно крадіжи або обману.

При всяких реквізіціях треба мати на увазі інтереси і потреби цивільного населеня, не забуваючи на печувану дорожню та час...* дновку.

---

*Слово нерозбірливе.

Цей наказ оголосити і відповідно пояснити всім частинам а опісля пригадувати кожного 1-го і 15-го місяця.

Рівнож кожда команда з прибутем до якоїсь місцевости має повідомити управу тої місцевости що в кождому случаї надужитя зі сторони військових осіб чи команд можуть пошкодовані відносити ся з зажанем до найблисшої команди, яка в ніякому случаї не сьміє відмовити своєї помочи згл. зарядження відповідних мір, ми ж бо не большевики як нас представляють перед Европою наші вороги але правильна Армія, яка у власному краю бореть ся о його свободу та крашу лучність його жителів.

Командантів які провинили ся проти цього наказу, потягне ся до строгійшої відвічальности. Загальний нагляд над виконанням цього наказу поручаєть ся командантови етапу Армії до якого моглиб звертатися представителі місцевих властей з усякими зажаленнями.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, підполковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 139. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 237

ЗАЯВА НКГА НАЧАЛЬНІЙ КОМАНДІ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ ВІДНОСНО ПЕРЕГОВОРІВ ПРО ПЕРЕМИР'Я З ПРЕДСТАВНИКАМИ ДИРЕКТОРІЇ ПРИ ВІДСУТНОСТІ ЗГОДИ НА ТАКІ ПЕРЕГОВОРИ ВІД ІМЕНІ ЗОУНР

19 червня 1919 р.

Заява НКГА

про переговори Симона Петлюри з поляками

Від заступників отамана Петлюри ми довідалися, що у Львові переговорювано про заключення завішення оружжя.

Начальна Команда Галицької Армії дозволяє собі подати до відома, що ніхто не був управнений заключати такої умови в імені Західньої Области Української Народньої Республіки.

Ми покористуємося однак тою нагодою, щоби повторити знову, що ми кождочасно б готові застановити війну проти Польщі, підчинитися справедливому роземчому судови Антанти та під її директивами взяти участь в загальній війні проти большевиків з усіма нашими силами.

На якесь провізоричне завішення оружжя ми однак не можемо згодитися.

Начальна Команда Галицької Армії

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P. 207—208.

№ 238
ЗВЕРНЕННЯ КОМАНДАНТА ЗАПІЛЛЯ
ПОЛКОВНИКА ГРИГОРІЯ КОССАКА ДО НАСЕЛЕННЯ
ЗДАВАТИ ВІЙСЬКОВЕ МАЙНО

19 червня 1919 р.

Окружені зо всіх сторін ворожими народами і не маючи звідки добути оружжя і амуніції для нашої побідної і вже ростучої армії в полі, звертаємося до Тебе, Український Народе, як в селах так і в містах за твоєю всесильною і могутньою підтримкою в ділі вишукування і находження крісів, скорострілів і набоїв.

Найдене означене оружжя має здаватися в найближчу Стацийну Команду причімза кожний гідний крісовий набій буде платитися по 20 шагів і за кожний справний кріс 10 гривен.

З останнього набігу Поляків знаємо, що немалу підмогу давало своїм військам місцеве польське населення, головним чином в містах, котрі узброївшись припрятаним до сего часу оружжям виступали цілими відділами в нашім Запіллі, розброюючи наші тиллові частини, складаючи наші власті і призначаючи свої польські уряди. Щоби запобігти (перешкодити) цьому на будуще, будуть ужиті найстрогіші міри для обезоружжя польського населення і всіх непевних елементів і в сьому напрямі також просим щиро Українське населенне оказувати підмогу.

Всьо населенне призивається збирати і відставляти Стаційним Командам всіякого рода інше державне майно, як: сідла, телефонічні апарати, каблі, обозне майно, інше.

ЧОРТКІВ, дня 19 червня 1919.

Командант Запілля Коссак, полк.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 92. Друкарський відбиток.

№ 239
НАКАЗ НКГА ПРО ВЕТЕРИНАРНУ СЛУЖБУ

21 червня 1919 р.

§ 1

Щоби перевести реорганізацію служби ветеринарської в Армії, а-би при браку фахових сил під теперішню хвилю відповіла ціли, та прагнути одноцілісність в видаванні та виконванні ветеринарних приписів, як рівно ж щоби осягнути рівномірність поділу праці, заряджується, що слідує:

Усі справи, які входять в округ ветеринарського ділання, віденія та приділ ветеринарських старшин підлягають аж до дальшого рішення Начальній Команді Галицької Армії.

§ 2.

Армейські сестри.

Доходить до відомі, що різні куріні і групи позабирали зі собою армейські сестри, чи то в поле чи то до таких частин в запіллі. З огляду на велике запотребовання і брак армейських сестер на лічницях, так за фронтом як також при таких в запіллі, наказується, що сестри можуть повнити службу на фронті лише в польових лічницях. Тому належить всі сестри, які знаходяться при курінях або поодиноких нових частинах, сей час віддати до найближчої лічниці під особистою відвічальністю дотичних Командантів.

*Начальний Вожд військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, підполковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 15. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 240

НАКАЗ НКГА ПРО ЗАХОДИ ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВИКІВ
ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

21 червня 1919 р.

З огляду на зближуючуся горячу літню пору та ширення пошести недуг, як тиф черевний і червінка, заряджується, що слідує:

Західня Область У.Н.Р. аж кишить від ріжних пошестних недуг, дуже некорисно відбивається на стані здоровля Армії та її ударної сили. Найпростішим і дуже успішним середником в поборюванні пошестних недуг є удержання чистоти і перестерігання примітивних санітарних правил. Тому заряджується:

Всі жовніри без виїмку мають коротко стригти волосся. Задля браку білля для Армії мають стрільці бодай раз на тиждень прати собі білля. По можности належить його перед пранням переварити, горячим залізком перепрасувати.

Як найчастіше, а вже найменше 2 рази на тиждень, мають всі стрільці йти до купелі в ріці під надзором одного із старшин.

Припильнувати, щоби стрільці часто змінляли і прали онучі, щоби таким способом уникнути почення ніг, яке дуже часто стає причиною неспосібности до дальшого походу.

Не пити води з якої-небудь калабані, не їсти молодої городовини, зелених овочів, бо через се поширюється черевний тиф і червінка. Воду, до котрої не мається певности, що вона є здорова, належить перед питтям переварити.

Лікарі мають в своїм крузі ділання поучити стрільців про вагу сих заряджень зі санітарного становиска, а Командантів поодиноких частин робиться особисто відвічальними за виконання сих приказів.

Сей приказ треба що 14 день стрільцям при звіті повторити, або друкувати і на виднім місці прибити.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, підполковник, в. р.*

№ 241
РОЗПОРЯДОК ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ІНТЕНДАНТУРИ НКГА

21 червня 1919 р.

Справовання економічно-адміністративної служби в укр. Армії належить до Інтендантури Н. К. Г. А.

Їй підлягають під економічно-адміністративним зглядом безпосередно Інтендантури корпусних Команд, команди Запіля та Команди Етапу.

Інтендантура Н. К. Г. А. організує економічно-адміністративно службу в обсягу дієвої армії, назначає круг діланя підчинених їй Інтендантур поодиноких корпусних Команд, Команди Етапу і Команди Запілля.

Для виконування служби в обсягу дієвої Армії назначає Інтендантура Н. К. Г. А. відповідне число інтенданських старшин, котрі враз з приділеними, відповідно вишколеним, помічним адміністративним персоналом виконують зарядну працю при Армії в полі.

До адміністративного персоналу належить також управа харчевих і одностроївих складів, пекарень, збірень худоби, різень та реквізиційних відділів при Н. К. Г. А.

Інтендантурі Н. К. Г. А. підлягають також бозпосередно всі харчові склади та реквізиційні відділи в полосі Етапу.

Ліквідаційно-касову службу виконують ліквідуючі органи під зверхнім наглядом Інтендантури.

До провірочного відділу Н. К. Г. А. належить евіденция місячних розчислів поодиноких відділів та формацій дієвої Армії і Етапу, береження точного і правильного складання рахунків, їх мереторична провірка та відсилка до відділів Диктатури З. О. У. Н. Р.

Зарядчу службу в полосі Етапу виконує по вказівкам Н. К. Г. А. Інтендантура Команди Етапу.

Інтендантура Команди Етапу складає ся з одного інтендантського старшини як управителя і з приділеного ліквідуючого старшини.

Управитель Іntenдантури Етапу організує і заряджує харчовими складами в полосі Етапу як підчинений орган Іntenдантури Н. К. Г. А. та дбає о прохарчовання і вирядження всіх відділів та Формаций в етапній в останній полосі оперуючої армії.

Всі самостійні відділи та заведення в останній полосі без ліквідуючих старшин підлягають під економічно-адміністративним помічним персоналом та відсилає розчислові акти до провірочного відділу при Іntenдантурі Н. К. Г. А.

В Запілі виконує економічно-адміністративну службу Іntenдантура Команди Запіля.

Іntenдантура Команди Запіля установляє реквізиційні відділи, устроює харчеві склади та майстерні одностроїв в Запіллі для потреб Армії.

Її задачею є прохарчовання та вирядження всіх відділів та формацій Запіля та дбати про використання всіх жерел Іntenданського добра для потреб оперуючої армії.

В ціли переведення довіреної чинности головно зорганізованя правельної достави харчів та виряду до розпорядимости дієвої армії як до Іntenдантури так до поодиноких заведень Запіля відповідну скількість адміністративного персоналу, котрий має сповняти службу по вказівкам Іntenдантури Н. К. Г. А. а по приказам Іntenдантури Команди Запіля.

Ліквідаційно-касову службу в Запіллі сповняють ліквідуючі органи по вказівкам і наглядам Іntenдантури Команди Запілля.

Провірочний відділ Команди Запіля веде рахункову евіденцію всіх відділів в Запіллі, дбає про правільне складання місячних розчислів та переводить мереторичну провіру всіх рахунків Запілля. По провіреню відсилається розчислові акти до розчислового відділу Диктатури З. О. У. Н. Р.

Наглядну інтендантську службу (сконтрум) проводить Іntenдантура Н. К. Г. А. та команди Запіля при підчинених їй відділах і формаціях через своїх до тої ціли призначених відпоручників у власнім крузі діланя.

З огляду на брак потрібної скількості заводових, інтендантських харчевих, ліквідуючих та провірочних старшин належить приділ обмежити до необхідно потрібної скількості, за що робить ся відвічальними начальників Іntenдантур.

Приділу адміністративного персоналу до поодиноких команд заснов та заведень довіршої Іntenдантури Н. К. Г. А.

Для заложення евіденції належить негайно предложити Іntenдантурі З. О. У. Н. Р. докладні поіменні викази про приділи інтен. харчевих та ліквідуючих старшин з докладним поданням їх військового степеня службового характеру, ранги, послідного іменовання та заняття.

Всякі зміни в приділі адміністративного і рахункового перзоналу належить подати першого кожного місяця до відомости Іntenдантури З. О. У. Н. Р.

Зголошення без зміни не предкладаєть ся.

Відходять до Н. К. Г. А. Команди Запіля, Етапу і Начального Вожда Гал. Армії в ціли дальшого зарядження.

Др. Петрушевич

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 5, арк 38. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 242

НАКАЗ НКГА ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ЗАЛИШЕНИХ ПОЛЯКАМИ ВІЙСЬКОВИХ МАТЕРІАЛІВ

21 червня 1919 р.

При відвороті полишили Поляки дуже много матеріалу. Сей матеріал мусить бути безуслівно в цілості перевезений оперуючій Армії.

Для того належить видати зарядження, шоби з сего матеріалу нічого не згинуло.

Команда Етапу і Команда Запілля вишлють органи, які матеріали відповідно збирають і розділюють.

Добичу ужити в першій лінії для уоруження новоповстаючих бригад.

При вишукуванні матеріалу буде цивільне населення могло дати дуже добрі інформації. Після інформацій — кинув неприятель много оружжа до ставів і рік. Витягнути се оружжа можливо як найскорше, є річею надзвичайно потрібною.

До сего належить в першій лінії потягнути цивільне населення, якому евентуально виплатило би ся премію.

В інтересі справи поставить 4-тий і 5-тий Корпуси вільні частини своїх Бригад до підмоги в названій справі.

Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручик, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 153. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 243
НАКАЗ НКГА ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ
КОМАНДНОГО СКЛАДУ

22 червня 1919 р.

Наказ військам

Ч.: 45

Бучач, дня 22 червня 1919.

Назначається:

Командантом IV-го Гал. Корпуса: Генерала Гембачева,
Командантом V-тої Бригади: сотника Володимира Секунду,
Командантом IX-тої Бригади: сотника Йосафата Фашура,
Командантом XI-тої Бригади: отамана Карла Шльоссера,
Командантом XII-тої Бригади: отамана Омеляна Лесняка,
Командантом XIII-тої Бригади: сотника Теофіла Галевича,
Командантом XIV-тої Бригади: отамана Василя Оробка,
Командантом XV-тої Бригади: полковника Шепеля,
Командантом XVI-тої Бригади: отамана Антона Віметаля,
Командантом XVII-тої Бригади: отамана Івана Грабовенського,

Командантом XIX-тої Бригади: отамана Роберта Кніттля,
Начальником штабу IV-го Гал. Корпуса: полковника Миколу Какуріна,

Начальником штабу V-го Гал. Корпуса: сотника Генерального штабу Еріха Штукгайля,

Начальником штабу II-гої Бригади: сотника Корнила Купченко.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручик, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.*

ЦДВОУ, ф. 2192, п. 1, спр. 1, арк. 175. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 244 ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ НКГА ВІЙСЬКАМ

22 червня 1919 р.

Наказ військам. Ч.: 44.
Бучач, дня 22 червня 1919.

1) Скорий поступ наших вище похвали бравих Військ примушує Запілля тримати рівний крок, коли не хоче стягнути на себе вини случай, коли б надлюдські подвиги стоячих на фронті стрільців через це мали знівечитися.

2) Відповідно до сего мусить бути безуслівно переведене слідуюче угруповання в протягу двох днів: 1-ший Корпус стягає XXI-шу бригаду до Залозець. XVIII-та Бригада приходить до Збаража і остає як резерва Армії. XIII-а Бригада завагонується в Борщеві приходить як резерва Армії до Монастириск. Батарею із під Заліщик стягається залізницею через Чортків та злучується її з XIII-тою бригадою, вона підчиняється XIII-тій Бригаді. XVII-та Бригада переймає при помочі міліції і жандармерії дотеперішню задачу XIII-тої бригади. III-ий Корпус стягає XIV-ту Бригаду в район Комарівка—Зелене. XVI-та Бригада в Бучачі переймає при помочі жандармерії і міліції дотеперішню задачу XIV-тої Бригади. IV-тий Корпус ставить як найскорше XV-ту Бригаду в Теробвлі.

3) Команда V-го Корпуса при виконанні виданих під точкою 2) наказів приготовляє виставлення XIX-тої і XX-тої Бригади і зголосить Начальній Команді взяті під розвагу постої для сих Бригад.

4) Всі Корпуси стягають свої резерви з вишколених, не уоружених запасів аж до лінії своїх Бригад. Змучені стрільці віддають оружа свіжим. В групах Вишколу позостає крім сего dokonче потрібного шкільний персонал і не вишколені стрільці.

Всі Корпуси і Армейський Запас (XII-та, XIII-та, XVIII-та Бригади) продовжують формування обозних валок. Ми мусимо йти вперед за ними.

5) Всіх здібних до оружа старшин на фронт.

6) Запілля збирає оружа і амуніцію при допомозі женщин і дітей за винагорода і віддає до Армейського Складу амуніції в Бучачі. Оружжа і амуніції є досить, лишень їх не збирає ніхто, а фронт спливає кровю се забуття обовязку.

7) За виконання цього наказу робиться всіх Командантів за особисто відвічальними.

8) Корпусні Команди, Команда Запілля і Команда Етапу зголосять телефонічно найдалше до полудня 24-го червня с. р. вислід Начальній Команді.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 174. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 245

ОФІЦІАЛЬНЕ ЗВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНИКА
ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ПРО ЗДОБУТТЯ м. ЗБАРАЖА

22 червня 1919 р.

Офіційне повідомлення з дня 17.VI.1919 р. Наші війська поступають наперед. Вчора заняли Збараж і гонять ворога межі Залізями і Зборовом. Коло Бережан одходив ворог стягаючи війська на оборону Львова на лінію Золотої Липи. На полудневім крилі перебіг наших операцій бажаний.

У відповідь на польський комунікат з дня 16.VI подаємо до відома, що всі мирові пропозиції з нашого боку розбилися о польську впертість. Український народ не дасть задавити себе та буде так довго відповідати зброєю, поки не добеться в цілیم світі своїх справедливих змагань до національної свободи згідно з програмою президента Вільсона.

За останніх шість днів дійшли нас відомости, які кидають як найкраще світло на воєнні прикмети та на дійсне пожертвоування нашого народу.

Так один наш панцирний поїзд поїхав аж до міста Нижнева, там з погордою смерті в обороні своєї свободи через два дні відкидали наші геройські війська січною зброєю наступи одної польської дивізії, а на 3-тий день відкинули останнього ворога на другу сторону Дністра. Ворог у відвороті висадив міст, збудований ним коло Нижнева.

Під Тернополем здобули ми одну комплетну батарею, 15 залізничих вагонів артилерійської муніції, 3000 крісів а коло Озірної о пів дороги до Золочева кілька вагонів артилерійської муніції та залізничого матеріялу. На залізничім двірці у Тернополі полишив ворог 30 вагонів артилерійської муніції.

Румуни розвивають нервову діяльність здовж Дністра, хоч нема жадної причини. По вісткам із Буковини силують румунські власти українське населення до військової служби.

Начальник Штабу Гал. Арм.

№ 246
НАКАЗ НКГА ПРО ПОРЯДОК МОБІЛІЗАЦІЇ
В АРМІЮ У ВИЗВОЛЕНИХ РАЙОНАХ

23 червня 1919 р.

Для негайного доведення Армії до штатного складу в потвердження зроблених мною розпоряджень наказую:

1) Негайно по занятті тієї чи іншої місцевости Корпусні Етапні Команданти і Командант Етапу Армії, під особистою їх відповідальністю, збирають всіх вивчених військових вправ, мобілізованих років (до 40-их років включно) а також добровольців і направляють їх в Корпусні Вишколи.

2) При кожному Корпусі розпорядження Команданта Корпуса улаштувати ...* Корпусні Вишколи, поки Корпуси не доведені до повних штатів в розмірі 50% штатного складу Корпуса, а з доведенням складу самого Корпуса штату, в розмірі 25% штатного складу. В цих вишколах збирати для кожної повторної підготовки згаданих вишколених, а потім розпорядженням Командантів Корпусів переводити в дієві частини або для тимчасової заміни стомлених або для поповнення штату.

3) Такий же рухомий Вишкіл із обучених уже влаштувати при Бригаді, в підлеглости Командантови Бригади.

4) Всіх необучених а також і обучених, які лишаються при заповненні корпусних штатів і штатів їх Вишколів, Корпусний Етапний Командант і Командант Етапів Армії мусять направляти в розпорядження Команданта Запілля, яких мати по одному на I-ший, II-гий і III-тий Корпуси і один ...ський* для IV-го і V-го Корпусів, а також окремих Вишкіл для мобілізованих і необучених Бригади У. С. С.

Щоби уникнути даремного пересування обучених, які маються в Вишколах I-го, II-го і III-го Корпусів в запіллі але не відправлені в Корпуси, наказую цих всіх людей передати в IV-тий Корпус.

Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 208. Машинопис. Засвідчена копія.

*Слово нерозбірливе.

№ 247
**ТЕЛЕГРАМА КОМАНДАНТА ЗАПІЛЛЯ
 ПОЛКОВНИКА ГРИГОРІЯ КОССАКА НКГА
 ПРО ВИДАННЯ НАКАЗУ ЩОДО ПРИПИНЕННЯ
 ГРАБУНКІВ І РОЗБОЇВ**

23 червня 1919 р.

Zapilla

Z braku ukr. czerenok łatynskymy

Do Naczalnoji komandy Hatyckoji armiji w Postoju
 Dnia 22 czerwnia 1919.

Proszu wydaty widpowidni zarjadzenia w city zderzania grabunkiw ta rozbojiw, jakych dopuskajut sia człeny dijewoji armij w nowooswobodzenych miściach.

Komandant Zapilla Kossak potk., w. r.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 202. Машинопис. Оригінал.

№ 248
**ЗВЕРНЕННЯ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ
 ЄВРЕЙСЬКОЇ ПОВІТОВОЇ РАДИ ДО ДИКТАТОРА ЗУНР
 ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА З ПРОХАННЯМ
 ЗВІЛЬНИТИ З АРМІЇ МОБІЛІЗОВАНИХ ЄВРЕЇВ**

24 червня 1919 р.

Zydiwska nacyonalna Rada w Ternopoty pozwalaje sobi otsym przedlozyty Wysokopowazanomu P. Dyktorowoy prośbu w ślidujućzij sprawi:

Pry oczyszczowaniu terytory Ukr N. R. czerez ukrainske wijsko w dekotrych mistach, a specyjalno w Zbarazi, Mikułyńciach, Strusowi, Ozirnij i Zborowi jak i w poodynokych setach potiahneno prymusowo meszkańciw żydiwskoji nacyonalnocy do wijskowoho poboru, wzhladno jak to buło w Mikułyńcach, Ozierni, Strusowi,

як також в інших містах — по złożeniu kontrybucii na razі neasenterowani, odnakoż po widchodi toho widdiū, kotryj kontrybuciju stiahnuw, czerez inszyj widdiū bez ohliadu na złożenu kontrybuciju do służby potiahneni zystały.

Ce postupowanie sprotywlaje sia prykazowy Komandy zapilla z dnia 13 czerwnia 1919. Cz. Prez 82/0 piśla kotroho wijskowa branka zariadżena tym prykazom widnosyt sia tyseń do mužczyn ukraińskoj nacionalnocy i ne je uzasadnene żadnoju zakonnoju postanowoju.

Prosymo: Wysokopoważnyj Pan Dyktor zizwołył nehajno w dorozі telegraficznij abo telefonicznij zariadyty uneważnienie pidriadnymy organamy na własnu ruku pereprowadżenoji branky: imenno prosymo o sejczasowe wydanie widpowidnoho nakazu do Komisariatiw i wijskowych Włastej w Zbarażi, Terebowli, Zborowi i Zołoczowi, de mužczyn Zydiwśkoji nacionalnocy na fronti w służbi wijskowij uże wyszkolujut i zachodyt možlywist wysłania ich do okopiw.

Riwnoczacno musymo zwernuty uwahu Wp. P. Dyktatora na fakt neprawylnoho nakładania i stiahania kontrybucyi na żydiwśkie nasełenie, kotre स्पewnocy ne widpowidaje intencii włady i otweraje шыroke połe nadużytiam i hrabezi spokijnych žyteliw. Prosymo o widpowidne zariadżenia.

Tarnopil, dnia 24 czerwnia 1919.

Zydiwśka nacyonalna Rada w Tarnopoty

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк 222–223. Машинопис. Оригінал.

№ 249
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ПОРУЧНИКА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКОВА
ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ВИШКОЛУ В АРМІЇ

25 червня 1919 р.

В доповнення та поширення мого наказу з 23 червня с. р. Ч.: 52. Щоби запобігти непорозумінь, наказую:

I-ому, II-ому і III-тьому Корпусам, а коли сформується то і IV-тому, та V-тому, негайно зорганізувати рухомі Вишколи для обучених після точки 3, наказу Ч.: 52. Продовження вправ,

і керівництво цими школами покладаю цілковито на Командантів Корпусів.

Вишколи розташовуються в районі, підлеглому Командантові Етапів Армії, по вказівкам Командантів Корпусів і пересуваються за своїм Корпусом по розповсюдженні Командантів Корпусів і по згоді з Командантом Етапів Армії.

Персонал для провадження вправ в цих Вишколах признається Корпусом.

В заплілі організується один Армейський Вишкіл для необучених для постачання людьми всеї Армії. Сей Вишкіл повинен бути обчислений на укомплювання 5-ти Корпусів і організований дотично. Командантови Заплілля по згоді з Командантами Корпусів залишити для проведення вправ в сьому Вишколі частину персоналу Вишколів, які тепер в Теробовлі, Ягольниці, Ялівці і Товстому і в найблищий час організувати вправи. Місце росташовання Армейського Вишкола а також розділення його на декілька відділів, з огляду на велику кількість жовнірів, віддаю на думку Команданта Заплілля; про своє рішення він повинен як найскорше мені докласти.

З огляду на особливі умови поповнень Бригади У. С. С., при Армейському Вишколі в заплілі мати в підлеглисти Командантови Заплілля окремий Відділ Вишколу У. С. С.

Таким чином Вишколи зазначені в точці 4-тій наказу Ч: 52, об'єднуються в загальний Армейський Вишкіл. Персонал всіх цих Вишколів розподілюється, як було зазначено, по згоді Команданта Заплілля з Командантами Корпусів між Армейським і Корпусними Вишколами.

Це, звичайно, не означає, що Вишкіл (Армейський) повинен бути в одному місці; як зазначено вище, я припускаю розділення його на відділи. Але таке розділення повинно числитися з браком провідників, бо загальний брак старшин не дозволяє встановляти занадто більшого паралельних, одного взірця організацій.

Розмір тимчасового складу (шкільного матеріялу) Вишкола покищо обмежується маючимся складом необучених. Цю кількість треба провести в найблищому часі до (20) двацять тисяч; а з цієї кількості (20 тисяч) 5 тисяч повинно бути обучених для поповнення корпусних Вишколів по першому жаданні,

поки штати Корпусів не прийшли до норми, – 15 тисяч необучених повинні вивчитися військовим справам протягом 6-ти тижнів.

Коли-ж всі 5 Корпусів в місті з своїми Вишколами дійдуть до повного штату, скількість тимчасового складу (вишкільний матеріал) Армейського Вишкола повинна бути 15% загальної скількості Корпусів (вмісті з їх Вишколами).

З висилкою укомплектовання мобілізація повинна давати поповнення тимчасового складу Армейського Вишкола, таким чином, щоби дійсно скількість в йому навчаємих була все рівно 15% штатного складу фронту. Це обчислення відноситься до піхоти. Вишколи інших родів зброї повинні бути організовані і обчислені на взірць піхотних.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 43. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 250

ТЕЛЕГРАМА КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ ГЕНЕРАЛА-ПОРУЧНИКА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКОВА ГОЛОВІ РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ УНР ПРО ДОПОМОГУ АВТОМОБІЛЯМИ І ВИКОРИСТАННЯ АЕРОДРОМУ У СКАЛІ

25 червня 1919 р.

Після зношення за ч. 1328 довожу до Вашого відому слідуюче:

1) На території Галичини цілковитий брак авто та автомайна. Та незначна кількість машин, яку начальна Команда має до своєї розпорядимости, обслуговує виключно потреби боевого фронту, але й там почувається брак.

З огляду на це Начальна Команда не має фізичної можливості уділити що небудь для нових цілей і з свого боку просить про допомогу п. Голову Ради нар. Міністрів, позаяк в розпорядимости Надніпрянщини мається много авто та автомайна. Начальна Команда мала б велике полегшення в своїх боевих

операціях коли б до її розпорядимости прислано було де кілька особових а тягарових авто.

2) Що торкається бази для німецьких літунів в Скалі, то після думки п. Диктатора, в даний мент це не бажано з огляду на прибуття до Галичини офіційального представництва держав Антанти і можливости витолкування факта улаштування бази в дуже небажаний для Галичини спосіб. П. Диктатор вважає що найближча місцевість за Скалою, наприклад Гуків, яка росташована біля самої Скали, але на території Поділля, не змінє, фактично обставин для літунів, бо знаходиться там же де вони бажали мати базу, Галичина ж уникає небезпеки в дипломатичному відношенні.

Я переконаний, що П. Міністр не може не погодитись з обгрунтованостью викладених доводів, тим більш, що фактично становище не змінюється, і що П. Міністр зарядить улаштування бази в Гукові, чим зробить серйозну послугу і допомогу Галицькому Урядови в сучасну тяжку для краю хвилину сильно напруженої боротьби на фронті.

ЦДАВОУ, ф. 1065, оп. 1, спр. 8, арк. 28. Машинопис. Оригінал.

№ 251

НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ ГЕНЕРАЛА-ПОРУЧНИКА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКОВА ЩОДО ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ФРОНТОВИХ І ТИЛОВИХ ЧАСТИН

25 червня 1919 р.

З огляду на продовжуючіся непорозуміння між фронтом та запіллям ще раз точно нагадую сферу ділань обох підлеглих мені інституцій:

Фронт провадить боеві операції із огляду на гостре питання шо постачання Корпусів людьми та знаряддям, сам комплетує себе, поки не дійде до повного штату, а також сам поповнює для себе амуніцію. В сих обох діланнях безпосередно допомагає фронтови Начальна Команда через Головного Референта і його

відділи. Крім того Головний Референт всіми засобами постачає Загальні армейські запаси боевого знаряддя. Командант Етапів Армії збирає людей, ділить на: 1) старшин, 2) вишколених жовнірів, 3) невишколених. Старшини уявляють собою старшинський резерв при Начальній Команді, його евіденцію провадить персональний референт Начальної Команди. Вишколені жовніри віддаються до Корпусів, а коли Корпуси дійдуть штатів, відправляються до розпорядимости Команданта Запілля. Невишколені відправляються Командантом Етапів Армії до Команди Запілля. Всі ці пересування повинні переводитися по точному пляну, зробленому по згоді Командантами Запілля і Етапів. Командант Запілля і Командант Етапів Армії мають в найблищій час цей плян подати мені на затвердження.

Командант Етапів Армії в відбитих від ворога місцевостях оголошує мобілізацію і провадить її до прибуття апаратів запілля. Керування мобілізацією виходить цілковито від Команданта запілля на всій території, як запілля так і фронта, і переводиться по одному загальному пляну. Командант Етапів Армії в цім разі підготовлює роботу запілля, аби не гаяти часу до прибуття апаратів запілля.

Крім фронткових частин на території запілля Начальна Команда переводить формування нових воєнних частин і організацій. Ця робота провадиться під керовництвом Начальної Команди дотичними фронтковими начальниками (Командантами Корпусів, окремих Бригад). Плян формування і перепроведження його підлягає виключно розпорядженням Начальної Команди, на запілля аж в цьому відношенні накладається завдання найширшої допомоги формуванням, як висилкою старшин і жовнірів, так і постачанням всіми потрібними матеріялами і знаряддям.

Команданти формуючихся частин подають Командантові Запілля про свої потреби, який мусить в найблищій часі всіми можливими йому засобами задовольнити потреби.

Командант Запілля цілком самостійний що до засобів збірної передачі формуючимся частинам всего потрібного, він отримує від частин лише завдання, від мене наказ це завдання виконати, щодо засобів виконання завдання — абсолютно самостійний.

Головною чинитьобою запілля є: 1) Мобілізація, про яку сказано: сюда ж включаю і пересування та скупчення мобілізованих.

2) Вишколи, де запілля готує необучених після мого наказу 23 червня с. р. Ч.: 52 і старшинські та підстаршинські школи та курси.

3) Встановлення і підтримання порядку в запіллі.

4) Господарчі справи, себ-то збірка різного знаряддя в запіллі, скупчення його і передача по моїм зарядженням на фронт чи в нові формуючіся частини, або в заклади запілля, продукція нових запасів, встановлення базисних складів і закладів, приготування теплого одягу на майбутню зиму.

Всі старшин, які є в запіллі і не мають приділення після... Командант запілля негайно висилає до розпорядимости Команданта Етапів Армії в склад старшинського резерву при Начальній Команді.

Сподіюся, що цього точного опису ділань і взаємовідносин нарешті вистарчить, аби всі підлеглі мені інституції, як фронта, так і запілля, розпочали спільну коордіновану працю, помагаючи одна одній.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 12. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 252

ЦІЛКОМ ТАЄМНЕ ДОНЕСЕННЯ НКГА ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО БОРТЬБУ З ДЕЗЕРТИРСТВОМ

25 червня 1919 р.

В останніх часах дається запримітити крайно ворожий настрій Наддніпрянщини до правлячих кругів З. О. У. Н. Р. Настрій сей вироблюють головно Галичани, які не найшовши тут наживи або допустившись каригідних проступків — втікли на Наддніпрянщину перед карним законом. Такі безхарактерні елементи підсичують в злочинний спосіб настрій проти галицького Правління і її оружної сили.

В останніх днях лучаються случаї, що много таких людей переходить границю З. О. У. Н. Р. і там находить сейчас місце та ще-й визначні становиска, тому що Наддніпрянци не орієнтуються і легко довіряють.

Ужиття строгих заходів в тім напрямі, щоб невідвічальні і брудні елементи не вели кириної, для нашої справи шкідливої агітації, є незвичайно пекуче. В першій мірі являється конечним спинити масову втечу а радше дезерцію Галичан за Збруч, через заведення строгої пограничної контролі і заострення дозволу на виїзд на Наддніпрянщину.

Се предкладається як внесок Вп. П. ДИКТАТОРОВИ З. О. У. Н. Р. в цілі дальшого Зарядження.

ЩДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 210. Машинопис. Оригінал.

№ 253
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ПОРУЧНИКА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКОВА
ПРО ПОРЯДОК ПІДВИЩЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗВАНЬ
СТАРШИНАМ, ЩО ВІДЗНАЧИЛИСЯ В БОЯХ

26 червня 1919 р.

Щоби уникнути покривдження, яке зайшло через се, що деякі старшини за хоробре поведення перед ворогом були піднесені до високого степеня перед іншими фронтовими старшинами, заряджую, що всі ті старшини, котрі авансували за хоробре поведення перед ворогом і т. и., будуть піднесені до дальшого вищого степеня доперва тоді, коли-б були вони мали авансувати після черги. Дальші аванси будуть відбуватися тільки по черзі згідно з Розпорядом Д. С. В. С. з дня 16 січня 1919. Вістник Д. С. Ч. 5.

Піднесення до вищого степеня поза чергою може наступити тільки в незвичайно виїмкових разях.

Команди Корпусів заявляться найдальше до 5-го липня 1919, котрі зі старшин, входячих в склад дотичних Корпусів, іменованих в послідних часах за хоробре поведення перед ворогом поза чергою, стають до слідуячого степеня авансувати в тім часі, в котрім були-б авансували після черги, а котрі

з них по причині своєї виімкової хоробрости і знаменитого проводу Військам, мають аваґсувати в тій черзі, котру осягнули поза черговим авансом.

§ 2.

Всі Команди Корпусів і Бригад зарядять сейчас утворення Судів чести для старшин. Тому що приписи для Судів чести ще не уложені, належить примінити приписи обовязуючі в давнішій ц. і к. австрійсько-угорській армії.

§ 3.

Начальником частини звязку при Н. К. Г. А. назначаю сотника Готфріда. Йому підлягають: летунський, залізнодорожний, телеграфічний і самохідний референти.

Залізнодорожним референтом назначаю сотника Сакса Франца.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 20. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 254

ПРЕДСТАВЛЕННЯ НКГА ДИКТАТОРОВІ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ПРИСВОЄННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЗВАНЬ

27 червня 1919 р.

До уповновласненого диктатора З. О. У. Н. Р. в Чорткові
За хоробре поведення перед ворогом вношу на іменування:
отамана Андрія Долуда підполковником:

Поручників: Богуслава Шашкевича і Івана Ціху отаманами;

Поручників: Юліана Головінського, Івана Чайку, Володи-
мира Косара сотниками;

Четаря Якова Вейнреба поручником.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 267. Машинопис. Оригінал.

№ 255
ЦІЛКОМ ТАЄМНА ІНФОРМАЦІЯ
ПОЛЬСЬКОГО ПОЛКОВНИКА ГАЛЛЕРА
МІНІСТЕРСТВУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
ПРО ПЕРЕГОВОРИ МІЖ ПОЛЬСЬКОЮ І УКРАЇНСЬКОЮ
ВІЙСЬКОВИМИ ДЕЛЕГАЦІЯМИ У ЛЬВОВІ

29 червня 1919 р.

Przesyłając załączone sprawozdanie z pertraktacji o zawieszenie broni, pomiędzy delegacją wojskową polską a delegacją wojskową ukraińską, prowadzonej we Lwowie w czasie 7.VI—16.VI b. r., pragnie naczelne dowództwo przedstawić całą fazę jej rozwoju od pierwszej jej chwili aż do podpisania umowy, mającej miejsce 16.VI b. r.

Sprawozdanie to, mające już tylko wartość historyczną, uzupełnia się tem, że parlamentarjuszy naszych, wysłanych — wedle umowy z 21.VI — do wyznaczenia linii demarkacyjnej, przyjęty wojska ukraińskie ogniem, zaś dowództwo ukraińskiej armji galicyjskiej w piśmie do d-twa frontu gal. wołyńskiego nie uznało umowy zawartej przez delegatów Petlury dla siebie za obowiązującą, przez co nastąpiło ze strony Ukraińców formalne zerwanie zawieszenia broni.

Wstrzymanie naszej ofensywy w chwili najpomyślniejszego jego rozwoju na kateryczne koalicji dało Ukraińcom możliwość swe, w popłochu cofające się, oddziały zreorganizować i podstępnie na nas uderzyć.

Haller mp.
pułkownik

№ 256
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО ЗАПІЛЛЯ
ОТАМАНА СЕНЯ ГОРУКА ЩОДО НАКАЗІВ НКГА

30 червня 1919 р.

Команда запилля

Z braku ukraińskich czerenok tatynkoju

Приказ ч. 10

Czortkiw, dnia 30 czerwca 1919

N. K. H. A. nakazom cz. 49 z dnia 23 s. m. P. 2 widkomanduwała pidpołkownyka gener. sztabu Karła Doleżała jak referenta dla wijskowych spraw pry Dyktaturi.

Porucznik Hugo Prikil zel.-dor połka prydiłenyj do Komandy Zapilla jak referent połewych transportiw. Win pidlahaje bezpose-redno szefowy sztabu.

Widpowidno do nakazu wijskam N. K. H. A. cz. 76 z dnia 28 s. m. wsi komandy w zapilli czerez Wijskowi powitowi Komandy wnesutj do dnia 3 typnia 1919 do Komandy Zapilla predłohy do imenowania wsich tych starszyn, kotri prychoadij na czerhu po wkluczno deń 1 serpnia 1919 t. j.:

na czetariw-chorunżych imenowanych najpiznijsze dnia 1 lutoho 1919 r.; na porucznykiw-czetariw imenowanych najpiznijsze dnia 1 lutoho 1918; na sotnykiw-porucznykiw, imenowanych najpiznijsze dnia 1 serpnia 1917; na otamaniw-sotnykiw, imenowanych najpiznijsze dnia 1 serpnia 1916; na pidpołkownykiw-otamaniw, imenowanych najpiznijsze dnia 1 serpnia 1918; na połkownykiw-pidpołkownykiw, imenowanych najpiznijsze dnia 1 serpnia 1918 r.

Pry układaniu predłoh należyt stroho pryderżuwaty sia XVI-ho rozporiadku D. S. W. S. cz. 5.

W predłohach maje sia zaznaczyty, jesty nazwanyj buw sudowo karanyj wid dnia 1 lystopada 1918 r., i jesty zaraz ostaje w sudowym slidstwi abo w dochodzeniu sudu czesty.

W predłohach do imenowania majut buty otsi rubryky:
1) Nazwyszczе i imia, 2) Stepeń i data ostannoho imenowania,

3) Daty urodzenia, 4) Wijskowe wyszkolenie, 5) Obhlad wijskowej służby, 6) Predkłada je sia do imenowania (czym?), 7) Zajawa bezposerednioho komandanta, 8) 9) Zajawy dalszych Komandantiw, 10) Zajawa Komandanta Zapilla, 11) Zajawa Naczalho Wozda.

Widdity i Komandy, w kotrych stani znachodiat sia porucznik Wołodymyr Czornodolskyj i likwidujuczij czetar Pańko Olijnyk, majut sejczas donesty pro ich teperiszne pryditenie Komandi Zapilla do cz. 23 perz.

Komandy i widdity, w kotrych stani je 1) porucznik Kabarowskyj 2) chorunżyj Hryneweckyj Modest donesutj pro ich teperisznyj prydit Perz. Referentowy. Komandy Zapilla do cz. 19 perz. pro chor. Hryneweckoho a pro porucznika Kabarowskocho do cz. 53 perz.

Ustanawla je sia uriadowi hodyny w kancelarijach wsich komand w Zapilli wid 7.30–12 w potudne i wid 3–7 weczernom. Wpoczim o skilko wymahaje służba, czas uriadowania možna prodowżyty. U wyssze podanych uriadowych hodynach starszynam wilno chodyty po ulyciach lysze za perezpuhkoju pidpysanoju komandantom ad hoc z oznaczeniem city i tocznoho czasu.

Nakaz Wijskam Naczalnoji Komandy cz. 53 ohołoszujes w citosty:

Za ostannij czas buło de-kilka słuczaiw zwertania bezposeredno do wyższoj Derżawnoji Włady pidtehlych meni wijskowych osib i instytucij poza mojeju i bez moho widoma z rıznyjmi predstavieniami principialno wojennoho orhanizacyjnoho charaktera. Wwazaju za ciłkowne neporozuminnia wijskowej dyscypliny taki zwertannia ne w służbowij doroz.

Wymahaju, szczo by były zabuti nareszti anarchiczni zasoby w roboti w wijskowomu žytti, a rowdyty siu robotu tak, jak ceho wymahaje wijskowa disciplina i etyka, inaksze ja budu prymuszenyj wżyty najsuworiszczych zasobiw, disciplinarnych, a w razi potreby sudowoho charaktera. W czasi koły jde bij za žyttia Wiczyny, neobchidno berehty a ne rujnuwaty osnownyj grunt žyttia armii wijskoweji dyscypliny.

Naczalnyk sztabu arm: Ternowa, potkownyk, w. r.
Naczalnyj Wozd Wijsk: Hrekow generat porucznik, w. r.

Nakaz Naczalnoji Komandy H. A. Cz. 60 ohołoszujes w citosty:

Traflajet sia mnoho słuczaiw za frontom, szczo dejaki osoby należaczni do Armii pidszywajuczij sebe pid polewu storozu abo

żandarmeryu, dopuskajut sia wsiakoho roda nadużyty i wymuszennia nad cywilnym nasetnieniem.

Zarjadżuju w dopowneniu do Nakazu Cz. 36 z 22 czerwnia 1919:

I) Wsiaki trusy z wymkom nałtych neterplaczych stuczaiw musiatj buty zarjadżeni pyśmtenno. Komandantom połewoji storozji, żandarmeryji abo Stacyjnoji Komandy.

II) Miniannia hroszej moze buty dokonane tilky czerez połewu storozju abo żandarmeriju, zaosmotrenu w pysmtennyj nakaz komandanta tojż, ta pryporuczennia likwidujuczoho starszyny, intendanta. Te same widnosyt sia do rekwizycij.

III) Wołoczennia sia mužwy po wulyciach bez cily zakazujet sia. Wychid dozwołaty tilky w potrebi. Pryderżanych bez dozwołu bude areштуwaty sia. W kożdym widdili dyżurnyj pidstarszyna pylnuwaty me, szczo by nicto samowilno ne opuskaw swoich kwatyr.

IV) Pryderżanych strilciw na mnymych rewizyjach, rekwizycyjach uważaty na riwni zi złoczyńciamy pryderżanymy na rabunku ta postupyty z nymy zhidno nakazowy Naczalnoi Komandy z 15 czerwnia 1919 Cz. op. 3103.

V) Orhany połewoji storozji i żandarmeriji majutj urjadowi wykazky z pidpysom i peczatkoju własnoji Komandy, połewa storozja takoz synio-żowti opasky na liwym rameny.

Naczalnyk sztabu armiji: Ternowa, połkownyk, w. r.
Naczalnyj Wózd Wijsk: Hrekow, porucznyk, w. r.

Dijszlo do widoma K Z szczo dejaki czastyny wijskowi rekwirujut zeliznycznyj material, jakyj je potribnyj do budowy szlachiw. Zakazuje pid strohoju widwiczalnostyju komandanta rekwirujuczoho widditu rekwirowaniia wsiakoho roda materialu zeliznyczoho. Nypowniujuczoho sia semu prykazowi potiahne sia do sudowoji widwiczalnosty.

W ostatnim czasi łuczaje sia szczo poborowi komisiji ne zważajut zowsim, abo duze malo na zdibnist nowobranciw i bez ohladu berutj do wijska ludyj, jaki zowsim ne nadajut sia. Take postupowanie maje duze łychi naslidky, pozajak taki ludy prybuwszy do przyzaczonych czastyn hołosiat sia sejczas chorymy i starajut sia widijty do licznyci. Ony stajutj szkidlywym bałastom dla swoich czastyn, abo zapychajutj i tak perezpowneni wze licznyci.

Tomu to: poborowi komisiji majutj bezusliwno bilsze zwertaty uwahu na faktycznu zdbnistj nowobranciw, a takych ludej, kotri wykazujut sia wysudnymy hramotamy wid naszych wijskowych własnyj a jakych reczeneć jeszcze ne mynuw absolutno zwilniaty aż od upływu reczenia ważnocy takoji hramoty. Na predsidiyka poborowych komisij należyty wysyłaty starszych, opytnych starszyn.

Do deržania własnych konyj zhladno do pereniattia na własnistj za odnorazowym złożeniem 1200 K, abo na ohranyczenu, własnistj za misiacznoju spłatoju po 25 K je uprawnieni:

1) Sztabowi starszyny koždyho roda oruzia, jesty ony dijsno powniatj służbu wijskowu.

2) Starszyny sztabiw.

3) Starszyny kinnych czastyn w służbi pry czastynach sutj uprawnieni do deržania odnoho własnoho konia, jesty ne majut konia przyznaczenoho dla starszyn.

b) Koni dla starszyn naležatj sia:

1) Sztabowym starszynam wsich rodiw oruzia, jesty ne majutj własnoho konia i służbu wijskowu powniatj.

2) Starszynam kinnych czastyn i stalij służbi wijskowij jesty ne deržatj własnoho konia.

3) Wyższym starszynam pichoty i widdiliw saperskich jak komendantam soteń.

Wsi odnak wyższe zhadani musiatj maty legitymacyi na jich koni a imenno:

W obłasty garnizonu Czortkiw wid referenta kawaleryi w reszti obłasty Komandy Zapilla z bezposeredno wysszoji Komandy wzhladno, de nachodytj sia Stacyjna Komanda wid nei.

Koni werchowi kotri prydybaje sia po 107 bez legitymacyi, zistanutj zaniati.

1) Kawalerya i artyleria: Koždyj jizdec musytj posidaty legitymacyju na jeho imja, do tojisz musyt buty wtiahnene wypalene czysto jeho konia.

2) Pichota ne maje posidaty žadnych konej werchowych krim wyższe zhadanych konyj komandantiw; słuczajno prydileni jizdci meldunkowi musiatj maty legitymacyi wid zap. kosza kinnoho połka.

3) Obozy: na koždu wałku odyw werchoweć dla Komandanta, i oden dla pidstarszyny. Bilsze werchiwciw ne možna deržaty pid nijakym usliwiem.

Legitymacja analogicznie jak przy kawalerii.

Wsi werchivci, jaki należą do powyższych kategorii, mają buty najpińsze 10 tyńnia s. r. derżawnomu Skarbowy z sidłom i uzdeczkoju postawieni do rozporiadymoty. A imenno mają se dowersztytsia w slidujuczij sposib:

Si osidlani koni należytj przywesty do najblyższoji stacyjnoji Komandy, tam mają si koni komisya złożena z odnoho starszyny kinnych widdiliw, odnoho weterynara, odnoho starszyny pichoty – widobraty, w sluczaju jestj koni sutj własni ocinyty i asentyruwaty, tak samo własnu osidlownu. Ciny: 4000 K – 6000 K za werchivci; 300 do 600 K za powni osidlowny.

Derżawni koni należytj widobraty z dokumentamy uderżania.

Wsi si koni majątj Stacyjni Komandy zibraty i dyrygowaty do Bitoi-Czortkiwśkoji do zapasnogo Kosza i Kinnoho połka.

W obłasty garnizonu Czortkiw bude widbyraty koni referent kawaleriji abo referent oboziw szczenno przed połudnem na podwirju uczytelskoho Seminara. Usi pidlahajuczj Kozap. czastyny i zawedenia majątj do 10 tyńnia s. r. przystaty zwit pro stan konyj:

a) własni		b) derżawni koni								Stan			
werchivci	koni potiahowi	werchivci	tiażki koni potiahowi	seredni koni potiahowi	mali koni potiahowi	zwiriata juczni	harmaty	kuchni polewi	wozy	starsz.	jizdci		

3) Wsi nachodiaczi sia przy czastynach sidła z wyjimkom starszyn, należytj nehajno widstawyty do Zap. Kosza 1 połka Kawaleriji w Bityj Czortkiwśkij. Kinni Towaryszi walok możutj jichaty na kocach abo improwizowanych sidłach.

Zapasnij kisz 1 połka Kawaleriji mają w obozach wsich formacyj zapilla wyminiaty koni wetykoji i serednoji miry na koni menszoji

miry. Sia wymina maje buty perewedena w najkorotszim czasi. Pry tij nahodi należyтj po dumci wze wydanoho przykazu wsi sidła widobraty.

Komandant Zapilla w z. Goruk Otaman, w. r.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 98, арк. 13–14. Друкарський відбиток.

№ 257
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ПОРУЧНИКА ОЛЕКСАНДРА ГРЕКОВА
ПРО ПОРЯДОК МОБІЛІЗАЦІЇ В АРМІЮ
І РЕЄСТРАЦІЮ ВІЙСЬКОВИКІВ

30 червня 1919 р.

§ 1.

Стверджено, що фронтові частини в часі перемаршу забирають до військової служби мущин, котрі переступили 40-вий рік життя. Декотрі частини забирали навіть мущин з покінченим 48-им роком життя.

Наказ Військам Ч.: 52 з дня 23, червня 1919, після котрого належить мобілізувати мущин тільки до 40-вого року життя включно.

Старших, о скільки не зголосилися добровільно до служби, відпускати негайно домів.

§ 2.

Команди Бригад і Курінів забирають насильно Жидів до військової служби і відтак голосять вищим Командам, що се добровольці.

Уповноважений Диктатор З.: О. У. Н. Р. наказав декретом Ч.: през. з 19. с. м., щоби всі військові частини негайно відпустили домів всіх мущин жидівської народності, які не зголосилися добровільно до служби в Українській Армії. Приказ сей однак не відноситься до покликаних до воєнних чинитьб, до яких є обовязані всі мешканці Зах. області У. Н. Р.

Наказується проте всім Командам донести відворотно до Начальної Команди, чи були які Жиди насильно забрані до війська, чи і коли їх відпущено.

Молода наша Держава є правовою Державою і всякі розпоряди мусять бути шановані і виконані.

§ 3.

Щоби запобігти ширенню дезерції й самовільного віддалявання-ся від частин, наказую, щоби всі військові особи (старшини і стрільці) — чи то в службі, чи поза службою — віддаляються від своїх частин, були заосмотрені відповідними документами, котрі на кождоразове надання органів безпеченства згл. контролі належить показати.

Всі військові Команди, а в першій мірі полеві сторожі і Стаційні Команди Етапу Армії, мають розтягнути як найстрогішу контролю над всіми прибуваючими, переїзджаючими, переходячими і відходячими з їх району військовими особами і всіх провинившихся проти сего наказу представляти (без огляду на степень) до своєї Команди в ціли укарання.

Цей наказ оголошувати 1-го і 15-го дня кожного місяця, в яких днях донесуть всі Команди до Начальної Команди про всі случаї висловлення військових осіб, які самовільно опустили свої відділи.

За точне виконання наказу під 1), 2), і 3) роблю особисто відвідальними всіх Командантів.

§ 4.

Поручника інженера Романа Кулицького приділюється від Начальної Команди як інспектора самоходів в Галицькій Армії.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штабу Армії: Тернова, полковник, в. р.*

№ 258
СПИСОК СТАРШИН,
ЗАКРІПЛЕНИХ ЗА ДИКТАТОРОМ

Червень 1919 р.*

Ч. п.	Назвисько і імя	Степень	Приділення	Приватне мешканя
1.	Тимцюрак Володимир	сотник	Адютант	ул. Огородова дім Никонської
2.	Кулицький Зенон	хорунжий	Адютантура	ул. Шкільна, д. 368 у П. Бялец.
3.	Кондрацький Денис	-//-	Канцелярія	ул. Шкільна, д. 156 у П. Гулевича
4.	Микитей Гриць	поручн.	Референт преси	ул. Шпитальна
5.	Навроцький Степан	-//-	Пресове бюро	ул. Федьковича у П. Боднара
6.	Ерденбергер Іван	сотник	Рефер. комісії провірювань поль. надужить	ул. Зелена, д. 277 у П. Немонтовського
7.	Боберський Іван	четар	Пресове бюро	дім дра Маргуліса II поверх
8.	Гаморак Нестор	-//-	-//-	ул. Огородова дім п. Никонської
9.	Кадайський Андрій	отаман інтендант харч.	Військовий економічно-адм. відділ	Вілла № 370 Венковський, власний готель
10.	Біжовський Роман	сотник	-//-	готель Каца, покій ч. 4
11.	Ющак Юрій	сотник інтенд.	-//-	ул. М. Шашкевича, 456 у П. Кубеца
12.	Др. Давидяк Євген	otto.	-//-	ул. Федьковича дім радника Боднара
13.	Майка Андрій	харч. поручник	-//-	ул. Шашкевича, 456 у П. Кубеца
14.	Станський Микола	харч. хорунжий	-//-	Вигнанка у П. Маньовського Якова

*Дата встановлена за супровідним документом.

Ч. п.	Назвисько і імя	Степень	Приділення	Приватне помешкання
15.	Гарасимчук Гриць	сотник	Розчисловий від.	ул. Шашкевича д. 250
16.	Кліцикевич Антін	поручник	-//-	ул. Шпитальна, 276
17.	Бабелюк Антін	-//-	-//-	ул. Івана Франка, 87
18.	Лучанський Емануїл	четар	-//-	Старий Чортків ч. 24
19.	Федька Кость	-//-	-//-	Долішна Вигнанка, 17
20.	Вігтельс Карло	хорунжий	-//-	ул. Шашкевича, 259
21.	Сейбель Адам	-//-	-//-	Старий Чортків, 24
22.	Замойський Михайло	поручник	-//-	Старий Чортків, у п. Парлеса
23.	Маренін Іван	хорунжий	Інтенд. Кдн. Запілля	Старий Чортків, 135 у п. Кульчицького
24.	Чесник Емануїл	четар	Головна Каса	ул. Федьковича, ч. 367
25.	Крисько Василь	-//-	-//-	Старий Чортків, у п. Орловича
26.	Подляшецький Орест	отаман	Судейський референт	ул. Федьковича, ч. 368
27.	Голинський Володимир	старш. офіц. (сотник)	Судейський референт	ул. Федьковича, ч. 368
28.	Гладишовський Степан	поручн.-судія	-//-	вигнанка у. п. Добропільського
29.	Стебельський Степан	суд. четар	-//-	ул. Садовського, 232 у п. судії Іськевича
30.	Гайдичук Михайло	хорунжий	Канцелярія загранич. справ	залізничні вагони на стації
31.	Ксьонжек Богдан	інженер-поручник	Відділ публич. робіт	ул. Федьковича, 369 у п. суд. Гушки
32.	Палчин Михайло	четар	Харчівня старшин	харчівня старшин
33.	Др. Берилевич Володимир	сотник	Бюро народньої освіти	дім Бесіди
34.	Бубела Петро*	отаман	—	—
35.	Артимович Петро**	четар	Редакція «Стрільця»	

Ч. п.	Назвисько і імя	Степень	Приділення	Приватне помешкання
36.	Романишин**	-//-	-//-	
37.	Др. Кривецький Іван**	хорунжий	-//-	
38.	Бобинський Василь**	-//-	-//-	
39.	Масляк Степан**	-//-	-//-	
40.	Шкрумеляк Юра***	-//-	-//-	
41.	Др. Назарук Осип***	інспектор корпусу С. С.	-//-	
42.	Долежаль Карло	підполков. ген. штабу	Рефер. військ. справ	ул. Шашкевича, дім адвоката Гжибовського
43.	Ткачівський Семен****	хорунжий	Старшина для зв'язку	ул. Огородова, дім Чиконської

Замітка:

*На відпустці.

**В Тернополі.

***При НКГА.

****В Бережанах

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 225. Рукопис. Оригінал.

№ 259
**ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ
ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ПЕРЕХІД ПОЛЬСЬКИМИ ВІЙСЬКАМИ
РІКИ ЗБРУЧ В РАЙОНІ ЖВАНЦЯ**

2 липня 1919 р.

В районі Жванець перейшло 36 поляків Збруч і напали на галицький кордон жандармерії. Прийшло до сутички. Кількох поляків убито, оден дістався в наш полон. З нашої сторони оден ранений.

НКГА. Полковник Шаманек.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 215. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 260
**НАКАЗ НКГА ПРО РОЗФОРМУВАННЯ КУРЕНІВ
8 БРИГАДИ 2 КОРПУСУ ЗА ПАНІЧНИЙ ВІДСТУП
ПІД ПЕРЕМИШЛЯНАМИ**

3 липня 1919 р.

За останні два дні всі боеві розрахунки всего фронту ламалися дякуючи тому, що 8-ма Бригада підходила без опору. Ся Бригада сильно потерпіла в бою під Перемишлянами, де билася героїчно, і з боку Штабу Корпуса являється помилкою те, що Бригаду, не даючи відпочинку поставлено було на відвічальну позицію. У всякім разі гадаю, що з боку команданта Бригади цілковито неможливими ті ділання Бригади, які були в останні дні. Попереджаю отамана Гофманна, що тільки в признання його боевих заслуг в попередних боях я не скидаю його з Бригади на сей раз не віддаю під полевий суд.

Куріні 3-тої Бригади, панічно втікавши в бою 28 червня с. р. по дорозі Перемишляни—Нараїв місто—Бережани, розформу-

вати щоби опоганеного назвиска цих курінів не було в нашій Армії. Склад передати в інші куріні тієї-ж Бригади.

Командантови II-го Корпуса над вчинками командного складу цих курінів негайно перевести слідство і про результат докласти мені.

*Начальний Вожд Військ: Греков, генерал-поручник, в. р.
Начальник Штаба Армії: Тернова, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 215. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 261
МЕМОРІАЛ САНІТАРНОГО ШЕФА
КОМАНДИ ЗАПІЛЛЯ АНДРІЯ БУРАЧИНСЬКОГО
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ МЕДИКО-САНІТАРНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРМІЇ

5 липня 1919 р.

Меморіал
Пану Диктаторові З. О. У. Н. Р.

Серед важких сан. обставин приходить ся працювати лікарському персоналу української армії, яка навіть не покриває 1/4 части запотребованя. Через те, що ціла З. О. У. Н. Р навіщена пошестями взагалі, а плямистим тифом передовсім потерпів найбільш таки сан. персонал, бо в протягу короткого часу померло на сю пошесть 6 лікарів, а багато їх на сю хворобу хоріло і через довгий час рекопвалянщенції не могли повнити служби. Та і під сю пору лежить 4 лікарів хорих, не згадуючи вже про помічний персонал, який був дуже скупий і з котрого більша часть на сю хворобу вимерла.

До того всего — се треба налаштувати — через наші неfortunні уладження, санітарна акция не є скуплена в одній руці, тільки розщиплена і дуже часто дірігують лікарями люди, які не мають найменшого поняття про сан. уладження.

При відвороті нашої армії показалося безладдя в сан. справах як найяркше, бо лічниці і сан заведеня а також персонал не знаючи кого має слухати, або не робив відвороту разом

з військом і оставався, або так розбігся і до сього часу ще не знає ся, де він находиться і помимо різних старань постачати його назад на свої місця, се не вдає ся, позаяк сі заведеня, думаючи, що они під Н. К., зовсім не реагують на телеграми і прикази сан. шефа Команди Запілля і сидить бездільно.

Еще за Секретаріату спочивала сан. акція у двох руках, у сан шефа при Д. С. В. С. і сан. референта при Начальній Команді. Також заряд материялами не був один і лучало ся, що сан. магазин Н. К. мав деякі медикаменти в обильности, а знова в запіллю їх зовсім не було і мимо кількарарових представлень Д. С. В. С. не можна було довести до злуки обох сан. магазинів Д. С. В. С. і Н. К.

Здавалось, що тепер ся нерациональна-господарка устане, коли появился приказ з Н. К. Г. А. Ч. 3138 з 14.6.1919, де сказано, що всі справи, що відносять ся до сан. служби належать до обсягу діланя сан. шефа Г. А. з осідком при Команді Запілля, який дає прінціпіяльні директиви. Так було і в Австрії, де головний сан. шеф армії був при команді запілля і від него виходили прикази щодо лікарів, щодо заряду сан. материялом, як рівно щодо розміщення лічниць. Приділеними Полевими лічницями при корпусах могли диригувати корпусні лікарі після кожочасної вимоги ситуації на фронті, одначе мусів корпусний лікар звідомити телеграмою сан. шефа про кожну зміну постою лічниці. На разі запотребованя жадав корпусний лікар інших лічниць, які сан. шеф йому з інших корпусів чи то санітарні резерви приділював. При самій Команді Армії був приділений лише один молодий лікар, який повнив локальну службу для персоналу Команди Армії. Це було зовсім раціонально, бо ніколи не виходили противорічні собі прикази і не було хаосу в сан. заряді.

Та сей наказ Н. К. Г. А. остався на жаль на папери, бо лікарями завсігди ще дірігують або хотять дірігувати лікар при Н. К., або Команда Штабу Армії, а густо часто також команданти поодиноких частин а навіть Залізнодорожна Управа, не повідомляючи про се сан. шефа.

Ось зразок такого докладу і противорічності:

Приказом Залізнодорожної Управи зістав Головний Сан. Склад пересунений з Джурина до Терезина без відома сан. шефа. Сан. шеф задля контролі мусить квіти на набір медикаментів потверджувати. Різні формації приходили з квітами до сан. шефа,

котрий їх відсилав до Джурина і тратили багато часу, бо мусіли з Джурина їхати назад до Терезина, коли лічних середників нагло було потрібно.

Дальше: Лічниця в Мельниці була дірігована через сан. шефа до Чорткова і зістала на марші через залізнодорожну управу задержана і знова без повідомлення сан. шефа відіслана до Мельниці.

Окрім чисто військової служби мусить сан. шеф запліля керувати також цивільною сан. службою, щоб охороняти військо перед інфекцією зі сторони цивільного населення і на відвороті. Сан. шеф не може всіх заряджень давати з канцелярії, але мусить їх часто давати поінформувавшись там на місцях. Сан. шеф задля частих поїздок і щоб служба на тім не терпіла жадав 2 рази від Н. К. Др. Гайдукевича, який і так до фронтової служби нездібний до приділення йому. Друга сила мусить бути лікар, який би під час відсутності сан. шефа мусів в разі наглої конечности видавати важні зарядження навіть на власну руку, коли тимчасом при сан. шефі є тепер лише молодший медик. Начальна Команда відповіла головно мотивуючи тим, що жаданого лікаря конечно потрібно на фронті і що затвердженням штатом Н. К. Г. А. при сан. шефі призначена лише одна сан. сила. Що до першого, то Др. Гайдукевич, як в горі зазначено, до фронтової служби нездібний і повнить службу бригадного лікаря, яку при других бригадах повнять медики. По друге означений status сан. сил при сан. шефі дістав назначений Начальною Командою без порозуміння зі сан. шефом.

Щоби хоч трохи поправити наші сан. відносини, належало б підчинити увесь персонал лікарський нашої області, як на фронті так також і в заплілю під прикази одного лікаря, який би всім зараджував і завів бодай трохи організації на чоли санітарнім. Досі ще сан. референції при Н. К. і корпусні лікарі мимо телеграм зі сторони сан. шефа Г. А. не надіслали точних звітів ані про персонал, ані про сан. заведеня, котрі їм підлягають і де они наладиться і мабуть самі не знають ким і чим заряджують.

З надісланих штабних звітів показуєсь, що лікарський персонал є розділений по корпусах нерівномірно так що при одним корпусі є відносно забагато, при других знова замало.

Коли переведеть ся реорганізацію в той спосіб, що буде тільки один сан. шеф Г. А., якому безпосередньо підлягати муть корпусні лікарі, тоді заведеться лад в сан. організації і лише тоді може бути сан. шеф відповідальний за сан. службу.

Задля наглоті справи предкладає ся се право до рішення.

Д-р Андрій Бурачинський

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 232–233. Рукопис. Оригінал.

№ 262
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО
ПРО ВСТУП НА ПОСАДУ

7 липня 1919 р.

У важкій хвилі судилося мені обняти командування військами. Обнимаю команду свідомий тяжкого завдання, яке сповняє під нинішню хвилю Український Народ враз з своєю славною Армією.

Я щасливий, що обнимаю її в хвилі, коли народній підйом, геройство Армії досягло zenіту, коли славні Війська боронячи свій Нарід і Українську Державу творять незломний таран супроти відвічного ворога, що бажає нас здавити своїм рабівничим наїздом винищуючи наше селянство та інтелігенцію, щоби опісля закольонізувати зрошену потом землю польськими наїздниками.

Я обминаю команду в хвилі, коли кожний живе одною думкою: «Видержати аж до осягнення нашої найвищої ідеї — самостійности Українського Народу, виборення власної державности».

Так, як звірства Поляків викликали у Вас геройство поневоленого Народу і Ви доказали ділами, що лютий ворог не в стані здушити живого народа, так звірства московських наїздників викликали у Ваших братів-Наддніпрянців таку силу національного підйому, що нині Велика Україна кипить повстанням і очищує славно рідну землю від большевицьких банд.

З вірою в святу нашу справу обнимаю командування над славними військами і бажаю з Вами ділити долю і недолю народу. Вірю, що Ваші героїські діла знайдуть признання та справедливе вирішення справи, за яку кладемо голови.

Витаю Вас і жадаю від Вас, як Начальний Вожд, Вашої помочі в великім ділі.

Бажаю Вас провадити рука в руку з Наддніпрянськими братами аж до осягнення самостійности Соборної України Української Народньої Республіки.

*Начальний Вожд військ: Тарнавський, генерал-четар
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп.1, спр. 2, арк. 297. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 263

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА НКГА ПРО НАГЛЯД ЗА ВТІКАЧАМИ З АРМІЇ УНР

14 липня 1919 р.

В консеквенції подій послідних днів, много поодиноких осіб і відділів всхідноукраїнської армії, переходять через Збруч, на нашу територію, многократно заявляють вони, що не бажають служити дальше у всхідно-українській армії, але, для борби з Поляками, заміряють вступити у галицьку армію. Густо-часто є вони приналежні до нашої держави. Висше згадані військові волочать ся до тепер без будь-якої контролі поза власним фронтом, в наслідок чого, попри інші здогади, виринає небезпека, що з ними можуть переховуватись до нашої армії люди з заміром вести в рядах наших військ агітацію проти нашого державного устрою.

В цілі спинення сего Н. К. Г. А. видасть зарядження, щоби всіх військових осіб і відділів, котрі перейшли Збруч взяти належно на приміт і, на всякий случай, не перемішувати їх з нашою армією.

Перебраних на приміт зібрати в назначенім Н. К. місци і строго доглядати, а щодо уживання їх, як також використання

ними принесеного воєнного матеріалу Н. К. Г. А. поставити конкретні внесення.

Всі військової Команди належить упізнати, щоби звертали особливу увагу на роботу висше згаданих елементів. Сей сталий догляд – з одної сторони має розтягати ся на дисципліну і порядок, з цілю охорони нашого населення перед безправними діланнями – а з другої сторони унеможливити ворожу нам всяку агітацію.

Команда держ. Жандармерії має найдальше ідучою ініціативою підпирати всі, видані в тім напрямі Н. К., зарядження.

Іде до Начальної Команди Галицької Армії і Команди держ. Жандармерії.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 1, арк. 211. Рукопис. Оригінал.

№ 264

ПОВНОВАСТЬ, ВИДАНА ДИКТАТОРОМ ЄВГЕНОМ ПЕТРУШЕВИЧЕМ ПОЛКОВНИКУ ГРИГОРІЄВІ КОССАКУ, ГОЛОВІ НАДЗВИЧАЙНОЇ МІСІЇ ПО ПОВЕРНЕННЮ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

14 липня 1919 р.

Правительство Західної Области Української Народної Республіки стверджує отсим, що п. Григорій Коссака, полковник Української Армії є делегований як голова надзвичайної місії в справі повороту українських полонених з держав, в яких вони знаходяться, а передовсім з Італії та Юго-Славії.

Правительство уповажняє отже п. полковника Григорія Коссака увійти в дипломатичні зносини з Високим Королівським Правительством Італії, з Високим Правительством Сербо-Хорватії та в порозуміння з Президією міжнародного Товариства «Червоний Хрест» в Женеві іменем Західної Области Української Народної Республіки.

Правительство установає надто п. полковника Григорія Коссака надзірною владою всіх других місій, які по справам полонених вже фунгують на територіях згаданих держав з рамени Західної Области Української Народної Республіки.

В знак цього видається сю вірительну грамоту з приложенням Державної печатки.

Борщів, дня 14 липня 1919.

*Уповноважений для заграничних справ (печатка, підпис)
Диктатор Західної Области Укр. Нар. Республіки (печатка, підпис)*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 5, арк. 15. Машинопис. Оригінал.

№ 265
ПРИКАЗ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
СТАРШИНАМ АРМІЇ ПРО ЗАВДАННЯ
ПІСЛЯ ВІДСТУПУ З ГАЛИЧИНИ

Не раніше 15 липня 1919 р.*

Приказ Диктатора старшинам

Від переходу армії на східно-українську територію поширюють злочинні люде, які в своїм часі за для якогось негідного вчинку мусіли покинути Західну Область Української Народньої Республіки і тут найшли приміщення, злочинну агітацію, яка має на цілі розбиття кріпкої організації та карности нашої західно-української армії.

Муситься на жаль сконтатувати, що отсі безсовісні люде найшли податний ґрунт в армії, що ще сумнійше навіть у старшин, так що їх погане діло приймається в рядах нашої армії.

В звязку з висше згаданю нам так ворожою агітацією чується часто, що армія хоче знати, чому її сюди запроваджено, зглядно які є дальші завдання нашої політики.

Ціль нашого перебування в області на схід від Збруча є зовсім ясна та спричинена військовим положенням. Армія, яка в наслідок цілковитого браку муніції не могла продовжати боротьби з нашим відвічним ворогом Поляками, мусіла відтягнутися від дальших боїв на деякий, сподіваємося тільки короткий, час. Вона мусіла перейти на область, де вона може доповнити свої

---

*Дата встановлена за змістом документа.

вичерпані засоби муніципалітету та озброєння як також свій знищений набір та де вона могла-би випочати по крайно тяжких, тільки-що перебутих, невігодах. Час, який стоїть до розпорядимости, мусить бути цілковито використаний до піднесення боевого стану через приділення вишколених в межичасі доповнень і через строгий перегляд всіх формацій припілля (етапу) і запілля, як також до піднесення карности та боевого вишколення. Ціла отся діяльність може дати тільки одну ціль: армію можливо як най-скорше довести до такого стану, щоб вона могла з повною силою зачати наново перервану часово боротьбу з Поляками, щоби здобути власною силою святу землю нашої тіснішої Вітчизни, в котрій страждають наші родичі і діти ярмом розбійницького та підступного ворога та дожидають нашого прибуття.

Для того мусить стати кличем кожного західно-українського жовніра: як найшвидше до боротьби з Ляхами. Се не виключає, що наша армія відпочавши, як довго не осягне ще всіх умов, конечних до повороту за Збруч, поможе східній Україні в поширенню її території. Долі обох областей України тісно звязані з собою. Скріплення Східної України мусило-би відділати корисно також на долю нашої Західної Области в міжнародній політиці. До тогож не вільно нам забувати, що від часу проголошення злуки обох областей ми Галичани стали горожанами Соборної України, а тим самим маємо і обовязок помагати в потребі і її Східній Области.

Всеж таки ми тямити повинні, що нашим першим і святым обовязком, боротись хоть-би до загину за ту землю, на котрій ми світ побачили і на котрій ми лишили все найдороще, що нас вяже з життям. Вся вона нині в руках і під панованням звірського польського ката а лишилась їй нині одна надія — поворот нашої армії! Його вона жеде, його вона має право домагатися від своїх рідних синів!

Треба мати на увазі також і се, що справа Західної Области ще не вирішена, що Париж схиляється вже до гадки признати Західній Области повну самостійність і що нині, коли Поляки заняли цілу Західну Область, наша армія, хоть перейшла Збруч, лишилася одиноким чинником, який дальше представляє державність Західної Области. Її зліквідовання могло-би легко тягнути за собою зліквідовання в Парижі всіх наших зусиль дев'ятьмі-

сячної завзятої нашої боротьби і наших мрій про визволення з під польського пановання нашої Західної Области в користь Польщі.

Тому найсвятійшим нашим обов'язком є зберегти нашу армію. Щоби вона однак могла повнити свої переважні завдання, мусить вона бути сильною і карною і стояти кожної хвили до розпорядимости правительства Західної Области Української Народньої Республіки.

Для того всяку дезерцію і всяке порушення кріпкого ладу та дотеперішнього характеру армії муситься вважати злочином проти нашої Держави і карати зі всею строгістю воєнних законів. Всяка лагідність в обходженню з дезертирами та з приловленими агітаторами означала би провину проти нашої Держави, яка знаходиться в критичнім стані та важко бореться за свободу.

Взиваю всіх старшин кождому жовнірови пояснити докладно правдиве положення Держави і армії, щоби кождий з них став відпирним проти злочинного ділання, яке — як се ще раз треба виразно підчеркнути має за завдання загибель західно української самостійности, і підчинення нас Полякам!!

Треба ужити всіх средств, щоби відкрити агітаторів при їх шкідливій роботі та піддати їх заслуженій карі. Кождий старшина повинен також уважно пильнувати, щоби підчинена йому мужва була в кождім моменті готова до дальшої боротьби за долю нашої области. Коли ми всі, памятаючи на зложену присягу, будемо держатися вірно державної ідеї, яка нам додасть витривалости, тоді можемо бути певні успіху і побіди.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 3, арк. 148. Друкарський відбиток.

№ 266
РЕКОМЕНДАЦІЇ ПІДПОЛКОВНИКА КАРЛА ДОЛЕЖАЛЯ
ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПІСЛЯ ЗАЛИШЕННЯ НЕЮ ТЕРИТОРІЙ
СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ

Не раніше 15 липня 1919 р.*

Для дальшого ужиття західно-української армії приходять під увагу в головній мірі три можливості:

1) Операції поза Збруч з метою, здобути втрачену Зах. область У. Н. Р.

2) Участь в операціях на Київ.

3) Виконання операції з метою, здобути і обняти в посідання район Одесса, евентуально також район Миколаєва і Херсону.

При оцінці поодиноких можливостей ужиття галицької армії з військового боку хочу зачати від оцінки операції, названої під точкою 2.

По всякій правдоподібності ся операція відбула би ся як слідує: Головна сила галицької Армії взагалі вздовж залізниці Жмеринка—Винниця—Козятин—Київ, а з малою групою (II корпус + бригада УСС) з району Проскурів-Деражня через Хмельник—Бердичів в напрямі району Києва і на північний захід від Києва.

Віддалення осередка теперішнього району розміщення Галицької армії (Нова Душиця) від Києва виносить кругло 350 км дороги. Отже з огляду на стан комунікацій, на інтенсивність ворожого опору і на безумовну конечність систематичного zorganizовання і забезпечення етапного району мусить в обчисленнях прийняти ся час 6 а радше 8 тижнів аж до заняття Києва.

З заняттям столиці не можна однак вважати операції за покінчену: безусловно, конечно дальше сягаюче поширення забезпеченого району довкола Києва вимагати не правдоподібно дальших чотири тижні.

Наслідком того Галицька Армія могла би стати в районі Києва або на північ від него з початком місяця падолиста, отже

---

*Дата встановлена за змістом документа.

вже з початком зими, умучена і певно потребує дуже відпочинку, серед відносин, яких сьогодні навіть приблизно не можна ще предвидіти. При раз-враз по собі слідуючій зміні військового положення в Східній Україні і в Росії неможливим є предсказати, з якими ворогами стріне ся в той час наша армія і чи буде її можливо в відповідну пору розв'язати ся від ворога і чи буде тоді можливе ужиття Галицької армії по мисли зі первісного призначення. — Впрочім мусілаби армія перезимувати в тій ситуації, яку вона осягнула — а що весна в тих околицях надзвичайно некорисно впливає на воєнні операції, то правдоподібно наша армія булаби приневолена виждати ще навіть догіднійшої пори року (менше-більше кінець мая — початок червня). На відворот армії серед строгої зими прийшлиби рішити ся лиш дуже тяжко з огляду на крайну недостачу теплої одіжи і інших средств охорони перед морозами.

Так само є річ непевна, чи ми при майбутнім посуванню ся наших військ найдемо ті воєнні матеріяли, яких ми так пильно потребуємо для окомплектовання цілком неvistарчаючого вираду армії.

З окрема треба ще раз вказати на се, що організація дуже великого етапного району зв'яже на довший час більші сили.

Зясовуючи се все можна сказати, що операції на район Київа представляють що правда оперативно одностайну акцію з східно-українською армією, однак з другої сторони вони приносять зі собою можливість втягнути армію в воєнні події, яких кінця не можна предвидіти і наразити її на всі слабі сторони та небезпеки зимової кампанії в глибині колишньої Росії.

До точки 3) Віддалення Нова-Ушиня-Одесса виносить кругло 400 км дороги. Як операційний терен приходить під увагу убога в дороги і недогідна до просування ся більших частин армії полоса між Дністром і залізницею Жмеринка—Вапнярка і Бірзуля—Роздільна—Одесса. З уваги на те, що правдоподібно підчас походу треба числити ся з значнішим опором зі сторони ворога, можна з деякою правдоподібністю прийняти, що армія зможе найпізніше за 8 тижнів осягнути район Одесси. Наколиби похід розпочато около 10 серпня то приблизно коло половини місяця жовтня, отже ще як раз перед початком осінньої періоди дощів, прийшла би армія до своєї поки-що

визначеної мети. Ї в районі Одесси мусіло би ся також числити із перезимованням. Одначе тамтейша зима була би значно легшою до видержання, як в околицях на північ або північний-схід, від Київа, наслідком клімату, відповідаючого тамтешній географічній ширині і положенню над морем.

Чи і з ким прийшло би ся бороти нашій армії по посіданню Одесси, на се питання не можливо дати тепер відповіді. На всякий случай треба безуслівно числити ся з тим, що також інші оружні сили оперуючи в полудневій Україні, будуть прив'язувати вагу і значіння до посідання і задержання своїй власти найважнішого воєнного і торговельного морського міста колишньої Росії.

Заняття одного або і кількох портів на побережу Чорного моря мати ме одначе без огляду на всі інші обставини ту неоцінену вартість, то це дає нам змогу нав'язати знов зносини зі світом. Се є річ певна що всяка призначена для нас значніша підмога чи то в людях, чи в матеріалі, мусить прийти із-за границі через Чорне море. Щоби такі транспорти могли дістати ся до нашої армії – це забезпечує нам очевидно без порівняння красше посідання одного здатного до пароплавби морського портового міста, чим се могло би наступити, наколи армія стояти не там де тепер або над середущим Дніпром.

Не вільно поминути і того, що через посування в напрямі Одесси армія ізолюєть ся і зарахуєть ся на всякого рода загроження єї лівого крила і плечей. Праве крило є забезпечене Дніпром, який виказує в цих околицях характер прямої перешкоди.

Тривкі пароходи, що ведуть через Дністер біля Рибниці, Дубошар і Бендер, дають можливість, в случаю потреби перевести армію на Бессарабську територію.

Зясовуючи все можливи сказати, що операція на Одессу, так само як і тота на Київ, може принести зі собою неодну небезпеку і не один непредвиджений случай, однак на всякий случай вона мати ме перед собою позитивну мету, яка дає більші вигляди удержання і зарядження армії. Також і політичного значіння удержання північного побережа Чорного моря не вільно цінити надто низько.

Названа під точкою першою операція відповідає в кожному вигляді і безпосередньо властивому призначенню Західно-української армії.

Вона єдина і виключно є здібна, досягнути безпосередньо політичні цілі.

Як оперативну мету мусіло би поставити досягнення і удержання в посідання району Стрий—Лавочне, щоби одержати певне положення з неутральною або навіть приязно настроєною за границею. Дорога до сеї ціли вела би через Скалу—Чортків—Бучач—Нижнів—Станіславів—Калуш—Долину. Вона виносить около 860 км.

Ціла операція може потривати на загал около два місяці.

Безумовно конечне усліва для переведення сеї операції становить вирядження армії амуніцією, чобітьми і одягом що найменше на два місяці, т. є. аж до хвилі, аж армія буде могла перебрати воєнні матеріали, які в між часі доставлено- би для єї розпорядимости до граничних стацій Угорщини. З розпочаттям цієї операції, не вільно під ніяким услівем зволікати, наколи би не-ождано все таки вдало ся одержати потрібний воєнний матеріал із заграниці через Могилів.

Запобігання виносило би приблизно після поверхового обчислення як слідує:

- 10 000 000 крісових патронів
- 250 000 артилерійських набоїв
- 40 000 пар обуви
- 70 000 гарнітурів біля
- 40 000 блюз
- 40 000 сподень
- 140 000 пар онучок
- 40 000 плащів

Як найкоротший початок операцій був би дуже пожаданий.

Питання доповнення армейських запасів, амуніці обуви та одягів є впрочім також для обох других операцій пильне і важне.

З річию правительства, на основі політичного положення як найскорше, о скільки можливо сей час, повзяти остаточне рішення що до дальшого ужиття армії, щоби не наражувати єї на небезпеки без-плянового перебування єї на однім і тим самім просторі.

Долежаль, пполк.

№ 267

**РОЗПОРЯДЖЕННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
КОМАНДІ ЕТАПУ АРМІЇ ПРО ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
АРМІЇ НА НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ**

18 липня 1919 р.

До Команди Етапу Армії

Ком'янець на Поділлю, дня 18 липня 1919

З приводу вимаршу військ Галицької Армії на територію придніпровської України і з огляду на військові валютарні відносини і дорожнечу, постановляється в частиннім зміненню XXVIII Розпоряду ДСВЧ — з дня 1 марта 1919 р. аж до відклику сліду-ючі належности. А. Додатки:

Степень	Додаток	
	бойвий	полевий
1) Підстаршини і стрільці		
Стрілець	10	7
Ст. стрілець	10	7
Вістун	15	12
Десятник	18	16
Ст. десятник	25	20
Бул. ст. десятник	30	25
2) Старшини		
хорунжий	45	35
четар	50	40
поручник	55	45
сотник	60	55
отаман	65	55
підполковник	70	60
полковник	75	65
генерал-четар	80	70
поручник	85	75

Переходова квартира належить ся дійсно (в натурі). За квартиру платять підвідділи і зараховують виплачену квоту у своїх розчислах на основі місцевими властями потверджених виказів. Виплачування переходового квартирowego на руку забороняється.

Б) Старшинам, підстаршинам, стрільцям та жіночим силам належить ся харч дійсно (в натурі) на основі обовязуючих приписів.

Тим, котрі харчу в натурі не побирають виплачується титулом дзвінкою за харч 50 гр. денно, а іменно:

500 гр. хліба	9 79 гр.
кава	3 27 гр.
обід	24 36 гр.
вечеря	12 58 гр.

При побиранню харчів з військових складів за заплавою, належить тверді ціни оголошені XLIV. Розпорядом з 6/IV.1919 (Вістник ч. 10, Рвк 120 1 ч. 3000 в, зал. Ввк 121 і ч. 3500 в) підвишити до чотирикратного виміру.

В) Цивільним та до військової служби необовязаним (на основі закона, про воєнні чинитьби покликаним), заводовцям виплачується їх дотеперішна винагорода враз з підвищенням до 40 гр. без харчу. Побираючим харч в натурі (дійсно) належить припадаюче дзвінке (під Б) стягнути.

Впрочім обов'язують постанови LI. Розпоряд. ДСВЧ з дня 13.IV.1919. (Вісник ч. 12. Ввк. 150, ч. 3691. зл. Ввк 149).

Г) Жіночі сили:

1) Санітарним силам виплачується:

а) санітарним сестрам місячно	1000 грн.
б) доглядачкам хорих	600 грн.
в) кандидатки на сестри та санітарки підчас вишколу	400 грн.

2) Канцелярійні і помічні сили:

а) телефоністки, телеграфістки, канц. помічні сили I кл. місячно	800 гр.
II кл. місячно	700 гр.
б) кваліфіковані професіоністи	500 гр.
в) швачки і шевкинї	400 гр.
г) кухарки	300 гр.
д) прачки і послугачки і робітницї	250 гр.

Харч дістають всі в натурі.

Всі інші належності після дотеперішніх приписів.

г) службові поїздки.

Як старшинам так і стрільцям належить підчас службових поїздок замість харчу в натурі (під Б) устанавлених дзвінке в подвійнім вимірі.

Цей рознаряд обов'язує з днем 16 липня 1919. Всі попередні з повисшими тратять рівночасно обовязуючу силу.

ЦДАВОУ, ф. 2129, оп. 1, спр. 3, арк. 108–109. Рукопис. Оригінал.

№ 268

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПОВІДОМЛЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ ПРО ТЕЛЕГРАМИ ГОЛОВНОЇ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКИХ РЕСПУБЛІКАНСЬКИХ ВІЙСЬК СТОСОВНО ЗРИВУ МИРНИХ ПЕРЕГОВОРІВ

19 липня 1919 р.

Do głównej Komendy Wojsk Polskich:

1) Główna Komenda ukraińskich rep. wojsk żałuje, że przez wojskowych delegatów Ukrainy i Polski w mieście Lwowie podpisana umowa o zawieszenie broni została zerwana, z powodu separatystycznego wystąpienia niektórych wyższych przedstawicieli galicyjskiej głównej komendy, teraz za to ukaranych.

2) Ukraińska Główna Komenda jeszcze raz podkreśla swoje chęci pokojowego współżycia z polskim narodem oraz prowadzenia wspólnymi siłami walki z bolszewikami, aż do ostatecznego zniszczenia tego wielkiego wroga kultury i cywilizacji.

3) Główna komenda ukraińskich rep. wojsk protestuje niniejszem przeciw niesprawiedliwej i niezastuzonej obrazie galicyjskich wojsk, gdyż z bolszewizmem nie mają one nic wspólnego, owszem są wielkie nieporozumienia. Teraz galicyjski naród i galicyjska armja przeżywa wielką tragedję, srogiego i niesprawiedliwego wyciśnienia za miedzę swojej ojczyzny poza Zbrucz i w tych ciężkich warunkach nie tylko,

że nie przechyla się na stronę bolszewików, ażeby przy ich pomocy ratować swoją ziemię, ale ze wszelką pewnością zbiera się i częściowo nawet wzięła udział w ogólnej walce wojsk zjednoczonej Ukrainy z bolszewikami.

4) Wobec tego, że sprawa Galicji ma być ostatecznie i sprawiedliwie w pokojowy sposób załatwiona, konieczne jest pewne naprężenie moralnych i fizycznych sił dla wzmocnienia moralnego stanu ukraińskich rep. wojsk, szczególnie części galicyjskiej armii i dlatego potrzeba pozostawić pewną możliwość ukraińskiej armii otrzymania głębokiego tyłu, na terytorjum zachodniej części ukraińskiej narodowej republiki, jako bazę uzupełnienia i tworzenia części armii.

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P. 225—226.

№ 269

ІНСТРУКЦІЇ ДЛЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕЛЕГАЦІЇ НА ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕГОВОРАХ ПРО ПЕРЕМИР'Я В ДЕМБЛІНІ

Не пізніше 19 липня 1919 р.

1. Pomimo zerwania 16.6 b. r. zawartych we Lwowie umów o zawieszenie broni między delegacją polską, pod przewodnictwem gen. Rodziewiczza, a delegacją ukraińską, wysłaną z ramienia głównego atamana wojsk ukraińskich, Petlury, pod przewodnictwem atamana Delwiga, Nacz. Dow. W. P. zgadza się jednak na ponowne prowadzenie pertaktacji z przybyłą z ramienia Petlury 19.7 b. r. do Lwowa pod przewodnictwem pułk. Szt. Gen. Lipki, nową delegacją ukraińską.

Nacz. Dow. W. P. daje przez to ponowny wyraz swej niezmięnionej chęci i woli zaprzestania walk i uregulowania pokojowego współżycia obu narodów.

2. W skład delegacji ukraińskiej wchodzi:

Pułk. Szt. Gen. Lipko, jako przewodniczący,

Ppułk. Szt. Gen. Łewczuk,

Sot. Szt. Gen. Mszanicki,

Sot. Magalas,

Sot. Husar,

Sot. Łucki.

3. Nacz. Dow. W. P. deleguje do pertraktacji o zawieszenie broni z powyżej wymienionemi delegatami ukraińskimi następujących członków:

Gen. por. Durskiego, jako przewodniczącego,
Ppułk. Noszowskiego,
Rotm. Berger,
Por. Biernackiego.

4. Jako miejsce pertraktacji wyznacza Nacz. Dow. W. P. – Dęblin.

5. Pertraktacje należy prowadzić wyłącznie w imieniu Nacz. Dow. W. P. więc w charakterze czysto wojskowym.

6. Sprawa polityczna Galicji Wschodniej przedmiotem pertraktacji być nie może.

7. Podstawą do dalszych wszelkich pertraktacji jest przyjęcie przez delegatów ukraińskich następujących punktów:

a) linii demarkacyjnej polskiej na wschodnim brzegu Zbrucza (według wymagań taktycznych odnośnie do obrony tej rzeki), od ujścia ku źródłom tej rzeki, a potem wzdłuż linii Wołoczyska–Bazalja–Szepetówka, dalej linja Korzec–Olewk.

Szepetówka, jako węzeł kolejowy ma być wspólnym ze względu na konieczność użytkowania przez nas kolej Zbaraż–Szepetówka–Równe. Kwestje komendy miasta, dworca i t. p. szczegółowo w umowie uwzględnić: biorąc przytem pod uwagę konieczność zabezpieczenia polskich transportów. Dokładne wytyczenie linii rozgraniczającej w Szepetówce przeprowadzi specjalna komisja.

b) ustalenie strefy neutralnej, położonej pomiędzy naszą linją na wchodnim brzegu Zbrucza, a zachodnim brzegiem rzeki Smotrycz, dalej Jachimowce–Bazalja.

Nacz. Dow. W. P. i główne dowództwo wojsk ukraińskich zobowiązuje się nie utrzymywać w tej strefie neutralnej żadnych wojsk. Służbę bezpieczeństwa w tej strefie pełnią komendy polskie.

c) termin wypowiedzenia zawieszenia broni 5-ciodniowy. Na wypadek wkroczenia bolszewików w strefę neutralną wymawia sobie Nasz. Dow. W. P. wolną rękę w posuwaniu się na wchód względnie południowy wschód.

W razie przedłużenia należy 5 dni przed upływem układu nowy układ podpisać.

d) ważność zawieszenia broni 30 dni od dnia podpisania układu.

8. Odnosnie do proponowanej przez Petlurę kooperacji wojskowej z Ukraińcami przeciw bolszewikom Nacz. Dow. W. P. przychylając się w zasadzie do tej propozycji podejmie akcję na Równie.

Jednak kwestję bliższego określenia współdziałania wojskowego pozostawia się przedmiotem dalszych obrad, w miarę jak delegacja ukraińska przedstawi odnośne konkretne wnioski.

Sprawa ta może być rozpatrywana dopiero po przyjęciu przez delegację ukraińską wszystkich naszych warunków i po oficjalnem zawarciu zawieszenia broni.

9. Oddanie wszystkich jeńców polskich ma nastąpić w przeciągu 15 dni od podpisania układu. Wzajemnie za to zobowiązuje się Nacz. Dow. W. P. oddać równą ilość jeńców naddnieprzańskich w tym samym czasie.

10. Rząd Petlury pozwala polakom osiadłym na Ukrainie, którzy schronili się przed bolszewikami na powrót do kraju i zabezpiecza im życie i mienie.

Dalsze instrukcje wyda Nacz. Dow. W. P. zależnie od przebiegu petraktacji oraz konkretnych wniosków delegatów ukraińskich, nieprzewidzianych w powyższej instrukcji.

Preprowadzenie połączenia Hughesem z Kamieńcem Podolskim zostało zarządzone.

O przebiegu petraktacji należy Naczelnemu Dowództwu W. P. stale informować, do czego służy specjalnie w Dęblinie urządzona stacja Hughesa.

1365/T2

TŁUMACZENIE.

Załącznik: 5

Punkty zasadnicze:

Na podstawie których delegacja wojska ukraińskiego może zgodzić się na zawieszenie broni między ukraińską a polską armją.

1) Natychmiastowe wstrzymanie operacji ze strony armij polskiej na wschód od Zbrucza z zakazem przekroczenia tej rzeki nawet pojedynczym osobom z wyjątkiem parlamentarzy i oficjalnych osobistości na podstawie prawa międzynarodowego.

2) Wspólna akcja bojowa armji polskiej i ukraińskiej przeciw bolszewikom i rozgraniczenie sfery operacyjnej tych armij.

3) Zabezpieczenie dla armji zachodniej części Ukr. Narod. Rep. (t. j. Galicyjskiej) korzystania z wszelkich środków pewnej części terytorjum wschodniej Galicji, koniecznych dla tej armji, dla prowadzenia wojny z bolszewikami na terytorjum wschodniej Ukrainy, przyczem wyklucza się prawo poboru obywateli polskiej narodowości na tem terytorjum Galicji wschodniej dla tego celu.

4) Zabezpieczenie obywatelom całej zachodniej części Ukr. Narod. Republiki, bez różnicy narodowości i to tak mieszkającym na tem terytorjum, jak i tym, którzy emigrowali z armją galicyjską osobistego bezpieczeństwa i tych ogólnych praw obywatelskich, jakie przysługują wszystkim mieszkańcom tego kraju na podstawie ustaw tamże obowiązujących.

5) Wyznaczenie pewnej linii na terytorjum wsch. części Ukrainy Narodowej Republiki z tem, że bez względu na to jakie wojska tam operują, czy operować będą, polskie czy ukraińskie na wschód od tej linii będą obowiązywały wszystkich mieszkańców ustawy Ukr. Narod. Republiki, że administracja tamże będzie należeć do urzędów tejże Republiki i że na każde żądanie rządu Ukr. Narod. Rep. gdyby on uważał te za konieczne i możliwe polskie wojska znachodzące się wówczas na wschód od tej linii, ma się przesunąć na zachód od tejże linii.

6) Wszystkie umowy na podstawie których delegacja wojskowa, polska i ukraińska mają dojść do zgody, nie mają mieć żadnego znaczenia dla rozstrzygnięcia kwestji politycznych i terytorjalnych Polski i Ukrainy, na konferencyi pokojowej w Paryżu.

Sekretarz delegacji kap. Roman Husar, m. p.
Przewodniczący delegacji Gen. Sztabu pułk. Lipko, m. p.

№ 270
РАПОРТ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
ПРО ДИСЛОКАЦІЮ ВІЙСЬК

19 липня 1919 р.

1) Після наспівших донесень Поляки не будуть переступати Збруча, та відтягнули назад всі переступивші Збруч частини.

2) Про положення на большевицькому фронті доносить прилога. Зазначається те, що відділи большевиків в силі 300 люда заняли Вапківці, 400 люда Елтусково, а невідомими силами Зіньківці. Розвідчі відділи стверджено в Говорах і Ослямово.

3) Армія має ще два дні походу перед собою, щоб досягнути район, в якому могла упорядкуватись. Це подати до відома усіх стрільців

Дня 20 с. м. мають досягнути:

I Корпус район Борчитка–Вінцентівка–Потопна–Побоянка–Сцібори–Кузелівка–Сіняківці. Кмда Корпуса в Іванківцях. Початок походу 4 год. ранку. Обози позістають на загал на захід від річки Студенка.

II Корпус район Залесці–Балін–Гниловоди–Чечельник–Чайкова. Кмда Корпуса залишається в Гуминцях. Початок походу 16 год.

Обози позістають на захід Літки.

III Корпус в район Званчик, Привороть, Рункушів, Патринці, Вихватявці. Кмда Корпуса Званчик. Обози в західній части району для розташування, а не булоб там місця, направляти на південь на Стару Ушницю.

4) Охорони.

I-ий Корпус виставить охоронні та розвідні відділи в районі Мамовці–Григорово та висуне відділ складаючий ся із 1-го Курія, 1-ої батареї і 20 їздців до Філянівки. Він має вести розвідку на північ та на схід, а Корпус забезпечить себе понадто передними сторожами від північно-східного напрямку.

3-тій Корпус виставить охорони взагалі над річкою Калу...* та веде розвідку на схід.

---

*Слово нерозбірливе.

5) 9-ту бригаду належить перевести в район Нестерівці—Гаповка, її підчинять ся бригаді полк Бізанца в Міцовцях. Група пполк. Бізанца становить запас на півночі цього району запо-ріжської групи. Її завданням є певно замкнути всі комунікаційні лінії до Ярмолинець.

Бригада УСС приходить одним курінем до Камянця-Подільського, а з рештою в район Маків—Шатава. Приходячий до Камянця курінь має вислати до Н. Кди одного старшину, щоб одержати вказівки відносно квартир.

6) Їзза зміненого положення на західному фронті, обози мають на будуче порушатись від заходу головних сил військ. Мимо цього однак належить дбати за відповідну охорону обозів.

7) Йде до всіх Корпусів, групи Бізанца, Команди Етапу, штабу Діевої та Диктатора.

ЦДАВОУ, 2192, оп. 1, спр. 2, арк. 120—121. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 271

ТЕРМІНОВЕ ТАЄМНЕ ДОНЕСЕННЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ МІНІСТЕРСТВУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ПРО ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКЕ ПЕРЕМИР'Я

19 липня 1919 р.

W ślad tut. D. Nr. 647/II pouf. z dnia 19.7 b. r. zawiadania Nacz. Dow. W. P. Min. Spr. Zagr. o przybyciu do Czortkowa nowej delecacji ukraińskiej składającej się z kilku wyższych oficerów ukr., która wręczyła tamtejszej komendzie pismo atamana Petlury z daty 17.7 b. r., które w dosłownem tłumaczeniu telegraficznie podanego tekstu w odpisie załącza się.

Nacz. Dow. zaznacza przytem jeszcze raz, że zgadza się w zasadzie na proponowane prowadzenie petraktacji o zawieszenie broni, uważa jednak jako minimum swoich warunków w Galicji linję Zbrucza, zaś na Wołyniu wolną rękę w poruszaniu się na wschód aż do osiągnięcia i umocnienia linji kolejowej Równo—Sarny.

Natomiast nie ma Nacz. Dow. zamiaru wzięcia na siebie większych zobowiązań co do kooperacji z Ukraińcami przeciw bolszewikom, a to z powodu tego, ponieważ wojska ukraińskie są słabe i niepewne i zachodzi obawa, że mogłyby nas skompromitować.

Haller, m. p., pułkownik

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P. 224.

№ 272

**ІНФОРМАЦІЯ НКГА ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ
ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ДИСПОЗИЦІЮ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН
на 21 липня 1919 р.**

20 липня 1919 р.

I. Положення ворога:

Большевики заняли 19 с. м. Солодківці. Ворог перекинув частини свого правого крила на ліве та натискає тепер в напрямі на Дунаївці. Лінія дієвої армії йде: Домбровка—Купінь—Пусочна—Карапчіївці—Томашівка—Удриївці—Лошківці—Страхівці—Проскурівка.

Власні частини заняли вчора Іванівні, на північний схід від Бар, а відділи знаходяться в поході на Стадуки.

Ворожі наступи з району Жмеринки відперто та здобуто 2 гавбиці.

II. Для відпочинку призначається слідуєчи райони розташування: I-ому Корпусові (9-та бригада включно) район Мінківці—Філянівка—Брайлівка—Кігачівці—Александрівський Майдан—Жужевка—Кузелева. Команда Корпуса в Мінківцях.

Групіровка по дві бригади в північній та східній, обози в полуднево-західній частині, назначених районів.

II-ому Корпусові Дунаївці—Демянківці—Сеняківці—Кузелівка—Поболика—Кобойна—Волошубинці. Команда Корпуса в Дунаївцях.

Групіровка по дві бригади в північній та західній, обози в полуднево-східній частині району.

III-ому Корпусові район Новая Ушица—Большая Стругі—Нова Гута—Вільховець—Мала Сцура—Мебутинці—Боршуківці—Пісець—Івашковиці. Команда Корпуса в Новій Ушиці.

Групіровка всіх Бригад в східній, обозів в західній частині району. З огляду на стан частин та обозів полишається командантові Корпуса упорядкувати похід після власного осуду.

I-ий Корпус має вечером дня 21 с. м. з всіма частинами безумовно перейти лінію східний край Горчично-фільварок Зелена, а II-ий Корпус має сю лінію досягнути.

Команда Корпуса вказує особливо на як найбільшу дисципліну в поході, та похід в холодніших порах дня з коротшими та довшими відпочинками.

III. Забезпечення:

I-ий Корпус на лінії Майдан Морозовской (включно) – Грігор-Карисин-«Н. Н.» Ломачинці та потік Гаворка.

II-ий Корпус на лінії Лесьной Мукаров (включно)–Майдан Мизовской (виключно).

III-ий Корпус над потоком Вербова припираючи до I-го Корпуса.

IV. 21-ша Бригада остає, як наказано, підчиноюю Групи полковника Бізанца.

V. Корпуси уоружать по можности обози та зголосять телефонічно, чого їм до сего не недостає.

VI. Команди Корпусів подбають про відповідне вирівняння запасів живності в Бригадах. Не сміє лучитися, щоби одна Бригада голодувала, підчас коли інша Бригада має надмір живності.

Команди Корпусів пропонуть до 24-го с. м. точний стан запасу живності після Бригад.

VII. Йде до: Корпусів, Групи Бізанца, Штаба Дієвої Армії, Диктатора та Команди Етапа Армії.

Шаманек, полковник, в. р.

№ 273

**ЛИСТ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
КОМАНДУВАННЮ РУМУНСЬКИХ ВІЙСЬК
НА ПОКУТТІ З ПРОХАННЯМ НЕ ЗАЛИШАТИ
ТЕРИТОРІЮ ДО ОСТАТОЧНОГО ВИРІШЕННЯ АНТАНТОЮ
ПИТАННЯ ПРО ДОЛЮ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ**

23 липня 1919 р.

**До високої команди
Королівських румунських військ на Покутю**

З причини, що Польські війська при заняттю Східної Галичини допускають ся грубих надужить супроти українського цивільного населення, натомість Королівські Румунські війська на Покутю поводять ся з українським населенням дуже людяно, а дальше тому, що остаточна політична судьба Східної Галичини з Покутем є щойно предметом нарад Високих Правительств Антанти, просить Уповноважений Диктатор Західної Области Української Народної Республіки, щоби Висока Команда Королівських Румунських військ на Покутю зводила на занятих собою частях Галичини задержати свої війська аж до часу остаточного вирішення політичної судьби Східної Галичини.

Диктатор висказує просьбу, щоби Королівські Румунські Війська і на будуче поводили ся людяно з українським населенням Покутя та Високі Румунські Власти дали повне забезпечення політичних прав українського населення на Покутю.

Рівнож просить Диктатор Західної Области Української Народної Республіки дати дозвіл тій часті української інтелігенції, що виїхала з Галичини на Східну Україну і є неспосібна до боротьби з большевиками, повернути без перешкоди на Покуте до родин зглядно знакомих.

В Камянци на Поділлі, дня 23 липня 1919.

Диктатор Зах. Обл. У. Н. Р.

№ 274
ІЗ ЗВІТУ ДЕПАРТАМЕНТУ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ УНР ПРО СТАН УГА

23 липня 1919 р.

Каменец на Подолье

Разположение Галицийской Армии

Среди Галицийской армии распространяется дезертирство. Дезертиры укрываются по селам и, направляясь в Галицию, переходят р. Збруч. Поляки не чинят трудностей в переходе Збруча, что еще больше ускоряет дезертирство среди галицийских жолнеров.

Настроение среди галицийских старшин

Среди галицийских старшин можно услышать часто голоса неверия в украинское дело. Это обстоятельство ускоряет распространение враждебной агитации среди украинских старшин. Итак, наиболее часто распространяемой является агитация гетманцев и даже деникинцев.

Мнение украинской интеллигенции

Украинская интеллигенция вообще убеждена, что теперешнее правительство не в силе поставить украинский вопрос на положение европейского значения и не сумеет придать Украине значения в политических кругах Европы, поэтому следует, по их мнению, составить правительство из всех украинских партий.

Слухи

Поляки развивают агитацию в том направлении, чтобы распространять панику и нелады среди нашей общественности слухами, что польское войско получит вскоре приказ от представителей Антанты занять все Подолье.

*Начальник отдела политического департамента В. Сирко
Каменец, Подольской губернии*

23 июля 1919 г.

ЦДАВОУ, ф. 538, оп. 1, спр. 64, арк. 61. Рукопис. Оригінал.

№ 275

**НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО
ПРО ВЗЯТТЯ НА ОБЛІК УСІХ ВІЙСЬКОВИКІВ ГАЛИЧАН
НА НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ**

26 липня 1919 р.

В порозумінню з Головним Отаманом наказую:

Всі Галичане – військові (старшини, підстрашини, стрільці і всі обов'язані до військової служби), котрі перебувають на Наддніпрянській Україні а не є командіровані до корпусу Січових Стрільців, мають до дня 3-го серпня (августа) 1919 р. зголоситися в Етапній Стаційній Команді в Кам'янці на Поділлі, вул. Почтова, ч. 24 у отамана Котовича.

Всіх, котрі в означенім речинці не зголосяться, потягнуться як дезертирів до карно-судової відвічальності перед Полевим судом.

*Начальний Вожд Військ ЗОУНР: Тарнавський, генерал-четар, в. р.
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 187. Друкарський відбиток.

№ 276

**НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО
ПРО ПІДГОТОВКУ ДО НАСТУПУ**

29 липня 1919 р.

Армія передержала важкий крізіс переходу за Збруч. Вона істнує кріпко далі. До 80 000 люда сильна, вона уявляє собою могучий чинник, із яким усяк мусить числитися. Сама її поява на Наддніпрянській Україні вистарчила вже майже, щоби спонукати московських комуністів до спішного відвороту.

Проскурів занятий, Жмеринка стоїть перед упадком. І так ми маємо цю потіху, що наше нещастя принесло нашим Наддніпрянським Братям ратунок перед національною загибллю.

Стрільці! Метою, яку і Правительство і Команда Армії мають постійно перед очима, є відвести Вас назад на Родинну Землю. Не прийшов ще час одначе до того.

Рада Чотирох не сказала ще свого ршення, а ми самі ще за слабі, за мало приготовані, щоби забрати собі силою оружжа це, що нам належиться.

Покищо головна річ використати час, щоби доповнити зброю та муніцію, присвоїти собі недостаючий нам ще вишкіл і вправу, та скріпитися під кожним зглядом. Тісна область одначе, на якій ми зараз находимося, заледво тяжко дає нам можливість тут вижити. Ми мусимо її поширити, коли не хочемо завмирати з голоду та позбавити себе всіх можливостей дати Армії це, що вона потребує в оружжю і муніції, одежі та виряді.

Ми не сміємо тут спочивати безчинно та чекати, аж зійде якесь чудо з неба, а світ забуде на нас в нашій окремішности. Світ мусить знати про істновання Галицької Армії та широко чути про її діла.

Наколи ж я протє в найблизших днях видам тепер відпочиваючим частинам Армії наказ до походу в перід, хай кождий стрілець знає, що-хоч воно тим разом не йде проти Поляків то все-ж таки конечне для осягнення нашої оконечної цілі.

Етапні частини і заведення запілля за цей час будуть дуже пильно працювати, щоби на задах Армії завести лад і порядок та створити законні відносини, приготувити харч, зброю і муніцію, а з часом притягнути і місцеве населення до служби з оружжам для доповнення і скріплення нашої Армії.

*Начальний Вожд Військ ЗОУНР: Тарнавський, генерал-четар, в. р.
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

№ 277

РАПОРТ НКГА ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ЗАМІНУ ГОЛОВНОГО УБОРУ ВОЯКАМ АРМІЙ

31 липня 1919 р.

Начальна Команда Г. А. бажає змінити шапку Мазепинку на кашкет російського крою.

Подаю про се слідує уваги:

Накриття голови якоїнебудь армії є вже характеристичною ціхою сеї армії. Воно мусить різнитися від накрить голови війська інших народів. Бо так велють практичні військові ціли.

Такі ріжниці черпає нарід зі скарбниці свого Духа, своєї власної культури, яка призбирала своерідний склад ліній в одязі і архітектурі.

Через се стає шапка армії ціхою національної окремішности.

Наколи би наша армія приняла шапку крою якоїнебудь иншої армії, то буде се доказом на брак самостійного погляду, доказом, що нарід не в силі здобутися на власну гадку і понижається до послідування.

Наколи Румун наслідує в своїй шапці австрійський верх, а Болгарин німецький, то є се доказом убожества культури і доказом несамостійности, а що з тим йде доказом не рівнородности але друго- або третьородности.

Серб може не має гарної шапки, але се його шапка, се висказ його окремішної культури. Він самостійно думає і має смілість власну гадку перед всіми висказати.

Через се його шапка симпатичніша як невільничий кашкет Румуна або Болгарина.

Висказуюсь за задержаням шапки Мазепинки, з тим, що головач шапки може бути круглий, обклад дещо низший і цілий крій шапки такий, як колишні шапки-Мазепинки, які вояки діставали, яку м. и. носить тепер і вчора 30/7 мав на голові Лев Лепкий проектодавець шапки Мазепинки.

Наколиж НКГА бажає доконче усунути шапку Мазепинку, то на український кашкет треба оголосити особий конкурс з грошевими нагородами, щоби свої і чужі артисти могли взяти в нім участь.

Покищо можна би запровадити Петлюрівку отже сей кашкет, який завели були у себе Січові Стрільці. Шапка антантівського крою, але головач над чолом поданий цілком взад а над тіменем звисає понад обруч шапки в діл.

Ніякою мірою не можна пристати на наслідування «кацапки», се є шапки російського крою, яку старшини української армії Західної Области УНР – навіть висшого степеня – купили собі ще в Галичині зі взгляду на большевиків (!) мимо того, по 30 цвітня 1919 не було замовляти собі нових шапок іншого крою як лише «Мазепинки» (Вістник ДСВ... ч. 11 з 30/4.1919. XLVI. Розпоряд. з 22/4/1919).

Нашивання нових букв на рукавах побільшить ще більше латкастість Антантою, викликану заведеними вже дотепер нашивками по рукавах. Се увага відноситься до букви «г», яку практикують до нашивання в Галицькій Армії.

Підпис нерозбірливий

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 25. Рукопис. Оригінал.

№ 278
**ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НКГА
 ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
 ПРО ОПЕРАТИВНІ ЗАВДАННЯ АРМІЇ**

31 липня 1919 р.

Начальна Команда Галицької Армії дозволяє собі замітити до директиви Ч.: 2067/К. слідує:

1) Другий Корпус не є в стані перед 10–14-дневним відпочинком посунутися вперед через Бужок. Не є можливо обманути ще раз війська, яким вже два рази обіцялося відпочинок, а які цього відпочинку до тепер не одержали. З тих причин останеться II-гий Корпус покищо на місці.

2) Приказана операція Галицької Армії на Житомир–Бердичів в ніякому способі не є матеріально приспособлена, операція сягає на віддаль 150–200 верств, а при цьому в тім районі не має ані залізниці, ані одної шоссе або ґрунтованої дороги.

Хотять не числиться на урегульоване постачання Армії через постійні транспорти харчів та муніції — то все ж таки треба прирядити відсилку хорих, улаштувати шпиталі і забезпечити тили — себ-то прямо організувати Етап. Всі етапні Управління Галицької Армії знаходяться зараз в районі, який Галицькій Армії призначено. Коли вже 2-го серпня має зачатися похід вперед — тоді скорочасне перенесення всіх тих етапних уряджень прямо неможливе, тим більше що залізниця Камянець Под.—Проскурів зараз майже не до ужиття.

Зазначається, що передача цієї залізниці в тимчасове зарядження Галицької Армії — про що вже кілька разів прошено — являється крайною необхідністю.

3) Начальна Команда Галицької Армії запитує, що має статися з дотеперішнім етапним районом Галицької Армії, позаяк операція на Житомир—Бердичів і далі на Київ так багато потребує етапних уряджень, що на случай походу вперед не могла-би ані одна етапна галицька формація лишитися в дотеперішнім районі.

4) Аж до в'яснення запитів в точці 2) і 3) є Начальна Команда Гал. Армії приневолена I-ий і III-ий Корпус оставити на загал на місці, а перевести лише малі пересування, потрібні для лучшего поміщення.

5) Позволяю собі ще замітити, що ані-одним словом не сказано, як думає Штаб Дієвої Армії перевести доповнення стрілецтва, яке при такій великій операції є конечно потрібним, если не хочемо дійти до мети лише зі Штабами.

6) Начальна Команда Гал. Армії не є тої думки, що всілякі матеріальні приготування цієї операції не є потрібні та остерегає перед початтям такої пригоди.

7) Ще раз звертаємо увагу, що урегулювання спільного Командування є крайно потрібним, при чім інтереси Галицької Армії належало-би відповідно її силі заступити.

8) Йде рівнозвучно до Штаба Дієвої Армії та предкладається Диктатурі.

Начальник Штаба Гал. Армії: Шаманек, полк.

№ 279
ЛИСТ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ
ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ УНР ДО НКГА
ЩОДО ПОРЯДКУ ПРИЗНАЧЕННЯ ВИНАГОРОД
ДЛЯ ПОРАНЕНИХ ВОЯКІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

31 липня 1919 р.

Згідно Закону 7-го січня б. р. про поліпшення стану служачих у дієвій армії УНР, в копії до цього додаваного, раненим козакам і старшинам на Наддніпрянщині видаються допомоги в розмірі півмісячного, двохмісячного й чотирохмісячного окладу утримання, в залежності від утраченої по раненню здібности до праці.

Козаки Галицької Армії, котрі одержали поранення в бійках з поляками на території Західньої області УНР зараз звертаються до Головного Управління Генерального Штабу з проханнями про призначення їм тих-же допомог за поранення в бійках з поляками.

Повідомляючи про це, Головне Управління генерального Штабу прохає повідомити, на яких умовах видавалися гроші пораним в бійках з поляками козакам Галицької армії і разом з тим надіслати існуючі по цьому питанню законоположення.

ДОДАТОК: копія закону від 7-го січня 1919 року.

*Начальник Головного управління генерального штабу, отаман (підпис)
Другий помішник начальника Головного управління
генерального штабу, полковник (підпис)*

ЩДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 133. Машинопис. Оригінал.

№ 280
З ОПЕРАТИВНОГО ЗВІТУ ШТАБУ ДІЄВОЇ АРМІЇ
ПРО ВЗЯТТЯ МІСТА ПРОСКУРОВА

31 липня 1919 р.

Спільний наступ з частинами братерської Галицької Армії розвивається далі дуже успішно. Вчорашній день відзначився великими успіхами на проскурівському фронті. Після нічної атаки ворога вибито з Чорного Острова з великими втратами в забитих і раних, між котрими є Китайці і відкинута за річку Бужок, що тече в 10 в. на північ від Чорного Острова. Ми з боєм захопили 5 скорострілів.

Стрілець. — 1919. — 31 липня.

№ 281
ЛИСТ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЕРА УНР
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ФІНАНСУВАННЯ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

1 серпня 1919 р.

По Закону 19 липня ц. р. в розпорядження Військового Міністра на військові потреби Галицької армії асігновано 70 000 000 гривень.

Видатки за рахунок зазначеного кредиту згідно тому ж Закону підлягають ревізії Державного Контролю.

Крім того п. 3 Постанови Ради Народніх Міністрів від 30 минулого липня Ч. 159 ухвалено: аби при видачі грошей на утримання армії Західної Облaсті Укр. Нар. Респ. встановити попередній контроль і взагалі той порядок, який існує в цій справі в Армії УНР.

Для здійснення обов'язків, які покладено на Державний Контроль ціми Законами, я визнаю необхідним організувати при Галицької Армії Польовий Контроль, на скільки це буде можливим в залежності від вільних чинів Контролю і пристосовуючи останній до системи господарства Вашої Армії, на

підставі загальних правил про Військовий Контроль (закон Директорії від 14 лютого б. р.) з метою повірки ужиття кредиту уділеного Галицької Армії а також виучення системи Військового Господарства Вашої Армії.

Для виконання цього мною зараз командірується Польовий Контрольор Добрянський на правах головного Контрольора.

Отже щиро прохаю не відмовити в Вашому розпорядженні про допуск військовою владою Польового Контрольора Добрянського для виконання своїх обов'язків та забезпечення Польового Контролю при Вашої Армії помешканням, харчуванням, засобами пересування і іншим задоволенням, крім грошового, які належать чинам Польового Контролю від Військового відомства на підставі Закону від 14 лютого б/р.

Прошу Вас прийняти запевнення в моїй щірій пошані і прихильності.

І. Кобачинський

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 140. Машинопис. Оригінал.

№ 282

ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ НКГА ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА ДИКТАТОРОВІ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ВСТУП АРМІЇ ДО м. ПРОСКУРОВА І ВИХІД НА РІКУ БУЖОК

1 серпня 1919 р.

Офіційне повідомлення НКГА з 1/VIII 19 р. Наші частини які серед великого одушевлення населення дня 28/VII вмарширували до Проскуріва досягнули лінію річки Бужок та зайняли на ній всі переходи. Ми заняли Межибож, Летичів і Деражжя. 7, 8 полки здобули в протягу трох днів два ворожі потяги а сьогодні лишень 25 скорострілів і 5 гармат. Наші літаки атакували успішні ворожі кольони коло Вишинці та їх розбили.

Полковник Шаманек

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 83. Рукопис. Оригінал.

№ 283

**ТАЄМНИЙ РАПОРТ НАЧАЛЬНИКА ПОЛЬОВОЇ СТОРОЖІ
ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ОТАМАНА ІНДИШЕВСЬКОГО
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ПОСИЛЕННЯ БОРОТЬБИ З ДЕЗЕРТИРСТВОМ**

1 серпня 1919 р.

З огляду на се що день в день утікає більше дезертирів на захід, забираючи з собою оповіди, коні, котрі по дорозі продають, а що полева сторожа крім служби в боєвій полосі мусить повнити іще службу кордону над Дністром і в самій стані, просить ся о видання наказу підчиненій народній сторожі утворити кордон на західній границі Етапу а то на ріці Смотрич їх ласкаво повідомлення що в тій мірі заряджено.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 94. Рукопис. Оригінал.

№ 284

**ТЕРМІНОВА ТЕЛЕГРАМА ПОРУЧНИКА ШИПАЙЛА
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ПЕРЕХІД ПОЛЬСЬКИМ ВІЙСЬКОВИМ ЗАГОНОМ
РІКИ ЗБРУЧ І ВТОРГНЕННЯ НА УКРАЇНУ**

1 серпня 1919 р.

Годині 6 рано зайшов яром від Збруча з Війтківців польський відділ в силі 36 людей до Ластівець і сальвами ударив на приход села де приміщалася станиця кордону Збруча находячис два всего четаря сторожанки прочі ярі в скорбі за селом відстрілюючись поза ліси на край села враз озний завозить і сторожанкам рожним легко тричі кулями... ворожий відділ і повстарив приватними річами похіщивше на нашими три вози та в тий хвилі як хотів зряване добро увезти зі села наші сторожники з укриття так сильно зачали пражити їх вогнем що ворог розбігся забираючи двох раниних вози назад віднято і одного надніпрянського козака а крім того взято одного жовніра в полон з прика-

зом консигнованого зараз відділу під моєю командою польська банда вивтікала в тім напрямі звідкіль прийшла певність зробленого ще переїзд лісни... 259 274 до котів 270 до ... пришло о 9.30 рано двох старшин і около 50 людей зоружені гранат а кромі того окружили село 2 сотні і де що іжців що прийшли через Слобідку Лихти... як ціль приходу було розвіданя їх чи населення не через козаків пересотдужана і чи похожани терплять голоду по 10 рано видійшли в напрямі Слобідки Жванець I/VIII сід. II, 30 в пош. Ч. 866.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 79. Рукопис. Оригінал.

№ 285

**ВЛАСНОРУЧНИЙ ЛИСТ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ВИВЕДЕННЯ БРИГАДИ УСС
З РАЙОНУ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО**

3 серпня 1919 р.

Вельмишановний п. Президенте.

З огляду на тяжкий стан харчовий як в самому Камянці, так і в околицях його, — а се може викликати небажані заворушення, — з огляду таким на концентрацію війська Галицької Армії в районі Камянця, що викликає різні провокаційні чутки та створює неабияку атмосферу серед різних кіл громадянства, вважаю необхідним негайне увільнення району Камянця од військових жертв. А для цього прошу дати наказ про очищення згаданого району од бригади УСС, аби тим самим очистити атмосферу і врешті покласти край різним небажаним розмовам, які не дають можливості ні працювати для добра держави ні просто дихати.

Про наслідки мого звернення дуже прошу мене повідомити.

З правдивою повагою до Вас

Петлюра

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 119. Рукопис. Оригінал.

№ 286

**РАПОРТ ОТЦЯ ПРЕПОДОБНИКА МИКОЛИ ІЖАКА
ДО НКГА ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ДУХОВЕНСТВА В АРМІЇ
З ДОДАТКОМ ДЛЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА**

3 серпня 1919 р.

Реорганізація державного устрою ЗОУНР поставила Зарядче Преподобництво Укр. Військ в невластиву йому позицію і позбавила можности впливати на добір військових духовників і їхнє приділення, нарушила його авторитет, який конечний у всякій організації, вважа безголова і анархію в ряди укр. військового духовенства мимо найбільших зусиль ЗПРп забезпечити полеве духовенство Укр. Армії перед осудом історії за не сповнення як слід порученої йому задачі супроти свого рідного народу та Вітчизни.

По проголошенні Диктатури приділено було ЗПРп до Команди Запілля і приказом тоїж Ч. 476 т. 9. полишено йому і надаліше ті самі права і обов'язки, які були затверджені ДСВС з д. 4.II.1919 43. Вк 65. Останя модифікація військового устрою з дня 12.VII с. р. спровадила формальну зависимість ЗПРп від підлеглого йому досі духовного референта при НКГА. Преподобний став тільки референтом Команди до якої приділений без найменшого впливу на організацію військового духовенства.

Супроти сього предкладається слідууючу схему організації Головного духовенства Укр. Війська ЗОУНР до затвердження:

1. Зарядче Преподобництво Укр. Війська є Духовним Урядом, підлягаючим безпосередно НКГА а приділеним до КЦА. Уряд дотеперішнього духовного референта НКГА зноситься, духовник НКГА єсть лише виконавчим органом ЗПРп.

2. Преподобник, якому поручено провадження ЗПРп є шефом всіх духівників Укр. Війська (подібно як шеф санітарний).

3. Референт і духовники Укр. Війська підлягають безпосередньо зарядчому Преподобн.

4. Військових духовників покликуює ЗПРп. Тих, які не були рез. духовниками австр. армії в службовій дорозі предкладає до іменовання Державній Власті. В цей сам спосіб може наступити і звільнення духовників від військової служби, як що ЗПРп узнав особу духовника за невідповідну. Звільнення по причині

хвороби заряджує ЗПРп на підставі оречення висудної Комісії або свідoctва властивого військового лікаря. Перенесення духовників з боєвих формацій до вишкoлів і лічниць, як що воно не слідує із за хoроби або нездатности до полевої служби, довершує ЗПРп на внесення духовних референтів.

5. Духовних референтів при корпусних Командах назначає тільки ЗПРп, духовників до боєвих формацій і лічниць приділюють Корпусні Команди в порозумінні з духовними референтами, останні повідомляють про це ЗПРп.

Референт голосить за потребовання духовників до підлягаючих їм частин і лічниць ЗПРп.

7. Всі референти виконують рівночасно духовні функції в місци постою їх Команд як також культурно-просвітну працю.

8. Відпустки до 14 днів уділюють духовникам їх команди, повисще 14 днів уділить державна власть тільки на внесення дотичних духовних референтів.

9. Зарадче Преподобництво веде до часу утворення Державною Владою в порозумінні з Митрополитим Орд. полевого військового Вікаріату метрики укр. Армії і видає всякі урядові документи в обсягу його діланья.

Проситьсѧ о негайне затвердження предложеного внесення реорганізації духовництва Укр. Війська, щоб тим самим уможливити Зарядчому Преподобництву вести на дальше поручені йому агенди духовництва на хосен Укр. Війська та Рідного Краю.

Микола Іжак преподобник

Диктаторові ЗОУНР

Предкладаєсѧ проект до затвердження з тим, що:

1) Постанова під 1) наведена зістала впроваджена дійсно в життѧ з хвилею утвореня Ком. Етапу Армії тільки ж не зістала Державною Властію формально затверджена;

2) В 4. цитаті в першій реченю по словах «до іменованя Державної Властї» належить додати слова «в службовій дорозі» т. ч. через НКГА.

6/8.1919.

(Підпис нерозбірливий)

№ 287

РАПОРТ ХОРУНЖОГО НАРОДНОЇ СТОРОЖІ БОДНАРА
ДО НКГА ПРО СТАНОВИЩЕ В РАЙОНІ
СКАЛИ ПОДІЛЬСЬКОЇ

4 серпня 1919 р.

Розвідка яка повернула 4 серпня 1919 зі Скали голосить як слідує:

Польського війська єсть в Скалі ...* у чети.

Стаційна Команда перепровадилася зі Скали до Іванкова. 3 км від Скали.

40 підвод стоїть в Скалі в поготівно.

Поляки нарікають на Антанту, що їх зрадила, що они заключали уже мир з українцями і виносяться за Сян.

Війська польські відходять одні за другими в глибину краю і виправляють їх з музикою, а поляки розголошують, що тії зістають розпущені домів, мабуть суто то старші річники, одначе єсть то польська видумка, бо війська тії мають вислати на оден з нових фронтів.

Рабунки і ревізії по домах відбуваються по кілька разів денно.

Польські війська ходять обдерті і босі, жебрачи хліба у тамтешніх міщан під покривкою, що їм ще недостатньо харчів.

З того всего можна винести, що зграбований через поляків в Галичині хліб вивезли до Польщі.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 158. Рукопис. Оригінал.

*Слово нерозбірливе.

№ 288
ЛИСТ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ
ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
З ПРОПОЗИЦІЄЮ НКГА
ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ПОШИРЕННЯ ЛИСТІВОК
СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ ГАЛИЧИНИ
З ДОДАТКОМ ПЕРШОЇ ЛИСТІВКИ
«УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДЕ ГАЛИЦЬКОЇ ЗЕМЛІ»

4 серпня 1919 р.

До Уповновласненого Диктатора Західньої Области
Української Народньої Республіки.

Начальна Команда Галицької Армії наміряє зачати злуку з нашим населенням Галичини і в тій цілі розкидувати літаками від часу до часу поодинокі прокламації інформаційного характеру.

В залученні предкладається першу з тих прокламацій і проситься о дозвіл сю агітаційну роботу зачати.

Начальник Штаба Армії: Шаманек, полк.

Український народе Галицької Землі.

До нас — на степи Великої України долітає Твій біль, біль поневоленого Народу. — В уяві бачимо смуток, яким залягла галицька земля під ляхьким панованням.

Кличемо до Вас: Вірте і прийде час свободи! На сторожі Будучности нас всіх стоїть Галицька Армія, велика числом і сильна духом.

Для Вас перейшла вона Збруч. Для Вас — разом з нашими Братами-Наддніпрянцями проганяє вона московських наїзників з Української Землі та стоїть вже по одно-тижневім бою під Старо-Константиновом та Вінницею.

Український народе.

Доки Ти маєш Свою Армію, — де-би вона не стояла, — яка живе тільки для тебе, — доти Ти гордо дивися в вічі противникови. Всі що здатні до зброї, не сидить у хаті, переходить Збруч

та вступайте в ряди Галицької Армії до боротьби з наїзниками української землі. А прийде час, коли скріплена Галицька Армія — як побідниця гордо вступить у Галицьку Землю, пімстить Ваше горе та принесе Визволення з неволи.

Від тебе, український народе, жадаємо тепер: видержки спокійно і гордо час наїзду Ляхів.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 186–187. Машинопис. Оригінал.

№ 289

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО СТРУКТУРНУ ПЕРЕБУДОВУ АРТИЛЕРІЙСЬКИХ ЧАСТИН ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

4 серпня 1919 р.

1) Всі дотеперішні назви батарей уневажнюється, натомість твориться полки артилерії в цей спосіб, що батареї — приділені одній Бригаді — творять полк, який називається числом Бригади, на пр.: III-тий Корпус має II-гу, VIII-му, XI-ту і XIV-ту Бригаду; в виду цього має він 2-гий, 8-мий, 11-тий і 14-тий полк артилерії. Дотеперішній 2-гий полк артилерії стане полком артилерії Бригади УСС і вийде в його склад батарея сотника Балтра.

2) Евіденція артилерійських старшин належить виключно до артилерійського референта так в Корпусі, як і в Армії. Артилерійські референти Корпусів і Команди Етапа Армії зложать в найкоротшім часі листу ранг (Rangtische) всіх артилерійських старшин Корпуса (Команди Етапа Армії).

Дуплікат цієї листи переслати артилерійському референтови Армії.

Про всякі персональні зміни в старшинським корпусі (відкомандовання, зміна приділення, відпустка, хорий, зраний, убитий) мають Команди полків під особистою відвічальністю комендантів голосити прямо артилерійському референ-

тови Корпуса, а цей негайно артилерійському референтови Армії.

3) Йде до всіх Корпусів, Команди Етапа Армії і предкладається до відома Диктаторови.

Начальник Штаба Армії: Шаманек, полк.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 223. Машинопис. Оригінал.

№ 290
ІНФОРМАЦІЙНА ДОПОВІДЬ
ПОЛІТИЧНОГО ВІДДІЛУ
МІНІСТРОВІ ГАЛИЦЬКИХ СПРАВ УНР
СТОСОВНО ВЗАЄМИН МІЖ ВОЯКАМИ
ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ ТА НАСЕЛЕННЯМ

4 серпня 1919 р.

В звіті за дні 30 і 31 липня 1919 пересланим відділом внутр. інф. деп. пол. Мін. вн. спр. говориться о тім, що з моментом переходу галицької армії і біженців через Збруч почались нарікання, які збільшують агітацію проти тут. Уряду,

2) що галицькі козаки жалуються на те, що они відріженні від наддніпрянських і бажають злучитись в одну армію,

3) що козаки нарікають на своїх старшин, які не хочуть йти разом з ними в бій, а залишаються з заду,

4) що бажають придніпрянських старшин, та що при такому устрою гадають справа покращає на всіх фронтах,

5) що галицькі старшини говорять по німецьки і тим викликають огірчення селянства, яке вважає галицьке військо за чужинців, приписуючи нашому уряду злуку з Німцями і наміри знов посадити гетьмана узурпатора.

Зазначити треба, що сей звіт в більшій частині опираєсь на самих фантастичних вістях, які своє жерело мають в самім відділі вн. інфор. пол. департам. внутр. спр.

До 1 і 2). Що правда нарікання були великі так серед біженців як і серед армії галицької, викликані у біженців в першій мірі

великою дорожнечою, а спеціально браком харчів і поміщення, однак тепер з введенем харчівні нарікання зменшились.

У козаків були і суть нарікання на малу платню, котра супроти великої дорожнечі не вистарчає на закупленне найпотрібніших річей. Всі обвинувачують правительство в тім, що оно не рішучо поступає, та дотепер не приняло ніяких мір з ціли зменшення дорожнечі і запровадження ладу та порядку, як і у всіх державних установах так і в приватнім житю города.

До 3). Інформації подані (деп. пол.) що козаки нарікають на своїх старшин тому, що з ними в бій не йдуть належить завдячити з одної сторони агітації, яка ведеться всякими непевними елементами проти старшин, з другої сторони они мають жерело в брехливости нашого жовніра. Наведені факти послужуть доказом:

Оден золочівський курінь в однім місяци мав загалом 8 старшин страчених, з того 6 убитих, а двох ранених, підчас коли в тім самім протязі часу було всього 2 стрільців ранених ані одного убитого.

Необхідно при подаваню інформацій про галицького жовніра знати його психологію. Характеристичне, що найбільшим приятелем стрільців суть старшини трусливі, котрі свою власну трусливість покривають тим що ухилиються від бою самі з командуваними через себе відділами, а опісля пускають в курс неімовірно брехливі викрути. Так само приятелями стрільців суть старшини, котрі рабують.

В часі першого відвороту галицької армії в Галичині було кілька случаїв, де стрільці навіть убивали старшин за те, що гнали їх до бою або перешкаджали рабувати (5 случаїв убійства старшин під Самбором, сотн. Януша убили в Підгайцях за те, що не позваляв рабувати, пор. арт. Олексія тяжко побили на двірці в Щирци за те, що гнав до бою).

Найбільший ворог козака той, хто забороняє рабувати і змушує стрільця до бою. Очевидно має ся на увазі тут мало свідомий і здеморалізований елемент стрілецький, більшість їде з запалом і повною посвятою за Вітчину.

Помимо всього бажають тільки своїх старшин а для тут. старшин не мають ніякого поважання і довіри, уважають їх за ворожих а що найменше за індефірентних для української ідеї.

Подекуди відносять ся до них з кпинами. Я сам знаю один случай, де б. вахмайстер австр. кав. командирований до придніпр. кавалерії зівстав іменований тут сотником. На бульварі пізнали його деякі товариші, з котрими він свого часу служив, побачивши у него відзнаки сотника, сказали: «пане сотнику, умієте ви писати?»

На тутешних козаків дивлять ся з погордою та лехковаженем, тому що у них не має ніякої дисципліни і браку витревалости в бою.

До тут. Уряду не мають ніякого довіря і пошани з огляду на безсильність власти і непорядки, які скрісь всім даються в знаки. Серед старшин загальне бажанне військової диктатури.

Старшини галицькі, як з розмов з ними виходить, — зовсім неінформовані про сучасне положення внутрішнє і заграничне. Поясняє ся се тим, що все держиться в тайні а розвідка зовсім не дописує і властиво вповні заводить. До часописей не мають ніякого довіря, бо вісти в часописах подаються невірні або за пізно. Роботу тут уявляють собі як слідує: запровадженє сильної власти державної, використуване всі інтелігентні сини галицькі, заведене порядку, безаглядна мобілізація всіх і добрий вишкіл при втягненю до него запасних і кадрових старшин та інструкторів хоч би навіть чужинців, зміна в начальнім командуваню в армії, бажання повернення генерала Грекова, до котрого відносяться з великим довірем і пошаною. Що до правительства висловлюють бажання, щоби до поодиноких Міністерств війшли люди зрілі і впливові без огляду на партії. Начальні уряди повинні бути обсажені фахівцями, хочби взяти їх з тут. бюрократії.

У відношеню до тут. населення справді не було ніяких сутичок, але приятних відносин не має з огляду на русофільство.

Чутки: По городу від кількох днів ходять чутки про великі напруженя поміж диктатором і директорією з одної сторони, а правительством з другої. Говорять начеб на нарадах які мали відбутися поміж диктатором та директорією мало що до зміни правительства і дальшої тактики на вні і зовні прийти до згоди. Вислідом тої конференції мала Директорія зажадати від кабінету димісії. Кабінет мав ухвалити не демісіонувати. Півторагодинна конференція президента міністрів Мартоса з членами

директорії і 4-огодинна конференція тогож з диктатором мала остаточно довести до згоди з тим, що кабінет остає, а галицьке Міністерство має бути скасоване.

Дезерції: З над Збруча повідомляють, що на однім відтинку переходить около 50 людей денно так галицьких козаків, як і інтелігентів біженців за Збруч. Поляки старих відпускають домів, молодих беруть на німецький фронт.

Повстання румунських військ в Бесарабії і на Буковині. У вівторок дня 29 липня 1919 зачалось в селі Ліпканах (Бесарабія) над Дністром повстання залоги румунської, так само в Чернівцях. Прийшло до проливу крови. Жовніри румунські викрикували: «досить ми воювали, всі пішли до дому, а ми тут сидимо». Завізвана артилерія і сильні відділи піхоти з Хотина вдушили повстання. Всяду запроваджено стан облоги, на границі зміцнено постерунки по два. Стан так заострений, що цивільне населення не може вийти на поле до роботи.

Відносини в тутешніх військ. гал. шпиталях: Хорі і ранені старшини, козаки, котрі поміщуються в шпиталях золочівським і самбірським жалуються на неможливі відносини, а спеціально в тім другім, де старшим лікарем Др. Юркевич.

Прохаю П. Міністра розпорядження вглянення в справи обоїх шпиталів, а спеціально самбірського.

За начальника відділу (підпис)

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 168. Машинопис. Оригінал.

№ 291

ЛИСТ НКГА ДИКТАТОРОВІ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОПАГАНДИ СЕРЕД НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

4 серпня 1919 р.

Щоби тутешній народ настроїти прихильно для нашої Армії, дальше — щоби Галицька Армія йшла в силі запровадити зглядно бути помічною в запровадженні ладу на Великій Україні, треба

тутешній народ познайомити з нами, треба відкрити перед ним: що ми за одні, чого ми прийшли, і що ми задумуємо робити.

Досвіди вказують, що села, які скрайно ворожо відносилися до Галицького Війська, по усвідомлюючій відчиті нашого старшини цілковито змінювали відношення зглядом нас.

Дальше – ворожа пропаганда проти нас є так грізна, що обов'язком кожної Команди – кожного старшини є – цьому проти-ділати.

З вдовolenням мушу піднести що деякі Команди зрозуміли вагу справи і станули всею силою до праці (1-ший Корпус).

Щоби одначе завести одноцільність у веденні пропаганди, я наказую слідууючу організацію:

1) при Начальній Команді Галицької Армії зорганізує Розвідчий Відділ Бюро пропаганди, яке подавати-ме директиви і лектуру Бюрови Етапа Армії, як і Бюрам пропаганди в полі, та вести пропаганду в районі осідку НКГА. Відповідно до праці збільшить РВ свій персонал.

2) По Корпусам і Бригадам пропагандну працю вести мають РПВ в купі із – свого часу зорганізованими – Бюрами народної освіти.

3) Команда Етапа Армії організує при Команді Бюро пропаганди, яке перейме організацію пропагандної праці в етапі Армії. (Члени – нездібні до фронтової служби).

4) Дальше Команда Етапа Армії зорганізує пропагандні Бюра при Команді Груп етапних сотень, які при допомозі старшин етапних сотень вести мають пропаганду в районах Груп. Дефензивні Р. С., вислані начальною Командою Гал. Армії, мають вийти в порозуміння з командантами груп і вести спільно працю в тім напрямі.

СПОСІБ ПЕРЕВЕДЕННЯ:

Пропагандні Бюра в етапі мають по можності у всіх селах, – одначе обов'язково у всіх волостях, – із підпоручниками всіх сіл, які належать до даної волости, а Армія в полі – в переходячих селах, зробити зібрання та пояснити населенню, що:

1) ми горожане тої самої Держави і що ми прийшли помогти прогнати грабіжників-комуністів з Української Землі (назва «Комуніст» більше ділає, як «большевик»).

2) Що ми прийшли забезпечити здобутки республіканської революції, забезпечити Землю і Волю селянам.

3) Охороняти самостійність Української Народної Республіки, бо лиш у ній наша сила і будучність.

4) Завести ту ряд і порядок після желання мешканців.

5) Приготовити населення до мобілізації кількох річників, бо тільки сильна армія дає запоруку ладу в Державі і сохраниць здобутки революції.

6) Вказати на конечність віддання воєнного матеріалу та доставу харчів для Армії.

Я звертаю увагу всіх командантів на вагу сеї справи.

Не тільки старшин — до цеї цілі призначених, — але всіх старшин з обов'язком: співділати в тім напрямі. Кожду вільну хвилину посвятити на ту ціль. Рівно-ж інтелігентну мужву втягнути до праці.

Я сподіюся, що не остане одно село, куди переходила Галицька Армія яке-би не було освідомлене про висше згадані справи.

*Начальний Вожд Військ: Тарнавський, генерал-четар, в. р.
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 4, спр. 4, арк. 188. Машинопис. Оригінал.

№ 292

ВЛАСНОРУЧНИЙ ЛИСТ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА ГОЛОВНОМУ ОТАМАНОВІ СИМОНУ ПЕТЛЮРІ ЩОДО ВИВЕДЕННЯ БРИГАДИ УСС З КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО

4 серпня 1919 р.

Високоповажний п. Головний Отамане!

У відповідь на цінне письмо нинішньої дати ч. 0. 1142 маю честь донести, що мимо найщирішої охоти піти на зустріч Вашому бажанню — на жаль вдоволити йому не можу з сліду-ючих причин. Спеціальних трудностей в стані харчевім не може викликати стаціонованя У. С. С. в найближчій околиці Кам'ян-

ця, так як харчі для них дістають ся не з тої ж околиці но з цілю для прохарчованя армії призначеного району. За те присутність бригади У. С. С. в найближчій околиці Камянця являєя прямо конечним так з огляду на безпечність галицького уряду, — слухи про плянованя замаху на сей уряд все ще не умовкають, — як з огляду на дуже правдоподібну небезпеку несподіваного походу поляків на Камянець. Атмосфера в Камянці є справді невиносима, та після моєї думки за причину єї не може уважати присутність тут У. С. С., бо оно забезпечує лише спокій і порядок, по нині звістні вже п. Головному Отаману причин, о котрих усунення я вже кілька разів мав честь просити, на жаль до тепер даремно.

Прошу прийняти запевнення моєї найглибшої пошани.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 119–120. Рукопис. Оригінал.

№ 293

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРЕСОВОГО БЮРО ПРИ ДИКТАТОРІ ПРО ТРАГІЧНУ СМЕРТЬ ПОЛКОВНИКА ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО

Не раніше 4 серпня 1919 р.*

ПОЛКОВНИК ДМИТРО ВІТОВСЬКИЙ

Дня 4 с. м. згинув трагічною смертю б. секретар військових справ полковник Дмитро Вітовський.

Полковник Дмитро Вітовський, що був в останнім часі в Парижі як член української делегації на мирову конференцію, виїхав аеропланом разом з поручником Чучманом з Бресляв на Україну. На Прусько-Польській границі зістрілила польська гранична сторожа велетенський літак, котрим їхав полковник Вітовський. Він і сім осіб, що їхали з полк. Вітовським, впали жертвою нещасного випадку.

Полковник Вітовський це перший український Січовий Стрелець, що став до боротьби за долю свого народу в часі

---

*Дата встановлена за змістом документа.

європейської війни. В 1914 році з вибухом війни був першим ініціатором організації Українських Січових Стрільців і першим її сотником. В жовтні 1918 року полковник Вітовський перший організує перейняття влади у Львові, а дня 1 падолиста 1918 стає на чолі українського війська у Львові, перебирає владу і є першим командантом залоги міста Львова. Потім іменований Українською Національною Радою у Львові Державним Секретарем військових справ, якого уряд сповнював до лютого с. р., поставив головні основи в будові Галицької Армії. В марті с. р. виїхав полк. Вітовський як член Української делегації на мирову конференцію до Парижа, де цілий час невтомно працював для виборення самостійности нашому народові.

ЖИТТЄПИСЬ ПОЛКОВНИКА ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО

Полковник Дмитро Вітовський, син родичів-селян, родився 1884 року в селі Медуха Станиславівського повіту. Початкову науку побирав в ріднім селі, а гімназію кінчив в Станиславові, а університет, правничий факультет, у Львові.

Вже як ученика третьої гімназіяльної бачимо полк. Вітовського провідником гуртка гімназистів, котрі що неділі і свята їздять по селах з аматорськими виставами, уладжуючи фестони та народні свята. Нема села в Станиславівському повіті, де не зналиби студента Дмитра. Через це приходилося йому терпіти терпкі переслідування професорів-Поляків. Так виховувався полк. Вітовський. По зложенню іспиту зрілості записався Вітовський на правничий факультет львівського університету, де бере живу участь в академічнім життю, а по скінченню університету працює в адвокатській канцелярії Дра Партицького в Станиславові. Не одну прикрість приходилося Вітовському пережити від польських судів та старостів, з котрими не мало мав до діла, ведучи справи селян.

В 1909 році, коли перевезли до Станиславівської тюрми месника кривд галицького народу Мирослава Січинського, Вітовський організує утечу Січинського, котру і перевів. Три довгі місяці пережив тоді Вітовський в безперервній непевності за Січинського і товаришів, що брали участь в утечі.

В серпні 1914 р. з вибухом європейської війни Вітовський став першим в гуртку людей, що організують Українських Січо-

вих Стрільців, перший крок в боротьбі за визволення і самостійність українського народу.

Як перший сотник Українських Січових Стрільців йде зі своєю сотнею в рядах українського легіону, щоби дати світові знати, що український народ живе і здібний за себе боротися.

Через цілу війну бачимо Вітовського все на становищі, серед лютих морозів на Бескидї на степах Поділля. Голод і холод зносить, як кожний стрілець і всі його знали, всі його любили.

В 1918 році, коли австрійська армія прийшла на Україну, бачимо Вітовського командантом міста Жмеринки. Хто його там не знає? І залізнодорожний робітник, і міщанин і Жид пам'ятає стрілецького сотника, що не оден клопіт здіймив з цього міста, працюючи своїм добрим впливом і борючись з нахабним Поляком, бригадіром графом Лясоцьким, що стояв тоді в Жмеринці зі своєю бригадою.

В жовтні 1918 року виїжджає Вітовський на відпустку до Львова, де підготовляє перейняття влади, а 1 падолиста стає на чолі українського війська у Львові, перебирає владу і є першим командантом української залоги міста Львова.

Потім іменований Державним Секретарем військових справ організовує фронт проти Польщі. За чотири місяці невтомної праці вдалося йому зорганізувати так армію на фронті, як і запілля.

Дальше Вітовський це той спірітус мовенс, що довів до злуки обох українських республік в одну Народну Республіку.

В марті с. р. виїздить полк. Вітовський до Парижа як член української делегації на мирову конференцію, де до виїзду на Україну невтомно працює в дипломатичних кругах мирової конференції за виборення самостійности українського народу.

Дня 4 с. м. згинув в дорозі до Кам'янця на Поділлі, везучи нашому правительству важні відомости зза границі.

Як ясний метеор перебігає серед наших днів життя полк. Вітовського. Всі його знають всі його любили. Жив не своїм особистим життям, а все для свого народу.

В отсім важнім моменті історії українського народу бачимо першим героєм Дмитра Вітовського.

№ 294

КОРЕСПОНДЕНЦІЯ МИРОСЛАВА ІРЧАНА
 В ГАЗЕТІ «СТРІЛЕЦЬ» ПРО ПЕРЕГЛЯД
 В КАМ'ЯНЦІ-ПОДІЛЬСЬКОМУ ДИКТАТОРОМ
 ЄВГЕНОМ ПЕТРУШЕВИЧЕМ БРИГАДИ УСС

5 серпня 1919 р.

Перегляд Бригади УСС в Кам'янці

Немало здивувалися Усусуси, як почули, що в неділю 3 серпня 1919 буде перегляд їх частин. Бо й справді! За цілий час українсько-польської війни ніхто не навідувався до них з вищих державних мужів, ніхто не цікавиться ними. За це густо-часто навідувалися безпідставні наклепи непосидючих людських язиків. Та Усусуси забували їх, бо воювати зброєю і язиком вони не вміють.

А в неділю рано о год. пів до 9 стояли частини Бригади УСС на широкій площі перед залізничним двірцем в Кам'янці на Поділлі. Диктатор Зах. Обл. УНР заповів свій приїзд на 9-ту годину. Куріні в повному полевому наборові ждали в лавах, старшини ходили між сотнями і розказували хто приїде переглядати їх. Точно о 9-тій годині являється диктатор др. Петрушевич Євген в супроводі старшин. Залунали оклики команди, стрілецькі густі лави повернули голови в сторону диктатора. А диктатор відходив блище і німим поклоном дякував за честь, що віддавали йому. Переходив попри сотні, куріні, а за ним стежили сотки бистрих очей, ніби говорили: «Де ти, там ми! Що скажеш зробимо! Волею висланників наших батьків Ти прийняв на себе тягар бути нашим опікуном-батьком!»

По короткій розмові зі старшинами, залунали звуки народнього гимну. Лави випрямилися і стали мертвими, ніби з граніту викопані. А кругом стояв здивований народ і шепотів між собою, що це приїхав «німецький президент» і військо вітає його... І не дивуватися їм. Карне, справжнє військо, яке вони останній раз бачили було німецьке, а це подібно йому.

В годину пізніше відбувся в середмісті біля ратуша почетний похід перед диктатором. В оточенні старшин стояв на крайчику хідника диктатор. Під такт чудних акордів січової музики

сунулися куріні, сотні. Попереду на баских конях штаб Бригади, за ним штаб 1-го полку. Опісля куріні зі скорострілами і сотнею саперською, за ними частина другого полку і т. д., а музика грала-виграла. В її акордах кипіло ціле життя Усусусів від 1914 до 1919 року.

Карпати, зневіра і надія, похід на Стрипу, широкі лани Поділля і безмежні степи Херсонщини, та дикі хвилі Чорного Моря ставали перед очима кожному стрільцеві. Куди переходили Вони, там родилася нова пісня, що розказувала про їх турботи і втіхи всім... І пісні ці, це спомини їх праці, їх трудів.

Поважно пересувається гарматний полк Усусусів...

Диктатор витає всіх. Стоїть стрункий, у чорнім одінні, з обличчям блідим, запалим. А на обличчю його являється то жаль, то втіха, то бистра думка, що мигом замінюється у тиху-коротку задуму. А в очах то блискне, то загорить щось. Це зворушення і надія. Бо хто ж ці всі люди, що з пошаною переходять біля його і тільки німим зором питають його? Хтож ці люди, перед якими відкриває він, представник чотирьох мільйонів, свою голову? Це його руки, якими орудує він в державному життю! Це найкраща частина війська Галицької армії, це Українські Січові Стрільці. Ті самі, що ще ніколи не вкрилися неславою, ті самі, що до останнього боронили столицю Галицької України! Це ті самі, що дали основи при творенні Галицької Армії, ті самі, що власними ногами перейшли фронт від Карпат аж до Волині, ті самі, що розбивали ляцькі дівізії, добули Бережани і вкривали своїм трупом рідні поля від Львова аж по Збруч. Це ж ті, що на його наказ перейшли Збруч, щоб відітхнути і піти знову в похід, в кровавий похід через Київ до Львова... Він знає їх, бо хто ж не знавби Усусусів? І саме тепер вони, ті самі, яких з пошаною згадує українсько-галицьке громадянство, а навіть вороги, переходять біля нього і вдивляються своїми впертими очима, наче хотіли би bliще пізнати найвищого представника галицького правительства. І обличчя стрільців помарнілі, бліді набирають живої краски, а в той мент забувається журба й безконечна туга за Рідним-Коханим Краєм.

В очах видців, що топляться вздовж улиці блистають сльози. Радости чи жалю? В одних на вид цих карних, січових курінів

надія розгорюється на кращу будуччину, в других жаль їдкий торгає серце змучене, зжурене...

Диктатор стоїть мовчки на давньому місці, а рука його не випускає капелюха.

Музика заграла дрібну-веселу коломийку...

Кіннота УСС підїздить. Коні рвуться вперед, на них як виконані з крици сидять січовики. Блищать шаблі до сонця, міняться в його проміннях червоні верхи їх шапок...

Переїхали.

Диктатор стоїть ще хвилику на місці, опісля йде на стрічу начальникові УСС, отаманові Букшованому. Довго держить руку отамана і висказує слова подяки й бажань йому і всьому січовому товариству.

Акорди музики втихають, народ помалу розходиться, а у вузькій улиці заховуються останні чети тих, що занімають в історії визволення України першу сторінку, написану їх власною кровю.

Стрілець. – 1919. – 5 серп.

№ 295

**ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
ШТАБУ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА,
З КОПІЄЮ ДИКТАТОРОВІ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АРМІЇ ТОПОГРАФІЧНИМИ КАРТАМИ**

5 серпня 1919 р.

До штабу головного отамана. Копія Диктатурі штабу дієвої в частинах і командах. Гал. армії майже нема жадних топографических мап. Крапки. НК прохає прислати можливу кількість із своїх запасів а в разі відсутності их вжити всих заходів для скорішого их набуття або з Румунії або з Германії.

НКГА. Шаманек, Полковник

№ 296
РАПОРТ КОМАНДИРА 2 СОТНІ УСС
ВІЙСЬКОВІЙ КАНЦЕЛЯРІЇ ДИКТАТОРА
ПРО ХАРЧОВИЙ ПАЙОК ВОЇНІВ

5 серпня 1919 р.

Доноситься, що харчова пайка 2 серпня 1919 р. складалася в сутки з 250 гр хліба, 20 гр кави, 30 гр цукру, 300 гр мяса, 100 гр кукурудзянки, 10 гр сала, 5 гр соли і 5 гр тютюну, — котра дійсно була зїджена через стрільця в сутки.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 5, арк. 39. Рукопис. Оригінал.

№ 297
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ
ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО
ПРО ВИЗВОЛЕННЯ ПРОСКУРОВА
І ПОВІДОМЛЕННЯ НАКАЗУ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ ПРО ВЗАЄМОВІДНОСИНИ
АРМІЇ З НАСЕЛЕННЯМ

5 серпня 1919 р.

Дунаївці, дня 5 серпня 1919

§ 1. Похвала

В акції на Проскурів і в боях на північ від того, особливіші заслуги поніс II-гий гал. Корпус. Передусім визначилася IV-та Золочівська Бригада здобуттям двох панцирних поїздів разом з гарматами та скорострілами, через що здеморалізувала цілковито ворожі відділи.

Начальна Команда Гал. Армії з особливим вдоволенням стверджує отсі події і висказує всім учасникам, як старшинам так і стрільцям, свое признання і подяку.

§ 2. Виступ цивільного населення проти Армії

Наказ Головного Отамана Петлюри Ч.: 318 з 30 липня 1919 оголошується:

Вже кілька разів лучалося, що цивільне населення виступало з оружжям проти наших Галицьких військ, або на поодинокі частини.

В таких випадках наказую вживати як найгостріших мір.

1) Людей, які виступають проти Українського війська чи то наддніпрянського чи Галицького з оружжям в руці, належить розстрілити на місці, а все — здібне до оружжя — населення ворожого села мається евакувати з села та вислати під скортою до Етапно-Стаційної Команди Жванчик, або до тилового Команданта.

Команді Етапа Армії і Командантові Тила прилагодити відповідні поміщення та приділити відповідну кількість жандармерії.

Над інтернованим населенням негайно заряджувати слідство за участю військової судової влади Штаба Дієвої Армії, винних притягати до судової відповідальности, невинних повертати домів.

2) Села, в яких обстрілювано наші частини, перешукати за зброєю та муніцією і всю зброю відібрати.

3) Всіх перехоплених на псуванні телефонного та телеграфного дроту на місці розстрілювати — Підписав Головний Отаман Петлюра в. р. — Т. В. О. Начальника Штабу Дієвої Армії Отamana Тютюнник в. р.

§ 3. Назначення

Поручика Д-ра Давида назначується шефом Штаба при Команді Етапа Армії.

*Начальний Вожд Військ: Тарнавський, генерал-четар, в. р.
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 224. Друкарський відбиток.

№ 298
ЛИСТ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЕРА УНР
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ФІНАНСУВАННЯ ПОТРЕБ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

6 серпня 1919 р.

Маю честь повідомити Вас, що про згоду Контролю на відпуск 333 550 000 гривень в розпорядження Військового міністра на військові потреби Галицької Армії Державним Контролем було сповіщено Голову Ради Народніх Міністрів та Державного Секретаря листом від 3-го біжучого Серпня під Ч. ч. 460, 461.

Т. в. об. Державного Контрольора (підпис)

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 194. Машинопис. Оригінал.

№ 299
ТЕЛЕГРАМА НОВО-УШИЦЬКОЇ ПОВІТОВОЇ ФІЛІЇ
ДЕРЖАВНО-НАЦІОНАЛЬНОГО СОЮЗУ
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
З ПОДЯКОЮ ЗА ВІЙСЬКОВУ ДОПОМОГУ

7 серпня 1919 р.

Ново-Ушицька філія Державно-Національного Союзу, в котру входить 13 громадських організацій і партій, висловлює Вам і Вашій особі дорогому нам Галицкому війську співчуття з приводу тимчасового залишення Вітчизни, щиро дякує за військову допомогу і запевняє, що поодинокі ворожі випадки проти галицької армії були наслідком неосвідомлення та большевицької агітації. Зараз темрява розсілася і Ушицька філія Українського Національного Державного Союзу як виразитель громадської думки щиро витає тісне об'єднання Наддніпрянщини з Галичиною. Голова філії Шевчук.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 4, арк. 282. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 300

НАКАЗ КОМАНДИ ЕТАПУ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ № 25

8 серпня 1919 р.

1) Іменованя старшин

Зараджене Диктатора ЗОУНР Ч.: 639 (През. оголошуєсь в цілости) Зарядження з дня 25 липня 1919 р.

Наслідком операцій на фронті і витворених через се відносин не вспіли всі Команди предложити внесків до іменовань. Тому заряджую: щоби всі команди предложили до 30 серпня 1919 в службовій дорозі до іменування всіх тих старшин, котрі відповідали услівам вже в дни оголошення сих іменовань. Їх підвищення проголоситься з силою, обов'язковою від 1-го серпня 1919.

Предложити належить додатково:

Сотників, іменованих найпізніше	1.VIII.1916,
Поручників -//- -//-	1.VIII.1917,
Четарів -//- -//-	1.II.1918,
Хорунжих -//- -//-	1.II.1919.

Внески належить виготовлювати щодо кожного старшини на осібнім формуляри та всі рубрики докладно виповнити бо припізнення іменовань було викликано тільки тим, що Команди не відповіли повищим вимогам.

Камянець 26 липня 1919.

Др. Петрушевич, в. р. Диктатор ЗОУНР

До сего заряджую

Всі команди і відділи проложать в службовій дорозі додаткове внесення на іменування приходячих на чергу до 15 с. м. К. Е. А.

2) До Ч. К. Е. А. Ч. 3603. Назначення

Відпис § 3 Наказу Військом НКГА Ч. 122 з 5.8.1919 оголошується Поручника Др. Давида назначується шефом Штаба при Команді Етапа Армії.

3) До Ч. К. Е. А. 3643. Заборона припиняння гал. ст. і козак без дозволу в службу.

Наказ Військової Канцелярії Диктатора ЗОУНР в: 156 ст. оголошує в військах: Подати певні факти щодо закуп на коней від наших жовнів з боку наддніпрянського війська, як також щодо припиняння дезертирів з Галицької Армії при оголошенню прик. Головного отамана Петлюри з дня 27.VII.1919. Ч. 288 щоби було можна починити потрібні кроки. Всякі тамтешні зарядження для Етапу Армії, які би були потрібні для Наддніпрянщини подавати закордонному Міністерству військ до відома і оголошення а взагалю до полагодження.

4) До Ч. К. Е. А. 3603. Виступ цив. населення проти армії

Відпис § 2. Наказу військам Н. К. Г. і ч. 122 з 5.III.1919 оголошує:

Наказ Головного Отамана Петлюри ч. 318, 30 липня 1919.

Вже кілька разів лучалося, що цивільне населення виступало з оружжам проти наших Галицьких Військ, або на поодинокі частини. В таких випадках наказую вживати як найстрашніших мір. 1) Людей, які виступають проти Українського війська чи то наддніпрянського чи Галицького з оружжам належить розстрілити на місці, а все здібне до оружжя – населення ворожого села мається евакувати з села та вислати під скортою до Етапно-стаційної Команди Жванчик, або до тилового Команданта.

Команді Етапа Армії і Командантові Тила прилучити відповідні поміщення та приділити відповідну кількість жандармерій. Над інтернованим населенням негайно заряджувати слідство за участю військової судової влади Штаба Дієвої Армії. Винних притягати до судової відповідальності, невинних повертати домів. 2) Села з яких обстрілювано наші частини, перешукати за зброєю та муніцією і всю зброю відібрати. 3) Всі перехоплених на псуванні телефонного та телеграфного дроту на місці розстрілювати.

*Підписав Головний Отаман Петлюра, в. р. Т. В. О.
Начальника Штабу Дієвої Армії Отаман Тютюнник, в. р.*

5) До приказу К. Е. А. ч.: 3679. Артилерійські старшини (спис)

Всі артилерійські старшини, приділені до КЕА (зглядно приділені до КЕА) зглядно приділені до відділів підчинення КЕА находячися в збірні старшин в Калубаївцях надішлють негайно КЕА оружному референтові службовим листком слідуючі дати: 1) дата послідного австр. іменованя і ранги, 2) дата послідного укр. іменованя, 3) приділеня до австр. армії, 4) попередне і теперішнє приділеня до укр. армії і т. п., 5) умотивовані претензії поправи ранг і т. п. при подаваню дат іменовань належить ссилати на дату дотичного австр. Вістника.

6) До наказу КЕА ч. 3623. Приділ служби ветеринар.

Приділені ветеринари аж до відкликаня повнять службу ветеринарну в слідуючих частинах:

1. Пор. вет. Івань з приділом КЕА з місцем осідку в Камянці Подільським при повітр. Дивізіоні булавн. сотні КЕА. Харч. складі КЕА, обозній валці ч. 2, Команді народньої сторожі, одежнім складі, майстерні одностроїв.

2. Чет. Татарський з приділом при Стацийній Комді в Камянці повнить оглядини мяса в різнях. Команда повнить оглядини, а рівночасно помагає в службі пор. Івашеви.

3. Пор. вет. Куровецкий з осідком в Безносківцях з приділом до артилерійського вишколу повнить службу вет. в згаданім вишколі, дальше в обозі КЕА в Колубаївцях і викупно ... відділів вожакові.

4. Пор. вет. Бородайкевич з приділом до запасного коша кавалерійського з місцем осідку Фурманівка повнить службу при складі технічних матеріялів, коло народньої сторожі в Китайгороднім вишколі УСС в Вихватнівцях.

5. Чет. Осторзецер при збірні обозів в Рахнівці.

6. Лічниця коней в Слобідці Балинській в таборі положених в Балині.

7. Згадані ветеринарийні лікарі підлягають в справах ... безпосередно КЕА і обозані суть найменше раз на два тижні перевести лікарський перегляд коней в визначених їм частинах та в міру потреби виїзджать до частин в ціли лікування хорих

коней. В тім напрямку вийдуть в безпосереднє порозуміння з командантом частин. Частини яким вони приділені обовязані суть на жаданя діставати підводи, та виставити явний приказ як рівнож мають доставити відповідний помічний персонал. Частини не вимінені в приказі звертаються о ветеринарийсько-лікарську поміч до найблизше осілого одного з ветеринарийних виміненних лікарів. Згадані ветеринарийні лікарі обовязані суть кожного місяця 1 і 15 надсилати викази письмено та клінічно-хорих коней як рівнож звідомлення про переведені перегляди до КЕА. Місця осідку ветеринарийних лікарів повинні інтересовані частини вести в свіденні.

7) До приказу К. Е. А. 3699. Однострої для старшин КЕА.

Зарядження Начальної Команди Інтенд. Ч. 250: Придїлено для старшин в Етапі слїдуючи части однострою: 20 блюз, 20 штанів, 30 шапок, 20 пар біля, 90 м сукна на однострої, 70 м сукна на шинелї (гранатового), 100 м сукна на шинелї (бронзованого), 80 м сукна синього, 50 хустинок, 50 кг скіри на золї, 15 кошів, 300 шт. тоалетового (сукна) мила. Однострої сі перебрала Зарядча Комісія КЕА в ціли обділення ними старшин. З згляду на малу скількість запасів можуть на ці однострої рефлектувати тільки ті старшини, котрі мають лиш один гарнітур однострою і той винешений а ще не побирали з військових складів УНР однострою.

8) До приказу К. Е. А. 3557. Лічниця для коней ч. 1.

Лічниця для коней, ч. 1 перенесена з Колубаєвич до Слобїдки Балинської.

9) До приказу ч. КЕА 3654 ч. 214

Заряджене Нач. Інт. Г. А. при К. Е. А. І. ч. 214 оголошуєсь в цілости:

Всі постанови і прикази котрими змінено денну пайку харчу, постановлену зарядженням Д. С. В. С. з дня 21 лютого 1919, Звк. 84-1. ч. 845/19 (Вістник ч. 7) зноситься з днем 11 серпня с. р. і понявши від сього дня включно належиться денна пайка харчу у постановлений висше наведення зарядження в висотї сее: консервова кава (подвійна пайка по 36 гр) з 10 гр цукру, закришка 5 гр, м'ясо 300 гр, каша (фасоля або горошок) 200 гр, сіль 30 гр, цибуля або часник 5 гр, перець або паприка 0,5 гр, омаста 25 гр, оцет 2 гр, мука 20 гр, хліб 500 гр, або сухар 300 гр.

Постанова сього зарядження про допускаємість підмінку кави має звучати:

За одну пайку консервової кави 36 гр з 5 гр цукру:

- а) 15 гр чаю або 3 гр підмінку чаю, 25 гр цукру і 3 гр руму
- б) 25 гр муки до вареня, ... 1,5 гр кляру.
- в) 24 гр підмінку кави (без цукру) і 35 гр цукру
- г) 0,5 молока
- д) 20 гр юшочної консерви

Для коней даєть ся:

- а) тяжкої 6 кг
великої раси 4
малої 2 вівса або підмінків
- б) тяжкої 6 кг
великої раси 5
малої 4 сіна або підмітків.

Для худоби:

Сіно 5 кг і солома 2 кг або 36 м² пасовиска, або 40 кг зеленої паші.

Для безрогої: 2 кг кукурудзи або 4 кг грису, або 6 кг бульби.

10) До приказу КЕА ч. 18

Частини Галицької Армії, в яких находиться поч. майн. Дорош Осип і Копертинський Володимир подадуться до відома Ч. 361.

11) До приказу КЕА ч. 3635.

Підпор. Козма Володимира приділеного до ... Комісії ч. 1 піднесено з 1.VII с. р. до степеня хорунжого.

Командант Етапу Армії

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 5, арк. 68. Рукопис. Оригінал.

№ 301
**РАПОРТ КОМАНДИ НАРОДНОЇ СТОРОЖІ
 ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
 ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ОХОРОНИ НА КОРДОНІ
 ПО РІЧКАХ ДНІСТЕР І ЗБРУЧ**

8 серпня 1919 р.

В слід тамтейшого приказу ч. 592 з дня 24/7.1919 голосить ся, що виставлене кордонів вздовж Дністра і Збруча наступило вже 18-ого липня 1919 на одержаній устний приказ.

Кордон на Збручи: Командант хор. Боднар з осідком в Рихті обіймає 6 станиць в силі 20–30 мужа а то: Фридрихівці, Ласківці, Рихта, Княгинін, Ластівці і Ісаківці.

Кордон над Дністром: Повіт. Командант Антін Тягнибок з осідком в Устю обіймає 5 станиць в силі 20–30 мужа, а то: Яруга, Устя, Руда, Жванець і Брага.

Для обох Кордонів назначила Команда Народної Сторожі пор. Миколу Шипайла провірюючим старшиною з осідком в Жванци.

ЦДАВОУ, ф. 2192. оп. 1, спр. 1, арк. 4. Машинопис. Оригінал.

№ 302
**ЦІЛКОМ ТАЄМНИЙ РАПОРТ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ АРМІЇ
 ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
 ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
 ПРО ОПЕРАТИВНУ ОБСТАНОВКУ НА ФРОНТІ**

8 серпня 1919 р.

Як я вже представив був в мойому 1-ому Меморандум ... 4318/ таємно, захоплення району Винниці дає певного рода запоруку забезпечення флянків і задів наміреної лиш в напрямку на море операції.

Ця запорука росте очевидно в міру того, як у сподіваних раз під Жмеринкою боях вдасться не лишень викинути ворога з його позицій, але й цілковито розбити.

Втім у такому випадку можна-би відважитися на переслідування ворога аж до лінії Казятин—Бердичів перевести лише слабшими силами, хоч-би от Запорізьською Групою на Казятин і одною або евентуально двома Бригадами II-го Корпуса на Бердичів, під час коли зараз в районі на південь від Бару скупчений III-ий Корпус як також наспівший в район Жмеринка I-ший Корпус можна-би було звернути до напрямку на Одесу.

I-ий і III-ий Корпуси в злуці з 3-тою дивізією полковника Удовіченка вистарчать з певністю для того, щоби скоро й певно справитися з находячимися в районі на південь від Жмеринки ворожими силами, які — числячи високо — можна числити до 4000 люда.

А через це відтворено-би дорогу аж майже до Одесси, так що можна-би було сподіватися около 400 верств довгу дорогу перебування в 1 і 1/2 (півтора) місяцях. В цей спосіб при кінці вересня було-бися в околиці над морем.

Після справлення з ворогом на південний схід від Жмеринки, мається можливість відтягнути дивізію Удовіченка на північ та звільнити нею більшу часть — як не цілий — II-гий Корпус. Наколи I-й Корпус опісля скупчиться десь в районі Бар—Жмеринка — як стратегічний запас, то тим з одної сторони буде забезпечений район Проскурів—Винниця, а з другої сторони буде промощена дорога для злуки цілої Галицької Армії, коли візьметься під увагу переведення цього Корпуса також в напрямку на Одесу.

А наслідком цього буде і то, що ідучи в напрямку на Одесу війська будуть цілковито з задів забезпечені; можна буде улаштувати і етап і постачання, так що особливі лихі сторони тої операції були-би через це усунені.

Тут коротко начертана операція з військового боку особливо симпатична лише для того, що вона провадить до того, що всі ворожі сили, які можна буде осягнути, будуть по порядку розбиті. Таращанська дивізія зістала коло Проскурова і на захід від того — коли не знищена — то все-ж таки побита.

Із ворожими, в районі Жмеринки находячимися, силами ми справимося правдоподібно в найблизших днях. Після укінчення цієї операції мав-би сполучений наступ Галицьких Корпусів та дивізії Удовіченка справлятися з третьою групою ворожих сил.

Йде до Генерала Курмановича, Штаба Дієвої Армії та пропонується Диктаторови.

Начальник Штаба Армії: Шаманек, полк.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 5, арк. 2. Машинопис. Оригінал.

№ 303
ЗАЯВКА ОПЕРАЦІЙНОЇ КАСИ
БРИГАДИ УСС КОМАНДУВАННЮ БРИГАДИ
ПРО ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ у серпні 1919 р.

10 серпня 1919 р.

В залученню пропонується заповнення гроша на час від 10 до 20 серпня 1919.

Інтендантура Команди Етапу Армії не хоче признати Операційній Скарбниці Бригади УСС на 2-гу десятню с. м. ніякого зачету. Стан готівки в скарбниці виносить з нинішнім днем: 273 105 грн. 19 шаг. — На це надіслала Інтендантура Бригади УСС слідує заповнення гроша на 20-гу десятню с. м.

Стан Бригади УСС: 6500 людей, 1450 коний.

Предмет	Сума
	Гривень
мяса	3 200 000
паші	700 000
ярини	1 600 000
муки	1 800 000
тютюну	500 000
черевиків	700 000
мила	100 000
на прочі дрібні видатки	200 000
Разом	8 800 000

Тому що Бригада УСС знаходиться в Кам'янці на Под. — мусить видавати більше грошей, як інші відділи за Кам'янцем. В Кам'янці і околиці ціни є подвійні.

Від 1 с. м. тепер набрала Бригада УСС від Інтендантури Команди Етапу Армії: 1102 кг муки, 25 кг солонини, 250 кг соли і 25 кг мила.

Решту харчів та потребів і пашу муситься закупити за готівку.

Крім сего на виплату заслуженини для мужви і прочі непредвиджені видатки, для всіх відділів треба 2 200 000 грв.

Отже на 2-гу десятню серпня 1919 запотребовується суму 11 000 000 грв. словами: одинайцять мільонів гривень.

Володимир Кипріян

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 5, арк. 96. Рукопис. Оригінал.

№ 304

ПРОТОКОЛ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕРЕВІРКИ ІІІ ГАЛИЦЬКОГО КОРПУСУ, ПРОВЕДЕНИЙ ЗГІДНО З НАКАЗОМ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА

11–15 серпня 1919 р.

Протокол

Описаний з нагоди екон. зарядженої провірки ІІІ гал. корпусу на підставі приказу Диктатора ЗОУНР з дня 4 серпня 1919 Ч. 806/інт.

1) І і ІІ сотні Етап. Курія ІІІ гал. Корпуса в Єлтушкові.

а) Стан сотень

2 старшин, 134 підстаршин і стрільців, призначених до легкої служби без зброї (з того 10 стрільців і 1 підстаршина як ... відділ, 42 стрільців ях охорона жнив в Курилівцях мурованих), 8 коний (власність держ.), 3 вози і 1 полева кухня.

б) Каса.

На підставі документів і записок Касових, проваджених на відірваних картках (одноцільної книги «Vormer ... Gelder» нема) успільнено решту касову готівкою 7668 гривень 75 шагів.

в) Однострій і обув

Стан на загал лихий, конечна потреба 55 блуз, 60 штанів, 22 пари черевиків та 112 пар сорочок і підштанків.

У стрільців 112 людей немає зовсім або в дуже лихим стані сорочки і підштаники, прочі люди мають тільки по 1 парі біля на тілі поза тим нічого більше; 22 людей повнить службу босо.

г) Збруя і муніція

52 крісо австр. і 470 набоїв

7 російськ.

1 маш. кріс «Levis» америк. і 1050 набоїв.

Законсервоване збрुї добре, в стрільню вправляєсь вся мужва.

д) Харчі

Підручного харч. магазину нема; люди набирають харчі в натурі з етапного харч. складу. Їду приготавляють в власнім заряді.

Запитані про харч, деякі скаржаться, що пайка замала, другі вважають пайку достаточною. Усі подають згідно, що пайки набирають однаковим вимірі. Загально брак сушни. Запитані про харч нинішного дня заявляють що на сніданє і вечеру мають каву а на обід юшку з мучною заправкою і крупами, кусок мяса та 1/4 хліба т. є. 250 гр. на цілий день.

Замітка

Запримічено барк інвентарів, легітим. карток, правильних записків про держ. гроші.

Командант адміністр. четар Яків Шах не був в змозі навести докладної касової готівки. Виказав готівкою 17 000 гривень а після сего в сій квоті є також і его гроші, яких висоту подати не вміє.

Каси т. є. скринки касової усього відділу немає, гроші носить Командант при собі разом зі своїми грішми в одній купі.

Зарядження

Наказано Командантови 1) гроші держ. т. є. квоту 7668 гривень 75 шагів яка після записків касових є власностию державною — переховувати віддільно від его власних грошей,

2) провадити докладні записки що до держ. грошей в осібнім журналі та замикати його кожного дня, щоби в котрій хвили мож було провїрити стан каси,

3) зажадати від Інтендантури III гал. Корпуса заповнення недостаючих частин одностроїв, біля та обуви,

4) зажадати від інт. III гал. Корпуса шкури (Brandsohlenleder) та починити власним шевцем сотенним обув як також наказано

зажадати дозволу на закупно звичайного полотна в скількості необхідно потрібній до полатанки діравого одержу,

5) наказано негайно заложити докладний «Інвентар» цілого державного добра, яке є в посіданню відділу а особливо коний, котрі приказано заосмотрити знаком для зазначення державної власности,

б) наказано заосмотрити мужву в приписані легіт. карточки.

Єлтушково, дня 11 серпня 1919.

2) Булавна сотня Етапної Команди III гал. Корпуса в Єлтушкові
а) Стан сотні.

9 старшин, 34 підстрашин, 73 стр., 25 цивільних візників, 2 жіночі сили, 14 державних і 50 коний цивільних, 1 кухня полева (російска).

б) Каса

Решта касова 29 986 грив. 45 шагів, котру по перегляненню записку касового в касі знайдено. Скрині Касової нема; Каса (гроші) в перехованю у бувшого Команданта пор. Зубрицького який ще не передав її теперішньому Командантові Василеві Вільчинському відсутному з причин службової поїздки.

Акт рахунковий за місяць липень відданий ліквід. старш. Етап. Кдп. III Гал. Корпуса.

Записок касовий і всі прилоги в порядку, ведені точно і дуже старанно.

в) Однострій і обув

Цілковитий брак обуви у 20 людей, решта обуви по більшій части дуже знищена. Одострій подертий, плащів брак, багато людий без сорочок і підштанків, так що однострій носить по голім тілі.

г) Зброя і муніция

7 австр. і 3 рос. кріси без муніц.

д) Харчі

Харчі побирає сотня з Харч. складу та приготовляє в власнім заряді.

Провірено каву видану мужві на вечеру, була добра і в достаточній скількості.

Замітка

Харчовий журнал (Verpil. Rapp. Journal) і листа преденційна (Prasenzstandesliste) а також листки льону (Zohmugozettol) проваджені точно і в порядку. Люди мають легітимаційні виказки, магазину підручного харчів нема, цілковитий брак інвентарів.

Сотня заложена перед місяцем.

Зарядження

Наказано зажадати від Інтенд. III Гал. Корпуса бракууючих а необхідно потрібних частин однострою і обуви а головно починити подерті части однострою і обуви у власнім заряді.

Наказано негайно заложити точний «Інвентар» всего держ. майна в посіданю сотні, а записки касові кожного дня замикати та виказувати касову решту.

Єлтушків, дня 12 серпня 1919.

*Нач. інт. див. 3. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замойський, пор.*

3) Етапна лічниця III гал. Корпуса в Єлтушкові

а) Командант сотн. лікар Др Лопатинський (ще не переняв), екон. рах. рефер. офіційний. рах. Походжай.

б) Стан лічниці 5 старшин, 1 медичка, 1 саніт. сестра, 1 помічна сила жіноча, 2 доглядачки окремо, 2 ст. дес. (довше служ.), 7 інших підстаршин і 19 стрільців, 13 візників, 24 приватних і 2 держ. коний, 12 приватних і 1 держ. возів. Кухонь полевих нема, а лише 2 баняки 1 на 15 і 1 на 50 літрів.

в) **Каса** після замкненого записку касового виказала квоту 18 428 грив. 05 шаг.

По докладнім провіреню документів справлено решту касову на 21 628 грн. 05 шагів і сю квоту по остаточнім перечисленю готівки сконстатовано. Ріжниця межі первисно сконстатованою рештою касового а рештою дійсною визнаєся тим що в записці касовій деякі позиції вписані хибно 2 рази в розхід, далі, що позиція касова під датою 8/8 с. р. в квоті 200 гр ніякою прилогою удукументована, прилоги не в порядку.

Записок касовий ведений на відорваних картках а не в книзі, не в порядку і робить вражінє більше приватної записки а не урядового документу.

Каса сама після заяви старш. Походжая міститься в й его приватнім помешканю в куфрі під сторожею.

г) **Акт рахунковий** за червень і липень ще не відданий лікв. старш. Кдн. Епату III Гал. Корпуса.

д) **Однострій і обув.**

Обуви немає зовсім 15 людей, 8 людей немає сорочок і підштаників, 2 людей штанів, загальний брак плащів.

з) **Збруя і муніція.**

Нема ніякої.

ж) **Харчі**

Харчі набирає лічниця з харч. складу Ет. КДП III Гал. Корпуса. Потрібні середники поживи для хорих (яйці, молоко) купує лічниця.

Замітка

Інвентарна держ. майна — крім ліків і знарядів лічниці — нема і доперва закладаєть ся харч. журнал (Verpil. Rapport. Journal) і листа презенц. (Prasenzstandesliste) нема лишень неточні записки. Є заложена книга на записки касові і відти що буде провадитись. Виказки легітимаційні люди мають.

» **Зарядження**

Наказано негайно усунути визже наведені хиби та недостачі в осібности заложити докладний інвентар та записок касовий, який належить кожного дня замикати в ціли устійнення стану касового.

Єлтушків, дня 12 серпня 1919.

*Нач. інт. див. З. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замойський, пор.*

4) **Етапна жандармерія III Гал. Корпуса в Єлтушкові**

а) **Командант: четар Никола Танковид**

б) **Стан:** 4 старшини, 94 підстр. і стр., 3 цивільні візники, 6 цивільних і 8 держ. коний, 2 цив. і 4 держ. возів, 1 австр. полева кухня.

в) **Каса:** залишок касовий (справлена книга) ведений порядно і точно, прилоги в порядку. Решта касова 13/8 с. р. 38 829 грив. 69 шаг. найдена в порядку. Скринки касової нема, гроші в перехованю Команданта

г) Одноустрій і обув

Обуви немає зовсім 2 людей, плащів 7 людей, 1 пара біля є у кожного, також штани і блюза.

д) Зброя і муніція

Австр. крісів 76, до того 950 набоїв, 1 російськ. і 25 набоїв.

з) Харчі побираєсь з Ет. харч. складу купується лиш з харч. релютум. Харчі в достаточній кількості і добре приготовлені, як се комсія наглядно переконалась.

На обід подано мужві кашу з клюсками і бараболями та мясо.

Замітка

Акт рахунковий за липень відіслано влас. до лікв. старш. Ет. Кдп. III гал. Корпуса. Листа предани. Журн. харч., Книга наборова і записок Касовий ведені старанно, точно і чисто. Слідно сумлінну працю Команданта та рах. підстаршини.

Є малий підручний магазин з запасом (невеликим) муки, цукру і т. п.

Бракує інвент. держ. майна, виказки легіт. люди мають.

Зарядження

Заряджено заложити інвентар держ. майна а записок Касовий щоденно замикати, в цілі успішеного стану каси.

Єлтушків, дня 13 серпня 1919.

*Нач. інт. див. З. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замойський, пор.*

5) Етапний Харч. склад III гал. Корпуса в Єлтушкові, разом з підвідділами (пекарня, різка і склад одностроїв)

а) Стан: 6 старшин, 86 підст. і стрільців, держ. коний 8, возів держ 4.

б) Каса. Осібна касетка з грішми перехована в канцелярськім складу. Записки касові (Kassa-journal) ведені в формі книги в 2 примірниках точно і в порядку. Прилоги в комплекті. Решта касова 13/8 с. р. 398 329 грив. 87 шагів по перечисленню найдена в касі точно.

Потреба грошова на декаду около 100 000 грив. не вчислюючи закупів для складу.

в) Акт рахунковий за серпень і липень с. р. ще не відісланий до лікв. з причини що не визначено куди має бути висланий.

г) Однострій і обув.

У кожного з мужви є обув, 1 пара біля, штани і блюза, 40 людей немає плащів.

д) Збруя і муніція.

9 крісів з муніцією.

з) **Харчі** побирають підвідділи з харч. складу. Є невеликий підручний магазин для власного ужитку

ж) **Магазин харч. складу** приміщений в магазині цукрового заводу, просторий чистий і сухий. Часть складу находиться ще в Курилівцях мурованих.

В магазині всюда чистота. Харчі спаковані в мішках. Більші припаси м'ясних консерв (6400 австр. 2450 рос. з подвійною пайкою). Соли 11, прочі припаси в менших скількостях з винятком цукру котрого є 325 і кави житної і ячмінної 106 кг.

Коло магазину пекарня о 4 пекарських печах, з яких кождий місться 80 боханків хліба на 1400 гр.

Замітка

Є ліста преденц. (Grös. Je. Lista), харч. журнал (V. Rapp. J), книжка наборова. Ведеться щоденно виказ набираних частинами харчів з магазину та надає ся звіт про стан харчів Інтенд. III гал. Корпуса.

Інвентара держ. майна, яке служить до ужитку підвідділів нема. Харчі в магазині перечислено в присутности підписаної комісії і ...нено що скількість їх відповідає скількості виказаної даним звітом для Інт. III гал. корпуса.

Магазин загально як також і підвідділи відповідно теперішнім обставинам роблять добре вражіння, слід праці і старанности о державне добро.

Командантом складу та підвідділів є сотник Віктор Барчинський

Зарядження

Наказано завести інвентар держ. майна яке призначене для власних підвідділів.

Справлено похибку в книзі Касовій т. е. 7 гривень, які хибно вставлено в прихід під датою 26/6 1919 через ошибочне перенесення рештую суми — приказано встановити в розхід.

Єлтушків, дня 13 серпня 1919.

*Нач. інт. див. З. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замойський, пор.*

6) Старшинська харчівня команди Етапу II гал. Корпуса в Єлтушкові.

З причини що управитель харчівні Петрицький як раз передає управу харч. справами так що харчівниця готується до відїзду в Браїлів перевірку відложено на час пізнійший.

Єлтушків, дня 15 серпня 1919.

*Нач. інт. див. З. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замойський, пор.*

7) Каса Етап. Команди III гал. Корпуса в Єлтушкові.

Каса в перерахованю команданта сотника Петра Бігуса, замикаєся на 2 ключі, з яких оден в перехованю Команданта, а другий у пор. Глібовицького як другого старшини касового. Касу стереже безнастанно військова варта.

Головна книга ведена в порядку, прилоги Касові в комплекті.

При перевірці знайдено решту касову в державних грошах 10 657 гр. 56 шагів в чужих грошах (Депозитах) 1173 гр. 80 ш.

Дневник касовий (Kassastanjvelprotokoll) проваджений в порядку, замикаєсь при кождому отвиранню каси, останний раз 13/8 с. р. і виказує стан каси в сумі 11 831 гр. 36 шагів.

Єлтушків, дня 15 серпня 1919

*Нач. інт. див. З. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замойський, пор.*

8) Кіньський шпиталь III гал. Корпуса при Етап. Кді. в Біличині

а) Стан: 1 старшина, 40 підстарш. і стр., коний держ. 68, возів держ. 10, кухня пол. австр. 1.

б) Записок касовий і прилоги в порядку, замикаєся щодня. Стан касовий 16 712 гр. 19 шагів по перечисленю передано касі готівкою.

в) Однострій і обув.

Обуви зовсім немає 1 стр., сорочка і підштаники є у кождого, плащів нема у 5 стр., блюзу і штани має кождий.

г) Зброя і муніція.

8 крісів (з тою 5 австр. з 20 набоями і 3 рос. з 10 набоями).

д) Харчі побирається з харч. складу.

Тому, що з попереднього місяця засноване пібрала зі складу де яких харчів; з причини браку тих в харч. складі – просить о дозвіл купувати на будуче харчі з вільної руки по твердих цінах за попереднім потвердженням зі сторони харч. складу, що жаданих харчів в складі нема. В сій справі приказом шпиталеви звернутись до Інтенд. Етап. Кди. III гал. Корпуса.

Замітка

Акт рах. за липень с. р. ще не видісланий до лікв. Стр. Ет. Кди. III Корпуса з причини маршів.

Шпиталь видаєсь презенційну листу, харч. журнал, головні заміткаві листки (Vormerkblätter), свіденя Книгу мужви, Записок одежи, виказ інструментів і ліків шпиталю і свіденя. Книгу хорих коней.

Загалом цілий серпень майно, яке є в уживаню шпиталю, зінвентаризоване і точно записане, ціле діловодство в шпитали ведене фахово, сумлінно та у великім порядку. Слід безвпинної праці Команданта вст. четаря Николи Сінгалевича, та рах. стар. дес. Михайла Сметанського, яким за їх працю пров. Комісія висказала своє признане.

Біличин, дня 15 серпня 1919.

*Нач. інт. див. З. О. У. Н. Р. (підпис нерозбірливий)
Мих. Замоєський, пор.*

Вслід провірки вижченаведених відділів подано до відома Інтенд. Ет. Кди. III Корп. Пор. інт. Маркову а то в тій ціли, щоб Інтенд. наглядала та припилньувала негайне усунення запримічених браків.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 238–245. Рукопис. Оригінал.

№ 305
ТАЄМНИЙ ОПЕРАТИВНИЙ НАКАЗ
ШТАБУ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ
ПРО ПІДГОТОВКУ НАСТУПУ НА КИЇВ І ОДЕСУ

12 серпня 1919 р.

Галицька Армія
Надніпрянська Армія
2 Галкорпус
Група С. С.
Група Запоріжська
Воєнному міністру
Диктатору
Канцелярія Головного Отамана
Затверджую: отаман Юнаків

1) Послідними боями удалось звільнити залізницю Волочиськ—Жмеринка—Вапнярка від ворога.

2) Ворожа ситуація:

В районі Вапнярки сильна ворожа розвідка; коло Жмеринки розбитий ворог відступив на полуденно-схід, схід і на північ по за Вінницю; на північ Староконстантиніва скупчує ворог більши сили; з метою наступу на південь.

3) Щоб правобережје від більшовиків звільнити раньше, чим нові ворожи сили підспіють, наказав Головний Отаман головними силами на Київ наступати, забезпечуючи себе активно на схід і в напрямку на Одесу.

4) Щоби цей наказ виконати наказую поки-що слідує:

а) Група Схід (Надніпрянська Армія, крім С. С. і групи Запоріжської) під тимчасовим командуванням Отамана Тютюнника має заняти район Бірзули—Умані—Володарки.

б) Середня Група (I і III корпус, крім одної бригади посліднього корпусу) з Запоріжською групою під командою Генерала Тарнавського, має заняти район Сквіра—Казатин—Бердичів, обсадивши відповідною частиною Житомир.

в) Група Захід (II корпус і група С. С.) під командою Команданта II корпусу має заняти Шепетівку, заслоняючись на північ і північно-захід.

г) До виконання тих завдань рішучо і негайно вступити.
д) Всі ці групи підлягають прямо Головному Отаманові.
е) Розмежувати смуги між поодинокими групами: Середня група на схід – лінія Жмеринка–Липовець–Білая Церков, на захід Деражня–Краснопіль–Житомир, всі місцевості для цієї групи включно.

5) Всіма заходами старатися розвідку, як найскоріше на лінію Бірзула–Умань–Бердичів–Новоград. Вол.–Рівно поширити.

6) Галицька Армія віддає негайно одну бригаду II корпусу біля Жмеринки в розпорядимість Надніпрянської Армії.

7) Місця постою команд:

Штаб Головного Отамана – Камянець Под.

Команда групи Схід – поки що Камянець, потім Житомир.

-//- Середньої – Бар

-//- Західної – Проскурів

8) Лінія Яруга (Дністром, Копайгород, Ярмолінці, Сатанів) творить границю між тереном військових подій.

9) Цей приказ одержують:

Дієва Армія, Галицька Армія, II корпус, Група С. С., Запоріжська група.

До відома:

Військовий Міністр, Диктатор, Канцелярія Головного Отамана.

Підписали:

Головний Отаман (відсутний)

Отаман Юнаків

Генерал Квартирмейстер Курманович

З оригіналом згідно:

Помішник Начальника Оперативного відділу

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 1, спр. 5, арк. 151. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 306
з ОФІЦІЙНОГО ЗВІДОМЛЕННЯ НКГА
від 9 серпня 1919 р.
ПРО ЗДОБУТТЯ ЖМЕРИНКИ

12 серпня 1919 р.

Наші частини в злуці з братними наддніпрянцями розбили нині в Жмеринці що найменше 10 ворожих полків та здобули цей важливий залізничний вузол. Відворот на Київ головним ворожим силам відтятий. Ворога примушено відійти лихими бічними доріжками здалека від головних комунікацій в полуднево-східньому напрямку. Він зазнав дуже важких страт. Незмірна здобич залишилася в наших руках.

Нач. Штабу Г. А. полк. Шаманек

Стрілець. – 1919. – 12 серп.

№ 307
з ОФІЦІЙНОГО ЗВІДОМЛЕННЯ НКГА
від 10 серпня 1919 р.
ПРО ЗДОБУТТЯ ВИННИЦІ

12 серпня 1919 р.

В продовженні успіхів під Жмеринкою галицькі частини разом з братніми відділами Наддніпрянської Армії заняли Винницю.

На Шепетівським напрямку жива діяльність ворога і натиск на наші полеві сторожі.

Нач. Штабу Г. А. полк. Шаманек

Стрілець. – 1919. – 12 серп.

№ 308
НАКАЗ НКГА ПРО НОВІ ПРИЗНАЧЕННЯ,
ОРГАНІЗАЦІЮ ВІЙСЬКОВОЇ ШКОЛИ,
ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМІСІЇ ТА ПІДГОТОВКУ ІСТОРІЇ
ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

17 серпня 1919 р.

Начальна Команда Галицької Армії

Наказ військам
Ч. 124.
Жмеринка, 17 серпня 1919.

§ 1. Признання.

Начальна Команда з найбільшим вдовolenням запримітила незвичайно бадьору поставу стрільців XI-ої Бригади в Жмеринці і висказує отсим за слідну із цього працю командантови Бригади та всім старшинам подяку й признання.

§ 2. Назначення.

1) Розпорядом Диктатора з дня 12 серпня 1919 Ч. 1003 през. поставлено підполковника генерального штаба Карла Долежля до розпорядимости Штаба Головного Отамана, а полковника Степана Чмелика іменовано референтом для військових справ і начальником військової канцелярії Диктатора.

2) Командантом III-ої бригади назначується отамана Кніттля Роберта.

§ 3. Курс воєнної школи.

Щоби хоч частинно усунути великий брак старшин генерального штаба, утворить Начальна Команда в найблизшому часі курс воєнної школи.

Метою цього курсу є виобразування спосібних старшин для служби низших степенів в генеральному штабі (старшини Генерального Штаба Бригади).

Курс треває 8 тижнів.

На цей курс входять під увагу лише ті старшини, яких висша Команда (до Команди Корпуса включно) узнасть за відповідних.

Петенти мають негайно предклатати в службовій дорозі їхні прохання з виповненою прилогою — як у взірці.

Команди Корпусів (Команда Етапа) мають предложити Начальній Команді зібрані та заопініовані прохання найдалше до 10-го вересня 1919.

Дальші вказівки відносно утворення курсу слідують.

§ 4. Термінольогічна комісія — утворення.

Для створення належної, а до тепер не існуючої військової номенклатури буде утворена при військовій канцелярії Диктатора термінольогічна комісія.

Члени: один булавний старшина, один сотник і один молодший старшина. Робота треватиме, о скільки се можна предвидіти, шість тижнів. Старшини з відповідним лінгвістичним уздібненням, як також з охотою й замилованням до згаданої праці, мають сейчас зголоситися до сего в службовій дорозі.

Передусім будуть узгляднені старшини з фронту, котрі потребують відпочинку. В коротко зредагованих просьбах подати:

- 1) степень,
- 2) імя і назвиско,
- 3) частина,
- 4) теперішне приділення,
- 5) степень боевої здібности,

6) степень знання української мови в слові й письмі; укінчені студії. Просьби належить вносити в службовій дорозі найдалше до дня 1 вересня 1919.

§ 5. Історія Галицької Армії.

В цілі збереження традиції створення та боїв Армії Західної Области Української Народньої Республіки, що мати-меть важний вплив на скріплення національної свідомости та гордості дальших поколінь, наказую:

I. При кожній самостійній частині (Бригаді, Вишколі, технічних, летунських, залізничних відділах, шпиталях і т. д.) має бути до тижня визначений відповідний старшина та приділений йому до помочі під-старшина, які мають до місяця від дня призначення їх зібрати всі дневники сотень, курінів, бригад, корпусів

і т. д. — всі телефонні книги приказів фронтових та запільних відділів, боєві та ситуаційні звіти з долученими до них ситуаційними шкiцями, а в міру можности й з малюнками. З сего матеріялу мають за прибранням дальших потрібних сил протягом того самого місяця зробити історію Бригад на основі отсих точок:

1) Коли, ким, де і як зорганізовано Бригаду (згл. иншу частину);

2) З яких околиць вона набиралася;

3) Особи (старшини, підстаршини та стрільці) заслужені при організації та за осмотренню по куріням та сотням.

При особах подати: день, місяць, рік, місце (село, повіт, край) уродження, імя і назвиско, національність і стан обоїх родичів, де та які школи покінчив, служба, степень і участи в боях в австрійській армії з докладними датами, чи, коли та як довго був за границею, спеціальні замилювання в напрямках освіти та економічно-господарських;

4) Допомога населення при організації;

5) Все документувати — по можности — як найдокладнішими цифрами що до числа людей, його зросту згл. упадку, заосмотрення в матеріяльні засоби (харч, одяг, обув, приміщення, обоз, скількість і якість їх, та спосіб добування). Хто визначився спеціально організаційним зміслом (старшини, підстаршини, стрільці та цивільні особи, з якими стрінулося військо);

6) Хронольогічний порядок участи в битвах поодиноких курінів, сотень і чет, з заподанням докладного місця постою в кождий день (т. зв. кровава мапа), погоди в часі битви, відпочинків, числа втрат, при чім подавати — по можности — короткі описи битв, відзначення поодиноких частин і осіб: а) до Збруча, б) від Збруча;

7) Кождий старшина має обовязково подати свою життепись по висше назначеним пунктам при 3), прикріплена до фотографічної знимки, — а стрільці, що визначилися в боях, по можности на кошт частини, до якої належать;

8) З окрема подати спис всіх погибших і померших від ран та недуг, їх життепись (особливо зазначається потребу подання місця їх походження та сімі), списану на основі оповідання

товаришів, знайомих, з поданням їх визначних вчинків. З цим належить в першій мірі звернутися до духовників і до командантів шпиталів;

9) Наказати окремим частинам збирати всяку літературу, звязану з їх історією, з історією війни, почавши від поважної скінчивши на гумористичній, а саме: описи битв з повним зазначенням місцевостей і рік, пісні, дотепи і дотинки (при іменах і назвисках подавати прізвища — Шпіцнамен — так поодиноких людей, як і частин), фантазії, мрії, вірші, сатиричні уваги про недостачу обува, муніції, харчів і т. д., і як о це старалися;

10) Зібрати по пунктам, означеним під 3), біографії командантів, непроголошених досі друком, від начальних — до командантів чет, о скільки останні мали доручену якусь самостійну акцію, або самі визначилися;

11) Додатковий пункт, коротку історію бувших українських полків та їх частин австрійської армії, які добилися або добивалися до Української Армії, а особливо тих груп, які 1-го падоліста 1918 року, або в перших днях сего місяця, взяли участь в установленню української влади в Галичині, та частин, які були на Вкраїні та долучилися до Придніпрянської Армії (пр. пробоевий курінь XI в Херсонщині);

12) Старшинам, котрі були занятими при Д. С. В. С., наказується подати історію та розвиток тогож Секретаріату з характеристикою поодиноких осіб. Переведення в діло сеї точки поручається отаманові Бубелі, не нарушуючи обовязків, які звязані будуть з його новим приділенням;

13) Написати коротку історію Начальної Команди Гал. Армії під ріжними командантами аж до останньої хвилі, та Команд всіх Корпусів, запілля та етапа;

14) Подати всі комунікати до Начальної Команди Гал. Армії;

15) Подати історію старшинських шкіл, жандармерії, окружних, повітих — стаційних — та двірцевих — Команд в більших місцевостях при-фронтових і таких, де лучилися важнійші военні події. Виконання сього поручить Команда Етапа Армії старшинам бувших тих Команд;

16) Вишукати старшин, які брали участь в роззброєнні австрійських частин, та поручити їм докладний опис сих роззброювань з цифрами, підчеркнувши потребу опису замішання та дісорієнтації у роззброюваних;

17) Представити історію відновлення дисципліни та способів, яких при тім уживано, як також причин, які сему перешкоджували;

18) Зібрати історію оркестр і хорів, концертів і вокально-декляматорських вечірниць і т. д. Подати при тім ноти нових ще не печатаних пісень. Те саме з аматорськими кружками;

19) До всіх тих описів долучити знімки, а коли таких нема — сейчас зібрати фотографів, малярів і рисівників, а коли й таких нема — замовити не-військових і доручити їм виготовлення потрібних праць. Належить подати негайно до відома Начальної Команди Галицької Армії, де є приділені слідуючі малярі: пор. Струхманчук, четар Охримович, і стрільці: Осінчук та Крайківський.

II. Переведення цієї праці:

При Начальній Команді Гал. Армії призначається як старшину до переведення цього діла — поручника Федюшку, а йому до помочі хорунжого Юру Шкрумеляка. Команда, при якій знаходиться поручник Федюшка, має його негайно з документами відіслати до НКГА. Він має зайнятися зібранням висше назначеного матеріялу від назначених до цього старшин при Бригадах і Корпусах, дальше упорядкуванням цього матеріялу та переданням його Канцелярії Диктатора ЗОУНР. Він має провадити цілу акцію, контролювати її, та видавати потрібні інструкції та інформації, яких має засягнути в потребі від Диктатора та Начальної Команди Гал. Армії.

Всіх старшин, які цим великим і пильним ділом будуть займатися, належить звільнити від всяких інших обовязків і подбати о приділення їм відповідних квартир та комунікаційних і грошевих засобів.

З огляду на негайність виконання сеї необхідної роботи звертається увагу поодиноких старшин, що це повинно бути точкою їх чести й амбіції, щоби не пропав спомин ніякого визначнішого діла кожної частини — так в інтересі її, як в інтересі

загальнім, та що опізнення в присиланню матеріялу спричинить поминення даної частини у виданню Пропамятної книги про історію Галицької Армії.

З важніших документів і матеріялів належить зробити відписи; оригінали переховається в архіві Начальної Команди Гал. Армії, а відписи звернеться частинам.

Наказ Штаба Дієвої Армії Ч. 1605,

з дня 13 серпня 1919 р.:

§ 6. Дезертири.

«З приводу того, що цієї пори богацько по містам та селам ховається різного роду дезертирів та осіб, які ухилюються від мобілізації, наказую всім частинам, як тільки вони приходять до міста або села, в яких уже провадилася мобілізація, перше всього, з допомогою громадянської влади, заарештувати всіх, котрі ухиляються від військової служби, та передавати їх до першої частини, де є надзвичайний військовий суд, для негайного судження і кари. Підписали з Наказу Головного Отамана Начальник Штаба Дієвої Армії: отаман Тютюник в. р. і Начальник 2 Управи: отаман Янушевський в. р.».

§ 7. Ношення відзнак.

Що раз більше множаться випадки, що старшини не носять відзнак.

По думці виданих Начальною Командою Гал. Армії і Диктатором приказів будуть від тепер як найостріше карані не тільки старшини, але й їх безпосередні настоятелі будуть потягнені до відвічальности.

§ 8. Іменовання хорунжими.

Богато Команд предкладає до Іменовання хорунжими підхорунжих, котрі не покінчили старшинської школи. Звертається увагу, що розпоряд Д. С. В. С. з дня 4 цвітня 1919 р. През. Ч. 3410 перз. обов'язує в повній силі.

В доповненню сего розпоряду заряджується, що всі фреквентати старшинської школи, котрі покінчать її з добрим успіхом, зістануть при виході зі школи іменовані Начальною Командою Гал. Армії хорунжими, без огляду на се, яку степеню мали

вони до тепер, о скільки вони відповідають услів'ям повисшого розпоряду. Про гідність тих фреквентатів має рішати старшинський збір школи.

Фреквентати, покінчивши старшинську школу з невідповідним науковим успіхом або щодо котрих старшинський збір вискаже сумніви, можуть бути іменовані під-хорунжими зі ступенем від вістуна до старшого десятника.

Команди віддавали до старшинської школи людей, котрі не мали ніякого військового вишколення (були заняті довший час в канцеляріях, Командах і т. п.). Позаяк в старшинській школі треба було піддати тих людей передусім рекрутському вишколенню, припізнилося через це образования на старшину. Щоби се на будуче не лучалося, належить вже тепер відіслати для практичного вишколення до Армейського Вишколу (група от. Ключа) всіх аспірантів, котрі мали би розпочати старшинську школу в другім турнусі. Армейський Вишкіл переведе їх рекрутське вишколення, а по проголошенню створення другого турнуса старшинської школи, віддасть їх негайно — без попереднього приказу — до тої ж школи.

§ 9. Ведення авта без виказки.

Заказую всім старшинам і мужві, котрі не викажуться «Виказкою дозволу ведення авта» виставленою авто-референтом Начальної Команди Галицької Армії, вести особисто авто. Недодержання сего приказу потягне за собою остре покарання і відібрання авта.

§ 10. Звільнення з посади.

Команда Етапа Армії звільнила Наказом з дня 9 с. м. Ч.: дов. 325 канцелярійну силу Лілівну Ізабелю від служби при Команді Етапа Армії з тим, що вона не може бути нігде прийнятою до канцелярійної служби в Українській Армії ЗОУНР.

§11. Старшини — зголошення їх місця побуту.

Всі відділи і Команди, в котрих стані знаходяться слідуочі старшини, зглядно котрі мають відомости про се, де ті старшини знаходяться, донесуть про се негайно: 24) поручник Гірняк Микола, бувший командант Набірні Гаї — Чижиків; 25) сотник

Комаринський Роман, бувший командант з Окружної Військової Команди Тернопіль; 26) поручник Дацків (родом і належний до Городниці, пов. Скалат), котрий – після приватних інформацій – повнив в марті с. р. службу при якімсь надніпрянським Штабі в Краснім; 27) поручник Ільницький Плятон, уродж. в Заліттю, пов. Дрогобич р. 1892; 28) четар Буа (був занятий в Краснім); 29) хорунжий Даниляк Федь (давнійше 2-га сотня 1-го Бережанського куріня); 30) четар Печарський Іван (давнійше 1-ший Бережанський курінь); 31) хорунжий Крушельницький Володимир (давнійше комбінований курінь Бережанської Бригади); 32) четар Головінський Іван (давнійше Станиславівський курінь); 33) скарбник Козлов Валерій (давнійше 2-гий Гарматній полк); 34) четар Ясеницький Орест; 35) хорунжий Плешкан; 36) четар Кульчицький (давнійше VIII Бригада); 37) поручник Коник Михайло (давнійше IV Гал. Корпус); 38) сотник Бемко Володимир; 39) поручник Гіляр Юлій (донести Команді Етапа Армії до Ч.: дов. 314); 40) хорунжий Котик Остап з Бурштина, пов. Рогатин, бувший командант Булавної Сотні V-го Гал. Корпуса; 41) хорунжий Довгань Дмитро, приділений до 2-ої сотні XVIII Бригади; 42) поручник Сандуляк Михайло, Бригада УСС; 43) поручник Вандакевич Адам; 44) четар Костриц Олекса; 45) четар Данилович Сидір; 46) четар Франціян Амброзий; 47) полевий духовник Колтун Дмитро; 48) четар Гнідий Кость; 49) четар Самарик Петро; 50) хорунжий Лабій Михайло; 51) хорунжий Андріївський Микола; 52) хорунжий Жевко; 53) осаул Рейнфельд Едмунд; 54) сотник Василенко Юрко; 55) сотник Тоцький Микола; 56) поручник Пелех Роман; 57) хорунжий Боднарук Микола; 58) хорунжий Васильків Михайло; 59) поручник Юркевич Осип; 60) четар Тарнавський Омелян; 61) хорунжий Склепкевич Іван; 62) поручник Слюсарчук Степан; 63) хорунжий Когут Володимир; 64) четар Брінг Лев; 65) хорунжий Бехметюк Остап; 66) хорунжий Іванюк Микола; 67) хорунжий Лапчинський Богдан, з бактеріологічної лябораторії в Тарнополі; 68) четар Ростикусь Василь; 69) хорунжий Гандзюк Микита; 70) четар Голда Осип; 71) хорунжий Скоморовський Володимир; 72) хорунжий Конюх Яким; 73) хорунжий Целевич Лев; 74) сотник Семенюк Осип; 75) поручник Баренбліт Сулим; 76) четар або

хорунжий Антонів Семен; 77) хорунжий Тершаковець Іван; 78) Заборський; 79) хорунжий Штайнмец Лев з Харчевого Складу НКГА; 80) рахунковий хорунжий Юрчишин Володимир, бувший ліквідуючий нафтового округу в Дрогобичі; 81) сотник харчевий Гесслер Вілібальд, начальник Харчевого Складу НКГА; 82) поручник Бойчук Дмитро.

*Начальний Вожд Війська ЗОУНР: Тарнавський, генерал-четар, в. р.
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.
За точність: Микита, четар*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 216–217. Друкарський відбиток.

№ 309
ДОДАТОК КОМАНДИ ЕТАПУ АРМІЇ
ДО НАКАЗУ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЄЮ № 124
ВІД 17 серпня 1919 р. ПРО ПІДГОТОВКУ
ІСТОРІЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

Не раніше 17 серпня 1919 р.*

Do nakazu wijkam Cz. 124 NKHA z 17 sierpnia 1919 w sprawie wedenia istoriji Halyckoji Armiji zarjadzaju:

Persz wsioho powynen buty wsiakij starszyna, jakomu bude poruczenyj obowjazok pracy nad zibraniem istorycznoho materijału ukr. wijkas ta wyzwolnoji jeho borotjby, perekonany ta peresiaknutym poczuttiam welykoji wahy joho diła dla hriaduszczych pokolin u narodnij świdomosti ta hordosty. Bezohladna prawda świtnietj ta pietrze u widnoszeniu do istorij naszoji wyzwolnoji borotjby, majutj buty prowidnymy linijamy pry perewedeniu otcych prac. Každy referent KEHA, dalsze Komdy Bt. Hrup K. Et. Sot. (w dorozii K. Et. Hrup. Wyszkoły, Specijalni Zap. Kurini ta koszi, Komandy wsich widdiliw ta zawedeń, pidczynenyh prjamo K. E. H. A. predložatj w dorozii dotyczynych referentiw K. E. H. A. do kincia weresnia s. r. naczerk istoriji swoho widdiłu Komandy, zawedenja, składu i t. p.). Pryznaczenyj do zibrania dotyczynoho materijału

*Дата встановлена за змістом документа.

starszyna zbere krim oznaczenoho, wyszcze materiału takož usi telefonni knyhy prykaziw swoho widditu, dalsze weś pomicznyj archiwalnyj materiał (zwity, pysmenni pryказы, dokłady, szkicy, rysunki i t. p.) i je widwiczalnyj za nadisłanie naczerku wraz z pomicznym materijałom w oznaczenim termini do rozporiadymosty K. E. H. A. Z waźnijszych dokumentiw i materijaliw należyty zrobity widpysy, oryginały perechowujutj sia w archiwu N. K. H. A., a widpysy zwernetj sia czastynam. Pry podawaniu naczerku istoriji widditu (Komd, Czastyny, Zawedenja i t. p.) majut buty uwzhladnenym:

1) Koły, kym, na jakyj prykaz, de i jak organizowano widdit (Kmda, Czastyna i t. p.).

2) Jake zawdannie, sposib perewedennia sioho zawdannia, serednyky.

3) Osoby (starszyny, pidstarszyny, strilci) zasłuzeni po organizaciji ta službi. Pry osobach podaty korotku, a ...* zytjepyś, uzhladniujuczj stan rodcyziw, wychowanie, obrazowanie, czy, koły i jak dowho buw za hranyceju, rid służby pered wstuplenniam do wijska, dijalist pered wojennu, specjalni zamyłuwannia w napriamach oswity ta ekon-hospodarskich, stepen i uczast w bojach w awstr. armiji z dokładnymy datamy uczasty w bojach za czas naszoji wyzwolnoji wijny.

4) Dopomoha nasełenia pry organizaciji w pownieniu służby.

5) Wse dokumentowaty po możnosty jak najdokładnijszymy cyframy ta datamy szczo do czysła ludyj, jich nastroju, zaosmotrenia w materialni zasoby (charcz, odiah, obuw, prymiszczenie, oboz i t. p. – jich jakist, sposib dobuwania) chto widznaczywsia sia specjalno organizacyjnym zmysłom (starszyny, pidstarszyny, strilci ta cyw. osoby).

6) Chronologicznyj poriadok roztaszowań ta postojiw danoji czastyny (widditu, zaweden) – a) do Zbrucza, b) wid Zbrucza.

7) Každyj starszyna maje obowjaskowo podaty swoje zytjepyś (jak tocz. 3) a riwnoczasno fotograficznu znymku – strilci, szczo wyznaczty sia w organizacyjnij praci czy służbi, po możnosty na koszt czastyny, do jakoji naležatj.

8) Z okrema podaty spys usich pomerszych, prynależnych do dotycznoho widditu czy czastyny ta jich zytjepyś, spysanu na osnowi

*Слово нерозбірливе.

opowidannia towarzysziw z podaniem jich wyznacznych wczynkiw. U potrebi zwertaty sia z cym w perszij miri do duchownykiw ta naczalnykiw licznyć.

9) Nakazaty pidczynenym czastynam ta widdiłam zbyraty usiaku literaturu zwiazanu z jich istorijeju, zhladno z istorijeju wojny, poczawszy wid poważnoji, a skinczywszy na kamerystycznij fantaziji, mriji, wirszy, satyryczni uwahy pro nedostaczu obuwy, municiji, charcziw i t. p.).

Jak szcze teperisznij referent (komandant widdiłu czy zawedenia) czerez te, szczo obniaw swij urjad u poslidniomu czasi, ne zorjentowanyj pro poczatyk stworennia ta dijalnocy swoho urjadu i ne w syli zibraty należnoji informaciji wid osob, jaki je zaraz w nioho w prydiłanniu, nałožyty w dorozi K. E. H. A. (pers. Ref.) pospytaty pro misce prydiłenja starszyny jakyj mihby daty take wyjasnienie. Cej starszyna wynen bezprowołoczno ta sowisno podaty żadanyj materijał dotycznomu widdiłowu (Komandi). Z ohladu na nehajnist wykonania seji neobchidnoji roboty, zwertajut sia uwahu poodynokych starszyn, szczo ne powynno buty riszeniu jich czesty a ambyciji, szczo ne prepaw samym nijakoho wyznaczniyszoho diła – tak w interesi danoho widdiła. Komanda czy zawedenia, jak w interesi zahalnim, ta szcze spiznienie w presyłaniu materijału spryczynyt pomynenie danoji czasty u wydani propamjatnoji knyhy. Za usiake zanedbanie w sim napriami budu prynewołenyj potiahaty wynnych do strohoji widwiczalnocy. Poriadkowaniem ta złożeniem materijału podanoho poodynokymy Komandamy obłasty K. E. H. A. zajmet sia sot. Kuzma Ołeksia.

Komandant Sztabu Armiji: Witoszynskyj, pidpotk., w. r.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 98, арк. 119–121. Машинопис українською мовою латинськими літерами. Засвідчена копія.

№ 310

**НЕКРОЛОГ У ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР»
НА СМЕРТЬ ПОЛКОВНИКА ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО***20 серпня 1919 р.**

Дня 4 серпня 1919 згинув трагічною смертю, впадши з розбитого польською граничною сторожою літака коло Ратибора на пруській Шлезії, один з чільних провідників галицько-українського стрілецтва, полковник Дмитро Вітовський.

Смерть — звичайна річ; смерть в бурливі революційні часи — буденна і щоденна справа і не сталоби нам сліз оплакувати всі жертви, які ще досі день в день падають в ім'я збудування кращого завтра. Але жертва, яку український народ складає в особі полковника Вітовського надто велика, бо Він як ніхто інший з молодого покоління трудився для визволення українського народу з чужого ярма, кладучи особливо на полі військової організації в галицькій Україні основи під державне будівництво, будучи при тім приміром великої особистої відваги і посвяти.

Дмитро Вітовський родився 1884 року в селі Медуха Станіславівського повіта як син убогого селянина ходячкового шляхтича. Ходив до Польської гімназії в Станіславові (української там ще не було), проживаючи в нищих класах в бурсі О. Николая); в вищих класах покинув цю москвофільську бурсу, як це робили і всі інші свідомійші бурсаки Українці, і пробивався з року в рік уділюванням лекцій.

Вже в гімназії перевищав своїх товаришів буйним поетичним чуттям, підприємливістю, енергією і вимовою. Був головою і душою тайного просвітно-артистичного кружка станіславівських гімназистів Українців, котрого члени в неділі і свята розіздилися по доокресних селах з відчитами і концертами.

По зложенню матури записався Покійний на права на львівськiм Університеті, проживаючи здебільша в Станіславові і продовжуючи даліше просвітно-організаційну роботу. Був членом української радикальної партії і з запалом організовував

---

*Дата встановлена за змістом документа.

в Станиславові та на Покуття товариста «Січ», де зродилася перша ідея пізнішого стрілецтва. Брав участь в пам'ятній демонстрації на львівському університеті дня 1 липня 1910 р., в якій упав Адам Коцко і з прочими учасниками демонстрації дістався до львівської в'язниці та перебув опісля відомий процес проти 101 українських студентів у Львові, був засуджений і видалений з львівського університету; права покінчив в Кракові.

Ще одна подія з політичного життя Галицької України є зв'язана з особою Покійника. Є це утеча зі Станиславівського карного заведення в падолисті 1911 р. Мирослава Січинського, з котрого руки згинув дня 12 цвітня 1908 р у Львові один з катів українського народу, намістник Андрій Потоцький. Покійний належав до ініціаторів цієї втечі, він ще з кількома товаришами її приготував і перевів в дію.

Відбувши однорічну військову службу і зложивши правничі іспити став кандидатом адвокатури в канцелярії адвоката дра Партицького а Станиславові. Не кидав ні на хвилю громадської роботи, поборюючи завзято станиславівських чорноризців, що під проводом станиславівського єпископа дра Хомишина клали свою тяжку руку на місцеве українське життя. За перепони, роблені чорноризцями станиславівській шкільній молоді в справі святкування роковин Шевченка, Пок. Вітовський публічно чинно зневажив одного впливового хомишинівського чорноризця, за що його австрійський військовий суд zdeградував з хорунжого на кадет-аспіранта.

З вибухом світової війни зголосився Покійник до українського легіону і як командант сотні став грати відразу визначну роль в стрілецтві. Перебув цілу карпатську кампанію 1914/15, все стоячи в перших рядах, люблений і поважний всіма за свою незвичайну відвагу. В часі відвороту Москалів в червні 1915 на чолі невеликого стрілецького відділу перший переправився через Дністер, заняв давню столицю українських володарів — Галич і на галицькій ратуші завісив український синьожовтий прапор та обняв на кілька днів команду цим старинним нашим городом, неначе предбагаючи, що невдовзі прийде для нього година дійсного визволення. Цим своїм кроком наразив собі Покійний начальну австрійську команду, котра за це хотіла відібрати йому офіцерську рангу.

Ранений в битві, вицофується на якийсь час з-фронтової служби і по виліченню обіймає з початком 1916 р. вербункове бюро в Ковлі на Волині, де кладе при тім початки організації українського шкільництва на Волині серед безнастанних польських інтриг і перешкод з боку австрійських військових властей.

Оженившись з молодою учителькою, не мав часу зазнати родинного щастя. Вертає в стрілецтво і тут застає Його розпад Австро-Угорщини.

Львівський комітет, що вже від вересня 1918 р. приготував переворот в краю, порозумівся зі стрілецтвом і це визначило Покійника до обняття команди у Львові. В останніх днях жовтня м. р. являється Пок. Вітовський у Львові, бере живу участь в засіданнях Української Національної Ради присвячених справі переведення перевороту і коли з дня 31 жовтня 1918 переговори українських політиків з тодішнім намісником Гуйном в справі добровільної передачі власти Укр. Нац. Раді розбилися, Вітовський видає послідні зарядження що до дружнього заняття Львова українськими військами в ночі з 31 жовтня на 1 листопада 1918, забезпечивши собі перед тим центральність німецького і угорського штурмового батальону.

Пам'ятний ранок 1 листопада 1918 застає Вітовського командантом українського Львова, занятого ним при допомозі горстки січових стрільців і 1200 старих українських ополченців.

Прийшло у Львові до оружно́ї розправи з Поляками. Перемучений і обезсилений складає він команду на це, щоби при творенню першого українського правительства — державного секретаріату — під проводом дра Костя Левицького в дні 10 падол. 1918 обняти в нім секретаріат військових справ. Як державний секретар займається Покійний першою організацією української армії в Галичині, уступаючи опісля місце полковникови Курмановичеви. Цілою душею був за сполукою західної України з Наддніпрянщиною в одну народню республіку і в справі проголошення цієї сполуки в дні 3 січня 1919 відіграв визначну ролю.

Коли опісля прийшла справа завішення оружя з Поляками, Покійний разом з дром Мих. Лозинським виїхав з кінцем цвітня ц. р. до Парижа для переговорів в цій справі. Поляки відки-

нули пропозиції генер. Боти, переговори розбилися і в половині мая ц. р. розпочали Поляки свій кровавий похід на східню Галичину.

Вважаючи свою місію в Парижі за покінчену, Покійний недавно вернув до Відня, а немаючи іншої дороги дістатися до своїх, вибрав дорогу до Камянця Под. воздухом. Рвався дальше до чинного оружного діла визволяти Україну з чужих кайдан.

І тут знайшов смерть. Впав як герой на чужій, не своїй землі, а рідня історія запише Його імя золотими буквами поруч імен славних козацьких гетьманів.

Похорони нашого героя відбулися недавно в Берліні разом з другим молодим героєм четарем Чучманом. Прийде хвиля, коли останки обох героїв спровадять на вічний упокій на рідну, вільну землю.

Український прапор. – 1919. – 20 серп.

№ 311
НАКАЗ НКГА У ВИННИЦІ
ЩОДО НАКАЗУ ШТАБУ ДІЄВОЇ АРМІЇ УНР
ВІД 31 липня 1919 ПРО ЗАБОРОНУ
БЕЗПЛАТНИХ РЕКВІЗИЦІЙ І ПРО БОРОТЬБУ
З БІЛЬШОВИЦЬКОЮ АГІТАЦІЄЮ В АРМІЇ

21 серпня 1919 р.

В сучасний мент загального хвилювання народніх мас і надзвичайно мистецько організованої большевицької агітації серед місцевого населення, військовим частинам, щоб не викликать обурення населення, треба з ним поводитись досить обережно.

З огляду на це:

1) Забороняю провадити безплатно реквізиції худоби, хліба, фуражу та інших продуктів.

На випадок необхідности використувати на місцях запаси їжі та фуражу необхідно звертатись до місцевої влади, при допомозі котрої купувати усе за гроші; і тільки в крайніх випадках платні, реквізицію провадити через місцеву владу.

2) Забороняю брати підводи при реквізіції за квітки, а лише за гроші і при допомозі місцевої влади.

3) При росташованню військ по квартирам теж треба звертатись до місцевої влади.

4) Не провадити випасів лугів, а користуватись лугами бувших поміщиків (теж по згоді з місцевою владою).

5) Взагалі на поході, відпочинку і підчас бойових подій поводитись з населенням чемно, по братськи, але ж на випадок ворожечі і не прихильности з боку місцевого населення вживати самих рішучих заходів, притягати винуватців до надзвичайного суду і виявляти тверду владу.

Звертати саму пильну увагу на большевицьких агітаторів-провокакторів, котрих негайно заарештовувати і поступати з ними по закону військового часу.

*Оригінал підписали: За Наказного Отамана Отаман Тютюник, в. р.,
За Т. В. О. Начальника Штабу Дієвої Армії Отаман Сінклер, в. р.
Начальний Вожд Військ: Тарнавський, генерал четар, в. р.
Начальник Штаба Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 214. Друкарський відбиток.

№ 312

НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО АРМІЇ ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО З ПОВІДОМЛЕННЯМ ТЕЛЕГРАМИ ГОЛОВНОГО ОТАМАНА СИМОНА ПЕТЛЮРИ ПРО ВИЗВОЛЕННЯ ЖМЕРИНКИ І ВИННИЦІ ТА НАКАЗУ ПРО БОРТЬБУ З ЄВРЕЙСЬКИМИ ПОГРОМАМИ

22 серпня 1919 р.

Низше оголошую телеграму Пана Головного Отамана Петлюри з 13 серпня під Ч: 264:

«Побувши в Жмеринці і Винниці, ознайомившись з переможним маршем ваших військ, які після упертих боїв з ручного маневрування, а часто лобових ударів здобули Українському Правительству таких два важних центри як Жмеринка та Вин-

ниця, звільнили значні простори нашої території від московського комуністичного гноблення, я вважаю своїм обов'язком подати до вашого відома через вас до широких кругів нашого громадянства слідує: Я горджуся тим, що стою на чолі такого чесного і завзятого війська, яке має Українська Народня Республіка; воно часто босе, не одягнене, не зважаючи на злидні — йде наперед, часто вимагає від своїх командирів про наступ, яке не маючи патронів — воно йде на багнатові атаки проти ворога, не боїться жертв і крові, добуває ограбленому народові національно державну волю. Передо мною проходили полки славних Запорожців і недавніх повстанців, що на протязі кількох день перетворились в організовані дівізії Українського регулярного війська; вони вірять в перемогу над ворогом й неустанно та слухняно йдуть наперед. Радий повідомити, що частини Галицької Армії йдуть плече з плечем зі своїми вояками — братами Наддніпрянцями і спільно з ними б'ють ворога, освячуючи в ворожій крові те братерство по зброї, яке вже існує поміж Наддніпрянцями та Наддністрянцями; в упертому бої за оволодіння Винницею особливо треба зазначити своєчасну допомогу одної з Галицьких Бригад, яка своєчасно підійшла до Винниці і своєю участю вирішила бій на нашу користь.

Вітаючи наші частини на фронті зі славними перемогами і дякуючи їм від імені Республіки і правительства за їх великі жертви на добро краю, я знайомив їх з творчою працею нашого правительства по організації запілля і встановленню торговельних зносин з іншими державами. Військо так саме вітає таку роботу і чекає реальних наслідків від неї для себе на фронті. Будучи певен, що правительство зі свого боку приймає заходи в цім напрямку, я яко Головний Отаман Військ Республіки, прошу закликати до подвійної праці урядовців всіх наших Міністерств, щоби їхній героїзм, напруженість в будівничій роботі нагородженню порядку в нашій Державі — дорівнявся тому героїзмові, який виявляє наше лицарське військо на фронті. Головний Отаман Петлюра».

Від тепер належить означувати місця постоїв висших команд командними хоругвами, а іменно:

1) Начальна Команда — синьо жовта хоругов, з тризубом з чорної матерії на середині поля. Розмір хоругви 50x75 см.

2) Команди Корпусів – хоругов як начальна Команда. На середині поля число Корпуса римською цифрою з чорної матерії.

3) Команди Бригад – трикутна хоругв синьо-жовта, висота її 50 см, а довжина 75 см. На середині поля належить умістити арабськими цифрами число Бригади з чорної матерії (Кавалерійска Бригада: «К 1»).

4) Команда Етапа Армії носить хоругов 50x75 см велику як начальна Команда з уміщеною в середині з чорної матерії буквою «Е».

5) В ночі належить умістити коло хоругви ліхтарню.

6) Тому що звязок з Корпусами не все є певний, буде Начальна Команда Галицької Армії провірювати власну ситуацію літаками, а для цього заряджується:

Кожда сотня і пр. має на даний літаком знак (ракетний вистріл) розстелити сейчас можливо найбільшу білу хоругов (з браку полотна вжити часописів); щоби вказати літакови, чи дані відділи належать до власних війск.

7) Власні панцирні поїзди та авта належить заосмотрити білою на 1 і 1/2 метра довгою смугою.

8) Телефонні та телеграфні станції належить означити 50x75 см великою білою таблицею з 40 см високим чорним «Т». Таблицю вмістити при вході до дому.

Наказ Головного Отамана Ч. 89.

з дня 20 липня, 1919.

До мене доходять відомости що в місцевостях, котрі займаються нашими військами, чиняться погроми і ріжного рода насильства над єврейським поселенням.

Я певний в тому, що це є наслідок ганебної провокації ворожих елементів, котрі поставили своєю метою зруйнування нашої Державности і не зупиняються навіть перед засобами колишніх царських посіпак перед пролиттям невинної єврейської крови.

Ці большевицькі агітатори і пройдисвіти, котрих підсилають грабіжники – російські комуністи, переодягаються в козацьку одержу і під видом наших козаків грабують єврейські крамниці і будинки, знущаються над єврейським населенням і влаштувають погроми.

Але наше славне козацтво своїми очима бачило, як прихильно ставиться до нас єврейське населення Волині і других місцевостей і зуміло справедливо оцінити стремління й бажання євреїв мешканців допомогти нашому війську як улаштуванням шпиталів жертвами грошей і т. и. Отже я не думаю, що в висше назначених знасильствах і вбивствах приймали участь наші вояки.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 219. Друкарський відбиток.

№ 313
НАКАЗ НКГА ПРО ПОПОВНЕННЯ
ОСОБОВОГО СКЛАДУ АРМІЇ ЗА РАХУНОК
ПРИЗОВУ ВОЯКІВ В ОКРЕМИХ ПОВІТАХ УНР

26 серпня 1919 р.

Письмом Ч.: 2019/5456, з дня 20 серпня 1919, Головного Управління Ганерального Штаба приділено повіті: Винниця, Летичів, Літин, Старо-Константинів Галицькій Армії з тим, що вона має право доповнити з тих повітів свої частини. Бранку рекрутів вже заряджено цивільними властями і мають в повіті Летичів 4-го вересня явитися перші новообранці, уроджені в році 1899, та всі старшини до 50-го року життя включно.

Початок рекрутації в других приділених нам повітах буде пізнійше поданий. Після звідомлення придніпрянських властей можна приймати приблизно слідуючі числа рекрутів: Вінниця — 1100, Летичів — 700, Старо-Константинів — 800, Літин — 1300 (Начальна Команда є тої гадки, що ті числа є за високі).

Цілу справу доповнень з тих повітів передається Команді Етапа Армії, а та зі своєї сторони зарядить:

1) по одній Етапній Сотні як прийомний і конвойний відділ для новобранців кожного повіта. Всі чотири Сотні належить сейчас заосмотрити і відповідну скількість старшин і можливо кілька полевих кухонь, бо прийдеться і прохарчувати через перших кілька днів не тільки Етапню Сотню, але й новобранців.

Старшин дібрати так, щоби крім адміністраційно-доповняючих робіт при Етаній Сотні і бранці рекрутів могли займа-

тися успішно дисциплінованням і першим вишколенням новобранців під час днів, в яких прийдеться в повітовім місті ждати на укінчення рекрутації.

Як сотенних командантів (заразом комендантів доповнень дотичного повіта) визначити лише старших, енергічних, і рівно в адміністраційній, як і вишкільній праці вправлених старшин (бувші окружні або повітові команданти, злишні старшини народньої сторожі і т. д.; де-яких-не входячих ще в склад сотень-старшин вислати по одному прямо до дотичного міста).

Кождїй Сотні додати хотяй маленький відділ етапної народньої сторожі.

2) Приказати Команді Вишколу завчасу прилагодити відповідний організаційний і вишкільний плян для перебрання і вправлення новобранців. Плян цей як найскорше (на всякий случай до 3-го вересня 1919), предложить Команда Вишколу через Команду Етапа Армії Начальній Команді.

Начальній Команді належить передусім на як найбільшим здійсціплінованню і моральнім вихованню рекрутів, хотяй би се було на кошт військового вишколення, яке і так доповнить в своїм часі доперва Команда дотичного корпусного вишколу.

Вишкіл Бригади УСС належить притягнути до праці, так що всі Групи Армейського Вишколу і Вишкіл Бригади УСС одержали-би по однім повіті.

Дісльокацію вже тепер приготує Армейський Вишкіл: вказівки до цього уділює йому Команда Етапа Армії.

3) Етапні Сотні для Летичева і Старо-Константинова відійдуть сейчас по одержанню приказу і скінченню приготовань походом на призначене місце.

Приказ до цього видає Команда Етапа Армії і доносить про відхід Начальній Команді. Прочі Сотні держуться готовими до відходу. На всякий случай притягає її Команда Етапа Армії так вперед, як цього жадають обставини і теперішня ситуація тих Сотень.

4) По прибуттю до свого повітового міста належить сейчас вийти в тісний звязок з повітовим військовим Начальником, який переводити-ме бранку, познакомитися з відносними законами і приписами, які він-же одержав, і в зміслі тих-же ділати: рішучо звертатися проти дезертирів і одиниць, які до

бранки не являться (ужити до того міліції, агітувати між населенням за видачею всіх дезертирів, акцентувати, що це один-одинокий річник 1899, притягнути до роботи волосних і сільських председателів), в сумнівних випадках звернутися телеграфічно до Начальної Команди; новобранців урочисто запрягнути в присутності тутешнього (не галицького) духовництва; від обставин і погляду дотичного галицького доповняючого команданта буде залежати, чи він дозволить новобранцям стикатися з родиною і прочим населенням в перших днях військової служби. На всякий случай однак прийняти всі міри для дисциплінування і одушевлення рекрутів, проте і військові вправи ограничити поки-що на «Дісциплінар-унд Аппелль-Ібунген».

Професіоністів втягнути в окрему евіденцію (два примірники: один для Команди Армейського Вишколу, один для Команди Етапа Армії).

По укінченню бранки, організованню і сформованню відділів в рекрутські чети і сотні, — належить донести про це телеграфічно Команді Етапа Армії, яка після одержаних дальше вказівок від Начальної Команди зарядить відмарш рекрутів до призначених Командою Армейського Вишколу місцевостей. (Постаратися своєчасно о відповідну скількість полевих кухонь зглядно кухонних начинь, щоби тїд час походу до Армейського Вишколу можна людей прохарчувати).

По прибуттю до постою Армейського Вишколу перебирає вже полковник Слюсарчук дальші вправи і здісціплювання. Він зарядить також розділ на ріжні Вишколи поодиноких родів зброї, при узглядненню цивільного знання новобранців.

5) Зголосившихся молодших старшин взяти в стан і під наглядом наших старшин ужити як сотенних субальтерних. (Поступати обережно; не зразити якої людини; на всякий случай жадати удостовірення тотожності від дотичного політичного уряду).

Старших старшин (від штабс-капітана в гору) взяти в евіденцію і при поданню докладних дат (про дотеперішню службу, рангу, народовість, студія, рік і місце уродження, з жінкою чи без) донести через Команду Етапа Армії до Начальної Команди; до служби допустити тільки тоді, наколи вони виразно о те будуть просити, але й тепер ще провізорично і під услівям пізнішого прийяття через Диктатора.

В загалі в тім напрямі лишиться багато поля ділання дотичному доповняючому командантови, що ще раз показує, як важною є ця командіровка.

6) Не забути про організацію хочай маленької контр-розвідчої служби (конфіденти між мужвою, розвідчий старшина без перешкоди для його прочої служби).

Сотенний командант завчасу вибирає собі здібних бесідників (старшин, підстаршин, однорічників, народних учителів) для агітації між новобранцями і цивільним населенням.

7) Детайлічні прикази про прохарчовання і зараховання згаданих Прийомних Етапних Сотень, — про евентуальні зачети (виплата льону, зачет на агітаційні ціли) і т. д. видає (тільки для Етапних Сотень) Інтендантура Команди Етапа Армії.

Начальна Команда звертає увагу на це, що час дорогий, а срок короткий; з початком вересня маємо перебрати кілька тисяч нових українських жовнірів в Галицьку Армію, яка тут уходить за взір дисципліни і працьовитости. Хай-мимо цього короткого часу, який остається нам до приготовань, — новобранці вступають в ряди Армії, яка організацією своєю побідила всі трудности і дала новим рекрутам братерську і відповідну опіку.

Йде до Команди Етапа Армії, Армейського Вишколу Команди I-го, II-го і III-го Корпусів та Команди міста Винниця, — предкладається Головному Отаманови і Диктатурі ЗОУНР, та до відома Штаба Дієвої Армії.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 221–222. Машинопис. Оригінал.

№ 314

**ІНФОРМАЦІЯ ДР. ПОРУЧНИКА ІВАНА КОРАЧА
ПРО ПОХОРОНИ В БЕРЛІНІ ПОЛКОВНИКА
ДМИТРА ВІТОВСЬКОГО І ЧЕТАРЯ ЧУЧМАНА***30 серпня 1919 р.***Похорони Укр. героїв, полк. Вітовського
і четаря Чучмана в Берліні**

Дня 14.VIII ц. р. виряжала українська громада в Берліні двох лицарів-козаків України в останню далеку дорогу. Виряжала їх гарно і достойно, як це й годить ся українській суспільності.

Найкраща церква в Берліні, церква Св. Гедвіги, куди перевезено тлінні останки погиблих героїв, була ціла вкрита жалібними чорними драперіями, прикрашена зеленими лаврами і горючими канделябрами, серед яких ярко червоніли дві червоні китайки козацькі, що вкривали дві однакові, металеві домовини з дорогими останками. На китайках стирчали дві козацькі шапки з козацькими чубами і козацькі шаблі, а крім них полк. Вітовському покладено в головах полковницьку булаву як визначному мужеві України.

Церква була майже переповнена, бо крім укр. громади в Берліні прийшло на похорон багато місцевого німецького населення, якому рідко доводилось бачити такі похорони. Явились рівнож офіціальні відпоручники чужих держав і корпорацій, а втім числі: два представники нім. уряду закордонних справ, литовський військовий делегат кап. Ходаковський, від братів Білорусинів посол Заець й Захарко і відпоручники німецького тов. акц. «Luftschiffreederei». Від укр. посольства в Берліні прийшли як офіціальні відпоручники: секр. пос. Козій з другими членами посольства, крім цього два відпоручники від Укр. Війська з Відня разом з братом погиблого чет. Чучмана, відпоручники Укр. Червоного Креста, укр. військової місії і Укр. фінансової місії в Берліні.

Вінців назбиралось до 20-ти більших і менших, — між тим вінець від нім. уряду загр. справ, від «Luftschiffreederei» й по одному або два вінці від всіх згаданих укр. інституцій і від брата

чет. Чучмана. В останній хвилі прибула також з Зальцведеля делегація від укр. полонених козаків зі своєю капелою і хором.

Торжественне богослужіння і «Со святими» відправив місцевий парох, куратор Руст в асистії двох других священників, в супроводі місцевого церковного хору. Богослужіння в церкві закінчило укр. «Святий Боже», яке гарно відспівав хор полонених козаків зі Зальцведеля. З церкви, перед якою зібралось чимало фотографів, журналістів й народу, рушив жалібний похід на центральне кладовище йдучи майже цілу годину по-важно і величаво головними вулицями Берліна, серед яких сумно гомоніли звуки укр. «Святий Боже» і похоронного маршу «Ви жертвою».

На центральнім кладовищі задержався похід перед каплицею, в якій винято для покійників місце на 2 літа. Над домовинами покійників промовив перший священник куратор Руст. Хоча й чужинець, то мимо цього слова впливали йому так тепло, а таким пієтизмом для покійників, як героїв, з такою пошаною для укр. народу покривдженого і борячогося за свою волю, що мабуть і укр. священник не мігби краще промовити. За цим пращав дорогих, незабутніх покійників відпор. посольства Козій в імени укр. держави і ат. Коссак від укр. війська, а вкінці білоруський посол Заєць.

Огністі слова цього посліднього промовця білоруського — це пекуча скарга на страшну кривду і ненесправедливість, яку роблять Україні і її найблищим братам Білорусинам ненаситні сусіди і імперіалістичні політики антантти.

Його слова, це болючі перли сльози жалю за тими всіми героями українськими, що в боротьбі за свою і їхню волю вже полягли та ще й поляжуть. Ця горяча промова, яку промовець закінчив зі сльозами в очах і клячучи з пієтизму для покійників, — це голос протесту проти усіх насильств, які Україні і Білоруси приходиться під цю пору зазнавати від сусідів-ворогів а одно-часно й вислів горячої симпатії до укр. народу, як до найблисшого брата і приятеля Білорусинів. Мабуть і покійні герої почули цей голос і легше їм буде спочивати, знаючи що український народ не сам і має за собою ще більше щирих й сердечних друзів. По промовах подякував пар. Руст всім чужинцям за

участь в сумному обряді, укр. хор відспівав ще «Святий Боже», «Боже, великий, Єдиний» і «Ще не вмерла Україна», почім домовини зложено в каплиці, де покійники серед зелених і рожевих вінців будуть спати вічним сном, овіяні сподіваннями всього народу, про красшу долю та ждати на поворот в рідню, вольну землю.

Український прапор. — 1919. — 30 серп.

№ 315

**ПОЗДОРОВЛЕННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ГОЛОВІ РАДИ НАРОДНИХ МІНІСТРІВ УНР ІСААКУ МАЗЕПІ
З НАГОДИ ЗДОБУТТЯ м. КИЄВА**

31 серпня 1919 р.

Високоповажному пану І. Мазепі Голові Ради Народних Міністрів

З нагоди здобуття нашими славетними військами серця Соборної України Київа, складаю на Ваші руки горячі желання.

Камянець на Поділлі, дня 31 серпня 1919.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 224. Машинопис. Оригінал.

№ 316

**ПРИВІТАННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ГАЛИЦЬКІЙ АРМІЇ З НАГОДИ ЗДОБУТТЯ м. КИЄВА**

31 серпня 1919 р.

З нагоди епохального в нашій історії подвигу незрівнаних відвагою частин які серед найтяжчих відносин плече об плече з Придніпрянськими братними частинами боряться за висвободження всім нам дорогої Вітчизни, складаю для хороброї Галицької Армії і Штабу мое повне признання і найсердечніше

желання з нагоди здобуття Києва столиці соборної України. З особливим натиском підчеркую героїські діла I-го Корпуса, якому судьба дозволила доконати історичного діла.

*Др. Євген Петрушевич
Диктатор ЗОУНР*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 165. Машинопис. Оригінал.

№ 317
ТЕЛЕГРАМА ВІЙСЬКОВОГО МІНІСТРА УНР
ПОЛКОВНИКА ПЕТРОВА ДИКТАТОРУ
ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ВЗЯТТЯ ВІЙСЬКАМИ м. КИЄВА

31 серпня 1919 р.

Високоповажаному п. Др-у Петрушевичу.

Маю честь довести до Вашого відома, що вчора ночію заняли українські хоробрі війська столицю Укр. Нар. Республіки м. Київ. З чим вітаю Вас пане Диктатору.

З приводу цієї радісної вістки відбудеться сьогодні 31/8 о 6 год. на губерніяльній площі парад військ гарнізону м. Кам'янця, на котрий маю шану прохати Вашої присутності.

Наколи найдете можливим то прохаю для звеличення цього свята не відмовити Ваших розпоряджень о надсилці на цей парад деяких галицьких частин. Парад приймає начальник Шт. Гол. Отамана.

Полковник Петров

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 6, арк. 38. Рукопис телеграми на бланку військового міністра. Оригінал.

№ 318
З ОПЕРАТИВНОГО ЗВІТУ ШТАБУ
ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
від 31 серпня 1919 р. ПРО ВЗЯТТЯ м. КИЄВА

2 вересня 1919 р.

Боротьба перед воротами Київа скінчилася повною побідою злучених хоробрих галицьких і придніпрянських частин.

Столиця в наших руках!

Величини здобутої добичі не можна ще заподати. У всякому разі вона дуже велика. На полудне від Вапнярки йде дальше дуже завзятий бій.

*Отаман Квартирмайстер
Курманович, ген. чет., в. р.*

Стрілець. — 1919. — 2 верес.

№ 319
ТЕЛЕГРАМА НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
ГОЛОВНОМУ ОТАМАНОВІ СИМОНУ ПЕТЛЮРІ
І ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ВИЗВОЛЕННЯ КИЄВА

4 вересня 1919 р.

Додатково голоситься про події в Київі на підставі наспівших звітів підчинених корпусних команд 1-3 корпусу: дня 30 серпня осягнули наші частини приказану ситуацію вздовж зел. шляху о год. 18 увійшли перші стежі до міста. О добровольцях не було ні сліду, а цивільне населення нічого про денікінські частини не знало. Вечером острілювала тяжка артилерія з лівого берега Дніпра залізничні двірці в Київі. Не знати чи се була большевицька чи денікінська артилерія. Ще того самого дня вечером зглядно в протягу ночі обсадили наші частини приказані їм об'єкти, а іменно по однім курені пішли на Лук'яновку, полі-

технічний інститут, товаровий двірець, особовий двірець, кадетську школу, думу, а крім того сотнями і півкурінями касарми і прочі обекта. На думі була вже російська хоругв, яку зняв курінь 8 бригади а розпустив Український прапор. Крім того в окремії бесіді старшина осьмої бригади проголосив повні обсаду Київа нашими частинами та ...* гурра на Україну та отаману Петлюру. Між годиною 8 та 9 дня 31 серпня одержала Команда 8 бригади перший звіт про передні сторожі Денікіна, при новім вуличнім мості якого в планах немає. О год 12 стрінулись перші частини обох військ. До год. 15 обсадили денікінці полудневі часті міста мимо того що там находилися частини нашої 2 що було тим лише що запорож. група не обсадила як було приказано залізничного мосту. На це рішили Команда 8 бригади до самостійного виступлення рештою своїх частин в місто не гаючи як приказано на загальний вмарш всіх. Частина команди 1 Корпусу, яка в межічасі приїхала на особовий двірець Київ приказала це саме і прочим бригадам. Тим часом вже був командант 2 бригади отм. Віметаль як найстар. к. із наших комендантів, заключив окремії провізничий договір з денікінцями в якім устанавлено провізничну демаркаційну лінію аж до прибуття генерала Кравса. Старшина штабу першого корпусу який поїхав до Команди добровольців приняв цю демаркаційну лінію до відома і нічого нового аж до прибуття генерала Кравса не рішено. Полк. Микитка поїхав до мійської думи і на зібранню думи проголосив заняття міста Київа частинами Галицької Армії і обняття зі свого боку владу військ Команданта міста Київа аж до прибуття генерала Кравса. В часи перебування Команди 1 Корпуса на двірці явився один старшина денікінської армії, якому командант корпуса оповістив заняття Київа нашими частинами і заборонив на тій підставі вступ денікінським частинам в Київ аж до дальшого рішення Команди. Між год. 15 та 16 приїхав генерал Кравс і удався сейчас до город. думи. Тим часом були вже наші частини машірували до міста, де нарід приняв їх з неописанною радістю. Перед город. думою встрітив генерал Кравс денікінського генерала Штакельберга, який на чолі малого комбінованого відділу піхоти, артилерії та кавалерії стояв

---

*Слово нерозбірливе.

перед будинком і сейчас почав переговори відносно демаркаційної лінії. Переговори в тій справі довели до повного порозуміння, а на жадання генерала Кравса, щоби денікінці повернулись за цю демаркаційну лінію, генерал Штакельберг згодився, а на питання чому він сюди приїхав відповів, що це сталось на просьбу мійського Російського населення.

Коротко перед відходом генерала Штакельберга почала товпа перед думою жадати вивішення Російського прапору, на що генерал Кравс як знамя обопільної побіди над большевиками згодився. В тім положенні переїхав Відділ запоріжськ. групи під командою отам. Сальського, а на вид російського прапора почали запорожці гвалтовати і жадати зняття цієї хоругви, а старшину, який вивісив її, загрозений*. Прапор зірвано, деревце поломано, сукно пірвано на кавалки. Все в лице величезної товпи, на що генерал Штакельберг зі своїм відділом відмарширував. Запоріжці рушили походом дальше, але сейчас же за думою привітав їх огонь київських чорносотенців та деяких добровольців. Генерал Кравс поїхав з отаманом Любковіцом до генерала Бредова, але вже по кілька сот кроків вистрелено з якого-то дому і втім же моменті почалась коротка сутичка піхотних крісів та скорострілів. Кавалерія запоріжців галопом рушила назад пірвала зі собою частини піхоти, які стрінула по дорозі і в одній хвилині постала незмірна паніка, а тим часом зі всіх сторін починали вступати в місто приблизно 20000** людей денікінських військ. Наші частини пробували згідно наказа припинити сей похід переговорами, а денікінці дійсно і на ті переговори годились нагло однак окружали наших комендантів, розоружили їх та відтак їх відділи. Це носит знання звичайного подлого підступу, тим більше, що обі партії знали, що їх команданти все ще переговорюют. На товаровім двірці розоружено штаб 3 Корпусу. На особовім двірці успів штаб 1 Крпс ще втічи, однак вже під стрілами денікінської кавалерії інтервенції генерала Кравса, який вернувся доперва першого вересня о 2 год. 30 хвил. Удалось виеднати від'їзд Штабу 3 Корпуса від дачі цілої зброї. Замічується, що після звіту одного із старшин штаб 3 крпс. в сей час находившися

*Цифра, напевне, перебільшена.

в Київ також і польській 2 полк. піхоти. З галицьких частин знаходяться ще в руках денікінців: а) із штабу 3 Корпуса 3 старшин, 6 жандармів, відібрано 4 коні, 20 мішків вівса, 12 пістолетів; б) із другої бригади 2 сотні і 12 їздців, решта бригади перебилась; с) із восьмої бригади в руках денікінців комплекти 2 курені разом 16 старшин, 74 підстаршини, 382 людей з крісами, 19 скорострілів, 11 пістолетів, 10000 піхотних набоїв, 31 коней; д) із першого Корпуса около 70 стрільців п'ятої бригади яка забезпечувала особовий двірець. Прочі частини першого корпусу перебились. Відступ втратою виборенного Києва підступним поступованням негайно відступаючого ворога як старшини, так і стрільці незмірне пригноблені й обурені.

Доклад цей предкладається на підставі звітів 1 і 3 Гал. Крпс, які хоча й окремі між собою цілком ся годят.

НКГА. Оп. 5378.

Шаманек полк.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 1, арк. 290–297. Рукопис. Оригінал.

№ 320
НАКАЗ КОМАНДУЮЧОГО
ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО
З НАГОДИ ВЗЯТТЯ м. КИЄВА

6 вересня 1919 р.

Наказ Військам.

Як увінчання ряду славних побід Галицької Армії взяла дня 30 серпня група генерала Кравса приступом золотoverхий Київ в своє посідання; однак нечаяно виступаючий ворог – частини Армії Добровольців генерала Денікіна, вирвали нашим Військам підступом цю криваво здобуту нагороду з наших побідних рук.

Я знаю настрій Армії і знаю, що мої Війська лише по неволі і з затисненими зубами відступили, та що вони жадали від мене приказу до поновного наступу на Київ.

Стрільці! До того ще час не надійшов. Ваш провід має спокійно все обдумати, обчислити всі обставинки і не дати пірватися настроєви або хвилевим почуттям.

Двох ворогів маємо, з котрими прийде нам числитися: Большевиків і Добровольців.

Питаю Вас, чи се було би вказаним для нас, наколи би я видав Вам приказ боротися з Денікінцями, і тут закрівавлюватися. А тимчасом большевики тішаються, що тим лекша буде відтак для них борба і з нами.

Ні! Може це буде і ліпше, наколи ми будемо тим третим, котрий очікує, аж тамті два посварилися і ослабли. Для того наше Командування приказало частинне відтягнення фронту. Воно хоче через це скупчити нашу Армію в більше вигідних становищах, щоби наші частини були близше себе і з найбільшим спокоєм очікували на цей мент, в яким ми знову почнемо посуватися вперед.

Я приказую, щоби Старшини і Стрільці були поучені про ціль нашого теперішнього відступування.

*Начальний Вожд Військ: Тарнавський, генерал-четар, в. р.
Начальник Штаба Гал. Армії: Шаманек, полковник, в. р.*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 6, арк. 15. Друкарський відбиток.

№ 321
ТЕЛЕГРАМА БЮРО ПРОПАГАНДИ НКГА
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ПОЛЬСЬКУ МОБІЛІЗАЦІЮ УКРАЇНЦІВ
У НАДЗБРУЧЧІ І ПРО ВКЛЮЧЕННЯ ВТІКАЧІВ
ДО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

7 вересня 1919 р.

Три дні тому назад перевели Поляки в Галичині в полосі над Збручем бранку всіх мужчин від 18 до 30 літ і їх сей час вивезли на захід. В часі бранки був Збруч сильно обсаджений і тільки малій частині удалося утечи. Сі утікачі находяться тепер в неутральній полосі між Збручем а Жванчиком. Пожада-

ним є негайно подбати, щоб їх приставити до українських військових частин.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 4, арк. 87. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 322

ПРОТОКОЛ СВІДЧЕНЬ ПРОСВІТНОГО РЕФЕРЕНТА 10 ГАЛИЦЬКОЇ БРИГАДИ АНДРІЯ МУЗИЧКИ ЩОДО СПРАВ НА ФРОНТІ

9 вересня 1919 р.

Дуже таємне!

Починаючи похід в цілі звільнення України від комуністів, розведено горячу працю над освідомленням армії, щоби вона піднесена на духові, свідомо своїх великих завдань, ішла хоробро вперед, пориваючи за собою маси поневоленого укр. селянства. Зроблено все що було в рамках можливості і з кожним днем бачимо успіхи цієї праці. Здобуття Винниці, вражіння, які пережило стрілецтво у цьому місті — трупи укр. інтелігенції і селянства, замордованих комуністами, всі незвичайки, скарги і слези окривджененого селянства відкрили очі нашому стрілецтву, вони найкраще зрозуміли, що більшовики найтяжчий ворог мужицтва, що Україна в небезпеці.

І наше військо ішло у дальший бій зі здвоєним завзяттям так, що під Калинівкою і Кордилівкою, де по стороні комуністів боролися Німці і Мадяри, наші частини доказували чудес хоробрости, розбивши у прах переважаючі сили ворога та ішли вперед.

Дух у війську піднімався з кожним днем, тим більше, що чим дальше на схід приходилось стрічати жораз свідоміші села, кращих людей. Але по при те на фронті зачинає вкрадатись занепокоїння про зади нашої армії, про запілля...

Надходили вістки, що на задах армії праця не іде бажаним шляхом, що так по стороні військовости, як і по стороні цивільного населення є хиби, старі гріхи, а все це заставляло фронт побоюватися, що їхня праця не матиме потрібних успіхів.

До старшин і стрільців доходили на фронт такі вістки:

1) Старшини, які остають на задах, живуть розкішним життям і бавляться з польськими панночками та панями.

2) Старжили у запіллю мають всякі вигоди та гарні, нові одяги.

3) В запіллю є так багато старшин, що немає для них приділення і они марнують час на гулянки.

4) Всі старшини в запіллю піднесені до висших степенів, а противно їхні товариші борються на фронті зовсім забуті так, що сила правдивих героїв має ту саму ранту, до якої дослужилися ще в австрійській армії.

Про все це переконалися фронтовики власними очима, коли доводилось їм – чи то при відвороті, чи на поїздках у запілле по службовим справам стрічати своїх товаришів, приглянутися їхньому життю. Они бачили, що:

5) Запілле не дає нічого Фронтови так, що стрільці мусять добувати для себе обув і одіж на більшовиках, а старшини фронтовики, які цього робити не можуть, ходять обдерті і босі не сьміючи показатись між людей...

І все це слушно викликає обурення фронту.

6) Запілля не дбає також про доповнення фронту. У форсовнім поході вперед, армія не діставала харчів, а лихо відживлені стрільці зідали силу овочів і хворіють масово: до того і ворожі кулі проріджують ряди борців, а доповнення фронту сьвіжими силами – не має.

От це вшиплювало занепокоєння у фронтовиків і, они слушно нарікали; де є наша влада, де висша військова команда і чому у запіллю не має праці, щоб направить лихо? як так далі буде, до чого оно доведе?

7) На задах повинна кипіти організаційна праця; слідом за фронтовою армією повинна іти цивільна влада, яка обійме провід над селами і містами, заставить маси народу трудитися для себе і для фронту.

8) Тим часом були случаї, що як армія подалася на часок взад, застала села полишені самим собі, без ніяких змін: без адміністрац. властей, без суду, без жандармерії, а про працю для фронту, про відбір рекрута, про освітну працю й згадки не було. Тому, що селяни ще до приходу наших військ вижидують їх, як своїх спасителів, як тих, що не лиш звільнять їх

з під більшовицького ярма, але й наведуть лад, заставлять населення до громадянської роботи, заберуть їх до військової служби – тому наші старшини фронтовики, ратуючи повагу галицької армії галицької влади, докладають всіх старань, що би за короткий час свого побуту між селянами зробити все, чого вони від нас сподіються, думаючи, що зараз, як они підуть вперед, прийдуть власти, прийдуть всі інтелігентні сили запілля і не заведуть селян у їхній вірі...

9) А тим часом діється, на жаль, так, як сказано у 7 точці. Правда, що влада в решті приходить на місце та це сумне, що люди, яких ставиться зараз на чоло дуже часто не доросли до свого завдання. От коротенький примір. В Винниці прийшов один священник до повіт. комісаря за порадою та хотів звернути йому увагу на бажання і потреби села; він мусів чекати 2 години на аудієнцію, бо повітов. комісар розмовляв з якоюсь панею, а скінчивши, не дослухав оповідання священника і впевнивши його, що «все наладжується» за п'ять хвилин попрощав... Є вправді між священниками вороги, але багато є щирих укр. справі, однак їх не заставляють до праці, не підпомагають зовсім. Селяни ждуть на покликання до війська, священники мають готові метрикальні виписки, та що з того?.. А це все трівожить людей.

10) По за тим, наше військо не одержує часописей: лиш «козацький голос» один, а часом дуже припізнений приїде «Стрілець». Це прямо обурює! Де наші часописі? Чому не засипають ними фронт? Чому не бачиш їх на залізничних двірцях? Чому адміністрації всіх часописей не подбали ще, щоби у кожному містечку розпродували їхні видавництва?

Запілле забуло зовсім про фронт і про село так, що они живуть своїм життям, без найменших інформацій про те, що діється зараз на Україні і на цілім світі.

Щодо селян – справа представляєть ся так:

Почавши від Винниці, де були селянські повстання проти комуністів, чим далше на схід – тим стрічаєш красших, національно свідоміщих людей, а в Київщині – прямо новий світ.

Селяни (як вже висше сказано в 8 точці) ждуть Галичан, як спасителів і, тому всюди витають наші хоробрі війська з одушевленням, обсіпуючи героїв цвітами, годуючи їх, чим мають.

Таких парадних привітань — не бачив стрілець у ніякім місті на всіх фронтах світової війни: тут витають рідні рідних серцем цілим — «чим хата богата», обсипаючи героїв цвітами зрошеними слезами радості...

Не лиш людей, али і коний квітчають і годують старі й молоді.

Як зайде в село наш відділ, то по щирому привітанню йдуть вперед до старшин, а опісля до стрільців, а кожде слово ...тають ухом і серцем, як дорогоцінний скарб.

«Ми вас галицькі, соколи, ждемо як Бога самого» — кажуть селяни. «Ви, зложіть лад, ви нас zorganizуйте, беріть нас зі собою, ми все дамо чого треба».

На вістку що в Галичині пани знушають ся над родичами героїв визволяючих Україну, кличуть старики: «Чуєте браття, старі і молоді підемо з цими героями, щоби освободити Україну, відбити галицьку землю».

Це в Київщині, а в Полтавщині має бути ще красший настрій, ще більше розуміння справи.

Річ ясна, що все це так гарно впливало на наше стрілецтво і они всюди поводять ся з селянами як з братами і немає случаю зневаги, або грабунків; а селяни відносяться до Галичан як до святих...

В кождім селі просять люди: Закладайте у нас читальні, організуйте Січи, так як у вас було в Галичині бо ми бачимо, що січові товариства зробили вас людьми, героями...

Селяни хочуть влади. Домагаються заведення суду, щоб злочинці не жили безкарно та тривожили спокійних жителів, перепиняючи громадянську працю.

Земельна справа їх не тривожить, бо они вже зжилися з думкою що землі ніхто не в силі від них відобрати, бо хтоб не був, що посягав би на неї рукою, они його зметуть з лица землі. Лиш про скасування приватної власності нема що й згадувати. «Ми даром не хочемо, а заплатимо, як треба; не хочемо богзна кілько — хай буде і десятина одному, але хай це буде його власність».

Якби комуністи завели були лад і безпеченство життя, не виступали проти приватної власности і проти віри, а шанували селян, їхню власність і церкву, ніяка сила не поборолла б їх...

Замітити треба, що селяни радо витають галицьких священників, що служать в галицькій армії, але лиш тому, що они

читають молебні та проповідують на рідній укр. мові та що відправляють богослуження в церквах. Але якби почули, що вони наклоняють людей до католицизму — тоді прокляли б їх прямо і оплювали.

До денікінців ставляться селяни дуже ворожо, а золоті пагони вводять їх прямо в лють.

Селяни дуже добре поінформовані хто це Денікін і чого він хоче і тому зустрічають його ворожо.

Національна свідомість у селян дуже глибока, они всюди заявляють: «Хтоб тут не прийшов, він не вдержиться і Україна мусить бути самостійна».

На партії не пишуться ніякі, на них махнули рукою кажучи: «Партія, пусте, праця річ потрібна»

Як галицькі частини присилувані відступати селяни просять їх зі сльезами: «Не йдіть, ми вам поможемо, не оставляйте нас самих ворогові на поталу».

Київські події

Підступаючи під серце України, під Київ, і стрільці і селяни були тої думки, що треба битися з Денікіном. Був такий підйом духа таке завзяття, що здавалось ніяка сила непереможе наших героїв.

Про згоду з Денікіном ніхто й не думав. Тим часом за Бердичовом військо одержало приказ надіти на шапки білі паски, що означало що з Денікіном є якесь порозуміння і це саме занепокоїло армію і викликало негодовання у селян.

Рано в неділю увійшли в Київ. Населення раділо, що позбулось комуністів, однак держалось з резервою до освободителів, приймаючи їх — одні за Поляків, другі за Німців, інші за богвіщо за одних лиш не за Українців; ніхто не знав що они приносять з собою... Пополудни наблизивсь офіцер зза Дніпра у пагонах і повідомив, що Денікінці виженуть наших з Києва (офіцер був Українець). Стрільці, старшини і цивільне населення запитують, як це все розуміти, однак наші команди не мали поняття, як справа мається. По вулицях міста розкидають чорносотенці московські часописи, в яких хваляться денікінці, що вони заняли Київ. Чути вигуки «Да живьот дабравольческая армія».

Коло 6 год. веч. починаєть ся врочистий похід нашої армії в якому бере участь 6 бригада галицької армії і наддніпрянські частини. Галицька армія робить сильне вражіннє і Київ заревів окликами «Слава». Симпатії всього населення за нашими. Вояки підходять до наших старшин із запитом: «Чи то галиційоци україньоци легіоніюці?» А одержавши притакуючу відповідь заявляють: Ми були певні цього, бо Вкраїна такого війська (здисциплінованого) немає. З міліоновою товпою цивільного населення дійшов похід над Дніпро і там доперва впала сальва стрілів зі сторони денікінців. Вмить Наддніпрянці з окликом «Удераймо» кинулись на в тікача, викликаючи неймовірне замішаннє та паніку серед цивільного населення. Очевидно, кличі до втечі впали від провокаторів змішаних у військові частини.

6 галицька бригада розпустила сейчас розстрільну, заграли наші гармати, і закипів бій. Коло 11 або 12 в ночі прийшов приказ відступити за місто. Стрільці стрінули цю звістку з приголомшенням, що ціла армія розлетиться; старшини почорніли з жури, а стрільці плакали...

Всі почували глибокий жаль до нашого правительства, докоряючи: Чому оно повело так справу чому завело нас в блуд? Ми знаємо, що Денікін наш неменчий ворог чим комуністи і нам конче треба було з ним розправитись; а правительство поповнило тяжку помилку, не вирішивши справи наперед і кинуло нас на поталу ворогові, приспавши нас білими поясками... Ми знаємо, що солодко вмерти у борбі з ворогом України, але у завзятій боротьбі, не телята зігнані на заріз... Як таке у нас правительство, кликали розпучливі голоси, то кидаймо його і ідім у гайдамаки; биймося на власну руку з Денікіном і другими ворогами рідної землі. Ми хочемо боронити святої справи, але ніколи не згодимося бути «гарматним мясом», що ляже за блуди і необачність неоторопного правительства. Що там далі діється не знати.

Польська небезпека

Належить звернути ще увагу на справу польську, яка трівожить фронтовиків. А саме долітають на фронт вісти: що Поляки самовільно переходять границі укр. землі, грабують селян та газдують, як їм подобається. Дальше по Україні

вертаються польські легіонери, шпionують, як хочуть, їздять автами і залізницями, на все те дивляться наші влади і ні пальцем кивнуть.

Западають люде, що якийсь граф Грохольський іде дуже часто на Україну за інформаціями; дальше якісь дві польські жінки ідуть дуже часто від Волочиск аж під фронт.

6/9 с. р. стрічав п. А. Музичка ціле польське товариство, яке їхало зі Жмеринки до Волочиск, а ніхто й не питає хто вони, куди їм, за яким ділом....

Всюди слідно польську роботу між Поляками на Україні; всюди де приходить наше військо, они часто беруть його за польську армію та запитують де є Французи-опщимеженьци? На це треба звернути пильну увагу, слідити за пол. шпionами та не дозволяти буюти без контролі по запіллю.

Бо як цього не буде, то може статися це, чого побоюєся фронт: вороги ударять нашої армії на зади і ціла праця, тисячі жертв підуть на марне.

Камянець на Поділлі, дня 9/9.1919.

Записав Онишук Антін

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 6, арк. 91–94. Машинопис. Завірена копія.

№ 323

ТЕЛЕГРАМА НКГА ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО ПОВЕРНЕННЯ З ДЕНИКІНСЬКОГО ПОЛОНУ ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ

10 вересня 1919 р.

Повернувшиє з Деникінської навали галицькі стрільці слідуюче розказують. З Києва завели їх в Дарницю, де були чотири дні. За сей час не давали їм нічого їсти, бо Деникінці сами нічого не мають. Багато наших людей, задержаних в Дарницькім таборі, похоріло; хорим не дають ніякої помочі і зі всего обдирають. В таборі є ще чотирьох наших старшин, яким москалі таки нічого не дають їсти. Деникінці замучили на смерть кількох українських повстанців і козаків запорожської групи,

яких зрадою піймали в Києві дня 30 серпня с. р.; замучили їх за те, що не хотіли вирічися імені українця і відверто визнавали, що боряться за самостійну Україн. Нар. Рес. Деникінці в кожній місцевості новозанятій переходят сейчас бранку, забірают багато підвод, тому то нарід на них дуже лихий. Одяга армії дуже лиха. Так само слідує брак коней, бо артилерія уживає до тягнення пушок коровами і волами. Втікачі зізнают рівнож, що в час повороту переконалися, як шкідливим є необмежена свобода духу цивільного населення для ділань воєнних. Населення подавало дуже часто відомості про наші рухи Деникінським відділам.

НКГА. Ч. 2579.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 4, арк. 161–162. Рукопис. Оригінал.

№ 324

РОЗ'ЯСНЕННЯ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ ГЕНЕРАЛЬНОГО ШТАБУ УНР ВІЙСЬКОВІЙ КАНЦЕЛЯРІЇ ДИКТАТОРА ПРО ДОПОМОГУ ПОРАНЕНИМ ВІЙСЬКОВИКАМ

10 вересня 1919 р.

В сучасний мент на Наддніпрянській Україні ведуть проти большевиків разом з Наддніпрянськими частинами і частини Наддністрянської України, з котрих одні цілком злилися з Наддніпрянською армією, а другі — складають окрему Галицьку армію зі своїм вищим командуванням.

До частин першої відносяться: корпус Січових Стрільців, Гуцульський морський полк, Буковинські стрільці та інші. Вояки цих частин цілком підлягають чинності всіх правових положень, котрі існують в Наддніпрянській армії, і, зокрема, вони мають право на допомогу за поранення по наказу 7-го січня біжучого року.

Що-ж до Наддністрянської армії, то згідно закону від 18 липня 1919 року, оголошеного в 27 випуску Вістника Державних законів, на її поширюється чинність всіх законів про грошове задоволення, які існують для Наддніпрянської армії; таким

чином, вояки Наддністрянської армії мають право на допомогу за поранення, але ж, на думку Головного управління Генерального Штабу, від своїх відповідних інституцій.

Повідомляючи про вищезазначене, Головне управління генерального штабу прохає по цьому питанню Військової Канцелярії Диктатора ЗОУНР.

*Начальник Головного управління генерального штабу, отаман (підпис)
Другий помішник начальника Головного управління
генерального штабу полковник Дідковський*

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 4, арк. 154. Машинопис. Оригінал.

№ 325
РАПОРТ НАЧАЛЬНИКА ШТАБУ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНУ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО УМОВИ
СЛУЖБИ НЕУКРАЇНЦІВ У ГАЛИЦЬКІЙ АРМІЇ

12 вересня 1919 р.

В Галицьку Армію прийнято за контрактами богаго старшин з заграниці.

Начальна Команда Галицької Армії не знає услівій, під якими Державний Секретаріят Військових Справ заключував з ними ті договори. Між тим курсують між старшинами поголоски, що договори з усіма чужосторонніми старшинами кінчатся з листопадом с. р. і що в тім місяці всі ті старшини — правдоподібно — опустять Галицьку Армію.

Тому що таке рівночасне виступлення більшого числа старшин не було-би корисним — але впрост шкідливим, тим більше, наколи-би Начальна Команда Галицької Армії не була на се приготована, проситься о заподання — на основі актів Державного Секретаріату Військових Справ — поіменного спису всіх старшин, підстаршин і стрільців, котрих прийнято за контрактом, а дальше о заподання услівій контракту що до кожного з осібна, головно речинця, коли контракт кінчиться.

Дальше проситься о негайне повідомлення, під якими услівями прийнято в склад Галицької Армії Галичан не-Українців,

головно Німців, так як ті твердять, що в падолисті 1919 кінчиться їх службовий обов'язок.

Тому що справа ся дуже нагла, проситься о скорі її полагодження.

Начальник Штабу Гал. Армії: Шаманек, полк.

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 6, арк. 106. Машинопис. Оригінал.

№ 326

**ВЛАСНОРУЧНА ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ НКГА ПРЕЗИДЕНТУ
ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ ТА ІН.
ПРО ДОТРИМАННЯ ЄДНОСТІ В ДІЯХ АРМІЙ**

14 вересня 1919 р.

Винниця, Галицька Начальна Команда, копія Жмеринка Командарму Наддніпрянської армії, копія Коменданту тила, копія Камянець, штаб Головного Отамана, копія Міністру внутренних справ, копія президенту Д-ру Петрушевичу.

З донесень, які приходять до мене від Міністерства внутренних справ і інших Міністерств виявляється, що Галицькі частини перебуваючи на території Наддніпрянської України в районі операцій не завше дотримуються необхідного контакту та порозуміння з місцевими органами як цивільної так і військової влади на Вкраїні. З того виникають непорозуміння, яких допускати не слід, бо і вони не відповідають інтересам загальної справи. Щоб уникнути надалі зазначених небажаних явищ пропоную ГНК видати належне розпорядження підлеглим їй частинам та військовим установам, щоб вони скрізь дбали про спільну працю, взаємоповагу і допомогали одна другій з повагою ставлячись до тих обов'язків, які покладені на них обома урядами між котрими панує повна солідарність і співділання.

14/IX

Головний отаман Петлюра

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 4, арк. 274–275. Рукопис. Оригінал.

№ 327
ПРОТОКОЛЬНЕ СВІДЧЕННЯ ХОРУНЖОГО
ЛЬВА МАТКОВСЬКОГО ПРО УКРАЇНСЬКИХ ВОЇНІВ,
ІНТЕРНОВАНИХ У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ,
ТА ПРО СТАНОВИЩЕ В ОКУПОВАНІЙ
СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

19 вересня 1919 р.*

Протокол, списаний з хорунжим Матковським Львом, який дня 29 мая 1919 утік з Лічниці окружної в Станиславові через Західну Галичину до Чех, а відтак дня 6 вересня 1919 прибув до Жмеринки. — Названий подає, як слідує: Прибувши на першу чеську залізно-дорожню станцію на схід від Одерберга, дня 6 червня 1919 зістав з того самого дня відісланий Чехами до Дайтш-Габелль Райхенберг (північні чехи), де застав я 6 тисяч українського війська з Групи Кравса, позістаючого зараз під команду підполковника Черського. Крім Черського находить-ся там около 300 українських старшин, серед котрих знані мені назвиська: підполковник Федорович, отаман Чорний, сотник Мацієвич, сотник Майндль, сотник Федак, поручник Шльосс і інші. Там позістав я до 16 червня 1919. В тім часі приїхав з Відня полковник Варивода в цілі перебрання команди від підполковника Черського. Сотник Майндель і підполковник Федорович ведуть там воєнну школу для українських старшин. Так старшини як мужва одягнені в австрійський однострій з українськими відзнаками і оружжам відбувають правильно вправи, побирають свої грошеві належності від правительства чеського і є обовязані здоровити військово приналежних до чеського війська і на відворот. Однострій і оружжа достарчили Чехи. Біля мало надійти з Відня. В дорозі до Дайтш-Габелль находилося ще 3000 українського війська з околиць Ужгорода і Мукачева. Після оповідань українських старшин — Чехи хотіли наші частини, які перейшли Карпати, відіслати з поворотом нам в поміч, але на протест французького командуючого в Ужгороді мусіла їх розоружити (мабуть лишень про форму)

---

*Дата вхідної реєстрації в канцелярії Диктатора.

а відтак вислали їх тайком до Дайтш-Габелль, де — як з висше наведеного слідує — сильно підпомагають їх реорганізації.

З причини чуток, які під тодішну пору ходили між Українцями з Дайтш-Габелль, що себ-то українське Правительство і військо получилося з большевиками, а перебуваючи в Дайтш-Габелль грозить небезпека інтерновання Чехами, виїхало кількох старшин і около 150 мужви в части до Німеччини, а в части до Австрії. Я виїхав рівнож, а то до Берліна. Тут стрітився з редактором тижневика «Шлях» — Чорнієм, який подав мені слідуючи інформації: З полонених в Германії Наддніпрянців зорганізовано вже около 50 000 так званих «Синьо-жупанців» під німецьким командуванням. Розміщені в поодиноких місцевостях як Спаудау і Еутін і т. п.

З початку наміряли Германці ужити їх в борбі проти Поляків. Відтак через її примирення здержалися сим і хотіли в який-небудь спосіб прислати їх на Україну, на що конче потрібний був-би дозвіл антанті. З Берліна виїхав я до Відня з наміром повороту на Україну. З Відня в Українській Збірні находилося зараз 9000 полонених, вернувших з Італії, які одягнені в австрійські однострої в добрім стані. Туда направляється також всіх полонених Українців, вертаючих з Сербії та Альбанії, а збираючихся перше в Будапешті. В Мункачи находиться 1000 української мужви і 1.000 цивільних, переважно залізно-дорожників. В Ужгород (Унгвар) находиться около 30 українських старшин а 1000 мужви, крім сего около 1800 коней, 2000 рогатої худоби, 48 гармат, около 100 кулеметів, 300 до 400 залізно-дорожних вагонів, кілька паровозів, як також один віз транспортів амуніції, надісланий нам Чехами. Се було в половині липня 1919.

Прибувши через Покуття до Черновець, довідався між іншим, що там, як і в Яссах ще багато Українців, старшин як і мужви, находиться по тюрмах, бо — не маючи жадних документів — не є вони в стані виказати своєї народності. Крім сего має находитися в трох концентраційних таборах досить багато Українців, попавши в румунський полон ще в лютім 1919 під час українсько-румунських борб з околиці Мармарош-Шігет. Тим всіми належало би прийти в поміч як найскорше. Так в Німеччині як і в Чехах є загальне пересвідчення, що східна

Галичина не припаде Польщі, а сама Україна одержить, если не самостійність то найменше широку автономію в федерації з Росією. Преса так німецька як і чеська займається сильно українським питанням як європейським проблемом. Будучи в чеській Міністерії для справ військових в Празі з просьбою о дозвіл на виїзд, стрітив я там сотника Мацієвича, як постійного відпоручника військових Українців з Дайтш-Габелль при згаданій Міністерії, як рівнож посла Свалінського, який між іншим заявив, що Масарик, перебуваючий зараз в Парижі, попирає українську справу перед антантою. В Польщі відбувається дальше відомі знуцання над Українцями, селян грабують, змушують до праці на полях польських поміщиків. Селяни змушені пильнувати днем і нічею телеграфічних станцій і проводів. Богато Українців розстріляно без Полевого суду, приміром державного секретаря земельних справ Мартинця Михайла, одного отамана, одного сотника, двох поручників, одного четара — невідомих мені назвиск — всіх в лісі коло Солотвини. Ініціатором тих розстрілів був польський парох зі Солотвини Франц Ярек. В Дрогобичи убито четара Чишука або Чушика. Богато Українців, інтернованих у Львові, Перемишлянах, (Бакунчинцях), Домбю і Вадовицях. Відносини серед яких вони живуть страшні: прохарчування неможливе, відносини санітарні дуже лихі, так що багато умирає на тиф. Сим невідрадним відносинам повинно наше Правительство як найскорше положити кінець через матеріальну підмогу. Польська соціал-демократична преса висказує свої бажання наділення галицьких Українців територіяльною автономією, органи знова всепольські хотять їм дати: «Автономію для Русінуф без Русінуф». Загальна опінія з Польщі з того рода, що східна Галичина Польщі не припаде. Як довідався я від одного Поляка, сотника Кльоцика — команданта міста Стрий, всі українські старшини як і жидівські бувшої австрійської армії були змушені в протягу трех день внести просьбу до поодиноких Команд «Пляцу» о прийняття їх до польського війська. Не прийнято нікого, а їх просьби разом зі списом полоненої мужви, дезертирів і таких українських селян, які взагалі при українським війську не служили, вислали до Парижа, подаючи, що вся згадана мужва в силі 130 000 то самі дезертири, яким не в голові битися за Україну.

На сім протокол закінчено, прочитано і підписано: Лев Матковський, хорунжий, в. р. В. Ортинський поручник, в. р. Полева Сторожа. Як протоколянт: В. Онисько четар, в. р.

*Начальна Команда Галицької Армії
Диктатор ЗОУНР*

*15 вересня 1919
Ч.: оп. 5696, м. Винниця*

Предкладається до ласкавого відома

Начальник штаба Гал. армії

(підпис нерозбірливий)

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 6, арк. 145. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 328

**НАКАЗ НАЧАЛЬНИКА ЕТАПУ АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА ВІТОШИНСЬКОГО ПРО РІШЕННЯ
ДИКТАТОРА СТОСОВНО ЗВІЛЬНЕННЯ З АРМІЇ
ПОЛКОВНИКА УСС ВАСИЛЯ ВИШИВАНОВОГО**

20 вересня 1919 р.

Диктатура рішила Ч. 1779 з 16/9 с. р. звільнила полковника УСС Василя Вишиваного і его адютанта сотн. Рубит-Ляртика аж до відклику від служби в Галицькій Армії і становить его до деспозиції Військовому міністерству УНР.

ЦДАВОУ, ф. 2188, оп. 1, спр. 98, арк. 118. Рукопис. Засвідчена копія.

№ 329

**СТАТТЯ В ГАЗЕТІ «УКРАЇНСЬКИЙ ПРАПОР»
ПРО ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО***4 жовтня 1919 р.***Ген.-чет. Мирон Тарнавський
Біографічний начерк**

Теперішній Головнокомандуючий Галицькою Армією генерал Мирон Тарнавський уродився 29 серпня 1869 р. в селі Бариліві (повіт Радехів) в Галичині, де його батько Омелян Тарнавський був священником. Гімназію скінчив Мирон в Бродях 1889 р. а 1891 був покликаний до війська. Спершу служив як одно-річний охотник при 30 баталіоні пол. Стрільців. Опісля служив у 4 і 13 баталіоні пол. Стрільців, та при 18, 33, 35, 29, 16 і 19 полках стрільців. 1891 р. здав перший старшинський іспит а 1892 р. іменовано його четарем в резерві. Опісля перервав на кілька літ свою військову службу, займався якийсь час рільництвом, садівництвом та пчільництвом і короткий час перебував як урядник Красного Виділу у Львові.

В 1896 р. здає доповняючий військовий іспит у Відні і від тоді посвячується виключно військовому званню. 1898 р. іменований поручником, 1907 сотником, 1916 отаманом, 1918 підполковником, а в 1919 полковником і ген.-четарем.

Замітити належить, що свою військову освіту доповнив ще іспитом з картографії, а в р. 1916 скінчив корпусну школу в Перемишлі, армейську школу стрільби в Бруку н. Л. в кінці школу для вождів у Львові 1918 р.

Вже в перших днях світової війни бо 7 серпня 1914 бачимо його на фронті, де бере участь в боях з Росіянами під Бродами, Радивилівим, Олієвом, Бжеськом, Львовом, Городком, Яновом та Перемишлем. 26 жовтня 1914 тяжко ранений лічився в шпиталі в Будапешті та Бадені. В січні 1915 р. стає командантом вишколу 35 полку стрільців в Стрії — але вже 9 мая 1915 вирушає знова в поле з 9 курінем 35 полку. Бере участь в боях на Маківці, під Болеховом, Завадкою, Галичем, над Гнилою Липою, під Підгайцями, Семиківцями, Настасовом, Сосновом і т. д. Його курінь беться через цілий рік поруч з УСС і з того часу й УСС запізна-

лися з симпатичним отаманом та й цей бажав bliще познайомитися з рідним собі а так хоробрим військом. Незабаром сповняється його бажання, бо вже 16 січня 1916 стає командантом вишколу УСС, де перебуває до 7/VII.1917. Відходячи назад до 35 полку, лишає по собі жаль і найкращі спомини в УС. Стрільців.

В полі остає аж до лютого 1918 р. — а в марті того року приділено його як штабового старшину для українських справ до 54 Див. Займає також місце помічника команданта міста Жмеринки.

Від Мая до серпня 1918 командує групою військ між Кодиною та Бірзулею, Дністром і Рибницею, в боях з більшовиками.

Розклад Австрії й переворот в Галичині застає його в Гайсині на Україні, де він був командантом 16 полку стрільців. В протягу падолиста переходить він з 16 п. через Ковель а по віддачі полка удається 29 падолиста до Львова, де його арештують Ляхи та вивозять на Домбе як полоненого. В лютім 1919 одержує дозвіл на виїзд до Баден для поратуння здоровля.

Та свідомий того, що Україна потребує його під ту хвилю, дістається через Угорщину того самого місяця до Станиславова.

Одержавши доручення сформувати II Корпус, вив'язується якнайкраще зі свого завдання та остає його командантом до початку липня 1919, коли то в скрутній для нас хвилі покликано його на головного вождя Галицької Армії.

Генерал Тарнавський, як бачимо, старий жовняр і загартований довгими воєнними трудами. Симпатична його поверховність, приступність та відповідне поведення з'єднували все любов і прив'язання у підчинених, як стрільців так і старшин, про що найкраще свідчить те, з яким поважанням згадують про його й досі УСС.

Про його відвагу, справність і військовоє знання свідчать найкраще численні відзначення, які він одержав в австрійській армії, і то деякі з них ще перед війною.

Про українську армію висловлюється генерал з подивом для посвяти і витревалости стрільців, які мимо недостачі харчу і одягу доказують геройський діл. — Трохи кращого заопікування армією — можна би нею доконати всіх ворогів. Генерал сподіється, що в короткім часі зарадиться лиху й ми будемо

мати знамениту армію. Це говорить з його довголітний досвід і практика.

«Менше політики і забав — а більше праці і серйозности!» — це його гасло.

Український прапор. — 1919. — 4 жовтня.

№ 330
ІНФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЬКОГО ПОРУЧНИКА
ВРУК-СТШЕЛЕЦЬКОГО ПРО СИТУАЦІЮ
В УКРАЇНІ Й ГАЛИЧИНІ

8 жовтня 1919 р.

I. SYTUACJA STRATEGICZNA

1. **Fronty:** Obecna linja frontu ukraińskiego biegnie z zachodu od Szepetówki począwszy, ponad linją kolejową Szepetówka, Połonne, między Zytomierzem i Berdyczowem i sięga linii kolejowej Kasatin—Fastów—Kijów w punkcie Czarnorudka. Następnie skręca na południe i biegnie poprzez Rużyn—Pogrebyszcze—Merwin, osłania od wschodu część kolei Kasatin—Humań od stacji Merwin, Monastyruszcze do st. Wierchniaczka; przecina na poł. drogi szosę Hajsyn—Humań; osłania od wschodu i południa Olgopol i przecina w poł. drogi tor. kol. Popielna—Bałta.

Front od Szepetówki do toru kolejowego Kazatin—Fastów, wystawiony jest przeciw bolszewikom; reszta frontu ma przeciw sobie armję dobrowolców.

W obecnej chwili przeciw frontowi ukraińskiemu operacji ważniejszych nie prowadzą ani bolszewicy ani dobrowolcy. Bolszewicy stworzywszy sobie bazę operacyjną w Korosteniu, wysunęli silne grupy w rejonach Zwiahła (Nowogród-Wołyński) i Zytomierza i zajęli stanowisko obserwacyjne; natomiast rozwinęli akcję silną przeciw Kijowi, wrzynając się klinem w kijowską grupę dobrowolców na linii Fastów—Kijów. Akcja bolszewików zmusiła dobrowolców do odciążenia szybkiego sił swoich z frontu ukraińskiego z rejonu Humania i podtrzymanie od południa grupy kijowskiej.

Walka o Kijów pozwoliła ukraińcom odetchnąć. Korzystając z застоju akcji bojowej na froncie bolszewickim i osłabienia frontu

denikinowskiego postanowili ukraińcy przegrupować swoje oddziały frontowe i rozwinąć działalność bojową przeciw Denikinowi w kierunku Humania i Bałty.

2. Dyzlokacja wojsk w dn. 3.10.1919 r., liczebność i nastroje

Ogólna dyzlokacja armji ukraińskiej przedstawia się zasadniczo: na froncie bolszewickim i w kierunku linii Koziatyn—Kijów dyzlokowane są korpusy halickie. Na reszcie frontu stoją oddziały naddnieprzańskie. Początkowy rozwój ofensywy dobrowalców na Bałtę i Humanię zmusił ukraińców do przerzucenia III korpusu halickiego przeciw dobrowalcem w wyżej wspomniany kier. Bałty i Humania.

A. Korpus I halicki. Sztab Koziatyn: dowodzi ppłuk. Mykitka.

Korpus II halicki (brygady VI, VII, VIII i IX. Sztab Berdyczów (z Zytomierza); korpus dyzlokowany na linii Czudnów, Trojanów, Roja.

Korpus III halicki, rozlokowany częściowo w rejonie Popielina, częściowo w rejonie Chrystynówka.

B. Liczebność I korpusu: około 400 szabel b. dobrych, 4000 bagnatów (piechota wyniszczona, obdarta), około 40 dział (zupełny brak amunicji), 3 pociągi pancerne, 2 automobile opancerzone.

II korpus: około 500 szabel b. dobrych, 3000 bagnatów (piechota źle umundurowana, wyniszczona), 80 dział różnych kalibrów (zupełny brak pociągów), 2 automobile opancerzone i 2 pociągi opancerzone.

III korpus: Liczebność niestwierdzona.

Ogólna liczebność korpusów halickich nie przewyższa jednak 11 000 bagnatów i 1500 szabel.

C. Garnizon miasta Kamieńca Podolskiego:

a) Piechota:

1 pułk. «Ochrony Republikańskiego Łada».

«Osobnyj kuroń wijskowej ochorony».

3 pułk halicki (70 bagn., 6 oficerów).

1 p. pieszy «rekrutów» (1300 bagn., 83 ofic.).

1 sotnia «Okrema».

b) Artylerja:

2 p. artyl. pol.

4 republikański p. art. pol.

21 zaporoski p. art. pol.

Zapasowa bateria art. konnej.
 1 bateria oddzielnej art. konnej.
 3 bat. oddzielnego dyonu art. konnej.
 2 p. «rekrucki» (uzupełn.) zapasowy art. pol.
 Wojskowa szkoła artyleryjska.

c) Kawalerja:

1 zapas. p. kawalerji.
 1 pułk kaw. «rekrucki» (3 sotnie, 4 K. M.).
 Konna powiatowa sotnia.
 Sotnia ochrony Głównego Szefa Zaopatrzenia armji
 (91 szabel, 5 oficerów).

d) Specjalne:

Główny zarząd floty powietrznej.
 Zarząd inspektora awiacji.
 3 bojowy oddział awjacyjny (5 aparatów – 15 lotników).
 Uwaga: Jeden aparat z tego oddziału wyleciał dn. 4.10 b. r.
 do Berlina z byłym ministrem «Prasy i informacji»
 panem Lizanowskim.
 2 dyon floty powietrznej.
 Kijowski park awiacyjny.
 Warsztaty awiacyjne.
 Szkoła awiacyjna (około 300 uczni).
 Garaż wojskowy.
 Szkoła radiotelegraficzna.

D. Nastroj wśród żołnierzy armji ukraińskiej najrozmaitszy.

Korpus I Halicki, posiadający znaczny odsetek polaków i żydów – nastroj wrogi polakom. Sympatje żołnierzy najbardziej skłaniają się w stronę bolszewików.

Korpus II – nastroj antydenikinowski i antypetlurowski. Chętnie mówią o pokoju z Polską. Dominuje przemoczenie i chęć powrotu do Galicji.

Naogół wrogi stosunek do polaków w korpusach halickich znacznie się zmniejszył. Pogłoski o petraktacjach polsko-ukraińskich potęgują w żołnierzach chęć powrotu do Galicji i zakończenia walki. Oficerowie różnemi sposobami silą się na podtrzymanie wśród żołnierzy zdolności bojowych i chęci wytrwania aż do chwili powrotu zbrojnego do Galicji Wschodniej. Służy również do tych celów pismo «Strilce», które ozdabia codziennie swe szpalty artykułami o okrucieństwach polaków nad ludnością ukraińską, o aneksyjnych dążnoś-

ciach Polski, o konieczności zbrojnego wystąpienia przeciw Polsce za jej chęć pozostania w Galicji Wschodniej «mimo interwencji zagranicy» i t. p. Nie pomogą jednak artykuły, ani «pouczenia» oficerów. Żołnierze zmęczeni wojną Europejską i obecną roczną walką w Galicji rzucają broń i gromadami uciekają w kier. Galicji Wschodniej.

Podobnież szerzy się dezercja w szeregach petlurowskich. Mobilizacje przeprowadza się przy pomocy specjalnych oddziałów wojskowych. Dezercja w szeregach pułków petlurowskich ma jednak na uzasadnienie inne niż w halickich korpusach. Żołnierz petlurowski chętnie się bije, ale niezdolny jest do utrzymania się w karbach stałych jednostek bojowych. Demobilizacja armji rosyjskiej i późniejsza walka z bolszewikami wyrobiła w nich specjalny typ żołnierzy partyzantów trochę anarchistów, uznających władze swoje, lokalne. Stąd ciekawe obserwacje można wysnuć. Ludność i żołnierze na wezwanie Petlury lub pomniejszych wodzów powstańczych gremjalnie występują przeciw wskazanemu nieprzyjacielowi, ale gdy go pobiją i przepędzą poza obręb swej gminy i powiatu – wracają do swych zajęć gospodarskich. Z łatwością więc Petlura zdobywa setki ludzi najrozmaiciej uzbrojonych, w pasie przyfrontowym, ale nie może materiału tego wykorzystać całkowicie do organizowania i kompletowania jednostek stałych, pułków i t. p.

3. Reorganizacja i kompletowanie armji.

Aby armji ukraińskiej nadać większą sposobność ataman gł. Petlura zarządził kompletowanie korpusów halickich materiałem ludzkim miejscowym. Zarządzenie wywołane było i tym, że armji petlurowskiej brak kadr oficerów ukraińców; nadto dążeniem rządu jest aby rekrut ukraiński przeszedł szkołę dyscypliny wojskowej pod kierownictwem instruktorów halickich, jako wyróżniający się większą znajomością wojskowości.

1. Stosunek wojsk do Polski.

Pod wpływem dążeń pojednawczych w stosunku do Polski wydany został przez sztab główny do poszczególnych oddziałów frontowych szereg zarządzeń i biuletynów oświetlających przymierze wojskowe z Polską, wspólną operację przeciw bolszewikom i t. d. Wszelkie odgłosy o nieporozumieniach lokalnych między polskimi i ukraińskimi oddziałami. Sztab ukraiński zaciera i chowa przed szerszym gronem ciekawych, aby tym sposobem nie pogłębiać nienawiści

oddziałów halickich w stosunku do Polski. Nadto aby zapobiedz wszelkiego rodzaju nieporozumieniom, jakie mogły by mieć miejsce przy ewentualnym rozwoju wspólnej akcji (polsko-ukraińskiej) przeciw bolszewikom. Sztab ukraiński zapowiedział mi przegrupowanie oddziałów frontowych z uwzględnieniem następującym: iż wszystkie oddziały halickie stykające się dotąd z oddziałami polskimi, zostaną zamienione oddziałami naddnieprzańskimi.

Z postępowania oficjalnego władz ukraińskich wnioskować można, iż czynią one wszystko aby stosunek swój do Polski utrzymać na stopie pokojowej. Wywiad naszych korespondentów podaje iż:

- a) korpusy halickie nie są skoncentrowane na pograniczu Polski;
- b) w większych centrach na Pograniczu Polski są przeważnie oddziały uzupełniające rekruckie lub ochronne, czyli t. zw. «brygady wyszkołu» pod kierownictwem instruktorów halickich.

Świadczyłoby to, iż pogranicze Polski traktowane jest jako głęboki tył frontu;

- a) większy ruch przerzucania wojsk uwidacznia się po linii Zmerynka—Koziatyn w kierunku na Bałtę i na Berdyczów;
- d) przerzucenie do Kamieńca Pod. sztabu armji halickiej i sztabu atamana Benia z Mohylowa Podolskiego.

Z powyższych danych możnaby wnioskować, iż przeciw Polsce Ukraińcy nie przygotowują akcji wojskowej.

II. Sytuacja polityczna wewnątrz kraju.

W zależności od sytuacji na frontach kształtuje się dziś sytuacja wewnętrzna Ukrainy.

Dążenia mas uświadomionych skierowane są do zorganizowania ogólnej obrony terytorjum Ukrainy od najazdu Denikina lub bolszewikom. Jest to ogólne dążenie ukraińskich działaczy zarówno naddnieprzańskich jak i halickich i przewodzi Petlura.

W tym celu w ostatnich dniach odbył się w Kamieńcu zjazd kierowników powstań, zorganizowano sztab operacyjny i dano mu do dyspozycji odpowiednio wysokie sumy oraz liczną literaturę agitacyjną. Nadto zorganizowano grupki agitatorów, których rozsyła się na tyły bolszewickie i denikinowskie. Sztab dąży do ujęcia w jedne ręce kierownictwa akcją powstańczą, ma zamiar usunąć tych wszystkich kierowników powstańczych, akcja których wpływa więcej z pobudek anarchicznych aniżeli ideowych. Oporni mają być rozbrojeni i odpowiednio sądzeni.

Kierownictwo akcji powstańczej pochwycili «S-r.» (prawi) znani ze swego wybitnie polonofilskiego stanowiska. «S-r.» wychodzą z założenia, iż sprawa Galicji Wschodniej rozstrzygnięta będzie na froncie międzynarodowym. Propagują oni ściśle porozumienie z Polską, Rumunją i Czechami i aby zniewelować antagonizm haliczan do Polski starają się wysunąć sprawę obrony Ukrainy od Denikina i bolszewików, jako sprawę najaktualniejszą i zmusić haliczan do odłożenia sprawy Galicji Wschodniej do późniejszej decyzji.

Obozem przeciwnym są «S-d.» (lewi), którzy działając ukrycie propagują zbliżenia z bolszewikami. Akcja ich bardzo misternie jest utkana. Korzystając z istnienia «inspektoratu dzierżawnego», który stworzony był w celu usunięcia z armji ukraińskiej elementu denikinowskiego i korzystać z szerokich pełnomocnictw, wysuwali oni prowokacyjnie konieczność jaknajenergiczniej akcji przeciw denikinowskim dążeniom i wpływom armji, a tym sposobem spotęgować niepokój i obaw wśród sfer oficerskich, a następnie urządzić zamach na Petlurę, wysuwając kandydaturę gen. Osickiego. Zamach ten byłby ostatecznie wprowadził straszny chaos w tutejszych stosunkach:

- 1) nieświadomość wojska w jakim celu zamach robiono,
- 2) obawy sfer denikinowskich, iż podejrzenia o zamach spadną na nich.

W rezultacie powstałaby kilkudniowa anarchja i bezład, w czasie którego mieli «S-d.» ogłosić znów bolszewikom.

Powyższe dostatecznie jaskrawo ilustruje sposoby walki, jakimi posługują się bolszewicy. Zamach ostatecznie wykryto. Nie udał się on, gdyż mu brak większych podstaw.

Na tle stosunków wewnętrznych ukraińskich dominującym jest wpływ Petlury. Jest on przewodnikiem ideowym «S-r.» (prawych) i cieszy się wielkimi wpływami u ludzi. Potrafił on stopniowo opanować rozliczne dążenia grup ukraińskich i stanąć na czele rządu. Dziś Petlura podporządkował sobie i dyrektorję halicką, stojąc na czele ogólno-ukraińskich dążeń. Ataman Petlura jest zwolennikiem polityki porozumienia ścisłego z Polską. Rozumiejąc dążenia haliczan, stara się nakłaniać ich do polityki zgody z Polską i do oswobodzenia w pierwszym rządzie Ukrainy Naddnieprzańskiej od Denikina. Pod jego to wpływem mięknie żądanie haliczan w stosunku do Polski. Jest człowiekiem wysoce ideowym, niezłomny w swej walce z nieprzyjaciółmi. O stosunku przyjaznym narazie ze względu na kurs rządowy

w Polsce. Uważa, iż Ukrainie dużo zależy na pomocy Polski, ale zaznacza iż Polacy winni zrozumieć, iż popieranie dążeń Ukrainy do samodzielnego bytu leży w interesie Polski.

Licząc się z jego wpływami na Ukrainie i obecnym stanowiskiem uważam, iż należy go poprzeć w dążeniach do kompletnego opanowania stosunków na Ukrainie. Pomoc ta zwiększy nam tylko liczbę zwolenników i zmniejszy antagonizm do nas w sferach dotąd nam nieprzyjaznych.

Z stosunków tutejszych wnioskuje, iż tylko Petlura zdolnym być może do niwelowania nienawiści jaka istnieje do nas wśród haliczkiej działaczy. Chwilowo zgodzili się oni na ratowanie Ukrainy Naddnieprzańskiej w pierwszym rządzie, ale to spowodowano jest jakimiś «koniecznościami». Pod wpływem takichże konieczności podpisana została odezwa 24.X wzywająca do walki z Denikinem pod wpływem tychże konieczności wystali haliczanie swoich najumiarkowańszych działaczy w składzie misji do Warszawy. Aby tą «konieczność» usunąć, liczyć można tylko na Petlurę, który gotów kompromis z swymi współbraćmi z Galicji, zmienia na bardziej podstawową pomoc ze strony Polski. Nam należy go podtrzymać, aby z chwilą upadku jego, haliczanie nie zawarli kompromisu z dobrowólcami, którzy całkiem wyraźnie o chęciach swych mówią.

*W z. Oficera Łącznikowego
Wruk-Strzelecki, por.*

* * *

Wobec wiadomości, jakie rozchodziły się w ostatnich czasach co do prawno-państwowej i politycznej przyszłości wschodnich obszarów Galicji, uważa Oddział Krakowsko-Lwowski stronnictwa pracy konstytucyjnej za swój narodowy i patriotyczny obowiązek stwierdzić co następuje:

1. Nie jakaś część Galicji, ale cała Galicya tworzy już dzisiaj integralną część Państwa polskiego, gdyż cały jej obszar należał do Polski aż do czasu rozbiorów, skoro zaś koalicja wywiesiła hasło wskrzeszenia całej Polski przedrozbiorowej i wzywała Polaków do współdziałania pod tem właśnie hasłem, skoro łaskawe rządzenie Opatrzności doprowadziło koalicję do zwycięstwa a wszystkie trzy mocarstwa rozbiorowe do rozpadnięcia się, skoro cały naród polski

w Galicji i jego oficjalna reprezentacja poszły za głosem Rady regencyjnej z 6 października 1918 wzywającym do złączenia się w jednolite niepodległe Państwo Polskie, skoro ordynacja wyborcza z 27 listopada 1918 do Sejmu Rzeczypospolitej polskiej uznaje wyraźnie całą Galicyę za obszar mający być reprezentowany w tymże Sejmie, i skoro przedstawiciele z całego tego obszaru w tymże Sejmie zasiadają i to nawet bez osobnego aktu wyborczego, tylko na mocy piastowania dawnych mandatów galicyjskich, o ile chodzi o wschodnie części kraju będące dotychczas terenem operacji wojennych, to nie może być mowy o tem, ażeby wschodnie obszary Galicji, na których naród polski żyje tak pomieszany z ludnością ruską, i ich terytorjalnie rozdzielić wręcz niepodobna, mogły mimo to być uważane za jakieś terytorjum nienależące jeszcze de iure do Państwa Polskiego, lecz za oddane jemu jedynie w czasową administrację, ograniczoną z góry co do czasu jej trwania pewnymi warunkami rozwiązującymi i uzależnioną od faktów mogących Polskę tych obszarów pozbawić.

Zauważyć przytem należy, że nawet Państwo austriackie, które uprawiało zawsze w stosunku Rusinów do Polaków politykę «divide et impera» i wygrywało stale pierwszych przeciw drugim, nie odważyło się aż do końca swego istnienia, pomimo silnego naporu ze strony polityków ruskich na rozdział Galicji — jedynie obszar wolnego miasta Krakowa z okręgiem stanowił po zajęciu go 1846 przez Austryę, przez krótki czas osobny okręg administracyjny, zaś nieudana próba rozbicia Galicji na trzy okręgi administracyjne z trzema Sejmikami, podjęta w r. 1849 w czasie najwyższego napięcia absolutystyczno-reakcyjnego systemu rządowego nie weszła nigdy w życie.

2. Dążność do oderwania wschodnich terytoriów Galicji od Polski, zapoczątkowana przez galicyjskich Rusinów t. zw. Ukraińców ich powstaniem z 1 listopada 1918 przeciw Rządowi polskiemu, została militarnie złamaną, wojska polskie stoją nad Zbruczem miejscami poza Zbruczem, stan prawny więc, wyżej przedstawiony jest dziś, jak być powinno i stanem faktycznym.

Stronnictwo musi stwierdzić, że byłoby zbyt krwawą ironią, oraz naigrywaniem się z najświętszych uczuć ludzkich i narodowych, gdyby kraj obroniony i uratowany olbrzymim zapalem, bezgranicznym heroizmem i niebywałym poświęceniem mężów, kobiet i dzieci polskich, okupiony bezprzykładnemi męczarniami i niezliczonym

szeregiem barbarzyńskich tortur, wycierpianych z rąk dziczy siczowej, o czym Europa nie chce wiedzieć został dla względów frymarki politycznej odebrany Polsce dziś lub kiedykolwiek.

3. Wedle powszechnej opinii tak polskich i niepolskich sfer wojskowych zgodnej zresztą zupełnie z najgorętszym pragnieniem ludności polskiej, wschodnia granica Państwa polskiego będzie naprawdę strategicznie zabezpieczona i silnie umocniona dopiero wtedy, gdy będzie znacznie dalej na Wschód, aniżeli idą granice Galicji i Królestwa Kongresowego.

Jak żywem i szczerem jest to pragnienie polskiej ludności kresowej, by i ona zaznała wreszcie szczęścia należenia do Polski, a została wyzwoloną z pod obcego panowania, wyprowadzoną z domu niewoli, świadczy przejmujący swą prawdą i dramatycznością otwarty list tej ludności do Pana Prezydenta Ministrów.

4. Zarówno wszystkie miasta jak i zaludnienie obszarów dworskich we wschodniej części Galicji są polskie, odnosi się to zwłaszcza do właścicieli tych obszarów. Również polskimi są te właśnie powiaty galicyjskie, które leżą na samej wschodniej granicy Galicji. Prawie cała t. zw. inteligencja w miastach jest polską, ruska inteligencja stanowi procentowo bardzo nieznaczny wyjątek. Dotyczące daty statystyczne są powszechnie znane, rzec można notorycznie.

5. Nieodzownym wymogiem politycznej i gospodarczej siły, potęgi i międzynarodowego znaczenia Polski jest, by miała bezpośrednią granicę na długiej linii z Rumunią, a przez nią bezpośredni kontakt z Czarnym Morzem oraz połączenie Czarnego Morza z Bałtykiem.

6. Ze stanowiska bezpieczeństwa Państwa i żywotnych gospodarczych interesów narodu jest zupełnie niedopuszczalnem by Polska miała być okrążona od zachodu, południa i wschodu przez pierścien państw słowiańskich działających wspólnie na jej niekorzyść, a połączonych bezpośrednio przez jakiś korytarz oddzielający ewentualnie Polskę od Rumunii.

7. Byłoby to wręcz niezrozumiałą a zarazem krzyżącą niesprawiedliwością i bezgraniczną krywdą dla Polski, gdyby ona sama jedna musiała dźwigać na swych barkach cały ciężar obrony zachodniej Europy przed zalaniem jej falami bolszewizmu i przed napierającymi czerwonymi Armiami wschodu, jak to dotychczas ma miejsce i gdyby ona za to miała utracić tak znaczną część swego odwiecznego a bardzo ukochanego i drogiego sobie obszaru. Taka decyzja

rozstrzygających czynników musiałaby zachwiać wszelką wiarę w trwałość wszystkich stosunków opartych na prawie publicznem i zaufaniu międzynarodowem.

8. Będąca w mowie wschodnie obszary Galicji są najurodzajniejszymi ziemiami w Polsce dającymi się porównać tylko z ziemią proszowską pod Krakowem i z ziemią Bełżką i Sokalską, a terytorjalnie są znacznie od nich rozleglejsze. Także więc i ze stanowiska aprowizacji ludności oraz interesów Skarbu Polskiego i całego wogóle gospodarstwa społecznego i państwowego w Polsce, byłyby stratą tych obszarów bardzo dotkliwą. Nie można przytem przemilczeć, że ludność kresowa i bliska kresów, która musi ciągle stać bacznie na straży swych najwyższych interesów narodowych, wyrabia w sobie ten hart ducha, czujność i energię, która chroni ją od popadnięcia kiedykolwiek w pewnego rodzaju kwietyzm lub obojętność narodową, a tem samem czyni ją bardzo cennym materiałem państwowym, pełnym tężyzny, odporności, wytrwałości i poświęcenia, jak tego dzieje Wschodu Polski ponad wszelką wątpliwość dowiodły.

9. Stawianie postulatu ekonomicznego odrodzenia kraju i politycznego zawładnięcia nim, zdobycia sobie serc i usposobienia ludności polsko-ukraińskiej dla polskiej administracji jako warunków pozostawienia tego kraju i nadal przy Polsce jest głęboka wewnętrzna sprzecznością: jest prawdziwem hysteron-proteron, gdyż rzecz ma się wprost przeciwnie: warunkiem ekonomicznego odbudowania kraju i społeczno-politycznego uspokojenia go, jest przede wszystkim stałe i niepodawane w wątpliwość pozostawienie go przy Polsce. Bez tego kraj ten ani się uspokoić, ani odbudować nie może: chyba gdybyśmy przez «uspokojenie» rozumieli całkowite «oczyszczenie» go z żywiołu polskiego i zrobienia jednolicie ruskim – ale wszakże do tego celu Polska nie dąży! W tym kraju ludność rolnicza polska, która była przedmiotem exterminacji rosyjskiej 1914, a ruskiej 1918/19, niema obecnie na całych wielkich obszarach żadnego inwentarza gospodarskiego, ani żywego ani martwego, niema żadnej maszyny rolniczej, niema nasion do zasiewu, niema robotnika, gdyż ludność ruska jest leniwa i nieskora do zarobku, skoro tylko ma dość pieniędzy na pokrycie swych skromnych potrzeb życiowych, a teraz właśnie ma ta ludność notorycznie dużo pieniędzy jeszcze od czasów rosyjskiej inwazyi. Przytem agitacja rusko-ukraińska idzie silnie i skutecznie w tym kierunku, ażeby przez strajki rolne, niewychodze-

nie do roboty, odstraszenie czeladzi od służby u Polaków oraz przez podpalania uniemożliwić polskiej ludności rolniczej gospodarke i zmusić ją do opuszczenia ziemi. Obecnie znajdzie ta akcja skuteczny sukces w postanowieniu «zasad» do reformy rolnej, opiekującym, iż obszary «źle zagospodarowane» będą wywłaszczone w całości. Rusini cieszą się bardzo z tego postanowienia, gdyż wiedzą, że znaczna część tych zaraz wywłaszczonych obszarów dostać się musi z natury rzeczy w ręce miejscowej ludności ruskiej. Polska ludność rolnicza nie ma przytem już żadnych środków pieniężnych, gdyż zniszczona trzy razy, 1914, 1915, i 1918/19, wyczerpała cały swój kredyt na dwukrotne odbudowywanie się po zniszczeniach inwazji r. 1914 po zniszczeniach odwrotu rosyjskiego 1915 oraz po spustoszeniach dokonanych przez pruskie, austriackie i węgierskie wojska i dziś niema już skąd zaczerpnąć pieniędzy ani nie będzie miała na to odwagi, dopóki grozi jej możność niepozostawienia jej na stałe przy Polsce. A pieniędzy tych potrzebaby bardzo wiele — dziesiątki miliardów ledwie wystarczą, zważywszy, że jeden koń roboczy kosztuje około 5000 K, takż sama sztuka bydła rogatego najmniej 4000 K, że robotnik żeński do żniwa kosztuje 600 K miesięcznie i całe utrzymanie, że anarchia cen i lichwiarska drożyzna święcą w każdym kierunku bezprzykładne orgie. To samo odnosi się do przemysłu. Brak wszelkich surowców, wagon węgla kosztuje 7000 K, robotnik, o ile jest, żąda pomiędzy 2000 K do 2500 miesięcznie, jest go zaś bardzo mało. Przytem 500 000 budynków w Galicyi leży w gruzach, komunikacja kolejowa jest niżej wszelkiej krytyki i nie liczy się bynajmniej z tem, że dzisiaj ludzie chcąc się odbudować i możebnie zaprezentować, muszą jeździć dziesięć razy więcej niż przed wojną, przeciwnie, czytaliśmy niedawno w dziennikach utyskiwania półoficyalne, że publiczność jeździ dziś prawie tak wiele jak przed wojną i czytaliśmy półoficyalne groźby, że trzeba będzie temu w jakiś sposób koniec położyć. «Last not least» sumy należne krajowi za świadczenia wojenne (przeszło 3 000 000 000 Koron) i odszkodowania wojenne obliczone 17 000 000 000 K nie są mu dotąd ani wypłacone, ani nawet zabezpieczone. Dopóki więc te stosunki trwają i dopóki jeszcze w dodatku wisi nad głowami ludności polskiej miecz Damoklesa w postaci obawy odłączenia od Polski, dopóty nie rozwinie się gospodarstwo rolne ani rozbudzi się przemysł, gdyż żaden właściciel ziemi Polak, ani żaden polski przemysłowiec nie będzie miał ani możności ani odwagi czynienia

wkładów gospodarczych lub zakładania przedsiębiorstw przemysłowych, nie wiedząc czy przez zmianę panoszenia nad tym krajem lub przez system rządów jaki tu zostanie wprowadzony, nie będzie zmuszoną do opuszczenia kraju, czy nie będzie wyzuty z resztek swego mienia, które mu jeszcze pozostanie pobyt daleko idącej wręcz rewolucyjnej reformie rolnej i czy nie wybuchnie jeszcze wkrótce wojna domowa podobna do dzisiejszej. Polityczne zdobycie sobie umysłów ruskiej ludności tego kraju dla Polski będzie także tylko wtedy możliwe, jeżeli Rusini obok zupełnej swobody narodowej i wolności osobistej, której zawsze u nas używali i używają i obok autonomii narodowej personalnej, ale nie terytorialnej, którą im zawsze przyznać jesteśmy gotowi, zobaczą, iż wykluczona jest możliwość oderwania tego kraju od Polski przez jakiś przyszły plebiscyt lub zarządzenie trzech czynników. W przeciwnym razie Rusini rozpoczną z miejsca z największym możebnym impetem wszechstronną działalność dążącą do nadania krajowi takiej fizyognomii i do wytworzenia takich stosunków, któreby zapewniły bezwarunkowo pomyślny dla nich wynik owego oczekiwania plebiscytu lub zmusiły trzecie czynniki do wydania orzeczenia odrywającego tę część Galicyi od Polski; wszelka zaś akcja Polaków idąca w przeciwnym kierunku lub dążąca przynajmniej do sparaliżowania ruskiej roboty, albo do jakiegoś porozumienia — gdyby o porozumieniu wogóle marzyć można — spotkałaby się z tak nieubłaganą mściwą defenzywą ruską, że defenzywa ta mogłaby się łatwo zamienić w ofenzywę, w drugą wojnę domową polsko-ruską w Galicyi. Tylko silne a sprawiedliwe rządy polskie w tym kraju, przy równoczesnem zupełnem wykluczeniu z góry wszelkich możliwości oderwania go od Polski mogą tu przywrócić i ustalić ład, spokój i porządek. Nie można zresztą dopuścić, aby skutkiem umyślnego pozostawienia losów tego kraju w niepewności, mogło choć na chwilę zrodzić się przypuszczenie, że ta część katolickiej i konstytucyjnej Polski może zostać wydaną na łup prawosławnej i autokratycznej Rosyi, przeciw której dziś właśnie pięć lat temu wyruszył dzisiejszy Naczelnik Państwa w pole z pierwszą kompanią strzelecką, która zdradziła koalicję zawierając w 1918 roku odrębny pokój z mocarstwami centralnami i która była zawsze naturalnym sojusznikiem Niemiec. Państwo rosyjskie nie może mieć naszym zdaniem żadnego głosu przy ustanawianiu wschodnich granic Polski. Wiadomo przytem, a najświeższe zdarzenia na terenie dyplomacji polsko-rosyjskiej

w Paryżu wykazywały to dowodnie, że Rusini złączą się zawsze z Rosyanami, ile razy idzie o akcję przeciw Polakom i Polsce. Choćby więc nawet Rusini t. zw. Ukraińcy w Galicyi przekonali się o beznadziejność zagarnięcia wschodniej części kraju przez Ukrainę, to nie zaniechają swej wiechrzycielkiej i burzycielskiej roboty w tym kraju, dopóki będą mieli nadzieję, że w ten sposób przynajmniej Rosyi się przysłużą i może na rzecz Rosyi Polskę tych obszarów pozbawia.

10. Wspomnieliśmy wyżej o autonomii dla Rusinów. Polacy zawsze byli i są gotowi — dowodem tego liczne uchwały Sejmu galicyjskiego, projekta wyodrębnienia Galicyi za czasów austriackich r. 1917 i wszelkie obecne projekta ustroju administracyjnego i konstytucyi w Polsce dać Rusionom pełną wolność i swobodę, tudzież autonomię w granicach nie wykluczających z góry spokoju i porządku w kraju. Ale idzie o to, ażeby ta autonomia była właśnie taką, a nie inną, która zamiast ładu i uspokojenia doprowadziłaby do najstraszniejszych w kraju stosunków. Taka autonomia jedynie odpowiednią jest t. zw. autonomia personalna, oparta na ścisłym rozzdziale ludności polskiej i ruskiej na podstawie katastru narodowościowego i na oddaniu każdej ludności jej spraw kulturalnych i gospodarczych, o ile one nie mogą być zaspokajane przez państwo, we własny zarząd i we własną pieczę. Natomiast niemożliwa jest t. zw. autonomia terytoryalna, gdyż ta daje się tylko tam zastosować, gdzie jedna strona nie dąży do exterminacyi drugiej strony, dzisiejszy zaś stosunek Rusinów t. zw. ukraińskich do Polaków polega niestety na prostem dążeniu z ich strony do exterminacyi polskiej ludności, czego dowodem są oprócz dawnego, oklepanego już hasła by się Polacy wynieśli za San, obecne masowe mordy dokonywane przez Rusinów na polskiej ludności na Podolu, Wołyniu, i Ukrainie, oraz wyrafinowane okrucieństwa jakich się ciągle dopuszczają na nas w Galicyi, a które przeszłyby i tutaj w takie same masowe mordy gdybyśmy tu nie mieli na szczęście licznych zastępów polskiego wojska. Rusini nie chcą się wogóle z zasady z nami godzić, układać lub nawet porozumiewać, rozumieją tylko hasło terroru wobec nas, oraz taktykę niedotrzymywania obietnic, o ile czasem miejscowo i chwilowo Polacy dadzą się w dobrej wierze skłonić do zawarcia z nimi jakiejś umowy, jak tego mieliśmy dowody ze zerwaniem zawieszenia broni w zimie b. r. w Galicyi.

Nie można więc wprowadzać we wschodnich częściach Galicyi żadnej takiej autonomii, któraby oddawała władzę w ręce najgorszych

nieprzyjaciół naszych i barbarzyńców; nie można tworzyć żadnego ciała reprezentacyjnego o większości ruskiej, opartej na pięcioprzymiotnikowym prawie głosowania, gdyż to znaczyłoby rzucić wyższą etykę, wyższą kulturę i wyższy stan ekonomiczny polskiej ludności pod stopy szczerpu niezdołnego wogóle do wytwarzania państwowości a sądzimy, że ta wyższość Polaków ma wielką wartość dla państwowo-twórczej pracy i dla przyszłych stosunków w tem państwie.

Dla udowodnienia tej wyższości wystarczy jeden pobieżny rzut oka na przeszłość i terażniejszość obu narodów; jeżeli zaś chodzi o niektóre cyfry, to przypominamy, że Polacy płacą w całej Galicyi 82% podatków bezpośrednich, zaś we wschodniej jej częściach stosunkowo jeszcze więcej, że procent analfabetów Polaków wynosi w całym kraju 26%, analfabetów Rusinów 62%, na wschodzie stosunkowo jeszcze więcej, że miasto Lwów liczy 85% Polaków, że wszystkie te kryteria wedle których wydaje się sąd o stopniu i o rodzaju kultury pewnego społeczeństwa wykazują, iż na całym tym kraju polska a nie żadna inna kultura wycisnęła swe piętno (zwracamy uwagę na Akademię, Uniwersytety, muzea, biblioteki), że Rusini dopuszczają się ciągle tak potwórnych morderstw i torturowania polskiej ludności i wziętych do niewoli jeńców, że aż Sejm Ustawodawczy był zmuszonym wysłać na Wschód Komisję śledczą, która skonstatowała tu rzeczy tak przerażające, iż drobna ich część opowiedziana już przez posła Zamorskiego w Sejmie warszawskim wywołała wrażenie druzgocące, wyglądała na raport z kraju czerwonoskórych, a nie z Polski.

Gdy dochodzenie to zostanie ukończone nie omieszkamy ogłosić jego wyniki z przytoczeniem nazwisk, dat i miejscowości w kilku językach europejskich; – może wtenczas zechce się świat niemi zająć, gdyż dotychczas, jak nas informują autentycznie, rzucane są wszystkie dotyczące relacje na Quai d'Orsay do kosza. Natomiast Rusinom nie dzieje się w Polsce nic a nic złego, nikt się na nich nie mści, ani ich nie przesładuje, przeciwnie, amnestyonuje się ich ciągle, ułaskawienia i indywidualnie wypuszcza jeńców na wolność, wzywa do powrotu do domów gwarantując bezpieczeństwo osobiste; przez czas trwania niewoli lub internowania daje się im dobre pożywienie, traktuje z wszelkiemi względami ludzkimi, i żaden z nich nie zaznał jeszcze żadnej krywdy od Polaka, a tem mniej nie był dręczony lub katowany. To nie przeszkadza jednak Rusinom wojować jak zawsze z całą obłudą, rozszerzaniem po świecie nieprawdziwych, oszczerczych wiadomości o «ucisku

i prześladowaniach» doznawanych z polskiej strony, a nawet wzywać koalicję do przystania tu Komisji śledczych dla zbadania sprawy. Owszem niech przyjeżdżają, powitamy je z radością.

Wprowadzenie tak daleko idącej autonomii ruskiej terytoryalnie, któraby Polaków wydawała na pastwę Rusionom, miałoby zresztą ten sam skutek co oderwanie już dzisiaj wschodnich obszarów Galicyi od Polski, gdyż wtedy jedna część ludności polskiej padłaby ofiarą terroru i machinacyi ruskich dążących do odpolszczenia kraju, druga część nie wytrzymałaby tego ani moralnie ani fizycznie i uciekłaby z kraju, stosunek procentowy ludności ruskiej do polskiej zmieniłby się bardzo na niekorzyść Polaków, do czego się i tak już niepomiernie przyczyni przeprowadzenie nieopatrznie uchwalonej reformy rolnej. A skoro to się stanie zadekretowałby wtedy plebiscyt lub może jakiś akt mocarstw koalicyjnych oderwanie Wschodu od Polski.

Tego więc należy za wszelką cenę uniknąć. Nie można wprowadzać urzędzeń, których premissą jest spokój w kraju dopóki cały kraj jest w ogniu, gdyż to otworzyłyby tylko wrota na oścież bolszewizmowi, który nietylko dla nas, ale i dla zachodniej Europy byłby zabójczym jako zwycięstwo dyktatury proletariatu nad konstytucyjnym i cywilizowanym rządem grup kulturalnych. Dziś trzeba przedewszystkiem ogień ten gasić, a do zgaszenia mogą prowadzić tylko takie urządzenia, które będą salwować uprawniony i należny wpływ polskiego elementu, polskiej kultury i polskiego państwowo-twórczego zmysłu na rozwój tutejszych stosunków i na określenie sposobu współżycia obu narowości. Nie możemy być majoryzowani, gdyż to pogrążyłoby ten kraj w odmęty anarchii, nie możemy się spodziewać spokoju, dopóki hulać tu będą wszelkie siczowe dzikie instynkta, a każda bez wyjątku chata wiejska będzie jak dotychczas magazynem wszelkiego rodzaju broni. Na razie potrzeba tu przedewszystkiem rozbrojenia cywilnej ludności, rządów sprawiedliwych, ale silnych, ile możliwości z polskim generałem na czele i stopniowego organizowania autonomii personalnej ale nie Sejmu ruskiego, ruskiego Ministra i ruskiego Namiestnika.

Z tych wszystkich powodów Stronnictwo pracy konstytucyjnej zastrzega się stanowczo przeciw możności oderwania jakichkolwiek części Polski od wspólnej macierzy i żąda definitywnego już dzisiaj uznania całej Galicyi za integralną część składową Państwa polskiego i niezależniania tego uznania od jakichkolwiek przyszłych plebiscytów

lub orzeczeń trzecich czynników, a to bez względu na stopień ekonomicznej i politycznej odbudowy, jaki się uda w tym ciężko dotkniętym kraju w najbliższym czasie osiągnąć. Na Polsce spoczywa moralny i narodowy kateryczny obowiązek, wschodnie obszary Galicyi przy sobie na zawsze zatrzymać.

*Naczelne Dowództwo Wojsk Polskich
Adjutantura Generalna, Warszawa*

L. Dz. 1693/T2 dnia 9.X.1919 r.

Ukraine and Poland. — Vol. 1. — P. 370—386.

№ 331
МЕМОРІАЛ УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА
ДО ВІЙСЬКОВИХ ВЛАСТЕЙ У ВАРШАВІ
ТА ДО ПРЕЗИДІЇ ПОЛЬСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА З ОСУДОМ
ДИСКРИМІНАЦІЙНИХ ДІЙ ПОЛЬСЬКИХ ВЛАСТЕЙ
ЩОДО УВ'ЯЗНЕНИХ ТА ІНТЕРНОВАНИХ УКРАЇНЦІВ

18 жовтня 1919 р.

Тому, що наші заходи біля поліпшення долі українських полонених у військових та цивільних місцевих властей остають без успіху, звертаємося в імя засад гуманности і культури до варшавських властей з проханням о інтервенцію та видачу розпорядків, які вплинули би на напору відносин наших цивільних і військових полонених. Не вичислюємо подій, які лучаються по селах і містечках близько боевої лінії в занятих частинах бувшої східної Галичини.

Звертаємо тільки увагу на масові надужиття та знуцання на цивільних і військових полонених в таборах і вязницях в часі транспортів а в багатьох випадках й в шпиталях. Припускаємо, що це діється без відома властей у Варшаві, з вини несовісних та не людських командантів та підвладних органів. Тому подаємо до відома деякі факти, які ми одержали від пошкодованих та скривджених.

В останніх часах зачали щоправда команди звільнювати задержаних в падолисті бувших жовнярів австрійської армії, що вертали з фронтів до дому, зачали також звільнювати й цивільних полонених, та значна частина цих, що на основі Розпорядку Міністерства для військових справ з дня 13 мая 1919 р. повинні бути звільнені ще досі знаходяться у в'язницях та бараках. В цей спосіб кількадесять тисячів людей, старців, дітей, жінок, вертаючих з фронту інвалідів, священників, учителів, урядників, залізничників (робітників зі сіл і міст переповнюють бараки і в'язниці у Львові, Станиславові, Домбю, Вадовичах, Вісничу, Стшалкові, Щипюрні, Берестьо литовським, Перемишлі, Пикуличах, в'язниці бувшої Австрії, Росії й цитаделі Модліна. Виголоджувані цілими місяцями, обробовані в часі транспорту з одежі і грошей побивані, словом в найгірших гігієнічних та апровізаційних відносинах попадають наші нещасні арештанти в епідемічні недуги, гинуть десятками в шпиталях й в'язницях або виходять каліками на ціле життя. Табори стають розадниками п'ятнистого тифу і туберкульози, які загрожують поширенням по цілім краю. Полонені не мають опіки горожанських комітетів і комітетів пань. На основі договору з дня 1 лютого і 13 марта 1919 р. признано комітетам право опіки над полоненими але з прав тих в деяких таборах і шпиталях не вільно їм користати. Подаємо до відома частину фактів і описи, які дійшли до укр. Червоного Хреста, як також ці події, що їх свідками були члени комітету опіки над полоненими.

Перегляд в'язниць, про які знаємо:

ЛЬВІВ:

В'язниця Бригідки при Казимирівській вулиці. В Бригідках приміщені були завсіди злочинці. Тепер мали вони служити як переходовий пункт для інтернованих. Але на ділі інтерновані остають там по кілька місяців по переслухані.

Полева Жандармерія, Личаківська вул. ч. 80. Інтерновані приміщені здебільшого в пивницях. Легіоністи Вінницький і Сьвігот побивають людей, в цім числі – священників, офіцирів і інтелігентних інтернованих по лиці прикладами крісів так, що лице пухне і синіє. Заковують людей в кайдани. Це зізнають побиті люде, яких опісля звільнено. Відпоручниць Червоного

Хреста не допускають до в'язниці. Управи при Зеленій і Заморстинівській вулиці також не допускають нікого з українського комітету Червоного Хреста. Переповнення так великі, що в комнаті на 36 квадр. метр. міститься 40 осіб. Пожива дуже лиха і недостаточна.

СТАНИСЛАВІВ:

Хорих, які мають 40 степенів горячки вивозять зі шпиталів. Реконвалесцентів по тифі, на пів хворим людям дається діймаючо відчувати. При транспортах і на двірці конвої б'ють офіцирів і стрільців. Це зізнають німецькі сестри, які через 3 години видалено зі служби і вислано до Відня (їх назвиська подано до Комітету Укр. Червоного Хреста). Ті сестри, це переважно Діаконіси, що робили службу з великою посвятою і фаховим знанням. Мимо цього обидила їх польська дама Червоного Хреста п.Граф в присутности хорих Поляків, які протестували проти їх видалення зі шпиталів, бо цинили їх опіку.

ПЕРЕМИШЛЬ:

В бараках на Засаню багато побитих людей зі синцями на тілі. Лучається, що деколи дістають поживу тільки раз на день. Пожива дуже лиха.

ПИКУЛИЧІ біля ПЕРЕМИШЛЯ:

Коло 10 000 цивільних і військових полонених, більше як через 3 тижнів не діставали хліба, тільки т. зв. «цвібак» і зупу в дуже малій кількості. З початком серпня було коло 500 осіб хорих на тиф а 20 вмирало денно. На шпитальних відділах розбирають хорих з білля і кладуть на причах прикритих брудними накривалами. Ліків нема.

ДОМБЕ біля КРАКОВА:

Коло 5000 людей. Бараки були переповнені – опісля привезли до 700 осіб з Берестя литовського. Дня 3.VI. були масові погроми людей, сторожа побила коло 700 осіб. Прислано з України за посередництвом Швейцарського Червоного Хреста білля, яке роздали пані польського Черв. Хреста, відібрано полоненим.

ВАДОВИЧІ:

Понад 3000 людей. Між ними поворотці з австрійських фронтів, задержані від падолиста, яких щойно тепер зачинають відсилати до дому. Люде голодні. Пожива не достаточна.

ВІСНІЧ:

25 політичних в'язнів, з якими дуже зле обходиться місцева команда. Приміщені вони в найгірших вогких комнатах, без ліжок. 15 з них замкнено між злочинців, що зневажають їх та обкрадають. 14 літніх хлопців гімназійних учеників уживають до тяжких робіт. Інтерновані просять, щоби зрівнати їх житеві умовини бодай з умовинами серед яких приміщені злочинці. Просять о перенесення до окремих, сухих і здорових комнат, з ліжком, коцом та сінниками. О право дістати 2 рази в місяци почтовий пакунок з поживою від родини. Право відвідування 1 раз в місяці через родини. Право писання листів 2 рази на місяці. Право купувати хліб за власні гроші (від місяця заборонено і це). Не уживати старців і хлопців нище 18 літ до тяжких робіт. Дозвіл уживання власного білля і одежі. Дозвіл інтелігентним людяма на читання і науку, посідання нотатки і олівця, що було одинокою розрадою в тяжкім життю в'язнів. Наказ, щоби служба їх не побивала.

СТШАЛКОВА КАЛІСЬКОЇ губ.:

Коло 7000 Українців. Бараки переповнені, знищені, дощева вода передістається до середини, де вогкість й гриб. Поділу в'язнів нема. Немають місця, щоби положитися, хоча б на землі. Деякі сидять через цілу ніч. Голодні, не мають сили ходити, не опираючися о окружаючі предмети. Одежу їм забрали й вони лишились в лахміттю. Недостача білля й обуви. Обработано їх в дорозі, що зі Львова тревала 9 днів. Часто бють їх нагайками з мідяного дроту.

БЕРЕСТЕ ЛИТОВСЬКЕ:

Українських полонених забрано, лишилося кілька женщин з дітьми в окремих бараках. Женщини в крайній нужді, просять о перенесення до иншого табору або о звільнення. Походять о Холмщини. Частину полонених з Берестя держано через

кілька днів в вагонах, не даючи їм поживи так, що напів живі приїхали до Домб'я. Опісля відвезено кількадесять до шпиталів, де тепер кінчать життя. Чотириох умерло сейчас в дорозі. Це діється в часі оглядин американської місії перед котрою скрито їх у вагонах.

ШПИТАЛІ: ПОЛІТЕХНІКА – ЛЬВІВ:

Навіть до шпиталів не допускають пань з комітету. Лікар Алексевиц, сестри і служба відносяться брутально супроти хорих й пань з Українського Червоного Хреста, мимо цього, що мають легітимації від польських військових властей на звиджування шпиталів.

Делегація Червоного Хреста просить військові власти о дозвіл:

1. Звиджування всіх шпиталів, таборів і вязниць в присутности представника військових властей і делегата польського Червоного Хреста.

2. Випущення цивільних інтернованих, звільнених міністерством та відставлення їх до дому під опікою Червоного Хреста.

3. О уміщення оставших в людських санітарних умовах після приписів гагської і женеvської конвенцій.

4. О видання наказу биття і знущань над людьми, скасування нагайок і видалення такої сторожі, що не приміниться до цих приказів.

Делегація Укр. Червоного Хреста, яка в Укр. Народній Республіці працювала над поправою санітарних відносин також серед полонених Поляків, була свідком, що число полонених доростало кілька тисячів, разом з цивільними інтернованими. Всі були приміщені по дворах, монастирях і школах, часто по селах, серед городів. Мали постійну опіку зі сторони польських комітетів пань, які щоденно могли відвідувати кожний табор і шпиталь та заносити обіди, одежу й книжки. Хорих приміщувано в окремих шпиталях а оскільки шпиталів не було, засновано нові або спроваджувано з Київа і Одеси.

Тільки меморіял. Осібна делегація Українського Червоного Хреста завезла його у Варшаву в серпні ц. р. та – очевидно – жадного успіху не добула. Поляки свідомо наважилися вигубити всіх наших полонених й інтернованих, які знаходяться в їх руках. Та думаємо, що тут повинен відізнатися за нашими захо-

дами світ. Треба показати Ляхам, що вони не живуть як дикарі серед полінезійських островів а в культурній Європі. Ось наша задача.

Український прапор. – 1919. – 18 жовт.

№ 332
ІЗ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗВЕДЕННЯ ШТАБУ
12-ої АРМІЇ ПРО ВІДСТУП ГАЛИЦЬКИХ ЧАСТИН

Кінець жовтня 1919 р.

На Житомирском направлении обнаружены: незначительный отряд махновцев и отряд бандита Петенко. Числившиеся на этом направлении галицийские части, по имеющимся сведениям (опрос пленных и перебежчиков), уходят в Галицию. Агентуре поставлена задача выяснить, где находятся галицийские и петлюровские части и какая у них связь с польскими войсками...

...Галичане. В последнее время проявляют полное равнодушие к интересам Петлюры, отказываясь идти на деникинский фронт. В войсках наблюдается упадок дисциплины, разложение. Находящиеся в районе Бердичева галицийские части постепенно уходят, по слухам, в Галицию...

Гражданская война на Украине. – К., 1967. – Т. 2. – С. 456–457.

№ 333
СПОГАДИ ВОЛОДИМИРА ШУХЕВИЧА
«ПОЧАТОК ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ»

1 листопада 1919 р.

Вже в жовтні 1918 р. всім було ясно, що з критичної ситуації, в яку попали центральні держави, вони не зможуть видобутися. А за цим являвся розпад австро-угорської монархії, розпад,

якого не були всілі здержати навіть найбільші обіцянки австрійського правительства, чи найбільш демократичні маніфести цісаря Карла. І здається, що навіть, якщо в цей час народам Австрії обіщувалося було не автономію, а цілковиту державну незалежність, вони з рук австрійського правительства не булиби цього прийняли. Такі вже були симптоми неминучого розпаду, так низько впав політичний кредит колись могутчої монархії. Тому всі етнографічні частини Австрії приготувлялися до ліквідації держави. Організувалися, щоби в відповідній хвилі мати змогу переняти ліквідаційну касу.

Так було і в Східній Галичині. Велася робота приготувлялися ліквідаційні органи. Ясне, що у воєнних часах одиноким таким органом являлася військова організація в спілці з існуючими вже політичними і культурними. І майже стихійно, без ніякої ініціативи творяться по цілім краю такі організації, а сіль їх збігається у головнім центрі українського життя — у Львові. Творяться поодинокі військові формації, які приготувляються до неминучого великого діла, ведеться тиха, безвпинна праця, щоби в пригожій хвилі українські військові власти зуміли взяти владу у свої руки. Приготовлення в цім напрямку тревали до двох місяців, а саме крім вище згаданого, вироблення пляну мілітарного зорганізованого виступу і неможливленая евентуальної акції зі сторони наших противників. Акція така з нашого боку була тимбільше скомлікована і утруднена, що Поляки приготувлявали також такий мілітарний виступ. Ходило тепер о це, щоби їх випередити і поставити перед довершений факт. По нашим розвідкам, приготувлялися Поляки до виступу щойно два дні пізніше від нас. Холодна кров при незвичайному поспіху були конечні. Вони найшлися, а висловом їх був переворот в ночі на день 1 падолиста 1918 р.

В порозумінню наших політичних кругів з військовими організаціями, затверджено проект цих останніх, а саме: до год. 4 рано мусіли бути розоружені усі нам ворожі відділи б. австро-угорської армії, які тоді находилися у Львові, а точно о год. 4-ій українські відділи мали вийти з касарень та заняти усі найважніщі обекти Львова. Виразно було постановлено, що при цім мається поминути усякі насильні виступи. Уложений плян переведено з незвичайною точністю і порядком.

Ранком Львів проснувся під знаменем української влади.

Хвилеве пасивне становище заскоченої польської більшості у Львові і національна свідомість та почуття обов'язку українського жовняра і його ідейна дисциплінованість дали цій акції цього рода серйозну марку, що, колиби не було активного противиступу зі сторони польських незорганізованих банд міського шумовиння, легко можна було завести в столиці краю лад та порядок. Мале число українського війська у Львові, в якій під цю хвилю знаходилося багато чужостороннього елемента з одного боку, далі це, що так прихапцем зорганізовані відділи не могли перетворитися ще в сильну, сконсолідовану боєву одиницю, підбадьорило польське міське населення і дало йому спромогу, використати терен і обставини і явилось починком до організації активного противиступу. Поодинокі спорадичні екцеси перемінуються в плянову партизантку і кінчать утворенням правильного боєвого польсько-українського фронту який поділив Львів на дві ворожі, воєнні частини.

Дуже важною ролею у нашій некорисній положенню було це, що головний залізничий дворець не був відповідно забезпечений. В цій частині міста починають Поляки організувати боєві відділи з центром в школі Конарського, а вільні залізничі шляхи, як й гостинці зі заходу, як Городецький і Янівський, уможливіляли Полякам вплив підмоги як матеріальної так й в людях зі західних областей Галичини. Взявши залізничий дворець і усі допливові жили заходу в свої руки, здержали Поляки доступ до Львова цему українському елементу, який з хвилею перевероту спішив туди, щоби чимскорше стати в ряди борців за святу справу своєї Вітчизни та віддати усі свої сили, щоби скинути ярмо ненависного відвічного ворога. Заатакована лінія черновецької залізниці довела до цього, що на пр. У. С. С. прибуваючі якраз з Черновець натрапили на опір поза периферією міста й через це найшлися в положенню, що не могли скоро добути зв'язку з головною військовою командою, яка мала приміщення в Народнім Домі. Тому У. С. С. мусіли звернутися в інший бік, а саме Цитаделі. Пішли перебоєм і занявши Цитаделю довели до сполуки усіх східних частин зі залогою Львова під одною командою. Мимо кривавих боїв, головний дворець, переходячи з рук до рук, остався на жаль далі при Поляках, і це було приводом, що праве крило української армії пересунулося на

лінію Замарстинова з ось яким бігом: Замарстинів, Касарня Фердинанда, палата Голуховського, Соїм. З початку находилася в українських руках також головна почта, та серед боїв У. С. С. о Цитаделю, польські відворотові відділи вдерлися до українського духовного семінара і через стрих підпалили покрівлю почти. З цього повсталася пожежа, яка дала можливість Полякам виперти Українців з почти, ограбити її і витворити нову боеву лінію: вул. Словацького, Коперніка попри ремізу, — лінію, яка в дальшій бігу не мала маркантних границь.

В цих рамах тревали бої три тижні. Поляки росли в силу через доплив помочі. Українські відділи чужі у Львові, змушені дбати також про забезпечення своїх задів, не були всилі ставити успішного опору перемагаючій силі польського війська і банд, які завдяки ліпшому знанню льокальних відносин, і давнішим політичним і адміністраційним обставинам здобули перевагу.

Дня 21 падолиста мусіло українське військо опустити Львів, щоби опершися на дооколичних селах і питомім своїм елементі, надробити ці організаційні недостачі, які воно у себе мало, а яких через наглячу потребу і недостачу відповідного часу і обставин до переведення бездоганної організації не можна ще було усунути. Від тепер починається велика організаційна праця, яка зовсім певно була би скінчилася відібранням Полякам Львова і цілої Східної Галичини. Та з одного боку стояла Українська Народня Республіка з її невиробленими силами, яка кривавилася у боротьбі з тільки ворогами за своє існування, і якій конечно треба було дати поміч, — з другої ж сторони, — Поляки найшовши батьківську опіку антанті кріпшали щораз більше і в організації своїх сил віддалялися від нас чимраз далі.

Починається друга епоха боротьби. За найвище право кожного найменшого сотворіння — право до життя, яке замарані неповинною кровю кигті ненаситного польського орла — українському народові хотіли відібрати. Жагуча, невмолима боротьба Ідеї з Насильством. Вона й досі не покінчилася. Ї хоча на разі насильний п'ястук взяв верх, то невмируща сила українського народу ще прийде до слова, і кров наших борців-героїв завітчається пахощами Свободи і Справедливости!

№ 334
СПОМИНИ ХОРУНЖОГО МАТВІЯ КУНДИ
ПРО ПОДІЇ У ЛЬВОВІ у листопаді 1918 р.

1 листопада 1919 р.

В УКРАЇНСЬКІМ ЛЬВОВІ

На день першого падолиста минулого року був скликаний з'їзд делегатів з провінції у Львів.

Приїжджаю стрийським поїздом на головний львівський двірець о год. 7 рано, дивлюся й очам не хочеться няти віри. Це не сон а ява! Ї до нас завітала вже так довго ожидана воля й столиця галицької України — город Львів нарешті в руках свого правового власника — українського народу.

На двірці повнять службу наші війська з народними українськими відзнаками та розоружують всіх австрійських жовнярів і старшин, які знаходяться на двірці, а відібране оружє складають в одно місце. Коли гляну на Українця, жовняр він чи цивільний, виджу, що в очах всіх пробивається безмежна радість. Всі вештаються, повнять своє діло, та якось не так по звичайному шабьлону але зі святочним, поважним настроєм. Тай годі інакше, бо цеж перший день служби не для чужих, а для себе самих — для України.

Від залізничного урядника, що з українською відзнакою повнить службу руху дістаю бажані інформації, виходжу з двірця і сідаю у трамвай.

В трамваю ніхто про ніщо инше не говорить, тільки про подію цеї ночі, про заняття Українцями Львова. Чую як якась Полька каже: «Там на пероні австрійський генерал не хотів зложити оружя — але коли побачив, що нема жарту, то таки мусів». В цій хвилині бачу крізь вікно трамваю відділ війська під проводом четара, що взиває людей до порядку. Чую як Поляки оповідають собі ріжні нісенітници, між иншими й таке, що на поміч Українцям прийшла армія Бем-Ермолія. В міркуваннях Поляків пробивається їх патольогічна психіка, — вони здивовані фактом, що Українці хочуть бути панамі на своїй землі.

Коло костела св. Анни ревізія пасажирів за оружям. Полякам це не подобається, але сидять тихо. Здовж вулиць Городецької,

Казимирівської та інших, якими проїжджаю, виджу українських піхотинців та самохідні стежі. Поруч старого «батька» ополчення виджу на самоході з крісом готовим до вистрілу цивільних і молоденьких гімназистів, які ледви можуть підняти кріс. На всіх державних будинках повівають українські прапори.

Коло віденської каварні висідаю з трамваю і вже здалека бачу, що на ратушевій вежі, на якій перше навіть десь в кутику не було місця для українського прапору, має на головній щоглі гордо український синьо-жовтий стяг.

Всюди величезний рух. Коло віденської каварні стоїть стійка зложена з чотирьох жовнярів з крісами і револьверами. Проходить коло неї п'ятеро австрійських офіцерів — Поляків в повнім уоруженню. Один жовняр зі стежі чемно але рішучо взиває їх зложити оружя. З глумливими увагами та насмішками, певні себе, хочуть Поляки відійти без нічого. Та це їм не вдається. Моментально двох жовнярів зі стежі виймає револьвери та мірить ними в Поляків, а двох других підходить і відбирає їм оружя.

Ходжу по місті.

Будинок магістрату обсаджений українським військом. Перед головним входом стоїть кілька машинових крісів. Автомобілі з українськими прапорами їздять по всіх усядах з приказами, з мунуцією, з харчами.

Магазину оружя стереже український 50 літній ополченець. Підступаю до його й трібуючи питаю, чи не має охоти йти домів, коли війна вже скінчилася і Австрії нема. «Я Богу дякую, що дожив цеї хвилі, коли можу стояти на стійці в нашій столиці і служити Україні» відвічає обтираючи сльози радості старий жовняр-патріот та поважно далі повнить свою службу.

Приходжу до склепу «Союзного Базару» і чую, як наш селянин каже: «Дайте мені найгарнішу та найдорожчу відзнаку, нехай я собі її причіплю». Коли довідався, що вже всі випродані сказав: «Робіть що хочете й нехай коштує Бог зна кільки, я її мушу мати, бо й коли буду її носити, як не тепер, коли чоловік дожив такої великої хвилі?»

Виходжу з Базару й хочу піти ще тут й там, щоби наситити своє око видом українського Львова. Але годі сидіти довше даром, похожати по місті і радуватися тільки, коли кожна хвилинка

йде на вагу золота, а рук до праці треба. Йду до Народного Дому, відбираю прикази і найблищим поїздом виїзджу.

Український прапор. — 1919. — 1 листопада.

№ 335 СПОМИНИ В. Г. «ІЗ КРІВАВИХ ДНІВ»

1 листопада 1919 р.

Трамвай «Л. Д.» їде у вечірню пору освітлений ярко, людей в нім мало. Вулиці Львова, як звичайно під цей час, без великого оживлення. Холодна пора кінця жовтня. Дрібний, зимний дощ гонить всіх домів. Ці, що їдуть, вертають зі залізничного двірця. Лиця байдужні; одні читають дневники, другі сидять мовчки, інші курять папіроски.

Він їде... став... набирає нових пасажирів, котиться даліше... а так якось волочеться поволи. Цілою силою хотівби я його торкнути вперед... скорше..., скорше..., щоби вже бути там... щоби вчас перенести вістки й здати справу з положення на залізничному двірці.

Тяжка жура обхоплює мене, а тут всі довкруги такі байдужі... такі байдужі, якби нічого й не мало статися... А це вже послідні години...

Сьогодні — або ніколи! А як не вдасться?..

І хвиля крові вдаряє до голови, жах стискає серце...

Але ні... ні... мусить вдатися!

Нерви натягнені до краю, думки гуляють страшний танець, а віз їде... їде...

Гетьманські вали... Скоро, майже бігцем до Народного Дому.

Три рази стукнув у бічні ворота.

— «Хто там?»

— «Свій...»

Відчиняється брама... Бігцем через подвіря і сходи в гору.

Кляса ІІ Б. Рух, гамір, оживлення. Гуртками по чотирьох, п'ятьох сидять студенти, гімназисти, офіцири; півголосом радять, одні прашальні листи пишуть, другі переписують прикази.

Всюди горячка, поденервовання, захоплення, кожен рішений на всьо, з обличчя кожного вичитаєш:

Тақ сьогодні! Сьогодні в ночі. Вдасться, мусить вдатися! Підемо і кровю своєю окупимо побіду!...

Допадаю до отамана Вітовського і голошу:

— «На головному двірці 16 машинових крісів. Угорський курінь держить сторожу, 300 мужви у нього. В бараках біля двірця дві ударні компанії. Кожен чоловік має 60 крісових стрілен, 4 ручні гранати. Два куріні в поготівлі на вулиці Городецькій, наш поручник П. Має інспекцію в команді двірця, є під надзором і кожної хвилини сподівається увязнення. Австрійська команда вислала для надзору майора генерального штабу; він сидить в команді двірця, ніби ждучи на поїзд».

Отаман зморщив чоло.

— «Дякую! Прикази видані; частина хлопців вже розійшлася. Зміниться тільки прикази 15-тої групи. Тут для Вас — о г. 1-шій в ночі перечитаєте собі, — о г. 3-тій на місці. Голову в гору, держіться бодро. Гаразд!..»

— «Гаразд! Пане отамане!» Дрожачою рукою ховаю звиток паперу. Радість розпирає серце, рівночасно мучить думка: Що буде, як не вдасться, що буде?.. Але ні. Поведеться мусить повестися. Ми мусимо містом заволодіти.

Мусимо!.. Тут рішається судьба Вітчизни...

Дух України кличе! Козацька слава манить... Підемо і стрясемо кайдани!.. виборемо волю!.. У Народному Домі кипить робота. Зносять пачки, складають крісові паси, трібують кріси.

На долі в подвірю дві стежі в поготівлі. При брамах сторожі. Все тихо. Навіть кроків не чути...

Від часу до часу тихий потрійний стук у ворота. Це умовлений знак... Двох жовнярів вводять арештованого мужика у широкій опанчі. Переходять подвір'я — кілька сходів — кімната на право — мужик розпинає опанчу, витягає з під неї кріс, з кожного кармана, з за пазухи, з за спини витрясає магазини стрілен, складає опанчу, здіймають з нього паси стрілен до машинових крісів. Жовняри, що його вели рівнож оперезані пасами, картонами магазинів, — скидають позавязувані ручні гранати.

Тихий тріюмф... Один одному стискає руку.

— «Все вже?»

– «Ні. Остало ще 10 пачок. Четар С. Б. буде о 10 1/2 з більшим транспортом при другій брамі».

– «Славно!»

– «Ох! Сину, сину! Коби Ти щасливо вернув. Памятай, у тебе стара мати. Я не смію тебе здержувати – йди і вертай мені щасливо побідником – я молитисьму за тебе». Горячі сльози покотились з її жури повних віч... Обняла мене судорожно – поцілувала моє чоло довгим, горячим поцілуєм. Хотіла ще щось сказати, голос її заломився...

Вмить оволоділа собою та міцно кріпким голосом до мене:

– «Йди сину, йди!»...

Година 12-та в ночі. Стрічаю четара... Ми увійшли тільки кілька кроків від брами Народного Дому, коли впадають на нас два австрійські поліціанти. Пізнали свого офіцера, голосять «послушно», що тут якийсь підозрілий рух. Мають намір слідити.

Товариш відповідає холоднокровно:

– «На це я тут висланий! Справа полагоджена! Йдіть спокійно на ваше становище. Звернути тільки увагу на бернардинську площу». Віддали поклін і відійшли.

– «Ось бачиш» – каже товариш – «якби не випадок, ми всі були б виарештувані і справа покінчилабся катастрофою».

Тиша, темна ніч... Першого падолиста... Нас вісьмох йде обережно езуїтським городом. Веде четар М. О. Побіч мене ст. філь. С. К., по заду двох селян, двох колишніх австрійських десятників, один вістун.

Гнітуча тиша. Ні словечка один до одного. Кожен вдуманий в себе... кожен дивиться у темні стежки города... Нічого не видно, нічого не чути й тільки глухий відгомін власних кроків роздається ритмічно біля нас.

На горі, в умовленому місці, в городі перед Юром долучується відділ вісьмох шостої групи з...

Йдемо міцніші. Шіснацять людей. В кожного наладований кріс під плащем, військові мають на верху зброю.

На розі площі Юра і вулиці Шептицького здержує нас австрійський поліціант: «Стій!»

Наш четар М. О. прискакує до нього з двома десятниками, прикладає кріс до голови, приказує мовчати, роззброює і зі

страху на пів збожеволілого каже десятникові відпровадити на точку IV.

Наш перший полонений...

І знова тиша... Переходимо біля костела Єлисавети. Йдемо в напрямі черновецького двірця. Перед III-тою рампою стрічаємо восьму партію. Лучимося разом і йдемо зайняти мунуційні склади та стежити шляхів від сторони Кульпаркова.

Доходимо без вистрілу до самих складів.

В один момент розоружуємо сторожу. Вона алярмує невеличкий відділ розложений о яких 200 метрів. Зачинається перестрілка. Наш товариш К. застогнав, дістав постріл в рамя. «Братіку, не стріляй!» – кричить десятник П.

Справді перестають. Показується, що це відділ зложений з 20 Українців, кількох Мадярів, решта Словінці. Чотирьох з них ранені.

Ми їм вияснюємо, що їх старшини вже не має, що мусять зложити оружя та можуть вертати домів. Цілу владу переняла Українська Національна Рада. Не вірять. Остаточо рішаються замкнути себе у вартівнях й не виходити.

Ми стали багатіші о сотню крісів.

Вже добре на день заноситься. Мряки пливуть в гору й тяжкими смугами падають назад на землю.

З лівої сторони, з далека чути відгомін крісової пальби. З початку нерівномірний. Слабкий, опісля щораз сильніщий.

Дорогою по правій стороні їде грузовий самохід, на нім якісь люде...

– «Поготівля!» – кричить четар М. О.

Ми думали, що це австрійський відділ. Яка чудова несподіванка, коли побачили чудні синьожовті краски хоругви самоходу, а на нім селянина в кожусі й з крісом на плечі, трьох у військових одностроях, двох студентів по заду з малишовим крісом.

Це нас впевнює, що побіда за нами...

Обхоплюємо їх, цілуємо, сльози тиснуться у вічі.

Львів наш... наш... наш!

По лівій стороні стрілянина не слабне, щораз міцнішає, кріпшає. Ген, далеко тарахкотить машиновий кріс, якби горохом сипав об бляху. Четар видає приказ: «Десятьох з булавним десятником Б. С. остає тут, решта зі мною на самохід!»

Ї мчимось в сторону головного двірця...

В полудне, коли побіда вже була в повні за нами, покликують мене до Генерального штабу, до Народного Дому.

Їду біля костела Єлисавети. Польські студенти зносять там під плащами поховану муніцію. Те саме дальше. Польські паночки з навантаженими валізками щезають у вході костела Марії Магдалини.

В Народному Домі голошу це все Отаманови Вітовському. Роблю обережним, що Поляки зачинають обсаджувати костели й зброїтися і імовірно плянують оружну акцію проти нас.

На це отаман категорично заявляє:

— «Ми переняли владу у Львові не на те, щоби війну вводити. Ми її не хочемо. Наша ціль завести лад!»

Я дістав приказ і виходжу на місто.

Люди стоять гуртками. Серед Українців радість, одушевлення... Поляки збентежені, здепримовані, божевільними очима оглядають все й здаються нічого не розуміти.

Гетьманськими валами переходять імпозантно українські, — вчера ще австрійські жандарми.

Вулицею помчався самохід з нинішнім директором поліції.

Переді мною входить якраз у Сикстуську вулицю українська стежа: офіцир з крісом на рамени, кількох жовнярів, двох мужиків в опанчах з тяжкими манліхерами, кількох гімназистів, на кінці колишній австрійський улан.

За Народною Гостинницею чути два вистріли. Прибігаю блище! Наш молодий студент зі стежі лежить у крові. Молоде лице дитини... чудні чорні очі. Піднесеною рукою показує втікаючого за вугол польського франктірера.

Пів до другої в ночі. Відзивається телефон. Беру ручку і слухаю.

— «Володку?»

— «То ти Славку? Гарзд...»

«Слухай! Наша С. З. принесла вістки з польської 12-тої частини, яка стоїть проти Вас. На стриху камениці 19а вулиці Крашевських поляки пробрили стіну і стрихами дісталися під 11 число. Там завели телефонічну стацію і мають склад амуніції. В цей час поки ще темно треба вдарити на Ляхів і їм це все забрати. Зараз видай прикази... без проволоки».

— «Зрозумів! Гарзд!»

На вулиці густа стрілянина...

Обдумую вмиль плян. Шістьох зі мною перейде наш тайний стриховий вхід камениці ч. 3 вулиці Крашевських і стрихами камениць дістанемося на одинацятку. Друга частина з чотирьох має вдарити ненадійно з лівого крила, переходячи ряд стрихів вулиці Сикстуської.

Розібралися з черевиків і йдемо тихцем.

Минаємо ряд коридорів, стрихів і входимо вже на стрих числа одинацятого. Доходить нас легкий стукіт. Десятник П. шепче: Воно тяжко буде, не сплять...

Рівночасно чуємо якийсь шепіт по лівій стороні. Це наші... Товариш В. Ц. зі своїми чотирма.

Ми підповзуємо вже цілком близько, зі мною двох, решті по заду. Вже їх бачимо. Чотирьох спить, один щось бушує в скрині між стрільнями, другий при телефоні.

В цю мить наша чвірка сипнула з крісів. З другої сторони ми влетіли на Ляхів. Трьох ранили, трьох обеззружили, двох з них ще трібувало ставити опір, один здався в мить. Як ми пересвідчилися, це був Українець, мужик з Рогатинщини. Його Поляки взяли до свого війська, коли вертав зі шпиталю з Тарнова домів і дали йому «мацеївку» і приказали служити під загрозою розстрілу.

Ми мали успіх. Забрали один телефонічний апарат, 2 мотки дроту, 25 крісів й 4 пачки крісових стрілен.

Коли я виходив з першого числа вул. Крашевських, вже яснів день.

Якраз піднімалося сонце і ніжно цілувало вершки дерев. Віяло прохолодою. Осінь цього року вчасно покрасила листя. Кривоно-червоні, жовті і темні листки обіймаються і падають на землю. Осінна втома і сонливість налягають на город. Хмари гайвороння, яке звичайно в цей час билося по вершках дерев – відлетіло кудись.

Від сторони казарм Фердинанда доходить страшна стрілянина. Там вариться... кишить... Десятки машинових крісів лопотять безвинно. Раз враз чути зриви ручних гранатів і мінометів. Над нами ревуть наші гармати із Цитаделі. Часами тільки засвище польський шрапнель.

Після вчешашньої невдачі польських наступів на вулиці Міцкевича і знищення польського панцирного самоходу,

робить зі сторони Поляків наступ відтинок «Бема» на городецькі казарми.

У нас сьогодні спокій... тиша... Хотілосьби спіchnути... Чоловік перемучений, втомлений... на вічі налягає дрімота...

Малим переходом підповзую під пам'ятник Голуховського. Розглядаюся. На вулиці Третього Мая ні живої душі. Самітно і сумно. — З боків вулиці Костюшка зпоміж каміння нашого провізиричного бастиону визирають дулами наші кріси.

Стаю за деревом, дивлюсь на Юра. Так щось тягне там даліше... в гору. Такий смуток кругом, як на кладовищі, коли похоронять когось.

Тихо... з далека вибиває годину дзвін на Бернадіні...

Від сторони Юра їде польський самохід Червоного Хреста, збирає ранених з нічної боротьби.

Я підсуваюся в гору, став і придивляюся. Самохід завертає, їде в гору. Я вихилився.

В тім менті чую кільканацять вистрілів зі самоходу. Мені лівий бік заболів. У лівій нозі так горячо зробилося. Я почав бігти в діл. Чую даліші вистріли, хапаюся за ногу. Так тяжко йти... Присідаю на сухих листях за деревом, щоби тільки хвилину спіchnути.

Голова тяжить. Город починає кужляти. Чую якісь вистріли, якийсь несамовитий крик... суматоху, якийсь глумливий морозний сміх... а опісля такий спокій... безтяма...

Не знаю, що діялося зі мною. Зимний, ранішній воздух неначе розбудив мене з якогось безмрійного сну.

Ведуть мене попід руки. Один в жовнярському однострою з кавалерійським, коротким крісом, другий в міщанському з великим манліхером з червоно-білою відзнакою на груди. Значиться зле... Я в польському полоні.

До цього менту я мав такий спокій, був у безтямі. Тепер чую, що довкруги мене кишить життя. Якісь постатті снуються по вуглах, то знова схилені перебігають вулиці... щось переносять в пачках... Там несуть когось на ношах... І кулі бренькочуть: значит наші ще держуться.

На вуглі Кляйнівської і Сикстуської вулиць підносять мене сильніше... Переступаємо трупа... вищірені зуби... калуза крови.

На площі перед костелом Магдалини вівкнув шрапнель і кілька кроків перед нами посипалося олово. В мить по тому захарчів якийсь тящий калібр, але даліше в стороні двірця.

Дивлюся на ліво. З вулиці Хшановської ведуть ляцькі розбишаки о. Г. Якийсь польський панок в трамваєвій, міській шапці і в такому одязі, якраз переходячи, кричить до нього: «Ростшеляць на мейсцу попа «рускон свінен» — не докінчив ще, як поцілений кулею всаме чоло паде навznak.

Тепер доперва я добре чую, як наші пражують з Цитаделі.

Мене ввели в салю у партері школи Марії Магдалини. Посадили на лавці... Переді мною начальник польського відтинку сотник Татар-Тшесьновський. Стемніле, розбишацьке обличчя, рубашна стать, сухий, храпливий голос. Що хвилини потягає водку... Перед ним бачу якісь папери чи мапи, на них ковбаса і кусень хліба...

Питає мене: кілька наших, де команда нашої частини, які місця артилерії, де розльоковані українські міномети. На це все очевидно не дожидається від мене відповіді.

Щось даліше говорить... починає кричати... Бачу тільки, що краска його лица змінюється, він такий червоний... ні... чорний... слів не розумію... вдаряє мене тільки його крик, як сильні удари у голову...

Я чую тільки, що мої уста дуже спухли. В роті солодково-солоний посмак крови, а тіло так пече...

Тямлю ще, як до мене підходить якийсь другий панок в цивільному одязі, з якоюсь відзнакою на грудях (пізніше дізнався я, що це був адютант сотн. Татара-Тшесьновського, др. Домбровський) й бурмоче: «Як Пан не зложи зезнань, бендзе на тих мяст ростшеляни... Пан еше млоди... шкода...»

Я більше не чув... Попав у якийсь вир, у якусь шалену метушню, якісь криваві плями маячили переді мною, якое мене стискали... душили...

Була північ. На широких коридорах шпиталю Політехніки панувала гнітюча тиша... У просторій салі ч. 48 розложився морозний шпитальний сум. Двадцять шість ліжок рядом стояло. На вісьмох мали ранені «вивіндовані» ноги, на других правильно лежали. Від часу до часу доходили з протилежного кута тяжкі стогони У. С. С. — В. Б.

Я мав чудовий, спокійний сон. Весна... скошили сіножати. Я опянілий пахощами трави поклався на ній вигідно і безжурно вдвлявся у краски молоді дїброви... у весняне небо... довкруги дишла пустиня піль...

До мене підійшла вона і гладить моє волосся... Я буджуся і дійсно її бачу. Протираю вічі...

Від смерку кута відбивається струнка жіноча стать. Це вже не сон, це наша дорога санітарка сестричка О. Л., це садинок наша розрада. Поляки уважають її за Польку, а вона нам помагає. Зблизилися тихцем, приложила своє вічно сумне лице майже до мого і шепче: «Тут я принесла мундїр з відзнаками «сержанта»... у правім кармані легітимація на імя Болеслава Гаванського... вбийте собі добре у пам'ять: ...Болеслав або Болько Гаванський. Мацеївка під кріслом... о пів до четвертої вберетеса і сміло підете на Браєрівську ч... Там на Вас жеде цивільний одяг і жидівська легітимація на імя Шт. ... Гаразд!»...

Мені серце било молотом... я вже більше не заснув... Від третьої числив хвилини... Опісля зачав вбиратися, 3 1/2 був на брамі... Ліва нога дуже тяжіла, я чув, що знова кервавить... випрямився одначе і йшов прямо на вартового. Цей піднісся і гукнув мені «Чесць!»

«Чесць обивателю!» — відказав я тоном старшини і вийшов на волю.

Український прапор. — 1919. — 1 листоп.

№ 336
ДОГОВІР МІЖ УПОВНОВАЖЕНИМИ
КОМАНДУЮЧОГО ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
ТА КОМАНДУЮЧОГО ДОБРОВОЛЬЧОЇ АРМІЇ
ПРО ПЕРЕХІД ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
НА БІК ДОБРОВОЛЬЧОЇ АРМІЇ

6 листопада 1919 р.

ДОГОВІР

24 Октября ст. ст. 1919 года, ст. Зятковци

Председатель комиссии русского генерального штаба полк. Дубяго, члены: отъ добровольческой арміи генерального штаба полк. Самборскій и Коновалов и отъ Галицкой Арміи Майор генерального штаба Альфонсъ Эрло, майор Омельянь Лиснякъ и сотник Осип Левицкій. При повъркъ полномочій выясняется:

1) Полномочіе Добровольческих представителей устанавливается личным сообщением о том Командующего Войсками Новороссійской Области ген.-лейт. Шиллингом.

2) Полномочіе Галицким представителям дано Начальником Галицийской Арміи, ген.-майор Тарнавским от 5 Ноября н. ст. за № 6897.

Постановлено:

1) Галиційская Армія в полном составе с тыловыми учреждениями, складами и подвижным железнодорожным составом переходят на сторону русской Добровольческой арміи и поступает в полное распоряженіе Главнокомандующаго вооруженными силами Юга Россіи в данное время через Командующаго войсками Новороссійской Области.

2) Галиційская Армія во время нахождения в указанном выше водвореніи не будет направлена для борьбы с петлюровской Арміей, дѣйствующей на фронтъ и, впредь до получения особой задачи, отводится в тыл.

3) Галиційское правительство временно, за отсутствиемъ территорій, прекращает свою дѣятельность и поступает под покровительство русскаго добровольческаго командунья. Впредь до указанія Ставки означенное правительство поселяется в Одессъ, куда немедленно переезжает.

4) При высшем штаба галиційских войск состоят представители от русскаго добровольческаго командірованія для разрѣшенія на мѣсть всѣхъ возникающихъ вопросовъ оперативнаго, административнаго і хозяйственнаго характера.

Высшій Галицькій Штабъ командируетъ в штабъ войскъ новороссійскихъ офицеровъ для связи, в числь, какое будетъ указано Командующимъ войсками Новороссіи.

5) Означеній протоколъ входитъ в силу со дня его подписанія. С этого же дня Галиційская Армія исполняетъ всѣ распоряженія добровольческаго командованія.

6) Галиційская Армія, начиная с 25 октября, приступаетъ къ сосредоточенію в районъ Погребище—Липовецъ.

7) Вопросы, возбужденные галиційскими представителями внутренней жизни галиційской Арміи и прав сношенія Галиційскаго Правительства с иностранными государствами — оставить открытыми до полученийъ разъясненія от ген. Деникина. Для этого галиційская делегація выдѣлитъ одного представителя для немедленнаго врученія настоящаго протокола вашему галиційскому Командованію з остальными двумя представителями переезжаетъ в Одессу, в Штабъ Войскъ области Новороссійской.

8) Для удобства сношеній обе стороны теперъ же обязуются установить телеграфную связь на аппаратъ Морзе причемъ до Н включительно устанавливаютъ добровольцы, а дальше до Винницы—Галичане.

*Председатель соединенной комисіи ген. штаба полк. Дубяго
Члены: Ген. шт. Полк. Коновалов, ген. шт. полк. Самборскій,
ген. шт. майор А. Эрлз, Майор О. Лисняк и Сотник О. Левіцкій*

ЦДАВОУ, ф. 3696, оп. 1, спр. 55, арк. 9. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 337

**ВИПРАВДУВАЛЬНИЙ ВИРОК ПОЛЬОВОГО СУДУ НКГА
В СПРАВІ ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ МИРОНА ТАРНАВСЬКОГО,
ПОЛКОВНИКА БУЛАВИ АЛЬФРЕДА ШАМАНЕКА,
ОТАМАНА ОМЕЛЯНА ЛИСНЯКА,
ЗВИНУВАЧЕНИХ У ДЕРЖАВНІЙ ЗРАДІ**

14 листопада 1919 р.

Полевий Суд Н. К. Г. А. К. 273/19.

**В ІМЕНІ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНЬОЇ РЕСПУБЛІКИ**

Полевий Суд Н. К. Г. А. — яко военний суд — під проводом отамана Д-ра Стефана Шухевича, ведучого розправу сотника-судді Юрія Курдіяка, протоколянта четара-судді Василя Шавали, товмача четара Петра Микити, стенографа сотника Ганса Коха, публичного обвинителя поручника-судді Михайла Калимона, в присутности обжалованих, а саме генерала-четаря Тарнавського Мирона, полковника булави Шаманека Альфреда, отамана Лисняка Омеляна і їх оборонців сотника-судді Стефана Шалинського, отамана Шепаровича Юлія і поручника-судді Кізя Романа, на підставі головної розправи, переведеної 13-го і 14-го падолиста 1919, яку розписано по думці зарядження приналежного команданта з дня 13 падолиста 1919 ч. К. 273/19 зглядно акту обжаловання з тої самої дати ч. К. 273/19 видав слідуючий

ПРИГОВІР

обжалованих:

1) Генерала-четаря Тарнавського Мирона, уродженого 29 серпня 1869, в Бариліві, повіт Радехів, приналежного до Золочева, жонатого, батька четверо дітей, сина Еміліяна і Йосифи з Малицьких, греко-кат., активного старшину, відзначеного орденом залізної корони III кл., військовим хрестом заслуги III кл., німецьким залізним хрестом II кл., хрестом Карла і мировими медалями, раненого в ногу, судово некараного, незаприсяженого,

2) полковника булави Шаманека Альфреда, уродженого 22 мая 1883 р., у Львові, приналежного до Мільоніц коло Гая на Моравії, римо-кат., вільного, сина Вінкентія і Ернестини, активного старшину булави, абсолювента терезіанської військової академії і військової школи, відзначеного обома «сігнум лядвіс», військовим хрестом заслуги III кл., орденом залізної корони III кл. з військовою відзнакою та мечами, некараного,

3) отамана Лисняка Омеляна, уродженого 25 цвітня 1882 р., в Городенці, приналежного до Стечеви, повіт Снятин, греко-кат., вільного, сина бл. п. Івана і Анастазії з Гошовських, активного старшину, некараного, відзначеного двома хрестами заслуги, срібною і бронзовою медалею заслуги, хрестом Карла і для ранених, три рази раненого, незаприсяженого, приділеного до Начальної Команди Галицької Армії,

увільняється

по думці параграфу 306 уст. 4. в. пр. к. від обжаловання о злочин злобного ділання проти оружно́ї сили Української Народно́ї Республіки з параграфу 327 взк., злочин головної зради з параграфу 334 уст. ц. взк., злочин ворохобні з параграфу 159 уст. а. взк., яких мали допуститися через те, що

1) вони в останніх днях жовтня цр. і в перших днях падолиста цр. то є в часі воєнним порозумівалися з ворогом мимо наказу Правительства і переговорювали з ним в справі завішення оружжа, щоби через те спричинити шкоду Армії У. Н. Р., а на користь армії ворога,

2) що вони в тім самім часі разом з іншими спільниками мимо наказу Правительства навязали і вели переговори з ворогом та заключили з ворогом угоду того рода, що вона виходила на виключну шкоду У. Н. Р., а на користь ворога і могла спричинити зглядно збільшити небезпеку для держави зовні і викликати заворушення внутрі держави,

3) що вони через ведення згаданих під 1) і 2) переговорів з ворогом виступили проти обовязуючих військово-службових постанов та проти заряджень Правительства, отже проти їх зверхної Влади.

Крім цього увільняється по думці зацитованого вище припису військової карної процедури обжалованих під 1) і 2) (ген. Тарнавського і полк. Шаманека) від обжаловання о злочин несубординації з параграфів 145 і 149 взк., якого мали допуститися тим, що вони оба в перших днях падолиста цр. не вико-

нали даного їм Штабом Головного Отамана приказу ч. оп. 1405 з дня 1 падолиста ц. р., щоби пересунути фронт Галицької Армії на лінію Прилуки—Жабокрички, через що не повинувалися приказови своєї зверхної Власти.

Уосновання

Бувшого Начального Вожда Галицької Армії генерала-четаря Тарнавського Мирона, його Шефа Штабу полк. булави Шама-нека Альфреда та отамана Лисняка Омеляна потягнуено до судово-карної відвічальности за те, що буцім то вони всі три враз з іншими спільниками, узурпуючи собі вищу владу, без зізволення, а навіть мимо виразного заказу Правительства навязали в послідних днях жовтня 1919 переговори з ворожою Добровольчеською Армією та заключили з нею ганебну умову. — Крім цього перших двох обжалованих поставлено перед суд за те, що вони не виконали приказу Штабу Головного Отамана з дня 1 падолиста 1919 ч. оп. 1405, яким заряджено пересунути фронт Гал. Армії на лінію Прилуки—Жабокрички.

Прокуратор скваліфікував повищі заміти, звернені проти всіх трех обжалованих, як злочин головної зради з параграфу 334 уст. ц., злочин ворохобні з параграфу 159 уст. а. та яко злочин злобного ділання супроти оружноі сили У. Н. Р. з параграфу 327 взк., а вчинок замічений двом першим обжалованим яко злочин несубординації з параграфів 145 та 149 взк. і домагався покарання їх по думці параграфу 328 взк.

Обжаловані генерал-четар Тарнавський та полковник Шама-нек боронилися, що вони 25 жовтня ц. р., висилаючи представників Галицької Армії з обжалованим отаманом Лисняком на чолі до Добровольчеської Армії в цілі передання протесту з причини убивання наших полонених донськими козаками, поручили їм устно старатися вивідатися в зр. чний спосіб, на яких услівях Добровольчеська Армія згодилабися на завішення оружжа. Обжаловані були переконані, що в найблищих днях западе рішення Правительства в тім напрямі, що наша армія мусить покінчити ворогування хоч-би з одним противником, бо вона не є більше спосібною до бою і сильніший напір ворога міг-би спричинити цілковите її розбиття. Про висланя цих делегатів повідомлено Правительство.

Коли підчас переговорів наших делегатів з заступниками добровольчої армії згадано про завішення оружжа, представ-

ники добровольчеської армії передали на письмі услів'я, та наглили, щоби рішитися на їх прийняття, бо в противнім случаю вони продовжатимуть наступ. І про цю стадію переговорів повідомлено п. диктатора. З огляду на це, що добровольці наглили, Правительство не могло відважитися на рішучий крок; обжаловані рішилися вислати вдруге делегатів, хочаби через те зискати на часі, припускаючи, що прецінь Правительство оцінить вагу хвилини й одобрить крок обжалованих.

Тимчасом проволікати довше не далось, і вже 7 падолиста ц. р. привіз сотник Левицький готові точки договору до підпису, якого однак обжаловані не підписували і без порозуміння з Правительством були-би не підписали.

Обжалований от. Лисняк боронився, що він був лише органом перших двох обжалованих і робив це, що йому приказано.

Що до другого заміту – невиконання приказу – обжаловані згідно подали, що вони сейчас по одержанні приказу зі Штабу Гол. Отамана видали зарядження, щоби sukcesивно досягнути назначену лінію. Виконання цього приказу проволікалося дещо з причини технічних перешкод, за які обжаловані не можуть відповідати.

Висліди розправи вповні поперли оборону обжалованих. Як це стверджено з відчитаного на розправі письма обжалованого ген.-четаря Тарнавського Мирона з дня 19 серпня 1919 ч. оп. 4823 до п. Гол. Отамана Петлюри, перейшла Гал. Армія, перетомлена довгими тяжкими та завзятими боями в Галичині, за Збруч. Але тут не дано їй можности відпочати, бо кинено її сейчас проти большевицької навали. Крім того нового зовнішнього ворога виступив проти неї несподіванно внутрішній ворог, а його удари були тим більше болючі та прикрі, – бо ворогом тим були члени наддніпр. Правительства. Вдяки не надіялася наддністрянська армія, бо – свідомо своєї високої задачі – була переконана, що виповняє лише святий обовязок супроти Вітчизни, але на всякий случай числила на підмогу наддніпр. Правительства. Але місто підмоги виступають проти неї на пів-пяні представники наддніпр. Правительства та гідні того-ж Правительства всякі «отамани». Відмова з політичних причин грошей Правительством для нашої армії, вербування Галичан до наддніпр. армії, покривання дезертирів, виступи міністра Безпалка в його бесідах проти дисципліни, – ось їдкі

стріли спрямовані в серце нашої армії. Представлення цього ганебного поведення Правительством Головному Отаманови лишилося без успіху.

В сліди Правительства вступають і підчинені їм органи. В останніх часах відказували всі уряди на задах послуху, зазначено всюди саботаж, агітацію і загальний розклад державного апарату, — поліцейний апарат підупав. Про це докладано кількакратно Гол. Отаманови Петлюрі, який однак лихові не зарадив (свідок пор. Ковальський). Широке маси тутешнього населення, які спершу прихильно і з довірям відносилися до нас, зазначивши, що сила нашої армії слабне, та бачучи, що зі сторони Правительства їм нема чого боятися, стали не лише ворожо до нашої армії відноситися, але й навіть приготувалися до ворожих виступів проти нас (свідок пор. Ковальський), а навіть оружно виступали (приказ з 6 падолиста ч. оп. 6723/1).

Крім цих — щойно наведених — причин, зложилися ще й інші многі чинники, які довели нашу армію над беріг пропасти. Правительство повинно і мусіло було бачити, яка судьба жде нашу армію. Обжал. полк. Шаманек в своїм меморандум з 27 вересня 1919 на підставі наведених дат льогічним розумованням доказував, що сильніший дальший удар Добр-Армії принесе кінець Україні, та, що наколи Гал. Армію поведеться дальше в бій з Денікінцями, то вона вповні розпадеться, втратить останки — і так вже змалілих — своїх частин (письмо до диктатора з 27 вересня 1919 ч. оп. 6617).

Попри внутрішнього та зовнішнього ворога брак всякого матеріялу, застрашаючі санітарні відносини, нагла зима, причинилися до цього, що Гал. Армія доборолася до самого краю (звіт II-го Гал. Корпуса ч. оп. III/2).

В першій мірі болючо давався відчувати брак не то зимового охоронного виряду, але навіть найконечнішого одягу, як плащів та обуви. 75% фронту без одностроїв, 50% без обуви (свідок пор. Хомич). Вправді у винницькій фабриці «Ястріб» виготовлено кілька тисяч нових черевиків, але черевики ці не представляли ніякої вартости, бо так робота як і матеріял були дуже лихі. Зівсім без біля було около 50% мужви. Коців, ані інших окривал зівсім не видавано (свідки сотн. Гарасевич, Павлусевич).

Прямо застрашаючі були санітарні відносини нашої армії. Стан хорих, який при кінці жовтня виносив 20 до 22%, стало побільшався. Наслідком надзвичайних трудів, які перенесла наша армія, відпорність хоріб мінімальна, і тому смертельність в армії росте з дня на день. Щоби лиху зарадити, нема ні ліків ні достаточного числа дипломованих лікарських сил. Всі лічниці переповнені, при кожній частині чимало хорих. Армія представляє обоз недужих, а лічниці є складом хорих, з яких виноситься трупів. (Свідок полк.-лікар Д-р Бурачинський).

Рівнож сумно представляється заосмотрення армії в най-конечніший матеріял, себ-то в муніцію. Від часу переходу нашої армії через Збруч наспіло з закордону всего три транспорти муніції. Вся привезена муніція була в такій малій скількості, що по її розділі припало пересічно на кріс около 115 патронів, а на гармату около 34 до 35 набоїв. Скількість ця може заледво вистарчити на один бій. Попсованих крісів і гармат нема де і чим направити (свідок чет. Гураль).

Попри вище наведені недостачі нагла зміна температури, холодні дощі, а опісля обильний опад снігів спаралізували цілковито останки боевої сили нашої армії.

В якому стані находилася наша армія в послідних днях жовтня ц. р., представлено яскравими красками в звітах командантів куренів 14 Бригади, долучених до звіту Кмди III Гал. Корпуса ч. оп. III/2 та Кмди 2-ої Бригади з 31 жовтня ц. р. ч. оп. 1202.

Який настрої був серед нашого стрілецтва, можемо вносити з відповіді одного стрільця 1/14 курія, який сказав на питання команданта — як він себе почуває: «як каторжник на засланні: кажуть боротися за Україну, кажуть душу й тіло дати за Неї, але нам нічого не дають. Чобіт нема, біля нема, плаща нема, тютюну нема, сірників нема; харч такий, щоби здохнути за богато, щоби жити за мало, ледви чоловік ногами волочить. Хочби мати власний гріш, можеб і дещо зарадив тому, а тут як навмисне не дають льону, хоч сядь та коліна гризи, або затни зуби в стіну». (Звіт Кмди 1/14 курія ч. Е. 543, залучник до звіту Кмди III Гал. Корпуса ч. оп. III/2).

На підставі зібраного вище матеріялу комісія знатоків видала одноголосне оречення, що наша армія була при кінці жовтня до бою зівсім неспосібною.

Свідомі того були оба перші обжаловані – тодішній начальний вожд та його шеф штабу. Знало про це і Правительство, бо попри численні звіти та запотребовання представлено катастрофальне положення нашої армії на зборах представників армії, які відбулися дня 28 жовтня ц. р., на яких були присутні начальники надністрянського та надніпрянського Правительств, – але і тоді, коли загида найкращих синів України була очевидною, Правительство не відважилося ясно й отверто сказати «куди грядемо» (свідок пор. Ковальський, полк.-лікар Д-р Бурачинський).

Оба перші обжаловані відважилися відгадати, кудю клонитиметься доля України під напором, збігу пануючих обставин, і в інтересі загальної справи старалися заздальгідь промостити їй шлях. Висилаючи дня 25 жовтня ц. р. представництво нашої армії, в склад якого входили от. Лисняк, сот. Левицький і сот. Куріца (повновласть з 25 жовтня 1919 ч. оп. 6557), припоручили їм принагідно в зручний спосіб довідатися, чи та на яких услівях моглаби ДобрАрмія згодитися на завіщення оружжя з нами. До цього кроку були оба обжаловані з огляду на грозячу катастрофу армії – з одного боку змушені, а з другої сторони були яко найвищі представники армії до цього управнені (оречення знатоків і службовий правильник ч. II).

Представники ДобрАрмії запитані, чи і під якими услівями булиби склінні до заключення перемиря, відповіли, що мусять порозумітися з Денікіном і ген. Денікін подав загальні точки, які обжал. от. Лисняк привіз до НКГА. Були це – як сказано – загальні точки, які могли служити за підставу евентуальних переговорів і не вязали ні одної зі сторін. (Письмо ген. Слащова до от. Лисняка). Точки ці подано до відома п. диктаторови в Жмеринці на нараді 4 падолиста ц. р. та ожидаю, яке становище займе він супроти цього. П. Диктатор в засаді згодився на ведення переговорів з ДобрАрмією, хотів лише проволікти переговори до 14 год. (2 год. попол.) дня 6 падолиста ц. р., надіючися приїзду місії, яку заповіджено з Букарешту (свідок чет. Паліїв).

Обжаловані ген.-чет. Тарнавський та полк. Шаманек Альфред, маючи з одної сторони сумний досвід з часів побуту в Галичині, що на місії нема чого покладати надій, з Другої

сторони наглені ДобрАрмією (депеша з 5 падолиста ц. р. ч. оп. 6745 і депеша з того-ж дня ч. оп. 6746) змушені були не ждати до означеного речинця, себто до 2 год. попол. 6 падолиста ц. р. тим більше, що п. диктатор в засаді на ведення переговорів згодився. Коли крім цього візьметься під розвагу розпучливий стан нашої армії і свідомість того, що наступ ДобрАрмії міг її до решти розбити, та тоді моглоби вже бути за пізно до переговорів — крок обжалованих був зівсім оправданим.

І тим разом обжаловані, висилаючи своїх заступників, не упважнили їх до заключення якого-небудь договору, лише вести переговори після даних їм директив, щоби лише зискати на часі (повновласть з 5 падолиста ц. р. ч. оп. 6697 і з тої-ж дати поручення до переговорів).

Висказу обжалованого ген.-чет. Тарнавського в розмові «Юсом» (ч. оп. 6748), що на случай проволоки зі сторони Правительства він змушений буде «ділати самочинно», не можна инакше толкувати, як средство, якого ужив, щоби Правительство змусити до повзяття якогось позитивного рішення. Бо-ж наколиби у цього обжалованого був дійсний намір виступити проти Правительства, то був-би про це його не повідомляв, — противно, інкрімінований висказ вказує лише на те, що обжалований без відома і зізволєння Правительства не хоче сам ділати тим більше, що був переконаний, що Правительство є тої самої гадки і лише без потреби зволікає.

Вислані вдруге заступники Гал. Армії вернули вже 7 падолиста ц. р. та привезли підписаний ними і заступниками ДобрАрмії начерк договору (як залучник ч. оп. 6779). Нема найменшої підстави, щоби обжалованим приписувати дефінітивне заключення умови з ворогом, бо ані вони не дали висланим ними делегатам упважнення до заключення договору, ані не положили на нім своїх підписів, які безперечно до правосильности цього договору були вимагані. Справді в точці 5 згаданого начерку сказано, що входить він в силу з днем його підписання, то безперечно належало це толкувати в той спосіб, що ходить тут о підписання його Нач. Кмдою Гал. Армії згл. Правительством, як це з противної сторони зробив ген.-ляйтинант Шіллінг. Що так, а не инакше належало розуміти цю точку, виходить впрочім також з цього, що делегати ДобрАрмії домагалися підпису привезеного начерку, лише заходило

питання, чи має його підписати новий начальний вожд, себ-то ген.-чет. Микітка, чи давніший, це є ген.-чет. Тарнавський (свідок ген.-чет. Ціріц).

На підставі вище усталеного недійсного стану суд, розбираючи акт обжаловання, прийшов до переконання, що позбавлений він всяких основ.

Виходячи зі заложення, що обвинені самовільно без дозволу Правительства, узурпуючи собі вищу владу, навязали переговори і заключили ганебний договір з ворожою армією, приписував акт обжаловання всім трем обжалованим злий намір, якому надано форму вимагану законом до заїстнування злочину головної зради (параграф 334 уст. ц.), ворохобні (параграф 159 уст. б.), або вкінці до злобного ділання проти оружної сили (параграф 327 взк.). Скоро же сказалося, що подійсний стан, на яким опирається обжаловання, не відповідає правді, то тим самим позбавлене основ обвинувачення о злий намір, випроваджений з повище представлених вчинків, а саме:

Годі прямо подумати, бо для ствердження розправа не доставила ніяких доказів, щоби обжаловані в тій цілі навязали і вели переговори з ворогом, щоби через те спричинити Армії У. Н. Р. шкоду, а ДобрАрмії придбати користь. Противно — розправа виказала, що обжаловані ділали, маючи на увазі добро армії, а тим самим і народньої справи.

Чи переговори з ворогом випали для нашої армії менше чи більше корисно чи некорисно, — це виходить поза границі завдання суду.

Рівно-ж не поперли висліди розправи акту обжаловання в тім напрямі, буцім то обжаловані стреміли до спричинення або побільшення небезпеки для У. Н. Р. зовні, або щоби викликати повстання або домову війну внутрі держави.

Вкінці не устоялася й дальша (трета) точка обжаловання. Як вище згадано, обжалованим як представникам армії прислугувало право ввійти в переговори з противною армією, а тим самим не нарушили через те військово-службових постанов та заряджень Правительства, тим більше, що про крок свій Правительство повідомили.

Обжалованих можна було в найгіршім случаю потягнути до відвічальности за злочин невиконання приказу (параграф 149 взк.), тому що мимо виразного наказу п. диктатора (депеша з 3.ХІ ч. оп. 6742) і Гол. Отамана (депеша з 3.ХІ ч. оп. 6687)

вони 5.XI ц. р. вислали вдруге своїх представників до Добр-Армії. За обвиненими однак в тім случаю крім вище наведених обставин (безвихідне положення армії й небезпека зі сторони ДобрАрмії) промовляє ще й ця обставина, що вже по одержанні зацитованих вище депеш вони набрали переконання, що п. диктатор в межичасі т. є. 4.XI на зборах в Жмеринці згодився в засаді на переговори з ДобрАрмією (свідок чет. Паліїв). Вкінці обжаловані уважали цей заказ за шкідливий для народньої справи (параграф 11 точка 6б службового правильника I часть).

Третий обжалований от. Лисняк Омелян був лише органом перших двох обжалованих. Він вповнював лише це, що йому приказано, і ані не переступив границь уділеної йому повновласти і вказівок, ані нічим не надужив довіря, яким його наділено.

З повищих причин увільнено всіх трех обжалованих від обжаловання о вище згадані злочини (параграф 306 уст. 4 в. к. пр.).

Дальше обжаловано ген.-чет. Тарнавського і полк. Шама-нека о злочин несубординації.

Рівнож і ця точка акту обжаловання сказалася безосновною. Вислідамп перепровадженої розправи і з окрема відчитаним приказом, як також ореченням знатоків — оборона обжалованих вповні зістала попертою.

Інкрімінованим приказом Гол. Отамана приказано поступово пересунути фронт Гал. Армії на лінію Прилуки—Вороновичі—Печара—Жабокрич—Лука Жабокрицька. З огляду на це, що повніщий приказ був диспозицією для нашої армії без подання речинця, до якого мав бути виконаний, — противно, сказано в нім, що пересунення фронту має перевестися «поступово», проте обжаловані, виконуючи даний їм приказ, зарядили: Дня 1.XI год. 15 щоби I Корпус заняв фронт від північного крила до Петуши над Богом, II Корпус лінію Печара—Лука Жабокрицька, прочі сили мають громадитися яко резерва в районі Красного (приказ з 1.XI.1919. ч. оп. 6665).

В доповненні повищого зарядження приказано тогож самого дня о год. 18, щоби I Корпус протягом 2.XI заняв лінію Зозів, Липовиці, Гордіївка, Лисовая, Зарничі, а II Корпус відтягнув своє ліве крило до Омятинців. Крім того приказано II Корпусові, щоби приготував все до цілковитого знищення мостів на Бозі між Печарою і Петушою.

Дня 3.ХІ о год. 21.45 приказано групі полк. Вольфа держати звязок з Придніпр. Армією і пересунути ліве крило до Маріянівки, а праве в міру потреби, – І Корпусови, щоби в міру потреби осягнув лінію Вахнівкa–Лукашівкa–Війтівці (приказ з 3.ХІ ч. оп. 6890).

Дня 4.ХІ о год. 16.30 приказано ІІ Корпусові відтягнути свої сили на лінію Рогожна–Следи, а отам. Кнітлеви на лінію Брацлав–Війовці, вкінці І Корпусови заняти лінію Вахнівкa–Потік (приказ з 4.ХІ ч. оп. 6692).

Дня 5.ХІ одержала Команда Етапу приказ свої заведення пересунути в околицю Бар–Летичів–Літин (приказ з 5.ХІ ч. оп. 6706).

Тогож самого дня повідомила Нач. Кмда Гал. Армії Головний Штаб, що дальше відтягання фронту на разі неможливе тому, що евакуація Немирова, з окрема висилка хорих з причини опадку снігу непереведена (депеша з 5.ХІ ч. оп. 6701/1).

Дня 6.ХІ приказано, щоби група от. Шльоссера безумовно осягнула лінію Рогожно–Стояни–Уяринці (приказ з 6.ХІ ч. оп. 6723.).

Зі змісту вище наведених приказів виходить, що обжаловані зробили зі своєї сторони все, щоби даний їм Головним Отаманом приказ виконати, – про заходячі перешкоди донесли Штабови Головного Отамана (параграф 11 точка 65 службового правильника, часть І), перешкоди зайшли без вини обжалованих (оречення знатоків) і для того суд звільнив перших двох обжалованих також і від обжалування о злочин непослуху (несубординації) з параграфів 145 і 149 в. к. з.

Вінниця, 14 падолиста 1919.

*Шавала, четар-суддя, в. р.
Курдіяк, сотник-суддя, в. р.*

Повищий вирок затверджую в цілій основі.

Вінниця, 26 падолиста 1919.

Микітка, генерал-четар, в. р.

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 149, арк. 77–86.

№ 338
ІЗ ЗВЕДЕННЯ ПОЛІТВІДДІЛУ
РЕВВІЙСЬКРАДИ ПІВДЕННОГО ФРОНТУ
за час з 1 по 15 листопада 1919 р.

Не раніше 16 листопада 1919 р.

...У Петлюры, считая и повстанчечкие отряды, не более 10 000 солдат, ощущается недостаток в патронах. (Произошел) разрыв Петлюры с галичанами. Галицийские полки уведены в Галицию. Галицийское командование объявило самостоятельную мобилизацию от 18 до 40 лет...

Гражданская война на Украине. — Т. 2. — С. 488—489.

№ 339
ДОГОВІР МІЖ ГАЛИЦЬКОЮ АРМІЄЮ
І ДОБРОВОЛЬЧОЮ АРМІЄЮ

17 листопада 1919 р.

1. Галицька Армія переходить в повнім складі враз з тилowymi установами, складами і движимими залізнодорожними матеріалами на сторону Російської Добровольчеської Армії і входить в повне розпорядження Головнокомандуючого збройними силами Південної Росії, тепер через Командуючого Військами Новоросійської Области.

2. Галицька Армія задержує свою організацію, Командуючий збір, мову, установи і ціле військове майно. Частини мають існувати в складі не менше 75% своїх штатних складів по штатах Галицької Армії, які обов'язують по 4/17 падолиста. Корпус Коновальця не вважається галицькою частиною.

3. Російське Добровольче Командування допоможе Галицькій Армії в доповненні її рядів уродженцями Галичини, які знаходяться як в чужих державах, так і на території Росії.

4. При висших штабах, як також всіх установах і всіх самостійних частинах Галицької Армії будуть приділені російські

старшини, лікарі і урядовці після вибору Добровольчеського Командування для зв'язку і порішенням на місці питань, які б не виявились.

5. Політичних питань відносно взаємних відношень Галицького Правительства до Правительства добровольчеської Армії, як також відносно майбутньої судьби Галичини не розбирається, а лишається до рішення політичним переговорам. Аж до порішення тих питань в постою генерала Денікіна забезпечує Диктатор Галичини право кермування і контроль внутрішнього життя Галицької Армії.

6. Галицька армія не буде воювати з Армією Петлюри, яка бореться на фронті.

7. Галицька Армія розташується не пізніше 17/30 падолиста в районі Козятин—Винниця—Ілинці—Оратово—Погребище.

8. Для забезпечення сеї концентрації негайно Галицька Армія займає та держить район Бердичева.

9. Штаб Галицької Армії переходить не пізніше 17/30 падолиста с. р. до Умані.

10. Всі тилові військові установи, етап, склади і ін. пересуваються поступенно і розташовуються на лінії Христинівка—Ольгополь—Вознесенськ—Миколаїв. Санітарні установи, в котрих знаходяться хворі і ранені, остаються на місці.

11. Хворі і ранені Галицької Армії, які не найдуть місця в галицьких шпиталях, будуть прийняті в шпиталі Збройних сил Південної Росії на рівних правах з російськими, а по видужанню вертаються в Галицьку Армію.

12. Для зв'язку зі Штабом Командуючого військами Новоросії висилається зі Штабу Галицької Армії окремого старшину.

13. Сей договір входить в життя в хвилі ратифікації з одної сторони Командуючим військами Новоросії, а з другої сторони Командуючим Галицькою Армією.

14. Ворожі кроки між Добровольчеською і Галицькою Армією устають з хвилею підписання сего протоколу через представників обох сторін, не вичікуючи ратифікації його, як се сказано в параграфі тринадцятому.

Голови комісії: Даровський, Коновалов, Саборський, Ціммерман, Лука Турчин, Гр. Давид.

Стверджую: Командант війська Новоросійської області генерал-лейтенант Шіллінг.

Одеса, 17 падолиста 1919.

Стверджую:

Начальний вождь Галицької Армії генерал-четар Микитка

Вінниця, 19 падолиста 1919.

ЦДАВОУ, ф. 2189, оп. 1, спр. 33, арк. 1–2. Машинопис. Оригінал.

№ 340

**ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ИЗВЕСТИЯ ВЦИК»
ПРО ПЕРЕХІД ОКРЕМИХ ЧАСТИН УГА
НА БІК ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ**

24 січня 1920 р.

Киев. 20 января. Товарищ, прибывший из Винницы, сообщает, что за два дня до вступления красных войск в Винницу подпольные организации большевиков и боротьбистов захватили власть в свои руки. Находящиеся около Винницы галицийские части присоединились также и перешли на нашу сторону.

Находившиеся в Жмеринке петлюриевские части под руководством коммунистов сдерживали фронт против наступавших поляков. Когда начальник галичан приказал перейти к полякам, некоторые кавалерийские полки восстали и после боя с жандармерией прибыли в Винницу, кроме того, удалось создать организацию коммунпартии большевиков в Галиции и Буковине. Сейчас продолжается переход сечевиков на нашу сторону. В настроении галицийских крестьян и рабочих произошел коренной перелом, лозунги большевиков находят живой отклик в галицийской армии.

(ПОСТА)

№ 341
ІЗ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗВЕДЕННЯ
ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЛЬОВОГО ШТАБУ
РЕВВІЙСЬКРАДИ РЕСПУБЛІКИ

24 лютого 1920 р.

...Галицийские украинские войска, занимающие район Могилев-Подольский—Балта, военные действия против наших войск прекратили и, войдя в соглашение с местными представителями Советской власти, дали согласие разоружить все части Добрармии, попадающие в занимаемый ими район. Всего же против Юго-Западного фронта (920 верст) — 18 пехотных и 3 1/2 кавалерийских дивизий общей численностью 39 400 штыков и 9300 сабель.

Из них: ...Галичан-украинцев 3 пехотных дивизии — 4000 штыков...

*Начальник оперативного управления
полевого штаба Реввоенсовета республики Шапошников
Военком управления (подпись)
Начальник разведывательной части К. Берендс*

Гражданская война на Украине. — Т. 2. — С. 764, 766.

№ 342
ПОВІДОМЛЕННЯ ГАЗЕТИ «ІЗВЕСТІЯ КИЄВСЬКОГО
ГУБЕРНСЬКОГО РЕВОЛЮЦІОННОГО КОМІТЕТА»
ПРО ПЕРЕХІД ЧАСТИН УГА НА БІК ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

28 лютого 1920 р.

Приказом Реввоенсовета 12-й армин тов. Порайко назначен временным командующим всех галицийских частей; тов. Михайлик — заместителем командующего по политической части й тов. Солодуб — заместителем по военной части.

Эти назначения окончательно определяют положение галицийских частей. Отныне они входят как составная часть в единую Красную Армию Федеративной Советской Республики.

Вместо повторения тяжелой участи печальной памяти чехословацкого корпуса, который по милости империалистов Антанты вынужден был путешествовать через пол-Европы и всю Азию и клянет день своего рождения, погибая на Дальнем Востоке, галицийские части выбрали для себя более почетную и прекрасную роль.

Гневно сбросив свое командование, в число которого буржуазное правительство пана Петрушевича напихало множество старого австро-немецкого офицерства, что имело естественным последствием известную измену начальника галицийского генерального штаба Тарнавского Петлюре и переход на сторону Деникина, сбросив этих авантюристов и буржуазных предателей, галицийские крестьяне, из которых в большинстве состоят галицийские полки, решительно стали на защиту рабоче-крестьянской власти.

Мыльным пузырем лопнул план золотопогонников подлым обманом вынудить рабочих и крестьян Галиции биться с восставшими за освобождение всего мира рабочими и крестьянами Украины и России. Таким же пузырем рассеялись мечты мошеннического правительства Петлюры использовать вооруженную силу галицийских пролетариев для создания «соборной» панской Украины.

Вместо слезки за трехцветным или двухцветным флагами, флагами порабощения и насилия, отважные галицийские вояки смело и гордо подняли красный стяг и заняли почетное место в рядах борцов за III Интернационал.

Отныне будут биться галичане не за власть своей или другой национальности буржуазии, но везде и всегда — за власть галицийского трудящегося люда, за власть трудящихся во всем мире.

Слава нашим новым товарищам!

Общими усилиями единой интернациональной Красной Армии пойдем к близкой уже победе трудящихся всех наций над вековыми насильниками.

Советская Галиция — в сонме других советских республик — пусть рдеет эта мечта в сердцах красных галичан.

Сергей Червоный

№ 343

**З ТЕЛЕГРАФНОЇ РОЗМОВИ ЧЛЕНА РЕВВІЙСЬКРАДИ
ВОЛОДИМИРА ЗАТОНСЬКОГО З ГОЛОВОЮ РНК УСРР
ХРИСТІАНОМ РАКОВСЬКИМ
ВІДНОСНО ХОДУ РЕОРГАНІЗАЦІЇ УГА В ЧУГА**

6 березня 1920 р.

У аппарата тов. Раковский? У аппарата тврщ. Затонский.

Здраствуйте Христиан Георгиевич. Во первых галичине. Дело не так страшно, как рисует реввоенсовет. Я был на месте вместе с Порайко. Расформировали ревком и высшее командование решили продолжать реорганизацию Галичань в 3 бригады. Командный состав сменен целиком. Останется безработных свыше полторы тысячи офицеров. Куда прикажете их направить? Настроение солдат хорошее будет недурная армия. Боротьбисты влияния не имеют. Петлюра скомпрометирован союзом с поляками. Они имеют тесную связь с Галицией. Требование вступить в соглашение с большевиками исходит отсюда.

Колебаний в массах на этот счет нет. Пугает только интеллигенция офицерство. Официальный ответ реввоенсовета 12 получите сегодня. Необходимо дать указания 14 армии. Оказывать содействие нам в период переформирования и так как стягивает Галичань к Виннице сейчас не представляется возможным мы отправим их по месту назначения.

Сформировавши бригады районе Балты Бирзулы и Раздельной я предлагаю въехать на днях туда. Провирти лично всю операцию. На конференции побывать вероятно не удастся.

Здраствуйте Владимир Петрович, о галицийских частях переговорю со Сталиным и дам ответ вам. Сияр будет работать в тесном контакте с вами и если только вы заметите что он мешает всегда можно будет дать ему другое назначение. О работе в Бессарабии составили тезисы которые должны быть переданы через политотдел. Румыния официально уведомила сегодня Москву что принимает предложение о мирных переговорах. Червоного креста следует упразднить а лучших работников взять. Саобщу подробно. Раковский.

Непонимаю, как разрешены в торговле и запрещены для расчетов, конкретно у галичан, есть гривны. Балтский ревком

...что они аннулированы, других денег армия иметь не может, можно ли расплачиваться гривнами или прав балтский ревком для частных сделок гривны принимаются но государство не должно их принимать и не должно ими расплачиваться таково о решении наркомфина.

Все же что делать с аристованной миссией? Пошлите ее сюда. Миссию отправлю ваших ответов жду, но разъяснение наркомфина не понимаю? Думаю что и вы тоже? Всего хорошего.

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 1–3. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 344

ТЕРМІНОВА ТЕЛЕГРАФНА ЗАПИСКА ВОЛОДИМИРА ЗАТОНСЬКОГО ХРИСТІАНУ РАКОВСЬКОМУ ЩОДО ДОЦІЛЬНОСТІ АГІТАЦІЇ НАВКОЛО ПЕРЕХОДУ УГА НА БІК ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

2 квітня 1920 р.

Записку срочно тов. Раковскому.

В ожидании обещенного ответа на заданные вопросы напоминаю необходимо выяснить как в дипломатических так и в военных кругах нет ли возражений против использования в целях агитаций факта перехода Галицийской Армии к нам. Я стою за самое широкое политическое использование даже в ущерб военной тайне, что отлично известно польскому командованию. Пока воздерживаюсь не зная всей обстановки русско-польско-украинских государственных взаимоотношений. Если ответа как обычно не последует начнем компанию. Считаю молчание знаком согласия. Еще раз прошу ответить где Станислав Кассиор и если он Харькове пускай вызовет меня проводу.

Затонский

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 6. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 345
НАКАЗ КОМАНДИРА 2-ї БРИГАДИ ЧУГА
Ю. ГОЛОВІНСЬКОГО ПРО ПЕРЕХІД
НА БІК НАСТУПАЮЧИХ ПОЛЬСЬКИХ ВІЙСЬК
І ЗАЛИШКІВ АРМІЇ С. ПЕТЛЮРИ

23 квітня 1920 р.

Два місяці вже минуло, як Українська Галицька Армія, ви-снажена довгими боротьбами й лютою пошестю, заключила злуку з большевиками.

Великі надії ми покладали на цю злуку. Ми вірили, що вона принесе нам визволення найдорожчої нам Галичини, від польського панства, але гірко на цім завелись. Вже зразу було видно, що союз з большевиками веде наше стрілецтво до нової неволі – неволі жидівсько-московської комуні, а не до визволення.

Що ж дали нам большевики?

Розділили нашу Армію між поодинокі советсько-московські дивізії, старшин наших частин вимордували, частин вивезли в далекі московські лягри, наслали хмару комісарів і всякої іншої сволоти в інші частини, знищили наше духовенство, хотіли ще вирвати з наших зболілих грудей наш послідний скарб – любов до свого народу – і під покришкою комуністичних кличів стопити нас в єдину неделіму советску Рассею.

Наша Армія як така вже перестала існувати для зовнішнього світу. Не маючи вже ніякого представництва, замовкла перед цілим світом. За ню мог говорити лише тов. Троцький, Ленін, Нахамкес, Муралов і прочі спасителі.

А тепер знова надійшов мент, де Українсько-Галицьке стрілецтво скинуло своїх опікунів і віддихнуло свобідніше.

Може знов закинуть нам зраду?

Зраду закинуло нам в минувшім році здеправоване наддніпрянське правительство, коли ми перейшли до Денікіна. Закинув нам зраду Денікін, коли ми опинились над пропастью безвідного положення в його союзі і конечністю рятунків були приневолені шукати союзу з большевиками.

Закинуть нам тепер зраду й большевики, що ми їх опустили.

Однак ні один щирий Українець не посміє нам закинути, що ми зрадники свого народу. Коли треба буде завести комуну у себе, то заведемо її, як ми схочемо й як сего буде вимагати інтерес нашого народу.

Ширший світ довідається ще о нас і осудить, чи доброю ми йшли дорогою, чи злою.

Як би се не було, факт є, що в історії не було другої подібної армії, яка би перейшла стільки горя, злиднів і наруг, як Ти, Українське Галицьке Стрілецтво.

Але й нема другого приміру в цілім світі, щоб хто так непохитно стояв за ідею визволення свого народу, як Ти, Український Стрільче.

Команда Бригади все йшла за голосом дорогих їй Стрільців. І коли побачила, що послідня дошка рятунку, якого ми сподівалися від нашого нового опікуна, завела — рішилась на послідну пробу визволення.

Тож нехай ніхто з Вас не вагається, куди йому тепер йти. Наш клич тепер один: Скинути ярмо опікунів, опертися на власних силах й бити всіх ворогів. Тоді тільки станемо сильними й проб'ємо собі дорогу до визволення рідної нам Галичини.

Нехай живе Самостійна Українська Народня Республіка.

*Командант Української Галицької Бригади: Головінський, в. р.
Начальник штабу: А. Ерле, в. р.*

№ 346
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА СПЕЦІАЛЬНОЇ КОМІСІЇ
РЕВВІЙСЬКРАДІ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ
ПРО ОБСТАВИНИ ПЕРЕХОДУ ЧАСТИН ЧУГА
НА БІК ВІЙСЬК ГОЛОВНОГО ОТАМАНА
СИМОНА ПЕТЛЮРИ

Не раніше 25 квітня 1920 р.*

Доклад
Комиссии по раследованию обстановки
и условий перехода Галицких войск
на сторону противника

Комиссией по сегодняшний день оповещены по делу перехода Галицийских частей на сторону противника следующие лица:

1. Помощник командующего Галицийской Армии т. Солодуб.
2. Заместитель Начальника галицкого Отдела Политуправления XII-й армии т. Нимоловский.
3. Заведующий Галицкой секцией Подива 44 т. Гирняк.
4. Секретарь Галицкого отдела Политуправления XII-й армии тов. Биляч.
5. Председатель Подольского Парткома тов. Хвиля.
6. б. военком 3 галицкой бригады тов. Бальцкий.
7. Политический работник 3 бригады тов. Белкот.
8. Заместитель военкома завмат. I галицкий бриг. тов. Манько.

Из показаний вышеуказанных товарищей является следующая картина состояния галицких войск с момента перехода галицийских войск на нашу сторону, во время перехода на сторону противника:

1) С момента перехода к нам до начала технической реорганизации прошло около двух месяцев, в течение которого никакой ни технической работы по реорганизации войск, ни политической работы не велось.

2) Техническая реорганизация носила чрезвычайно внешний характер (закончена была в течении 3-х недель).

---

*Дата встановлена за змістом документа.

3) Почти весь командный состав, как высший так и низший остались на своих местах.

4) Никакой политической работы до влития галицких бригад в дивизии почти не велось.

5) Политический центр краевой комитет Восточной Галиции и Буковины при КПУ в отношении налаживания политической работы ничего не сделал.

6) Назначение комиссарского состава происходило совершенно бессистемно. Комиссары назначались:

а) политуправлением XII Армии;

б) тов. Порайко на его усмотрению при объезде частей;

в) «Политуправой» в Балте.

7) Галицийский националистическо-этнический элемент совершенно не извлекался.

8) Район расположения галицийских бригад был неудачен. Петлюровское настроение местных крестьян, работа петлюровских агентов и постоянно распускаемые провокационные слухи действовали на стрелков деморализующим образом.

9) Что касается настроения галицийских войск, то необходимо сказать следующее:

Высший командный состав, несомненно, тяготел к армии буржуазного типа, хотя и прикрывал это внешней доброжелательностью. Низшее и среднее офицерство проявляло значительный интерес к идеям Советской Власти и коммунистической партии, но было все время проводир... Надо признать, что настроение офицерства, которое было в большинстве националистически настроено, все время шаталось. Для петлюровской агитации была благородная почва. Несомненно, что в галицких войсках существовали петлюровские организации, которые объединяли вокруг себя главным образом офицерство.

Что касается рядовых стрелков, то идея УНР среди них особенной популярностью не пользовалась и стрелки обнаруживали безусловно тяготение к Красной Армии и Советской Власти.

Петлюра в глазах стрелков был скомпрометирован. Были даже случаи, когда стрелки по своей инициативе арестовывали петлюровских агентов и шпионов.

Вообще по однодушным показаниям всех товарищей, стрелки представляли из себя великолепный материал для обработки,

которой они поддавались легко, при наличии таковой. Судя по собранным комиссией материалам, измена галицийских войск явилась результатом тех причин, которые упомянуты в первых 8-ми пунктах. В результате, конечно, в критический момент массы легко поддались на провокацию верхов. При переходе на пр. 2-й бригады на сторону противника выяснилось, что с одной стороны в бригаде несомненно был какой то центр, обдуманно и систематично проводивший провокации масс. Небезинтересно упомянуть, что начальником штаба этой бригады был известный Галичанам петлюровец сотник Лукий, а военкомом в полку этой бригады член Союза Русского народа в Галиции Яворский.

Но насколько этот центр не верил в руководимые им массы видно из того, что при наступлении галицких частей захвачено ими Литина на Винницу, провокаторы принуждены были говорить, что Винница занята бандами Тютюнника. Масса стрелков разбрелась, не желая входить с ними в столкновение и вообще стрелки совершенно не знали, что в сущности говоря с ними происходит. Кроме того, везде работала связь с соседними частями и высшими частями.

Галицкие части не чувствовали твердой руки Красного Командования и фактически были брошены на произвол судьбы и легко поддавались всякой провокации.

Таким образом, комиссия основываясь на имеющемся в ее распоряжении материале приходит к выводу, что переход на сторону противника галицких войск явился результатом слишком легкомысленного отношения к делу пересоздания галицких войск на новых началах в прошлом и результатом провокации со стороны шовинистических и контрреволюционных верхов.

Галицкие стрелки состоящие преимущественно из бедного и среднего селянства, представляют из себя прекрасный материал для создания классово-красной армии, к созданию которой нужно приступить, руководствуясь следующими положениями:

- 1) Концентрация галицких частей в одном крупном центре, незараженном местничеством и мелко буржуазным духом.
- 2) Широкая постановка политической работы
- 3) Безпощадное удаление из среды галицкой шовинистического петлюровского элемента.

4) Налаженное снабжение.

5) Создание командных курсов для подготовки комсостава и стрелков, создание командных курсов для подготовки высшего надежного комсостава на высшие командные посты.

6) Создание при ГалОргК-те в Украинском центре политических курсов для подготовки галицких политработников.

Материалы комиссии пока не полны и не выясняют в достаточной мере военной обстановки перехода, почему в настоящем докладе комиссия этого вопроса не касается. Тем не менее комиссия считает своим долгом довести до сведения высшего командования те данные, которые подтверждаются многочисленными показаниями ответственных работников и сделать на этих данных вышеупомянутые выводы.

Председатель комиссии (подпись)
Члены (подписи)

ЩДАВОУ, ф. 233, оп. 1, спр. 6, арк. 34–37. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 347

**ІНФОРМАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКА РЕВВІЙСЬКРАДИ
ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ
ІВАНА СІЯКА ГОЛОВІ РАДНАРКОМУ УСРР
ХРИСТІАНУ РАКОВСЬКОМУ ПРО СТАН ЧУГА**

Не раніше 25 квітня 1920 р.

У аппарата т. Сияк. Простите, что вас позвал к аппарату, но у меня накопилось много экстренных дел, связанных с моими полномочиями. Я хотел бы ехать вчера в Харьков с экстренным докладом, но по желанию Реввоенсовета остался до приезда т. Затонского с фронта. Хочу передать вам вкратце то, что считаю экстренно нужным и получить от вас ответ и директивы. Мои вопросы будут касаться: первое, мое положение в Реввоенсовете 12 армии; второе, события на фронте; третье, мероприятия относительно Галармии; четвертое, политической работы в Галармии до теперь и сейчас; пятое, Галицийской конференции; шестое, Галпаркома; седьмое, Галревкома.

Прошу покороче. Ответ дам на все вопросы.

Первое, относительно моих полномочий Реввоенсовет в лице т. Затонского не дал мне возможности работать после вашего отъезда. Выехал я 13-го с т. Мураловым на фронт, чтоб собрать материалы для доклада в Реввоенсовюжфронта. Был у всех трех бригадах. В первой были мы и между солдатами, второй и третьей только штабе. Тов. Михайлик, начальник политотдела ЧУГА, рекомендовал мне не брать особых информаций. Он отдаст в мое распоряжение все информации и материалы. Я согласился, чтобы не вызывать ненужных трений после сего приезда. 22-го заявил он же, что материалов никаких не дает, потому что считает меня частной личностью. С т. Затонским после приезда говорить не мог. Он выехал на фронт, а я решил с результатами моих наблюдений ехать в Харьков, чтоб доложить о том гнилом положений Галармии, которое я видел на фронте и предвидел тогда подобные события, какие случились. Прошу вашего разрешения приехать обязательно срочно в Харьков, потому что здесь работать мне не дают, а здешняя работа может привести к возможно большим осложнениям. Первое кончил.

Получу ли ответ сейчас или после изложения всех пунктов?

Продолжайте. Только прошу покороче.

2-е, события на фронте; о событиях 3-ей после 2-й бригады вы наверно осведомлены. 1-я бригада дерется на фронте очень хорошо. Большие потери. Причиной событий является мне безпринципность, безсистемность, бестактность дотеперешней работы Галармии со стороны т. Порайко и компании. В основном шло только перекрашивание вывесок. На местах оставались те же самые люди из командного состава на командных и комиссарских постах. Для ломки старого не было сделано ничего. Нарастание так называемой галицийской коммунистической организации шло головокружительным темпом. Председателями комячеек были даже и попы. Я обращал внимание т. Затонского, Муралова на возможные последствия. Все были как бы в транс от успехов галицийской армии и ничего плохого даже не допускали. Теперь после событий во второй [бригаде] — экстренно полное недоверие, слепая месть, сбрасывание вины на второстепенные элементы, даже расстрелы на быструю

руку. Обращаю внимание на возможные последствия и контр-революц. агитацию здесь и за фронтом, которая воспользуется, наверно, этими непродуманным нервными приемами.

3-е: о мероприятиях, какие должны быть сейчас применены.

Оттянуть с фронта срочно все галицийские части, даже 1-ю бригаду. Обращаю внимание, что с польской стороны идут на фронт дивизии с бывших галицийских пленных Италии. Обезоружение всех гал. формирований, кроме 1-ой бригады. Интернирование в лагерях на левобережной Украине. По возможности Донецкий бассейн особый лагерь для офицеров и особый для кр/цев должна быть переведена интенсивная осведомительная работа между пленными под руководством недотеперешних руководителей, которые сейчас потеряли почти всякое влияние на галичан. Срочная мера — учреждение чрезвыч. след. комиссии с большими полномочиями в составе пять человек, по возможности галичан-коммунистов, например, председ. и члены: Я, Баран, Барчук, Козорис. Комиссия должна проследить все события и причины. В срочном порядке доложить Реввоенсовета фронта, который должен принять меры.

4-е. Политическая работа армии ограничилась в основном на митингах, парадах и прочая буффонада. Военкомы, эти сами галиц. офицеры, масса недоверчива. Партийной организации примазались всякие авантюристы, даже бывшие так званые москвофилы Союза русского народа. Эффект работы почти никакой. У меня есть некоторые документы для подкрепления моих взглядов.

Пятое. Конференция была чистейшим фарсом. Трений почти никаких. Все по наказу делегаты разъехались с тем, чтобы никогда больше не попадаться на конференцию. Положительных последствий конференция не даст никаких.

6-е. Галиц. парком: обращаю внимание на то, что состав Галпаркома был работоспособен, а во главе с т. Порайко он таким не будет.

7-е. Галревком, насколько знаю я, должен войти в состав Ревкома. Прошу принять мой взгляд на это. Не будучи членом паркома, быть членом ревкома, значит исполнительным органом, тов. Порайко и Ко не могу, хотя понимаю очень хорошо долг партийной дисциплины, потому что не могу, будучи неот-

ветственным, брать ответствение на себя за промахи и авантюры. В итоге прошу или отозвать меня срочно в Харьков для доклада и партийной работы там, или дать возможность быть в работе здесь вашим уполномоченным не только на бумаге, но и фактически, и ответственным за свою работу и работу товарищей со мной. Предпочитаю теперешний момент ехать в ЮЗШ обсуждению всех вопросов в ЦКА и Ревсовете.

Отвечу сегодня запиской. Раковский.

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 45–46 зв. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 348

ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР ХРИСТІАНА РАКОВСЬКОГО РЕВВІЙСЬКРАДІ 14 АРМІЇ (КОПІЯ РЕВВІЙСЬКРАДІ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ) СТОСОВНО ЖОРСТОКОГО ПРОТИПРАВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ВОЇНІВ ЧУГА

27 квітня 1920 р.

По сведениям большая часть галичан осталась в распоряжении польских войск и как выясняется отчасти по независящим от нее причинам возвращается в распоряжение 14 армии за исключением командного состава который остался с поляками или разбежался с другой стороны по отношению к этим нечаянно оставшимся или раскаявшимся галичанам крестьянам солдатам ведутся недопустимые репрессии точка По сведениям галицийских работников среди них расстреляно около 300 человек и в том числе партийных товарищей в роде Мартова расстрелянного в районе Бизулы куда он был отправлен в качестве делегата галицийского коммунистического комитета точка В Одессе содержится в тюрьмах около 1500 галичан к котрим применяется суровый режим точка Считаю такое отношение совершенно несоответствующим интересам нашей революции останавливающим нашу работу в Галиции предлагаю принять меры во впервых к тому чтобы не расстреливать

возвращающихся галичан во вторых чтобы обращение с арестованными было внимательное в третьих все возвращающиеся против которых нет определенных обвинений освобождались и отправлялись под конвоем в распоряжение Реввоенсовета фронта чтобы согласно распоряжения Реввоенсовета республики направиться на север где они должны быть подвергнуты серьезной политической обработке.

НР...413 27 апреля

Раковский

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 11. Машинопис. Оригинал.

№ 349

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА УПОВНОВАЖЕНОГО ЦК КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ ІВАНА СІЯКА ЦК КП(Б)У ПРО СТАН В ЧУГА

11 травня 1920 р.

Мои наблюдения относительно организационной работы в галицийских частях красной армии и состояние этих частей

Главной причиной, так называемой «измены» галичан на юго-западном фронте считаю безпринципную, бессистемную и безтактную политическую работу т. называемого Краевого галицийского комитета во главе с тов. Порайко и Михайликом среди галицийских частей красной армии, с которой были согласны т. Затонский, как представитель ЦК КПУ правобережной Украины, и т.т. Муралов, Серафимов и прочие члены Реввоенсовета 12-й армии. Т. Порайко был даже назначен главнокомандующим галицийской красной армии, имел при себе большой полевой штаб и политуправление галармии, несмотря на то, что таковой не существовало, а галицийские части были влиты отдельными бригадами в отдельные дивизии 12-й и 14-й армии.

Главным преступлением тов. Порайко и т.т. ответственных за это считаю то, что галицийские части были брошены сразу на фронт без предварительной подготовки в смысле организационной и психической переформировки из бывшей армии националистической в красную, чего именно я требовал в своих тезисах, без основательно чистки командного состава и как сырой материал использованы только как стратегический фактор на фронте. Вся работа по пересозданию галицийских частей в красные ограничивались прекращиванием вывесок, заменой трезубцев красными звездами, парадами, митингами и письменными приказами свыше. Бывшие члены командного состава галицийских частей занимали не только свои прежние места, но и получали места военкомов и политработников. Между тем, ответственные работники в Киеве во главе с товарищем Порайко были восхищены головокружительным ростом комячеек в галицийских частях, члены которых набирались преимущественно из среды интеллигентов и офицеров, доходили числом до 10 % наличного состава частей в течение одного месяца, а в президиум этих комячеек входили даже бывшие попы и жандармы, которые тоже руководили культурно-просветительной работой в частях.

Примечание: Прим. Число коммунистов во 2-й бригаде насчитывалось 750 человек из около 7800 человек наличного состава бригады: в президиуме комячейки 9-го полка 2-й бригады было коммунистов Брикович Иван, бывший полковой священник: коммунист Лебедович Иван, бывший полковой священник, был председателем культурно-просветительной комиссии во 2-ом конном полку 2-й бригады. Гаврищак, бывший галицийский жандарм, был ответственным политработником в 8-ом полку 3-й бригады. Военкомами были назначены даже известные галичанам по своей прежней в Галиции реакционно-политической работе, члены галицийского отдела Союза русского народа, как например, военком 5-го полка 2-й бригады Яворский.

Никакой ломки в галицийских частях проведено не было. Осталась прежняя дисциплина, прежнее чинопочитание, отдавание чести офицерам, внутренняя связь между офицерами и солдатами не была уничтожена. Раболепие в галицийских

частях не только не было уничтожено, но даже усиливалось при так называемой реорганизации их. Ясным доказательством этого, является хотя бы резолюция, принятая на общем собрании стрелков и служащих штаба 2-й галицийской бригады от 23-го марта 1920 г., переданная телефонограммой в Киев тов. Порайко за подписью председателя собрания военкома Ткалуна, в которой собрание называет главнокомандующего красной украинской галицийской армии т. Порайко одним из вождей всемирной революции (эта резолюция появилась в печати в галицийском Коммунисте, органе Краевого Галицийского Комитета КПУ, председателем которого является тов. Порайко).

Хотя отдельные военкомы полков и бригад давали в своих официальных сообщениях, время от времени, информацию о ненадёжном настроении командного состава, но таковые не достигали соответствующего эффекта в Киеве, где все были очень довольны результатами своей работы и относились с полным доверием к галицийским частям, не стараясь глубже ознакомиться с их настроением и действительным состоянием.

Примечание: Примером может служить сообщение военкома 3-й галицийской бригады Балицкого в Полевой Штаб галицийской армии от 18-го марта 1920 г. № 39, где говорится, между прочим: командный состав настроен по старому, исключая отдельных единиц. Командный состав не старается точно исполнять приказы, и поэтому члены командного состава и близко к ним стоящие стрелки носят и теперь еще старые отличия и трезубы. Бывшие офицеры и настоящий командный состав имеют денщиков и особые столовые, чем недовольны стрелки. Стрелки титулуют командный состав по рангам по прежнему, так как слишком мощно у них закреплена старая дисциплина и рабство. Офицера относятся к комиссарам необычайно осторожно, чтобы не выразить по неосторожности свои истинные взгляды. Они хотят, чтобы на них смотрели, как на больших революционеров, но институт комиссаров им не нравится. Дальше этот сам комиссар телефонограммой от 18 марта с/г № 100: Записалось в коммунисты много стрелков, но по большей части жандармы и члены разведывательного отдела, но на этом материале, по моему убеждению, осно-

вываться нельзя. Прямо нельзя верить, чтобы жандарм так быстро сделался коммунистом. Предпочитаю иметь меньше людей, но честных работников, чем много фальшивого балласта. Сообщение военкома 2-й бригады телефонограммой от 27/3 с/г: 6-й полк пехоты: настроение стрелков большевистское. К некоторым офицерам настроение враждебное, недоверчивое, потому что они разстреливали стрелков за большевистское настроение.

Сообщение военкома 1-й бригады Струхманчука от дня 13/III с/г № 13: «настроение стрелков очень хорошее. Они относятся с полным доверием к новому знамени и к предстоящей им работе. В общем, стрелки не знали, что с ними случилось, и чего от них требуют. Бывшие офицера были убеждены в этом, что наш переход под красное знамя это только соответственно новой обстановке, новая политическая ориентация. Какуюнибудь враждебную пропаганду я не заметил. Не менее надежным элементом между стрелками являются бывшие жандармы так называемая народная или полевая стража, которые еще из Галиции имеют много прегрешений на своей совести».

Ясным доказательством настроения и надежд интеллигентов и офицерства галицийской армии является статья одного из выдающихся галицийских интеллигентов Р. Заклынського под заглавием «Идея украинской державности» в календарике «Стрелок» на 1920 г., изданном в 3-й галицийской бригаде до времени перехода в красную армию в конце февраля месяца 1920 г. которая кончается так: «где мы не были б, в какую организацию не вошли б, перед нами всегда будет светить одна путеводная звезда и одна единственная дорога: к своему собственному государству, к самостоятельности, к полной свободе украинской нации. Да здравствует свободная воля украинского народа. Да здравствует самостоятельная Украина. Да здравствует украинская республика».

По мимо всего, уверенность в благонадежности галицийских частей у реввоенсовета 12-й армии была очень большая. Доказательством всего может хотя бы телеграмма № 2123 от 22/II в Реввоенсовет за подписью Реввоенсовета 12-й армии тов. В. Затонского, Меженинова, Муралова, Серафимова. В этой телеграмме говорится, между прочим: «Выступление

галицийских частей против нас в данный момент совершенно исключено. Сейчас происходит коренная реорганизация. Стрелки ни в данный момент, ни в дальнейшем опасности не представляют. Политической обработке поддаются легко. Реввоенсовет принимает на себя всю ответственность за безопасность группировки стрелков галичан в отдельные бригады».

Как бессистемно велась политическая работа в галицийских частях со стороны ответственных за работу товарищей во первых т. Порайко об этом свидетельствует выдержка из сообщения военкома 1-й бригады главнокомандующего галармией т. Порайко от 18-го марта 1920 г., где говорится: «Дня 17-го приступил к выполнению инструкции и приказов, которые получил устно от т. Командующего галармией».

Положение галацийских частей на фронте было самое тяжелое.

Нужного вооружения и патронов не получали во время. Не получали соответственного количества обмундирования и продуктов. Нужной на позиции связи с соседними красноармейскими частями не было почти никакой. Галицийские части были в этом смысле оставлены сами на себя. Поэтому не удивительно, что когда началось польское наступление, они увидели себя окруженными со всех сторон, и фронт дрогнул.

Последствия вышенамеренного состояния галицийских частей

Еще в начале апреля с/г произошел на ст. Затышье инцидент в 3-ем кавалерийском полку 3-й галицийской бригады. По дороге влились в 3-й полк здешние украинские элементы из среды повстанческих конных банд Тютюнника. Эти бандиты напали на штаб 3-й бригады в колонии Бергдорфа, разстреляли двух комиссаров, после чего на станции Затишье разгромили поезд с литературой, который следовал на Одессу, убили тоже двух или трех человек с поезда и целый полк числом 650 сабель отошел к Тютюннику. Это было в 3-й бригаде.

Во 2-й галицийской бригаде тоже в начале апреля месяца уже на фронте против Летичева в V-ом пехотном полку офицера этого полка вместе с некоторыми стрелками арестовали

и избили военкома полка Яворского (о котором я говорил выше). После чего убежали и быстро скрылись в соседних селах, сохраняя связь с полком. В деле ареста и предания реввоен трибуналу не было ничего сделано. В той же самой бригаде помощником начальника штаба оставался известный галицийский националист Сотник Луцкий, который имел тоже большое влияние на офицеров и стрелков бригады.

На фронте той же бригады произошел этот же инцидент, который дал начало так называемой измене галичан.

Против расположения 6-го полка (о неблагонадежности офицеров которого сказано выше) выставили две галицийские роты из галицийской дивизии, сформированной из галицийских военнопленных в Италии, которая стояла в Старо-Константиновке. Галичане офицеры с той стороны сговорились с офицерами галичанами с этой стороны, чтобы 6-й полк открыл фронт в ночь с 21 на 22 апреля, а галичане с польской стороны перейдут через фронт и справятся с их комиссарами. Действительно, 6-й полк открыл фронт польско-галицийские роты перешли фронт по направлению на Литин, убили комиссара 6-го полка и вместе с Шепелевскими бригадами устроили возстание в Литине и захватили штаб второй бригады.

Одновременно начали поляки наступление на фронте, но остальные галицийские части второй бригады в первую очередь IV-й пехотный полк, бросились против поляков, но очутились между двумя огнями поляками спереди, а шепелевскими возстанцами сзади. Что далее произошло со второй галицийской бригадой, неизвестно.

В этот же самый день произошло возстание в Виннице, которе подняли бывшие галицийские жандармы. Удивительным стечением обстоятельств сосредоточилось, очень много бывших жандармов в качестве особых отрядов при советских учреждениях и командах в Виннице. Итак, например, при губчека был отряд из 18-ти галицийских жандармов, при городском коменданте — 41 галицийских жандармов, при губтюрьме — 38, и т. д. Эти самые галицийские жандармы вместе с шепелевскими бандитами захватили Винницу, советские учреждения и даже на некоторое время вокзал. После подваления возстания жандармы убежали вместе с бандитами и за это расплатились

с жизнью галицийские стрелки из так называемого сборного пункта галицийской армии в Виннице, которые не принимали участия в возстании.

После этих событий был дан главнокомандующим галицийской армией Порайко и Реввоенсоветом 12-й армии приказ об обезоружении и аресте всех галицийских частей на фронте и в тылу. Во исполнение этого приказа был арестован пехотный галицийский кош в Киеве, артиллерийский кош разбежался, а из других тыловых частей арестовано тоже не больше половины всего личного состава, потому что очень много разбежалось. Арестованные офицеры отправлены в Москву, а стрелки сосредоточены сразу в Киеве и после отправлены в походном порядке на Нежин.

I-я галицийская бригада сражалась до своего окончательного разгрома на стороне красной армии, наилучшим свидетелем чего был сам т. Затонский. Какие судьбы второй и третьей бригады, пока неизвестно. Сосредоточенные в Киеве арестованные галицийские стрелки из тыловых частей были отправлены в Нежин без конвоя и прибыли на место назначения в полном своем составе. Так кончилась галицийская красная армия.

Относительно галицийской коммунистической конференции, которая состоялась в Киеве дня 22 и 23 апреля с/г, где были представлены почти самые новонабранные коммунисты из галицийских частей и на которой избрано по приказу свыше так называемые галицийские организационные комитеты, — эта конференция была чистейшим фарсом.

Тезисы относительно дальнейшей политическо-организационной работы среди галичан и для Галиции

1. Остатки бывших галицийских красных частей в том числе около 3000 человек в Нежине, нужно отвести в тыл южно-западного фронта, например, в Харьков или Чугуев, и организовать здесь из них особую запасную часть, т. е. примерно Особую Галицийскую Красную Стрелковую Бригаду.

2. Командование этой бригадой и руководство в политической работе надо отдать в надежные руки, по возможности,

галичан комуністів, в кожному випадку, не бывших політруками Галиційської Армією, т. е. т. Порайко и Ко.

3. В этой бригаде надо создать (пока без вооружения): а) запасной стрелковый полк, из соответствующими другими запасными частями из надежной части галицийских стрелков, б) рабочий батальон из ненадежной части галицийских стрелков, дальше, в) политических курсы, г) инструкторских курсы для будущих организаторов партизанских отрядов в тылу польской армии д) школу красных галицийских командиров всех степеней.

4. В бригаде надо создать, в предварительном порядке, мобилизационные аппараты для проведения в Галиции будущих мобилизаций для Галицийской Красной Армии и Галицийской Армии Труда.

5. Небольшое количество самых надежных Галичан надо отправить под хорошим надежным руководством в Москву для прохождения высших политических и командных курсов, с целью подготовки ответственных политработников и будущих высших командиров для Галиции.

6. Надежные элементы из среды галичан надо бросить во все государственные учреждения Украины с целью подготовки соответствующего административного аппарата для будущей государственной организации Галиции. Все те же элементы должны однако входить в состав Запасной бригады.

7. Для проведения всей этой работы надо создать Галицийский Ревком, примерно, в пять человек, из самых надежных галицийских коммунистов.

8. Что касается политической работы в Галиции, надо создать Зарубежное Организационное Бюро галицийской коммунистической партии с временным местопребыванием в Харькове под контролем и с близким участием в этом деле ЦК КПУ, а избранный на так называемой галицийской конференции Организационный Комитет как не имеющий никакого влияния и авторитета между галичанами распустить.

№ 350

**ІНФОРМАЦІЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ
ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ МІНІСТЕРСТВУ ЗАКОРДОННИХ СПРАВ
ПРО УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ЧАСТИНИ НА ЗАКАРПАТТІ***15 травня 1920 р.*

Wyjaśnienia dane przedstawicielstwu naszemu w Pradze przez min. spr. zagr. Benesza w sprawie brygady ukraińskiej w Czechach, a przesłane Nasz. Dow. W. P. przez oficera łącznikowego dnia 6/V b. r. za Nr. 3369 zawierają tak dużo nieścisłych danych, sprzecznych z informacjami posiadanymi przez Nacz. Dow. W. P., że wymagają sprostowania, w celu uzupełnienia informacji M. S. Z. w danej kwestji.

Min. Benesz zastrzega się, że rząd czechosłowacki nigdy pośrednio czy bezpośrednio nie sprzyjał agitacji skierowanej przeciwko Polsce w sprawie Galicji Wschodniej. Stwierdzono natomiast bezsprzecznie, iż w obozach jeńców ukraińskich tak na terytorjum czeskim, jak w Wiedniu, uprawiano agitację antypolską starając się podtrzymać wrogie usposobienie Ukraińców dla Polski.

Co do uzbrojenia brygady ukraińskiej, zaznacza Nasz. Dow., że brygada została wprawdzie pierwotnie rozbrojona, lecz że następnie znowu otrzymać musiała broń, ponieważ używano jej do służby wartowniczej.

Również, co do użycia brygady ukraińskiej, twierdzi Benesz, że jakiegokolwiek jej użycie możliwem by jedynie było w porozumieniu z rządem Rzeczypospolitej Polskiej i za zezwoleniem państw sprzymierzonych; wbrew temu zapewnieniu wysłano część brygady na Ruś Karpacką i użyto jako straży granicznej nad granicą Polską.

Skład brygady uległ zasadniczym zmianom, ponieważ została ona zasilana przez powracających jeńców ukraińskich.

Wreszcie Nacz. Dow. stwierdziło egzystencję głównej komendy Legionów ukraińskich przy Centr. Komitecie Ukraińskim w Koszycach, z gener. Kraussem na czele. Werbunek do leg. ukr. odbywa się nadal przez biura werbunkowe w Koszycach, Ungwarze, Eperjes i Munkaczu, oraz przez placówki werbunkowe na stacjach granicznych w Volocz i Użoku.— Werbunek odbywa się głównie pośród jeńców austriackich narodowości ukraińskiej wracających z Włoch.

Na Rusi Przykarp. znajdują się również legjony ukraińskie w Nagy Mihali, Ungwarze i Munkaczu. Pierwsze dwie legje zostały w lutym z powodu buntu internowane. Ostatnia legja licząca około 2500 ludzi i składająca się przeważnie z Petlurowców i Ukraińców galicyjskich, jest dobrze zorganizowana i uzbrojona.

Czesi uzupełniali z powracających jeńców, których wybierali w obozie jeńców w Wiedniu, jak również transportów, idących przez Czechy do Galicji Wschodniej.

Chwilowo organizacja leg. ukr. stała na martwym punkcie, zapewne wskutek zmiany sytuacji politycznej na wschodzie i po części może wskutek propagandy wielkorosyjskiej w Czechach.

Wiadomości powyższe sprawdzone są niejednokrotnie z rozmaitych źródeł.

Ukraine and Poland. — Vol. 2. — B. 76—77.

№ 351

ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ВОЛОДИМИРА СІНГАЛЕВИЧА ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ ПРО СТАНОВИЩЕ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ В УКРАЇНІ

15 травня 1920 р.

Високодостойний Пане Президент!

Передвчера прибув тут кур'єр від ГУА, якого задачею було поінформувати ВП Пана Президента про долю Галицької Армії та просити о дальші прикази для Армії та інструкції політичної натури. Сей кур'єр, поручник Ярослав Лавришко, опустив Галицьку Армію дня 20 цв'ітня ср. отже його звіт обнимає відомости майже до послідного часу. Той звіт долучаю під 1), а надто додаю, що П. Лавришко твердить в супереч военним звітам польської військової кватири, що не може бути мови о тім, аби Галицька Армія зістала зліквідована. Найменче 16 000 дістало ся до повстанців (як він рахує), кілька тисяч розброїли Поляки, а дещо забрали большевики, всеж таки з істнованем Галицької Армії треба числити ся. Генерал Ціріц

і Микитка зістали вивезені до большевиків та нема відомости, чи живуть. Тарнавський живе. На загал виходить з представлення п. Лавришка, що Галицька Армія остала карною і здисціплінованою, що вспіла переорганізувати деякі повстанчі групи в той спосіб, що много галицьких старшин перенесло ся на села, где ведуть корисну пропаганду, що Галицька Армія зискала собі серед населення поважане і довіре, та що є еще до чого навязати, коли Петлюрівська авантура доживе фіяска. Поручник Лавришко бажає одержати від Вп. Пана Президента вказівки загально-політичні а відтак: 1) інформації для інтернованих, які суть в польським полоні, (як їм заховати ся, чи оставати в таборах, чи зголошуватися) 2) інформації і прикази для галицьких частин, які опинили ся серед повстанців (курієр подає, що Генерал Павленко, як наспіли вісти не орієнтує ся на Петлюру), 3) інструкції, що сказати галицьким воякам, які опинили ся під Удовіченком при Петлюрі (Курієр висказує ся, що того рода інформації не лишуть ся у Удовіченка без узгляднення). Думаю, що наколиби ті інструкції мали бути довірочні требаби негайно вислати їх з Парижа через п. Кульчицького, бо п. Лавришко хоче якнайскорше вертати до Армії. До Англії поїхав недавно, через Відень, б. російський Генерал Черемісов. Його мати Українка і жінка Українка, він сам признав Українцям право до державности, має славу одного з найдібнійших російських генералів, якого хотіли придбати для себе большевики а навіть Американці. Він має великі впливи в Данії і Англії, та виїхав з задачею постаратися о поперте, щоби сформувати українську Армію для очищення України від большевиків і Поляків. До Петлюри ставить ся негативно, хоть з самого початку якраз Уряд Петлюри заангажував його, щоби він сформував регулярну українську армію. Він хоче опертися на українських демократичних правійших елементах, та поставити як засновок армії Галичан та галицьких полонених з Італії. Сподіває ся при помочі своїх впливів се переперти. Він відноситься до особи Вп. Пана Президента з повним респектом і сказав мені, що коли в Англії його діло йому удасться, сейчас вийде в контакт з Вп. Паном Президентом. Про се напишу завтра обшірнійше, на нині ще лиш коротко зазначу, що він порозумівався з генералом Грековом, який для нашої справи

тепер много працює і для особи Вп. Пана Президента має велику пошану.

Кінчу, бо мушу лист негайно надати на пошту і пересилаю слова мого високого поважання.

В. Сінгалевич

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 304. Машинопис. Оригінал.

№ 352
ДОПОВІДЬ ГАЛОРГКОМУ КП(Б)У
ЦЕНТРАЛЬНОМУ КОМІТЕТУ КП(Б)У
ПРО ГАЛИЦЬКІ ВІЙСЬКОВІ ЧАСТИНИ В УКРАЇНІ
І ПЕРСПЕКТИВУ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

7 червня 1920 р.

Голорком доводить до сведения Ц. К., что постановление ЦК о концентрации всех галицийских войск в 1–2 районах РСФСР до настоящего времени не может проводиться в жизнь, так как военное командование на местах еще не получило соответствующих инструкций.

На основании собранных нами данных официальных донесений политруков, работающих сейчас на фронте и на основании прилагаемого в копии доклада специальной комиссии Югаанфронта (Нач...), Югаанфронта, инспектора пехоты и др. положение галицийских частей представляются в следующем виде:

Тов. Баран вр. исп. об. военрука 44-й дивизии сообщает от 29 мая с. г.:

Несколько частей первой и второй бригады (стрельцы и командиры) пробивались через польский фронт, некоторые товарищи вырвались из рук повстанцев и пробивались к нам. Здесь их включили небольшими группами (красными галротами и батальонами) в различные полки, а некоторых распределили для работы в различных учреждениях дивизии (военруками, агентами особого отдела, в продкомах и т. д.). некоторых можно смело

принять в партию. Следовательно на фронте имеются раздробленные галицийский части, которые сейчас активно бьются с врагом, заслужили очевидно полное доверие, если их назначают агентами особого отдела и т. д. даже оставляют отдельным красным галбатальоном.

Другие галчасти, разбросанные по всей территории, правобережной Украины и отчасти, левобережной, либо сидят по тюрьмам, либо в немалом количестве работают в тех или иных частях, учреждениях, на советской службе в милиции и т. д. В районе Казани и Новгорода находится запасный баталион галичан и в нем 110 членов 1-й коммунистической конференции галичан, из которых 50% смело можно послать для подпольной активной работы по ту сторону фронта. В Сумах Харьковской губ. есть около 300 рабочих профессионалов (слесарей, монтеров, шофферов, и пр.) а до 100 рабочих военных и гражданских с жонами и детьми, соержится в заключении в подмосковном кожуховских лагерях вместе с галицийским офицерством, арестованным без разбора в тилowych формированиях в г. Киеве и отправленным для содержания в тюрьму.

Среди младшего командного состава, находящегося теперь в лагере, есть 15 членов, которые еще в бытности в Галиции принимали активное и деятельное участие в борьбе с диктатором Петрушевичем и петлюровщиной. На них опирались, делая революционный переворот в Галиции до прихода красных войск.

Сейчас в Харькове в казармах 3-го стрелкового полка находится до 500 галичан красноармейцев, 6 офицеров, женщин, инвалидов и штатских.

Значительное количество находится в различных частях, где военные власти скрывают их присутствие, дорожа их работой и боясь распоряжения об их высылке.

В районе Одессы произведен был форменный терор всем Галичанам, находившихся в тылах и запасных частях. Приводим факты: 1) на ст. Одесса-товарная были погружены в вагоны все галичане, переведенные из тюрьмы для отправки в глубь УСРР. Ночью перед отправлением на эшелон напал баталион ЧК Одессы и бронепоезд начал обстрел спящих. Убито 40 чел., ранено 60, в том числе женщин и детей.

2) По официальному заявлению военкома 3-го стрелкового полка в Харькове на митинге Галичан 5/6 с. г. в присутствии

представителей Галоркома, по отношению к группе доставленной в г. Львов Галичан проведен ряд уголовных преступлений тайными врагами Рабоче-Крестьянской Власти, как то: кражи денег, вещей, одежды. Данные и материалы имеются в полку. Такое ненормальное явление, какое наблюдается на фронте по отношению к галицийским красным стрелкам, когда одни с оружием бьются — с польской шляхтой, а другие без разбора сидят в тюрьмах. Галоргом может констатировать что:

Только личные симпатии и взгляды ответственных работников на местах играют первую роль в отношении к галичанам. В различных районах это отношение различно. Какойнибудь системы к обращению с ними нет.

Поэтому мы просим ЦК КПУ

Повлиять на высшее командование военное, чтобы выдан приказ и дали инструкции всем военным властям, как поступать галицийским стрелкам, которые оказались по ту сторону фронта и теперь пробиваются к Красной Армии из районов повстанческих банд. Чтобы был указан тот концентрационный пункт, где будут группироваться все галичане.

Галорком хорошо зная все составные элементы галармии укажет те из них, кого надо будет изолировать от массы, кого надо предать Революционному Суду для наказания и кого можно будет использовать для Красной Армии.

По полученным нами сведениям, которые были Вам своевременно сообщены, Петлюра и быв. Нач. Штаба Директории Мельник принимают все меры для формирования галицийских частей против советских войск. Эти усилия пока безуспешны но в их руках имеются такие агитационные мотивы как указанные события в гор. Одесса, и в районах где не одна сотня Галичан-стрелков, бывш. Утерофицеров (підстаршин) и офицеров разбрелась по немецким колониям Херсонщины, а немалое количество от страха смерти уходило на ту сторону фронта, не имея возможности понять поведение местных отдельных работников. Силою обстоятельств и последние отталкиваются в лагерь контрреволюции.

Принимая во внимание, что общественное мнение всей Восточной Галиции и все политические партии находятся в крайне враждебных отношениях с Петлюрой и далее, что в Галиции царит полная анархия в политических партиях

и все внимательно следят за событиями в Советской Украине, Голорком считает момент сейчас наиболее подходящим для подготовки почвы в Галиции для:

- а) создания коммунистической партии,
- б) проведения активной борьбы против Петлюры.

Однако бывш. Галицийскую Армию в военном отношении со стороны Реввоенсовета Республики Галорком не находит в Галиции для партийной работы той твердой почвы, которую дали бы ему урегулированный военный вопрос здесь, независимо от того как он будет разрешен.

Доводя изложенное до Вашего сведения просим соответствующих срочных распоряжений, так как далее такое положение может иметь очень скорбные последствия.

7 июня 1920 г., г. Харьков.

ЦДАГОУ, ф. 233, оп. 1, спр. 6, арк. 30–33. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 353

ТЕЛЕГРАМА УПОВНОВАЖЕНОГО РЕВВІЙСЬКРАДИ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ ІВАНА СІЯКА ГАЛОРГКОМУ КП(Б)У ПРО ДОЛЮ ВОЇНІВ ЧУГА

9 червня 1920 р.

Из 22, арм. ТКНР 2232, 106, 10, 19, 30 Военная срчн из Конотопа 9/6, 1920, г., в Харьков ЦК КП (б) У, для Галоргкома

Галчастей 12, армии нет зпт все 14 армии тчк здес только автомастерские Сумы зпт ревтребунал 12 Конотоп 20 человек зпт политкурсы 12 село Бочечки 34 человек тчк бывшие на командкурсах галичане отосланы Москву тчк политкурсантов галичан вышло на фронт из Киева 77 человек зпт пробыли 15 дней зпт сражались великолепно с поляками и бандитами тчк потерей всего 44 человек зпт в том числе убитых 5 человек зпт раненых 15 человек зпт возвратились 33 человек тчк желательно стянут всех харьков для дальнейшей обработки и использования зпт материал хороший тчк еду дальше 14 армию Кременчуг тчк уполномоченный РВС тчк. Сияк тчк.

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 14. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 354
ДОПОВІДНА ЗАПИСКА ГАЛОРГКОМУ
КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ ЦК РКП(Б)У
«ПРО ГАЛИЦЬКУ АРМІЮ»

10 червня 1920 р.

I. Прилагаю при сем копию доклада Галоркома ЦККПУ за № 51 и постановление его Галоркома считает своею обязанностью при разрешении этого вопроса обратить внимание на следующие обстоятельства:

1) Как видно из первоначального разледования Комиссии Реввоенсовета ЮгЗапФронта организованного, перехода Красной Галицийской Армии на сторону польской буржуазной Армии не было.

2) Сводка польского генерального штаба от 30 апреля и 1 мая 1920 говорит о захвате пленными Красных Галицийских Сичовых Частей.

3) Наиболее численная и среди тех обстоятельств, кое-как политически осведомленная 1-а Галицийская Бригада (9800 красноармейцев) боролись с поляками до самого конца, понесли 45% потерь убитыми и ранеными. Части этой бригады, а также 11-той бригады бьются на фронте в настоящее время, как отдельные роты и баталионы, входящие в состав 44-той стрелков. дивизии.

4) Части 3-ей бригады находятся в районе 14 Армии.

5) Из прилагаемого Доклада Галоркома видно, что отношение к галицийским частям в разных районах разное и определенной системы до сих пор не было.

II. В виду того, что имел место факт существования Галицийской Державы, которая имела свою Армию, как носительницу государственного суверенитета и что эта Держава вела дипломатические сношения с соседними державами Европы, в том числе с Советской Украиной (обмен нотами); заключали торговые договоры, а потом суверенитет этой Державы Армия собственными внутренними силами разрушила, совершив государственный переворот на территории Украины, свергнув мелкобуржуазное правительство и командование и перешла на сторону

Российско-Украинской Красной Армии – это факт имеет международное значение, ибо на сторону Советских Войск переходили не отдельные части, а целиком вся Галицийская Армия, в полном составе, со всем своим имуществом; перешла добровольно по причине внутренней к тому подготовленности (Условие Краевого Организ. Комит. с РеввоенСоветом XII Армии).

Таким образом, по мнению Галоркома, Правительство Советской Республики, приняв в свои ряды ГалАрмию, приняло на себя и все другие, вытекающие из того, последствия державного характера.

Если примем во внимание то, что Галиция до сих пор является предметом международных трений, о чем свидетельствуют ответ Антанты на Петлюровско-Польской договор от 22 апреля 1920 (Газета Варшавска от 1 мая 1920), который гласит, что «Антанта обращает внимание польского Правительства, что Галиция является вопросом международного характера и не возможно его разрешить внутренним порядком», то эти обстоятельства говорят за сохранение Галицийской Красной Армии, как международного и политического фактора.

Потому по мнению Галоркома необходимо:

1) Сконцентрировать все Галицийские части в одном районе РСФСР.

2) Поручить политическую обработку этих частей Галоркому, который хорошо знает все составные, социальные их элементы, выделит из той среды непролетарский элемент.

3) После политической обработки и после соответствующей военной прегруппировки поставить на фронте на старых границах Збруча.

4) В настоящее время, это основное ядро галармии можно использовать для службы гарнизонной или трудовой.

III. Существование галицийской Армии, как составной части Российско-Украинской Красной Армии будет:

а) Морально-привлекающей силой для Галицийской массы и ориентационным пунктом для пролетариата Восточной Галиции,

б) не даст возможности Петлюре организовать Галичан против Советских Войск.

Трактовать галичан, которые находятся по этой стороне боевой линии, или которые жили здесь добровольно или перебегают сюда из польского плена, военно-пленными, как трактует их польское командование, значит увеличивать и осложнять, и без того существующий в Галиции, политический хаос.

Материала для создания или вернее для дальнейшего продолжения существования Красной Гал. Армии будет около 20 000—22 000 бойцов, включая сюда пленных находящихся в Сибири, которые прошли достаточно тяжелую революционную школу в Сибири.

Необходимо заметить, что принцип формирования ГалАрмии есть территориальный, а не национальный, ибо Восточная Галиция заселена значительным процентом других наций (евреев, поляков), вошедших в ГалАрмию.

Эта Армия, вступая в Галицию при помощи Советских Войск Российско-Украинской Красной Армии, вступала-бы как армия, которая создана из внутренних элементов страны: она стала-бы ядром, около которого сосредоточивалась-бы революционная масса и которая знамя пролетарской революции понесла-бы дальше на запад.

*Подписали: Зампредседатель Галоркома Конар,
секретарь Немоловский*

Примечание.

При обсуждении вопроса о формировании Галицийской Красной Армии тов. Ф. Кон. остался при особом мнении, находя создание такой армии излишним, чтобы не дать почвы для проявлений националистических военных тенденций.

ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 20, спр. 207, арк. 13—14. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 355

**ІНСТРУКЦІЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ВІЙСЬКОВОМУ КОМІТЕТУ УКРАЇНСЬКИХ БОЙОВИХ СИЛ
У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ ПРО ЇХ ЗАВДАННЯ
У ЗВ'ЯЗКУ З НАБЛИЖЕННЯМ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ**

27 липня 1920 р.

**Інструкція для Українських військ,
які безумовно піддаються Урядови
Західно-Української Народної Республіки**

1) Теперішня політична ситуація вимагає, щоб ті українські боєві сили, які тепер оперують у Східній Галичині, зістали заховані і не ослаблювали в дальших боях свого стану і теперішнього устрою.

2) Для того належить затримати так проти Червоноармейців як також проти Поляків можливо як найдальше йдучи нейтральність так як в теперішнім положенню одинокою задачею нашої Армії є, удержувати лад і порядок на нашій території і хоронити безпеченство життя і майна населення.

3) Бої з Червоноармейцями залишити. На случай якби Червоноармейці поступали на Західно-Українську територію, мають Українські Боєві Сили крок за кроком в міру безпосередного натиску неприятеля в дуже широкім фронті відступати. Головний напрям відступу: Стрий, Дрогобич, Турка.

Ціль поступенного відступу в широкім фронті є та, щоб мати в кожній хвилі як найбільший простір Західно-Української Области поза фронтом у власнім посіданню.

4) Армії не вільно заключати ніяких договорів і умов політичного або військово-політичного змісту ні з червоноармейцями, ні з Поляками, так як це виключно належить до Уряду.

5) Наколиб які сподівання не піддалися безумовно урядови Західно-Української народної Республіки, грабили або пліндрували (погроми), належить їх обезоружити і зробити нешкідливими.

6) Я очікую негайного предложення звіту про склад, про тактичний і матеріальний стан українських Воєнних Сил, які під-

даються безуслівно Урядови Західньо-Української народної Республіки.

Відень, дня 27 липня 1920 р.

Диктатор З.О.У.Н.Р. Др. Петрушевич, вл. п.

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 108, арк. 4. Копія.

№ 356

**ТЕЛЕГРАМА ГОЛОВИ РАДНАРКОМУ УСРР
ХРИСТІАНА РАКОВСЬКОГО РЕВВІЙСЬКРАДІ 12-Ї АРМІЇ
ПРО ПЕРЕДАЧУ ЗАЛИШКІВ 1-ої ГАЛБРИГАДИ
ДО СКЛАДУ 14-ї АРМІЇ**

9 серпня 1920 р.

ТЕЛЕГРАМА

Срочно

РЕВВОЕНСОВЕТ 12 АРМИИ МУРАЛОВУ АРАЛОВУ

Предгалревкома Затонский просит передать 14 армии остатки первой Галбригады чтобы она была использована и с политической целью на территории Галиции тчка Прошу сообщить ваши соображения НР 1019 9/VIII 20 г

Раковский

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 26. Машинопис. Копія.

№ 357

**ЗВЕРНЕННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
«ДО СТАРШИН І СТРІЛЬЦІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ»***17 серпня 1920 р.***До старшин і стрільців Галицької Армії!**

Повернувши з Парижа, де мусів довший час перебути для поладнання важних політичних питань, перетворив я силою влади відданої мені українським народом Галицької Землі правительство ЗУНР відповідно до вимог хвилі, задержуючи рішення у всіх справах котрі торкаються Армії, собі особисто і установляючи яко мій дорадчий і виконавчий військовий орган ЗУНР Військову Канцелярію. Задержати справи військові особисто для себе спонукало мене почутте нерозривної звязи з нашою героїською Армією і пошана для тисячних жертв які она зуміла з любови до України понести.

Обставини серед яких приходиться мені нині провадити Галицьку Армію назвичайно тяжкі, а спричинили їх різні всім знані події послідного року, без вини там армії самої як її проводу. Висвітлити їх зможе колись безпристрасний і об'єктивний історик, однак вже нині видно, що прямолінійна політика мого уряду мала все лишень чистий ідеал самостійної України на які оказалась одиноко можливою і достойною, а повний успіх нашої справи не дасть на себе довго чекати.

Одною з близших моїх біжучих цілей дасть охоронити і зберегти всіх тих героїв Галицької Армії, котрих не знемогли ані бої ані недуги, котрі вірні свому народови не опустили рук і нині найшли ся або в штольні або за кордоном. Старанням моїм лежить допомогти Вам матеріально і зберігти Ваші сили для дальшої праці народної.

На жаль не єсьм в змозі так Вами заопікуватись як хотят і як Вам належалось, а саме задля браку більших матеріальних средств, фондами великими уряд галицький не розпоряджає, а роздобувати їх за всяку ціну не хочу, боячись нанести справі

нашій якої небудь шкоди через поставлене політичної лінії пересування мого уряду в чию небудь залежність.

Старанням моїм вдалося однаково по змозі облегчити долю оставшим в краю німечинам і рідинам, які мають поставших в полон військових, провідникам нашим. Для всіх опинившихся за кордоном старшин і стрільців Гал. Армії повелось мені виеднати у заграничного уряду Чеськословацької республіки часове прибіжище на зовсім вдоволяючих услівях. Всі за кордоном без приділу по частинах і без запиту старшини і козаки Гал. Армії дістануть приміщене в гарній і здоровій місцевости Ліберци, де поставлені матеріально зовсім на рівні з чеськими старшинами і стрільцями будуть мати змогу до часу доки їх уряд до повороту до рідного Краю не покличе, відпочати по трудах майже дволітньої праці і бою, переорганізуватись і перечекаати критичний час.

В теперішну переломову хвилю звертаюся до Вас, старшини і стрільці, з горячим і рішучим зазивом:

«Не тратьте надії, не попадайте в зневіру; поважним і повним гідности поведенням покажіть, що дух Галицької Армії зпід Львова і Києва у Вас не ослаб; не дайте доступу підшептам і агітації всяких невідвічальних або ворожих нашій справі людей, котрі під покришкою гарних кличів старають ся розділити єдину нашу силу, а саме гідність, солідарність і взаїмне довіря; гоніть від себе і викидайте зпоміж себе інтригантів і клеветників, бо не час тепер на інтриги або політичні і партійні порахунки.

Наша совість народня справа вимагає від нас єдності, солідарности, дисципліни, довіря до рідного уряду — а могили ми висипали від Сяну по Дніпро і кров наших товаришів кличе до нас занехати всего, щоби могло ослабити нам в довгій борбі і так ослаблі сили. Карні і сильні духом можемо спокійно поглядіти в будучність з повною надією, що незабаром зможемо станути до активнішої і спокійної праці громадянській в нашій вольній Батьківщині.

Відень, 17 серпня 1920 р.

Є. Петрушевич

№ 358
 ІНФОРМАЦІЯ ПОЛЬСЬКОГО
 ВІЙСЬКОВОГО АТАШЕ У ВІДНІ ПРО РОЗМОВУ
 З ГЕНЕРАЛОМ ОЛЕКСАНДРОМ ГРЕКОВИМ

22 серпня 1920 р.

UKRAINA

Rozmowa z gen. Grekow, byłym głównodowodzącym
 wojsk ukraińskich w Galicji wschodniej

Pewien mój zaufany, były oficer sztabu generalnego armji austr. węgierskiej odwiedził dnia 16 sierpnia Gen. Grekow, którego zna od lat wielu i o poufnej z nim rozmowie następująco mnie informował:

Europa ma całkiem fałszywe pojęcie o Ukrainie, wyraził się gen. Grekow. Nie są zgodne z prawdą rozszerzane pogłoski, że liczne partje polityczne, które tam nawzajem się zwalczają, przynoszą Ukrainie wielkie szkody.

Poza nieszerokimi kołami inteligencji ukraińskiej, profesorów, adwokatów i powieściopisarzy przebywających za granicą, nikt się polityką na szeroką skalę nie zajmuje.

Przeciętny poziom uświadczenia narodowego jest dosyć niski, tak że większość narodu ukraińskiego zupełnie polityką się nie zajmuje.

Główną troską ludu ukraińskiego, składającego się prawie w całości z małorolnych posiadaczy jest uprawa ziemi. W razie natrafienia przeszkody w spokojnem gospodarowaniu, stawia on opór nawet z bronią w rękę.

Dlatego też wybuchło zbrojne powstanie chłopów ukraińskich z chwilą wkroczenia bolszewików na ich terytorjum. Za czasów operacji wojennych Denikina na Ukrainie, również przychodziło do częstych krwawych starć ze zrewoltowanemi masami chłopskimi, występującemi zbrojnie przeciwko rabującym wojskom armji Denikina. Rolnik ukraiński tak długo nie uspokoi się, jak długo ktoś będzie mu przeszkadzał w jego gospodarstwie.

Cała bowiem Ukraina wygląda jak gdyby składała się z licznych większych i mniejszych republik, liczących po kilka gmin i stanowiących dla siebie odrębną całość, częstokroć rodzaj twierdz. Niektóre gminy mają poprostu ukryte całe magazyny z większą ilością karabi-

nów, kulomiotów, amunicji, pozostałe po armji Denikina; spodziewając się, że kiedyś przyjdzie ktoś, co będzie się umiał z temi przedmiotami obchodzić.

Na pierwszy rzut oka jest stan podobny do anarchji, jednak mimo wszystko wśród ludu panuje jeszcze duch niezakażony rewolucją.

O ruchu agrarnym na Ukrainie na razie niema mowy. Całe masy pól leżą jeszcze odłogiem, dlatego też śmieszna wydawałaby się reforma rolna, podczas gdy Ukrainę nie zagraża ani głód, owszem wiele miejsca znalazłoby się jeszcze dla kolonistów.

Całe masy ludu ukraińskiego nie kierują się patriotyzmem pod tym względem, kto Ukrainą będzie rządził, tylko wychodząc z całkiem realnego stanowiska, uznają tę władzę, która im spokojny byt zapewni.

Ukraińcy nie obawiają się o swój byt samoistny, gdyż są licznym zdrowym i silnym narodem o wielkiej przyszłości. Ze Ukraińcy nie uzyskali samoistności narodowej mimo swych usilnych starań od listopada 1918 r., jest, zdaniem gen. Grekowa, winą Anglii. Anglja jest wielkim nieprzyjacielem tak Rosji jako też Ukrainy powstałej na terytorjum byłego caratu. Zależy jej bowiem na tem, aby na obszarach byłego cesarstwa rosyjskiego o ile możności jak najdłużej panował jak największy nieporządek. Im większy będzie chaos w Rosji i na Ukrainie tem lepiej dla Anglii. Ta bowiem nie obawia się wybuchu bolszewizmu w swym kraju, gdyż jest tego pewna, że wybite piętno na charakterze narodu brytyjskiego, daje zupełnie pewne gwarancje, że idee bolszewickie tam nie znajdą postuchu.

Tem mniej zależy jej na zwalczaniu rosyjskich bolszewików. Owszem tem lepiej dla niej im dłużej utrzymują się rządy sowietów, wiedząc bardzo dobrze o tem jak długo bolszewicy będą Rosją rządzili, tak długo nie będzie tam spokoju i porządku, wskutek czego o jednego rywala na wschodzie mnej, który nawet nie doprowadziłby do wewnętrznego spokoju długo będzie musiał poświęcić czasu na wyleczenie się ze swych ran.

Dlatego też Ukraińcy są zupełnie świadomi, że ze strony Anglii nie mają się liczyć jakkolwiek pomocą.

Co się zaś tyczy Francuzów to tym także zupełnie na tem nie zależy czy Ukraina powstanie czy nie. Oni drżą o swe jeszcze carom pożyczone miljardy, których spłaty i Ukraińcy podobnie, jak bolszewicy także gwarantować nie chcą.

Ukraińcy uważają, że dosyć dosadnie wykazali Entencie za pomocą dat statystycznych i przedstawienia faktów, że są narodem zdolnym do urządzenia swego samoistnego państwa. Jednak tego Ententa dotychczas nie uwzględniła i dalej pozostała głuchą na wszystkie ich propozycje.

Wobec braku proparcia ze strony Ententy, Ukraińcy stoja na tem stanowisku, że każdemu, ktoby ich dopomógł do utworzenia niezależnego państwa ukraińskiego, temu będą posłużni, dochowają wierności i ten może spodziewać się wiecznej ich wdzięczności.

Następnie zaznaczył gen. Grekow swoje niezależne stanowisko w stosunku do polityków galicyjsko-ukraińskiej dyktatury, która w zupełności zależna jest od rządu praskiego, gdyż od niego pobiera zaliczki pieniężne potrzebne do swego pozornego bytu narodowego.

Czesi bowiem chcieliby zczehizować pokrewnych Ukraińców, mieszkanców Rusi Podkarpackiej, szczególnie zachodnią część tego obszaru, wychodząc z założenia, że to są byli Słowacy, którzy się z czasem z Ukraińcami zasymilowali. Dlatego też dla Czechów nie żywią Ukraińcy specjalnych sympatji. O Polakach i Rumunach wyraził się gen. Grekow całkiem nieprzychylnie, jednych, jak i drugich uważając za wrogów. Pierwszych za zabranie Galicji wschodniej, drugich za wydarcie im Bukowiny i Besarabji, zamieszkałej w znacznej części przez Ukraińców.

Dalej gen. Grekow wyrażał swój żal z powodu braku wspólnych granic Ukrainy z Węgrami. Oba te państwa nie mające sprzecznych kierunków swej polityki, mogłyby bardzo dobrze współpracować nad swym rozwojem. Węgry mogłyby służyć bardzo dobrze za okno Ukrainy na zachód. Jedyne powód do sprzeczek Ukraińców z Węgrami, mógłby być, tylko Ruś Podkarpacka, ale Ukraińcy jako 40-miljonowy naród na tych kilkaset tysięcy mieszkańców Rusi Podkarpackiej żadnych pretensji rościć sobie nie zamierzają.

Dotychczas uwieńczona pomyślnym wynikiem akcja gen. Wrangla według zapatrywania gen. Grekova nie rokuje wielkich nadziei dla Ukrainy. Z jednej strony dlatego, że będąc odcięty od Ukrainy, która nie może dostarczyć mu pomocy, nie będzie się mógł długo utrzymać o własnych siłach przeciw przeważającym wojskom czerwonej armji. Z drugiej strony gen. Grekow uważa za wielki błąd ze strony Wrangla, że wszedł w porozumienie z Petlurą, który według mniemania gen. Grekova nie cieszy się popularnością na Ukrainie, uważa go nawet za zdrajcę narodu za jego przymierze z Polakami, dziedzicz-

nymi nieprzyjaciółmi narodu ukraińskiego. Tak jak nie jest możliwym przyjazny związek między Francją a Niemcami, tak też nie da się pomyśleć coś podobnego pomiędzy Polską i Ukrainą. Jego więc zdaniem Petlura najlepiej zrobiłby, gbydy się zupełnie wycofał z życia politycznego, wogóle znikł gdzieś, aby w ten sposób zatrzeć ślady hańby, jaką swem postępowaniem sprowadził na naród ukraiński.

Gen. Grekow wyraża obawę, aby tak pomyślnie zaczęta akcja przez dzielnego gen. Wrangla nie spełzła na niczem, gdyż moment ten, połączenie się Wrangla z Petlurą uważanym za zdrajcę kraju, bolszewicy bardzo dobrze mogą wykorzystać dla swej propagandy na Ukrainie.

Zapatorywania członków tut. Zastępstwa Zachodniej Ukrainy

Dnia 18 t. m. był powyżej wymieniony w kancelarji Dyktatora Zachod. Ukraińskiej Republiki, przy VII Windmuehlgasse 15/I/ Nr. 6 i udzielił mi następujących informacji; przyczem donoszę, że osoba ta cieszy się zupełnem zaufaniem tutejszych polityków ukraińskich i że względu na wyświadczone mi dotychczas bezinteresownie liczne przysługi, informacje jego muszą uważać za zupełnie wiarygodne, tem bardziej, że niejednokrotnie przekonałem się, że jest on dla mnie i sprawy polskiej bardzo zyczliwie usposobiony.

Do ścisłego sztabu prezydenta dyktatora należy jego bratanek, Dr. Petruszewicz, który załatwia sprawy polityczne, następnie Dr. Selezinka, którego resort zawiera sprawy finansowe i intendancie, dalej podpułkownik Dolezał, szef wojskowej kancelarji dyktatora i kapitan Radel, referent personalny zachodnio-ukraińskiej sily zbrojnej.

Celem zorganizowania służby wywiadowczej został powołany do Wiednia jeden oficer generalnego sztabu z ukraińskiej brygady w Jabłonnej (Deutsch Gabel).

W ciągu rozmowy mój zaufany miał sposobność przekonać się, że rząd dyktatury zachodnio-ukraińskiej nie stoi w żadnym stosunku do gen. Grekova, i co do wielu kwestji ma odmienne zapatrywania niż gen. Grekow, który nie cieszy się między nimi żadną sympatją i że zachodzi wielka różnica w pojmowaniu sprawy niezawisłości Ukrainy między wschodnio- a zachodnio-Ukraińcami.

Wojskowa kancelarja zachodniej Ukrainy w przeciwstawieniu do gen. Grekova komu innemu przypisuje winę zaprzepaszczenia sprawy

utworzenia wolnej Ukrainy. Podczas gdy gen. Grekow wini o to w pierwszej linii Anglję, to politycy zachodniej Ukrainy Wielko-Rosję, która w jakiejkolwiek formie istnieje czy jako państwo carystyczne, czy też nawskroś bolszewickie, to w obu tych wypadkach jak długo przedstawia jaką taką potęgę militarną, będzie przeszkadzało utworzeniu się wolnej Ukrainy. Uznanie jej jako samodzielnego państwa przez Rosję, znaczy zrezygnować z bogactw żyznej ziemi ukraińskiej, z portów Czarnego Morza, za pośrednictwem których przedewszystkiem dawna Rosja utrzymywała międzynarodowy ruch handlowy.

Winniczenko, reprezentant ukraińskiej partji bolszewickiej żądając od Lenina uznania niezależnej Ukrainy, proponuje ugruntowanie systemu rad na Ukrainie, wyłącznie na radach rolników, a więc wykluczając rady robotnicze.

Lenin ma godzić się na to jednak pod pewnymi wcale ciężkimi warunkami, a mianowicie oba te państwa, t. j. Rosja i niezależna Ukraina pod pewnymi względami musiałyby zachować wspólność a to co do armji, finansów i komunikacji, od której byłby także i handel uzależniony. Inne potrzeby państwowe jak szkolnictwo, sprawiedliwość, opieka społeczna i cały szereg nałożonych agend byłby przekazany ukraińskim ministerstwom czy też komisarjatom w Kijowie, Wskutek czego «ukazy» wydawane przez komisarjat ludowy dla spraw wojskowych lub finansów czy też komunikacji w Moskwie, byłyby obowiązującym i miarodajnym także dla Ukrainy. Trocki zostałby wojennym komisarzem ludowym na Rosję i Ukrainę. W ten sposób władza na oboma temi państwami spoczywałaby w Moskwie czy też w Petersburgu.

Od Ukrainy więc zależy materialny byt albo zguba Rosji, z chwilą uznania niepodległości i zupełnej niezawisłości Ukrainy znaczyłoby wykopać grób dla siebie.

Z podobnego punktu widzenia da się osądzić stosunek Wrangla do Ukrainy. On nie może, chociażby nawet chciał, uznać niezawisłość Ukrainy, gdyż w przeciwnym wypadku Ententa mu nie pomoże. Rosja w stosunku do sprzymierzonych ma w ręku silny argument godzący przeciw utworzeniu samodzielnej Ukrainy, a mianowicie, że Rosja nie jest w stanie płacić długów bez bogatych źródeł Ukrainy.

40 miljonowy naród ukraiński po 4-roletniej wojnie, w której poniósł wielkie ofiary, nie może się wyswobodzić z pod obcego jarzma, ponie-

waż scierają się dwaj potężni przeciwnicy Ententa i Rosja Sowiecka, którzy mimo wielu sprzecznych dążeń zgadzają się pod tym jednym, że na razie nie może być mowy o utworzeniu wolnej, samodzielnej i niezawisłej Ukrainy.

Gdyby więc akcja Wrangla posuwała się pomyślnie ku północy, a ten mimo to wahałby się uznać samodzielną Ukrainę, to należy się spodziewać, że spotka go ten sam los co i Denikinina. Na jego tyłach powstaną rozruchy chłopskie, które mu odetną wszelką pomoc.

Dlatego już dzisiaj Zachodnio-Ukraińcy przesądzą pomyślny wynik akcji Wrangla.

Najbardziej ulubionym tematem polityków zachodniej Ukrainy jest Galicja wschodnia jako Piemont Ukrainy.

Są oni tego przekonania, że aczkolwiek Ententa obecną chwilę nie uważa za stosowną do utworzenia samoistnej Wielkiej Ukrainy, to mimo to są liczne poszlaki, które pozwalają wnioskować, że zgodzi się na utworzenie samoistnej republiki zachodnio-ukraińskiej we wchodniej Galicji, jako przedmurze bolszewizmu.

Według ich mniemania sprawa utworzenia samoistnej Ukrainy wschodnio-galicyskiej jest na dobrej drodze, a świadczy o tem ostatni fakt, że Ententa zgodziła się aby znajdujących się po powrocie z niewoli we Wiedeńskim obozie ukraińskim 130 oficerów i 700 ludzi wcielono do obozu w Jabłonnej (Deutsch Gabel).

W poprzednich raportach o brygadzie ukraińskiej w Czechach doniosłem, że istnieje tam «*numerus clausus*», który nie śmie być przekroczony i od czasu jest kontrolowany przez specjalne komisje Ententy. Dlatego też wcielenie powyżej wspomnianych oficerów i żołnierzy, byłoby już przekroczyło stan, przeto konieczne było zezwolenie Komisji Ententy i rządu Czecho-Słowackiego, który ponosi koszt utrzymania tej brygady.

Rokowania w tej sprawie trwały kilka miesięcy. Z początku zdawało się że starania te zostaną bez skutku, że z tymi oficerami trzeba będzie postąpić tak jak swego czasu z zachodnio-ukraińskimi urzędnikami państwowymi cywilnymi, których zupełnie zwolniono, wypłacając im dwumiesięczną pensję tytułem odprawy. Ostatecznie udało się Dyktaturze zachodniej Ukrainy przeprowadzić przydzielenie i wcielenie wspomnianych 130 oficerów i 700 żołnierzy do brygady ukraińskiej w Jabłonnej.

Ukraińcy uważają to za dobry znak w sprawie utworzenia z Galicji wschodniej niezależnej zachodniej Ukrainy. Czesko-Słowacki rząd będąc dobrze poinformowany o przyszłych zamiarach Ententy, nie byłby się zgodził na powiększenie brygady ukraińskiej w Czechach o 130 oficerów i 700 żołnierzy, gbydy nie miał pewnych tajemnych przyrzeczeń na przyszłość od Ententy co do ponoszenia kosztów utrzymania tej brygady. W przeciwnym razie nie byłby brał sam na siebie tego ciężaru.

Czesi udzielając ukraińskiej brygadzie w Jabłonnej zaliczek na utrzymanie, mają pokrycie na to, przedstawiające bądź co bądź pewną większą wartość. Są to mianowicie, armaty, konie, materiał taborowy, kolejowy, wiele cystern z benzyną i ropą, które to rzeczy ukraińskie władze ewakuując Galicję w czasie polskiej ofensywy skierowały na terytorjum czesko-słowackie. Wysokość udzielonych zaliczek przez rząd czeski ma wynosić pokaźne sumy, które w każdym razie są niższe od wartości jaką przedstawia ewakuowany materiał.

Kpt. Radek, szef biura przydyjalnego włoskiej kancelarii zachodnio-ukraińskiej republiki przedstawiał dalej, że na wypadek gbydy Ententa uznała niezawisłość Ukrainy, to ta na życzenie Aliantów będzie zmuszona zrezygnować z kopalni nafty. Naturalnie to postawiłoby byt republiki zachodnio-ukraińskiej w bardzo trudnem położeniu, z góry byłaby ona skazaną na zagładę, kopalnie nafty dla republiki zachodnio-ukraińskiej byłyby jedynym skarbem narodowym, któryby im dopomógł uzyskać potrzebne kredyty, do wybudowania swej niezależności państwowej, a następnie pozwolił na zaciąganie pożyczek na wystawienie siły zbrojnej i urządzenie zarządu politycznego.

Pod koniec rozmowa weszła na inne tory, rozmawiano o różnych osobistościach ukraińskich, a między innymi o arcyksięciu Wilhelmie (Wyszywany), który obecnie żyje pod Wiedniem. Od zachodnio-ukraińskiego Attaché wojskowego w Wiedniu Langengasse, kpt. Krasnopery pobiera pensję i w tym celu pokazuje się tylko raz w miesiącu we Wiedniu. Ostatnimi czasy miał być na urlopie w Zell am See w Salzburgu. Zresztą żyje bardzo skromnie, na tej stopie co i inni ukraińscy oficerowie.

Pułk. Warywoda, komendant zachodnio ukraińskiej brygady w Jabłonnej znajduje się we Wiedniu na cztero-tygodniowym urlopie.

№ 359

**РЕЗОЛЮЦІЯ І З'ЇЗДУ ПРЕДСТАВНИКІВ КОЗАЦЬКИХ РАД
УКРАЇНСЬКИХ ЧАСТИН, ІНТЕРНОВАНИХ
У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ**

24 серпня 1920 р.

**Пролетарі всіх країн, єднайтеся!
Товариші козаки!**

Шляхетська Польща, цей агент міжнародного капіталізму для задушення української і російської революції, розбита червоними військами України і Росії і зараз просить пощади. З нею упав в останній раз найшкідливіший зрадник і запроданець українського народу польській шляхті «атаман» Петлюра. Але, позбувшись одного ката, український народ мусить позбутись ще одного, не менш шкідливого, запродавця галицької армії російському генералові Денікінові «диктатора» Петрушевича.

Антанта, побачивши, що з Польщею справа не вигоріла, що українську і російську революцію не можна задушити військово, рішила розпочати зі совітськими республіками переговори, а в той же час знайти ще одну спроможність — підготувати контрреволюційні сили — «спасителів Європи». Ї, допускаючи раніше свого вірного лакея дрібного галицького буржуя лише в сні, вона тепер дозволяє йому цілувати в руки і за вірну собачу службу, за захист від більшовиків, обіцяє навіть підтримку. Вона дає дозвіл на формування з вас, нещасних синів українського народу, змучених довгою війною, двох дивізій, котрі мали би зайняти Східну Галичину і не допустити запанувати владі робітничих і селянських Рад.

А для цього всього Петрушевич проголошує «самостійну демократичну східно-галицьку республіку» і узурпує собі право захистити інтереси галицького населення перед мировою конференцією Антанти і Радянських Республік.

Вже з'їжджаються кати і чорносотенці, галицькі старшини-коновальці, мельники й інші — до Праги й Ужгорода. Вже знов зачинають вони своє ганебне діло, як за часів Директорії, де вони так «сміло» боронили українську буржуазію від народу, розстрілювали українських робітників, посиляли карні експе-

диції проти власних же селян. Це саме хочать вони зробити й тепер з вами. Товариші! На вашій крові, у братовбивчій війні хочать збудувати східно-галицьку республіку, де був би Петрушевич президентом, а інші панки й старшини позаймали би тепленькі місця і, визискуючи та обдираючи бідний народ, дурили би його свободою, «ніби ліпшою» від польського ярма. Але цього не дозволить велика Червона Армія України, Червона галицька Армія!

Що ж наші пани тоді зроблять? А дуже просто: скажуть, що то наступають російські більшовики, що це москалі йдуть здобути Галичину собі, й пошлють вас проти своїх братів, тих же самих українців, що й ви!

Отже, настає велика рішуча хвиля в історії, в житті українського народу й у розвитку соціальної революції на Україні. Вже був такий відповідний момент рік тому назад, коли банди Петлюри були розбиті, Червона українська Армія стояла на Збручі й пропонувала галицькому правительству свою поміч проти поляків й перепустити червоні війська на підмогу Угорської Радянській Республіці. Але дрібна галицька буржуазія злякалась соціальної революції, злякалась власного народу й воліла лизати ноги у світових грабіжників-англічан і французів. Тепер же настає друга така пора. Все залежить від вас. Отже, пам'ятайте, товариші, що лише радянський устрій і соціальна революція визволять цілком галицький народ від ярма польської і нашої буржуазії. Ми знаємо, що ви за те стоїте, знають про це і ваші вороги, тому в останні часи всякі соціал-зрадники, вітики і гешефтярі «соцдем» «Впереду» хочать використати вас і дурять, що вони також за радянський устрій.

Не вірмо їм, авантюристам, вірмо своїм вибраним комітетам, виконавчому комітетові першого з'їзду ваших делегатів, котрий їде поруч з комуністичними комітетами партії Галичини й Буковини і всієї України. Він вам каже: пам'ятайте весь час, що ви є червоні козаки, тілом і душею мусите належати Червоній українській Армії.

Смерть петрушевичам і їх компанії! Смерть коновальцям і всій чорній старшинській сволочі! Смерть соціальним зрадникам, вітикам і їх компанії.

Хай живуть Ради козацьких депутатів!

Хай живе Радянська Галичина!
 Хай живе Радянська соборна Україна!
 Хай живе Радянська Росія і Радянська Польща!
 Хай живе соціальна революція цілого світу.

Перший з'їзд представників від козацьких Рад українських інтернованих частин на території Чехословацької республіки.

ДАЗО, ф. 29, оп. 3, спр. 58. арк. 36. Друкарський відбиток.

№ 360

ЦІЛКОМ ТАЄМНЕ ДОНЕСЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО ОФІЦЕРА ЗВ'ЯЗКУ ПОЛКОВНИКА БОЛДЕСКУЛА ПРО СТАН УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

27–28 серпня 1920 р.

25.VIII rano dotarłem z małemi przeszkodami do dow. gen. Pawlenki i charakteryzuję pośpiesznie pierwse odniesione wrażenia w drodze, jakoteż sytuację gen. Pawlenki po pierwszej z nim rozmowie. Na skutek przerwy w łączności i zupełne nieswiadomości tak sytuacji ogólnej, jakoteż szczegółowej na froncie południowym był gen. Pawlenko zupełnie zdezorjentowany, i licząc się z dalszym odwrotem armij polskiej i możliwością zupełnego przerwania łączności pomiędzy armią polską, a ukraińską przez posuwanie się 8 dyw. kaw. sowieckiej w linii Stryj—Drohobycz, uznał gen. Pawlenko za niewykonalne trzymanie tak długiego frontu od granicy rumuńskiej aż po Stryj i zarządził ugrupowanie alternatywnie zaczepno-obronne w rejonie ograniczonym na północ i zachód Dniestrem i Bystrycą Nadworniańską, próbując według zarządzania dow. frontu połudn. przez konne oddziały utrzymać łączność z rejonu Chodorowa na Stryj i Dolinę z armiją polską. Nieprzyjaciel (41 i nieokreślone części 3 sow. dyw. p.) zachowały się najaktywniej wobec armji ukr. w rejonie Halicz—Józefpol nad Dniestrem, co spowodowało Ukraińców do uszkodzenia mostów na Dniestrze w tym rejonie.

Przybycie moje i objaśnienie sytuacji spowodowało gen. Pawlenkę do uskuteczenia już przygotowanego planu przejścia ze świtem dnia 26 b. m. do ofensywy, przechodząc Dniestr w 2 miejscach

głównymi siłami: Luka (półn. i półn-zach. od Horodenki) i Nizniów w kierunku na Buczacz i Monasterzyska—Brzeżany zamiarem rozbicia 41 sow. dyw. i odcięcia jej odwrotu na wschód. Przerwę w łączności, która pociągnęła za sobą fatalne skutki opóźniona się całej akcji należy przypisać głównie zbyt małej aktywności wszystkich czynników, powołanych do jej utrzymania, jakoteż brakowi zrozumienia ważności; łączność ta mogłaby przy większej aktywności być już dawno nawiązana. Oddz. II dow. fr. ponosi tym względzie poważną winę.

Niesprawdzone pogłoski głoszą, że w kierunku Skole—Stryj przedzierają się jakieś ukraińsko-bolszewickie formacje; mogłyby to być brygady Warywody, zbolszewizowane w Czechach, które szukają połączenia z bolszewikami. Ogólny zanik ducha i wiary w zwycięstwo zaczyna wreszcie tutaj ustępować. Władze administracyjne i bezpieczeństwa powracają na swe stanowiska. Szczegóły planu ofensywy ukraińskiej gen. Pawlenko podaje dow. fr. południowego w oryginalnym brzmieniu wydanych rozkazów.

O węgierskim płk. TAKACZU niema dotychczas wiadomości i nie znam odpowiedzi jego na plan podany przeze mnie, przez gen. Nowotnego i oficera Oddz. II Nacz. Dow.

Bołdeskut, pułk.

Ukraine and Poland. — Vol. 2. — P. 178—179.

№ 361
ДОДАТОК ДО РОЗПОРЯДКУ
ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ПРО УРЯД ВІЙСЬКОВОГО ВІДПОРУЧНИКА
ДИКТАТОРА ЗУНР У ПРАЗІ

28 серпня 1920 р.

Додатково до розпорядку про установленне Уряду Військового Відпоручника Диктатора ЗУНР в Празі заряджую як слідує:

§ 1. Військовий Відпоручник Диктатора ЗУНР в Празі повинить рівночасно функцію і займає уряд військового референта

(аташе) Посольства ЗУНР в Празі, будучи в справах військових самостійним.

§ 2. Розпоряд сей входить в жите з днем нинішнім.

Відень, дня 28 серпня 1920.

Диктатор ЗУНР

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 7, арк. 11. Машинопис. Оригінал.

№ 362
**ІНФОРМАЦІЯ ПРО НОВІ КАДРОВІ ПРИЗНАЧЕННЯ
В АДМІНІСТРАЦІЇ ЗУНР**

29 серпня 1920 р.

Диктатор Зах. УНР заіменував п. Др. Романа Перфецького у Відні референтом при уряді Диктатора з титулом Уповноваженого Диктатора Зах. УНР.

Диктатор Зах. УНР заіменував п. генерала Віктора Курмановича командантом української бригади в Нім. Яблоннім; п. підполк. Володимира Федоровича командантом українських військових частин в Ліберці (Райхенберг); п. отам. Романа Щипайла військовим відпоручником Диктатора Зах. УНР в Празі для удержання звязку між військовими частинами Зах. УНР, находячимися на території Чехо-Словацької республіки, а Урядом Зах. УНР, як також властями чехо-словацькими.

Український прапор. — 1920. — 29 серп.

№ 363

**ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ ПРЕДСТАВНИКА У ПРАЗІ
СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО УПОВНОВАЖЕНОМУ
ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ СТЕПАНУ ВИТВИЦЬКОМУ
ПРО ПРИБУТТЯ НОВИХ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИКІВ
ДО ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ І ВІСТІ З КРАЮ**

3 вересня 1920 р.

От. Шипайло доніс Вам вже, що на чес.-слов. територію перейшло 1150 людей з Галичини з генералом на чолі. Що се за люди, чи з армії Павленкової, чи Галичини, доси докладно не знати. Вони очевидно будуть інтерновані.

Під впливом вісток про повстання в Галичині і визискуючи їх національний характер, пішла в бригаді під проводом сотн. Думіна большевицька агітація. Мужва і старшини збираються на ради і пропагується дезерція з табору з тим, щоб іти в Прикарп. Русь, а відси до Галичини. Сі вісти подав мені сотн. Небиловець. З от. Шипайлом поговорю, щоб туди поїхав, все розвідав і вплинув в гарнім напрямі.

Від Небиловця довідався я, що зі Львова були у нього збігці саніт. підхорунжий Рибак і другі, і розказували йому, що ані сліду руху повстаньчого в Галичині, зате люди горнутья до большевиків. Я порадив Небиловцеві, щоби з тими збігцями списав протоколи, аби оскільки можна зовсім докладно стався розвідати правду.

Се на борзі замість телеграми — express.

З низеньким поклоном

Д-р Смаль-Стоцький

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 297. Рукопис.
Оригінал.

№ 364
ІЗ РОЗВІДУВАЛЬНОГО ЗВЕДЕННЯ
ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ
ПРО НАСТУП ПОЛЬСЬКИХ І УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬК
НА ЛЬВІВСЬКОМУ І СТРИЙСЬКОМУ НАПРЯМАХ
ТА В РАЙОНІ ДНІСТРА

14 вересня 1920 р.

Польско-Украинский фронт
1. Общий обзор действий противника
Львовское й Стрыйское направления

Обозначившееся в конце августа намерение польского командования перейти в наступление с целью вытеснения нас из Галиции в начале сентября вылилось в форму ряда настойчивых ударов в направлении на Броды, Золочев й Бржежаны, в результате чего части 6-й польской армии к концу отчетного периода достигли на своих флангах линий рек Буга и Гнилой Липы, а в центре овладели Перемышлянским районом.

2. Изменения в группировке противника

Указанному выше наступлению частей 6-й польской армии предшествовало усиление Львовского й Стрыйского направлений переброской на них из глубокого тыла ряда новых частей, каковыми являются сброшенный из тыла в район Буска 230-й пехотный полк и в район Рогатина — 8-я бригада 4-й пехотной дивизии в составе 37-го й 18-го пехотных полков, 11-я Познанская кавалерийская бригада в составе 16-го, 17-го и 18-го уланских полков й какая-то, впервые появляющаяся в рядах противника, 2-я запасная уланская бригада.

К концу отчетного периода обозначилась переброска 12-й пехотной дивизии Перемышлянского района в район Рогатина, на смену же названной дивизии из Львова, якобы, прибыла какая-то дивизия легионов. Одновременно с этим в районе Рогатина обнаружился 14-й полк 7-й бригады 4-й пехотной дивизии, что позволяет заключить о переброске в указанный район из района Жолкева полностью названной бригады, вместе с тем поступили глухие указания на присутствие

во Львове 8-й польской пехотной дивизии, ранее действовавшей на северном польском фронте и якобы тоже предназначенной для переброски в Рогатинский район.

Район Днестра

1. Общий обзор действий противника

Успешное форсирование р. Днестра в районе Нижинова в последних числах августа и дальнейшее наступление частей украинской армии Генерала Павленко на Подгайцы рядом наших контрударов было ликвидировано, и части украинской армии в первых числах сентября вынуждены были вновь выйти за Днестр, где заняли правый его берег от Журавно до Буковинской границы.

Усиление поляками Стрыйского направления вводом новых частей повело за собой сдвиг украинских частей на юг, в результате коего левый фланг украинской армии сдвинулся к Галичу, где его и застает конец отчетного периода.

2. Изменения в группировке противника

После неудачной попытки форсировать Днестр и с очевидным намерением вновь ее повторить украинское командование к концу рассматриваемого периода сосредоточило части украинской армии в виде трёх групп со слабыми промежутками между ними: 6-ю и 1-ю дивизии – район Галич–Езуполь, в районе Нижниов–Тлумач – 3-ю и 4-ю дивизии совместно с 1-м Кубанским кавалерийским полком и в районе Обертынь – части 2-й и 5-й дивизии; в резерве за средней группой, по видимому, находится Особая кавалерийская дивизия.

Необходимо отметить также появление на крайнем правом фланге украинской армии в районе Городенка польских частей – 4-го пограничного полка и какого-то 45-го галицийского, сменивших в указанном районе 5-ю украинскую дивизию.

В результате указанной перегруппировки фронт украинской армии рассматриваемого периода сократился до 60 верст, т. е. почти вдвое по сравнению с тем фронтом, какой занимала указанная армия в начале сентября.

Учет сил противника

За рассматриваемый период на Польско-Украинском фронте приняты на учет: 8-я бригада 4-й польской пехотной дивизии, 11-я Познанская кавалерийская бригада, 2-я запасная уланская бригада, 230-й пехотный полк невыясненного высшего соединения, бронепоезд «Стефан Баторий» и условно 7-я бригада 4-й польской пехотной дивизии. Снята с учета 13-я польская пехотная дивизия, как переброшенная на Холмское направление, и бригада 11-й польской пехотной дивизии, условно принятая на учет в предыдущий отчетный период, как ничем не подтвердившая своего присутствия на Польско-Украинском фронте.

В итоге перечисленных выше изменений в группировке сил противника на Польско-Украинском фронте численность его за рассматриваемый период повысилась примерно на 3000 штыков и 2000 сабель, причем в данном случае не учитывается численность 8-й дивизии и какой-то дивизии легионеров, присутствие коих на Львовском направлении нуждается в проверке...

Общий вывод

Наблюдающееся усиление сил противника на Польско-Украинском фронте, в частности на Стрыйском направлении, наводит на мысль о намерении польского командования перейти к крупным активным действиям с целью отбросить нас к старо-австрийской границе, причем можно допустить, что сущность предстоящих операций противника сведется к главному удару на Тернополь с одновременным форсированием Днестра...

№ 365
ЛИСТ УПОВНОВАЖЕНОГО УРЯДУ
ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ СТЕПАНА ВИТВИЦЬКОГО
ПРЕДСТАВНИКОВІ В БЕРЛІНІ ЄВГЕНУ ЛЕВИЦЬКОМУ
ЩОДО ПЕРЕМІЩЕННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

20 вересня 1920 р.

До Високоповажного Пана
Дра Євгена Левицького
Представника ЗУНР

В таборі Pt. Holland інтерновано 13 укр. стрільців, яких спис Вам в прилозі пересилається, та які відносяться із просьбою, аби їх визволено та переслано до Галичини зглядно ужито їх як робітників по фабриках.

Тому що для всіх галицьких полонених і збігців утворено табор в Райхенбергу, на Чехо-Словаччині, зволите постаратися у німецького Уряду та чеського посла в Берліні, щоби сим стрільцям дозволено на переїзд до чеського табору в Райхенбергу, причім буде Вам повернений видаток, який будете мусіли понести по причині коштів транспорту і допомоги поодиноким стрільцям.

Уповноважений для справ закордонних Державний Секретар

ЦДАВОУ, ф. 3698, оп. 1, спр. 6, арк. 3. Машинопис. Оригінал.

№ 366

**НАКАЗ КОМАНДУВАННЯ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ
ПРО НАСТУП І ЗАКРІПЛЕННЯ НА КОРДОНІ
ЗІ СХІДНОЮ ГАЛИЧИНОЮ**

23 вересня 1920 р.

Командарму 14-й. Копія Главкому, командзап,
командарму 1-й Конной
и командарму 6-й.
Тільки Главкому, командзап

Харьков, 23.IX.

Общая обстановка, особенно на польском участке Правобережной Украины требует большого напряжения сил и удержания в наших руках галицийской границы. Приказываю: самыми решительными действиями правифланговых частей армии в тесной связи последних с левым флангом 1-й Конармии отбросить противника за Горынь, а на остальном участке армии восстановить утраченное положение на линии р. Збруч.

О полученных и отданных распоряжениях донести.

№ 1020/сек/5658/оп

*Командюгзап Егоров
Член РВС Гусев
Наштаюгзап Петин*

№ 367

**РЕФЕРАТ ПОРУЧНИКА Я. ПАСТЕРНАКА
«ІСТОРІЯ ВІЙСЬКОВОЇ ГРУПИ ГЕНЕРАЛА-ЧЕТАРЯ
АНТОНА КРАВСА (25 серпня – 10 вересня 1920 р.)»***23 вересня 1920 р.*

Приказ генерал-четара Кравса до всіх Галичан Армії ОМЕЛЯНОВИЧ-ПАВЛЕНКА опустити ряди Дієвої Армії УНР та зачати самостійне жите творячої ся зараз Укр. Гал. Армії, вийшов в Ясеніві Пільнім коло 6-ої години пополудня 25/8. 920. (Команда групи генер. Кравса – Наказ ч. 2). Приготовані кур'єри роз'їхались негайно після одержання его по всіх частинах петлюрівської Армії, так що прим. вже о 6.45 год. вечером доручено его отам. Волощукowi, на якого руки прийшов він для всіх Галичан 5-ої херсонської стріл. дивізії. Ту в Городенці застав він слідуочу ситуацію: в районі дивізії (від с. Незвиско до с. Городниці включно) займала ліве крило відтинку дивізії польська частина (вартовий курінь 4/17 під кмдою сот. Ніжинського), середний відтинок 1-ша стріл. бригада під командою сот. Баковича, а праве крило знов польська частина (одна сотня 4/IV курія і друга 6/IV курія) – після зміни послідної (4-ої) ескадрони 2-го кінного полка сот. Ярого вечером попередного дня (24/8) польською пішою сотнею. Цілий кінний полк супроти сего в запасі (команда в Городенці), батарея сот. Зубрицького на позиції в Незвисках, – стрілецька бригада сот. Баковича (всього 75 багнетів) лише заставами на позиції; еї команда в Королівці-Олійовій, – запасна бригада в Кулачківцях, інтендантура на стації у Гвіздци.

В дусі наказу військам Дієвої Армії УНР ч. 155 видав полк. Долуд вечером 25/8 операт. наказ по херсон. стріл. дивізії ч. 42 для перегрупованя частин до загального наступу Дієвої Армії УНР вчасним ранком 26/8. Згідно сего наказу мав зібратись цілий кінний полк до 24 годин 25/8 в Незвисках, куди вибрався полк. Долуд особисто з отам. Волощукom пів години після одержання Волощукom наказу генер. Кравса. До наміреного відїзду на позицію мав сей посліжний спромогу подати одержаний наказ до відома лише кількох старшин, між ними

сот. Куріці і пор. Пастернакови, яким поручив дальше повідомлене усіх старшин.

Мимо того, що вже три дні тому (22/8) запало було рівнозвучне рішення на нараді вибраних старшин в Ясенів Пільнім, не подавано єго зі зрозумілих причин до відома ширшого балакливого загалу і приказ генер. Кравса заскочив тепер зовсім несподівано переважну часть старшин-Галичан; не згадуючи вже про стрілецтво. Загальна констернація невтаємничених до тепер, їх нерішеність, обава перед непевною будуччиною та скрупули політично незорієнтованих супроти «нової зради» устали доперва з появою на улицах міста відділів 2-го кінного полка, які ствердили переводжене вже в жите наказу ген. Кравса, та після підложеня загального наступу командою Дієвої Армії через рясний дощ до ранку 27/8 спішили тепер явно на збірку до Глушкова (3 км на полудне від Городенки), звідки мали вирушити через Ясенів пільний в дальшу дорогу на полудне.

Заторохотів тепер віз за возом по битім гостинци на Стецову—Снятин і на збірку до Ясенова Пільного рушила з Городенки команда міста, полевий суд, санітарна летучка, штаб дивізії і пять ескадрон кінного полка з обозом (1-а, 2-а, 3-а, скорострільна і булавна); 4-а ескадрона, що була вже після нового приказу ч. 42 з батерією на позиції в районі Незвиск, прилучилась підчас походу до стріл. бригади сот. Ваковича, який через Тишківці—Гвіздець прямував на Ілинці, а тою самою дорогою вирушила до Ілинець вкінци і запасна бригада, гарматна бригада та інтендантура.

Після довшого перестанку в Ясенів пільнім та невдатної проби полк. Долуда з повстанським відділом отам. Шепеля завернути Галичан з дороги вирушили зібрані там частини коло 2-ої год. попівночи в дальшу дорогу і через Стецову—Белелую—Видинів—Княже—Джурів приїхали на нічліг до Рожнова. Перед мостом розложився табором цілий обоз (понад 200 возів), а в самій місцевости частини групи. Сюди приїхав також генер. Кравс і отам. Льонер (перший з Ілинець, другий з бригадою сот. Баковича).

Після зложеня штабу «групи Кравса», при чім команду групи обняв полк. Вольф, а ген. Кравс застеріг собі головну команду на случай з'явленя ся ще кількох галицьких груп, ложного аляр-

му (60 Поляків автомобілем з Коломиї), та стрічі кінного роз'їзду в напрямі Косова з Поляками, рішено наступати слідуючого дня на обсаджений Поляками Косів (1 курінь?).

Дня 27/8 вже підчас дальшого походу вислано передом до Косова як парламентаря сот. Микитку з поданем до відома польських властей власного наміру (перемарш через місто як нейтральна частина) і з жаданем цілковитої неутральности зі сторони Поляків та зложеня оружя для запевнення свобідного перемаршу Укр. Гал. військової групи через Косів в полудневім напрямі.

Не згодився на зложене оружя польський командант Косова майор Павловський, а команда групи, знаючи добре перфідність Поляків та їх спосіб додержування умов з Українцями, рішила наступати тепер оружною силою на місто. На борзі зорганізовано старшинський півкурінь під командою сот. Станіміра і видано коло 9 години слідуочу устну диспозицію:

1) старшинська сотня сот. Кравця враз зі скорострільною ескадроною чет. Руменовича Івана та ще одною ескадроною наступає як головна вдарна сила вздовж гостинця;

2) друга старшинська сотня сот. Альтшілера з одною ескадроною замикає дорогу до Кутів, веде розвідку в напрямі на се місточко і допомагає лівому крилові наступаючих на Косів части;

3) одна ескадрона має як найскорше осягнути дорогу до Пістиня, посуваючись нею заняти село і через Шешори—Брустури—Річку злучитись з полком в Яворові;

4) послідна ескадрона в запасі на гостинци,

5) батарея острілює польські окопи на горбі з хрестом (праворуч дороги) та находячі ся там два скоростріли;

6) обоз (довгий приблизно на 2 км) лишаєсь аж до дальшого приказу на місци (хвіст при виході з Рожнова);

7) відділ сот. Баковича лишаєсь як задна охорона поза обозом;

8) головною річю при сім наступі можливо найбільша скорість его переведеня, аби не допустити до зібраня Поляками більших сил.

Тепер цофнулись дещо ескадрони і старшинський півкурінь виступив як перший до наступу, який зачався після віддання двох перших гарматних стрілів високо темперованих понад місто.

Першій наступаючий відділ стрінув ся з імпровізованою на улици з двох возів сіна запорюю, якої однак ніхто не боронив і по несповна одногодиннім бою зістав Косів по 11-ій годині перед полуднем занятий, а польська залога в силі коло 200 піхотинців з 2 скорострілами втікла до Коломиї. Ворог стратив притім 5 убитих (в тім пор. Моняк), а з власної сторони поляг оден цивіліст-Гуцул, який орав на поли та показував польські скоростріли.

Розяснені твари та благословеньства звільненого (на жаль лише переходове) від польського ярма населеня витали всюди переможців; всі жалілись на безконечні кривди, знущаня та переслідуваня зі сторони Поляків та питались, чому аж так довго дали ми на себе ждати. Незнали сердеги, що ми лиш промощуємо собі дорогу на вигнане в далеку чужину, а визволене їх поки-що в невідомих руках та в далекій ще будуччині.

Рівночасно стрінулась ліва бічна охорона групи (кінна сотня хор. Винничука) з польською допомогою залозі Косова зі сторони Кутів; по короткім бою взяв хор. Винничук коло 80 Поляків в полон, заняв Кути і прогнав решту Поляків в сторону румунської границі, через яку перепустили Румуни лише кількох з військовою касою, а прочих Поляків прийняли скорострільним огнем. Права охоронна ескадрона прогнала ворога поза Пістинь та через непорозумінє вернула назад тою самою дорогою через Косів до полка.

По двогодиннім відпочинку в Косові забрано находячыся в державних будинках оруже та дещо плащів і сухарів з військових магазинів і ціла група, характеристична довженною кольоною возів та ріжнородностию умундированя і узброєня, рушила в дальшу дорогу на полудне. Задержана боем та втомлена ним група посунулась того дня головною масою лише до Соколівки; старшинський курінь з батерією та одною четою кінноти остались як задна охорона на ніч в селі Город, а головна сила кінноти пішла вперед на нічліг до Яворова. Нічні бічні охорони полишено в Кутах та Пістиню.

На слідуючий день (28/8) було головною задачею групи осягнути як мога скорше район Жабя, в обаві, що ворог може заступити дорогу в дефіле перед Криворівнею. Обава ся показала відтак злишною, бо більший респект мали Поляки перед

втікаючими з фронту збунтованими Галичанами» — ніж група обаву перед польсько-петлюрівською погонею... Без перешкод дісталась проте головна сила групи коло полудня 28/8 до Жаб'я, та після розглянення ся в терені сказалась евентуальна спроба довшого задержання ся в селі та яка-будь успішна оборона з огляду на терен та свобідний доступ до Жаб'я зі сторони Косова і Ворохти, зовсім неможливою. Супроти сего рішилась команда групи перевести усіх зібраних Галичан остаточно на чехословацьку територію та поробити відтак усі заходи, аби група прилучена зістала до бригади Вариводи, про якої долю та жите щось позитивного на ділі ніхто не знав.

Для переведеня сего рішення почалось тепер збиране відомостей про гірські переходи у населеня Жаб'я; в результаті показалось, що крім найліпшої для обозів та артилерії дороги через Ворохту—Ясіне (Коерешмезое) остаєсь одинока для возів дорога через гору Копиляш (1599 м висоти), яка однак вже на румунській території.

Рівночасно зголосила задна охорона з Криворівні, що до Косова увійшли до полудня вже назад Поляки в силі коло 100—150 піхотинців — з ними і Придніпрянци (до 50 юнаків бувшої винницької школи), а кінний полк доніс, що польські стежі з Арджедюзи доходили сегодня до Кривополя перед нами.

Обставина ся приспішила переведеню рішення команди в жите і слідуючого дня (29/8) досвіта вирушила вже група в сторону Ворохти; наміром було опанувати наскоком кінного відділу при скорострілах Ворохтою і знищити там желізничне, телеграфічне і телефонічне получене з півночю (Делятин—Коломия); головна часть групи мала поки-що задержатись в Арджелюзі.

Та не так склалось, як ждалось, хотяй і не зовсім то несподівано, і групі не стало сили до переведеня свого пляну.

Вислана передом, через Кривополе кінна сотня чет. Панаса та чета старшинської сотні стрінула на східнім краю Арджелюзи сильнішу ворожу заставу в силі коло 40 піхотинців, а піймані з неї два стрільці зізнали, що сегодня рано прийшов до Ворохти більший транспорт польського війська (2 куріні по 800 чоловік з Двома 15-центиметровими гавбіцами). Одна сотня з сего транспорту мала наспіти вже до Арджелюзи. Супроти сего тепер, що:

1) дорогу загородив більший ворожий відділ, який прогнати група не була в силі,

2) головна боєва сила групи полягла в кавалерії, яка в сім районі була майже не до ужиття,

3) рівночасно загрожувало групі ззаду заперте дороги через посуваючіся вже з Косова на полудне польсько-юнацькі відділи, рішилась команда групи завернути на місці і пошукати иньшої дороги через Карпати. Через Жабе–Бистрець пустилась була тепер група почасково на Шпиці в Черногору, та з непроходимої – як показалось опісля – дороги завернула нас після нічлігу отвертим табором в Зеленім в Бистерци учителька-Українка, яка незважаючи на тяжкі для неї наслідки свого кроку на случай, як дійде се лиш до відома Поляків, пожертвувалась прямо для нас і вказавши далеко вигіднійшу дорогу провела групу особисто аж під гору Стіг (1599 м). Зроблено за воєнних часів деревляною дорогою переїхали аж сюди, де прийшлося, однак, переладувавши все майно на коні, розтяглою кольоною драпатись поволи на вершок гірського хребта.

Після нічлігу на Стогу на гірським проймаючім дощи при палаючих ватрах відїхав 31/8 о 9.30 год. полк. Вольф з отам. Волощуком і пор. Іваном Лисим як парламентар до найближшої чехословацької команди, а з полудня рушила ціла кольона з гори на угорсько-український бік в долину потоку Стогівця, відтак вздовж Білої Тиси до села Луги.

Перед Лугами задержалась ціла кольона і генер. Кравс обняв тепер лично команду групи.

Вислані передом парламентарі стрїнули міжтим доперва коло полудня перших жовнірів чехословацької пограничної сторожі в Лугах, які перестрашені стали їх запевняти, що з ніким не воюють, не можуть взагалі боронити якбудь границі (їх 10 на 50 кільом.), та позвляють нам йти куди хочемо. Зазначити однак належить, що не було при тім чеського старшини, який відїхав був кудись. Парляментарі поїхали кінно дальше до села Богдан де наткнулись на постерунок жандармерії і оден старшина звідси доперпа поїхав до Рахова («Раго») і зателеграфував до висших військових властей про прихід групи і дальші прикази, подаючи притім мильно число людей на 150 000. Чехословацький ряд наказав передовсім розоружити групу і розква-

тирувати її аж до дальшого зарядження в селах Луги—Богдан. На се зложено зістало все оруже (з виїмкою старшинських револьверів) в станиці пограничної сторожі (21 п.) в Лугах і ціла група (з виїмком кінного полка який остався в Лугах) перейшла на квартири.

Слідуючого дня (1/9) відібрані зістали і старшинам револьвери. Чехи однак поводитись на дальше дуже чемно і ввічливо з членами групи, узнаючи нас за зорганізовану частину правильної Укр. Гал. Армії, що заявив нам урядово по виясненню справи прибувший о півночі (з 31-го серпня на 1-го вересня) автом з білою фаною вистрашений жупан і повітовий староста (другий Галичанин Українець), які уважали нас зпочатку за продершу ся через Карпати групу червоної Армії.

Слідуючого дня приїхала до команди групи військова чеська Місія, зложена з підполковника Странека, майора-інтенданта, сотника-касієра, лікаря і ветеринара. По поновнім виясненню справи узнали і ті нас урядово за правильну частину, яка з оружем в руках перейшла границю і згідно міжнародних прав буде тепер трактована як зорганізована частина правильної Армії та після обговорення способу і часу транспорту відїхали слідуючого дня до Рахова. Після того надано депешу до Диктатора зі зголошенням приходу групи і поданем її стану.

Ту згадати належить ще про одну подію, що склалась пополудни 2/9 в Богдан, а іменно прибуте листу від Д-ра Грабара з Ясіня. Вручив его генер. Кравсови чет. Мандзій з Лугів, який дістав его там від спеціального післанця-Гуцула з Ясіня. Покликуючись на рівнозвучний приказ Диктатора, соціалістичної партії і укр. комуністів, приказав тим листом Д-р Грабар припинити всім зірвавшим з Петлюрою галицьким частинам свій похід з Карпат на Угорську Україну, вернутись назад до Галичини, обсадити Жабе—Криворівню—Ясенів Горішний—Устеріки, а на чехо-словацьку територію нізащо не переходити, бо на приказ антанті Чехи всіх арештують. Рівночасно приказав Д-р Грабар застановити сейчас бій з большевиками, а почати з Поляками, оскільки сила і техніка pozwalaє, повідомив, що Галицькі частини (!) проголошують себе «3-ою червоною Армією Прикарпатя» і додав вкінці, що як Галицькі частини поступлять після сих вказівок «Комітету для визволення Гали-

чини», так Армія збільшиться через доповнене її утікачами з Чехів і полоненими з Італії.

У відповідь на це письмо подала команда групи Д-р Грабарови тою самою дорогою до відома харчовий стан групи і причину цілковитого єї відвороту з Галичини та заявила, що точно придержуєсь інструкцій Диктатора (ч. оп. 695), сильно квестіонуючи рівночасно співучасть. Диктатора в працях названого «Комітету її для визволення Галичини».

Ще оден лист прийшов від чет. Гуцуляка, мабуть адютанта Д-ра Грабара, дня 4/9 рано, та оставсь вже тим разом без відповіді.

Дня 3/9 пороблені зістали всякі приготування до подорожі, яка мала початково вести до «Варанно», віддано на категоричне жадане Чехів понад 7 мільонів гривен за квітом чеському майорови-інтендантови та передано за квітом все оружє (620 крісів, 49 штиків, 164 шабель, 62 револьвери, 30 скорострілів, 21 809 патронів). Стан групи виносив тепер 7 булавних старшин, 210 старшин, 711 стрільців, в тім Придніпрянців; 14 старшин, 3 урядовці, підстаршин і стрільців, 645 коний, 3 полеві кухні, 42 вози і 2 брички.

З огляду на трудности в прохарчованю поділено цілу групу на час транспорту на 3 часті:

1) піший транспорт (181 старшин, 311 стрільців, 32 жінки) під командою полк. Вольфа,

2) перший кінний транспорт (18 старшин, 200 козаків, 322 коні, 21 возів, 1 повозка, 1 кухня) під командою полк. Стефанова,

3) другий кінний транспорт (18 старшин, 200 козаків, 333 коні, 18 возів, 1 повозка, 1 кухня) під командою сотн. Ярого.

Піший транспорт і перший кінний відійшов 4/9 до Рахова, звідки кінний транспорт відійшов того самого дня до завагонування ся на стацію Густ етапами Бочків–Тересва–Течево, а піший завагонувався 5/9 на стації в Рахові і прибув через Чап–Кошиці–Іглаву–Попрад–Берно дня 10/9 рано до Ліберце (Райхенберг) в «Укр. Робітничий Табор».

Генер. Кравс лишився був при посліднім транспорті, і їдучи з ним через Бочків довідався там від чеських властей, що на вістку про вломане ся на чеську територію 150 000 большевиків,

за яких нас початкове мали, відмовив послуху оден недалеко стаціонований румунський полк, а до Мармарош—Сиготу стягнено цілу румунську кавалерійську дивізію.

Оба кінні транспорти задержались довший час в Чап для передачі 645 коний, 42 возів і 3 кухонь та доси ще в табор не наспіли.

23 вересня 1920

Пор. Я. Пастернак, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 4451, оп. 1, спр. 1, арк. 4—9. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 368

ТЕЛЕГРАМА ЧЛЕНА РВР ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ Р. І. БЕРЗІНА З КИЄВА ЧЛЕНУ РВР 14 АРМІЇ В. ЗАТОНСЬКОМУ В ХАРКІВ ПРО ПОШУК ВІЙСЬКОВИХ ЕШЕЛОНІВ З ГАЛИЧАНАМИ

24 жовтня 1920 р.

1) В течении дня добивался выяснить где находятся эшелоны галичан, но никто нам не мог это сообщить, ни НачВОСО 12, ни УпВОСО фронта.

2) При галбригаде открыть учебную команду в дивизионном масштабе, а потом развернем как курсы. Обратите внимание на политрабату.

3) Шифр конгресса не имею.

4) В Харькове предконферентные брожения. На харьковской губкоференции был большой бой, в результате которого выбран коалиционный губком. Оппозиция имеет меньшевицкий оттенок. В общем, усталость и политическое затишье, так как все внимание приковал к себе Врангель. На счет армий и фронтов еще пока все по старому, только необходимо чистить тылы армий, увеличить на счет их строевой состав.

Член РВС ЮЗ Берзин

ЦДАВОУ, ф. 2, оп. 1, спр. 645, арк. 48. Телеграфна стрічка. Оригінал.

№ 369
ТЕЛЕГРАФНІ ПЕРЕГОВОРИ
УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕДСТАВНИКА РВР
ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ФРОНТУ ІВАНА СІЯКА
З ГОЛОВОЮ РАДНАРКОМУ УСРР ХРИСТІАНОМ
РАКОВСЬКИМ ЩОДО РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗСЛІДУВАННЯ
СПРАВИ «ЗРАДИ» ЧУГА

29 жовтня 1920 р.

Для твр. Раковского даем. У аппарата твр. Сяк. Здравствуйте, я сейчас с комиссией в Киеве. Комиссия, объехав 44-ю дивизию 12-й армии и 45-ю Конармии, собрала всевозможные материалы относительно мятежа галчастей. То есть Первой й Второй галбригад. Ввиду передвижения дивизии было очень затруднительно настигнуть дивизии и потому только теперь комиссия справилась с материалами двух бригад. Теперь предстоит нам поездка еще в 41-ю дивизию 14-й армии, где была Третья галбригада. Пока не знаем место расположения этой дивизии й штарма 14. На основании этого материала, который имеется уже у нас относительно двух первых галбригад можно заключить, что организованого перехода галчастей на сторону прка не было совсем. Первая галбригада выдержала наступление поляков на нашей стороне вплоть до своего распада. Во Второй бригаде, где был центр событий, была только неорганизованная попытка галицкого командного состава воспользоваться переходом Второй бригады из 45-й в 45-ю дивизию и приготовить себе плацдарм для развертывания воен. действий против Красармии вместе с повстанцами Шепеля й Тютюника, но соглашения с поляками не было. Масса галстрелков к этой попытке совсем не причастна, при первом нажиме красных частей разбежалась. Поляки перешли в наступление на участке бывшей Второй галбригады только через два дня после мятежа. Всех галичан разоружено й переведено в польские концентрационные лагеря. Тыловые галчасти к этим событиям на фронте совсем не причастны. Второе. Я слышал здесь о том, якобы товариш Конар привез из Галоргкома из Москвы разрешение относительно формирования новой Галицкой Красной Армии

из остатков бывших галбригад и бывших галицких военнопленных. Сколько в этом истины и как быть теперь комиссии относительно того решения? Третье. В связи с наступлением на Югзапфронте и блистательном продвижении Конармии Буденного является теперь очень актуальным галицкий вопрос. Конармия со времени занятия Ровно стала на высочине — бывшей галицкой границе. Считаю чрезвычайно нужным воспользоваться этим моментом для приготовления восстания в Галичине, в тылу польско-галицийского фронта, например, способом рейда небольшой кончасти из Конармии по направлению Луцк—Сокаль—Львов—Стрый—Дрогобич—Карпаты в глубокий польско-галицкий тыл. Такое военное предприятие вызвало бы сейчас в Галичине рабоче-крестьянское восстание, порчу желдоргов и ломку польского тыла. С этой целью надо воспользоваться, например, украинскими кубанскими полками Конармии и остатками галичан, которые сохранились, числом около пятисот человек, 44-й дивизии. Четвертое. В случае вашего соглашения, соглашения штаба фронта и ЦК партии нашего предложения, предлагаю использовать меня для этой цели. В деталях: назначить меня особоуполномоченным для галдел от имени Реввоенфронта и ЦК партии при штабе Конармии, с целью создать там кадры из галичан и украинских частей Конармии и в тесном соглашении с командованием и оперативным штабом Конармии продвинуться в подходящее время в рейд на Галичину. Разрешить мне избрать для себя сотрудников из галичан, как партийных товарищей, пребывающих сейчас в Киеве или даже в Харькове, на случай, когда б выработка плана затянулась в центре, и из военных при штадиве 44. Из партийных товарищей было бы очень желательно, чтобы поехали вместе товарищ Устианович из Киева и твр. Баран из Харькова. Кроме того было б нужным ввести нас, как меня, так и твр. Устиановича немедленно решением ЦК партии в члены Галоргкома, чтобы мы являлись официальными представителями партии для работы в Галичине. В конце, нужны были бы для этого предприятия большие денежные средства, примерно около 2—3-х миллионов рублей в валюте, имеющей ход в Галиции, то есть крон, гривен и карбованцев. Детальная выработка плана должна быть возложена на оперотдел штарма конного в соглашении с штармом 12 и 14 под контролем штафронта. Я являлся бы только испол-

нителем продуманного, приготовленного в деталях плана. Но время не медлит, надо с тем спешится. Пятое. В случае откомандирования меня в Конармию прошу прислать на мое место членом комиссии штарма 14 товарища Палиева, члена Галоргкома из Харькова, или возложить мои права и обязанности на моего теперешнего секретаря твр. Биляча, который в курсе дела и здесь вместе со мной. Кончил! Жду ответа!

(Раковский) Вопрос о формировании новой Галицийской Красармии ими не решен. Ваше предложение о рейде будет обсуждено. Конар выезжает с группой работников в Киев. Кроме 500 галичан 44-й дивизии не имеются ли другие сохранившиеся галчасти в армии? В 45-й дивизии нет ничего, нет никаких галчастей. Возможно, что будет еще в 14 армии, о чем имеются пока только неопределенные слухи, например, передают о целых галбатареях с галицийским красноармейским составом и комсоставом здешним в технических частях, и распыленных галичанах конных и ПДНХО. Хорошо. Досвидания, Раковский

(Сияк) Что мне делать? Ждать ли мне в Киеве вашего ответа и приезда твр. Конара или ехать с комиссией в 14-ю арм.?

(Раковский) Если поездка в 14 не задержится долго, уезжайте.

(Сияк) Досвидания, сделаю как будет лучше, чтобы не замедлить возвращение Киев, где РВС 12. Жду вашего ответа. Досвидания, всего хорошего.

(Раковский) Значит вы пока едете в 14-ю?

(Сияк) Пока не знаю еще места пребывания штарма 14. Когда узнаю – решусь. Если будет далеко, останусь в Киеве и вышлю с комиссией твр. Беляча. Передам вам об этом немедленно запиской прямому проводу соглашение штаб 14 на ст. Рахны и немного южнее Винницы

(Раковский) Когда возможно будет проехать и возвратится?

(Сияк) Через неделю.

(Раковский) Спешите! И сможете вернуться вовремя. Все.

(Сияк) Хорошо, еду. Возвращусь Киев поскорей. Досвидания. Жду положительного ответа. Сияк.

№ 370
ЗВЕРНЕННЯ ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
«ДО ВІЙСЬКА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ»
З НАГОДИ ДРУГОЇ РІЧНИЦІ ПРОГОЛОШЕННЯ ЗУНР

1 листопада 1920 р.

ДО ВІЙСЬКА ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ!

По довгих літах великої війни, яка велась на східно-галицькій землі і безпримірно її винищала — здвигнувся наш народ два року тому до збудування власної держави і опираючись на праві самоозначення, при помочи власної армії, обняв владу на своїй землі.

Дня 1 падолиста 1918-го року у Львові і по цілій Галичині і Буковині замаячили жовтосині українські прапори, цілий наш край разом зі столицею діждався свого українського війська і власного українського правительства. Та вже в самім почині існування західно-української держави, мусіла вона серед тяжких боїв боронити свого існування проти відвічного ворога Польщі, котра нехтуючи загально признаний принцип самоозначення, що її самій дав життя, пішла на нас заборчою війною.

Відтята від цілого світу видержала чотириміліонова галицько-буковинська вітка великого українського народу через девять місяців боротьбу з двайцятьміліоновою Польщею, яка сама не могла побороти хоробрости, з якою український стрілець боронив своєї держави. І треба було аж свіжо привезеної зі заходу і там визброєної наймодернішим оружям армії Галлера, щоби перемогти перетомлене і недостаточно заосмотрене галицьке військо. Одначе і ця галерівська польська армія ведена чужими фаховими старшинами, булаби не перемогла хоробрих українських військ, — колиби вони були мали потрібну скількість стріловини. Доказом цього є останний український наступ на галицькій землі, який зумів загнати Поляків від Збруча аж під Львів.

І нині в дволітню річницю проголошення нашої самістійної західно-української держави і початку боротьби за удержання нашої самостійности, треба перебіг подій послідних двох літ мати пильно перед очима. Все пережите повинні добре собі при-

гадати ми всі, щоби ані на хвилю не захитатись у вірі у власну силу, справедливість і перемогу нашої святої справи.

Не може пропасти народ, який в найтяжчих обставинах, заскочений в самім почині переведення організації своєї нової держави польським наїздом та незаосмотрений у все потрібне до ведення модерної війни, виказав тільки любови до своєї держави, тільки сили і самопожертвування, — видав і удержував довгий час лишень своїми силами таку армію як наша. Адже ця армія і по своїм переході за Збруч, відірвана від землі своєї блищої Батьківщини, доказала чудес хоробрости і була взором карности і культурности, була сіллю нашої української землі.

Ніяке геройство і ніякі жертви не пропадають марно, а тим більше не пропадуть вони і тепер в часі загального пробудження народів цілого світу. Неможливо навіть собі уявити, щоби в нинішню добу, коли і найменші народи Європи вибороли або досягнули для себе свободу, Галицька Україна, частина сорокміліонового українського народу, зі всіми багатствами своєї землі і таким великим засобом національної свідомости і державного виховання, чого виразом геройська боротьба Галицької Армії, єдність у внутрі її, взаїмне зрозуміння себе старшин і стрільців, котре удержало армію навіть в найтяжчих для неї хвилях, щоби ця Галицька Україна могла остати в чужім ярмі. Про це сумніватись моглиби лише малодухи, котрим хвилеве нещастя притьмило ум.

В дволітню річницю нашої державної самостійности кличу до Вас, старшини і стрільці західно-українського війська: Не піддавайтесь малодушності! Кінець імперіялістичним забаганкам нахабної Польщі прийде незабаром, а з ним і день висвобождения нашого Рідного Краю. В дволітню річницю нашої боротьби за свободу нашого народу і краю згадаймо тих, що поклали свої голови в тім бою з чужими наїзdnиками. Згадаймо їх не тільки пустою згадкою, але і поглибленням в собі ідеї боротьби за свободу Рідного Краю, поглибленням ненависти до ворогів, завзяття і витривалости до дальшого бою, почуття жовнярського обовязку і карности, погорди для всіх тих, що захоплені чужими нам течіями, забуваючи свій поневолений народ йдуть служити всяким блудним світилам, які так само погаснуть, як скоро розгорілися.

В твердім довірю до себе, до своєї широї і безкорисної праці і саможертви для добра і свободи Рідного Краю, до справедливості нашої справи і до свого рідного Уряду — сильні духом, карні і здисципліновані ждїм хвилі, коли прийдеться нам знов вступити на свободну від ворога святу Галицьку Землю.

Сьогодні ми розсіяні по чужині, користаючи з гостинности великого чеського народу, забираючи наші сили і організуючися, святкуємо велику річницю початку нашого бою за свободу — з сильною вірою, що незабаром зможемо її святкувати на рідній землі, як її правні господарі.

Працею, карністю, вірою в перемогу і витривалістю добємося місця у вільній сімї народів Європи і своєї самостійної Держави.

Париж, з кінцем жовтня 1920-го року

Євген Петрушевич, в. р.

Український голос. — 1920. — 1 листоп.

№ 371

ЗВІТ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОГО РОБОЧОГО ТАБОРУ ІНТЕРНОВАНИХ ВІЙСЬКОВИКІВ У ЛІБЕРЦІ

4 грудня 1920 р.

**Звіт команди Укр. Роб. Табора
Зложений після даних паном ст. Льонером точок:**

До точки 1.

Стан Головної книги Укр. Роб. Табора в Ліберці.; з дня 30/XI.

Старшин:

1 генерал,

2 полковників,

11 отаманів,

57 сотників,

154 поручників,

164 четарів,

Стрілецтво:

12 бунчужних,

40 бул. десятників,

57 підхорунжих,

59 старшин десь,

77 десятників,

76 вістунів,

120 хорунжих,	30 стар. стрільців,
1 пол. духовник,	604 стрільців,
9 військ. урядовців,	3 пов. вахтм.,
519 разом.	5 вахтм. 1 кл.
	10 -//- 2 кл
	15 віце вахтм.,
	988 разом.

Жінок:	Дітей:
61	26

До точки 2.

Цивільних інтернованих в таборі нема.

До точки 3.

Дійсний харчовий стан Укр. Роб. Табори дня 30 падолиста 1920:

Старшин:	Стрілецтво:
1 генерал,	8 бунчужних,
2 полковників,	27 булавних
11 отаманів,	50 підхорунжих,
49 сотників,	33 стар. десятників,
141 поручників,	48 десятників,
149 четарів,	54 вістунів,
111 хорунжих,	19 стар. стрільців,
1 пол. духовник,	358 стрільців,
8 військ. урядовців,	3 пов. вахтм.,
473 разом.*	5 вахтм. 1 кл.,
	10 -//- 2 кл.,
	15 віце вахтм.,
	625 разом.

Жінок:	Дітей:
61	26

*Втім знаходить 9 старшин відкомандированих з Укр. Бригади в Нім. Яблоннім, які є ведені в головній книзі тої Бригади (Запасний Кіш), а саме: 1 отаман, 3 сотників, 2 поручників, 2 четарів і 1 хорунжий.

До точки 4.

Тим сами находить ся поза табором:

Відкомандовані старшини:

4 сан. старшини (гарнізонова лічниця Ліберець)

2 старшин в Годовіні (Гедінг) (Команданти роб. партії)

3 старшин в Терезині (Команданта роб. партії)

2 старшин в Лисі над Лабою (Команданти роб. партії)

33 старшин хорих в лічници в Ліберці з того найбільша часть венерично хорих.

Старшини на відпустці:

Відкомандоване стрілецтво:

2 стрільців, як чури при чол. команді табора,

6 санітетів в гарнізоновій лічници,

7 стрільців роб. партії в Хототові,

100 стрілецтва роб. партія в Годоніні,

123 -//- -//- в Терезині,

77 -//- -//- в Лисі над Лабою,

2 стрільців на відпустці,

45 стрілецтва хорих в лічници,

З а м і т к а: Крім тут наведених, яких ведеться в харчовім стані табора, повнить ще при числ. 44 п. п. службу 40 стрілецтва (харчі побирають в таборі).

На наукових відпустках поза Ліберцем не перебував ніхто, тому бо до сеї пори М. Н. О. не видало дозволення.

До точки 5.

Команда табора:

Командант:

От. Мацейович Маріян,

Прибічник:

Пор. Світлик Варлаам,

Персональний референт:

Сот. Куріца Гриць,

Евіденційний старшина:

Пор. Дацків Антін,

Таборовий Лікар:

Сот. лікар Др. Чабак Богдан,

Полевий духовник:

О. Кривуцкий Мирон,

Військ. Прокуратор:

Пор. Яворський Володимир,

Нач. Військ. Суду:

Сотник Устянович Володимир,

Розвідчий Відділ:

Четар Вислоцкий Іван

Зарядча Комісія:

Предсідатель:

От. Мацейович Маріян,

Нач. рах. канц.:

Рах. четар Мартинюк Рудольф,

Харчевий старшина:	Хор. Пик Володимир,
Складовий старшина:	Четар Рибак Іван,
Заряд Будинків:	
Предсідатель:	От. Мацейович Маріян,
Зарядчик:	Четар Снилик Денис,
Таборовий архів:	Пор. Пастернак Ярослав.

До точки 6

I. Курінь	
Командант:	Пор. Гринів Михайло
Прибічник:	Четар Пелех Іван;
1 сотня	
Командант:	Пор. Лашукевич Яків,
8 старшин,	
89 стрілецтва;	
2 сотня	
Комендант:	пор. Кернякевич Сидір,
11 старшин,	
95 стрілецтва;	
3 сотня:	
Командант:	Пор. Чернопиский Теодор,
3 старшин,	
100 стрілецтва.	
I. Запасна Сотня:	
Командант:	Отаман Дибуляк Михайло,
240 старшин,	
86 стрілецтва,	
32 жінок,	
17 дітей.	
II Курінь:	
Командант:	Сотник Рудницький Іван,
Прибічник:	Четар Корецький Степан,
4 сотня:	
командант:	сот. Староселець Михайло,
4 старшин,	
83 стрілецтва;	

5 сотня:

командант: пор. Ваванкевич Олекса,
4 старшин,
103 стрілецьтва,

6 сотня:

командант: пор. Шуменович Степан,
4 старшин,
97 стрілецьтва.

II Запасна Сотня:

Командант: Сотник Олексин Андрій,
221 старшин,
103 стрілецьтва,
18 жінок,
3 дітий.

До точки 5.

Відділ Державної Жандармерії:

Командант: сотник Козак Іван,
6 старшин,
33 стрілецьтва,

Булавний Відділ:

Командант: сотник Лавецкий Теодор,
11 старшин,
111 стрілецьтва,
7 жінок,
4 дітий.

Під зглядом екон. адмін. творять:

I Курінь, I Запасна Сотня і Булавний Відділ оден підвідділ.
Економ. адмін. службу веде сотник Лавецкий Теодор.

II Курінь, II Запасна Сотня і Відділ Державної Жандармерії,
другий економ. адмін. підвідділ, службу веде поручник Бойчук
Ярослав.

Заряджене це було потрібне, тому бо тут старшини не поби-
рають поборів і тим самим не можуть ручити своїми поборами
за бездоганне ведденя економ. адмін. служби.

Сотник Лавецкий Теодор і пор. Бойчук Ярослав зістали
в тій ціли відкомандовані з Укр. Бригади в Нім. Яблоннім.

До точки 6.

З названих підвідділів знаходяться 3 сотня І Куріння на роботах в Годоніні. 4 і 5 сотня ІІ Куріння на роботах в Терезині. 6 сотня на роботах в Лисі над Лабою.

Решта підвідділів знаходиться в таборі.

Люди з 4, 5 і 6 сотні, які зістали відіслані з роботи ізза хвороби та інших причин до табору зістали на разі приділені до ІІ Запасної Сотні, пока не вернуть їх підвідділи.

До точки 7.

Зміни в сотні в протягу місяця падолиста:

Прибуло:

Зі східної Галичини: 9 старшин, 2 стрільців (Галичани)
2 -//-, 1 стрілець (Наддніпр.)

з польського полону: 18 -//- 10 стрілетцтва,

з Відня: з відпусток,

з роб. парт.

і з лічниці: 30 158

Відійшло:

до лічниці: 12 старшин, 21 стрілетцтва,

на відпустки: 18 -//- 8 -//-

втікло: 4 -//- 9 -//-

До точки 8.

А) Гроші:

Старшини: 1) Укр. Бригади після наказу чсл. М. Н. О. ч. 27110 (през. військ. 1920) Гажа, поготовний додаток, чурове, перехідне, після бувших австр. вимірів, харчове зараз 4 кч. 90 сот. денно, хлібове 70 сот. денно, дорожничий додаток 10 кч. денно, переходове кватирове 3 кч. денно, в літі. 2 кч.

2) В таборі: від 26/ХІ с. р. 50 сот. денно на основі наказу М. Н. О. ч. 455976/VI-29 з 8/ХІ.1920 старшини, які повнять яку небудь службу одержить 3 кч. денно (дозвіл ще не наспів):

3) Вартова сотня в Терезині на час сповнення своєї служби належності як під І (наказ М. Н. О. ч. 458433/VI-29) з 13/ХІ. 1920.

4) Прочі на робітничих партіях о скільки повнять службу для чсл. держави, мають після під 2) цитованого наказу на час

сповнення своєї служби належності чсл. війська, яке працює в таких самих відносинах.

Робітничі партії на приватних роботах одержують винагороду від працьодавців около 10 кч. денно і 50 сот. від військової.

Стрілецтво:

до 1) належності чол. жовніра згл. підстаршини,

до 2) як старшин,

до 3) як приналежні укр. Бригади,

до 4) як старшини.

Б. Прохарчоване:

В натурі як. чсл. військо згл. дзвінке зараз 4 кч. 90 сот. денно.

В) Натуралії і Сервіс:

630 гр. хліба денно або 63 сотики,

10 папіросів денно за заплаотою з власного.

Сервіс після австр. вимірів, до топлива 50% додаток. (дозвіл ще не наспів).

До точки 9.

В таборі находить ся кімната хорих (місце на 30 ліжок). Сан. шефом команди табора є сотник лікар Др. Чабак Богдан.

Тяжко хорих і хорих які потребують спеціального лічення, відсилаєсь до лічниці в Ліберці. Рівночасно зарезервував правитель цивільної лічниці в Ліберці одно місце для приналежних до табора, які потребують в ціли цілковитого вилічення ся спеціальну операцію. В ціли дозволу власної зубної амбуляторії пороблено відповідні кроки у військовій краевій команді в Празі.

Купіль і дезінфекція відбуває ся по думці наказу М. Н. О. лише раз на місяць. Справлення протез для тут. інвалідів (10) булоби можливе, наколиб Уряд виасигновав на ту ціль відповідну суму (около 40 000 кч.).

В тій справі зістане осібне прохання предложене Військовій Канц. Диктатора.

До точки 10.

В таборі находить ся:

1) Культурно Просьвітний Кружок,

2) Комітет Наглої Помочі,

3) Комітет Армериканьскої Помочі Черв. Хреста.

Культурно Просьвітний Кружок одержав від Уряду на просьвітні цілі 5000 кч., крім сего зарядила команда табору приказом ч. 34 з дня 15/X с. р. 4 т., за згодою всіх старшин слідує:

Всім старшинам тут. табору, які побирають повні побори, належить кожного місяця обтягати по 5 кч., старшинам які не одержують повних поборів по 1 кч. на місяць. Гроші пересилаєть на руки скарбника сотника Демчука Осипа.

Всі, які випозичують книжки з бібліотеки Культ. Просьв. Кружка платять 50 сотиків місячно.

Комітет Наглої Помочі одержав від Інтендантури Укр. Бригади в Нім. Яблоннім 10 833 кч., які зістали зложені з обтягнення старшинам Укр. Бригади в Нім. Яблоннім в висоті 4% нежонатим, 2% жонатим старшина зі всіх поборів, — а саме: за місяць вересень і жовтень.

Дальше одержав комітет Наглої Помочі в Укр. Бригади в Нім. Яблоннім 16 000 кч., які зложено в обтягнення старшинам не жонатим 8%, а жонатим 4% зі всіх поборів за місяць падолист.

Ці гроші зістали передані комітетові яко комітетові фонду вдів і сиріт в цілі уділення зворотних позичок, на довжні справи старшинам Ліберецького табору, які не одержують своїх поборів.

Крім цього відрядила команда табору денним приказом ч. 42 з дня 25/X с. р. точка 19 за згодою всіх старшин, щоби старшинам, які побирають повні побори стягнути кожного місяця по 5 корон, які не одержують поборів місячних по 2 кч.

Комітет Американського Черв. Хреста виєднав в Празі 52 светери, певну скількість біля для дітей і около 150 пушок кондензованого молока, які то річі розділив комітет між жінки і діти тут. табору.

До точки 11.

Топлива на зиму нема ніякого: приділений К. В. К. уголь наспіває так не регулярно, і в таких мінімальних скількостях, що Зарядча Комісія була змушена закупити дерево яко І місячну резерву по ціні 50 кч. за 100 кг (місячне запотребоване около 120 000 кг). Інтендантура К. В. К в Празі дозволила з огляду на тут підсоння уживати 3 накривал, які з огляду на їх якість не багато помагають.

До точки 12.

Одностроя господарка крім направки та однострою не існує. Місячні кошта шевсько-кравецької робітні около 10 000 кч. Кошта ті тепер підвисшають ся в тому, що одержані з Бригади в Нім. Яблоннім 120 кг. скіри на золі вичерпані, місячне запотребовання около 120 кг. по 140 кч. за 1 кг.

Стан одностроїв крайно нужденний, поліпшить дещо по одержанню, послідно признаних нам військовою канц. Диктатора 200 гарнітурів.

Лихо впливає на стан одностроїв факт, що одержані однострої суть дуже лихої якости (паперові, кропив'яні, і т. д.)

Біле: мало хто посідає 2-гу пару біля. Стан поліпшить ся в слідуючих двох тижнях, по доставі замовлених 1500 добірок біля (без онучок). Гроші на се біле удало ся Зарядчій Комісії через впровадження в блуд Інтендантури КВК в Празі одержати.

Резервових припасів крім кільканадцять пар до направи не надаючих ся черевиків не існують.

Людам, які находять ся на роботах, мають доставляти однострої числ. заряди військові однак лиш на час роботи і то сорти такі, які не надають ся до ношення для числ. війська.

До точки 13.

Порядок денного заняття стрілецтва зазначений денним приказом команди табору ч. 52 з дня 9/ХІ.1920 т. 23 є слідуючий:

Година 6 передполуднем просоння год. 6 1/2 – 6 3/4 год. вільноручні вправи, 6 снідання, 7 год. кождей відходить до свого заняття (ремісники, ордонанси і т. д.) Стрілецтво, яке не має заняття, збираєть ся по підвідділах до школи, школи держуть дижурний сотенний старшина. Год. 11 обід, від год. 11–2 вільне, від 2–4 курс національного осьвідомлення, після програми виданої через командантів підвідділів згл. відділів. Від год. 4–4 1/2 вправи апелів, здоровлення, голошення і т. д., год. 4 читання приказу, год. 5 вечора, від 5–9 вільне, о год. 9-тій ретре для стрілецтва.

Крім сего відбувають ся в таборі курси неграмотних, число оголошених до тепер учасників 75 стрілецтва. Курс гімназийних натуристів. Учасники старшини і стрілецтво, 59 учасників. Курс матуристів семінарийних 15 учасників.

Військовий вишкіл старшин буде відбуватись після предло-
женої Військ. Канц. Диктатора Програми.

В таборі створено приватний абіторієнський курс торго-
вельної академії, число учасників 95 старшин і підстаршин.
О призначення цьому курсови права прилюдности, пороблено
відповідні кроки в Мін. Народних Шкіл і Освіти. Учасники
курсу одержали в ціли заплачення I рати шкільної оплати
(шкільна оплата виносить 500 кч. на тривання курсу т. є. 6 місяців),
від Уряду ЗУНР 6500 кч. Науку ведуть професори, тут торго-
вельної академії.

Крім цього дозволило МНО наказом ч. 56206 (16116). през.
вой. з дня 12/X.1920 приналежним до тут. табору студіювати
в школах в Ліберці. На основі цього рішення студіюють в місті
Ліберці 50 старшин і підстаршин на торговельній академії.

Без відома чсл. команди табору перебувають около 50 стар-
шин на студіях в Празі, в Таборі, та Пшибрамі, які одержали
не офіціальний дозвіл власної команди табору. Офіціального
дозволу не можна уділити з огляду на це, бо МНО не видало
досі дотично наукових відпусток жадного рішення, і о скільки
ту поставило як юнктум признання поборів.

До точки 14.

Дисциплінарні вправи для стрілецтва відбувають після поряд-
ку проголошеного до точки 13-тої.

Для старшин не можна створити жадних курсів, поки не одер-
жуть своїх повних поборів і тим самим становиско їх буде ясне
і значнійше, тому команда табору є переконана, що не можна
від старшин, які одержують 50 сотиків денно і котрих стано-
виско через загальне положеная не є ще ясне жадати повнення
служби в такім вимірі як се єсть в Укр. Бригаді в Нім. Яблоннім.

До точки 15.

Приміщення для старшин не є відповідне. Найлутшим
доказом цього є, що команда табору була змушена ізза браку
відповідних кімнат перешло 300 старшин примістити в спільних
бараках. В приділених нам бараках можна тоді перезимувати,
коли Інтендантура КВК в Празі признає квантум вугля на час
і точно доставить.

Найконечнішим адаптаціям бараків, в цілі можливого перезимовання ставляє перепони чсл. Заряд Будинків, який не хоче доставляти відповідний потрібний матеріал. З вимівкою, що бараки суть продані, так що я був змушений особисто в тій справі інтервенювати в Будівничім відділі в Празі.

Бараки для стрілецтва є добрі і можна в них перезимувати, тоді, оскільки признане квантум вугля буде доставлене.

До точки 16.

Вихід до міста для всіх приналежних до тут. табору українців є на основі приказу чсл. стаційної команди (приказ чсл. команди табору ч. 290 з дня 19/Х с. р. т. 3) дозволений як слідує:

Старшинам в кожній порі дня до години 11 вечером, стрілецтву в порі вільній від заняття (від год. 11 перед полуднем до 2 год: попол. і від год. 6-тої попол. до год 9-тої вечером).

Чури можна висилати до міста лише в вільній порі від заняття, щоби можна потрібне число людей до праці все уживати.

Ордонанси команди табору виходять до міста в часі потреби.

В цілі точного придержування ся того приказу зарядила чсл. команда табору дов. ч. 154/1 з 16/Х.1920 слідууючу службу:

Інспекційний старшина в місті (сотник), який має глядіти на стрій і заховування ся старшин в місті, тим якіби в який небудь спосіб заховували ся не відповідно, и то стрій яких, не відповідав би приписам має негайно звернути увагу, на случай не послужу його приказам, зголосити назвиска винних команді табору.

Інспекційний підстаршина в місті (оден старший підстаршина з Від. Держ. Жанд.) має в порі занять уважати на Храцовській улици, щоб стрілецтво не відтягало ся з якої небудь причини від занять.

Чсл. Команда табору уділює в засади дозволи на приватні мешкання старшинам, котрі мають до сего потрібні средства.

Кожний приналежний до тут. табору має легітимацію з сьвітлинкою (стрілецтво без сьвітлинки) підписану власною командою табору і відовану чсл. командою табору, яка уповажнює його до виходу в місто і околицю (передмісте).

До їзди залізницею потрібно окрему легітимацію. Відпустки для старшин і стрілецтва уділює в особливо узададнених случаях аж до 8 днів чсл. стаційна команда в Ліберці (згл. чол.

команди табору). Відпустка для поратовання здоров'я уділює чол. КВК в Празі на основі військового лікарського свідчення аж до 6 тижнів, довші відпустки і відпустки поза межами чсл. Республіки уділив чсл. МНО. Прохання предкладаєть ся в службовій дорозі (наказ чсл. МНО гол. штаб. орг. відділ 56842 з дня 22/XI.1920). Прохання о відпустки до КВК в Празі згл. МНО лікарського свідчення і прилога мають бути остемпльовані.

Прохання стемплам за 2 кч., лікарське свідчення за 3 кч. Кожда інша прилона 50 сотиків.

В важних справах родинних (смерть, нагле захоронання) можна просити о відпустку телеграфічно, і таке прохання буде телеграфічно полагоджене, о скілько буде оплачена відповідь. Належить однак предложити додатково прохання з урядовим потвердженням що прохання було узасаднено пильне.

Особисті і телеграфічні інтервенції не є дозволені (Приказ чсл. КВК в Празі ч. 114, з дня 24/XI с. р. т. 2. ч. 121746 — особ. т. А).

До точки 17.

Військовий дух між старшинами о скільки можна в загалі про такий говорити, є лихий, і не буде ліпший, так довго, аж одержуть старшини свої побори. Потішування їх що одержуть свої побора, яке треває перейшло 3 місяці і все повтаряє ся зі сторони наших представників не може впливати на піднесення військового духа.

Становиско і поведення деяких старшин до старшин відкомандованих в Укр. Бригади є майже вороже і то лише тому, що одежують свої повні побори а тут. старшини ні. Поступовання і поведення деяких старшин супроти команди табору є доволі дивне і таке, що утруднює в деяких случаях становиско команди табору і бездоганне ведення службового ходу. Це полягає на тім що ці старшини не можуть може не хотять зрозуміти теперішнього положення і з ним ся погодити. Не хочу тим сказати, що сі старшини виступають офіційально і особисто проти команди табору, є це лише вражіння команди табору до котрого вона протягом 3 місяців дійшла.

Військовий дух між стрільцтвом: між італійськими поворотцями доволі добрий, між стрільцтвом, яке прибуло з групою ген. Кравса не особливо добре, з його можна вносити, що стрільцтво не було держано як слід їхніми старшинами.

До точки 18.

Непорозуміння між поодинокими націями нема, також нема видного непорозуміння між Галичанами і Наддніпр.

До точки 19.

Відносини до населення чи до чеського чи німецького, є звичайне. Німецьке населення відносить ся дуже прихильно, чеська колонія така мала, що не входить в тім случаю в гру. Яких небудь непорозумінь крім случаю оголошеного під тут. дов. ч. 334/2 з 22/XI с. р. Військ. Канц. Диктатора на разі не заходять.

До точки 20.

- 1) Застановлення большевицької агітації.
- 2) Викрите агіторів до армії Врангеля і до сербської армії.
- 3) Викрите польського жандарма, який перед арештованням втік.
- 4) Викрите польських жовнірів в таборі між групою ген. Кравса, які зістали віддані до диспозиції чсл. властям.
- 5) Вислідження донощика о кримінальних вчинках наших старшин, розвідній місії ген. Врангеля в Празі і ціли упобліковання.
- 6) Вислідження голови черезвычайки зорганізованої комуністами в Яблонецькій Бригаді.
- 7) Висліджена печатки Команди I Гал. Корпуса.
- 8) Викрите старшин маючих більші суми гроша походячих з дуже непевних жерел.
- 9) Зібрання відомостей о розвідках польських, петлюрівських і розвідчій місії ген. Врангля в Празі.

До точки 21.

Виказ Наддніпряньців:
старшин: 15, стрільцтва: 86, жінок: 6.

До точки 22.

Всі старшини, які прибули з польського полону і частина старшин групи ген. Кравса суть цілковито без біля, однострою і обуви. За 50 сот. денно не можуть собі справити на власний кошт. Стрілецтво є в такому самому положенні. Одержані однострої з Укр. Бригади не вистарчали аби убрати 3-ту часть приналежних до тут. табору, так як це гігієна і одержання здоровля вимагає. Дотично біля одержала команда табору (правдоподібно через переочення) при жаданні гроший відповідну суму, так, що можна було замовити 1500 гарнітурів біля для тут. табору.

Дуже лихе єсть положення жінок і дітей, яких не можна з військових магазинів убрати і їм перезимовання таким способом уменшити. Ерарні гроші на ті цілі зужити не можна. Наведення спеціальних назвиск не має ціли бо положення всіх єсть рівне.

До точки 23.

Пороблення конкретних кроків в ціли признання старшинам повних поборів і тим самим одержати дозвіл на наукові відпустки.

Приділ однострою, обуви і біля, на цілий стан табору, так старшин як стрільців, як рівнож приділення відповідного убрання для жінок і дітей, (згл. виасигновання відповідної квоти в ціли закупна конечно потрібних річей).

Виасигновання відповідної квоти для справлення протез для тут. інвалідів, що в тут. ортопедичній клініці, є дуже лихке, а у ріднім краю буде ізза браку відповідного матеріялу майже неможливим.

Переведення іменовання тих старшин, яким після обовязуючих приписів іменовання належить ся, бо викликує невдоволення між старшинами, які зістали підчас укр. часів (себто від 1/XI.1920) вже два рази згл. раз іменовані (деякі поза чергою) а старшинами, які через загальне положення довший час не проголошування іменовань згл. через се, що попала в полон, ще австр. часів, як також за укр. часів не були іменовані. Усталення ранг старшин, так, щооби не лучило ся, щооби укр. отаман, який був австр. поручником був зверхником австр. сотника (згл. старих поручників) які через загальне положення згл.

інших причин не міг бути іменованим. Дотично загального поведіння ся старшин звертає ся увагу на це, що більшість старшин не знає, або не хотів знати, існуючих приписів, відносячих ся до економ. адмін. служби, що потягає за собою дуже прикрі наслідки, іменню: коли на примір старшина або заряд старшинської кухні одержить приділ топлива на 6 днів спотребує протягом 3 днів, і коли звертаєть ся йому в даних випадках увагу на приписи, старшини думають, що робить ся їм труднощі, з тої причини мають місце лайки у канцеляріях дуже часто, і які повагу старшинського стану безумовно понижають. Помимо частих візвань, до пошановання бараків, помимо звертання уваги, чсл. власти на заподіяні шкоди зажадають відповідні нагороди, так стрілецтво як і старшин на се не реагують, що буде мало дуже прикрі наслідки при зіставленні коштів одержання табору в Ліберци. Одним словом дає ся відчувати не знання приписів старшинами їх пошановання а навіть нарочне не виповнювання і переступлювання.

До точки 24.

Робітничі відділи які находять ся поза Ліберцем не одержали до сего часу жадної похвали від зверхних чсл. властей, противно робітничий відділ в Лисі над Лабою відказав ся від роботи і мабуть в тих днях зістане назад відісланий до табору.

Про це довідав ся командант табору в МНО у референта укр. справ чсл. ст. Драбика який подав до відома донесеня чсл. стайційної команди в Лисі над Лабою про цей случай.

До точки 25.

Чсл. стайційна команда що найменше два рази на тиждень доносить що старшини тут. табору не відповідно заховують ся в прилюдности, переступають дозволені години виходу до міста.

В прочім єсть перша чеська зверхна власть (чсл. команда табору) як видно з поведіння ся, висказів коменданта підполковника Їльга з ведення служби в повні задоволена. Мін. Нар. Об. зарядило дня 3/9.1920 власну Зарядчу Комісію складаючу ся з председателя ст. Мацайовича і нач. рах. канц. рах. чет. Мартинюка Рудольфа, і тим признала екон. адм. самостійність табору а то лише тому бо МНО переконало ся о бездоганнім

веденню економ. адмін. служби в Укр. Бригаді в Нім. Яблоннім і тут. таборі.

Взагалі відносять ся чсл. власти до укр. прихильно, крім сот. інж. Кленкі з чсл. Заряду Будинків з тут. табору який на кождім кроці цілковиті адаптації табору ставляє перепони.

До точки 26.

Обходження ся з хорими в тут. чсл. Запасній Лічниці є доволі добре, о скільки хорі свого положення не погіршать, через своє поступовання і поведення.

Належности одержують хорі після чсл. приписів т. є. харч після приписаної дієти і 25 сот. без огляду на степен, папіроси можуть собі купити.

До точки 27.

З чужих агітації в таборі маємо лиш большевицку, агітацію вербовання до армії Врангеля, до сербської армії і приєднювання собі старшин кругами полк. Коновальця.

Власної агітації і пропаганди не ведець ся ніякої.

До точки 28.

Заряджені судові слідства:

на разі єсть 10 за спроневірення і дезерцію.

Честигідні поступовання 9 за нестаршинське поведення ся і обидливі вискази старшин, проти своїх товаришів.

До точки 29.

До тут. табору прибудуть в найблизших дня на основі рішення МНО (гол. штаб. орг. від. ч. 57574/орг. з дня 27/XI.20) всі українські підданыці, які переступили в боях територію чсл. республіки і зістали на Підкарпацькій Русі розоружені.

Можність приміщення в тут. таборі є:

для стрільців в необмеженім числі, для старшин відповідного поміщення не ма.

Ліберець, дня 4 грудня 1920.

Командант табору: (підпис)

№ 372

**ЗВЕРНЕННЯ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
РАДИ ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА ДО УРЯДУ БОЛГАРІЇ
ЩОДО ПРИЙНЯТТЯ ЧАСТИН ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ,
ЯКІ ВІДСТУПАЮТЬ**

28 грудня 1920 р.

До Високого Уряду
Королівства Болгарії в Софії

Після донесень, які одержав підписаний Уряд Східної Галичини, на територію болгарську мали перейти разом з відділами військ генерала Врангеля, також частини східно-галицької армії, яка літом 1919 р. перед переважаючими польськими силами опустила Східну Галичину і перейшла на територію давньої російської України. Число людей тої армії, що спинилась щойно в Болгарії має доходити до 5000.

О скільки би ті донесення відповідали правді, підписаний Уряд просить, щоби Високий Уряд зволив:

1) з частин галицької армії, що остають на болгарській території утворити окрему одиницю і помістити її в окремім таборі, сепаровану від інших військових яких-небудь чужих відділів, що остають в Болгарії та не відмовити їм головно моральної опіки.

2) виплачувати жовнірам їх жовнірські побори а офіцирам їх офіцирські платні.

3) щоби дозволено відпоручникови підписаного Уряду виїхати до Болгарії та відвідати там згадані наші військові відділи.

Відень, дня 28 грудня 1920.

Президент Української Національної Ради Східної Галичини

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 77. Машинопис. Оригінал.

№ 373

**ЛИСТ ПРЕЗИДЕНТА УНРАДИ ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ПРЕЗИДЕНТОВІ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ТОМАШУ МАСАРИКУ
ЩОДО ВІЙСЬКОВИКІВ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ
НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ**

30 грудня 1920 р.

По цілорічних тяжких боях о державну самостійність Всхідної Галичини, ведених против польських наїзників, мусіла Галицько-Українська Армія уступити з браку стріловини і належного технічного військового виряду перед підпомагаючою іншою державою польською армією.

Наслідком сего знайшли ся деякі частини нашої Армії на землі румунській, болгарській і російській, а деякі перейшли або з оружєм в руці, або утікли з польського полону, або з під польської окупації на територію Чехословацької Республіки, шукаючи захисту у сусіднього братнього народа.

Тою дорогою знайшло ся на території ЧСР около вісім тисяч військових Галицьких Українців, в чім знаходять ся понад тисяч старшин і півтора тисяча підстаршин.

Військові ті Галицькі Українці зібрані головно в таборах в Німецькім Яблоннім і Ліберци, як також в робітничих сотнях на Словаччині і Підкарпатській Русі, єсть уживані до праці і військової стійкової служби і розкинені на сорок станиць по цілій території Чехословацької Республіки. Їх правне положене і матеріальне заосмотрене дуже різне, а саме від повних поборів чеського війська, аж до поборів інтернованих, а то 50 сот. в день. Найгірше заосмотрені матеріально єсть галицькі військові частини зібрані в таборі в Ліберци, межі котрими знаходять ся около 520 старшин різних степенів і родів оружя.

Всі ті на території ЧСР знаходячі ся військові Галицько-Української Армії, се з національного і військового становиська першокласний матеріал, о великім досвіді воєннім, великій любови до вітчизни і надзвичайній військовій дисципліні.

І жалко лишень дивитись як то гарне славянське військо марнуєсь нині в голоді і холоді по таборах як інтерновані і гайнує свої здорові і молоді сили, котрі колись для вспільного добра обох наших держав моглиби бути ужиті.

Я певний сього що Вам Високоповажний Пане Президент знане все визше сказане і що Ви добре зрозумієте користей, які і Вашій Республіці змогли би галицькі Українці принести на случай війни з Польщею, маючи на оці їх ненависть до відвічних ворогів, польських наїзників, жажду пімстити на Польщі за кривди нанесені нашому народови в Галичині і горяче бажане вибороти самостійність для Галицької України.

І тому звертаюся до Вас як до голови найблизшої нам по крові і вспільности господарських і національних інтересів Республіки з предложенем і прошенем дати нам Галицьким Українцям змогу з находячих ся на території Вашій військових наших частин сотворити сильну і боездатну військову організацію, побудувати на правильних засадах військово-технічних, яка в разі потреби змоглаби стати поруч Чехословацьких полків у боях за цілість Чеської і визволення Галицької Української Республіки.

Я певний сього, що знаючи стан справи і згідні в принципі з зробленим мною предложенем, знайдете Високоповажний Пане Президент спосіб, щоби не входячи в конфлікт з державами Антанти і не наражуючи собі жадної з сусідніх держав в спосіб таємний і під різними покривками помогти нам і сповнити ряд бажань, які я собі позволю предложити, і які з одної сторони облегчилиби долю Галицьких Українців, перебуваючих на Вашій території, а з другої сторони булиби основою праці, якої цілею булиби сотворити низше згадану для обох Републик користну і потрібну військову організацію.

Переведене отсего мого прошення і проекту в діло буде можливо, наколи Ви Високоповажний Пане Президент спонукаете Ваше Правительство до сповнення слідующих моїх основних і потрібних прошень і зарядите:

1) Зрівнане материяльного загострення всіх вже на Вашій території находячих ся і тих котрі ще до ЧСР прибудуть військових осіб Галицької України з тим яко унормовано для української Бригади в Німецькім Яблоннім, саме

а) що до поборів грошевих,

б) що до харчів,

в) що до приділу відповідних і можливих до прожитку мешкальних бараків, з опалом і світлом і гладженням конечними після засад гігієни:

2) Стягнене всіх військових частин Галицько-Української Армії і робітничих сотень розсіяних тепер по цілій території ЧСР до обох таборів в Нім. Яблоннім і Ліберци, взгядно отворене в тій цілі ще одного або більше таборів по можності недалеко двох перших і сотворене з них тактичних і господарсько-зарядчих частин;

2) Зорганізоване осібної галицько-української команди, котрій булиби (принайменше в службі зовсім внутрішній) відчинені всі наші під 2) згадані частини; агенди такої команди могли би на себе прийняти команда Української Бригади в Нім. Яблоннім;

4) Уможливлене п'ятимісячного фахово-військового вишколу частин по таборах на військо всякого рода оружя і допомогу в тій цілі если буде потрібно середниками вишколу і учительськими силами взгядно прийнятем наших військових на вишкіл технічний до вишколів ЧСР;

5) Уможливлене на засаді як під 1) представлено повільного доповнюваня частин новими галицько-українськими військами, які перейдуть на Чехословацьку територію одинцем:

- а) з польської неволі,
- б) з Галичини з під польської окупації,
- в) з території бувшої Росії.

Установлене в тій цілі на граничних стаціях галицько-чеських таємних мужів довіря, котрі інстрадувалиби галицько-українських втікачів через Посольство ЗУНР в Празі до таборів і посередничилиби у граничних властей ЧСР при виставлюванню їм документів подорожі:

б) Уможливлене повільного і тайного переїзду до таборів в ЧСР галицько-українських частин, які знаходяться на території Болгарії, Румунії і Німеччини в цілі доповнення проектованої організації.

Отсе булиби прошеня, котрих сповнене булоби безумовно конечне до розпочатя і переведеня праці, котрі певно видасть бажані гарні успіхи і принесе для оружної сили обох Республік дуже великі користи.

Наказуючи до всего дотепер представленого позволю собі Вам, Високоповажний Пане Президенте, ще на одну обставину звернути увагу, а саме на військові українські сили Прикарпатської Руси і спосіб як найкрасшого їх використання.

Єсть знаним фактом, що населене Прикарпатської Русі ще по нинішній день, мабуть з причин релігійного і господарського характеру видячи наразі непевність західно-української справи і під впливом угорської агітації, гравітує подекуди до Угорщини, так що з сеї причини, як також з причин тактично-георгафічного положення Підкарпатської Русі – на случай польської або угорської війни з ЧСР – сили військові тої країни булиби для Чехословаччини страчені або непевні. З питомим собі завзяттям і відвагою билибися однаковож молоді підкарпатські Українці на стороні чеської армії в рядах або поруч українсько-галицького легіону. Звертаючи Вам на ту відому Вам впрочім, Високоповажний Пане Президенте, обставину увагу, позволю собі запропонувати слідуєче заряджене:

По переведженю побору рекрута над Підкарпатю належало би потворити з підкарпатських українців в середних або північних Чехах (недалеко галицьких таборів) осібні полки, котрі переходили би військовий вишкіл під наглядом і проводом чеських і українських старшин.

На случай війни далибись ті полки дуже користно і доцільно ужити по втіленю їх до повставшого після отсеґо мого українського-галицького легіону.

Маючи на оці одиноко добро і користь обох Республік і обох наших славянських народів позволяю собі предложити Вам Високоповажний Пане Президенте отсей мій проєкт з проше-нем о поміч і певний, що знайде він у Вас прихильника і дасть почин корисному ділу, прошу прийняти запевнене мого глибокого поваженя.

Прага, дня 30 грудня 1920.

ЦДІАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 115, арк. 8–10. Машинопис. Копія.

№ 374

**РОЗПОРЯДОК ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ І ПІЛЬГИ ВІЙСЬКОВИМ ІНВАЛІДАМ**

1 січня 1921 р.

Артикул I.

На час віймових відносин, спричинених обсадженням Державної Области Західно-Української Народної Республіки ворожими військами обов'язуватимуть щодо належитостий для немічників війська ЗУНР приписи подані низше в § 1–10 і Арт. II з виключенням обов'язуючих в теперішну хвилю приписів про належности немічників, о скільки они відносяться до немічників війська Західно-Української Народної Республіки.

§ 1. Правні основи.

Право до немічицьких поборів з державних фондів при-слугує тим громадянам Західно-Української Народної Республіки що не є по званню жовнірами а через свою службу у війську Західно-Української Народної Республіки потерпіли на здоровлю шкоду, яку справдила настановлена законно ви-судна Комісія.

§ 2. Права немічників.

Право до немічицьких поборів обіймає:

- а) право до безплатного лічення;
- б) право до безплатного заосмотрення в протези і ортопедичні середники;
- в) право до немічицької ренти.

§ 3. Лічення.

Право до безплатного лічення має немічник в разі кожного нарушення здоровля, яке є у звязи з єго ушкодою віднесеною у військовій службі Західно-Української Народної Республіки.

Лічення обіймає лікарську пораду, ліки і терапевтичні середники, а має задачу привернути по зможі недужому здоровле і здібність до зарібку.

Недужий має право жадати щоби єго на державний кошт примістити в шпитали чи лічниці.

§ 4. Ортопедичні середники.

Щоби зменшити собі понесену шкоду для здоровля, немічник має право до безплатного достарчення єму протез та ортопедичних середників, відповідно до єго особистих та заводових відносин і до відновлення їх, о скілько зіпсуються без єго вини.

§ 5. Рента і єї вимір та спосіб виплати.

Немічник має право до немічницької ренти о скілько єго здібність до заробітку з причини означеної в § 1 вменьшилася більше ніж 15 від ста.

Коли здібність до заробку зменьшена більше ніж 75 від ста, то належиться повна рента.

По за тим, відріжняється 6 степенів частинних рент, а саме частинна рента виносить в разі зменшення здібности до зарібку:

1. понад 15 аж до 25 від ста: 2 десяті
2. “ 25 “ 35 “ “: 3 “
3. “ 35 “ 45 “ “: 4 “
4. “ 45 “ 55 “ “: 5 десятих
5. “ 55 “ 65 “ “: 6 “
6. “ 65 “ 75 “ “: три четверти повної ренти.

§ 6.

Повна рента виносить:

1. для тих, що розпочали академічні студії: місячно 1000 австр. корон;
2. для тих, що укінчили низшу гімназію чи иньшу рівнозначну науку: місячно 700 австр. корон;
3. для тих, що мають низше образование: місячно 500 австр. корон.

§ 7.

Немічницька рента виплачується місячно з гори. Призначається єї в правилі на час, доки будуть істнувати без зміни фактичні і правні основи виміру, але можна признати єї також на час, означений з гори, із застереженням нового виміру.

§ 8.

Коли відпаде підстава ренти, то її застановляється. Як зайде зміна міродатна для висоти ренти, треба її на ново вимірити.

§ 9.

За згодою немічника можна ренту цілком, або в части пере-мінити так, що на її місце прийде:

1. приміщення в яким-сь заведенню;
2. иньше забезпечення, чи злекшення удержання або зарібку;
3. виплата відправи.

§ 10. Поступованне формальне.

Узнанне когось немічником і стверженне степені его неспосібности до праці прислугує Військовій Канцелярії Диктатора ЗУНР на основі акту висудної Комісії, зложеної Військовою Канцелярією згідно з обовязуючими постановами.

Усталенне роду і висоти поборів немічницьких та виплату квот і покритє тих поборів переводить на основі згаданого рішення Військової Канцелярії Уряд Диктатора ЗУНР для справ внутрішніх при додержанню обовязуючих постанов.

Артикул II.

Сей розпорядок стає обовязувати з днем нинішнім, а пере-стає обов'язувати з хвилею як зміняться виїмкові обставини означені в Артикулі I, яка буде означена окремим законодатним актом.

Виконання сего розпорядку доручується Уповноваженим для справ внутрішніх та фінансів і начальникови військової Канцелярії.

Відень, дня 1 січня 1921

ЦДАВОУ, ф. 2192, оп. 2, спр. 14, арк. 1–2. Машинопис. Оригінал.

№ 375
ЗВІТ ГОЛОВИ НАДЗВИЧАЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ МІСІЇ
І ВІЙСЬКОВОГО ПРЕДСТАВНИКА УРЯДУ В ІТАЛІЇ
ОТАМАНА ІВАНА КОССАКА
ДИКТАТОРУ ЄВГЕНОВІ ПЕТРУШЕВИЧУ
ПРО ВИКОНАНУ РОБОТУ

20 січня 1921 р.

До військової Канцелярії Диктатора ЗУНР у Відні

Рішенням Ради Державних Секретарів УНР Зах. Обл. з місяця цвѣтня 1919. поручено мені їхати в характері голови Надзв. Військової місії і військового представника до королівства Італії, з завданням запектись долею полонених українців. Повновласти:

а) Державного Секретаріату Військових Справ з дня 16 цвѣтня 1919 ч. 4180 від. 13;

б) Державного Секретаріату Загранич. Справ з дня 16 цвѣтня 1919 ч. 466 в моїм посіданю. В склад місії, крім мене як голови, входили: члени: о. преподобник Їжак, санітарний четар Кость Парфанович, підхор. Іван Рибчин, крім них чура стрілець Василь Пережинець. Всі они, крім о. преподобника Їжака, який став в Станіславі, виїхали зі мною дня 24 цвѣтня 1919 р. зі Станіславова і приїхали в маю 1919 до Відня. Дня 13 мая 1919 р. відбувся в справі виїзду місії до Італії, у Відні конференцію з представником УНР Зах. Обл. п. М. Васильком і заступником п. В. Сінгалевицем, по інструкціям посла Василька, рішено заждати на догіднійше положеня, щоб не наражуватись на сподівану відмову Італійського уряду в справі дозволу на виїзд місії в Італію (Висланий мною звіт до ДСВС в Станіславові ч. 1. Відень 14.V.1919 р. Відпис в моїм посіданю).

Задля слабих виглядів на дозвіл на виїзд місії до Італії, приділивши в порозуміню з військовим делегатом УНР Зах. Обл., підхор. Івана Рибчина до військово-санітар. місії у Відні, стрілець Василь ... відослав їх до его коша в Стрию. (Письма: ч. ч. 25, 28 з дня 3 і 4 липня 1919 р. Відписи в моїм посіданю). Щоби бодай частинно сповнити своє завдання, отворив в бюро місії у Відні VIII, про що повідомив листом з 4.VI.1919 р. ч. 5

заступника УНР Зах. Обл. у Відні, ч. 7, посла УНР у Відні, ч. 8, Голову Військово-Санітарної місії у Відні (Відписи в моїм посіданю).

Бюро місії, на основі інформації закинених від поворотців з полону та урядів, вислало слідувачі письма в справах укр. полонених в Італії:

ч. 2. Загальний звіт з узагальненням матеріальних та санітарних відносин і ворожої пропаганди серед полонених в Італії до ДСВВ і до ДСЗС в Станіславові (Відписи в моїм посіданю).

ч. 9. Меморіал в справі сконценровани укр. полонених в Італії в національні табори і ч. 10 в справі поліпшення повчати з укр. полоненими та залишення уживати їх до найтяжчих робіт — вислано до упов. заступника УНР Зах. Обл. у Відні з просьбою о інтервенцію: в 1) Головній Італ. Комісії для військово-полонених в Римі, 2) Головній управі міжнародного Червоного Хреста в Женеві (Відписи в моїм посіданю)

ч. 13. Загальний звіт в справі полонених в Італії, та ч. 14 меморіал у справі ворожої агітації та вербованя до ворожих армій укр. полонених в Італії, з просьбою о інтервенцію до військового представника УНР Зах. Обл. у Відні (Відписи в моїм посіданю).

ч. 20. Звіт о М. Кункевича, ч. 27 звіт булавного сотн. Лиха, до упов. заступника УНР Зах. Обл., ч. 21 меморал гурта укр. полонених в Кассіно, та ч. 35 інформаційний звіт про положеня укр. полонених в Італії: четара В. Палієва та хор. Булки, вислано до Міністра закорд. справ УНР і до Держ. Секретара О. О. Бурачинського, як уповноваженого Диктатора ЗУНР, відійшли до посольства у Відні і до Військово-саніт. місії у Відні (Відписи в моїм посіданю).

На утриманя місії остаючої під моїм проводом було ассігновано Державним Секретаріатом військових справ, з дня 19 цвітня 1919 р. ч. 7470 від 13 50 000 к (пятьдесять тисяч корон), котрі мав мені виплатити заступник УНР Зах. Обл. у Відні п. В. Сінгалевич. П. Сінгалевич виплатив мені: 20.V.1919. 10 000 к (десять тисяч кор.)

11.VI.1919 2000 к (дві тисячі кор.)

1.VII.1919 5000 к (п'ять тисяч кор.)

Разом: 17 000 к (сімнадцять тисяч кор.)

Разом було мені виплачено 17.000 к (сімнадцять тисяч кор.), з котрих розрахунок предложився упов. Диктатора Держ. Секр. Бурачинському (оригінальна ассигната і посвідки виплачених сум в моїм посіданю).

Щоб прискорити справу виїзду місії, окрім всяких особистих інтервенцій у наших представників, просив письмом з дня 21 червня 1919 ч. 18 скликати наради.

Нарада така відбулася 29 червня 1919 р. і принесла помисли рішення Міністра закор. Справ УНР В. Теманицького і уповн. Диктатором Держ. секретара О. Бурачинського розв'язання моєї місії.

Я увійшов як заступник голови: військовий представник до Надзв. Місії для справ військовополонених в Італії посла Севрюка. Четар Парфанович став урядовцем сеї місії. Про се повідомив письмом з дня 7 липня 1919 р. ч. 21 ДСВС через посольство УНР Зах. Обл. у Відні, предкладаючи в залученю підпис протоколу засідання з дня 29 червня 1919 р. (відписи в моїм посіданю). Замітити мушу, що мені хотчий сего домагався від Секретара п. Бурачинського, незастережено жадних прав — провід місії обняв п. Саврюк із того дня місія була підчинена головному отаманові С. Петлюрі, уряд УНР переняв її фінансованя а всі ... були поставлені і виключно на імя п. О. Севрюка. Голова місії п. Севрюк виїхав через Швейцарію в Італію і зобов'язався перед Міністром В. Тельницьким добути і прислати мені дозвіл на вїзд до Італії.

Такого дозволу до половини вересня 1919 р. мені не прислав — мені довелось особистими впливами добути дозвіл на виїзд у італійського командуючого генерала в Інсбруці для себе і четара Парфановича, і з кінцем вересня 1919 р. приїхав у Рим, где обняв обов'язки заступника голови і військового представника при місії для справ військовополонених в Італії. Дня 20 жовтня 1919 р. передався через виїжджаючого до ... п. Севрюка звіт з моєї діяльності до канцелярії Диктатора з дня 19 жовтня 1919 ч. 105/IX (залучник 1 відпис).

Получений 2 відпис мого письма з дня 20 травня 1920 р. ч. 623/VI до голови комісії ревізійної проф. Дм. Дорошенка, вияснює мою працю в місії п. Севрюка. Як і копія 3 мого листа з 20.XI.1919 ч. 429/VI до визначніших діячів, як і од

4 відпис протоколу Надзв. Загальних зборів гурта укр. старшин в Кассіно дня 11.IV.1920. Голоси полонених кидають світло на мою працю і заходи.

Долучені під 6, 7, 8, 9, 10, 11 відписи ... внесених мною до Італійського міністерства військового, закордонних справ і президії міністрів, як од 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20. Відписи мого листування з моїм особистим приятелем і великим приклонником українського народу, лідером партії «partito ...», довголітнім послом італійського парламенту Giovanni Daffiata Coris – вичеснують напрям моєї праці і дороги, якими я добував скромні успіхи моєї діяльності в Італії.

Внаслідок наказу головного отамана С. Петлюри з дня 6 лютого 1920 ч. 91 уступили голова місії п. Севрюк і секретар п. Бандрівський і 31 березня 1920 р. поїхали з Риму. Се лічив своїм службовим і горжанським обов'язком ... місії перенести і не оставити наших полонених на поталу судьби. Не перебрав жадних фондів. Повідомив про місії уряд УНР і просив о дальші зарядження. Відтиск переслав и до Галицького посольства у Відні, (гляди відпис з дня 16 квітня 1919 р. ч. 537/VI од 21).

В осередній і полудневій Європі, отаман Др. Охотенко, на підставі наказу головного отамана С. Петлюри з дня 6 лютого 1920 р. ч. 91 яким то наказом підчиняються йому укр. місію для справ військово-полонених в Італії, наказав існувати в Римі дотепер функціонуючій місії для справ військ. полонених, як армії Центральної Військ.-Санітар. Місії для справ полонених в Італії. Тим же наказом призначив мене з. о. голови Італійської армії Військ-саніт. місії а четаря к. Парфановича в. о. Діловода і рахівника тої ж армії, мою діяльність вяснують долучені відписи звітів:

Од 22. Звіт з діяльності за цьвітень, травень, червень, і липень 1920 р.

23. ч. 728.XX.	24. ч. 706.XXI
25. ч. 672.XXI	26. ч. 621.XX.
27. ч.759.XXI	28. інф. листок
29. ч.602.VI.	30. звіт з 12.VII.1920
31. звіт з 14.VII.1920.	

Як стверджує залучений 32 наказ Централі місій для справ полонених ч. 211 з дня 12 липня 1920 р. з днем 31 липня 1920 р. розведено філію укр. військ-саніт. Місії в Італії за скінчення її праці.

Наказом 33 ч. 211 з дня 17 липня 1920 р. висказала централю місий членам і співробітникам місії в Італії і імя служби щирю подяку і ствердила, що таких 34 відписи посвідки з 7.VII.1920 р. ч. 763/3, що від ... 1920 р. не побирав жодної платні, що без гроша проводив агенти місії до кінця – остаточної ліквідації задля браку фондів централі не могла перепровадити – і належної мені платні і інших видатків на агенти місії по нинішній день мені не повернено.

В кінці лічу своїм обов'язком звідомити, що в половині вересня 1920 р. їздив з порученням голови надзв. Дипломатичної місії УНР в Римі п. Посла Н. Василька у Рим, где провів кінцеві ліквідаційні справи укр. полонених в Італії. (Відправка оставших одиниць, депозити полож... в італъ. міністр. війни... для зголошених українців в Америку і т. п.) і що за моім поворотом з Риму, листом з дня 21.X.1920 повідомив п. Голову диплом. місії в Римі посла Василька, що з днем 21.X.1920. перестаю бути на службі уряду УНР.

Предкладаючи оцей звіт, додаю, що акти і ... місії для справ полонених в Італії перепала Центральн. місії для справ полонених у Відні. Позаяк залучники ч. 30, 31, 32, 33 унікати, прохаю о їх зворот.

Прошу о дальші зарядження щодо моєї особи.

І. Коссак, от.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Рукопис. Оригінал.

№ 376

**ПОВІДОМЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКА УРЯДУ В БЕРЛІНІ
ЄВГЕНА ЛЕВИЦЬКОГО УПОВНОВАЖЕНОМУ
ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ КОСТЮ ЛЕВИЦЬКОМУ
ПРО СТАНОВИЩЕ ВОЇНІВ УГА В ТАБОРАХ
ДЛЯ ІНТЕРНОВАНИХ У НІМЕЧЧИНІ**

4 лютого 1921 р.

В таборах полонених в Прейсшіш-Голянд у Східн. Пруссії та Гарельбергу в Бранденбургії знаходиться ще 45 плюс 17 старшин Галицько-української Армії, які домагаються конче, що-б їх перевезено до «своїх» — тоб-то до Дейтш-Габель або Рейхенберг на Чехії.

Наслідком моїх заходів німецькі влади згодилися на перевезення своїм коштом цілого транспорту до чеської границі — під умовою однак, що чеське правительство перед тим заявить нам, що сей транспорт перебере без перешкод. На жаль чеське правительство, запитане звідси через своє посольство, відказалося, покликуючися на труднощі апровізації.

Наші старшини просять отсим через мене Сьвітлий Уряд о пороблене в Празі всяких можливих і негайних заходів, що-б чеське правительство змінило своє становище і повідомило про се своє посольство в Берліні. Наші полонені поміщені тут між російськими большевиками (бо-ж годі для 50 людей закладати окремий табор) і виставлені як «українські сепаратисти» на всілякі неприємності з боку Москалів.

З кінцем лютого виїжджає до Америки відомий видавець Оренштейн (з Коломиї, тепер власник Україн. Накладні в Берліні) і заявив охоту полагодити і наші національні припорученя Уряду, що подаю до відома, бо можна-б з услуг нам відданого і порядного чоловіка скористати, тим більше, що Оренштейн їде за діпльоматичним паспортом.

Заступник Зах. Укр. Республіки в Берліні

№ 377

**ЗВЕРНЕННЯ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОЇ БРИГАДИ
В НІМЕЦЬКІМ ЯБЛОННІМ ДО ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ
ДИКТАТОРА ЩОДО ЗАБОРОНИ ФОРМУВАННЯ
ОРГАНІЗАЦІЇ УСС**

27 березня 1921 р.

До Команди Укр. Бригади доходять по днях чимраз частіші вістки про устремління утворювати у вже зорганізованих частинах нові спеціальні організації н. пр. УСС. В доказ цього залучаю відписневного рода відозви виданої і поширюваної Тимчасовою Радою УСС а підписаної Др. В. Старосольським.

Як що я проти самої організації УСС не маю нічого до запримічення, то одначе мушу застеричи ся проти спроби введення такоїж організації у військову частину (одиночку) вже тактично зорганізовану, яку власно представляє Укр. Бригада в Нім. Яблоннім. Застеречи ся мушу також і проти всяких агітацій і кроків починених із сторони може зовсім непокликаних чинників без моєї попередньої відомости і згоди в цій справі.

Зазначую, що творення нової організації в тілі вже зорганізованім становить властиво вже сим самим і дезорганізацію тогож, до якої я яко відвічальний командант в Укр. Бригаді не допущу.

Просить ся проте заподати чи організація і агітація в цім напрямі відбувається за згодою Диктатури ЗУНР, дальше які властиво цілі і пляни цеїж організації і яке становище в цій справі займає Диктатура ЗУНР.

В Укр. Бригаді заборонив ся приналежним до Бригади брати участь в проголошенім відозвою Зїзду.

В. Курманович

Устав зїзду УСС**1.**

Ціллю Зїзду є взаємна виміна думок, вироблення спільного погляду на теперішнє положення та теперішні та найблизші завдання Стрілецтва, врешті відновлення стрілецької організації.

2.

Відповідно меті, досягнути можливо найвірніший образ пануючих серед Стрілецтва течій, думок і настроїв, не обмежується число відпоручників висланих поодинокими групами. Найменше число від численніших груп виносить 3 відпоручників.

При виборі відпоручників належить подбати, щоби вони заступали по можності усі течії, які мають ся в даній групі — належить також подбати, щоби були заступлені так старшини як і козаки.

3.

Як основу зїзду приймається ся, що серед Стрілецтва немає противних та непримирених, місцевих чи яких небудь інших інтересів, з яких випливала би потреба запевнювати поодиноким групам відповідне їх чисельності число голосів. Тому взагоді, кожний учасник зїзду має однаковий голос так в дискусії як і при голосованю.

4.

В справах виборів до майбутньої Ради, та взагалі в справах, в яких повинна рішати більшість загалу УСС, голосується ся не рівними голосами учасників Зїзду, тільки ось яким способом:

Комісія зложена із заступників по одному від кожної групи усталить, кілька голосів припадає кожній місц. групі. Се число мусить відповідати чисельному відношеню членів кожної групи до загального числа заступлених на Зїзді УСС. Відтак присутні на Зїзді відпоручники кожної групи автономно розділяють поміж себе припадаючі їхній голоси і подадуть своє рішення резидії Зїзду, яка оголосить, кілька голосів прислугує кожній групі, та хто голосує в згаданих справах іменем кожної групи. Кожний присутний на Зїзді відпоручник групи мусить мати бодай оден голос.

Приміром: Група А має 100 членів, вислала 12 відпоручн.

Б -//- 80 -//- 16

В -//- 40 -//- 4

За основу береть ся найсильніше заступлену групу, с. т. гр. Б і приймається ся 1 голос на 5 реєстрованих членів. Матимуть

отже: гр. А – 20 гол., гр. Б – 16 гол., гр. В – 8 гол. Випадаючі можливо дробі, доповнюється до цілості хосен групи.

Учасники Зїзду, що проживають поза групами, становлять разом одну групу.

5.

В описаній під 4 спосіб голосуєть ся в кожній справі тодо якої зажадає сього котра небудь група більшостю прислугуючих її голосів.

6.

Ухвали Зїзду обязують загал УСС, коли Зїзд не поставить виразно інакше.

7.

Рішенням Зїзду можна змінити сей Устав в частині чи в цілості.

8.

Сей Устав належить подати до відома членам груп перед вибором від поручників.

Відень... марта 1921

*За Тимчасову раду УСС
Др. В. Старосольський, в. р.*

Їдучи по лінії до тепер представленого стану справи і інтенцій Уряду належить в корінь перешкоджати всяким спробам військової організації УСС, о скільки така організація виходила би поза рами праці історично-мемуарної маючої на ціли одиноко опрацьоване і описуване подій і заслуг, біографій і картин з житя і діяльності бувшого Легіону УСС.

*Начальник Військ. Канц. Диктатора ЗУНР:
Др. Селезінка, отаман, в. р.*

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Оригінал.

№ 378

ІНФОРМАЦІЯ ГЕНЕРАЛЬНОЇ АД'ЮТАНТУРИ
НАЧАЛЬНИЙ КОМАНДІ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ
«АКЦІЯ УКРАЇНЦІВ НА ЧЕСЬКОМУ ҐРУНТІ»

30 березня 1921 р.

Акція українців на ґрунці чеським

Pomimo zapewnień ze strony czeskiego Ministra spraw zagranicznych Benesza, że czesi są neutralni w rzeczach Galicji Wschodniej, Praga daje gościnę nie tylko ukraińskim przybyszom z Galicji, lecz zupełnie jawnie popiera u siebie zabiegi Petruszewicza.

W Pradze oficjalnie rezyduje Konsulat «zachodnio-ukraińskiej republiki ludowej», który otoczony jest oficjalną opieką rządu czeskiego i w którym ogniskuje się propaganda polityczna i wojskowa.

Ostatnimi zwłaszcza czasy ukraińcy w Czechach zajęli się gorliwie organizowaniem kadr wojska ukraińskiego. Tu oficerowie czescy są instruktorami. Wojskowi ukraińcy mają własne umundurowanie, oficerowie przy szablach przechadzają się na ulicach Pragi — słowem czesi nie czynią z tego żadnej tajemnicy, że organizują u siebie armję ukraińską, a właściwie zachodnio-ukraińską.

Jest rzeczą niezmiernie charakterystyczną, że propaganda rusinów galicyjskich nie znajduje dla się powodzenia na Rusi Zakarpackiej. Lud tam steroryzowany przez czechów niedowierza wszelkim hasłom i eksperymentom politycznym, nie może się zorientować właściwie czego od niego chcą agitatorzy galicyjscy, tembardziej, że pamięta tu z przed wojny nurtującą propagandę agentów rosyjskich, którzy depopularyzowali tu hasła ukraińskie.

Z drugiej strony rząd czeski jeśli chodzi o Ruś Zakarpacką waha się jeszcze czy popoľgować tu agitacji ukraińców galicyjskich, trzymając się nadal taktyki, że Ruś Zakarpacka jest dla czechów przypuszczalnym atutem w stosunku do Rosji. Dla tych względów właśnie uprawiana jest tu przez czechów propaganda rosyjska, zakładane szkoły rosyjskie i wydawane czasopisma rosyjskie.

Czesi dopuszczając agitatorów ukraińskich na teren Rusi Zakarpackiej strzeżę, by agitacja ich tam nie zapuścila korzeni — natomiast w Czechach gorliwie popierają intrygę, skierowaną przeciwko Polsce.

Oczywiście, że gra ta stwarza pewne zgrzyty na gruncie czeskim. Reakcyjny obóz rosyjski, który znalazł również schronienie w Czechach czyni czechom zarzuty z powodu popierania ukraińców. Momentem łagodzącym to nieporozumienie jest wspólny rosyjski i ukraiński front antypolski – i tym momentem czesi zonglują wobec obu czynników.

Ukraine and Poland. – V. 2. – P. 384–385.

№ 379
РОЗ'ЯСНЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ
КОМАНДІ УКРАЇНСЬКОЇ БРИГАДИ
В НІМЕЦЬКІМ ЯБЛОННІМ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ УСС

1 квітня 1921 р.

На наше жов. ч. 3 98/21 з дня 27 марта 1921 одобресь Вашу заборону брати приналежним до Бригади участь в зїзді в Празі.

Становиско Уряду Диктатора ЗУНР в справі руху УСС слідує:

«Організація УСС о стільки она малоби на ціль відновлене давного легіону УСС, або сотворене нині повної військової організації легіонової в Гал. Армії не лежить в інтенції Уряду ЗУНР. Легіон УСС був за австр. часів сурогатом української Армії, сповнив до часу розвалу Австрійської Держави свою задачу, а схвалою сотвореня Армії ЗУНР повинен перейти до історії з гарним іменем котрого довго світити буде нашим будучим поколінням і заповнить історію писану військом Галицької України за роки 1914 до 1918.

Від 1.IX.1918 істнує для Галицьких Українців лишень одна організація військова ЗУНР, а саме галицька Армія, котрої частиною були і бувша бригада УСС. З хвилею розбиття армії котра була під командою бувшої нач. Команди Гал. Армії не існують і ... єї частини – корпуси, бригади і т. д. – в остатки Армії зорганізовані в обох наших Таборах і сотнях на території ЧСР».

Гарячим бажанням і старанням Уряду ЗУНР єсть решти Гал. Армії скріпити, доповнити і переорганізувати нове військо

ЗУНР, яко сильну, зорганізовану і одноцільну Армію Галицьку.

Сепароване ся певних старшинських кіл і творене організацій військових поза армією ЗУНР, або ... повних частин в Армії ЗУНР, було би загальній військовій організації, а тим самим і справі шкідливе.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 380 ВИТЯГ З УХВАЛ З'ЇЗДУ УСС У ПРАЗІ

13 квітня 1921 р.

Витяг з ухвал зїзду УСС в Празі дня 13.IV.1921

1) Доповняючі постанови цього уставу прийнято на час аж до відновлення в рідному краю правильної організації УСС.

2) (III) Завдання: Спеціальний натиск кладе зїзд на конечність видавання стрілецького органу, який має служити для вияснювання і пропагування стрілецьких ідей серед широкої суспільності, як для взаємного порозуміння ся УСС.

(IV) Видавання нової виховуючої літератури, як і журналу має працювати в тому напрямку, щоби витворити в українськїм життю тип жовніра-воєяка, відповідаючого новим вимогам революційної армії. Плекати і розширювати ідею армії, побудованої на принципах в сути демократичних; з одного боку самозрозуміла дисципліна, з другого боку свобідне товариське життя і тісний контакт з життям і інтересами народніх мас.

3) (VIII) Порозуміння ся з організацію СС для спільної праці для осягнення деяких конкретних цілий.

4) (IX) Рада УСС повинна доложити всіх зусиль, щоби поставити організацію УСС на ту висоту, щоби в слушний час УСС добре ідейно і технічно зорганізовані, могли виступити активно до борби за довершення тих ідеалів, за які стрільці боролись цілий час

5) Начерк організації: найвищий орган Стрїлецький Зїзд, його виконуючий орган — головна стрїлецька рада, вибрана

зїздом (12 членів і 6 заступників). Головну Раду і двох містоголов вибирає зїзд, прочих сама рада. Виконуючий комітет (виконком) складає ся з голови і бодай двох членів ради.

Місцеві організації: місцеві групи і їх ограни місцеві, стрілецькі ради.

б) Склад головної стрілецької ради: голова Др. Старосольський, містоголова: Ріпецький, Чечкевич; члени: Носковський, Др. Свідерський, Артимович, Індишевський, Іванець, Коссак Гриць, Булик, Пушкар, Мінчак, заступники: Бей, Деркач, Сембай, Яцушка, Шухевич, Грицай.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 381
ЛИСТ ПРЕДСТАВНИКА У ПРАЗІ
РОМАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО ВІЙСЬКОВІЙ КАНЦЕЛЯРІЇ
ПРО З'ІЗД УСС У ПРАЗІ

14 квітня 1921 р.

Вчера дня 13 квітня відбув ся під моїм проводом зїзд відпоручників поодиноких груп УСС. Уважаю своїм обовязком подати Вам про се звітлення.

Замість Симбая приїхав з Нім. Яблонного Головінський, замість Білінкевича і Буцманюка з Ліберця явили ся Шухевич і Мандій. Пор. Іванець і сот. Чичкевич не приїхали. На зїзд був запрошений Коновалець. Крім того преслужувало ся нарадам досить багато УСС.

З початку нарад викликав чет. Демчук питанє президії, пропонуючи до того трох УСС. На мою рішучу заяву, що в такім разі сей Диктатурою дозволений зїзд не буде зїздом, всі учасники зїзду, подавши ся окремо увійшли нараз до комнати, де відбували ся наради, і вже більше не висували того питання, а приступлено під моїм проводом до порядку денного.

Др. Старосольський згадав полеглих УСС за визволеня України – всі вислухали сеї части промови вставши з місць,

висказав кілька прихильних слів на мою адресу як голови ЦУУСС і пояснив завдання зїзду, привитав ще также Коновальця від братної організації СС.

Я подякував Старосольському за його привитанє, пояснив справу ЦУУСС почавши від 1917 р. а особливо часи по перевороті. Коновалець витає сей зїзд від СС підчеркуючи особливо, що СС зродили ся з УСС і що праця обох організацій є паралель.*

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Оригінал.

№ 382

ЛИСТ КОМАНДИ УКРАЇНСЬКОЇ БРИГАДИ В НІМЕЦЬКІМ ЯБЛОННІМ ВІЙСЬКОВІЙ КАНЦЕЛЯРІЇ ПРО З'ЇЗД УСС У ПРАЗІ І УТВОРЕННЯ ГОЛОВНОЇ СТРІЛЕЦЬКОЇ РАДИ (З ДОДАТКОМ ДОКУМЕНТІВ)

9 травня 1921 р.

На основі залученого відпису комунікату ч. 1. виданого Організац. Комісією Гал. Стрл. Ради яко наслідок Зїзду відпоручників УСС в Празі дня 25.IV.21 дальше у звязку із предло-женням Команди Укр. Бригади дов. ч. 398 з 27.III.21.1 тамошним рішенням ч. 2183/в. с., В. К. 1921. з 1.IV.21 вважає Команда Укр. Бригада на слїдуючу обставину звернути увагу: одержавши тамошне вище наведене рішення в справі негативного становища Зверхнього Зах. Укр. Уряду відносно відмовлення і істнування в майбуттю організацій УСС поучила про це у відповідному об'ємі приналежних до УСС, а саме цих в Нім. Яблоннім прямо, а прочих в Празі через Військ відпоручника.

Одначе вже з видачею цього дозволу на зїзд приналежних зкл. їх відпоручників УСС до Праги хоча лише в цілі зібрання, упорядкування і евентуального зліквідованя згл. зужиття фондів

*Закінчення листа у справі не виявлено.

Товариства, набрала Команда Укр. Бригади вражіння, що дозвіл цей якраз буде становити отцю фіртку до омилення тамошньої заборони, з'ясованої в рішенні під ч. наведеним з початку цього предлошення.

Залучений комунікат потверджує це в цілій основі, хоч відновлення організації справді поки що із всіляких причин не реалізується, так зато зреалізування цьогож пляну в майбуттю аж надто вправно зазначене.

Не із партійних чи особистих причин а із становища чисто військового як ради справедливості, вважає Команда Укр. Бригади і підчеркує ще раз, що творення нового організаційного тіла в укр. Армії є шкідливе і мусить викликати загальне невдоволювання, бож нащо спеціальної української військової організації, як вже ціла Армія ЗУНР є українською, хіба лише для якихсь невиразних цих цілей і замарковання чого лучшего досконалішого сказати могли б для осягнення «монополю» в правдивості українського Духа а з цим і получених евентуальних привілеїв, на що заново з другого боку загал Армії згодитись не може, бо чейже він складається щонайменше з таких самих українських приналежних і борців за волю Батьківщини. Сама бувша приналежність до УСС вже перед світовою революцією не зазначувала прецінь ніякоїж самопосвяти, бож існування тоїж організації, вже тоді не дає зовсім управління ставляти її на рівні із подібними націоналістичними організаціями в прочих краях коренних бувшої Австро-Угорщини, коли творення легіонерських формацій по сторони ворогів тоїж держави було прецінь случене з певного рода ризиком, а цим самим і очайдушним пожертвуванням їх приналежних.

А вкінці, як успішні наслідки приносить навіть справедливе удержання і підчеркнення цих спеціальних організацій в новопівсталих державах бачимо в Чехо-Словаччині, де легіонерська господарка, як і поняття, що приналежні цих легій мають право вмішуватись в державну управу, якраз викликували комічний а не раз і трагічний хаос в державному діловодстві.

Чи наші псевдо-легії — судячи по їхньому дотеперішньому поведенню і як по підчеркуванню із своєї сторони їхньої незвичайної і одинокої національної висшости — повздержували

би ея згл. хотіли би повздержати ся від подібного рода затій, це ще найменше дуже питайно.

Осуджуючи це все із точки чисто військового становища ставляє Команда Укр. Бригади внесок, щоб з рамени нашого Зверхнього Уряду починене всякі заходи, щоб спинити розріст цеї організації, щоб дотеперішній комунікат по счеркненню невідповідних установ евент. затвердити, дальше, установити, щоб існувало дійсно лише «Товариство історії УСС», а на дозволені Правительством, в цілі одноцільного виготовлення історичних праць, зїзди, призначувати теж і прочих відпоручників крім бувших УСС.

В. Курманович

Комунікат 1 Організ. Комісії Головної Стрілецької Ради

Прага, дня 25 квітня 1921

Дня 13 квітня ц. р. відбувся в Празі зїзд УСС перебуваючих за кордоном скликаний Тимч. Радою УСС у Відни. — На зїзді були делегати гуртків УСС з Бригади в Н. Яблоннім, табору в Ліберци і Йозефова, робітничих сотень на Словаччині і Підкарпаттю, Праги і Відня.

На йому заслухано доклад Др. Старосольського про організацію УСС і приносить такі тимчасові доповнюючі постанови до уставу УСС.

Центральні установи

I.

Найвищим органом УСС є стрілецький зїзд. Його обсяг ділання розтигається на усі напрями діяльності обняті уставом і відповідаючі означеним там цілям. Його ухвали обов'язують усі установи і місцеві групи УСС.

II.

Зїзд скликає в міру потреби Головна Стр. Рада з власного почину, або на домагання 40 зареєстрованих членів. Вона ж означає місце зїзду.

III.

Зокрема до стрілецького зїзду належить вибір Стрїл. Ради.

IV.

Виконуючим органом є вибрана зїздом Головна Стрїл. Рада. В часї поміж зїздом вона виконує усі взагалї функції стрїл. Зїзду, при чому сі рішення можуть бути змінені найблищим стр. Зїздом. Коже рішення Гол. Стрїл. Ради мусить бути піддане під розгляд зїзду, коли зажадає бодай цього одна третина учасників зїзду.

V.

Головна Стр. Рада складається з вибраних 12 членів і 6 заступників. Заступники вступають в Гол. Стрл. Раду в порядку, в якому були поміщені на листі. Поза цим беруть участь в засіданнях ради з дорадчим голосом. Голову Ради і двох містоголов вибирає зїзд, прочих функціонерів сама Рада. Зокрема вибирає Рада при найменше 2 членів, які разом з головою під його проводом творять Виконуючий комітет. Цей комітет виконує ухвали Ради, а в часї поміж єї засіданням до нього належить весь обсяг ділання Ради. Він є відповідальний перед Гол. Стр. Радою і З'їздом.

VI.

Для сповнювання поодиноких завдань може Гол. Стр. Рада покликувати до життя окремі комісії, які ділають в порозумінню з нею, та є підчинений її вказівкам. Ці комісії не мусять пробувати в місци осідку Гол. Стр. Ради.

VII.

Центральна Управа УСС як орган Гол. Стр. Ради управляє находячим ся в її посіданню або переданим єї в майбутньому майном УСС.

VIII.

Місцеві організації

В місци поодиноких товариств УСС вступають «місцеві групи УСС». В кождому місци, де пробуає кількох УСС вони є обовязані зв'язати ся в місцеву групу.

ІХ.

Найвисшим органом місцевої групи є її Загальні Збори. Виконуючим та постійно ділаючим в часі поміж зборами органом місцевої групи є місцева Стрїл. Рада вибрана загальними зборами в числі не менше 3 членів.

Х.

Місцеві групи виконують на місцях завдання, які взагалі належать до Стр. Зїзду та ГСР они підлягають вказівкам Стр. Зїзду та ГСРаді.

ХІ.

З окрема належить до місцевих груп (їхніх Стр. Рад) припинання нових членів за порукою з боку трьох давних УСС затвердження припинання належить до Г. Стр. Ради.

ХІІ.

Пробуваючі поодинокі УСС входять в склад найближчої місцевої групи.

ХІІІ.

Пробуваючі поодинокі, або розсіяні малими гуртками УСС в який не має місцевої групи УСС зв'язуються в обласні групи.

ХІV.

До обласної групи відносяться усі постанови про місцеві групи.

ХV.

Впрочім обовязують постанови уставу – зокрема про права та обовязки членів, виключення членів за незгідне з обовязками УСС поведення, про мировий суд і т. д.

Доповняючі постанови цього уставу прийнято на час аж до відновлення в рідному краю правильної організації УСС.

Заслухано доклад т. Демчука про завдання і план праці Г. Стр. Ради і прийнято слїдуючу резолюцію. Перший зїзд УСС вислухавши докладу про майбутню працю відновленої організації УСС рішив звернути ся зі слїдуючими домаганнями

до вибраної зїздом Головної Стр. Ради, а згл. її Викон. Комітету, які вище наведений орган УСС при відповідному кооптованню товариств до праці та розподіленню праці має перевести в життя.

I. Зорганізованя культ.-просвіт. праці, яка обнимає в собі:

а) зібрання та відповідне оброблення матеріялів до історії УСС (прикази військові, мемуари, бібліографія),

б) зібрання стрілецьких пісень та їхнє видавництво, зібрання стр. памяток, як фотограф. знимки, праці УСС і інше,

в) підготування почви під заснування стр. музею зразу за кордоном а при відповідних відношеннях в краю.

II. Упорядкування і видання дотеперішньої літератури УСС як і видання на будуче. Майбутнє видавництво повинно розвиватися в двох напрямках.

а) військово-фахова література (переводом(и) з чужих мов),

б) виховуюча література організаційного змісту, як також видання стр. белиристики та поезії.

III. Спеціальний натиск кладе зїзд на конечність видання стр. органу, який має служити для вияснюваня і пропагованя стр. ідей серед широкої суспільності як і для взаємного порозумінюваня ся УСС.

IV. Видаваня нової виховуючої літератури як і журналу має працювати в тому напрямку, щоби витворити в укр. життю тип жовніра-воєнка відповідаючого вимогам революційної армії. Плекати і розширювати ідею Армії, побудованої на причинах суто демократичних, з одного боку самозрозуміла дисципліна, з другого боку свобідне товариське життя і тісний контакт з життям і інтересами народніх мас.

V. Роздобуття фондів матеріальних

Щоби мати можливість перепровадженя в життя вище наведених завдань, припоручається Раді ужити всіх средств, щоби організацію і працю УСС поставити на відповідний матеріяльний урівень. До сего служать слідуючі дороги (які не виключають других):

а) перебрання під заряд і упорядкування дотеперішнього маєтку УСС,

б) дохід з видавництв,

в) евентуальний податок, розложений на поодинокі стрілецькі громади.

г) датки суспільності.

VI. Уладження інвалідського фонду УСС та запомогового для незаможних УСС.

VII. Навязання зносин з УСС перебуваючими чи то в краю чи на Україні.

VIII. Провадження відповідної евіденції стрілецьких сил.

IX. Порозуміння з орган. СС для спільної праці для досягнення деяких конкретних цілей.

X. Рада УСС повинна доложити всіх зусиль, щоби поставити організацію УСС на ту висоту, щоби в слушний час УСС добре ідейно і технічно зорганізовані могли виступити активно до борби за довершення тих ідеалів, за які стрільці боролись цілий час.

XI. Окрім деректив Гол. Ради УСС — зїзд накладає обов'язок на всі громади УСС як і взагалі на поодиноких УСС точно сповняти всі розпорядження Г. Ради.

Вибрано Гал. Стрїл. Раду зложеноу з 12 членів і 6 заступників в складі

1) Голова Др. Старосольський;
заступники

1) Бей

2) Деркач

3) Сембай

4) Глушко

5) Шучевич

6) Грицай

2) містоголова Рубчинський

3) містоголова Чичкевич,

Члени: 4) Носковський

5) Др. Свідерській

6) Артимович

7) Індишевський

8) Іванець

9) Коссак

10) Чорній

11) Пушкар

12) Мінчак

З огляду на це, що перед скликанням зїзду курсували рїжні неправдивї вїсти про ініціаторів зїзду і були навіть офіціально піднесені, прийнято резолюцію Індишєвського, такою змісту: «Зїзд УСС відбутний в Празї на дні 13.4.1921 стверджує, що зїзд був скликаний на згальне домагання усіх УСС для відновлення стр. організації, а всякі закиди одиноких осіб, немовби зїзд був скликаний по власній ініціативі Др. Старосольського у якихсь інтриганських замірах з укритими цілями є неправдиві».

Справу злуки СС з УСС – рїшено віддати Гол. Стр. Раді. Для ведення всіх біжучих справ звязаних з загальною організацією УСС видїлила з себе Гол. Стр. Рада, Виконавчий Комїтет з осїдком у Відни, в склад якого ввійшли.

- 1) Голова Др. Старосольський,
- 2) містогорова і секретар Чичкевич,
- 2) скарбник Др. Свідерській,
- 3) архївар Деркач.

*За організаційну комісію
Голова (підпис нечіткий)
Секретар др. Бей, в. р.*

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Оригінал.

№ 383

ІНФОРМАЦІЯ НАЧАЛЬНОЇ КОМАНДИ ПОЛЬСЬКОЇ АРМІЇ ГЕНЕРАЛЬНІЙ АД'ЮТАНТУРІ ПРО УКРАЇНСЬКІ ВІЙСЬКОВІ ФОРМУВАННЯ НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ

9 червня 1921 р.

Oddziały ukraińskie w Czechostowacji

Praca nad organizacją ukraińskiej siły zbrojnej w Czechostowacji najbardziej uwidoczniła się w czasie najazdu bolszewickiego na Polskę w lipcu 1920 roku. Czesi zaczęli organizować dwie ukraińskie dywizje w Munkaczu i Koszycach. Po zlikwidowaniu jednak ofensywy bolszewickiej dalsze utrzymywanie ich nie miało żadnego celu, skutkiem czego dywizje te zmieniono na oddziały wartownicze i robocze. Skła-

dają się one przeważnie z elementów napływowych, zwłaszcza z Galicji Wschodniej, z okresu walk polsko-ukraińskich, następnie z czasów wojny polsko-bolszewickiej. Oddziały te rozlokowane są obecnie w całym państwie czeskim. Główny sztab ukraiński znajdował się dotychczas w Deutsch Gabel (Jabłonec), gdzie skierowani zostali wszyscy ukraińcy z I okresu walk polsko-ukraińskich. Są oni w stosunku do później przybytych oddziałów i dezertersów bardziej cenieni. Używani są do służby wartowniczej i chodzą na ćwiczenia. Wszystkie inne oddziały sformowano w sotnie robotnicze od 200—300 ludzi każda. Sotnie te rozmieszczone są po wsiach i miastach Słowaczyny i Rusi Karpackiej, pozostają na wolności, otrzymują umundurowanie i żołd żołnierzy czeskich — broni i pasów nie wolno im nosić. Agitacja we wszystkich oddziałach bardzo silna — ma na celu podtrzymanie podupadającego ducha — podsycanie nienawiści do Polski i głoszą, że Ententa wkrótce przyzna Ukrainie Galicję Wschodnią. Sotnie te powiększają się w dniach ostatnich uzupełniane przez uciekinierów Galicji Wschodniej, a zwłaszcza z powiatów górskich. Oficerów skierowuje się wprost do stacji zbornej ukraińskiej. Oficerowie ci gaży nie popierają jak inni, otrzymują tylko 50 halerzy dziennie na osobę. Sotnie robocze na Słowaczczyźnie posyłają im regularnie z własnych oszczędności zapomogi. W ostatnich czasach poczęły krążyć wersje o mającym nastąpić przeniesieniu dwunastej dywizji piechoty na Ukrainę. W tym celu miały wyjechać już komisje, jedna do Kijowa, druga do Moskwy, celem pertraktacji i nawiązania stosunków z tamt. ukraińcami. Dywizja ta ma być użytą dla przywrócenia porządku i spokoju na Ukrainie. Co się tyczy Galicji Wschodniej, są mniemania, że z chwilą otrzymania autonomii z łatwością da się przeprowadzić ścisłe zlanie się z właściwą Ukrainą. Wzajemne odnoszenie się Czechów do Ukraińców ze zrozumiałych powodów, zwłaszcza między oficerami jest względnie przychylnie, jednak zrezerwą. Bardzo wielu oficerów ukraińskich zajętych jest w biurach i urządach wojskowych czeskich.

[Added in long hand] Brygady liczą ± 8000 ludzi
Sotnie robocze liczą ± 4500 ludzi

№ 384

**ІНФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ ДИКТАТОРА
УРЯДОВІ ДЛЯ СПРАВ ЗАКОРДОННИХ
ЩОДО ОФІЦЕРІВ І СТРІЛЬЦІВ УГА
НА ТЕРИТОРІЇ РОСІЇ Й УКРАЇНИ**

18 червня 1921 р.

До Уряду Диктатора ЗУНР для справ закордонних

Після звіту повернувшого на днях з большевицького полону пор. Волод. Давидовича знаходиться на території Сов. Росії і України ще около 350 наших старшин і більша скількість наших стрільців, позіставших там по розбиттю нашої Армії ЗУНР.

Частина старшин між іншими підп. Вітошинський, ст. Бубела, Кадайський, д-р Глянц і прч. перебувають в Одесі. Всі они живуть нелегально і в крайній нужді і устами визше згаданого пор. Давидовича просять наш Уряд о поміч, о уможливленне їм повороту і о виеднанне їм опіки у одного з заступництв чужих держав на території совітській. В Одесі знаходяться заступництва чеське, китайське, перське і мабуть німецьке.

Просимо поробити заходи у правительств визше згаданих держав в цілі видання дотичним заступництвам своїм поручень для облегчення долі нашим нещасним розбиткам.

Др. Селезінка

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 307. Машинопис. Оригінал.

№ 385
ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ
СТРІЛЕЦЬКОЇ РАДИ УСС
В ЙОЗЕФІВСЬКОМУ ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ

5 липня 1921 р.

Витяг з протоколу засідання місцевої стрілецької ради при співучасті членів Йозефівського гуртка, пор. Іваницький, пор. Шухевич, чет. Кипріян.

Сот. Біличкевич підносить факт, що праця так в гуртку як і в Головній Стрілецькій Раді чи Виконком не поступила наперед. Причина: чи може се, що коли щось робить ся, то через обставини осланяє ся все тайною, що роботи сеї не видно. Се видно було б із приватних листів, висиланих із Відня. Дальша причина, що праця не поступила наперед, є що праці належито не почислено та як слід не поділено. Чи з'єднано більше членів, що ні то причиною є наше досі неясне становище та наша нерішеність. Підносить хибу опертя роботи в Галичині на імперіялі стрілецькім, та труднощі котрі прийшло би ся тут поботори. Досі коли що-небудь зроблено то не лиш за ініціативою, але завсігди руками інтелігентів старшин та і тепер се винно піти під розвагу. Наколи виконком хоче вести підпільну роботу то мусить перенести осередок на місце. Утопія цілої пропозиції лежить в неможливості щось провести. Остерігає ся не підтягати ся з огляду на наше міжнародне становище ні під організацію антанти ні комінтерну, противно організація пропаде. Наша неясність, а ще більше холітанє ся довела до відтягнення ся багатьох від організації УСС. Нашою метою винна бути праця на кожному напрямі та використання симпатиків УСС та втягати їх до праці в рамках організації УСС.

Йозефів, дня 5 липня 1921

*Третьяк Кость, чет. УСС
І. Мандзій, чет. УСС голова*

№ 386

**РОЗПОРЯДОК ДИКТАТОРА ЄВГЕНА ПЕТРУШЕВИЧА
ПРО ВИПЛАТУ ОДНОРАЗОВОГО НАДЗВИЧАЙНОГО
ДОДАТКУ СТАРШИНАМ АРМІЇ ЗУНР, ЯКІ Є В СТАНІ
ПОБОРІВ ВІЙСЬКОВОГО ВІДПОРУЧНИКА ДИКТАТОРА
ПРИ ВІДЕНСЬКІМ ПОСОЛЬСТВІ ЗУНР**

26 липня 1921 р.

Щоби серед надзвичайної дорожнечі прийти старшинам Армії ЗУНР, які є в стані поборів військового Відпоручника Диктатора при віденським Посольстві і побирають платні, з помічу при заосмотреню конечними артикулами до життя, заряджую на внесення начальника Військової Канцелярії що слідує:

§ 1.

Старшини Армії, які є в стані поборів Військового Відпоручника Диктатора при віденським Посольстві ЗУНР від часу перед 1 липня 1921 одержують в липни одноразовий надзвичайний додаток до платні.

§ 2.

Підставу до обчислення сего додатку становить сума квот виплачуваних управленому через Військового Відпоручника місячно титулом гажі і усіх додатків.

§ 3.

Одноразовий додаток виносить 100% від означеної в §-ві 2 суми.

§ 4.

Сей розпорядок обов'язує з днем нинішнім.

Єго виконання переведе Уповноважений для справ фінансів і Начальник Військової Канцелярії.

Відень, дня 26. липня 1921

Є. Петрушевич

№ 387
ВИТЯГ З ПРОТОКОЛУ ЗАСІДАННЯ
ГУРТКА УСС У ЛІБЕРЦЯХ

Не раніше 30 липня 1921 р.*

21/I.1921 відчитано лист, зрадагований пор. Іванцем до Дра Старосольського, ухвалений на сходинах дня 19.I с. р. Зміст листу: «Виходячи з заложення, що УСС, як організація, котра на почині світової війни пішла в бій під прапором широкого українства і стала імпульсом до створення національно-державної ідеології і зв'язаних з тим подій, правно існує даліше і що змаганням нашим повинно бути якраз під теперішню пору внутрішнього розвалу української суспільності і загальної апатії до громадянських і державних інтересів сконсолідуватись і зреорганізуватись, щоби стати знова цією опірною силою в борбі як колись на почині світової війни 1914 р.

Виходячи з заложення, що майбутня організація повинна об'єднати всі елементи Січового Війська, просимо Вас о навчання перед вступних пертрактацій з представниками СС а пекуче питання злуки тих двох організацій повинна поставити собі за одно з перших завдань наша будуча організація.

28/I.1921 зрадаговано лист до Дра Старосольського, в якому підчеркнено пекучу потребу злитись з СС в одну організацію, даліше згадано що Носковський і Чечкевич в Кошицях, а послідний має зв'язок з Букшованим в Москві (пор. Верховий в Празі)

16/III.1921 ухвалено для Старосольського на дорогу 500 кч.

27/III.1921 ухвалено на дорогу делегатів (пор. Іванець і Шухевич) до Праги 220 кч.

17/IV.1921 здавано звіт зі зїзду в Празі. Чет. Третяк ставить внесок, щоби команді табору звіту про зїзд не здавати. Внесок перепав.

22/V.1921. ухвалені 2300 кч. на організаційні потреби УСС, ужито для делегатів до Праги. Пор. Іванець позичив 500 кч.

---

*Дата встановлена за змістом документа.

Половину віддав, а другу обіцяв віддати 1.VI.1921. Видатки підх. Яцушка на поїздку до Праги, якої ціль пояснив Ващук, оцінено на 190 кч, і ухвалено виплатити.

30/VII.1921 підх. Яцушко пропонує порозумітись з Прагою що до ірляндської боротьби та розпочати підготовчу працю.

Архів УКУ, Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 388
СЛУЖБОВИЙ ЛИСТОК ГУРТКА УСС У ЙОЗЕФОВІ
ПРО ЗАСІДАННЯ ВИДІЛУ ГУРТКА

13 серпня 1921 р.

Гурток УСС в Йозефові

Службовий листок

Йозефів 19 серпня 1921

Проситься дозволити на відбуття засідання Виділу гуртка УСС дня 13.VIII.1921 о год. 1.30 в сали театру – зі слідуючим дневним порядком:

- 1) Відчитання протоколу з попереднього засідання.
- 2) Біжучі справи.
- 3) Стан праці празького гуртка.
- 4) Взаємини УСС та СС – відносно до повсталі «Нової України» – активістів.
- 5) Справа видавництва Січового Календаря.
- 6) Справи місцеві:
  - а) організаційна
  - б) просьвітна
  - в) історія УСС.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Рукопис. Оригінал.

№ 389
РОЗПОРЯДОК ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ ДИКТАТОРА
ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ВІЙСЬКОВОГО СУДІВНИЦТВА
В УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИНАХ
В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ

13 вересня 1921 р.

Розпорядок
про укладання правильного виконання військового
судівництва при укр. військових формаціях в Чехословачії

§ 1.

Для виконання в I інстанції військового судівництва що до осіб військових, які входять в склад військових частин ЗУНР в Чехо-словацькій республіці, а в справах персональних і дисциплінарних підлягають військовим командантам сих частин – заряджуєсь утворене двох військових судів, а то суду команди укр. бригади в Нім. Яблоннім для осіб військових, які підлягають команді сеї бригади, і суду укр. табору в Ліберци (Reichenberg) для осіб військових, які підлягають команді сего табору.

§ 2.

Приналежними командантами сих судів будуть команданти дотичних таборів, кожний в справах військових осіб ему підчинених; оба негайно по вислуханню судового референта української бригади в Нім. Яблоннім, приступлять до zorganizовання повизших судів.

§ 3.

Начальниками сих судів належить поки що призначити судіїв військових (аудиторів) найвизших рангою, приділити їм рівночасно потрібний персонал судейський (що найменше двох судіїв в кожному суді) і канцелярийний в першій мірі з поміж укр. військовиків, маючих відповідне підготовлення правниче взгядно канцелярійне і про створення сих судів і їх склад персональний до дня 1 вересня і 20 донести військовій Канцелярії Диктатора у Відни.

§ 4.

Начальникам судів прислугує рішення про зарядження і застановлення судового слідства, призначення органу ведення слідства, зарядження слідчого арешту і звільнення, відступлення справ другому судови, ставлення внесення на обжалованя і скликаня військового суду. Прочі розпорядки, переказані після постанов в. к. процедури рішеню приналежного команданта належить ему предклатати до признання і підпису.

§ 5.

Суди, їх члени і судейські органи суть при сповнюваню судейських обовязків є слідства як і при видаваню присудів вповні независимості і підлягають лиш законам.

Старшини судейські, які приступають в характері судиїв військових підлягають з причини нарушеня їх обов'язків урядових і службових під оглядом дисциплінарним лиш своїм судейським зверхникам.

§ 6.

З під компетенції сих судів суть в природи річи виключені:

а) виконуваня судівництва в справах поступованя доразового – які належить перенести після постанов про звичайне поступованя.

б) справи злочинів, наведених в розпорядку Державного Секретаріату з дня 30 падолиста 1919, о скільки винний сповнив їх яко особа цивільна.

в) виконаня присудженої правосильно кари смерти, в'язниці або арешти: що до сего рода кар належить їх виконання на основі правосильного присуду признане відложити до часу повороту на територію Західної України, а лиш часть присуду про наслідки кари (касація, деградація і т. д.) негайно перевести.

§ 7.

В поступованю судовім належить придержуватись постанов в. а. о поступованю карнім з дня 5 червня 1912 ч. 130 Дн. А. г. уст. I-XXV (§ 1-422) з змінами вказаними постановами сего розпорядку і розпорядками державного Секретаріату про уладженя і виконуваня військового судівництва з 1918–1919 року

а з обмеженнями, яких конечність слідує з огляду на становисько правне укр. формацій військових в Чехо-словацькій Республіці і розпорядки єї правительства що до уладження відносин сих формацій і побут їх на території чужої державності («Терріторіяльпрінціп»).

О переведеня конечних чиностей судових що до осіб, які не входять в склад військових укр. частин (придержання, переслухання свідків, знатоків і винних, оглядин, покарань дисциплінарних («Орднунгсштрафен» і т. п.) як і таких чинностей в місцях які лежать поза обсягом угікацій занятих на основі призначеня властей Чехо-словацької Республіки укр. військовиками (оглядини місця, трупа, осіб, заюм (Бешлягнаме), ревізія і т. п.) належить віднести до компетентних властей Чехо-Словацької Республіки евентуально перевести їх лиш на основі письменного зізволеня і при вспівділаню в кожному поодинокім случаю сих властей.

До переведеня поступованя судового що до злочинів і провин похвалених через укр. військовиків проти горожан Чехо-словацької Республіки, або на території, яка лежить поза районом занятим укр. військом («Унтеркунфстрайме»), суть компетентні лиш суди Чехо-словацької Республіки. Український суд, військовий обмежитья в тих случаях лиш до переведення наглих перевідувань, а дальше поступоване аж до присуду переведе лиш на основі писемного і зволеня компетентних властей Чехо-словацької Республіки в кождім поодинокім случаю і удержить з евіденції їх остаточний вислід.

О зізволеня на переслідуваня укр. судами злочинців, які є укр. військовиками і через утечу схоронились перед потягненем до відвічальности як і о їх виданя, належить віднести до дорогою Посольства ЗУНР в Празі до правительства Чехо-словацької Республіки. Листи стежні в тих случаях — очевидно без клязулі при арештованні — належить вислати лиш до заступництва ЗУНР з прошенем о зарядженя відповідних репресій (материяльних) (відмова зачету, помочи і т. п.) і удержаня в евіденції втікачів.

§ 8.

Всі рішення і присуди (вироки) судів, які в законній формі і речинци зачіплено жалобою, відкликом взглядно жалобою

неважності, як також всі присуди проти старшин, в яких яко вислід кари проголошено касацію (позбавлення степеня), належить негайно при доповненню витягом з карного протоколу і послідньою кондуїтою — предложити до порішення Військовій Канцелярії Диктатора, при якій осібним розпорядком буде установлена Вища Колегія судейська (3) для полагодження того рода справ.

Права і обовязки застережені в 340, 363 і 364 судові сповнить начальник суду перед предложеном кожної справи до рішення вищій колегії судейській.

§ 9.

Присуди, в яких проголошено кари в'язниці або арешту належить втягнути до осібного виказу а по їх правосильности заосмотрити клявзулею приналежного команданта сего змісту, що виконання кари відкладаєсь до часу улаженя укр. влади у Всхідній Галичині, клявзулю проголосити засудженому, а опісля предложити негайно акт Диктатурі ЗУНР, при доданю відпису присуду (при більшім числі засуджених стільки відписів — скілько засуджених), витягу з карного протоколу і послідної кондуїти.

§ 10.

Начальники судів подбають про се, щоби в приказах приналежних командантів поміщено відповідні поученя що до форми і змісту карних донесень, та про як найточніше бережене військовими українськими властями границь їх компетенції для уникнення в справах для суду призначених конфліктів з властями Чехо-Словацької Республіки, про обсажене в кожнім суді відповідною особою товмача чеського язика і без виняткову урядову кореспонденцію в чеськім язичі з властями Чехо-Словацької Республіки, а вкінці про те, щоби евентуально заряджений арешт слідчий тревав як найкоротше і обмежавсь лиш до крайно необхідних случав.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 77. Машинопис. Оригінал.

№ 390

**ІНФОРМАЦІЯ ВІЙСЬКОВОЇ КАНЦЕЛЯРІЇ ДИКТАТОРА
ПРО ЗВІЛЬНЕННЯ ГЕНЕРАЛА ВІКТОРА КУРМАНОВИЧА
ВІД ОBOB'ЯЗКІВ КОМАНДИРА УКРАЇНСЬКОЇ БРИГАДИ
В НІМЕЦЬКІМ ЯБЛОННІМ І ПРИЗНАЧЕННЯ
НА ЦЮ ПОСАДУ МАЙОРА ЗЕНОНА ДРИМАЛИКА**

16 вересня 1921 р.

До уряду Диктатора ЗУНР для зв'язку з Краєм

Відень, дня 16 вересня 1921

Отсим подаєсь до урядового відома, що рішенням Диктатора ЗУНР з нинішнього дня звільнено генерала Віктора Курмановича на его власне прошене від обов'язків як Команданта Укр. Бригади в Нім. Яблоннім. Командантом Бригади назначено майора Зенона Дрималика, а заступником команданта сотника Якіма Гремю.

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 300. Машинопис. Оригінал.

№ 391

**ЦІЛКОМ ТАЄМНА ІНФОРМАЦІЯ ПРЕДСТАВНИКА УРЯДУ
В ПРАЗІ СТЕПАНА СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО ВІЙСЬКОВІЙ
КАНЦЕЛЯРІЇ ДИКТАТОРА ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УСС
У ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ У ЙОЗЕФОВІ**

19 вересня 1921 р.

Слідячи пильно за всіма проявами таборового життя, за-примітила команда табора, що т. зв. «Стрілецька Рада в Йозефові» (організація УСС) займає ся зовсім іншими справами, як збирання матеріялів до історії УСС, що уходить за офіційну ціль цієї організації.

Переглянувши протоколи засідань та перепису Стрілецької Ради, знайдено там матеріял, який вказує на справжні цілі цієї організації та кидає ярке світло на її діяльність.

В прилозі предкладає ся витяг з цього матеріалу, а саме витяг зїзду УСС в Празі, дозволеного розп. ВКД Ч. 2244 вс з 8.IV с. р. (прилога 1), витяг з протоколу засідань гуртка УСС в Ліберці згл. стрілецької ради в Йозефові (прилога 2), витяг з протоколу засідання місцевої ради з 5.VI с. р. (промова сот. Білінкевича, прилога 3).

З документів тих слідує не двозначно, що організація УСС, приписуючи собі, згл. Січовим Стрільцям головну заслугу коло будівництва Укр. Державности та уважаючи себе шей тепер в протилежності до прочої, апатичної суспільності, одиноко спосібним чинником до дальшої боротьби за свободу, має на меті відновити давну організацію УСС і вже тепер розпочати підпільну борбу (т. зв. ірландська боротьба) проти ляхів, не оглядаючись зовсім на законний Уряд ЗУНР, ані на його політику. Тим чином бажають УСС, а згл. деякі гіперамбітні молодики, з чисто особистих зглядів ухватити ініціативу в свої руки, не оглядаючись на наслідки, щоби на случай, коли авантюри удасть ся, стати народними героями і відгравати в Галичині ролю чсл. легіонарів.

Що ціль відновлюваної УСС вже з самого початку була зовсім розбіжна з офіційально проголошеною метою, виходить з сего, що ініціатори відновлення вже зразу почали кооптувати нових членів гуртка. Так прим. в Ліберні мйр Мацейович старав ся приєднати для сеї організації всіх старшин і стрілецтво прибувших з італійського полону через Лебрінг, однак безуспішно.

Крім того прийнято до гуртка старшин і підстаршин, які свою приналежність до УСС основують на тім, що після переходу УГА до большевиків случайно служили при т. зв. 1 бригаді II-го Гал. Корпуса. Бригада ця з колишніми УСС крім тенденційно большевиками викиненої назви, нічого спільного не мала і як така існувала всего несповна 2 місяці. Мимо того деякі особи з єї складу, вступили до гуртка УСС і були прийняті. Це найкращий доказ, що тут зовсім не ходить о збирання матеріалу до історії боевої Управи і легіону УСС, бо новоприєднані члени з ними нічо спільного не мають. Після відновлення давної організації УСС уважає Головна Рада УСС своїм найважнішим завданням злучитись з СС в одну цілість задля

осягнення певних конкретних цілей. Се потверджує наглядно здогад, що обі ці організації задумують взяти діяльну участь в політичному життє. Сот. Богдан Білінкевич в своїй промові (прилога 3) радить держати ся своєрідної орієнтації політичної, а рада УСС в Йозефові хотіла зайняти на зборах дня 13.8 с. р. становисько відносно до повставшої «Нової України», в якій як звісно головну ролю грають члени згл. старшини колишнього корпусу СС.

Не менче заслугоучим на увагу є відношення УСС до большевизму. Вже на Великій Україні підчас злуки з большевиками УСС в промовах підчерковано як провідні ідеї УСС і СС самостійництво і соборність.

Др. Старосольський, навязуючи до статутів УСС затверджених галицьким намісництвом з часів австрійських і передвоєнних, подав начерк потрібних постанов, пристосованих до теперішньої хвилі, які треба уважати переходовими. Маю переконання, що Др. Старосольський предложить Вам відпис тих постанов до відома. Постанови сі тичать ся справ організаційних: Головного зїзду, управи, льокальної і загальної УСС і т. п. Сі постанови прийнято одноголосно. Потім вибрано раду УСС і то: Як голову Др. Старосольського, як його заступників Ріпецького і Чичкевича, окрім того вибрані до Ради: Носковський, Свідерський, Артимович, Індишевський, Іванець, Косак Гриць, Мінчак, Булик і Пушкар; а як заступники: Бей, Деркач, Симбай, Яцушко, Шухевич і Грицай. Сі вибори відбули ся одноголосно.

Потім прийнято без дискусії одноголосно приготовану вже перед тим і певно вже перед тим передискутовану резолюцію, в якій даєть ся напрям праці для ради УСС. Ся резолюція як ухвала зїзду обовязує всіх УСС. Сю резолюцію доповнено ще одною маленькою резолюцією в котрій застерігаєть ся зїзд против всяких поголосок про наміри зїзду а особливо против підсування Др. Старосольському яких небудь інтригацьких і укритих думок в зв'язку з аранжованєм зїзду УСС. Я певний, що сі резолюції будуть Вам приналежні. В найкращім настрою по ріжних подяках зїзд розійшов ся. Отворивши таким способом вентиль для деяких може невдоволених духів наш

військовий Уряд має тепер спромогу мати вплив на всяку акцію УСС. Додаю, що Др. Старосольський в своїх промовах кілька рази підчеркував, що УСС мають всім бути взірцем карности, послуху, відданости і т. д.

Прошу прийняти мій найнижший поклін.

Ст. Смаль-Стоцький

Архів УКУ, ф. Колекція документів ЗУНР, оп. 1, спр. 87. Машинопис. Оригінал.

№ 392

**ЛИСТ ПРЕДСТАВНИКА УРЯДУ В ПРАЗІ ЄВГЕНА
ЛЕВИЦЬКОГО УПОВНОВАЖЕНОМУ ДЛЯ СПРАВ
ЗАКОРДОННИХ КОСТЮ ЛЕВИЦЬКОМУ
ПРО СТАН У ТАБОРІ ІНТЕРНОВАНИХ У ЙОЗЕФОВІ**

31 грудня 1921 р.

**Високоповажний пан
Др. Кость Левицький
Державний Секретар для Закордонних
Справ Галицької Республіки в Ужгороді**

З мого побуту в Йозефові вважаю за конечне подати до відома Сьвітлого Уряду ось-які мої помічення:

Дух в Таборі є зовсім вдоволяючий і неправдиві є відомости про яке-небудь занепокоєне. На мій приїзд скликано збірку Старшин, на якій я виголосив відповідне експозе про наше сучасне положене – відповідав я основно на ставлені до мене запити – що все не остало без відповідного успіху.

Дотично житевих обставин інтернованих сконстатував я що слідує:

Харч, який одержують інтерновані, є вдоволяючий – є се ті самі рації, які одержують також члени чеської армії. Щоденно м'ясо, тричі на тиждень третя страва мучна. Крім сього деякі старшини, зрікшись мнимо харчу «ін натура», одержують релю-тум, за яке кухня закупує ще і дальші приправи до страв, що має добрий вплив на якість і смачність їди.

Щодо приміщення то є се звичайне приміщене баракове з усіма його недостачами та хабами. Сконстатувати однак треба згідно з правдою, що бараки ошальовано в місцях ушкоджених новими дошками, покрито їх новою папою – крім сього уставлено всюди желізні печі, які установлено в середині комнат, щоби при помочі рур ogrівати по можності як найбільше воздуха.

Коже ліжко має подушку, простирадло і що найменше одну грубу деку до накриваня.

Помимо того стрілецтво жалуєть ся на зимно, особливо в дні морозні та вітряні і зовсім слушно. Річ однак не в якости бараків – бо зроблено для їх уліпшення що було можливо в недостатках опалу. Барак є баракком, порадили можна на зимно тільки не щадячи вугля.

Конечність паленя в печах по два і три рази на день в дні вітряні та морозні – от се перша оправдана жалоба, якій належалоб запобічи.

Друга оправдана жалоба се виплата денно по 50 сотиків. для тзв. таборових «камедулів», тобто тих, що попали в табор «без оружія» – як «цивільні інтерновані».

Першій жалобі стараєть ся запобіжи п. сот. Рудницький який вже виеднав в товаристві «Методистів» (американських), що приобіцяли доставити таборови або оден вагон вугля, або дати 7.000 Кч. на його закупно.

Гірше стоїть справа грошевих виплат для «камедулів», бо міністерство видало вже раз загальне вирішене, що денний грошевий причинок для всіх цивільних-інтернованих має виносити по 50 сотиків і від сього рішення відступити не хоче. Тому радив би Сьвітловому Урядови призначити від себе «Камедулам» додаток по 1 кор. ч. денно, що обтяжило б наш бюджет на всього на цілих 4000 Кч. місячно. Се бувби однак одинокий лік на жалоби, які підносять си із нашого Табору.

Камедулін є всього на всього 129.

Якщо наші таборові одержать вугіль, а цивільні-інтерновані цей грошевий додаток, то про дальшу судьбу табору і його настрої можна бути супокійним.

Богато стрільців піднесло жалобу, що ніхто не піклуєть ся їх убогими жінками та дітьми в краю. Я думаю, що сю справу

можна б корисно полагодити порозумівши ся з краєвими організаціями. В усякім разі домагане є вповні оправдане.

З високим поважанем:

Заступник Зах. Укр. Республіки в Празі

ЦДАВОУ, ф. 4440, оп. 1, спр. 25, арк. 80–84. Рукопис. Оригінал.

№ 393

СПОМИНИ ПЕТРА БУДЗА «ГУЦУЛИ В БОЯХ ПІД ГОРОДКОМ у марті 1919 р.»

Лютий–березень 1922 р.

«Перший гуцульський пробоевий курінь чет. Гриця Голинського», який мав уже свою славу з попередних боїв, стояв при кінці лютого і в перших днях марта 1919 р. місцевою залогою в Самборі. Був це час великого напруження серед нашої Армії. Дня 1.3.1919 р. зірвано з Поляками переговори. Гуцульський курінь вижидав чогось нового й великого. Знав, що з хвилею боевої діяльності на фронті, піде з ворогом у кровавий танець. Знав, бо й до тепер не стояв стало на позиціях лише для того, щоби легко й скоро піти до бою там, де було загрожене власне положення. Дня 2.3.1919 р. доповнено гуцульський курінь одною сотнею з IV/36 коломийського куріня й наказано поготівля. По доповненню, маючи три піхотні сотні по 200 пробоевиків і одну скорострільну сотню з 14 скорострілами, чекав курінь дальших приказів. Другого дня 3.3.1919 р. приділено до нього ще сотню кавалерії й одну батарею легких гармат. У той спосіб зложено: «Окремий загін чет. Гриця Голинського» й поставлено його до диспозиції Начальній Команді Української Галицької Армії.

Дня 4.3.1919 р. одержав чет. Голинський приказ НКУГА того змісту: «Чет. Голинський відійде сейчас зі своїм окремим загоном до групи Рудки й зголоситься там у команданта тої групи».

Вже рано 5.3.1919 р. зголосив четар Голинський командантові групи Рудки прибуття загона до Рудок. Там приказано йому відійти ще того самого дня з цілим загоном до Путьятич

– 12 км на північ від Рудок – а самому явитися на другий день о 1 годині пополудні в кімнатах парохії в Гошанах для подрібного обговорення завдання найближих днів.

Слідуючого дня 6.3.1919 р. пробоевики спочивали по квартирах. Погода була дуже непривітна. Густа, мокра мрака й дрібна сніжниця, що сікла в зимнім воздуху, наче гострими шпильками, не манила нікого на двір. Та Гуцули-молодці не нудилися в хатах. Рано коротка «школа», – а пізніше гутірка, байки, приказки й жарти. Навіть сопілка грала в деякім гуртку моторніших легінів, які витинали гопака, що аж хата ходила.

«Курінний батько» – чет. Гриць Голинський, якого всі пробоевики так називали, був під той час у Гошанах на старшинськiм зiбранню, де крім усіх самостійних командантів із фронту, явилися також старшини булави III Корпуса. Обговорено плян заняття залізничної лінії Львів–Перемишль. Операції мали зачатися 8.3.1919 р. о 5 годині перед полуднем. Вступне завдання, а саме – перервання залізничного шляху коло Мельниці – призначено першому гуцульському пробоевому куреневі. У слід за тим мала розвиватися дальша діяльність у двох напрямках. Бригада УСС мала йти на схід і зайняти Городок, а група курінів, між якими були три коломийські, мала посуватися через Судову Вишню на захід і зайняти Перемишль.

Ранком 7.3.1919 р. відійшов чет. Голинський із командантами підвідділів на фронт, щоби перед виконанням свого завдання докладно розглянутися в поземеллю й оглянути ворожі позиції. Та по дорозі дігнав його кінний післанець і на приказ групи Рудки, завернув до телефону.

Було полудне. Чет. Голинський сидів при телефоні. Пробоевики брали обід і скоро втікали до хат. На дворі погода не змінялася. Над землею налягла ще густіша мрака. Воздух пересяк вогкістю.

З команди групи телефоновоно: «Сьогодні рано Поляки використали густу мраку, вдарили більшими силами на наші позиції перед Долинянами й зайняли Долиняни. Удар їх був наглий і такий сильний, що V/36 коломийський курінь не міг удержати своїх, найдальше на північ висунених позицій. Навіть кількаразовим протинаступом не вдалося йому відкинути перважаючого ворога. Відбив лише двір у Долинянах і там дер-

житися. Перший курінь УСС обсадив позиції на ліво від двора в Долинянах. Дальший похід Поляків здержаний. Положення одначе грізне, бо Поляки сильно загрозили П/24 коломицькому куріневі пор. Володимира Левицького, який хоробро держить свої старі позиції на 294. Для того приказую: «Окремий загін чет. Голинського відійде сейчас до Годвишні Двір, зробіть протинаступ, відібе Долиняни й обсадить утрачені рано власні позиції».

О 4.30 годині по полудні були вже Гуцули у протинаступі. Ворог у першій хвилі не подавався. Скірплений свіжими силами, зірвався був навіть до дальшого походу вперед.

Розгорівся завзятий, кровавий бій. Загриміли гармати, затаракали скоростріли, заклекотіли кріси. Голос їх злився в одну пекельну музику, що морозить кров, гамує думку, та перетворює людей у диких звірів. Здавалося, всі адові сили зійшлися на пекольний пир і хочать світ завалити. Бій що-раз-то змагався, а перед самим вечером, коли потис мороз і розігнав мраку, дійшов до найвищого напруження. Нараз всьо стихло, неначе завмерло. То надійшла рішаюча хвиля, в якій рівний і дзвінкий голос боєвої трубки давав Гуцулам знак до приступу.

Як вихор схопилися Гуцули-Соколи, й по короткім: «ура!» злялися з ворогом в одну хвилюючу масу. Потекла ворожа кров, і землю вкрили ворожі трупи. Крізь воздух пронісся крик, а Гуцули йшли-летіли далі й далі. Як полонинський вітер, що з корінням дерева виринає, як розбурханий Черемош, що не має перед собою перепон, летіли вони вперед. Вже давно запав вечір. На небозводі мерехтіло море звїзд. Світили Гуцулам-Героям у дорогу.

Перед собою вже не мали Гуцули ворога, як порох змели його з рідної землі. Відбили село Долиняни, перейшли старі власні й ворожі позиції; заняли село Вовчухи, а тим самим перервали ворогові залізничу лінію Львів—Перемишль. Перед ними стелилася створена дорога, а за ними світив наглядний доказ завзятої розправи й великої побіди, світила слава, гідна Українців-героїв. На побоевищі лежало сотки ворожих трупів і ранених. Згромаджено 350 полонених ворогів, 22 скорострілів, 6 армат, 2 міномети й багато иншого здобутого, воєнного майна. Крім того Гуцули захопили у ворога полеву лічницю з цілим її урядженням і аптикою.

У Вовчухах заночували. Заплативши свою побіду кільканацятьма вбитими й 76 раненими, розложилися до належного їм відпочинку.

Вечером дня 8.3.1919 р., коли курінь відпочав, одержав новий приказ зайняти залізничу стацію Родатичі, де після власних звідомлень мала стояти лише невелика ворожа сторожа. Показалося, що стацію держала дуже сильна сотня добірного ворожого війська, що складалася зі самих краківських і варшавських студентів. Стації боронила на залізничних валах в укріплених окопах. Треба було підготувати наступ.

По докладних розвідах післав чет. Голинський одну сотню на право, яка мала вдарити на укріпленого ворога з півночі, а одну сотню, що мала наступати зі сходу, уставив по обох боках залізничного шляху. Кавалерійська сотня відійшла в полудневу сторону, щоби зайти ворога зі заду й не допустити йому ніякого скріплення, та не випустити нікого з ворожої залози на стації в Родатичах.

В означенім часі а саме о 2 годині перед полуднем рушили обі сотні з означених місць до наступу. Вдарили на стацію, але за першим розмахом не здобули її, бо ворог завзято боронився й за жадну ціну не здавав своїх становищ. Гуцули-пробоевики рушили до приступу. З окликом: «ура!» вийшли вже на вали вже кричали: «Янтек, піддайся!» Та ворог, зложений зі самих інтелігентів пробував далі боронитися. Прийшло до рукопашного бою, в якім Гуцули прямо роздавили ворога. Кількох убитих і 32 ранених легінів лежало на здобутих валах, але з ворожої залози-еліти, остало здоровими лише 78 людей, що ще в останній хвилі вспіли піддатися. Між ними було 4 поручників. Решта лежала трупом, або стогнала в тяжких ранах.

Коли на залізничім двірці в Родатичах ішов бій, виїхав із Судової Вишні ворожий панцирник на поміч своїм на стації. По дорозі попав у руки кавалерійської сотні, яка розібрала залізничий шлях і чекала. Як ворожий панцирник застряг на розірванім шляху, вона кинулася на нього з ручними гранатами й миттю знищила паровіз, розоружила залозу, та забрала її в полон разом із цілим воєнним матеріалом.

Весело сходило сонце дня 9.3.1919 р. на стації в Родатичах. Обняло Гуцулів своїми привітними лучами, та голубило й благо-

словило їх, як рідна мати найвірніших синів. Весело було й Гуцулам на новім місці побіди. Всі, що були вільні від служби тішилися, співали й гуляли аркана.

В полудне, що того самого дня прибув на стацію Родатичі І курінь УСС і змінив Гуцулів. Змінені Гуцули вернулися до Вовчух, де слідуєчого дня 10.3.1919 р. дістали приказ відійти до Братковець і зголоситися у сот. Білінкевича, команданта II куріня УСС по дальші прикази.

Як Гуцули прибули на призначене нове місце, II курінь УСС стояв у тяжкім бою о цегольні під Городком. Поляки обсадили їх сильною залогою і скорострілами, та боронили, як кріпости.

Ранком дня 11.3.1919 р. розвинувся I гуцульський пробоевий курінь до бою й разом з II курінем УСС заняв першу цегольню. Там окопався й держав здобуті позиції, бо всякі спроби заняття другої цегольні не вдалися. На тих становищах задержався аж до вечера дня 16.3.1919 р. коли відкликано його, як корпусний запас до Братковець.

Так то Гуцули в боях під Городком боролися за рідну землю й добували слави, яка з воєнних звідомлень розійшлася по цілій Україні, та світить приміром великої дисципліни, хоробрости, відваги й любови до святої, найдорожчої Вітчини.

Український скиталець. – 1922. – Ч. 12. – Лютий–березень.

№ 394

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКИХ ІНТЕРНОВАНИХ У ТАБОРІ В ТУХОЛІ

23 вересня 1922 р.

В письмі з дня 14.IX жадаєте «звіту щодо духового і тілесного стану нашого гуртка». Подаємо Вам нище цей звіт, але в противнім порядку, а то тому, що при справах підмог тілесні обиди суть більше міродайні, чим духові потреби. Ще в р. 1920 весною прийшло нас до Тухолі 666 старшин і около півтора тисяча стрільців. Опісля приведено ще кільканадцять старшин, поло-

нених в боях під Львовом в 1918 р., які до того часу сиділи в Каліші. З тої великої громади около 200 старшин і багато стрільців утікло за границю, інших звільнено на просьби і відіслано до Галичини, а осталося нас 34-ох (22-галицької армії і 12 УНР). Цілий час нашого побуту тут числили нас за полонених, доперва в останніх тижнях зрівняли нас що до титулу з інтернованими, зіставляючи різницю в харчах, свободах, які далеко не такі, як у тих послідних. Життя наше можна описати дуже точно одним реченням, яке сказав нам комісар табору, отже наша безпосередна влада. Коли хор. Галіней був у него в справі поправи харчів, він дав йому відповідь: «Ви естесьце енці і не маце жадних праф». Ту засаду точно пристосовують до нас. Коли ми жадаємо видачі одежи, то нам говорять, що ми інтерновані, і тим самим, одіж нам не належиться. На тій підставі за останній рік видали тільки по одній парі зимового біля а решту кожний мусів старатися сам. Коли просимо о зрівнанне з інтернованими що до харчів, то тоді ми «енци» і не належиться нам харчі після табелі мін. справ військ з дня 26/9 1919 Ч: 60134/10969/21-10: отже мяса 100 гр., хліба 500 гр., товщу 30 гр., цукру 15 гр., картоплі 600 гр., твердої ярини 150 гр. на день і особу. Інтернованим дають мяса 250 гр., хліба 400 гр., товщу 60 гр., твердої ярини (фасолі, каші або муки) 325 гр., цукру 65 гр. на день і особу. Приміщенням служить нам землянка з діравим дахом і порослими грибом стінами. Через дах скрізь тече; коли ж переж двома місяцями ми просили о поправу, то нам сказали, що обоз ліквідуємо і поправляти нічого не можна. А нам на біду літо випало слотяне а осінь теж не погідна. Щож до обходження то завдяки двом Полякам зі Сх. Галичини, що займають посади в комісаріяті, в таборі нас уважають за найбільших злочинців і початок всього зла в таборі. Коли зав'язався хор з інтернованих Українців і наші старшини взяли в нім участь, то перепустки для них на проби треба було випрошувати на кожний день і то лиш на дві години; інтернованим хористам і учасникам трупи видавали сталі перепустки і то на цілий день. Цензуру на наші листи переводять спеціально самі комісарі, коли інтерновані довший час мали цензорів з поміж своїх. Що до духового стану, то він є навіть добрий. Своїми силами ми завели у себе бібліотеку що числить понад

500 томів і старалися доповняти тими книжками, що свіжо появлялися на ринку. Передплачували і передплачуємо кілька часописий, а дещо приходять даром. Устроїли вечери Шевченка і Франка а крім цього помогли при зорганізованю мішаного хору і української групи з інтернованих малоросів, що були поміж «Переміконцями». Всі видатки покривала наша «Самопоміч», яка черпає доходи з нашої кантини і з посилок з краю. До земляків в краю ми не зверталися до тепер, бо знаємо, що гроші потрібні їм на інші цілі. Тільки перед великодніми святами появився без нашого відома і волі заклик в часописи і на цей заклик ми отримали кілька посилок і понад 100 тисяч на святочне. Місцева УМСА нами теж не займалися і ми ноленс-воленс були здані на свої сили. — Тому що останнього літа були вже майже у всіх обяви слабої психози, то ми поробили всі можливі заходи щоб нам поправлено услівя життя або нас звільнено. Отже вислали збірне прошення до міністерства внутрішніх справ, друга до президента міністрів, третє до начальника держави. Відповідь дістали тільки на це послідне. Канцелярія цивільна начальника відписала, що подання відступлено міністерству внутрішніх справ. А ще міністерство в відповідне на всі заходи заборонило заплачувати нам «гажу» яка виносила 100 мп. місячно. Крім цього ми післали прошення в тій справі до амбасад англійської і французької, а опісля один з нашого гуртка, що їздив до румунського консулату в справі Буковинців, заходив до обох тих амбасад. В французькій не дали йому жадної відповіді, а в англійській сказали, що письмо пішло до Лондону і коли прийде відповідь нас повідомлять. До тепер ще ніякої відповіді не маємо, а в міністерстві коли хто питаєсь, як стоїть справа наших звільнень, то відповідають все, що ждуть на опінію з староств і воевудств і аж тоді рішають. З такими відповідями ми посиділи досі і коли не зайде щось надзвичайного, то можемо посидіти ще рік, два, десять або більше. Доля Буковинців теж не краща. Румунський консулат уважає своїм обовязком вислати до Тухолі два або три рази в рік інтеррогатори до виповнення, але яких небудь наслідків з тих інтеррогаторів досі нема. Зі старшиною, що їздив до консулату говорили тільки по румунськи, а що той по румунськи не знав, то до нічого договоритися не міг і відіхав з тим, з чим приїхав. В списі подали ми Вам також

кількох інтернованих з армії УНР. Є це люди, що тікали з інших таборів, або яких приарештовано на роботах і прислано до Тухолі, як до карного табору. Вони зголосили себе Українцями і не хотіли належати до московських частин, що є в таборі тому приділено їх до нас.

Тухоля, дня 23.IX.1922. Квасниця.

За точність відпису Крушельницькій четар

Українська Команда Табора – тут пересилає відпис письма наших інтернованих в Тухолі до відома і вихіснування. Йозефів 4/Х 922 Крушельницький чет. Голова.

Архів УКУ, ф. Колекція документів, ЗУНР, оп. 1, спр. 315. Машинопис. Засвідчена копія.

№ 395

СПОМИН ЯРОМИРА ДЯКІВА «СТРАТЕГІЧНЕ ПОЛОЖЕННЯ УГА ПО ПЕРЕХОДІ ЧЕРЕЗ ЗБРУЧ літом 1919 р.»

15 березня 1923 р.

В часі, коли УГА переступила Збруч, змаліла широка Україна до незначного, ледви кілька км. довгого й широкого простору землі.

Українське правительство – директорія Петлюри – найшлася в Кам'янці Подільській, в посліднім пристановищі для правительства й останніх розбитків великоукраїнських військ. Кілька км. на північ і схід стояв уже ворог – большевики, що передніми своїми військами осягнули саме Стару Ушицю–Дунаївці–Балин–Чорну–Смотрич.

Лише дрібний шматок землі 35 км. широкий і 55 км довгий – лишився ще Українцям. Прочими широкими землями України поділилися большевики й Денікін, який вдирався з долішньої донецької полоси й осягнув саме під сю пору лінію: Полтава – Херсон та готовився до рішачючого удару в напрямі Києва й Одеси.

По переході через Збруч найшлася УГА в незвичайно труднім положенню на такім вузкім просторі, що могла ледво кілька днів животіти без якої небудь помічі й піддержки; великоукраїнським військам, оточеним звідусіль ворогами, бракло боєздатности: перед ними впівколі большевики, позаду над Збручем старий, відвічний ворог Поляки, а за Дністром на південнім крилі ворожо до Українців настроєні Румуни.

Зовсім природно, що в сім безвигляднім положенню годі було думати над далекосяглими стратегічними плянами; треба було перш усього добути простір, де армія відітхнулаб і удержалась.

Отже першим завданням, вимушеним обставинами, мусіло бути розширення полоси, себто місця рухів армії. А наступ треба було повести негайно, бо Поляки, не вважаючи на переговори з Петлюрою, могли перейти Збруч і довести Галичан до цілковитого розпаду. Негайного розширення простору докруг Камянця Подільського вимагало також і старанне про харчеві засоби та різнорodne приладде для позбавленої майже всього УГА. Справа самозбереження була так нагляча, що годі було оглядатися на стан УГА, на її фізичне й матеріальне вичерпанне та на боеву втому.

Ударом II УГ Корпуса на північ, який відкинув у швидкім поході большевиків аж поза Проскурів, приневолено їх стягнути частинно свої війська, розложені на схід від Камянця Подільського, через що осягнуто найнеобхіднійший простір на відпочинок, віднову й перестрій УГА.

Той час — кінець липня — се граничний камінь в історії молоді Української Республіки, бо тим самим правительсто осягнуло довільність почину і стануло перед рішенням найбільшої далекосяглости: Доля України й УГА спочила в його руці.

Насувалася не одна можливість.

Душа УГА рвалась назад до Східної Галичини. На Великій Україні надіялась вона відважити свої ряди, доповнити боевий виряд і виступити ще раз проти Поляків, щоб вирвати від них свою тіснішу Батьківщину. Велич почування УГА вискажеться простими словами одного стрільця: «Відворот через рідний Збруч не є ніяким відступом, лиш походом по стріливу».

Здалека манив Київ, столиця відродженої держави, осередок краю й державної влади, ядро молодого українства, міродат-

ність політичного значіння для провінції, вузол шляхів і залізничних доріг, багатство різнородних засобів, словом — серце України. Якщо вдалося вирвати большевикам Київ і ним постійно заволодіти, то може й повелосся воскресити звідтам Українську Державу.

Почутте осамітнення, відокремлення, витворене майже герметичною бльокадою Польщі, Москви й Румунії, що загородили молоду Україну перед світом, далі чимраз-то більше зростаюча свідомість, що при будові Української Держави не обійтися нам без матеріальної піддержки заграниці — вказували на Одесу.

Нелегкий був вибір між сими можливостями та було ясне й мусіло бути те, що УГА могла довершити лиш одної розв'язки. Лихий крок — за одним махом вів до пропасти.

Найменше виглядів з поміж усіх можливостей мав похід на Східну Галичину. При таких боєвім стані УГА не можна було й думати про наступ. Відсвіженне армії під кожним оглядом, щоби зробити її хоч приблизно рівновартною з польською армією, вимагало місяців. Ніяке командування, а тим менше польське, не дозволилоб на се, щоб у воріт його краю готовився ворог до наступу. Неминучим вислідом сього бувби удар Поляків на УГА ще в часі її приготувань. Колиб УГА для свого відсвіження посунулась далі на Велику Україну, щоб тим самим розширити між собою й Поляками охоронну полосу, то виринали само з себе питання: куди, в напрямі Києва, чи Одеси? Половичність була неможлива. В обсаджений ворогом Україні не було прямо найменшого місця, де УГА могла б спокійно відбути свій зимовий сон. Кожний крок у глибину України доводив до стрічі з ворогом, а наслідків стрічі не легко було предвидіти.

Офензива на Київ із політичного огляду була дуже приманчива й підхлібна. Посіданне осередка краю отвирало незвичайні вигляди, яких одначе ні в додатнім ні у відемнім значінню не мож було предвидіти й оцінити. З військової сторони представлялася річ зовсім инакше. Удар на Київ уводив УГА в середину ворога, виставляючи її крила на південь і північ відкритими. Занятте Києва було також небезпечне з військового огляду. Як кожде велике місто, так і Київ мусів вязнити для безпеки більші сили армії, а УГА з огляду на малий боєвий стан, могла

— вязана удержанням Київа — легко втратити свободу ділання. Без остой, без запілля, без усякої звідкинебудь піддержки, мусіло вкінці дійти до оточення Київа ворогами, які находилися довкола УГА й постійно скріплювалися. Засоби Київа не могли рівнож надто манити, військових вождів, бо під тим оглядом перевищала його Одеса, як осередок світової торгівлі, звідки було можливійше добування засобів у довільних розмірах. До офензиви на Київ перли політичні товчки, яких не мож було збагнути і зміркувати, а проти неї промовляли реальні військові чинники.

Плян із напрямом Одеси не мав у собі нічого схибляючого. Дійсно нічого особлиwsze замітного. Та всеж таки хто знає, чи не дійшлоб воно було до незвичайного значіння, якби українське правительство, оперте на чим-раз-то більше зростаючу армію, могло по всім правилам навязати з заграничними правительствами прямий звязок.

Наглядним приміром сього нехай будуть Чехо-Словаки, які ще підчас світової війни зуміли утворити за границею представне правительство, що всіло зеднати собі повне признание в антанти. І хоч політична сторона походу на Одесу зясовується в менше ясных зарисах, то тим яснійше виявляється військова сторона й виказує оперативно чимало принади.

Шлях на Одесу з околиці Бару і Жмеринки веде здовж румунської границі. Похід армії міг проте відбутися з охороненим правим крилом, забезпеченим невтрчуванням Румунів, які хоч і не були приятелями, то всеж таки не виступали явними ворогами України. Крило се було прислонене також Дніпром, що його Румуни ще ніколи не пробували переступити. До того ще Одеса находилася під ту пору в руках антанти й не треба було від неї міста відбивати. Двигнення армії в тім напрямі рівналосяби впадови на зади червоним військам, що находилися на північ від Одеси й були рівночасно окрилені добрармією Денікіна. Власними задами не потребувала УГА надто журитися. Кождий крок у напрямі Одеси віддалював її від найбільш небезпечного ворога — Поляків. Проти посягань повстанчих загонів треба й можна було цілком певно забезпечитися. По осягненню Одеси можна було приступити спокійно до перестрою і віднови УГА та дати їй через зиму набрати

свіжих сил у лагіднім одеськім підсонню. Доповнення в людах можна було довести з набитих іще тоді тисячами Галичан таборів полонених Італії і Німеччини (також Придніпрянців). Із Чехословаччини можна було перепровадити п'ять-тисячну бригаду, а сама Одеса могла бути природним збірним місцем для багатьох добровольців. З приладдя можна було роздобути, що лиш потрібно, а особливо такі середники, яких ні Київ, ні ціла Україна не могли тоді доставити, як пр. воєнного виряду та ліків. На протяг своєї віднови й перестрою держалаб УГА. Одесу проти кожного ворога, тимбільше, що поміч антанти могла бути майже певна. Що найменше проти большевиків.

Цілковитий розпад і знищення УГА, як се сталося по поході на Київ являються в рухах на Одесу майже виключеними. Підчас двигання армії на Одесу, моглаб вона перейти кождочасно на румунську область, зберігаючи тимсамим принайменше немало щиро відданих Українців при життю. В Одесі стояли також до розпорядимости кораблі, що могли відвезти діткнену яким небудь нещастем армію, (як се сталося з Денікіком та Вранглем.)

За рухами на Одесу промовляють важливі, хоч і не дуже приманливі політичні чинники, з цілою одначе силою промовляють за ними, а навіть жадають їх, чисто військові, ясно вловимі причини. Всім сим користям не можна нічого протиставити. Похід на Київ — се загонистість, козацький збиток, непевна гра «*va banque*», де все полишається щастю і сліпим припадкам. У поході на Одесу висловлюється певне й ясне пізнання ваги положення, свідомість ціли, правильна й холодна оцінка можливостей і стоячих до розпорядимости засобів, далекосяглий вгляд. Ось прикмети, які повинні відзначати правительство, що в так тяжку пору поривалось на провідника сорок-мільонового народу.

Проти офензиви на Одесу, а за офензивою на Київ, видав особисто рішення Петлюра силою свого уряду, як найвищий вожд (головний отаман), і то в супереч усім своїм військовим дорадникам. Тому повна відвічальність за похід на Київ спадає виключно на нього самого.

Через таке вирішення спадає Петлюра до урovenня сих українських народніх провідників, що, охоплюючи лиш мале й най-

близше окруженне, летять за першим ліпшим успіхом і надаються на провідників дрібніших повстанських загонів, що навіть блеском народніх борців за волю пишаються, але ніколи не можуть стати керманичами долі великого народу.

При обговоренню виглядів київського чи одеського походу, вилучено нарочно один мент, хоч він рівноважив на терезці рішення в обох випадках. Тут числитися треба було конечно з сим, що денікінські війська довелось стрінуги як у поході на Одесу, так і на Київ. Правительство мусіло собі ясно здати справу щодо відношення до Денікіна ще на початку, якихби се не було наступів. Се належить до круга далекосяглих політичних передбачувань. Відповідь на се дає київський похід, у якім УГА вже по стрічі з денікінськими військами, все ще вижидала вказівок від свого правительства, як має до них поставитись.

Український скиталець. — 1923. — № 6. — С. 13–16.

№ 396

ІНФОРМАЦІЯ ПРО МІТИНГ ПРОТЕСТУ ІНТЕРНОВАНИХ У ЙОЗЕФОВІ ПРОТИ РІШЕННЯ РАДИ ПОСЛІВ АНТАНТИ В ПАРИЖІ від 14 березня 1923 р.

25 березня 1923 р.*

День Протесту

в таборі інтернованих частин УГА в Йозефові, ЧСР,
від дня 25 березня 1923 проти прилучення Сх. Галичини
антантськими амбасадорами до Польщі

«Поранене сьогодні сходить кровю»...

Сей день прийшов... Його ждали ще від хвилі, коли дня 16 березня прийшла перша в табор вістка, що антантські амбасадори дня 14 березня с. р. своїм рішенням віддали наш край і нас усіх — нашому найбільшому, віковому ворогови — Польщі. Ждали від хвилі, коли в часописах перечитали ганебний акт,

*Дата документа.

під яким підписано було: «Виготовлено в Парижі; дня 15 березня 1923. Фібс, Поанкаре, Авеццано, Матсуда»; ждали, бо хотіли побачити свої сили, що зродилися від надмірного гніву від соромного, ніколи не очіжаного способу, в який «великодушна і справедлива» Антанта поторгувала собі нашим народом, як товаром.

Сей день прийшов... День народнього гніву і протесту української військової еміграції в ЧСР, день 25 березня 1923 р.

День гарний, сонішний, весняний. Небо погідне, чисте, воздух світлий, прозорий, вітрець легенький віяв.

Уже ранком у таборі рух. Встають, збираються, виходять на площу — на майдан. Ходять по таборових доріжках і ждуть приказів. Вони вже знають, що сьогодні 8.30. год. ранком загальна збірка. Вчора читали в деннім приказі: «Дня 25 березня с. р. відбудеться в таборі в Йозефові день народнього протесту і гніву проти найновішого рішення долі українського народу Галицької Землі».

На площі під табовим театром уже зладжений вівтар. Легеньке, зеленою ялиною прибране підвисшенне, над ним хрест. — Воно ще вчора було готове.

Площа чиста, позамітана, доріжки теж. — Сеж свято протесту останків УГА, останків нашого війська.

Вже збираються. — Тут і там — сотнями вистроюються — ждуть. Розносяться різкі слова приказів сотенних командантів, надходять і сотні з табора «Д». — Чути острый голос курінного, сотн. Яблонського: «Збірка сотнями, напрям вівтар!»

І йде військо. Заходить лава за лавою, вирівнюється, справляється. Сотенні здають звіт курінному... Він оглядає, радіє військо.

«Спочинь!» і курінний переходить до другої сотні, де рівночасно чуєш: «Позір! Сотня в право глянь!» І знов звіт аж до останньої, четвертої... а після сього: «Курінь в право глянь!»

І тисяча голов кинула зором на право. З'явився полковник УГА Вольф. Підбігає курінний, здає звіт. Полковник оглядає військо а воно горде, спокійно за ним веде очима, тихо, мовчазно. — Ні одного шелесту, ні одного руху. — Навіть діти чують, що ся хвиля для спокою. — І вони теж спокійно дивляться у сторону полковника й курінного, ждуть на иншу команду.

На ліво від вівтаря уставився стрілецький хор, далі орхестя, за ними наші військові німечники, діти, жінки, всі школи та всі які не мають військових одягів, через що не могли стояти в гордих рядах між військом.

Началась полева Служба Божа.

Як вимер табор. — Ніде ні душі в йому не видно. Тільки служба на брамі стояла, та тут і там виглянув вартовий зза дверей бараку. — Все на площі, у військовій церкві, найбільшій і найсвятійшій, у церкві, якої стеля — сине небо, вікна — божий світ, а величавий павук — ясне сонце. — Тільки на вівтарі блимають дві свічки, стрілець до служби служить, а орхестра грає молитву:

«Боже великий, єдиний...

— Дай Йому волю,

— Дай Йому долю!» кричали акорди в небо:

«Дай доброго світа,

Щастя, дай, Боже, Народу!»

Линули акорди орхестри й тиха німа молитва стрільців, тих самих, що ще недавно молилися і слухали служби божої вольні й на своїй, вольній землі, зі зброєю в руках, в обличчя ворога. — Родився жаль в їхніх серцях до лукавої долі й жадова пімсти на ній, і на тих, що сю долю спричинили. — На вид вистроєних лав родилося дивне почування...

Ні, ще не вмерла Ти, велика, наша, Страдальнице — Мамо, Україно! Ще стоять дружно Твої сини, й підуть спільно, підуть скоро, бо є з ким і з чим. — Найбільша зброя насталена в серці — а инша буде...

Молились.

Молили Бога, щоб Він їх не кинув, бо всі вже покинули й віддали їхню землю, їхню хату ворогам на добичу, на жир.

Молили Бога, щоб не допустив в їхнє серце чорної зневіри, щоб серце їхнє не плакало більше, щоб стали твердими, рішучими, обоятними, нечулими на прохання о пощаду для ворога-окупанта, щоб сила мести зросла в них до вершини найбільшої.

Молились. Стрілецький хор співав — а пісня його лучилась із піснями жайворонків і неслась далеко-далеко.

«Яко се восходом во Єрусалим, і син чоловічий буде виданий архиереям і книжникам, і осудять Його на смерть, і видадуть

Його поганам, і насміхатимуться з Нього, і битимуть Його, і плюватимуть на Нього, і вбють Його; і третього дня воскресне»...зачав свою проповідь пол. дух. о. Кривуцький.

Слухали щиро святих слів, щиро, як гайдамаки в лісі, коли благочинний: «Моліться, братія», починав. Слухали й молились:

«Боже наш, Боже наш, на що Ти нас оставив?» Слухали і пригадували страшні гонення перших проповідників Правди, Христового Слова, й Рим старинний бачили в уяві з жорстокостями Нерона, той сам, в якому пізнійше станула столиця Того, Якого оплювали, збили, поругали й на хрест розпняли.

Слухали й відчували в собі надію, «бо колиб гріхи ваші були як багрянниця, я мов сніг їх убілю, колиб як кармазин були червоні, обмию їх, як вовну».

І ми, Тебе, обмиємо наша, Рідна Нене, із крови, що її Тобі кат пустив, ми вигоїмо Твої рани, Україно, ми зробимо все, щоб заплакане і стружене Твоє лице усміхнулося й усміхнуте відпочило.

Кінчилася Служба Божа. — Понеслось різке: «Позір! Кур в право глянь!» — а як продовженне дальшої команди... «Ще не вмерла». Грала орхестра народній гими, а військо струнко стояло і слухало найбільшого приказу, молило свою найбільшу військову молитву.

Після гимну почалася панахида по упавших борцях УГА за державність України. — Сумні звуки пісні мимоволі витискали сльози жіночі, а черстві лица стрільців набирали поваги, яка виступає то коли стоїш над трупом рідної людини. В їх бо уяві стояло 70 тисяч трупів найблищих товаришів, ріки крови пролитої в Батьківщини, море сліз мордованих, битих, ганьблених, неславлених їх матерів, сестер, дівчат, дітей... Ся хвиля перенесла їх у ще недавно пережиті часи, і представила цілу грозу сучасности. — Хор співав найсмутнійше «Вічная память»... пісню, якою пращалося кожде з білим світом... і тому вона така сумна-жалісна. — Ї ще більше сумна; бо тих, яким її сьогодні співали, пращав рев гармат, вітри в чистім полі... і при смерті своїй не могли собі вони сказати «Тепер спокійно можу вмерти. Вітчина моя у щастю і славі!» Жаль великий, бо Вітчина ще не в щастю й велика слава не лунає ще свобідно по окривавленій і злитій сльозами землі...

Ні, я не дивуюсь сьому інвалідови-каліці, що стояв біля мене й розплакався як дитина, що облився ревними сльозами й заривав гірко-тяжко. — Він стратив ногу, стратив здоров'я, а коли на палицях і протезі привик ходити, жив усе в надії, що таки ходити по вільній землі, по свободній. — І гордий буде, бо на вівтарі Свобода — він поставив свою буйність молодецьку.

Чи плакав може за тими, яким співали «Вічну пам'ять»? , позаніміли вже їхні уста й замкнулись очі?, чи може з жалю і страшної розпуки, що так закрив собі світ з найсвятіших почувань його Народу?, чи може тому, що доля дозволила йому, каліці пережити ту наругу, ті кпини світа, якими поругав і кров і сльози великого Народу, і трупи знеславив, і всіх нещасних, що хотіли Волі, тільки Волі, такої самої, яку інші народи мають?, чи думають може, що краще булоб, якби і йому сьогодні були заспівали ту саму, сумну пісню... бувби згинув, бувби не бачив сеї страшної зневаги, бо ж він не зможе вже приложити своєї руки до змиття сеї наруги із Рідного Народу.

Ні, він плакав тому, що сі, яким судьба віддала долю його народу, зрабували в нього се найсвятіше почування, що досі він леліав під своїм серцем, що плекав у собі, як квітку красуняйкращу, кращу сонця, ліпшу хліба. — Зрабували Волю його рідної святині, Волю Народу, його Святість, його Державу.

Ні... він не видержав до кінця, він пішов, поштигулькав по між бараки, бо серце з жалю рвалось-розривалось — з ніг валило. В куточку сів і плакав:.. «Земле моя, рідна, найрідніша, чому Ти така нещасна?...»

Скінчилося. Ще одна команда й усе розійшлося. . Тільки сотня із табору «Д» пішла в порядку до своїх домівок. І знов зароїлись таборіві доріжки. — Громадками проходжувалися таборити й говорили:

— В мене сьогодні день, як колись хлопчиною на Великдень...

— Я давно вже чувся у таким настрою, як сьогодні...

— Нинішньої днини ніколи не забуду... Ні, не владуться проекти ворогам...

І дійсно. — Треба було бачити тих, яких огорнула одна спільна думка. Треба було бачити й тих усіх, яким скитанне і злидні бараківі витиснули пятно на здоров'я, як завзято,

як гордо вони стояли, як злучились разом, як бились в один такт їхні серця, як зникли різні особисті негодування і невдоволення, як зникло все, що хмарило часом їхні лица «стрілецькі» і як вони побіч стояли, і як родилась у них нова надія на нове чудо... Повстануть знов подоптани!.. Повстануть!!

На руки сотника УГА Кравця Остапа, як управителя гімназійно-реальних курсів у таборі наспіла телеграма від студентської білоруської громади у Празі: «Беларуская Грамада і студентства у Празе шчира далучаецца да Вашай жальби, бо Ваш смутак, – наш смутак, сподзеїмся, што пройдзе супольна. – Вяршинін».

– Ї хочеться потішити всіх тих, що плакали сьогодні на Службі Божій. – Хочеться сказати, що злучаться здорові й нездорові, і старі й молоді, і жінки й діти, й підуть з військом, підуть з нами.

– Підуть усі «труждающієся і обременені» а ми їх успокоїмо, бо за нами Сила, за нами Воля і Правда святая.

Точно о 3-й год. по пол. рушив похід на кладовище, на гроби своїх померших товаришів.

Їшли, прямували за місто на кладовище, що як зелена... стерчить аж ген на горбку, три км за містом, обведене муром й зеленими ялинками.

На чолі походу несла трійця (старшина, підстаршина, стрілець) терновий вінок, за ним наша стрілецька орхестра, далі полковник УГА Вольф, з прибічниками: сотн. Котиком і сот. Яблонським командантом куріня, а за ними сотні. – Перша, чисельно найбільша, сотня старшин з командантом сот. Ткачевичем, друга, третя і четверта стрілецькі, що їх провадили: пор. Вовк, пор. Прохурський і пор. Олинець.

Ся часть походу була найкраща. Се йшло військо, йшов і образ УГА... Їшли тихо, ображено, але гордо й достойно. – Ї якнайкраща зорганізована, найлучше здисциплінована одиниця військова, йшли як до бою, якби виступали на ворога. – Їшли мовки. – Ї хоч орхестра йшла на переді, й хоч виднілися труби, у проміннях сонця блищали – не грали, бо не був се похід ні трію... ні жалоби. – Се був протест тих, – яким кинено зневагу, зневагу цілому народови, якого волі вони виразником були, є і будуть до останньої каплі крови, до останнього віддиху.

Їшли гордо — бо не зломив їх ворог — і не зломить.

Злетять як орли, як соколи, злучаться знов в одну громаду велику, перейдуть терне, перейдуть муки, перейдуть страх і біль, перейдуть все, й гордо підуть-злетять до Рідного Краю, й берегтимуть західні границі України.

Їшло військо. — Ні скарги, ні втоми, на лицах не видно, — І німі, горді, завзяті.

За військом поступали йозефівські, українські таборові школи. Се були тільки ті ученики, які не мають військових одягів та й ті, що не належать до табору. — Се в значній частині ученики-емігранти з Великої України і з Білоруси. — На переді школи ішов управитель гімназійно-реально-матуральних курсів сот. Кравець, один із професорів чет. Вахняк Дмитро.

За сею старшою школою ішла найменша, школа вправ учительським семинари зі своїм учителем пор. Босаковим — за ним таборове жіноцтво, а ще далі — замикали похід усі на вигляд військові. — Вони наче заступали нарід, якого разом із військом одна лучить ідея, бо одна в них душа й одно в них стремління.

Похід переходив крутою доріжкою поміж деревами, що ... обсажені вали, кріпости міста. — Минав місто, досягав кладовища. — Як вода підносився і зникав у муром обведеним місці ...ного спочинку, до гробів своїх померших товаришів поспішав.

Усі цвинтарні доріжки залягли. — Тихо й поважно уставляли. Принесли терновий вінок і перед гробом стали. — Ждали на останніх.

Вони прийшли... уставились. Полковник підходить то тернового вінця, стає «позір», честь віддає військову і складає його на гріб стрільця-скитальця.

Чомусь жаль родиться, коли дивишся, який дар живі умершим принесли. — Кругом весна, сонце, радість життя, а на нещасних жертв вінок холодної зими складають... Чому немає тут вінців із гарних рож, з вільних квіток?..

Терне — символ терпіння. Весь вік терпіли ті, яким склали сей вінок, терплять і ті, які його склали.

Терновий вінок — корона мучеників за Правду... Терновим шляхом вони ішли і впали на тім шляху. — Терновим шляхом

ішли й підуть ті, що йшли сьогодні за сим вінком... Підуть аж там, — де вже не буде більше терня, де будуть рожі і щасте... до Вольного Краю.

Лиш терне їм зложили, бо сумний день і сумна хвиля... бо рож для нас немає ще...

Хор стрільців співає... тихенько... сумно...: «Спіть герої, спіть...»

І чуєш у своєму серці розпуку, біль, що кидав тебе в божевілле, в одчай... бачиш тугу тих мерців-героїв, тугу за рідною землею, за ріднім вітром, місяцем, сонцем... Тихенько кінчилась пісня, просила заснути, забути горе й наругу, яка творилась на землі під сонцем... Втихла пісня, а з нею все стихло. Стихли холодні, мраморні пам'ятники й кам'яні скрижалі й зелені ялинки нагробні... й засумували..»

Гробову мовчанку перервав сильний і рішучий голос чет. Дольницького. Став на найвищому гробі, — всередині поміж стрільцями. — Низький, смаглявий з чорним волоссям, з підстриженім вусом... зняв шапку-галичанку й говорив. Його слова щирі святочні... плили повільно, як пригноблене горем житте, то пекольним громом греміли, зивали до пімсти, то чути було в них дзвін тривоги, що в тиху, спокійну ніч будить усіх до оборони своїх достатків і життя рідних, то знов рвались бистрими блискавками, що ріжуть хмари і дають знак, що буде велика буря і ясне веселе житте заміниться в пекло. Кожде слово вилущувалося з його груди і пробивало серця слухачів. Перед їхніми очима котився час, в яким писала свою історію Україна, а своїми свідками лишала високі могили трупи, кров і сльози. — Остання хвиля-ясне сонце, близьке щастя, а там... знов могили, знов кров і сльози... наруги, знущання, і тільки віра ще осталась, віра у справедливість... але й вона завела, а сей завід дав нам науку, дуже-дуже дорогу науку! «Воля народу потребує сили і крові!» І ту силу ми створимо... ту кров ми дамо!

Слова чет. Дольницького тронули самі найглибші, найбільш болючі струни стрілецького спокою. — Вплив весь біль, усе горе, всі нещастя рідного люду. — Стрільці пізнали, що визволення Рідного Краю лише в їх руках.

«Всесильні рішили, та тільки для себе» — говорив бесідник. «Про долю» народу мусить рішати тільки сам нарід. «Се сьогодні наш нарід вже розуміє.

«Не камяніть на німих могилах
 Ї на руїнах сліз не лліть безцільно.
 але клоніться їм і зі смерти героїв читайте заповіт...»
 Скінчив.

Усіх очі дивились у бесідника сторону, а свідомість казала не камяніти.

Ні, вони не камяніли!! Закамяніле серце не відчує так сильно сих слів... воно не буде так зворушливо битись... воно не відчує сього великого моменту; в яким тисячка людей свої душі злучила і з дивним почуванням ждала ще чогось, чогось ще більш палкого, більш рішучого... ждало хвилі, коли нове, поранене, окривавлене сьогодні нашої історії зійде кровю!!!

Ї воно сходило.

Полковник Вольф подає бесідникови звинений у трубку папір з рукописею клятьби-присяги... Дрожачою рукою розгортає його бесідник... Полковник знімає шапку, підносить два пальці в гору, за ним усі... Щось пройшло тілом усіх... щось нове творилось... творилась нова Українська Галицька Армія... ціль її та сама, — тільки засоби й дороги до неї інші... В новім пораненім сьогодні — нові родились герої. Зворушливим рішучим голосом бесідник читає:

«Ми, останки Української Галицької Армії»...

Відрухово, як вихор, відгомоном понеслись ті самі слова із тисячі грудий присутних. — Ї ніхто їм не приказував, ніхто не почував... ні, се серце їм казало й вони його слухали...

А бесідник читав:

«Ми, останки Української Галицької Армії, що від 1918 р. несемо солодкий тягар святих визвольних змагань, у день народнього протесту проти зневажливого і жорстокого рішення про долю нашої Батьківщини, на вільній землі братнього чеського народу. Клянемося:

на хоробрість Святослава, могутність Володимира, мудрість Ярослава, силу Осьмомисла, велич Романа й бойкість короля Данила,

на очайдушність козацьких лицарів, державну ідею Хмельницького, ідею соборности Дорошенка й самостійности Мазепи,

на зусилля першого військового скитальця Орлика і славному Матір-Січ,

на завзяте Залізняка й муки Гонти,
 на віщий дух Тараса й українського Мойсея Франка,
 на буйні голови героїв з Маківки,
 на кости борців за третю державність,
 на імя нашої Української Галицької Армії,
 на пам'ять жертв ляхських «таборів смерти»,
 на море сліз наших батьків і материй,
 на муки живцем палених українських дітей, і
 на прапор української держави,

не склонити його вниз, а непохитно іти далі по раз вибранім шляху і все і всюди, усіма засобами і способами виконувати повну свободу Рідного Краю.

А кудиб не кинула кого з нас теперішня судьба, то клянемося у визвольній боротьбі віхиснувати ріжні дороги, щоби в день освободження послідної пяди Української Землі зійтися при спільно осягненій цілі, у вільній українській державі.

У сповненню сього святого завдання допоможи нам, Великий Український Народе й Ти Всесильний Боже! Амінь!»

І коли дивитися на сі ряди змізерованих Скитальців, коли представити собі їхне положення, а протиставити нинішню їхню поставу, хочеться сказати: Так, вони вихиснують усякі дороги, вони вживють усяких способів і звільнять Рідний Край від наїздника. — Не зможуть в отвертїм полі, не зможуть око в око стати проти ворога, то розлізуться поміж нього й точити його будуть як точать хроби трупа, як черви дошку, як ржа залізо так довго, доки труп сей на велику славу Правди і Справедливости не впаде, доки не зникне послідня ненажерлива паца наїздника із землі спокійного нашого батька-хлібороба й доки не всміхнеться засмучена Мати. — Не зможе Український Галицький Стрілець стати на західних границях України зі зброєю в руці — він переміниться в кертицю. — Сього вимагатиме всенародня справа і своя держава. — Западе в підземелле й вирине звідси аж тоді, коли вже сповнить своє завдання, коли підкопає се велике дерево тиранії, подлости й ганьби двацятого століття — ляхчини.

Вони те зроблять.

Піднесені в гору руки тремтіли зі зворушення і зі зрозуміння ваги хвилі. В деяких сльози струмками плили по зболілим лиці,

а уста шептали слова присяги до кінця та укладались у пам'яті стрілецької душі на довго-довго... І якби ви прийшли, ви всі, що може під впливом пригноблюючої хвили стратили віру у свою силу, і якби ви бачили ті лиця і жар сих очей у хвилі, коли клялися на все найкраще з історії свого Народу, на кости найблизчих і найвірнійших своїх товаришів, ви вийшлиб інші з поміж тих мурів... Ви вийшлиб більші, чим прийшли, бо Ви побачилиб свій гордий нарід, що шиї своєї не зігне вже більше в ярмо й рабом ніколи не буде!..

«У сповненню сього святого завдання допоможи нам, Великий Український Народе і Ти всесильний Боже, амінь».

Скінчили. Заклялись-заприсяглися... А свідками присяги були вбогі могилки їхніх товаришів, зелені ялинки цвинтарні і ясне сонце на небі...

Повільно і спокійно опали руки, а у воздуху рознеслись звуки стрілецької орхестри. «Ще не вмерла» грали.

Як мур спокійно стояли всі кругом... Вони переродились... вони готові на все... вони докажуть, що присяга їхня «не буде святотацтвом»... Їх хвиля змінила... вони взяли більш обовязків на себе, обовязків солодких, святих, внеслих і тяжких.

Після гимну зачав стрілецький хор «Не пора». Перші звуки підхопили всі присутніми понеслась пісня загальна. Всі співали...

«Ми поляжем, щоб славу і волю і честь Рідний Краю здобути Тобі»...

Се була друга присяга, яку говорило співом серце стрілецьке» й лучила їх, щоб спільно здобути Рідному Краєви і Славу і Волю і Честь.

І ще одна пісня виплила з грудий стрілецтва. «Ми гайдамаки».

І знов чулося і вірилося, що як сотня поляже, то прийде свіжих сто тисяч до бою. І мусять блиснути свячені ножі, й мусять наситити скажених, і таки встануть, встануть подоптані раби.

Скінчилося.

Полковник вийшов, за ним у порядку виходили частини війська та уставлялися батавами в поворотний похід. За хвилю рушили батави і знов ішли німо через місто. Вертали до табору.

Незвичайний, загадочний похід стягнув собою цікавих чужинців, які йому товаришили аж на кладовище, слухали, не зовсім собі зрозумілої нашої промови, а піднесена в гору рука при присязі-клятві спричинила поговорки, що Українці утворили Легіон і на гробах своїх товаришів йому присягали. Інші подивлялися карність у нашій війську, та дивувалися, чому не видно було досі такого порядку та такої карності... а карність ся зродилась сама з себе. Вага хвилі була її матірью... сьогоднішня постава стрільцтва дає запоруку, що вона буде — доки її треба буде.

Знов замкнулася дротяна, таборова брама і знов зароїлися таборіві доріжки.

Цілий день ніхто не вийшов поза табор. Се був день народнього протесту. Начався особливішим настроєм і так скінчився. Скінчився день, який зродив у душах останків УГА нове, свіже, сильне завзяття. Се була хвиля, в якій зовсім змінилась душа Скитальців, яка в місце надії на справедливість, зродила віру в нову силу Народу. Вигнала надію на чужу поміч, а створила одну велику думку: а сила в нас самих!

Йозефів, дня 25 марта 1923

Український скиталець. — 1923. — № 8. — С. 13—22.

№ 397

ЛИСТ ГОЛОВНОГО КОМАНДАНТА ІНТЕРНОВАНИХ ВІЙСЬКОВИХ ЧАСТИН У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ ГЕНЕРАЛА АРНОЛЬДА ВОЛЬФА УПОВНОВАЖЕНОМУ ПРЕДСТАВНИКОВІ УРЯДУ У ПРАЗІ ЄВГЕНУ ЛЕВИЦЬКОМУ СТОСОВНО КОМІТЕТІВ У ПРАЗІ

3 травня 1923 р.

Отсим маю честь подати до відома, що на приказ ВД. П. Диктатора ЗУНР ч. 5205/през./ВК/вс. з 16/4.1923, маю я з моєї ініціативи jako Головний Командант Частин УГА в ЧСР утворити комітети з місцем осідку в Празі.

Комітети сі малиби за обовязок предприняти усі підготовчі праці для всіх мені підчинених відділів і поодиноких військових

осіб а саме після інструкцій, які сі комітети одержать від Головної Команди.

Сам наказом ВД. П. Диктатора наділено теж і Військового Відпоручника Диктатора ЗУНР в Празі і я прошу дати себе відносно цього від нього поінформувати.

Моїм приказам є підчинені:

- а) оба табори «Б» і «Д» в Йозефові,
- б) усі укр. роб. відділи в ЧСР,
- в) усі (часово і постійно) відпущені військові особи.

Я прошу безумовно сих військових осіб, що підпадають під групи в точках а) б) в) не втягати без попереднього повідомлення мене в діяльність інших цивільних комітетів, тому, що через це потерпілоби точне переведення ліквідації військової еміграції в ЧСР.

Приказ відносно установаження тих комітетів видасться з початком слідуячого тижня.

Військового Відпоручника повідомляється рівночасно про повище письмо з окрема.

Вольф

ЦДАВОУ, ф. 4440, оп. 1, спр. 25, арк. 1. Машинопис. Оригінал.

№ 398

**ЛИСТ УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕДСТАВНИКА УРЯДУ У ПРАЗІ
ЄВГЕНА ЛЕВИЦЬКОГО ГОЛОВНОМУ КОМАНДАНТУ
ІНТЕРНОВАНИХ ВОЯКІВ УГА У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ
ГЕНЕРАЛУ АРНОЛЬДУ ВОЛЬФУ СТОСОВНО ЇХНЬОЇ ДОЛІ**

15 травня 1923 р.

**Високодостойний пане команданте!
Високоповажні старшини та підстаршини
та славне стрілецтво!**

Хвилева неудача, яка у віковій, а ще не закінченій боротьбі постигла нас на наших західних окраїнах викликала в першу хвилю легко зрозуміле замішанне, яке — довше триваюче наразити може нашу справу і там в Краю і тут на еміграції на поважну небезпеку.

Мусимо бути свідомі того, що чимскорше ми опануємо се замішанне та станемо знов в оден народній фронт, тим ліпше для нас!

Всякі замішанне в наших рядах се тільки тріумф для нашого відвічного противника.

Усіх членів нашої Армії, інтернованих на Чехо-Словаччині интересує одно — що станеться з тими, які борючись о кращу долю тіснішої Вітчизни опинилися на еміграції. Вважаю за конечне оголосити, що слідує:

Зараз після злочасного вирішення Ради Амбасадорів дотично Східної Галичини явився я в чеськім міністерстві, щоб забезпечитися, що нашій еміграції тут на Чехо-Словаччині, серед братнього чеського народа, не грозить ніяка небезпека, а передовсім ніякі несподіванки.

Справа стоїть так, як я сього гадав. Чес.-слов. Република є державою справді демократичною та свободолюбною та буде все і супроти кожного шанувати право міжнародній гостинності та особистої охорони — та назване право азилу.

І нам се право азилу як братньому славянському народови не буде тут відмовлене!

Про які небудь неожидані заряджання та несподіванки нема бесіди!

Зокрема що до Табору то мусять бути вперш переведені пересправи на основі міжнароднього права, поки наступить таке чи инше вирішення.

Супроти того бажаю за свій обовязок оголосити отсю заяву та візвати всіх до задержання так потрібного нам в тяжку для народу хвилю супокою.

Ніщо нас не заскочить а тут. Представництво буде пильнувати, щоб частини нашої славної Армії, перебуваючі на Чехо-Словаччині, були в час про все повідомлені.

Розуміється, що се не значить, щоб заложити руки та ждати безчинно того, що прийде.

Навпаки! Є нашим обовязком задалегідь приготувитися, забезпечити кождому з інтернованих відповідне місце, щоб бути на всяку можливість, яка нас жде вповні приготованими. А в сій справі тут. Представництво піде з Командою Табора рука в руку та дасть зі свого боку усяку поміч.

При тій нашій праці мусимо мати однак все одно на увазі достойно поводитися наша еміграція через весь час свого побуту на Чехо-Словаччині і таким самим мусить бути і наш вихід із цієї держави. І якщо є які спори між нами то вони мусять бути поладнані тільки нами самими, мирно та у взаїмній довірі та виrozumілости. Пам'ятаймо, що нас всіх лучить одна і та сама думка національна та що ми є синами тої самої страждальної вітчизни.

Прага, дня 15 мая 1923.

Др. Євген Левицький, в. р.

ЦДАВОУ, ф. 4440, оп. 1, спр. 25, арк. 4–6. Машинопис. Копія.

№ 399

ЛИСТ УПОВНОВАЖЕНОГО ПРЕДСТАВНИКА У ПРАЗІ ЄВГЕНА ЛЕВИЦЬКОГО АРНОЛЬДОВІ ВОЛЬФУ ЩОДО СТАТУСУ КОМІТЕТУ ПІДМОГИ УКРАЇНСЬКИМ ЕМІГРАНТАМ З ДОДАТКОМ СТАТУТУ

18 травня 1923 р.

П. П. сотники Ярема Яким та Федик Михайло явилися у мене дня 15 с. м. та предложили мені приказ Ч. 12 з дня 11 мая с. р. дотично утворення Українського Комітету опіки над емігрантами УГА. Заразом інтерпретують вони сей приказ в той спосіб що Комітет згаданим приказом утворений мав дня 22 мая 1923 обняти льокаль Посольства і з головою цього Комітету п. проф. Др. Смаль-Стоцьким обняти урядованне.

Твердять вони, що існувати може тільки Представництво або згаданий Комітет, та що побіч себе існувати та вести агенди не можуть.

Інтерпретація така, є суперечна і з волею В. Д. П. Президента Петрушевича є мереторично неузасаднена.

Президент ВД. П. Др. Петрушевич зарядив, що Представництво в Празі і в Берліні має бути й дальше удержане а в уступі 5 розпорядження з дня 16 цвітня 1923 Ч. 5. 205/през./ В. К./в. о. на якому опирається приказ Команди Ч. 12 зазначив

виразно, що Комітет мав ділати «при допомозі Посольства ЗУНР в Празі». На жаль у приказі Ч. 12 слова згадані не знаходяться і це мабуть дав привід до інтерпретації, немовто Посольство має бути Комітетом табору з днем 22 мая усунене.

Мереторично єсть згадана інтерпретація рівнож не узасаднена, бо оба комітети утворені на основі розпорядку ВД. П. Диктатора Др. Петрушевича, які мають зайнятися репатріацією тільки військових та вишуканнем місць для осіб, які до Краю вертати не можуть, можуть дуже добре сповняти свою діяльність не нарушуючи круга ділання, яке належить до Посольства. А до Посольства належить виключно дотично еміграції опіка правна яка до таборових комітетів належати не може і не повинна.

В ціли уможливлення ведення агенд тут. Представництва в його крузі ділання мав я намір, і є се домаганне цілої цивільної еміграції, утворити спеціальний комітет, якого круг ділання обмежувавбися виключно на правну охорону еміграції, щоб мати форму до ведення агенд на випадок, колиб Польща своїми дипломатичними заходами робила Посольству перешкоди. Очевидного між того рода комітетом та комітетами таборовими не булоб ніякої конкуренції ані взаїмних перешкод, бо круг ділання мереторично був би відмінний і строго відділений. При тім мав я на меті задля усунення всяких фальшивих інтерпретацій про мнине розеднанне і т. д. получить всі три комітети формально в одну цілість, при чім кождому комітетови булаб забезпечена цілковита автономія, так що комітети таборові моглиб мати свої голови, виступати перед властями самостійно, вести зовсім окремо свої агенди та збирати на ціль свого комітету окремі фонди.

На жаль з причин мені незрозумілих сей плян — єдино з національного боку вказаний — розбився тільки через опозицію делегата табору, який на засіданню групи ініціятиви всяку кооперацію згорі відкинув.

Отсе представився Високоповажаному Пану Генералови дійсний стан річи при чім додаю, що оба представники комітетів П. П. сотники Федик та Ярема заявили за тим, щоби справу при помочі Світлої Команди довести до порозуміння. І це справді конечне, бо справа виглядає на політичний «пуч» з боку табору та прямиий скандал.

Знаючи, що Високоповажаний Пан Генерал зовсім інакше розуміли свій приказ ніж Його інтерпретується, прошу о слідує:

Передовсім прошу ласкаво здержати телеграфічне виконання приказу Ч. 12 оскільки розходиться о обняття урядовання з днем 22 мая та обняття льокалю Посольства таборовими комітетами.

Відтак прошу ласкаво покликати до себе старшин і представити їм дійсний стан річи та ужити ласкаво свого рішаючого впливу – в інтересі національнім – щоби справу на основі моїх пропозицій полагоджено угодово.

Вкінці прошу вислати повновласників табору безпроводочно до Праги, з якими я мігби порозумітися та конфлікт усунути.

Справа єсть дуже важна і далекосяглого значіння і тому дуже прошу повідомити мене негайно, хочби і телеграфічно що Високоповажаний Пан Генерал вважали за відповідне зарядити.

З високим поважаннем

Заступник Зах. Укр. Нар. Републики в Празі

П. С. Колиби Вп. П. Генерал були тої думки, що нараду треба би мені відбути в Йозефові, то я готов приїхати і відбути таку нараду строго дискреціональну із тими старшинами та підстаршинами які по думці Вп. П. Генерала до такої довірочної наради надавалиб ся. Я мігби приїхати вже на понеділок і зарядивби конференцію в готелю Отта, де остановлюся (замешкаю).

СТАТУТ

Комітету Підпомоги Українським Емігрантам Західно-Українських Земель на Чехо-Словаччині

§ 1.

В ціли взаімної помочи емігрантам з Галичини, Волині, Холму, Підляше і Полідя засновується «Комітет Підпомоги Українським Емігрантам Західноукраїнських Земель на Чехословаччині» з осідком в Празі.

§ 2.

В склад Комітету входять:

- 1) Представник Зах. Укр. Нар. Реп. в Празі як голова,
- 2) Військовий Відпоручник Диктатора ЗУНР в Празі при Представництві ЗУНР в Празі як заступник голови,
- 3) Ректор, віцектор і декани Вільного Українського Університету в Празі о скільки горожанами Зах. Укр. Нар. Республіки.
- 4) Директор канцелярії Представництва в Празі,
- 5) Два відпоручники акад. молодіжи, вибрані на скликаних в тій ціли зборах укр. акад. молодіжи в Празі, яка походить з зах. укр. земель,
- 6) Кождочасний настоятель гр. кат. прихода в Празі,
- 7) Команданти робітничих сотень в Празі.

§ 3.

Комітет вибирає з поміж себе касієра і секретара.

Ревізію книги касової та каси переводить що місяця кождочасний квестор Українського Вільного Університету в Празі та вислід ревізії оголошує в Скитальци.

§ 4.

До важности ухвал Комітету вимагається присутність що найменше половини усіх членів Комітету.

Рішення западають звичайною більшостію голосів присутних на засіданю членів, при чому голова зглядно урядуючий тогож заступник рівнож голосує. Вразі рівности голосів рішає голос голови згл. тогож урядуючого заступника.

Тільки рішення на розвязанне Комітету та на зарядженне що до оставшихся фондів вимагають більшости 2/3 голосів присутних на дотичнім засіданню членів. Вразі недостаючого комплекту можуть відбутися поновні збори при довільнім числі членів а ухвали западають в такім разі звичайною більшостію голосів присутних членів.

§ 5.

Комітет має свої філії у всіх важнійших осередках на Чехо-Словаччині.

Статут філії врамцях сьогож статута укладають і ухвалюють місцеві збори скликані в ціли засновання і уконстатування філії.

Статут мусить бути затверджений Комітетом в Празі.

Філії підлягають Комітетові, якого є виконуючим органом на провінції.

Комітет може філію розв'язати, при чому оставші фонди філії припадають Комітетови.

§ 6.

Кожда філія є обов'язана часть своїх доходів, яку означить Комітет переслати що місячно до каси Комітету а рештою буде заряджувати автономно в своїм крузі ділання.

§ 7.

Головні завдання комітету такі:

- а) удержувати та підпомагати всякого рода організації, потворені емігрантами зах. укр. земель на Чехо-Словаччині.
- б) давати потребуєчим емігрантам грошеві підмоги,
- в) давати емігрантам всяку поміч правну та опіку,
- г) тим емігрантам, які хочуть вернути до краю, дати яку їм потрібну до сього поміч.

§ 8.

На фонд Комітету складаються:

- 1) Місячні датки, до яких плачення є кождий емігрант обов'язаний, в яких висоту означить після стану маєткового емігранта згл. емігрантки дотична філія, а в Празі сам Комітет,
- 2) Всякі добровільні пожетвования на ціли Комітету,
- 3) Доходи з вистав, концертів і т. и., уряджених на ціли Комітету.

§ 9.

Рік адміністраційний починається – з виїмком біжучого року – з днем 1 січня. В січни оголошує Комітет звіт із своєї діяльності за минувший рік та переводять вибір свого скарбника та секретаря. Звіт мусить бути оголошений в часописах.

№ 400
СПОМИН СОТНИКА ІВАНА КОЗАКА
«ДЕЩО ПРО ДЕРЖАВНУ ЖАНДАРМЕРІЮ ЗУНР»

15 серпня 1923 р.

Західно-Українська Народня Республіка одідичила по б. австрійсько угорській монархії дві необхідні для кожної держави установи, а саме вишколену й визброєну армію та зразкову сторожу безпеки, звану жандармерією. Оружна сила і сторожа безпеки, се виконні чинники державної влади, се охорона й піддержка всякої держави без огляду на її устрій. Тому всі державні народи шанують у них своїх оборонців і сторожів, а службу їх уважають найбільшою почесстю. Та військо і жандармерія служать також до того, щоби держати в послузі й угнітати чужі народи, втілені до даної держави. З того приводу недержавні народи, звані в наших часах «національними меншостями», добачують у війську, а передусім у сторожі безпеки пануючої держави своїх безпосередніх гнобителів, гідних ненависти й погорди. У нас — на жаль — дуже часто не доцінюється згаданих двох державних чинників, не зважаючи на те, що незрівнана Українська Галицька Армія та її сестра Державна Жандармерія можуть почванитися майже надлюдськими успіхами у визвольних змаганнях і будівництві Української Державности по сей і по той бік Збруча. — Головно відносно жандармерії доводиться нераз чути, що се установа наскрізь «реакційна» й зовсім зайва в демократичній державі. Тому, що такий погляд є в першу чергу впливом незнання законного призначення і заслуг жандармерії ЗУНР, попробую доказати його нестійність, переповідаючи коротко історичний розвій і діяльність сього корпусу.

I.

Жандармерія є, як сама назва вказує, французького походження.*) Вперве подибуємо сю знамениту установу в часі великої французької революції, а Наполеон I організував її

---

*) Gens d'arme, чит. жан-д-арм = люди зброї.

систематично та заводив у всіх завойованих краях. Тою дорогою дісталась жандармерія в 1805 р. до б. Австрії. Завданням тодішньої жандармерії було передусім удержувати лад і безпеку на шляхах і торговицях, захищувати населення перед самоволею і насильствами військових осіб та берегти загального і приватного майна. — Ся жандармерія існувала в Австрії протягом французької інвазії і щезла разом з нею.

Як самостійна формація виступає жандармерія наперед у Ломбарді і південному Тиролі. Після прилучення згаданих країв до Австрії 1814 р. зорганізовано там в 1820 р. із жандармів, що служили за попередньої влади, окремий жандармський полк. Була се виключно військова частина, яка підчас війни мала виконувати звичайну військову службу на фронті, а власливо припіллю, як і інші військові частини, а підчас мира повнила службу загальної безпеки.

В 1849 р. утворено корпус жандармерії для цілої тодішньої австрійської держави, а ціс. рішенням з 18 січня 1850 затверджено тимчасовий організаційний статут для жандармерії, проголошений розпорядком міністерства внутрішніх справ з тої самої дати (в. д. з. ч. 19 з 1850). Основні постанови сього статута ось-такі: Для всіх країв Австрії устанавлюється жандармерію (краєву сторожу безпеки). Жандармерія являється вартовим корпусом, зорганізованим на військовий лад. Її завданням є берегти публичного ладу й загальної безпеки, припинювати нарушенне законів та піддержувати владу у переведенню в життє її заряджень. Жандармерія творить складову часть армії і підлягає військовому судівництву та військовим дисциплінарним приписам. Відповідно до коронних країв поділено цілий корпус на 19 полків, приблизно по 1000 чоловік. Головний провід над цілим корпусом мав «генеральний інспектор жандармерії». Він-же підлягав у військових справах міністерству війни, а відносно уживання жандармерії до служби безпеки, як також відносно доручених йому агенд державної адміністрації був він — як і цілий корпус жандармерії — підчинений міністерству внутрішніх справ.

В 1852 р. підпорядковано жандармерію новозаснованому «найвищому поліційному урядови», що його начальником назначено першого генерального інспектора жандармерії; а після

утворення окремого міністерства поліції підчинено ціс. рішенням з 14.XI.1859 жандармерію взагалі, а генеральну інспекцію жандармерії зокрема, безпосередньо начальній команді армії. Міністерству внутрішніх справ полишено тільки адміністративно-господарські справи сього корпусу.

Чергову реорганізацію цілої жандармерії переведено 1860 р., полишаючи в силі попередні постанови відносно підчинення жандармерії. Зменшено число жандармських полків на 10, а ціс. рішенням з 28.I.1866 р. переформовано їх у 15 «краєвих команд жандармерії». Заразом знесено генеральну інспекцію жандармерії, а натомість установлено «інспектора жандармерії». Йому доручено військовий провід та дисциплінарну владу над цілим корпусом, як також персональні справи старшин жандармерії; всі прочі агенди б. генеральної інспекції перебрало міністерство краєвої оборони. На основі постанов з 1873 р. утворено в осідку кожної краєвої політичної влади краєву команду жандармерії. Так повстало зразу 16, а відтак 14 краєвих команд з черговими числами 1–14, між тим для (цілої) Галичини краєва команда жандармерії ч. 5 у Львові, а для Буковини ч. 13 в Чернівцях.

Першу реорганізацію жандармерії законодатним шляхом переведено законом з 26 лютого 1876 р. (в. д. з. ч. 19). Сим законом вилучено жандармерію зі звязку постійного війська, означуючи її одноцільним вартовим корпусом, зорганізованим, на військовий лад, а призначеним до береження публичного спокою і ладу та загальної безпеки. Дотично повнення сеї служби підчинено жандармерію повітовим і краєвим політичним урядам, а у військових, господарських і адміністративних справах, як також відносно вишколу і перевірки служби окремим військовим зверхникам жандармерії. В останній черзі підчинено жандармерію у всіх справах міністерству краєвої оборони, яке на випадок потреби особливих заряджень щодо публичної безпеки мало порозуміватись з міністерством внутрішніх справ. Інспектор жандармерії мав, як відвічальний помічний орган міністра краєвої оборони, удержувати карність та кермувати військовою службою в цілому корпусі. — Отсі постанови закона з 1876 р. увійшли в цілости до «закона про жандармерію» з 25 грудня 1894 (в. д. з. ч. 1 з 1895). Сей послід-

ний закон обов'язував аж до розпаду б. Австрії та ляг в основу організації Державної Жандармерії ЗУНР.

Крім наведених постанов закона з 1876 р. обіймає закон з 1894 р. слідує: Старшини жандармерії мають кермувати військовим і фаховим вишколом своїх підчинених, удержувати серед них військову карність та дбати про їх вистрій і виряд. – Староство (повітовий політичний уряд) є «службовою властю» жандармерії, розміщеної в дотичному повіті. – «Службова власть» кермує безпосередньо службою безпеки та видає станицям жандармерії відносні «поручення», що їх жандармерія обов'язана безумовно виконувати. Іншим військовим командам ані цивільним урядам жандармерія не підлягає; але суди й державна прокуратурія мають право безпосередньо користуватись її службою; всі інші уряди тільки через службову власть за виїмкою наглих випадків. Усі особи жандармерії підлягають військовому судівництву та військовим дисциплінарним і становим приписам в тій самій мірі, що військові особи рівнорядних степенів. У службі користується жандарм законними правами військової і цивільної варти. Прийманне старшин й т. д. старшин до корпусу, є залежне від сповнення точно означених передумов, як також відбуття однорічної пробної служби, зложення фахового іспиту та зобов'язання до 4-річної служби при жандармерії.

Внутрішню організацію жандармерії упорядковано т. зв. «органічними постановами для жандармерії» як слідує: Жандармерія, розміщена на області одного коронного краю, творила під військовим і господарсько-адміністративним оглядом самостійну одиницю, звану краєвою командою жандармерії. Булава сеї команди находилася в осідку дотичного краєвого політичного уряду. Краєвими командантами були булавні старшини жандармерії. В цілі теоретичного вишколу пробних жандармів та командантів станиць існував при кожній краєвій команді «доповняючий відділ».

Краєва команда ділилася на відділи жандармерії. Відділові команди обіймали жандармерію двох або більше повітів; ними кермували звичайно сотенні старшини жандармерії. В більших краях були ще т. зв. «експоновані булавні старшини жандармерії», що їм підлягало безпосередньо відповідне число відділо-

вих команд. На території Східної Галичини було перед переверотом трьох експонованих булавних старшин, а саме: у Львові, в Перемишлі і Станіславові. Відділи ділилися на «повітові команди жандармерії», що з них кожда обіймала жандармерію одного політичного повіту. Повітові команди жандармерії находилися в осідках повітових політичних урядів (староста). На чолі тих команд стояли повітові вайхмайстри. Вкінці найнищою організаційною одиницею жандармерії були станиці. Вони находилися по всіх повітових містах та важніших місцевостях, а їх обсада була різно велика, відповідно до простору, числа населення і обставин загальної безпеки. Командантами станиць були вахмайстри.

Як слідує з повищого начерку, була жандармерія в б. Австрії зразу виключно військовою частиною, вивінуваною певною самостійністю та поліційною владою, а відтак в міру зміни конституції і адміністрації та на основі практичного досвіду перемінено її на вартовий корпус, призначений в першу чергу удержувати порядок, дбати про загальну безпеку та берегти життя і майна горожан.

Одначе се не спинювало австрійсько-польської влади в Галичині, надуживати жандармерії до політичних цілей на шкоду «непольського населення». Повітові команди і станиці жандармерії у Східній Галичині обсаджувано переважно чужинцями, головно т. зв. Мазурами із західної части краю, які дуже часто допускалися самоволі та — не зважаючи на своє законне призначенне — були пострахом українського села. Натомість жандармів української національності приділювано, як «політичне підозрілих» до служби в західній Галичині; тільки малий їх відсоток мав щасте одержати службовий приділ поміж рідним населенням. У старшинському корпусі жандармерії було тільки кількох Українців, з яких безпосередньо перед переверотом ані один не мав службового приділу у Східній Галичині.

До 1876 р. була в цілій б. монархії одноцільна жандармерія. Від того-ж року одержали «краї угорської корони» окрему жандармерію, яку в 1876 р. поширено на Хорватію і Семигород.

Після окупації Боснії і Герцеговини утворено для сих країв самостійний «боснійсько-герцоговинський жандармський корпус».

II.

Підчас перевороту дня 1 листопада 1918, розоружено всі станиці жандармерії. Видячи однак необхідність сторожі безпеки, утворено в кожній місцевості т. зв. міліцію, зложеною з добровольців. На Покуттю названо її «державною міліцією». В місцевостях, де перед переворотом були приділені жандарми-Українці, перебрали вони організацію міліції і провід над нею. Однак їх у Східній Галичині було тоді ще за мало, щоби на кождую станицю приділити бодай одного заводового жандарма. Тому міліція здебільшого рекрутувалася з людей, які не мали до сеї переважної служби ніякої кваліфікації, а до міліції всі гупали тільки тому, щоб відтягнутися від служби в боєвих частинах. Тому міліція не лише не сповняла свого завдання як слід, але навпаки сама чинила несвідомо або і свідомо наджиття. Се спонукало повітові центри негайно взятися за організацію правильної сторожі безпеки. В кількох повітах завданне се перебрали добровільно старшини-чужинці (головно Німці), бувші австрійські відділові команданти. Се були однак виїмкові випадки, так, що до прибуття старшин-Українців припала організаційна праця передусім старшим підстаршинам жандармерії української народности, які служили у Східній Галичині безпосередньо перед переворотом, або вспіли були вже в перших днях після нього вернути домів з чужини.

А була се праця вельми тяжка. Заводових жандармів-Українців було дома ще дуже мало; крім того кожний повіт творив тоді майже самостійну республіку і брався переводити організацію державних установ після своїх методів і поглядів. Усілякі військові команди та цивільні уряди уважали себе покликаними, назначувати на власну руку поодиноких командантів жандармерії, руководячися при тім тільки у виїмкових випадках кваліфікацією даної особи до відносного посту. Старших степенем і літами служби жандармів підчинювано молодшим і недосвідченим, а не рідко навіть ляїкам, а безчисленні «позачергові» підношення до вищих степенів з боку всіляких непокликаних чинників викликували деморалізацію і знеохоту до нової влади та підкопували її повагу.

Рішенням Ради Державних Секретарів ЗУНР з дня 6 листопада 1918, утворено в порозумінню з «Начальною Командою

Українських Військ» «Корпус Української Державної Жандармерії» на основі закону про жандармерію з 25 грудня 1894, та підчинено його в останній черзі у всіх справах Державному Секретаріатові Військових справ. Для цілої території Зах. Української Народної Республіки установлено одну Команду Державної Жандармерії з осідком у Львові, а першим її командантом іменовано майора Льва Індишевського.

Не маючи змоги відразу перевести систематичну організацію підчиненого собі корпусу, команда державної жандармерії мала своїм першим завданням опертися на дотеперішній праці поодиноких повітових центрів, та звівши її до спільного руслу, повести дальшу будову. До сього було необхідним в першу чергу висвободити жандармерію зпід влади і впливу непокликаних чинників. Наказом ч. 1 зарядила команда державної жандармерії, що існуючі вже повітові команди жандармерії мають аж до дальших приказів продовжувати свою діяльність, кермуючись виключно постановами б. австр. законів і розпорядків, перенятих Українською Національною Радою, згл. наказами приналежних чинників. Заразом Державний Секретаріят видав усім військовим командам та цивільним урядам наказ вмішуватись у внутрішні справи жандармерії та назначування або змінювання її командантів. Однак іще й після того станиці жандармерії нераз одержували від поодиноких державних урядів зовсім противорічні накази, чи там поручення; а се головно з боку військових повітових команд та повітових державних комісаріатів, яких круги ділання довгий час взагалі не були розмежовані.

З огляду на се становище команди державної жандармерії було вельми важке, тим більше, що зразу вона не розпоряджала відповідно вишколеними та досвідченими старшинами. Служба поодиноких командантів жандармерії полягає головно на обіздках підпрядкованих команд, чи там станиць, щоби на основі власних спостережень провірювати військову і службову справність підчинених та на місци усувати недомагання і видавати доцільні накази. Такі обіздки відбуваються серед нормальних відносин у приписаних промежутках; а необхідні вони й то якнайчастіше в часі, коли твориться нову державність. Бо відома річ, що письменні звіти не зясовують дійсного стану так, як

власні спостереження, а найкраще обдумані письменні накази без перевірки їх переведення та усного поучення і доповнення рідко досягають намічену мету.

Щоби хоч частинно зарадити відсутности потрібного числа старшин жандармерії, а разом улегчити своє завдання, команда державної жандармерії, назначила трьох експонованих старшин державної жандармерії що їм підчинено безпосередньо жандармерію, розміщену на поодиноких військово-територіяльних областях, заведених ДСВС. — Осідки експонованих старшин були: Львів (тимчасово Жовква), Станиславів і Тернопіль. Цілу територію ЗУНР поділено на 23 відділів жандармерії, а саме: Львів ч. 1, Перемишль ч. 2, Ярослав ч. 3, Сянік ч. 4, Самбір ч. 5, Сокаль ч. 6, Рава Руська ч. 7, Городок Ягайлонський ч. 8, Дрогобич ч. 9, Тернопіль ч. 10, Терехів ч. 11, Чортків ч. 12, Бучач ч. 13, Броди ч. 14, Золочів ч. 15, Бережани ч. 16, Стрий ч. 17, Долина ч. 18, Станиславів ч. 19, Городенка ч. 20, Коломия ч. 21, Заставна ч. 22, Чернівці ч. 23 — Відносно розміщення повітових команд та станиць жандармерії задержано стан зперед перевороту з дуже незначними змінами. Їзза недостачі старшин не можна було відділових команд сейчас обсадити. Поодинокі повітові команди жандармерії підлягали зразу прямо експонованим старшинам, й ті — команді державної жандармерії. Обсада відділових команд почалась щойно з кінцем 1818 р. і то старшинами, зовсім необзнакомленими зі службою жандармерії, яких пізніше прийнято до пробної служби при корпусі. — В маю 1919 іменовано 7 підстаршин жандармерії старшинами, згл. хорунжими після зложення приписаного іспиту. По упадку Львова команда державної жандармерії перенесла свій постій до Тернополя, а відтак до Станиславова, де находилася аж до загального відступу УГА в маю 1919 р. В ціли вишколу пробних жандармів зорганізовано при команді державної жандармерії «доповняючий відділ». Наладнано також господарсько-адміністративну службу, якою кермував «рахунково-економічний відділ» команди державної жандармерії під проводом рах. пор. Шльоса, а відтак рах. майора Івана Мороза. — З кінцем 1918 р. прибув до ЗУНР полк. б. австр. жандармерії Олександр Гаванський. Він був свого часу експонованим булавним

старшиною в Перемишлі, а на кілька місяців перед переворотом став краєвим командантом жандармерії в Любляні (краєва команда ч. 12). Мимо того, що тодішній командант державної жандармерії м-р. Індишевський був без порівняння молодшим старшиною і до австр. жандармерії був приділений щойно в часі світової війни, Державний Секретаріат не іменував полк. Гаванського командантом жандармерії, але доручив йому ведення військової повітової команди в Станиславові. Відтак же, коли полк. Гаванського звільнено з сього становища, назначено його інспектором жандармерії.

В лютім 1919 перебрав команду державної жандармерії підполк. Олександр Красіцький; його заступником став майор Індишевський, а по відкомандованню останнього на Велику Україну майор (пізній підполк.) Яків Яськевич.

Міжтим, не зважаючи на всі недомагання, труднощі та похибки, організація державної жандармерії поступала скорим кроком уперед. До служби в новій державі зголосились негайно після перевороту не лише всі чинні жандарми-Українці, які перед розпадом б. Австрії повнили службу у Східній Галичині, але і старі пенсіоністи, а також кільканацять чужинців: Чехів, Німців, Жидів і Поляків. Також ті, що їх переворот заскочив на службі в Західній Галичині, Боснії і Герцеговині, окупованих областях та на фронтах, на вістку про відновлення української державности спішно вертали домів, а число їх більшало кожної днини. Всі новоприбуваючі голосилися в Команді державної жандармерії, де провірювано їх степені, а відтак заприсягано та приділювано на відповідний пост. В міру їх напливу змінювано некваліфікованих та неспосібних повітових командантів і командантів станиць, назначених свого часу непокликаними чинниками, та обсаджувано станиці заводовими жандармами, віддаючи зайвих міліціонерів до розпорядимости військових команд. — Після іменовання командантом державної жандармерії підполк. Красіцького обмежено чисельний стан міліціонерів до скількості, необхідної для доповнення жандармерії на час війни, згл. надзвичайних обставин, як це предвиджує закон з 1894 р. — В б. Австрії доповнення се творили ополченці. Підполк. Красіцький усунув найпекучіші недомагання, що вкралися були до жандармерії в перших днях по перевороті,

управильнив об'їздки станиць, вишкіл, підношення до вищих степенів, зарядив переміщенню усіх міліціонерів, що зразу повнили службу в рідних місцевостях тощо. Вже в лютім 1919 були обсажені команди відділів, повітові команди та станиці державної жандармерії, оськільки се було можливе з огляду на военні події. В цілости обсажених було 18 відділів.

Чисельний стан державної жандармерії виносив перед відворотом за Збруч: 6 булавних старшин (з того 1 рахунковий) та приблизно: 25 сотенних старшин і хорунжих (з того 2 рахункових), 1000 заводових жандармів, 400 пробних жандармів (австрійського й українського вишколу) та 3000 міліціонерів. По відчисленню перзоналу команди державної жандармерії припадав один старшина пересічно на приблизно 155 жандармів. Зваживши, що при жандармерії ізза розміщення людей, по кількох, на численних станицях, віддалених від осідку відділового команданта та від себе нераз дуже далеко, куди тяще виконувати службовий нагляд, ніж при війську, де командант усіх своїх підчинених мав разом під рукою, являється се число старшин далеко недостаточним, а то тим більше, що більшість їх не мали потрібного вишколу ані вправи, а вишколені жандарми творили заледви одну третину усього стану.

Нестійний є отже закид ген. Капустянського в творі: «Похід українських Армій на Київ—Одесу в 1919 р.» часть III, стор. 16, що «деякий відсоток галицької старшини тягнуло більше до жандармерії, ніж на фронт».

Закон Української Національної Ради з дня 15 лютого 1919 (Вістник державних законів і розпор. ЗУНР 3 випуск з 2 марта 1919) змінив частинно закон про жандармерію з дня 25 грудня 1894, постановляючи, що жандармерія підлягає відносно служби публичної безпеки державним повітовим комісарям, у справах військових, господарсько-адміністративних, вишколу та провірки служби своїм командантам жандармерії, а в послідній інстанції у всіх справах Державному Секретаріатови внутрішних справ. Заразом знесено інституцію інспектора жандармерії, а при Держ. Секретаріаті внутр. справ утворено «VI відділ жандармерії і поліції», який відносно жандармерії відповідав XX відділови б. австр. міністерства краєвої оборони. Начальником сього ресорту став майор Юрій Волошук. Знесено також експо-

нованих старшин державної жандармерії. Та в березні 1919 після прибуття до Східної Галичини сот. (відтак майора) Івана Дички назначив його Держ. Секретар. внутр. справ «Експонованим булавним старшиною жандармерії у Дрогобичі».

Наведений закон Української Національної Ради недомагав вже тому, що – зносячи інституцію інспектора жандармерії, а рівночасно задержуючи в силі всі інші постанови закона з 1894 р. та відносних розпорядків б. австрійської влади і щодо жандармерії не згадує зовсім, на кого мають перейти чинности інспектора жандармерії як найвищого її військового зверхника. З сього приводу сей закон мусів стати жерелом постійних компетенційних спорів поміж командантом державної жандармерії, якому з природи річи прислугував начальний військовий провід над цілим корпусом, а Державним Секретаріатом внутрішніх справ, який – спираючись на букві закона, нимже зрадованого, – уважав знова себе найвищою військовою владою жандармерії. Се витворило аномальний стан, що не тільки йшов у розріз із суттю організації жандармерії та її історичним розвоєм, але також спричинив немало шкоди і при дальшому триванню міг потягнути за собою необчислимі наслідки для молоді Держави.

Як одноцільний корпус – яким державна жандармерія остала й після закона з 15 лютого 1919 – мала жандармерія завжди окремого найвищого військового зверхника без огляду на те, якому міністерству вона в послідній черзі підлягала. В б. Австрії був ним зразу генеральний інспектор, а відтак інспектор жандармерії, який задержав начальний військовий провід над усім корпусом навіть після підпорядкування жандармерії міністерству краєві оборони, що на його чолі стояв генерал. Те саме було на Угорщині, де перед переворотом жандармерія була підчинена відносно служби безпеки, як також в господарсько-адміністративних справах міністерству внутрішніх справ, а в інших справах міністерств гонведів. В чесько-словацькій республіці підлягає жандармерія вправді в послідній черзі у всіх справах міністерству внутрішніх справ, та найвищим військовим зверхником її являється не міністер внутрішніх справ, тільки «Генеральний командант жандармерії чесько-словацької держави».

З практичних зглядів є вказане, щоб найвищим військовим командантом жандармерії був булавний старшина чи генерал, який вийшов з цього корпусу, як прим. в ЧСР і Мадярщині, а не з генеральної булави, як се було в старій Австрії.

Завданням найвищого військового зверхника жандармерії є кермувати військовою службою, дбати про карність, піддержувати військового духа і єдність в цілому корпусі, вести нагляд над військовим і фаховим вишколом, та над виконанням військового виховання і досвіду та в ніодній модерній державі не належать до ресорту міністра внутрішніх справ, як такого.

Відношенне найвищого військового зверхника жандармерії, як тактичного її команданта, до відносного міністерства, як адміністративної влади жандармерії, можна порівняти з відношеннем начальника генеральної булави армії, або генерального інспектора війська, чи інспекторів поодиноких родів оружя до міністерств військових справ. У поодиноких державах міністерство війн (військових справ) вели та ведуть невійськові люди, подекуди навіть дуже успішно, однак інші, вище наведені пости, всюди займають мужі з фаховим військовим образованием. Також верховий провід над оружною силою поодиноких президентів республік обмежується до функцій адміністративної натури, як іменованне старшин то що; а на час війни тактичний провід над військом перебірає окремих начальний вожд. І ніякий невійськовий голова держави з виїмком хіба «головного отамана» Петлюри не брався кермувати безпосередньо армією в полі.

Чи евентуальна злука чинностей найвищого військового команданта жандармерії з функціями начальника ресорту жандармерії при дотичному міністерстві в одній особі булаби доцільна, требаб випробувати в практиці.

Погубний наслідок закона з 15 лютого 1919, а властиво аномального стану, ним створеного, виявився передусім у виді наступу державного секретаріату внутрішніх справ на військовий устрій державної жандармерії.

Се було впливом тої незрозумілої ненависти до військової, що її було слідно ще після перевороту у деяких наших передових людей. Тоді, коли наші сусіди мобілізували і зброїли проти нас полчища незмірні не тільки в себе, але й поза межами

свого краю, тоді саме «діячі», що могли спокійно сидіти дома тільки завдяки нашій геройській Армії, вони чомусь-то добачували у законному військовому ладі обмеженне особистої свободи, а в самій військовості осоружні пережитки минувшини, незгідні з демократичним устроєм. На чім саме основувалась ця вельми шкідлива течія, не відомо; жерелом її було — мабуть — побоювання, щоб молодь, згуртована в Армії, не усунула від влади стариків, які — здебільшого не служивши ніколи при війську — нараз почули в собі стратегічні спосібності й узурпували собі право рішати чисто військові діла (як висаджування мостів тощо).

Під впливом такого настрою Державний Секретаріат внутрішніх справ, замість берегти і плекати в жандармерії незрівнані військові чесноти, вщиплені в її членів старою державою і вихиснувати їх для молоді української держави, уважав своїм завданням систематично й послідовно викорінювати ці чесноти, послугуючись таким деструктивним середником, як демагогія. Щоби зеднати собі підстаршин жандармерії, державний секретаріат явно підпірав тайне товариство жандармів, засноване всупереч основним військовим поняттям і приписам без дозволу команди державної жандармерії та самого секретаріату. Товариство се, що його програмою м. и. була «охорона інтересів жандармів» вело пропаганду за переміною жандармерії на цивільну інституцію, підчеркуючи, що в такому випадку крім усунення військової карности жандарми досягнуть степені підурядників чи урядників, як се переведено в австрійській республіці. На зборах сього товариства, що нерідко відбувались під протекторатом державного секретаріату, жандарми критичували своїх військових зверхників та ухвалювали резолюції і постуляти, які відтак предклядано державному секретареві внутрішніх справ. Бувало також, що члени сього товариства в службових справах звертались з поминенням службової дороги прямо до державного секретаріату й сей їх полагджував поза плечима команди державної жандармерії. Щоб закріпити взаємини секретаріату до сього нелегального товариства, держ. секретаріат іменував помічником свого референта жандармерії хор. Казимиру, б. австрійського вахтмайстра 1 кл., що був душею товариства.

Супроти того усильні змагання команди державної жандармерії, удержати в підчиненому собі корпусі традиційну військову карність, як передумову його справности й сили, були вельми утруднені, а то тим більше, що деякі старшини, приділені до жандармерії, ізза браку службового досвіду своїм нетактовним і невмілим поведенням супроти підчинених давали понуку до негодовання.

Взагалі найтящим завданням кожного старшини, а передовсім старшини жандармерії є уміне поводитися з кожним підчиненим відповідно до його характеру, спосібностей і наклонів. А що се не так легко, не один мав нагоду пересвідчитися.

Крім розв'язання державного секретаріату піддержкою в тих змаганнях команди держ. жандармерії були самі жандарми. Подавляюча їх більшість показала серед тих тяжких обставин не тільки наскрізь карними жовнірами, але не менше свідомими горожанами. Вони не дали себе заманити демагогічними кличами, а військове вихованне і національна свідомість дали їм змогу цінити вагу хвилі й учинили їх відпорними проти злочинних нетямучих одиниць. І тут зайвий раз виявилась незрівняна важність військової карности в повній величі. Бо основою карности є обмеженне певної частини особистої свободи, головно саме волі й самолюбства одного в користь усіх. А карність — се відоме підчиненне власної волі під волю загалу для добра народу. Зверхники жовніра — се мужі, що приказують на основі закону, ухваленого представниками суспільности. Тимто карність не противиться демократизмови, але навпаки є його необхідною передумовою. Вона є не лише угольним каменем війська та жерелом його сили і справности, але також безумовним спійлом всякої організації, до суспільности й держави включно.

Впрочім саме повстанне згаданого тайного товариства жандармів — се звичайне явище кожної революції навіть у найсвідоміших народів. Та наш випадок заслугув на особливу увагу з декількох причин: з одного боку з огляду на незвичайно відрадний прояв, що ним було становище загалу жандармів до згаданої шкідливої організації, а з другого боку ізза знаменної поведінки держ. Секретаріату внутрішніх справ, згл. його органів. Се один з численних доказів незрівняної національної

карності у широких мас українського народу, та разом її недостатчі у многих його провідників.

Для кращого освітлення вкажу на аналогічні випадки в чеськословацькій Республіці, яка завдяки високій культурі й національній свідомості своїх горожан та не менше завдяки незвичайно сприятливим зовнішнім умовам являється сьогодні безперечно найкраще сконсолідованою зі всіх т. зв. наслідних держав. В 1920 р. військовий суд засудив одного чеського жандарма за агітацію в користь тайного кружка жандармів, а в 1921 р. чсл. міністер внутрішніх справ др. Черни заявив, що толерування того рода організації з боку влади булоби порушенням військових приписів, яким жандармерія підлягає, та моглоби стати небезпечним експериментом для держави. При цьому не вільно забувати, що для ЧСР після 2 згл. з років її корисного розвитку такий експеримент навіть приблизно не міг бути до тої ступені небезпечний, як для нашої молодії держави, що замість консолідуватись у внутрі, всю свою енергію мусіла звернути на оборону перед наїзником. Коли нині згадаю про ті демагогічні виступи нашого державного секретаріату внутрішніх справ, приходять мені на думку слова «службового правильника оружної сили ЧСР»: «Карність підкопує... передусім той зверхник, що сам дає лихий примір, або підлецуванням і потуранням слабостям, очернюванням та понижуванням вищи командантів тощо старається зеднати собі прихильність підчинених (демагогія)». І мимохіть робиться стидно за наших всезнайків-дилетантів, які не зуміли використати нагоди, що повторяється раз на тисячі літ.

Відносно закону з 15 лютого 1919 замітне ще й те, що того рода далекойдучу реформу переведено з таким поспіхом, не обдумавши як слід усіх евентуальностей, підчас коли в старій Австрії як слідує з I частини отсего начерку – організацію жандармерії та її зміни переводжено зразу дорогою розпорядів, та щойно по більш 25 роках її істновання і основного випробування зреорганізовано сю інституцію законодатним шляхом, законом з 26 лютого 1876; в ЧСР реорганізацію жандармерії переведено законом з 14 квітня 1920, себто півтора року після перевороту.

Дотично військового устрою жандармерії годиться згадати, що на такий лад зорганізована сторожа безпеки істнувала, згл.

існує майже у всіх старих європейських державах включно знеутралізованої Швейцарії, хоч не всюди під назвою жандармерії. З наслідних держав перемінила її на цивільну сторожу тільки австрійська республіка, яку звичайно уважають негативним зразком держави, себто образом, як держава не повинна виглядати.

Отсим я не хотів сказати, що австрійський закон з 1894 р. є недоторкаемий і що його зміна була у нас злишня. Навпаки; але кожда реорганізація тільки тоді б доцільна, коли вона якслід обдумана та приновлена до часу й обставин. Не забуваймо, що будувати державу можна тільки на тріvkих основах і випробуваними методами, а ніколи карколомними експериментами. Доказів на се найдемо дуже багато в історії давних і недавних часів. Клич «Українська Держава понад усе» мусить увійти в кров і кість цілого покоління, а кожда одиниця мусить свої особисті амбіції, анімози й користи принести в жертву загалови.

Щоб не бути одностороннім не можу поминути немаловажної заслуги Державного Секретаріату внутрішніх справ для жандармерії ЗУНР. Було се підвищення платні жандармів о 100%. До того часу їх платня опиралася на австрійських приписах, яких зміну проєктовано ще за часів монархії, а висота її не стояла в ніякому відношенні до дорожнечі й обезцінення гроша після перевороту. Висота платні органів всякої державної інституції мав значний вплив на її справність. Се відноситься також до жандармерії. Жандарм, якого служба не була переходовою, як у жовніра при війську, своїм званням, може вповні віддатися сповнюванню своїх важких обов'язків тільки тоді, коли він і його найблищі мають забезпечений прожиток. Достаточна платня з відповідним степенуванням після літ служби та відповідне підвищування в корпусі притягають велике число підстаршин до жандармерії та дають змогу вибирати найвідповідніших з них. Діставшись раз до сього корпусу кождий стареться остатись в ньому як найдовше, сповняє з найбільшою совісністю свої обов'язки, тим самим набирає службового досвіду й хисту. Крім того добра платня є найкращою охороною перед перекупством, яке для держави є тим, чим фільоксера для винної лози. Гідні наслідування реформи в тім згляді перевела ЧСР.

Після розв'язання Державного Секретаріату ЗУНР в червні 1919 підчинено державну жандармерію прямо Начальній

Команді Галицької Армії, відтак Команді Запілля, а вкінці безпосередньо перед відворотом за Збруч Військовій Канцелярії Диктатора ЗУНР, до якої приділено на референта жандармерії майора Івана Дичку. Се причинилося до остаточної ліквідації деморалізуючого впливу державного секретаріату внутрішніх справ на жандармерію. Тодіто змінено назву «Державна Жандармерія» на «Народня Сторожа», щоб населенню Великої України не пригадувати зненавидженої царської жандармерії, яка впрочім була зорганізована на інших основах, як наша, та повнила головню політичну службу. Ся нова назва відповідала зовсім добре законному призначенню сеї інституції.

Не зважаючи на всі труднощі й недомагання сягала діяльність державної жандармерії у Східній Галичині далеко поза межі її законного призначення.

Жандармерія берегла передовсім з повною посвятою загального ладу й безпеки, висліджувала переступників закона та припинювала беззаконности, підпомагала ревно суди й адміністраційні уряди в переведенню їх завдання. Щоби як слід віддати оцінку сеї діяльності, годиться згадати, що на цілій майже території ЗУНР шаліла воєнна хуртовина, а комунікація та державна адміністрація находилася в пеленках. Повітовими комісаріятами правили майже виключно нефаховці, з того значна часть неправників. І що мимо того всего державне житте з кожним днем прибирало трівкіщі форми, належить в першій мірі завдячити справности держ. жандармерії. Поминаючи поодинокі випадки самоволі з боку військових відстальців, перед якими державній жандармерії приходилося захищувати населенне, загальний стан публичної безпеки у нашій державі був на тодішні відносини взірцевий, що підносили кількакратно навіть не дуже нам прихильні чужинці, які нас відвідували. А стан публичної безпеки, се як відомо найкраще мірило справности жандармерії.

Заміт Д-ра Осипа Когута (гл. Календар «Просвіти» на 1923 р. стор. 96) що «з державним переворотом душа тихже самих цісарських шандарів раптово не могла змінитися на щирих і прихильних республіканських сторожів життя і майна народу» кривдить наших жандармів і не видержує критики, так само, якби хтось твердив, що старшини, підстаршини і стрільці УГА

не могли «раптово» змінитися на щирих оборонців Української Республіки, — якими вони без сумніву були, тільки тому, що вони недавно були цісарськими жовнірами. Вярочім, якщо по словам Д-ра Когута жандарм «в Австрії кермувався інтенціями пана старости», то за України той сам жандарм певно кермувався, згл. бувби кермувався інтенціями державного повітового комісаря. А якщо або сих інтенцій зовсім не було, або вони були недоцільні чи незгідні з приписами, то в ніякому разі не можна за се винувати жандарма, який після § 9 закона про жандармерію був обовязаний усі поручення «службової влади» безумовно виконувати, не вдаючись в їх осуджуванне.

Державні повітові комісаріяти часто видавали підчиненим станицям жандармерії поручення, невідповідаючі обовязуючим приписам, яких переведення викликувало негодованне населення, але — самозрозуміле — не проти авторів тих заряджень, тільки проти їх виконавців, себто жандармерії. Щодо майна, доставки підвод, доставки дров до паровозів, направи доріг і т. д., взагалі всі військові й цивільні уряди та поодинокі урядові особи з кожною найменшою справою звертались до станиць жандармерії. У прифронтових полосах та в часі загального відвороту повнила державна жандармерія окремо від полевої також полево-поліційну службу на т. зв. кордонах, а нерідко і фронтову службу. Много втаємничених жандармів брали чинну участь в перевороті, а при перебиранню влади у Львові та в боях на головному двірці визначилась школа пробних жандармів. Першими організаторами оборони перед нападами ляхських орд на українсько-польському пограничу були в багатьох випадках українські жандарми.

Поодинокі військові команди й частини замість підпомагати жандармерію в її службі, чинили її часто труднощі та відносились до неї неприхильно, що не устало ще на Великій Україні, а навіть подекуди на еміграції. В Галичині були на порядку дня випадки, що окружні та повітові військові команди втікачів, приловлених жандармерією з великим трудом а нерідко з нараженнем життя, не тільки не потягали до відвічальности, але відпускали на довший час домів.

Та жандармерія зуміла одоліти всі ті внутрішні труднощі й перепони. Виконуючи серед найтящих обставин як слід своє

завдання, вона здобула собі вдячність населення та признання поодиноких вищих команд і урядів. Тимсамим вона дала неоспоримий доказ своєї сили і значіння. І тому кождий український жандарм повинен з гордістю згадувати про службу при тім знаменитім корпусі.

III.

Підчас відвороту УГА за Збруч в липні 1919 р. перейшла туди ціла державна жандармерія з виїмкою тих її частин та одиниць, які з огляду на своє розміщенне були витиснені разом з Гірською Бригадою до ЧСР, або попали в румунський чи польський полон. Чисельний стан корпусу після переходу на Велику Україну виносив приблизно: 25 старшин і хорунжих (включно з рахункових), 900 заводових жандармів, 250 пробних жандармів та 2000 міліціонерів. Сих останніх передано зараз в Кам'янці на Поділлі як зайвих до розпорядимости Команди Запілля в цілі відсилки на фронт, а з заводових жандармів сформовано 8 відділів. Вони повнили службу безпеки і всіяку помічну військову службу в районі, приділеному УГА, та причинились в високій степені до направи невідрадних відносин публичної безпеки на Великій Україні. Відділ сот. Ващука творив охорону Диктатора ЗУНР в Кам'янці н/П. Серед тамошнього населення, яке зразу до Галичан відносилось недовірливо, зєднала собі наша Народня Сторожа небавом велике довіре та шири прихильність. Се спонукало відносні чинники УНР зорганізувати у себе сторожу безпеки на такий зразок. До того відкомандовано у вересні 1919 підполк. Яськевича в Кам'янці. Однак ізза тамошнього загального безладу та ноторичної нездарности злопамятної петлюрівської «влади», поза безконечними й беззмістовими нарадами та високопарними промовама не виявила в тому напрямі ніякої діяльности, навіть розпочато переводити в житте виготовлених організаційних плян. Інструкційний персонал потішувано з дня на день обіцянками, «негайно» будуть видані зарядження відносно приміщення навкіл і відкомандовання відповідних людей, та на сьому й скінчили. Сей персонал опустив в листопаді 1919 р. разом з частинами УГА Кам'янець та прибув до команди Народньої Сторожі в Бар.

Після переходу УГА до большевиків розв'язав «полевий штаб ЧУГА» корпус Народньої Сторожі. Старшин і жандармів роз-

ділили на всі три бригади ЧУГА. Дня 10 березня 1920 в селі Глубічку біля Бірзули попрощав командант державної жандармерії підполк. Красіцький сердечними словами своїх підчинених і корпус жандармерії розійшовся з надією і горячими бажаннями в серцях, ще зійтися разом як одноцільна формація і стати підпорою Української Держави.

При поодиноких бригадах ЧУГА уживано останків жандармерії до полево-поліційної служби, охорони державного майна й залізної дороги, реквізиції харчів, фронтової служби тощо.

Від тої хвили судьба останків державної жандармерії вьжеться тісно зі судьбою поодиноких частин Армії. Після підступного вооруження УГА Поляками в квітні 1920 р. значна частина жандармів попала в польський полон до Тухолі, інші вступили до служби УНР, а деякі вспіли пробратись домів. Кільканацять з них перейшли з групою ген. Кравса через Карпати до ЧСР. З них та з тих жандармів, які утекли з Тухолі, утворено в жовтні 1921 в порозумінню з чл. командою в українськiм робітничiм таборі в Ліберці самостійний під тактичним оглядом відділ жандармерії, що повнив постійно внутрішню службу в таборі, на двірці і в місті після вказівок команди табора. Чисельний стан відділу виносив пересічно: 5 старшин, 26 жандармів. Після перенесення згаданого табора до Йозефова в квітні 1921 перейшов відділ туди, однак тут уживали його до служби тільки принагідне. Командантом відділу був сот. Іван Козак, а після назначення його прибічником української Команди Табора в Йозефові з кінцем квітня 1921 поручник Юрій Ковалюк. Від нього перебрав команду в серпні того самого року четар Денис Кабарівський.

В Німецькiм Ябліннім втілено державну жандармерію зразу до булавного відділу І Укр. Полка піхоти як військову поліцію під командою поручника Осипа Мілера. В червні 1919 р. утворено з неї окремий відділ, самостійний під тактичним, а від вересня того року й під адміністративним оглядом. В жовтні 1919 р з нагоди реорганізації Української Бригади утворено з державної і полевої жандармерії одну сотню жандармерії, що над нею команду вів пор. Мілер, а в січні 1920 р. перебрав четар Венделін Калер. В лютім 1920 р. вилучено полеву жандармерію з сеї сотні. Після прибуття майора Дички до Німецького

Яблінного з кінцем 1919 р. назначено його референтом жандармерії при команді Укр. Бригади та віддано йому зверхній провід над обома жандармеріями.

Жандармерія повнила при Бригаді стежну службу в таборі, на двірці, в місті та в околиці. Уживано її також до сторожевої служби. В році 1921 були українські жандарми приділені на кілька днів до числ. станиць жандармерії до помічної служби.

При відділі державної жандармерії в Нім. Ябліннім відбувся від 22 лютого до 7 червня 1920 р. вишкіл пробних жандармів, що закінчився приписаним іспитом. Чисельний стан відділу виносив пересічно: 3 старшин, 40 заводових жандармів і 26 пробних жандармів (з курсу в Німецькім Ябліннім).

Після перенесення Укр. Бригади до Йозефова в жовтні 1921 розв'язано відділи жандармерії обох українських таборів, а жандармів поприділювано до відносних сотень в таборі «Б» і «Д» після їх приналежности до Групи «кравців» чи «бригадійців», згл. до «біженців».

Вкінці для доповнення образу, хочу згадати про значінне жандармерії для держави взагалі. Там, де нема ладу і спокою, де горожани не певні свого життя і майна, не може бути ніякого розвою ані поступу державного чи громадянського життя, а найкраще обдумані закони є тільки записаним папером там, де нема чинника, який стоявби на їх сторожі. Се висказав ядроно великий Корсиканець словами: «Без ладу є державна адміністрація тільки хаосом; без ладу нема фінансів ані державного кредиту, а з майном загалу пропадає майно одиниць».

Найхоробріша й найкраще визброєна армія не може устоятися супроти ворога без добре зорганізованого запілля, якого справність залежить у першу чергу від справности жандармерії. Тому всі держави кладуть велику увагу на удержанне справности сторожі безпеки. З наслідних держав б. Австрії перше місце в тім згляді займає ЧСР, яка побільшила значно чисельний стан жандармерії, одідиченої по б. монархії, задержуючи старі основи її організації. Тільки по військовому організована, карна й аполітична жандармерія може стати на висоті свого завдання!

* * *

Я намагався в отському начерку переказати хід подій та мої спостереження в нагій дійсності, не прибільшуючи ані не промовчуючи нічого. Провідною думкою у мене була не критика поодиноких осіб — тому не назвав я нікого по імені — тільки засада, що нам треба не лише берегти і плекати традицію наших державницьких змагань, але з минушого витягати науку на будуче, щоб вихіснувати як слід попередні здобутки та оминати старих помилок.

І в імя сеї засади даю отсих декілька заміток під розвагу тим, що їм суджено в майбутньому стати будівничими Єдиної Незалежної Соборної Української Держави, сильної на вні і внутр, як найблищої мети нашого поневоленого Народу.

Український скиталець. — 1923. — № 16. — С. 22–27; № 17–18. — С. 15–21.

№ 401

СПОМИНИ ПОЛКОВНИКА УГА ГНАТА СТЕФАНІВА ПРО ПОДІЇ У ЛЬВОВІ у листопаді 1918 р.

15 листопада 1923 р.

ЗА ЛЬВІВ

«Хаос!» — сим словом передав мені полковник УГА Коссак Гриць начальне командування у Львові. Хоч переворот підготовлено як слід, годі було досі завести в місті порядок, бо перш усього доводилося відпирати польську навалу.

Мене покликано туди з Золочева, де по перебранню влади кипіла всестороння праця над закріпленням осягнених у перевороті здобутків. Я був свідомий цілої ваги й відповідальности, що були звязані з тимчасовим становищем, якому я не чувся в силі як слід відповісти. Мені представили недостачу відповідних до сього вождів, а вкінці бажання Уряду було для мене, військової людини, приказом, якого сповнення піднявся я, як тільки міг і вмів.

За весь час мого командування зготовив я спомини, які по належнім обробленню внесуть дещо світла в перші сторінки

наших збройних змагань із Поляками. Та деякі уривки мушу оголосити окремо, а се зясованне тих подій, які висвітлили б вуличні львівські бої і воєнне положенне під сю пору, коли наш Уряд переніс свій осідок зі Львова до Тернополя, згл. Станиславова, як рівнож пояснилиб тодішне становище Уряду і війська до деяких, нерідко й засадничих справ. До сього спонукала мене стаття-спомин др. К. Левицького у 11 ч. «Українського Скитальця» з дня 1 червня с. р.

По перебранню командування виявились потрібними зарядження дотично скорочення й скріплення фронту, щоби зробити певнішими становища й мати змогу осягнути часть обсади в зад на запас і на зміну. Установлено по змозі звязки. Війська я не бачив. Були се чорні від пороху й перевтоми запеки, яким горіла в очах жадоба перемоги... Їх було мало, але героєм був кождий із них. Відчувався пекучий брак запасу і старшин-боєвиків. На боєвій лінії у виді стисненого лука стояло на продовж 10 км не більш 1/2 тисячки перетомлених, виснажених, але все однаково завзятих борців. 150 крісів на 1 км! Протворенне якогось запасу з сеї скупой залози не було й мови. З тяжким трудом удалося стягнути з боєвих відтинків 600 людей до сповнювання необхідної служби в дільницях міста.

Дня 12.XI о 1/2 11 год. звітував я про положенне на засіданню Державного Секретаріату, що тревало більше години. По зясуванню всіх даних зібрав я свої помічення в отсих висновках:

1. Положенне Львова є незвичайно тяжке, а в разі скріплення ворожої діяльності стане критичне.

2. Занятте ворогом поземелля Мостиск після упадку Перемишля рівняється безпосередній загрозі столиці.

3. Недостача належного звязку з цілим краєм є обьявом деякої обоятности населення щодо долі Львова, а при тім найкращим показчиком короткозорости й непорядности наших верховодячих кругів.

4. Цілковита відсутність запасу позбавляє Начальну Команду довільности самостійного почину й робить її подекуди безсильною.

5. Через великий брак старшин-боєвиків замітний в деяких частинах упадок духа, що відбивається дуже відемно на боездатности війська.

6. Перешкода в довільності рухів у занятій частині Львова, спричинена ворожим артилерійським обстрілом, може в короткім часі викликати голодові розрухи й т. п.

По обговоренню мого звіту вирішено по довшій виміні слів, що Львів належить удержати за всяку ціну. Я настоював, щоби стягнути негайно як найбільше боєздатних похідних строїв із краю на фронт – тоді Львів буде вратований. До того годі було перевести скороченнє фронту, бо крім оборони самого Львова доводилось охороняти приміщення з Урядом, що ще й не всі були при купі.

Серед найбільшого розгару заходів і зусиль із нахабним польським наїзником наспіла вістка, що й Румуни користають із замішання і втручуються з недобрими замірами в наші справи.

Дуже пізно розпущено післанців у край за підмогою. Більший відділ прибув одначе тільки з Равщини завдяки заходам Перфецького, бо зі Золочева підмога прибула ранш вже за стараннєм звязкового Безпалка.

В часі боєвих рухів важко було протиставитися ворожим натискам. Заокруглений фронт із слабою обсадою був дуже небезпечний тому, що пролім, хочби тільки хвилиний, давав ворогови таку велику перевагу, що всякі протиміри являлисьб марними спробами. Лекше булоб натомість в заокругленому фронті кидати на різні відтинки свіжими запасними частинами, та щоб такий відділ на сю ціль згуртувати, треба було скоротити й вирівняти фронт.

Я був із самого початку тої думки, щоб Уряд лишив Львів до оборони війську, тим більше, що і праця в загроженому місті була цілком неможлива. Всі хвилювались ізза безнастанної стрілянини, не спали ночами зі страху. Через сю постійну непевність годі було обігнатися від вистрашених урядовців, які що хвилі прибігали до Начальної Команди й напастували всіх своїми запитами про положенне та ще й ображувалися, якщо неставало нераз часу на ввічливість... Про поради, які у військових справах сипалися як із рога обильности від різних невійськових «ліпшезнайків» – краще й не згадувати, як і про численні зарядження, які просто як недорічні відкидувано без блищого розгляду... Та Уряд сидів у Львові не ізза військової потреби, а ось ізза яких міркувань: після заяви голови Уряду

дра К. Левицького виїзд Уряду зі столичного міста був би добровільним зреченням української державности. Та мало того, що ізза суматохи безладних непередбачених у своїх наслідках воєнних рухів урядовці робили заколот межі собою; вони з недовіря до мене, та скорше з незнання військового діла старалися впливати на спільний провід смішними порадами й невідповідними приказами. Як примір вистане приказ Уряду, переданий мені сотником УГА Бубелою, аби негайно вжити заходів, бо вороже гарматне стрільно влучило в балкон намісництва. Такі й подібні припоручування вносили немале замішанне у провід Начальної Команди... У відповідь на такий приказ годі було дати щось поважного... Я порадив їм поставити когось на балконі, хай відбиває ворожі стрільна долонею. Та не все попадали вони й на добрий настрій. Нераз у розгарі зтяжних вуличних сутичок доводилось таким улізливцям почути менше привітне, а то й терпке слово й ізза сього мабуть виродився погляд, начеб то я був надто самостійний і неввічливий супроти представників свого-ж Уряду.

При кождочаснім зясовуванню положення силкувався я переконати Уряд, що йому краще Львів цілком залишити для війська. В такому разі я мав би змогу утворити рід летучого запасного відділу, а першим його завданням булоб заняти Городок та, відгородивши сим способом Львів від Перемишля, унеможливити присилку підмоги до польських боєвих сил у Львові. Та на замірах так і скінчилося. Уряд уважав за відповідне держатися за всяку ціну Львова з політичних мотивів. Виснажену й нечисельну боєву силу доводилося розпорошувати на оборону урядових установ, як «Дністер», «Народний Дім», «Намісництво» зі шкодою для обсади інших становищ. Тим менше можна було думати про поширення воєнних рухів поза Львів. Городок лишився необсадженим і наслідком сього польське військо у Львові не було відгороджене від помочи із заходу, в першу чергу з Перемишля. Се й вирішило оконечну боротьбу за Львів. Проти перемученої української залоги кинено свіжі підкріплення і при відсутности з нашої сторони якогонебудь запасу програя являлось неминучим вислідом. Через нехтованне міродатними чинниками військових оглядів

— відпали вкінці й «політичні огляди», бо Львів упав і Уряд мусів покинути місто.

Та не дивлячись на вільний доступ до Львова з Перемишля, польські підкріплення не являлись. Коло Поляків ставало круто, бо перли за всяку ціну до переговорів, згл. до перемиря. Для мене було очевидним, що річ тут тільки в проволоці, заки наспіє із заходу підкріплення; й тому був я засадничо проти всякого, хочби й найкоротшого завішення зброї! Іншої думки був Уряд, який ставав за навязаннем переговорів. Щоб вийти якось із сеї ріжниці поглядів, скликав я на воєнну раду всіх начальників боєвих відтинків у Львові, де сотникови УГА Букшованому припоручено бути представником Начальної Команди, коли переговори в справі перемиря малиб таки відбутися. Як умову перемиря поставлено: Поляки залишать Львів і здадуть зброю! Та умови сеї при переговорах не придержувались. Перемире з поляками заключено й опісля навіть продовжено без мого впливу, а що найгірше, без ніяких таки умов... В часі переговорів Поляки домагалися між иншим мішаної залого для Львова, наш відпоручник предкладав їм на власну руку відділ із 50 крісів. Умови при переговорах з Поляками обстоювалися не з військових, а просто з засадничих оглядів. До згоди, як можна було сподіватися, не дійшло. В часі «переговорів» Полякам прибула поміч із заходу, гладко, без найменших із нашої сторони перепон.

По одержанню свіжих сил повели Поляки скріплений наступ на наші становища. Головний удар був спрямований на Личаків, якого боронив згуртованою на борзі дев'ятнайцяткою (останки 19 австрійського полку стрільців) «отаман» Караван. Обсада не видержала натиску й розбіглася. Поляки заняли личаківські казарми, кладовище й наші гармати. Кинути в польський пролім запасу я не міг, бо все стояло на становищах. Вільних запасних частин зовсім не було. Між 10 й 11 годиною вислав я до Уряду звіт. Аби не допустити до оточення української залого, рішив я вивести її з zagrożеного Львова цілком і предложив Урядови покинути місто. Могли виїхати з річами через жовківський шлях, або пройти через замок. Секретарі приходили пращатися. Не довіряли, що положення Львова було таке безвихідне й випитували про подро-

биці. Напря́м-доро́гу подав я їм Тернопіль і доставив потрібну кількість самоходів. Рівночасно розіслав я приказ із подрібними вказівками, щоби дові́рочно й непомітно, тихцем готувати все до відступу.

Відворот, не зважаючи на натиск переважаючих польських сил, відбувся в повнім порядку. Поляків здержували українські відділи на Кайзервальді й вони не здогадалися стрібувати наступом на іншому місці, щоб загородити нам доро́гу до відвороту.

Так відбувся виїзд нашого Уряду й відворот українських частин зі столичного міста Львова. Всі ми сподівалися взяти Львів небавком приступом, та упадок Перемишля і вільний доступ до столиці із заходу припечатав оконечно й долю Львова. Щойно при облозі Львова почали поволи стягатися доповнення з краю. Уряд осів у Тернополі, пізнійше в Станиславові.

Розглядаючи сі події тепер, стає ясно, що з військового становища булоби краще, якби Уряд переніс був свій осідок поза Львів, як се приневолений був зробити пізніше під напором Поляків. Чи з політичних оглядів зискано щонебудь через проволоку з виїздом, у се не входжу.

Український скиталець. – 1923. – Ч. 21–22.

№ 402

СПОГАДИ Др. ОСТАПА ГРИЦЯ
 «УКРАЇНСЬКА ГАЛИЦЬКА АРМІЯ В «ЧОТИРИКУТНИКУ
 СМЕРТИ» НА СХІДНІЙ УКРАЇНІ»

15 грудня 1923 р.

Слово спомину в честь героїв, що впали
 в останніх боях УГА за державність України 1919—1920 р.

*«...В четвертий круг ув адовім провалі
 У горесну безодню ми входили,
 У пекло болю, мук і сліз печалі.
 О Господи, — кому-же сталоб сили
 Одчай весь тут і горе змалювати
 І злочин тих, що ад отсей счинили..?»*

Данте Аліґ'єрі

(«Божеська Комедія»: Пекло. VII.16)

Ї скаже колись сивий дід до внука:

Були в історії людства великі, мільйонові армії, кермовані залізною волею гострозорих деспотів з невимовною доцільністю, а проте вони не в силі були одоліти боєвих рядів одного ворожого війська. Були великанські, ореолом світлих перемог увінчані, генієм незрівнаних вождів ведені, полками цілих народів скріплені армії, які все-таки розторошував один удар одного ворога. Ї були хоробрі армії одчайдушних оборонців рідної землі, армії благословенних героїв волі й визвольничих боїв, одушевлені трикратним жаром боєвого захвату, натхнені всіми тугами, всіми жалями поневоленої Матери, та проте і їм в душливих скрутах одного непереможного ворога загибати доводилося. А нашої преславній Українській Галицькій Армії, — в якої і тоді, коли вона ще ціла була, сотками кривавих річок не розкервавлена, жарами тифозних вогнів не спалена, сто смертельними стужами не омертвлена, всього сто тисяч лицарів було, — по приході на Східну Україну 1919 р. не проти одного, і не двох, і не трьох, а проти чотирьох ворогів одночасно на смерть і жите боротись судилося. Проти чотирьох армій, чотирьома лавами, по чотири боки, на чотири сторони. Жорстокий, тричі ворожий світ! Скільки сторін в нього від

овиду до оvidу, від одного краю до другого, стільки й ворогів тяжких він тоді проти України війська найвірнійшого виставив: від заходу Ляхів і Французів, а від сходу Росії армію добровольчу. Від півночі Москви ватаги совітські, а від півдня Румунів полки грабіжні. Як сказано: проти чотирьох армій і чотирьох лавами, по чотири боки й на чотири сторони довелося Українській Галицькій Армії,— тій до краю стомленій армії, яка мала вже за собою боротьбу за Львів, перехід за Збруч і боротьбу за Київ — зводити за державність України бій останній свій. Боротися так чотирьохма зусиллями одного тіла, гинути чотирьохма смертями в тім Чотирикутнику Смерти, який страшливою пірамідою своїх черепів видвигнувся як один з найгірших, але й найвеличавіших монументів народньо-лицарського духа, які знає історія всіх часів і народів. Хтож тому стане і змігби чудуватися зза того, що ся нечувана остання боротьба Української Галицької Армії проти чотирьох непереможних ворогів по всім людським і надлюдським правам не могла скінчитися оконченою перемогою українських галицьких героїв, виснажених до останньої каплі крові, до останнього диху тепла в собі, до останнього зітхнення серця, збичованого всіми тривогами, всіми страхіттями героїчного бою на смерть і життя? Вона й така, якою вона нам сьогодні являється, — сяєвами перемоги невінчана, брудна від крові і грузу боевищ, купами черепів привалена — лишиться в пам'яті народу як один з наймогутніших, найбільш животворних і найбільш обновлюючих моментів в історії останнього минулого України. Визвольничі бої Хмельницького все наново переповуватимуть душі нащадків Української Землі свідомістю всенароднього хотіння і його сили. Всежертвенні подвиги великих лицарів Гайдамащини будуть в українських душах ясніти на віки казково гарними сяєвами тих північних, таємних світел по затишних, монастирських соборах, у тихім блеску яких схилилися буйні гайдамацькі голови під благословенням Архимандрита, цілунком присяги свячену зброю цілюючи. А традиція про визвольничі бої Української Галицької Армії після переходу за Збруч на Східну Україну, протягом довгих-передовгих дванадцяти місяців від літа 1919 до серпня 1920 р. — в Чотирикутнику Смерти — видвигатиме душі українських кобзарів все

наново до тих вершин людського захвату і людського натхнення, куди не доходять уже ніякі згуки ніякої сірої буденщини, а де починаються божеські Дантові пісні про найглибші пекла й найвищі блаженности людського істновання.

Так, — сивий нащадку Запорожців, Хмельницького й Гайдамаків! Тільки такі співці як Данте, і тільки такі пісні як його, в силі булиб достойно змалювати і людським словом висловити всі ті геройські подвиги й геройські замисли, — геройські жертви й відречення, всі ті адові безодні болю і сліз, муки і страждання, невтишеного горя і нескілених ран лицарства Української Галицької Армії, що потрясаючим, як закляте пекло страшним світом поховані під горесною пірамідою з десятків тисячів черепів у Чотирокутнику Смерти. В Чотирокутнику колишнього українського боевого фронту проти Ляхів і Французів, двох московських армій і румунського війська. Бо наш своєрідний кобзар ще про такі геройські страждання не чував і таких героїв Рідної Землі не бачив. Справді:

В четвертий круг ув адовім провалі
 У горесну безодню ми входили,
 У пекло болю, мук і сліз печалі.
 О Господи — комуж сталоб сили
 Одчай весь тут і горе змалювати
 І злочин тих, що ад отсей счинили?

Наш кобзар чував про геройські бої в отвертому степу. Про геройську, гарну смерть у благовонних тирсах і комишах рідної землі. Про бадьорі, пів-весільні лицарські походи на ворога з козацькою бандурою в руках із Мамаєвою піснею на устах, а головно — з укоханим батьком отаманом. Про чорну китайку-жалібницю, яка тихими останніми обіймами вгортала порубане козацьке тіло й вірного коня вороного з розбитими копитами. А в Чотирокутнику смерти, в тім четвертім крузі адового провалу на українським чотиро-фронті 1919 до 1920 р. — було инакше. Було щось цілком инше, з одної сторони нечувано гарне своїм героїзмом, а з другої нечувано страшне й нечувано соромне своєю провинною. Було там сто тисяч Богом вибраних і натхнених борців Народу, була своя, прекрасна армія, а не було в неї одного, могутнього духом, словом і залізною волею провідника. Не було в неї творчого, володарсько відповідаль-

ного й володарсько сильного вождя, в якого булаб одна ціль, одновелике змагання, один великий замисл і тільки одно невсипуще, безсонне, всі гори, всі граніти, всі скали ворожих протизусиль поконуюче бажанне: бажанне визволення і слави для поневоленого Народу. Всі великі, перемогою увінчані визвольничі змагання поневолених народів в історії цілого світа стояли передовсім і виключно залізною, творчою волею великих, Богом ізбранних провідників, могутнє бажанне визволення яких двигало увесь нарід до вершин геніяльної, непереможної спромоги і ставало першою і найглибшою основою пізнійшої вольної державности. Хібаж можна собі подумати визволену Гелляду без Леоніда й Темістокла, без Мільтіяда, Арістіда й Перікля? Хіба можлива була визвольна боротьба Картагіни без Ганнібала? Хіба не кажемо ще сьогодні замість цілого народу колишнього Понту — Мітридат Великий, і хіба Гай Юлій Цезар це не те саме, що увесь старинний Рим? А Густави Адольфи, Фридрихи Великі й Наполеони? Хіба се не несмертельні символи, виразники й заступники цілих мас цілих народів, цілих століть, що скорялися і повинувалися їм без решти й безумовно силою їх все-володарського: «Я бажаю. Я хочу. Я наказую»? Але те могутнє «Я наказую» великих, Богом вибраних провідників се не те саме, що канцелярський, чи там диктаторський або отаманський розпорядок з таким і таким порядковим числом і з таким або іншим «текстом», поза яким не почувається ніякої індивідуальности, ніякої духової сили, ніякого авторитету з Божої ласки, тільки канцелярську фігуру з ласки випадкових обставин. Все-творче «Я наказую» великих, епохальних провідників основувалося в кождім часі і в кожного народу на їх як найтіснішій особистій звязи з кермованою ними масою. Особливож військових провідників. Великі вожди непереможних армій все були віддані тілом і душею своєму званню і своїм жовнірам, дбали, повні безсонної, просто батьківської жури про їх і найдрібніші потреби й були з правила жахучо укоханими любимцями своїх армій. Хто з нас не знає, яким добрим і яким укоханим батьком свого великого війська був той Юлій Цезар? Або — коли говорити про наші часи — той зрештою невмолимо володарський деспот Наполеон Бонапарте, якого один ласкавий погляд

перемінював цілі ряди старих, бородатих мужів у радісно й без ваги слухняних дітей? Все так великі вожди любили своїх жовнірів, жили з ними і дбали про них, а жовнірі віддячувалися їм за те творчою любов'ю і творчим послухом, тим творчим послухом чудово свідомої і чудово обіднаної маси, який щойно надає змислу і значіння всякому володарському «Я наказую».

А в нас?

В нас тільки в піснях наших кобзарів батько отаман питається своїх хлопців: «Усі, діти?», а вони йому на те радісно й гучно: «Всі, батьку!» А в дійсності в нас — Чотирикутник Смерти. Тобто воєнного пекла на смертельнім чотиро-фронті Української Галицької Армії круг перший і найбільш соромний, круг провин з написю:

Гріхи нездатних провідників.

Вже ось наступ на Київ та його здобутте — се з одної сторони блискучий доказ героїства Армії, а з другої — у своїх фактичних наслідках — болюче свідощтво короткозорости т. зв. Головного Отамана. Якій се незрівняні жовнірі, а які ледачі їх провідники! — отсі слова старого Мольтке про армію Французів 1870–1871 р. можна трохи не в цілости віднести до преславних борців УГА і нездатного проводу. Шановні отамани, міністри й дипломати вміли тільки викликувати своїми безконечними промахами — не зважаючи на осторогу фахових військових чинників — найскрутніші положення, які й найкращу армію засуджували згори на загин, — а наслідками не журилися ні трохи. «Після створення катастрофальної ситуації Чотирикутника Смерти панує в цілім запілля повна анархія і бездільність — каже військовий очевидець. — Про Армію, крім терпеливого паперу, не дбає ніхто, ніхто нею не журиться. Вона крім своїх важких обов'язків на боєвищу мусить себе сама прохарчовувати, озброювати й одівати. Дванадцятий місяць стоїть Українська Галицька Армія оточена ворогами, кровавиться в нерівнім бою, виснажує свої останні фізичні сили, лишає за собою що-раз більше трупів із кожним днем лле що-раз то більше своєї крові, ходить уже голодна, боса, обдерта й без стрілива, — але її матеріальним вивінуванням не журиться ніякий отаман, ніякий міністер, словом — ніякий «провідник». І так щойно з повної недостачі

матеріальних засобів і цілковитої недостатчі медикаментів ся Українська Галицька Армія — одна з найкращих армій, про які знає історія — зломана пошестями, особливо ж п'ятнистим тифом, злягла і стала немов той паралітик, який без підмоги і кроком не рушиться, а готової страви до уст собі не вложить...» Лікарів на цілу Армію було в цілості 28. На 70 до 80 хорих припадав 1 санітет. Лічниця, до якої доводилося віддавати хорих, се властиво те саме, що трупарня. «Ми, що ще, слава Богу, здорові — сказав тоді один із очевидців того Дантового пекла на чотирофронті УГА — ждемо на пошести, а ті, що хорі, ждуть на смерть...» А окаянним отаманам і міністерським восковим фігурам — байдуже. За партійними спорами не було у нікого часу думати о ратованю конаючої армії — і її полишено на ласку бурливого моря. А коли філі того моря почали уносити її зі собою вже як живого трупа — то тоді було се «чорною зрадою». Оттому то, український кобзарю, все те, що діялося в Чотирокутнику Смерти — таке велико-страдальне, таке инше, ніж усе те, про що співала досі твоя прегарна рідна дума! Не у вольнім полі, грудь об грудь зі смертельним ворогом, не на мягкому ложу з благовонних тирс і комишів гинули в Чотирокутнику Смерти тисячі найкращих лицарів Української Галицької Армії. А гинули вони тут в зачумлених, трупом начинених лічницях. Пів-живучі й пів-мертві. Всуміж із застигаючими й конаючими. Всуміж з півнагими живучими скелетами, яких останки тіла дожирали воші, пекольні горячки і криваві туги. І так скрізь померки останнього погляду мило-сердньої смерти виглядали. І не китайки покривали тут лицарське тіло, а брудні, жебрацькі шмати, які разом з вошами, кривавими плямами та подихом убивчої пошести вражали смертельно хорого мов перше доторкненне домовини й могили. І такими безпомічно, такими невмолимо й такими безконечно конаючими валялися ті лицарські пів-трупи в передсмертних судорогах у зачумлених лічницях і студених як гроби вагонах для товару, звідки їх час до часу цілими купами, оттак як сміття, вимітали. Валялися ті півконаючі й пів-застичаючі Стрільчики-Соколики на смітниках залізничних стацій і на берлогах військових казарм. Скрізь попід тинами і скрізь по дорогах. Ген на чотирьох фронтах Чотирокутника Смерти —

від сходу до заходу, і від півночі до півдня, наче в Хеопсову піраміду боевого страхіття звершені. Грудь об грудь, серце коло серця, одна буйна голова коло одної як — лицарів Народу жертва пречиста, жертва совершена.

Який-ж се героїзм молодих лицарів і який злочин тих, що про них не дбали!

«І так сей живий труп — проголошує військовий записник далі — полишений в «Чотирикутнику Смерти» своїй долі, був приневолений бурливими хвилями, що їх що кілька тижнів насилали на нього тодішні обставини, а до того невпинно в тифозній горячці — «приступити кріс». Стати безсильним і дивитися баламутними очима на те, як біля нього д. 17 листопада 1919 р. проходила вже свобідно добровольча російська армія Генерала Денікіна, а 12 лютого 1920 р. військо совітської Росії, а 28 квітня 1920 р. війська імперіялістичної Польщі. Що з того, що кождий з тих замучених за нарід героїв з такою радісною готовістю клав буйну голову на жертвеннім вівтарі державности України? Й у хвилі, коли вже їм очі в лоб заходили, останнім цілунком зсинілих губ тулив до уст синьо-жовтий прапор і тризуб та лебедів у судорогах передсмертної агонії про щастє Соборної України?

Їх безпримірне героїство не в силі було здержати тих послідовностей, які з залізною конечністю назрівали з гріхів безталанного проводу, а дальшою долею Армії занявся згодом — сам нарід. Хорих стрільців, що обідрані мерзли на морозі або завалювали собою дороги як неворушні колоди, нарід збирав, ніс до своїх хат, відгрівав, лічив їх та дув на них, як на свої рани.

А тих, що завмирили з голоду, клав поміж свої дрібні діти й кормив наче пташенята, що злетіли з розбитого гнізда на дереві і попали під ноги прохожих... І-тому ся, самим народом вратована горстка борців, не могла згодом спокійно дивитися на те, як самозванці на спілку з Ляхами прийшли брутально топтати те, що народови було святе. Вони, йдучи за його голосом, зібрали свої останні сили, взяли ще раз кріс у руки і звели дня 27 серпня 1920 р. під Коссовом смертельний бій з Ляхами, прорвали їх боевище і д. 31 серпня т. р. перейшли через Карпати на чехословацьку територію. А там, на Східній

Україні, — кінчає сумовито військовий записник — наші борці лишили Страдальний Хрест Української Галицької Армії,* в яким за щастє Народу, в дантейських кругах «Чотирокутника Смерти», спочило на віки 40 000 галицьких героїв».

Вражаючий, велико-мученицький, святий Хрест!

Він гідно й достойно завершив дантейську епопею про визволення, сотворену й пережиту лицарством УГА на чотирьох смертельних фронтах ген там, на Східній Україні. Він гідний і достойний символ героїства тої Армії і її трагедії, гідний і достойний символ усеї історичної долі народу України. Христова жертвенність її борців скорше чи пізнійше потрясає нашими душами з окривавлених висот тої Голгофти, на яку нерозумні й безталанні провідники України вже стільки разів протягом довгих століть виводили найкращі покоління Народу, не в силі обєднати його, не в силі досягти соборних сил Соборної України, не в силі могутнім покликком Богом вибраного провідника й вождя вивести Нарід з єгипетської неволі рабства. Але тих сорок тисяч лицарських душ, що пожертвувалися радісно й совершенно за Нарід і його історичний проклін, тих сорок тисяч душ поверне на землю ще раз, у великій, вибраній хвилі визволення і втілиться силою нечуваного колишнього страждання — в Однім. В тім непереможнім Провіднику Народу, який не буде безкровним канцеляристом, ні варшавським підніжком, а буде Героєм і Лицарем, Братом Народу і його божим оборонцем.

І возрадується Нарід Провідником, своїм, і піде за ним, і заясніють і створяться перед ними після столітніх темряв — рідної держави Ворота Золоті.

Український скиталець. — 1923. — № 23—24. — с. 1—7.

*«Страдальним Хрестом Української Галицької Армії на Східній Україні» — називає автор не лише її важкі переживання й героїські зусилля, але також й полосу, яка тягнеться здовж залізничних шляхів поміж Проскурівом—Старо-константиновом, Хмельником—Деражнею, Винницею—Жмеринкою, Немировом—Тульчином, Бершадом—Балтою на південь і поміж Могилевом—Новою Ушицею, Жмеринкою—Літином, Калинівкою—Хмельником, Козятином—Бердичевом на північ. У місцевостях сеї полоси знаходиться найбільше могил, у яких лежать похоронені стрільці УГА, і своїм положенням при залізничних шляхах утворили вид хреста (*Примітка редакції*).

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

№ 1	Ухвала Львівської делегації Української Національної Ради про формування українських збройних сил	<i>30 жовтня 1918 р.</i>	18
№ 2	Звернення Української Національної Ради до угорських солдатів із закликом до нейтралітету в українсько-польському конфлікті	<i>31 жовтня 1918 р.</i>	19
№ 3	Заклик Української Національної Ради до українського населення вступати до лав українського війська	<i>3 листопада 1918 р.</i>	19
№ 4	Наказ команданта Української генеральної військової команди отамана Дмитра Вітовського про введення стану облоги в м. Львові	<i>3 листопада 1918 р.</i>	20
№ 5	Заклик «Українським воякам», опублікований у газеті «Діло»	<i>3 листопада 1918 р.</i>	21
№ 6	Звернення Української Національної Ради і Української генеральної військової команди «Під оружжя!»	<i>5 листопада 1918 р.</i>	22
№ 7	Умови польсько-українського перемир'я у Львові	<i>5 листопада 1918 р.</i>	24
№ 8	Лист Українського Генерального Військового Комісаріату до Команди Польських Військ про перемир'я у Львові	<i>6 листопада 1918 р.</i>	26
№ 9	Лист Українського Генерального Військового Комісаріату до Команди Польських Військ щодо перемир'я	<i>6 листопада 1918 р.</i>	26
№ 10	Умова про польсько-українське перемир'я в м. Перемишлі	<i>6 листопада 1918 р.</i>	27
№ 11	Замітка в газеті «Діло»: «Війна у Львові»	<i>6 листопада 1918 р.</i>	28
№ 12	Звіт Штабу Української Генеральної Команди про бойові дії 5 листопада 1918 р.	<i>6 листопада 1918 р.</i>	29
№ 13	Наказ генерального отамана Григорія Коссака українським військам із закликом захищати Українську державу	<i>7 листопада 1918 р.</i>	29
№ 14	Звіт Штабу Української генеральної команди про бойові дії 6 листопада 1918 р.	<i>7 листопада 1918 р.</i>	30

№ 15	Повідомлення Української генеральної команди про бої у Львові 6 листопада 1918 р.	7 листопада 1918 р.	30
№ 16	Повідомлення Начальної команди українського війська від 8 листопада 1918 р. про бойові дії	9 листопада 1918 р.	32
№ 17	Наказ інтендантської комісії про взяття на облік і контроль військового майна на території краю	9 листопада 1918 р.	33
№ 18	Звернення до воїнів Українського війська: «Славне вояцтво!»	9 листопада 1918 р.	35
№ 19	Повідомлення Начальної команди українських військ від 9 листопада 1918 р. про бої у Львові	10 листопада 1918 р.	37
№ 20	Наказ № 1 Начальної команди української державної жандармерії	10 листопада 1918 р.	38
№ 21	Звернення Головного військового комісаріату до повітових управ від 8 листопада 1918 р. з приводу проведення негайної мобілізації до війська	10 листопада 1918 р.	40
№ 22	Внесення голови буковинської делегації Українській Національній Раді про окупацію Північної Буковини румунськими військами	Не раніше 11 листопада 1918 р.	41
№ 23	Повідомлення Начальної команди Українських військ від 11 листопада 1918 р. про бойові дії у Львові	12 листопада 1918 р.	44
№ 24	Наказ золочівського повітового комісара М. Балтаровича про мобілізацію в українську армію	12 листопада 1918 р.	45
№ 25	Розпорядження Державного секретаріату військових справ про мобілізацію до військової служби	13 листопада 1918 р.	46
№ 26	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про часткову мобілізацію	13 листопада 1918 р.	47
№ 27	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про поділ території на військові області та округи	13 листопада 1918 р.	50
№ 28	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про складання списків військовозобов'язаних 1901 р. народження	13 листопада 1918 р.	52

№ 29	Розпорядок Державного секретаріату військових справ про демобілізацію всіх військових формувань Австро-Угорської монархії	13 листопада 1918 р.	53
№ 30	Тимчасові санітарні вказівки Державного секретаріату військових справ	13 листопада 1918 р.	54
№ 31	Повідомлення Начальної команди українських військ від 12 листопада 1918 р. про бої на фронті	13 листопада 1918 р.	55
№ 32	Відозва Українського Національного Союзу: «На оборону Західно-Української держави»	13 листопада 1918 р.	56
№ 33	Присяга військ Західно-Української Народної Республіки	13 листопада 1918 р.	57
№ 34	Наказ ч. 2 Команди української державної жандармерії	14 листопада 1918 р.	58
№ 35	Повідомлення Начальної команди Українських військ від 13 листопада 1918 р. про бої на фронті	14 листопада 1918 р.	60
№ 36	Повідомлення Начальної команди українських військ про бойові дії на фронті від 14 листопада 1918 р.	15 листопада 1918 р.	61
№ 37	Наказ Державного секретаріату військових справ від 14 листопада 1918 р. про взяття на облік майна і забезпечення населення та військового гарнізону м. Львова необхідним продовольством	15 листопада 1918 р.	62
№ 38–42	Перші розпорядки Державного секретаріату військових справ з дня 13 листопада 1918 р.		63
№ 43	Розпорядження Державного секретаріату військових справ про харчовий пайок	15 листопада 1918 р.	67
№ 44	Розпорядження Державного секретаріату військових справ про зарплату для військовиків	15 листопада 1918 р.	68
№ 45	Відповідь Начальної команди українських військ Начальній команді польських військ відносно зловживання українських військовиків у Львові	16 листопада 1918 р.	71
№ 46	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про військове судівництво	16 листопада 1918 р.	72

№ 47	Наказ Державного секретаріату військових справ про складання списків офіцерів	16 листопада 1918 р.	73
№ 48	Заклик отамана технічного відділу сотника Склярєнка в газеті «Діло» про добровільний запис спеціалістів до технічного відділу українських військ	17 листопада 1918 р.	74
№ 49	Угода про польсько-українське перемир'я у м. Львові	17 листопада 1918 р.	75
№ 50	Повідомлення Начальної команди українських військ від 16 листопада 1918 р. про бойові дії на фронті	17 листопада 1918 р.	76
№ 51	Лист Начальної команди українських військ до Начальної команди польських військ про незаконне використання форми і відзнак УСС польськими бойовиками 18 листопада 1918 р.	18 листопада 1918 р.	78
№ 52	Повідомлення Начальної команди українських військ від 17 листопада 1918 р. про бойові дії на фронті	18 листопада 1918 р.	79
№ 53	Умова про польсько-українське перемир'я у м. Львові	19 листопада 1918 р.	80
№ 54	Наказ Начальної команди польських військ про перемир'я у Львові	19 листопада 1918 р.	81
№ 55	Повідомлення Начальної команди українських військ від 18 листопада 1918 р. про перемир'я на фронті	19 листопада 1918 р.	81
№ 56	Наказ Державного секретаріату військових справ про мобілізацію офіцерів-артилеристів	19 листопада 1918 р.	82
№ 57	Наказ Державного секретаріату військових справ про мобілізацію лікарів-українців	19 листопада 1918 р.	83
№ 58	Стаття в газеті «Діло» про формування українського війська	19 листопада 1918 р.	83
№ 59	Заклик в газеті «Діло»: Славне Українське Військо!	20 листопада 1918 р.	86
№ 60	Повідомлення Начальної команди українських військ про перемир'я на фронті з 18 листопада 1918 р.	20 листопада 1918 р.	88
№ 61	Лист Начальної команди українських військ начальній команді польських військ про перемир'я на фронті	21 листопада 1918 р.	88

№ 62	Повідомлення Начальної команди українських військ про продовження перемир'я на фронті	21 листопада 1918 р.	89
№ 63	Рапорт польського генерала Роя про взяття м. Львова	22 листопада 1918 р.	89
№ 64	Наказ шефа штабу польської групи «Схід» капітана Смолярського про відправку на станцію Судову Вишню бронепоезда і роти піхоти	22 листопада 1918 р.	90
№ 65	Звіт шефа штабу польського військового гарнізону м. Львова Нільського про військові дії у місті	27 листопада 1918 р.	90
№ 66	Повідомлення Начальної команди українських військ від 21 листопада 1918 р. про закінчення перемир'я на фронті	27 листопада 1918 р.	91
№ 67	Заклик в газеті «Діло»: «Українські вояки!»	27 листопада 1918 р.	92
№ 68	Інформація газети «Діло» відносно повідомлення польських газет про бойові дії на фронті	28 листопада 1918 р.	93
№ 69	Лист Юзефа Пілсудського командуючому польськими військами у Східній Галичині генералу Розвядовському щодо окупації Східної Галичини	28 листопада 1918 р.	94
№ 70	Присяга старшин і команданта Перемиського гарнізону	Листопад 1918 р.	96
№ 71	Розпорядження Державного секретаріату військових справ про зарплату офіцерам, службовцям і рядовим	1 грудня 1918 р.	97
№ 72	Наказ команданта військ ЗУНР генерала-хорунжого Михайла Омеляновича-Павленка у зв'язку з вступом на посаду	23 грудня 1918 р.	99
№ 73	Привітання Української Національної Ради українському війську	4 січня 1919 р.	100
№ 74	Привітання Головного отамана Симона Петлюри військовому секретареві ЗУНР Дмитру Вітовському	11 січня 1919 р.	101
№ 75	Звіт президії тимчасового урядуючого комітету у Львові Юзефу Пілсудському про хід переговорів про перемир'я у польсько-українській війні за участю представників Антанти	12–29 січня 1919 р.	102

№ 76	Уповноваження членам Української Національної Ради на ведення переговорів з польською стороною відносно опіки над військовими полоненими, пораненими та інтернованими	13 січня 1919 р.	119
№ 77	Повідомлення про визволення міст і сіл Закарпаття українськими військовими частинами	17 січня 1919 р.	119
№ 78	Циркуляр Державного секретаріату внутрішніх справ повітовим комісарам про звільнення від військової служби осіб, зайнятих у цивільних урядах	18 січня 1919 р.	120
№ 79	Звіт польського поручника Щепановського про участь представників Антанти в польсько-українських переговорах про перемир'я	19 січня 1919 р.	121
№ 80	Стаття газети «Нове життя»: «Доля наших інтернованих та полонених»	21 січня 1919 р.	133
№ 81	Запит уповноваженого представника військових справ УНР в Будапешті Ярослава Савченка до Державного секретаріату про можливість зарахування на військову службу колишніх офіцерів австро-угорської армії	22 січня 1919 р.	135
№ 82	Заклик газети «Нове життя»: «До збруї!»	25 січня 1919 р.	136
№ 83	Звернення Державного Секретаріату внутрішніх справ «Громадяни!» про допомогу військовикам на фронті	26 січня 1919 р.	137
№ 84	Обіжник Державного секретаріату внутрішніх справ повітовим комісарам про заходи до збереження засобів зв'язку	27 січня 1919 р.	139
№ 85	Обіжник Державного секретаріату внутрішніх справ повітовим комісарам відносно звільнення окремих громадян від військової служби	27 січня 1919 р.	139
№ 86	Відповідь Державного секретаріату військових справ представникові УНР у Будапешті Ярославу Савченку про умови зарахування колишніх офіцерів австро-угорської армії на військову службу в Галицьку армію	27 січня 1919 р.	141
№ 87	Перші військові звання, присвоєні Українською Національною Радою старшинам Галицької армії з 1 листопада 1918 р. до 1 січня 1919 р.	31 січня 1919 р.	142

№ 88	Польсько-українська умова щодо поранених, полонених та інтернованих	1 лютого 1919 р.	149
№ 89	Повідомлення штабу українських військ про військові дії на фронті	2 лютого 1919 р.	153
№ 90	Повідомлення газети «Республіка» про українсько-польські переговори про перемир'я	2 лютого 1919 р.	154
№ 91	Цілком таємна телеграма надзвичайного посланника Йосипа Ваньковича міністру закордонних справ Польщі Ігнацію Падеревському відносно переговорів про польсько-українське перемир'я	3 лютого 1919 р.	155
№ 92	Цілком таємний звіт Йосипа Ваньковича про позицію французького генерала Бартелемі щодо польсько-українського перемир'я	5 лютого 1919 р.	156
№ 93	Телеграма Йосипа Ваньковича про хід польсько-українських переговорів про перемир'я	11 лютого 1919 р.	158
№ 94	Повідомлення газети «Громадський голос» про відставку полковника Дмитра Вітовського з посади державного секретаря військових справ	12 лютого 1919 р.	159
№ 95	Лист-подяка полковнику Дмитру Вітовському від Виділу Української Національної Ради	12 лютого 1919 р.	159
№ 96	Повідомлення газети «Республіка» про відставку державного секретаря військових справ полковника Дмитра Вітовського	15 лютого 1919 р.	160
№ 97	Стаття др. Кирила Трильовського в газеті «Нове життя»: «Дмитро Вітовський»	15 лютого 1919 р.	161
№ 98	Наказ окружного військового команданта Т. Примака для населення округу Коломия, Печеніжин, Косів, Снятин, Городенка, Заліщики про дотримання ладу і порядку	20 лютого 1919 р.	163
№ 99	Вірш-заклик поета О. Олесея «За волю! На бій!»	21 лютого 1919 р.	165
№ 100	Наказ першого отамана квартирмейстера Сінклера військам Дійової армії УНР про реорганізацію армії	21 лютого 1919 р.	166

№ 101	Стаття газети «Нове життя» «Завзяті бої на цілому фронті»	23 лютого 1919 р.	168
№ 102	Про призначення Виділом УНРади полковника Віктора Курмановича державним секретарем військових справ	23 лютого 1919 р.	169
№ 103	Повідомлення газети «Републіка» про приїзд головного отамана Симона Петлюри до Станиславова	24 лютого 1919 р.	170
№ 104	Обіжник Державного секретаріату внутрішніх справ повітовим комісарам про політичні настрої у військах	24 лютого 1919 р.	171
№ 105	Угода перемир'я на Галицькому фронті	24 лютого 1919 р.	172
№ 106	Донесення про польсько-українське перемир'я	24 лютого 1919 р.	173
№ 107	Повідомлення газети «Републіка» про польсько-українське перемир'я і переговори місії Антанти з Начальною командою Галицької армії	25 лютого 1919 р.	179
№ 108	Інформація газети «Нове життя» про перебування головного отамана Симона Петлюри в Тернополі і Станиславові	25 лютого 1919 р.	181
№ 109	Повідомлення газети «Нове життя» про прибуття місії Антанти до НКГА	25 лютого 1919 р.	182
№ 110	Телеграма полковника Віктора Курмановича начальнику штабу Дійової армії про особовий склад армії	25 лютого 1919 р.	183
№ 111	Штат Начальної команди Галицької армії	26 лютого 1919 р.	184
№ 112	Персональний склад НКГА	26 лютого 1919 р.	187
№ 113	Телеграма державного секретаря військових справ полковника Віктора Курмановича штабу фронту отаману Удовиченку про польсько-українські переговори	26 лютого 1919 р.	189
№ 114	Декларація антантівської місії генерала Маріє-Юзефа Бартелемі польській військовій делегації відносно перемир'я	26 лютого 1919 р.	190
№ 115	Телеграма місії Антанти командуючому Галицької армії Михайлу Омеляновичу-Павленку про запрошення його на зустріч із головним отаманом Симон Петлюрою	26 лютого 1919 р.	192

№ 116	Телеграма отамана Павленка місії Антанти у Львові про згоду головного отамана Симона Петлюри на зустріч у Ходорові	26 лютого 1919 р.	192
№ 117	Телеграма начальника штабу Галицької армії полковника Віктора Курмановича українській делегації НКГА на переговорах у Львові про затримку з приїздом голови Директорії Головного отамана Симона Петлюри	26 лютого 1919 р.	193
№ 118	Наказ Державного секретаріату військових справ щодо впорядкування забезпечення старшин житлом	26 лютого 1919 р.	194
№ 119	Телеграма отамана Михайла Омеляновича-Павленка командуванню військових корпусів про переговори з делегацією Антанти	26 лютого 1919 р.	195
№ 120	Телеграма начальника штабу Дієвої армії УНР отамана Мельника полковнику Віктору Курмановичу про хід переговорів з місією Антанти	26 лютого 1919 р.	195
№ 121	Наказ начальника штабу Галицької армії полковника Віктора Курмановича про новий устрій штабу	26 лютого 1919 р.	196
№ 122	Телеграма Головного отамана Симона Петлюри командуючому Галицькою армією Михайлові Омеляновичу-Павленку та державному секретарю військових справ полковнику Віктору Курмановичу	27 лютого 1919 р.	197
№ 123	Телеграма командуючого Галицької армії генерала-хорунжого Михайла Омеляновича-Павленка командирам корпусів про переговори з місією Антанти	27 лютого 1919 р.	198
№ 124	Рапорт Начальній команді Галицької армії про залишення м. Броди	27 лютого 1919 р.	199
№ 125	Протокол засідання польської комісії з польсько-українського перемир'я	27 лютого 1919 р.	199
№ 126	Телеграма члена місії Антанти у Львові майора США Фостера НКГА	27 лютого 1919 р.	218
№ 127	Оперативний звіт НКГА головному управлінню генерального штабу	27 лютого 1919 р.	218
№ 128	Звіт штабу фронту Начальної команди Галицької армії	28 лютого 1919 р.	219

№ 129	Лист НКГА місії Антанті у Львові з при- воду перемир'я на фронті	28 лютого 1919 р.	220
№ 130	Телеграма із штабу фронту НКГА про оперативну ситуацію	28 лютого 1919 р.	221
№ 131	Лист НКГА Команді польських військ у Східній Галичині в копії місії Антанті у Львові про початок перемир'я на фронті	28 лютого 1919 р.	221
№ 132	Таємний рапорт Головного команду- вання польської армії у Східній Гали- чині про умови польсько-українського перемир'я	28 лютого 1919 р.	222
№ 133	Телеграма начальника штабу полков- ника Віктора Курмановича з Ходорова державному секретареві військових справ у Станиславові про відправлення Першому повітроплавному дивізіону у Красне 100 козаків і 30 коней	28 лютого 1919 р.	223
№ 134	Телеграма начальника штабу Право- бережної України полковника Олек- сандра Удовіченка з Підволочиська шефу НКГА про призначення війсь- ковим міністром отамана Шаповала	28 лютого 1919 р.	224
№ 135	Повідомлення газети «Нове життя» про прийняття у Станиславові в честь Голов- ного отамана Симона Петлюри	28 лютого 1919 р.	224
№ 136	Телеграма місії Антанті у Львові до НКГА щодо переговорів про перемир'я	28 лютого 1919 р.	226
№ 137	Телеграма Міхаловського відносно польсько-українських переговорів про перемир'я	1 березня 1919 р.	227
№ 138	Телеграма голови місії Антанті фран- цузького генерала Маріє-Юзефа Бар- телемі командуючому Галицької армії отаману Михайлу Омеляновичу-Пав- ленку щодо переговорів про перемир'я	1 березня 1919 р.	228
№ 139	Наказ НКГА про зрив польсько-укра- їнських переговорів про перемир'я і заклик до боротьби	1 березня 1919 р.	229
№ 140	Телеграма Укрпресбюро НКГА про дії місії генерала Маріє-Юзефа Бартелемі	1 березня 1919 р.	230

№ 141	Телеграма місії генерала Маріє-Юзефа Бартелемі державному секретареві військових справ Петру Бубелі і заходи НКГА щодо безпеки її від'їзду	1 березня 1919 р.	231
№ 142	Наказ Начальної команди Галицької армії з приводу переговорів про перемир'я	1 березня 1919 р.	232
№ 143	Телеграма полковника Віктора Курмановича про припинення переговорів про перемир'я і початок воєнних дій	1 березня 1919 р.	234
№ 144	Наказ начальника штабу полковника Віктора Курмановича про посилення оборонних позицій	1 березня 1919 р.	234
№ 145	Телеграма полковника Віктора Курмановича командирам корпусів про припинення переговорів з місією Антанти і підготовку воєнних дій	1 березня 1919 р.	235
№ 146	Наказ начальника штабу полковника Віктора Курмановича про розділ території на фронтову і припілля	1 березня 1919 р.	235
№ 147	Телеграма начальника штабу полковника Віктора Курмановича командуванню III корпусу про оперативні завдання	1 березня 1919 р.	236
№ 148	Телеграма полковника Віктора Курмановича про передислокацію бригади УСС	1 березня 1919 р.	237
№ 149	Обіжник Державних секретаріатів військових справ і внутрішніх справ до окружних військових команд і повітових комісарів про пільги від військової служби	1 березня 1919 р.	238
№ 150	Термінова шифрограма полковника Віктора Курмановича військовим частинам відносно дислокації	1 березня 1919 р.	239
№ 151	Телеграма командування III Галицького корпусу НКГА про ситуацію на фронті	1 березня 1919 р.	240
№ 152	Телефонограма сотника Никифора Гірняка полковнику Віктору Курмановичу про передислокацію військових частин Тернопільського гарнізону	1 березня 1919 р.	240
№ 153	Телеграфна розмова сотника Петра Бубелі і сотника Никифора Гірняка про передислокацію військових частин	1 березня 1919 р.	241

№ 154	Телеграма полковника Віктора Курмановича начальнику штабу Дієвої армії УНР про склад і дислокацію частин Галицької армії	1 березня 1919 р.	242
№ 155	Наказ начальника штабу полковника Віктора Курмановича про увільнення від військової служби неукраїнців	1 березня 1919 р.	243
№ 156	Телеграма командуючого Галицької армії отамана Михайла Омеляновича-Павленка Державному Секретаріату про переговори з місією Антанти і подальші дії	2 березня 1919 р.	243
№ 157	Телеграма начальника штабу Галицької армії полковника Віктора Курмановича Головному отаману Симону Петлюрі про закінчення перемир'я і початок воєнних дій на фронті	2 березня 1919 р.	244
№ 158	Телеграма полковника Віктора Курмановича командуванню корпусів про від'їзд місії Антанти	2 березня 1919 р.	245
№ 159	Шифрограма полковника Віктора Курмановича III корпусу і бригаді УСС про передислокацію	2 березня 1919 р.	245
№ 160	Телеграма командування III Галицького корпусу НКГА про передислокацію УСС в район Рудок	2 березня 1919 р.	246
№ 161	Шифрограма начальника штабу Галицької армії полковника Віктора Курмановича начальнику штабу Дієвої армії УНР про втрати за тиждень	2 березня 1919 р.	246
№ 162	Телеграма полковника Віктора Курмановича командирам корпусів і бригади УСС про своєчасну звітність	2 березня 1919 р.	247
№ 163	Оперативна інформація груп військ штабу фронту НКГА про стан на фронті	2 березня 1919 р.	248
№ 164	Розпорядження полковника Віктора Курмановича про транспортування вагонів з майном НКГА	2 березня 1919 р.	248
№ 165	Повідомлення газети «Нове життя» про від'їзд Головного отамана Симона Петлюри зі Станиславова	2 березня 1919 р.	249
№ 166	Телеграма полковника Мирона Тарнавського з Красного НКГА про переїзд до Бібрки	2 березня 1919 р.	249

№ 167	Донесення Команди 1 корпусу із Золочева оперативному штабу НКГА в Ходорові про від'їзд делегації Антанті	2 березня 1919 р.	250
№ 168	Повідомлення начальника штабу полковника Віктора Курмановича про припинення перемир'я і початок воєнних дій на фронті	3 березня 1919 р.	250
№ 169	Повідомлення газети «Нове життя» про від'їзд президента Української Національної Ради Євгена Петрушевича до Директорії	11 березня 1919 р.	251
№ 170	Повідомлення газети «Нове життя» про засідання Державного Секретаріату щодо підсумків переговорів з румунським генералом Задіком	11 березня 1919 р.	251
№ 171	Повідомлення газети «Нове життя» про ноту Державного Секретаріату урядові Румунії відносно концентрації військ на українському кордоні	12 березня 1919 р.	252
№ 172	Повідомлення газети «Нове життя» про героїчні бої навколо Львова	19 березня 1919 р.	252
№ 173	Телеграма Верховної Ради Паризької мирної конференції до НКГА з пропозицією про припинення воєнних дій під Львовом	20 березня 1919 р.	254
№ 174	Декларація січових стрільців	25 березня 1919 р.	255
№ 175	Повідомлення про початок українсько-польських переговорів	27 березня 1919 р.	256
№ 176	Протокол польсько-українських переговорів у Хирові про перемир'я	27 березня 1919 р.	257
№ 177	Нота НКГА урядам Антанті	30 березня 1919 р.	259
№ 178	Повідомлення газети «Нове життя» про хід польсько-українських переговорів	30 березня 1919 р.	260
№ 179	Стаття в газеті «Народ»: «Жінки в українській армії»	30 березня 1919 р.	261
№ 180	Повідомлення газети «Новини» про засідання Української воєнної ради у Ходорові	31 березня 1919 р.	262
№ 181	Таємний лист заступника начальника Генерального штабу польської армії полковника Станіслава Галлера голові Ради міністрів Ігнацію Падеревському про польсько-українське перемир'я	1 квітня 1919 р.	263

№ 182	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про введення літнього і зимового часу з 6 квітня 1919 р.	3 квітня 1919 р.	264
№ 183	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про покарання за допомогу дезертирам з армії	3 квітня 1919 р.	264
№ 184	Лист Державного секретаріату військових справ голові Державного секретаріату про врегулювання відносин з державною жандармерією	4 квітня 1919 р.	265
№ 185	Розпоряд Державного секретаріату військових справ про тверді ціни на продовольчі товари	4 квітня 1919 р.	274
№ 186	Повідомлення газети «Республіка» про перебування Головного отамана Симона Петлюри у Бродях	5 квітня 1919 р.	278
№ 187	Обіжник Державного секретаріату внутрішніх справ повітовим комісаріатам про роботу центрального комітету допомоги жертвам війни	7 квітня 1919 р.	279
№ 188	Таємна доповідна записка Начальної команди польської армії Юзефу Пілсудському щодо польсько-українських переговорів про перемир'я	7 квітня 1919 р.	281
№ 189	Повідомлення газети «Нове життя» про прибуття до Станиславова американської військової місії	8 квітня 1919 р.	287
№ 190	Інформація газети «Нове життя» про перебування американської військової місії на фронті під Львовом	9 квітня 1919 р.	288
№ 191	Доповідна записка заступника командувача оперативної групи військ у Східній Малопольщі генерала Еміля Голгурського заступникові начальника Генерального штабу полковнику Станіславу Галлеру про польсько-українські переговори	12 квітня 1919 р.	289
№ 192	Оперативний звіт команди 2-ої колонійської бригади	19 квітня 1919 р.	291
№ 193	Рапорт отамана Миколи Омеляновича-Павленка і начальника штабу полковника Віктора Курмановича Раді державних секретарів про відставку	20 квітня 1919 р.	293

№ 194	Оголошення Державного секретаріату військових справ про притягнення до відповідальності за поширення непідтверджених чуток щодо становища на фронті	26 квітня 1919 р.	295
№ 195	Із повідомлення інформаційно-військового відділу Львівської дивізії про бунт в частинах Галицької армії в Давидові Львівського повіту	28 квітня 1919 р.	296
№ 196	Розпорядження Ради державних секретарів про встановлення відзнак для борців за славу УНР	30 квітня 1919 р.	296
№ 197	Повідомлення пресової кватири НКГА про бої під Львовом	1 травня 1919 р.	300
№ 198	Повідомлення начальника штабу Галицької армії про бої під Львовом	2 травня 1919 р.	301
№ 199	Лист Інтендантури Начальної команди Галицької армії до Президії Державного секретаріату про додатковий продуктивний провіант	12 травня 1919 р.	302
№ 200	Рапорт командування Інтендантури 4 бригади НКГА про фінансові справи	12 травня 1919 р.	303
№ 201	Повідомлення газети «Республіка» про перебування американської місії в НКГА	13 травня 1919 р.	305
№ 202	Звернення до українського народу, опубліковане в газеті «Республіка»	16 травня 1919 р.	306
№ 203	Повідомлення газети «Республіка» про бої на галицькому фронті	17 травня 1919 р.	309
№ 204	Перелік самостійних частин при НКГА	17 травня 1919 р.	310
№№ 205–209	Протоколи засідань Ради державних секретарів 18–24 травня 1919 р.	18–24 травня 1919 р.	311
№ 210	Лист відомих політичних діячів УНР до Державного секретаріату відносно дозволу набору добровольців на території ЗОУНР до військ УНР під командуванням отамана Балбачана	18 травня 1919 р.	318
№ 211	Інформація політвідділу реввійськради Укррадармій про Галицьку армію	23 травня 1919 р.	319
№ 212	Лист командуючого польської армії генерала Юзефа Галлера Начальній команді польських військ у Варшаві про польсько-українські переговори	27 травня 1919 р.	321

№ 213	Лист головного отамана Симона Петлюри Начальній команді польської армії про повноваження військової делегації на чолі з отаманом Дельвігом вести переговори про спільну боротьбу з російськими більшовиками з додатками документів	31 травня 1919 р.	323
№ 214	Звернення Державного секретаріату внутрішніх справ «Громадяни!» повітового комісара про допомогу військовим на фронті з додатком обіжника повітового комісара	Не пізніше травня 1919 р.	329
№ 215	Лист Команди запасної лікарні в Коломиї Державному секретаріатові військових справ про негайну допомогу на утримання хворих	5 червня 1919 р.	332
№ 216	Відозва командуючого Галицької армії генерала-хорунжого Миколи Омеляновича-Павленка до громадян Галицької України про допомогу хворим і пораненим військовикам	Не пізніше 6 червня 1919 р.	333
№ 217	Із «Денника Начальної команди Української Галицької армії 1919—1920»	8 червня 1919 р. — 3 квітня 1920 р.	334
№ 218	Звернення начального вождя Галицької армії генерала Олександра Грекова до вояків і старшин із закликом забезпечення єдності і поваги у єдиній армії УНР	13 червня 1919 р.	432
№ 219	Донесення Начальної команди польської армії Юзефу Пілсудському про становище в Галичині і Волині	13 червня 1919 р.	434
№ 220	Наказ командуючого тилу полковника Григорія Коссака про мобілізацію в армію	13 червня 1919 р.	435
№ 221	Оперативний наказ НКГА	14 червня 1919 р.	437
№ 222—227	Штаби військових підрозділів Галицької армії на червень 1919 р., затвержені начальним вождем військ ЗОУНР генералом-поручником Олександром Грековим	14—17 червня 1919 р.	440
№ 228	Заклик команданта запілля полковника Григорія Коссака до української інтелігенції	15 червня 1919 р.	448

№ 229	Оперативний наказ НКГА	16 червня 1919 р.	448
№ 230	Таємне донесення Начальної команди польської армії про польсько-українське перемир'я	16 червня 1919 р.	450
№ 231	Представлення НКГА полковника Антона Кравса до присвоєння звання генерала-четаря і сотника Карла Гоффмана — отамана	16 червня 1919 р.	451
№ 232	Наказ Диктатора Євгена Петрушевича про присвоєння військового звання генерала-четаря полковнику Антону Кравсу і призначення його командантом III корпусу	16 червня 1919 р.	452
№ 233	Наказ НКГА про здачу зброї й амуніції цивільним населенням	17 червня 1919 р.	452
№ 234	Наказ НКГА про здачу зброї населенням визволених від польської окупації повітів	17 червня 1919 р.	453
№ 235	Розпорядження Диктатора Євгена Петрушевича Осипу Назаруку про припинення видання газети «Стрілець» в Кам'янці-Подільському і переїзд пресової квартири до Чорткова	17 червня 1919 р.	454
№ 236	Наказ НКГА про категоричну заборону безправних реквізицій	17 червня 1919 р.	454
№ 237	Заява НКГА Начальній команді польської армії відносно переговорів про перемир'я з представниками Директорії при відсутності згоди на такі переговори від імені ЗОУНР	19 червня 1919 р.	455
№ 238	Звернення команданта запілля полковника Григорія Коссака до населення здавати військове майно	19 червня 1919 р.	456
№ 239	Наказ НКГА про ветеринарну службу	21 червня 1919 р.	457
№ 240	Наказ НКГА про заходи захисту військовиків від інфекційних хвороб	21 червня 1919 р.	458
№ 241	Розпорядок Диктатора Євгена Петрушевича про організацію Інтендантури НКГА	21 червня 1919 р.	459
№ 242	Наказ НКГА про збереження і використання залишених поляками військових матеріалів	21 червня 1919 р.	461

№ 243	Наказ НКГА про призначення командного складу	22 червня 1919 р.	462
№ 244	Оперативний наказ НКГА військам	22 червня 1919 р.	463
№ 245	Офіційне звітлення начальника штабу Галицької армії про здобуття м. Збаража	22 червня 1919 р.	465
№ 246	Наказ НКГА про порядок мобілізації в армію у визволених районах	23 червня 1919 р.	466
№ 247	Телеграма команданта запілля полковника Григорія Коссака НКГА про видання наказу щодо припинення грабунків і розбоїв	23 червня 1919 р.	467
№ 248	Звернення Тернопільської єврейської повітової ради до Диктатора ЗУНР Євгена Петрушевича з проханням звільнити з армії мобілізованих євреїв	24 червня 1919 р.	467
№ 249	Наказ командуючого армії генерал-поручника Олександра Грекова про організацію вишколу в армії	25 червня 1919 р.	468
№ 250	Телеграма командуючого армії генерал-поручника Олександра Грекова голові Ради народних міністрів УНР про допомогу автомобілями і використання аеродрому у Скалі	25 червня 1919 р.	470
№ 251	Наказ командуючого армії генерал-поручника Олександра Грекова щодо функціональних обов'язків фронткових і тилкових частин	25 червня 1919 р.	471
№ 252	Цілком таємне донесення НКГА Диктатору Євгенові Петрушевичу про боротьбу з дезертирством	25 червня 1919 р.	473
№ 253	Наказ командуючого армії генерал-поручника Олександра Грекова про порядок підвищення військових звань старшинам, що відзначилися в боях	26 червня 1919 р.	474
№ 254	Представлення НКГА Диктаторові Євгену Петрушевичу про присвоєння військових звань	27 червня 1919 р.	475
№ 255	Цілком таємна інформація польського полковника Галлера Міністерству закордонних справ про переговори між польською і українською військовими делегаціями у Львові	29 червня 1919 р.	476

№ 256	Наказ командуючого запілля отамана Сеня Горука щодо наказів НКГА	30 червня 1919 р.	477
№ 257	Наказ командуючого армії генерала-поручника Олександра Грекова про порядок мобілізації в армію і реєстрацію військовиків	30 червня 1919 р.	482
№ 258	Список старшин, закріплених за Диктатором	Червень 1919 р.	484
№ 259	Телеграма начальника штабу полковника Альфреда Шаманека Диктатору Євгенові Петрушевичу про перехід польськими військами ріки Збруч в районі Жванця	2 липня 1919 р.	487
№ 260	Наказ НКГА про розформування куренів 8 бригади 2 корпусу за панічний відступ під Перемишлянами	3 липня 1919 р.	487
№ 261	Меморіал санітарного шефа команди запілля Андрія Бурачинського Диктатору Євгенові Петрушевичу щодо організації медико-санітарного забезпечення армії	5 липня 1919 р.	488
№ 262	Наказ командуючого армії генерал-четаря Мирона Тарнавського про вступ на посаду	7 липня 1919 р.	491
№ 263	Розпорядження Диктатора Євгена Петрушевича НКГА про нагляд за втікачами з армії УНР	14 липня 1919 р.	492
№ 264	Повноважність, видана Диктатором Євгеном Петрушевичем полковнику Григорієві Коссаку, голові Надзвичайної місії по поверненню військовополонених	14 липня 1919 р.	493
№ 265	Приказ Диктатора Євгена Петрушевича старшинам армії про завдання після відступу з Галичини	Не раніше 15 липня 1919 р.	494
№ 266	Рекомендації підполковника Карла Долежала щодо використання Галицької Армії після залишення нею території Східної Галичини	Не раніше 15 липня 1919 р.	497
№ 267	Розпорядження Диктатора Євгена Петрушевича Команді етапу армії про фінансове забезпечення армії на Наддніпрянській Україні	18 липня 1919 р.	501

№ 268	Інформаційне повідомлення Начальної команди польської армії про телеграми Головної Команди українських республіканських військ стосовно зриву мирних переговорів	19 липня 1919 р.	503
№ 269	Інструкція для польської делегації на польсько-українських переговорах про перемир'я в Дембліні	<i>Не пізніше</i> 19 липня 1919 р.	504
№ 270	Рапорт начальника штабу армії полковника Альфреда Шаманека про дислокацію військ	19 липня 1919 р.	508
№ 271	Термінове таємне донесення Начальної команди польської армії Міністерству закордонних справ про польсько-українське перемир'я	19 липня 1919 р.	509
№ 272	Інформація НКГА Диктатору Євгенові Петрушевичу про диспозицію військових частин на 21 липня 1919 р.	20 липня 1919 р.	510
№ 273	Лист Диктатора Євгена Петрушевича Командуванню румунських військ на Покутті з проханням не залишати територію до остаточного вирішення Антантою питання про долю Східної Галичини	23 липня 1919 р.	512
№ 274	Із звіту Департаменту внутрішніх справ УНР про стан УГА	23 липня 1919 р.	513
№ 275	Наказ командуючого армії генерал-четаря Мирона Тарнавського про взяття на облік усіх військовиків галичан на Наддніпрянській Україні	26 липня 1919 р.	514
№ 276	Наказ командуючого армії генерал-четаря Мирона Тарнавського про підготовку до наступу	29 липня 1919 р.	514
№ 277	Рапорт НКГА Диктатору Євгенові Петрушевичу про заміну головного убору воякам армії	31 липня 1919 р.	516
№ 278	Доповідна записка НКГА Диктатору Євгенові Петрушевичу про оперативні завдання армії	31 липня 1919 р.	517
№ 279	Лист Головного управління Генерального штабу УНР до НКГА щодо порядку призначення винагород для поранених вояків Галицької армії	31 липня 1919 р.	519

№ 280	З оперативного звіту штабу Дієвої армії про взяття міста Проскурова	31 липня 1919 р.	520
№ 281	Лист державного контролера УНР Диктатору Євгенові Петрушевичу про фінансування Галицької армії	1 серпня 1919 р.	520
№ 282	Телеграма начальника штабу НКГА полковника Альфреда Шаманека Диктаторові Євгенові Петрушевичу про вступ армії до м. Проскурова і вихід на ріку Бужок	1 серпня 1919 р.	521
№ 283	Тасмний рапорт начальника польової сторожі Галицької армії отамана Індишевського Диктатору Євгенові Петрушевичу про посилення боротьби з дезертирством	1 серпня 1919 р.	522
№ 284	Термінова телеграма поручника Шипайла Диктатору Євгенові Петрушевичу про перехід польським військовим загоном ріки Збруч і вторгнення на Україну	1 серпня 1919 р.	522
№ 285	Власноручний лист Головного отамана Симона Петлюри Євгенові Петрушевичу про виведення бригади УСС з району Кам'янця-Подільського	3 серпня 1919 р.	523
№ 286	Рапорт отця преподобника Миколи Їжака до НКГА про організацію духовенства в армії з додатком для Диктатора Євгена Петрушевича	3 серпня 1919 р.	524
№ 287	Рапорт хорунжого Народної сторожі Боднара до НКГА про становище в районі Скали Подільської	4 серпня 1919 р.	526
№ 288	Лист начальника Штабу полковника Альфреда Шаманека Диктатору Євгенові Петрушевичу з пропозицією НКГА про необхідність поширення листівок серед населення Галичини з додатком першої листівки «Український народ Галицької землі»	4 серпня 1919 р.	527
№ 289	Доповідна записка начальника Штабу полковника Альфреда Шаманека Диктатору Євгенові Петрушевичу про структурну перебудову артилерійських частин Галицької армії	4 серпня 1919 р.	528

№ 290	Інформаційна доповідь політичного відділу Міністрові галицьких справ УНР стосовно взаємин між вояками Галицької Армії та населенням	4 серпня 1919 р.	525
№ 291	Лист НКГА Диктаторові Євгену Петрушевичу про організацію пропаганди серед населення України	4 серпня 1919 р.	532
№ 292	Власноручний лист Диктатора Євгена Петрушевича Головному отаманові Симону Петлюрі щодо виведення бригади УСС з Кам'янця-Подільського	4 серпня 1919 р.	534
№ 293	Повідомлення Пресового бюро при Диктаторі про трагічну смерть полковника Дмитра Вітовського	Не раніше 4 серпня 1919 р.	535
№ 294	Кореспонденція Мирослава Їрчана в газеті «Стрілець» про перегляд в Кам'янці-Подільському Диктатором Євгеном Петрушевичем бригади УСС	5 серпня 1919 р.	538
№ 295	Телеграма Начальника Штабу Галицької армії полковника Альфреда Шамакека Штабу Головного отамана, з копією Диктаторові Євгену Петрушевичу про забезпечення Армії топографічними картами	5 серпня 1919 р.	540
№ 296	Рапорт командира 2 сотні УСС військовій канцелярії Диктатора про харчовий пайок воїнів	5 серпня 1919 р.	541
№ 297	Наказ командуючого армії генерал-четаря Мирона Тарнавського про визволення Проскурова і повідомлення наказу Головного отамана Симона Петлюри про взаємовідносини армії з населенням	5 серпня 1919 р.	541
№ 298	Лист державного контролера УНР Диктатору Євгенові Петрушевичу про фінансування потреб Галицької армії	6 серпня 1919 р.	543
№ 299	Телеграма Ново-Ушицької повітової філії Державно-Національного союзу Диктатору Євгенові Петрушевичу з подякою за військову допомогу	7 серпня 1919 р.	543
№ 300	Наказ команди етапу Галицької армії № 25	8 серпня 1919 р.	544

№ 301	Рапорт Команди народної сторожі Диктатору Євгенові Петрушевичу про встановлення охорони на кордоні по річках Дністер і Збруч	8 серпня 1919 р.	549
№ 302	Цілком таємний рапорт начальника штабу армії полковника Альфреда Шаманека Диктатору Євгенові Петрушевичу про оперативну обстановку на фронті	8 серпня 1919 р.	549
№ 303	Заявка Операційної каси бригади УСС командуванню бригади про фінансове забезпечення у серпні 1919 р.	10 серпня 1919 р.	551
№ 304	Протокол результатів перевірки III галицького корпусу, проведений згідно з наказом Диктатора Євгена Петрушевича	11–15 серпня 1919 р.	552
№ 305	Таємний оперативний наказ штабу Головного отамана Симона Петлюри про підготовку наступу на Київ і Одесу	12 серпня 1919 р.	561
№ 306	3 офіційного звідомлення НКГА від 9 серпня 1919 р. про здобуття Жмеринки	12 серпня 1919 р.	563
№ 307	3 офіційного звідомлення НКГА від 10 серпня 1919 р. про здобуття Винниці	12 серпня 1919 р.	563
№ 308	Наказ НКГА про нові призначення, організацію військової школи, термінологічної комісії та підготовку історії Галицької армії	17 серпня 1919 р.	564
№ 309	Додаток Команди Етапу Армії до наказу командуючого Армією № 124 від 17 серпня 1919 р. про підготовку історії Галицької армії	Не раніше 17 серпня 1919 р.	572
№ 310	Некролог у газеті «Український прапор» на смерть полковника Дмитра Вітовського	20 серпня 1919 р.	575
№ 311	Наказ НКГА у Винниці щодо наказу штабу Дієвої армії УНР від 31 липня 1919 про заборону безплатних реквізицій і про боротьбу з більшовицькою агітацією в армії	21 серпня 1919 р.	578
№ 312	Наказ командуючого армії генерал-хетаря Мирона Гарнавського з повідомленням телеграми Головного отамана Симона Петлюри про визволення Жмеринки і Винниці та наказу про боротьбу з єврейськими погромами	22 серпня 1919 р.	579

№ 313	Наказ НКГА про поповнення особового складу армії за рахунок призову вояків в окремих повітах УНР	26 серпня 1919 р.	582
№ 314	Інформація др. поручника Івана Корача про похорони в Берліні полковника Дмитра Вітовського і четаря Чучмана	30 серпня 1919 р.	586
№ 315	Поздоровлення Диктатора Євгена Петрушевича голові Ради народних міністрів УНР Ісааку Мазепі з нагоди здобуття м. Києва	31 серпня 1919 р.	588
№ 316	Привітання Диктатора Євгена Петрушевича Галицькій армії з нагоди здобуття м. Києва	31 серпня 1919 р.	588
№ 317	Телеграма військового міністра УНР полковника Петрова Диктатору Євгенові Петрушевичу про взяття військами м. Києва	31 серпня 1919 р.	589
№ 318	З оперативного звіту штабу головного отамана від 31 серпня 1919 р. про взяття м. Києва	2 вересня 1919 р.	590
№ 319	Телеграма начальника штабу армії полковника Альфреда Шаманека Головному отаманові Симону Петлюрі і Диктатору Євгенові Петрушевичу про визволення Києва	4 вересня 1919 р.	590
№ 320	Наказ командуючого генерала-четаря Мирона Тарнавського з нагоди взяття м. Києва	6 вересня 1919 р.	593
№ 321	Телеграма Бюро пропаганди НКГА Диктатору Євгенові Петрушевичу про польську мобілізацію українців у Надзбруччі і про включення втікачів до Галицької армії	7 вересня 1919 р.	594
№ 322	Протокол свідчень просвітного референта 10 галицької бригади Андрія Музички щодо справ на фронті	9 вересня 1919 р.	595
№ 323	Телеграма НКГА Диктатору Євгенові Петрушевичу про повернення з денікінського полону інтернованих вояків	10 вересня 1919 р.	601
№ 324	Роз'яснення Головного управління Генерального штабу УНР Військовій канцелярії Диктатора про допомогу пораненим військовикам	10 вересня 1919 р.	602

№ 325	Рапорт начальника штабу армії полковника Альфреда Шаманека Диктатору Євгену Петрушевичу про умови служби неукраїнців у Галицькій армії	12 вересня 1919 р.	603
№ 326	Власноручна телеграма Головного отамана Симона Петлюри НКГА Президенту Євгеніві Петрушевичу та ін. про дотримання єдності в діях армії	14 вересня 1919 р.	604
№ 327	Протокольне свідчення хорунжого Льва Матковського про українських вояків, інтернованих у Чехословаччині, та про становище в окупованій Східній Галичині	19 вересня 1919 р.	605
№ 328	Наказ начальника етапу армії полковника Вігошинського про рішення Диктатора стосовно звільнення з армії полковника УСС Василя Вишиваного	20 вересня 1919 р.	608
№ 329	Стаття в газеті «Український прапор» про генерала-четаря Мирона Тарнавського	4 жовтня 1919 р.	609
№ 330	Інформація польського поручника Врук-Шшелєцького про ситуацію в Україні й Галичині	8 жовтня 1919 р.	611
№ 331	Меморіал Українського Червоного Хреста до військових властей у Варшаві та до Президії польського товариства Червоного Хреста з осудом дискримінаційних дій польських властей щодо ув'язнених та інтернованих українців	18 жовтня 1919 р.	626
№ 332	Із розвідувального зведення штабу 12-ої армії про відступ галицьких частин	Кінець жовтня 1919 р.	631
№ 333	Спогади Володимира Шухевича «Початок польсько-української війни»	1 листопада 1919 р.	631
№ 334	Спомини хорунжого Матвія Кунди про події у Львові у листопаді 1918 р.	1 листопада 1919 р.	635
№ 335	Спомини В. Г. «Із кривавих днів»	1 листопада 1919 р.	637
№ 336	Договір між уповноваженими командуючого Галицької армії та командуючого Добровольчої армії про перехід Галицької армії на бік Добровольчої армії	6 листопада 1919 р.	646
№ 337	Виправдувальний вирок Польового суду НКГА в справі генерала-четаря Мирона Тарнавського, полковника булави Альфреда Шаманека, отамана Омеляна Лисняка, звинувачених у державній зраді	14 листопада 1919 р.	648

№ 338	Із зведення політвідділу реввійськради Південного фронту за час з 1 по 15 листопада 1919 р.	<i>Не раніше 16 листопада 1919 р.</i>	659
№ 339	Договір між Галицькою армією і Добровольчою армією	<i>17 листопада 1919 р.</i>	659
№ 340	Повідомлення газети «Известия ВЦИК» про перехід окремих частин УГА на бік Червоної Армії	<i>24 січня 1920 р.</i>	661
№ 341	Із розвідувального зведення оперативного управління польового штабу Реввійськради республіки	<i>24 лютого 1920 р.</i>	662
№ 342	Повідомлення газети «Известия Киевского губернского революционного комитета» про перехід частин УГА на бік Червоної армії	<i>28 лютого 1920 р.</i>	662
№ 343	З телеграфної розмови члена Реввійськради Володимира Затонського з головою РНК УСРР Христіаном Раковським відносно ходу реорганізації УГА в ЧУГА	<i>6 березня 1920 р.</i>	664
№ 344	Термінова телеграфна записка Володимира Затонського Христіану Раковському щодо доцільності агітації навколо переходу УГА на бік Червоної армії	<i>2 квітня 1920 р.</i>	665
№ 345	Наказ командира 2-ї бригади ЧУГА Ю. Головінського про перехід на бік наступаючих польських військ і залишків армії С. Петлюри	<i>23 квітня 1920 р.</i>	666
№ 346	Доповідна записка спеціальної комісії Реввійськраді Південно-Західного фронту про обставини переходу частин ЧУГА на бік військ Головного отамана Симона Петлюри	<i>Не раніше 25 квітня 1920 р.</i>	668
№ 347	Інформація представника Реввійськради Південно-Західного фронту Івана Сіяка Голові Раднаркому УСРР Христіану Раковському про стан ЧУГА	<i>Не раніше 25 квітня 1920 р.</i>	671
№ 348	Телеграма Голови Раднаркому УСРР Христіана Раковського Реввійськраді 14 армії (копія Реввійськраді Південно-Західного фронту) стосовно жорстокого, протиправного ставлення до воїнів ЧУГА	<i>27 квітня 1920 р.</i>	674
№ 349	Доповідна записка уповноваженого ЦК Компартії України Івана Сіяка ЦК КП(б)У про стан в ЧУГА	<i>11 травня 1920 р.</i>	675

№ 350	Інформація Начальної команди Польської армії Міністерству закордонних справ про українські військові частини на Закарпатті	15 травня 1920 р.	683
№ 351	Доповідна записка Володимира Сінгалевича Євгенові Петрушевичу про становище Галицької армії в Україні	15 травня 1920 р.	684
№ 352	Доповідь Галоргкому КП(б)У Центральному Комітету КП(б)У про галицькі військові частини в Україні і перспективу їх використання	7 червня 1920 р.	686
№ 353	Телеграма уповноваженого Реввійськрани Південно-Західного фронту Івана Сіяка Галоргкому КП(б)У про долю воїнів ЧУГА	9 червня 1920 р.	689
№ 354	Доповідна записка Галоргкому Компартії України ЦК РКП(б)У «Про Галицьку Армію»	10 червня 1920 р.	690
№ 355	Інструкція Диктатора Євгена Петрушевича Військовому Комітету Українських Бойових сил у Східній Галичині про їх завдання у зв'язку з наближенням Червоної армії	27 липня 1920 р.	693
№ 356	Телеграма голови Раднаркому УСРР Христіана Раковського Реввійськраті 12-ї армії про передачу залишків 1-ої галбригади до складу 14-ї армії	9 серпня 1920 р.	694
№ 357	Звернення Диктатора Євгена Петрушевича «До старшин і стрільців Галицької армії»	17 серпня 1920 р.	695
№ 358	Інформація польського військового аташе у Відні про розмову з генералом Олександром Грековим	22 серпня 1920 р.	697
№ 359	Резолюція I з'їзду представників козацьких Рад українських частин, інтернованих у Чехословаччині	24 серпня 1920 р.	704
№ 360	Цілком таємне донесення польського офіцера зв'язку полковника Болдескула про стан українських військ у Східній Галичині	27–28 серпня 1920 р.	706
№ 361	Додаток до розпорядку Диктатора Євгена Петрушевича про уряд військового відпоручника Диктатора ЗУНР у Празі	28 серпня 1920 р.	707

№ 362	Інформація про нові кадрові призначення в адміністрації ЗУНР	29 серпня 1920 р.	708
№ 363	Інформаційний лист представника у Празі Степана Смаль-Стоцького уповноваженому для справ закордонних Степану Витвицькому про прибуття нових українських військовиків до Чехословаччини і вісті з краю	3 вересня 1920 р.	709
№ 364	Із розвідувального зведення Південно-Західного фронту про наступ польських і українських військ на Львівському і Стрийському напрямках та в районі Дністра	14 вересня 1920 р.	710
№ 365	Лист уповноваженого уряду для справ закордонних Степана Витвицького представникові в Берліні Євгену Левицькому щодо переміщення військовополонених	20 вересня 1920 р.	713
№ 366	Наказ командування Південно-Західного фронту про наступ і закріплення на кордоні зі Східною Галичиною	23 вересня 1920 р.	714
№ 367	Реферат поручника Я. Пастернака «Історія військової групи генерал-четаря Антона Кравса (25 серпня — 10 вересня 1920 р.)»	23 вересня 1920 р.	715
№ 368	Телеграма члена РВР Південно-Західного фронту Р. І. Берзіна з Києва члену РВР 14 армії В. Затонському в Харків про пошук військових ешелонів з галичанами	24 жовтня 1920 р.	723
№ 369	Телеграфні переговори уповноваженого представника РВР Південно-Західного фронту Івана Сіяка з головою Раднаркому УСРР Христіаном Раковським щодо результатів розслідування справи «зради» ЧУГА	29 жовтня 1920 р.	724
№ 370	Звернення Диктатора Євгена Петрушевича «До війська Західної України» з нагоди другої річниці проголошення ЗУНР	1 листопада 1920 р.	727
№ 371	Звіт команди українського робочого табору інтернованих військовиків у Ліберці	4 грудня 1920 р.	729

№ 372	Звернення Президента Української Національної Ради Євгена Петрушевича до уряду Болгарії щодо прийняття частин Галицької армії, які відступають	28 грудня 1920 р.	745
№ 373	Лист Президента УНРadi Євгена Петрушевича Президентові Чехословаччини Томашу Масарику щодо військовиків Галицької армії на території Чехословаччини	30 грудня 1920 р.	746
№ 374	Розпорядок Диктатора Євгена Петрушевича про забезпечення і пільги військовим інвалідам	1 січня 1921 р.	750
№ 375	Звіт голови Надзвичайної військової місії і військового представника уряду в Італії отамана Івана Коссака Диктатору Євгенові Петрушевичу про виконану роботу	20 січня 1921 р.	753
№ 376	Повідомлення Представника уряду в Берліні Євгена Левицького Уповноваженому для справ закордонних Костю Левицькому про становище воїнів УГА в таборах для інтернованих у Німеччині	4 лютого 1921 р.	758
№ 377	Звернення Команди Української бригади в Німецькiм Яблоннім до Військової канцелярії Диктатора щодо заборони формування організації УСС	27 березня 1921 р.	759
№ 378	Інформація Генеральної ад'ютантури Начальній команді Польської армії «Акція українців на чеському ґрунті»	30 березня 1921 р.	762
№ 379	Роз'яснення Військової канцелярії Команді Української бригади в Німецькiм Яблоннім щодо організації УСС	1 квітня 1921 р.	763
№ 380	Витяг з ухвал з'їзду УСС у Празі	13 квітня 1921 р.	764
№ 381	Лист представника у Празі Романа Смаль-Стоцького Військовій канцелярії про з'їзд УСС у Празі	14 квітня 1921 р.	765
№ 382	Лист Команди Української бригади в Німецькiм Яблоннім Військовій канцелярії про з'їзд УСС у Празі і утворення Головної Стрілецької Ради (з додатком документів)	9 травня 1921 р.	766
№ 383	Інформація Начальної команди польської армії Генеральній ад'ютантурі про українські військові формування на території Чехословаччини	9 червня 1921 р.	773

№ 384	Інформація Військової канцелярії Диктатора урядові для справ закордонних щодо офіцерів і стрільців УГА на території Росії й України	18 червня 1921 р.	775
№ 385	Витяг з протоколу засідання Стрілецької Ради УСС в Йозефівському таборі інтернованих	5 липня 1921 р.	776
№ 386	Розпорядок Диктатора Євгена Петрушевича про виплату одноразового надзвичайного додатку старшинам армії ЗУНР, які є в стані поборів Військового відпоручника Диктатора при Віденським посольстві ЗУНР	26 липня 1921 р.	777
№ 387	Витяг з протоколу засідання гуртка УСС у Ліберцях	Не раніше 30 липня 1921 р.	778
№ 388	Службовий листок гуртка УСС у Йозефові про засідання Виділу гуртка	13 серпня 1921 р.	779
№ 389	Розпорядок Військової канцелярії Диктатора про Організацію військового судівництва в Українських військових частинах в Чехословаччині	13 вересня 1921 р.	780
№ 390	Інформація Військової канцелярії Диктатора про звільнення генерала Віктора Курмановича від обов'язків командира української бригади в Німецьким Яблоннім і призначення на цю посаду майора Зенона Дрималика	16 вересня 1921 р.	784
№ 391	Цілком таємна інформація Представника уряду в Празі Степана Смаль-Стоцького Військовій канцелярії Диктатора про діяльність УСС у таборі інтернованих у Йозефові	19 вересня 1921 р.	784
№ 392	Лист представника уряду в Празі Євгена Левицького уповноваженому для справ закордонних Костю Левицькому про стан у таборі інтернованих у Йозефові	31 грудня 1921 р.	787
№ 393	Спомини Петра Будза «Гуцули в боях під Городком у марті 1919 р.»	Лютий—березень 1922 р.	789
№ 394	Інформація про життя українських інтернованих у таборі в Тухолі	23 вересня 1922 р.	793

№ 395	Спомин Яромира Дяківа «Стратегічне положення УГА по переході через Збруч літом 1919 р.»	15 березня 1923 р.	796
№ 396	Інформація про мітинг протесту інтернованих у Йозефові проти рішення Ради Послів Антанти в Парижі від 14 березня 1923 р.	25 березня 1923 р.	801
№ 397	Лист Головного команданта інтернованих військових частин у Чехословаччині генерала Арнольда Вольфа уповноваженому представникові уряду у Празі Євгену Левицькому стосовно комітетів у Празі	3 травня 1923 р.	812
№ 398	Лист уповноваженого представника уряду у Празі Євгена Левицького Головному команданту інтернованих вояків УГА у Чехословаччині генералу Арнольду Вольфу стосовно їхньої долі	15 травня 1923 р.	813
№ 399	Лист уповноваженого представника у Празі Євгена Левицького Арнольдові Вольфу щодо статусу Комітету підмоги українським емігрантам з додатком статуту	18 травня 1923 р.	815
№ 400	Спомин сотника Івана Козака «Дещо про Державну жандармерію ЗУНР»	15 серпня 1923 р.	820
№ 401	Спомини полковника УГА Гната Стефаніва про події у Львові у листопаді 1918 р.	15 листопада 1923 р.	841
№ 402	Спогади др. Остапа Грицяя «Українська Галицька Армія в «Чотирикутнику смерти» на Східній Україні»	15 грудня 1923 р.	847

**ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКА
НАРОДНА РЕСПУБЛІКА
1918—1923**

ДОКУМЕНТИ І МАТЕРІАЛИ

ТОМ 4

Редактор
Ярослав Довган
Верстка
Ірини Шумеди
Коректори
Алла Журава,
Лідія Левицька,
Ірина Шумода

Підписано до друку 12.12.2008. Формат 60x90/16.
Гарнітура «Таймс». Умовн. друк. арк. 51,49.

3-38 **Західно-Українська Народна Республіка 1918—1923.**
Документи і матеріали. Том 4. — Івано-Франківськ:
Лілея-НВ, 2008. — 886 с.

ISBN 966-668-080-7

ISBN 978-966-668-198-3 (т. 4)

ББК 63.3(4УКР)614